Dr. IOAN JUDE

PARADIGMELE
ȘI
MECANISMELE PUTERII

KRATOLOGIA – O POSIBILĂ ȘTIINȚĂ DESPRE PUTERE

EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ, R.A.

BUCUREȘTI, 2003

ISBN973-30-2668-9

ARGUMENTUM

Efortul depus în realizarea unei asemenea monografii a puterii a fost susținut de o motivație diversă şi complexă, cu incidență şi finalitate atât de ordin analitic (teoretic şi diagnostic), cât mai mult de ordin aplicativ, efectele unui asemenea demers putându-se regăsi în stimularea interesului pentru acest domeniu atât de controversat şi, din păcate, de ignorat care este politica şi corelativul său exprimat prin putere, opoziție şi alte modalități de obiectivare ale puterii, care nu întotdeauna conving cetățenii prin eficiența lor şi, ca atare, adoptă unele atitudini de indiferență şi ignoranță. În acest sens prin acțiunile şi efectele produse, politica este percepută de cei mai mulți în mod ostil fiind considerată, totodată, ca o „excrescență" a spiritului malefic sau chiar ca o „servitoare a diavolului" (M. Weber afirma în acest sens că "lumea este guvernată de diavol, iar cel care se angajează în politică, cel care lucrează cu instrumente cum ar fi puterea şi constrângerea intră în cârdăşie cu forțele diabolice").

Departe de a limita incursiunea şi demersul analitic întreprins doar la una dintre formele puterii, a celei politice, lucrarea prezintă prin intermediul metodei paradigmelor oportunitatea analizei descriptiv-interpretative în înțelegerea mecanismelor funcționale şi a suportului structural – funcțional prin care se obiectivează şi este, totodată, validată puterea, ca principal factor de menținere a ordinii şi progresului social.

În consens cu semantica consacrată acestei metode şi acestui termen, care este paradigma, prin aceasta desemnăm ansamblul teoriilor, procedeelor, convingerilor, acțiunilor, credințelor şi atitudinilor individuale şi colective, precum şi principiile teoretice şi metodologice care stau la baza unor analize, investigații şi interpretări a unor fenomene sau procese, în cazul nostru a fenomenului puterii, care prin natura sa complexă şi eristică (contradictorie) permite o asemenea abordare interdisciplinară apelând la mai multe ştiințe (analitice şi interpretative) şi la mai multe metode şi procedee investigaționale, atât de ordin teoretic, cât şi în scopul optimizării unui asemenea fenomen complex şi care deschid orizonturile unor investigații empirice. Pe cât posibil, prin această metodă paradigmatică, care nu de puține ori a devenit sau a deschis calea şi premisele unor orizonturi de natură metadigmatică – prin răspunsurile date punând alte întrebări fundamentale (terenul politicii şi al religiei fiind foarte instabil şi vulnerabil, oferind deschideri teoretice şi contradictorii permanente) al căror caracter retoric a devenit un mod de a gândi şi de a problematiza dincolo de orice nuanță apriorică sau partinitate ideologică, încercând să ne menținem în demersul întreprins în limitele obiectivității şi probității ştiințifice, în afara oricărui partizanat politic.

Totodată, alegerea unei asemenea metodologii facilitează pătrunderea în profunzimea şi esența fenomenului analizat, a determinărilor şi obiectivărilor sale dincolo de un context socio-politic determinant, puterea fiind prezentată şi analizată prin multiplele sale manifestări, atât ca putere individuală, grupală, organizațional-instituțională, socială, religioasă, politică, cât şi ca putere națională şi internațională prin intermediul unor structuri naționale şi mondiale.

Structura lucrării, prin formele şi conținutul său, ne-a permis realizarea unor asemenea obiective, devenind sub raport funcțional un principal instrument care să stea la îndemâna oricărui individ dornic de aprofundare şi de înțelegere a complexului fenomen social-politic care este puterea, oferind nu numai un suport teoretic, livresc – care este precumpănitor – ci şi unele modalități orientativ-aplicative în scopul optimizării activității politice şi mai ales a puterii politice sub multiplele sale forme de manifestare. În conformitate cu un asemenea obiectiv un accent deosebit a fost pus asupra relației dintre putere şi autoritate şi s-a evidențiat rolul comunicării şi al mecanismelor acesteia în vederea creşterii autorității şi puterii politice.

Totodată, am raportat structura fenomenului puterii cu funcțiile sale specifice, accentuându-se rolul puterii politice şi militare în acțiunile acestora prin intermediul războiului şi conflictului militar, fapt ce ne-a permis trecerea de la nivelul descriptivist şi analitic la cel interpretativ-explicativ. În acelaşi timp au fost surprinse atât funcțiile, cât mai ales disfuncțiile regăsite în mecanismele politicii în coroborare cu elementele de susținere şi care condiționează, totodată,

eficiența și performanța într-un asemenea domeniu complex și diversificat cum este politica și puterea politică.

Diversitatea și complexitatea problematicii analizate în acest studiu monografic al puterii a permis o abordare interdisciplinară apelând la metoda paradigmelor și interacțiunilor desprinzându-se în acest sens paradigmele: sociologică, psihanalitică, psihologică, etică, deontică, religioasă, polemologică și sistemică; precum și următoarele interacțiuni ce vizează raporturile dintre putere religioasă – putere politică, putere – opoziție, putere – comunicare și putere – autoritate.

Analizând puterea în toate structurile și formele sale de manifestare, precum și factorii care o mențin și o legitimează în contextul vieții sociale și internaționale, prin acțiunile sale defrișăm un teren destul de bătătorit dar care, din păcate, este prea puțin cunoscut și aprofundat. De acest adevăr se va convinge orice cititor al acestei monografii a puterii înțelegând o dată în plus că politica nu este terenul arbitrarului și al voluntarismului, ci implică în mod convergent și concertat competență, responsabilitate, vocație și nu în ultimă instanță probitate profesională. Cartea pe care o semnăm se poate constitui din acest punct de vedere într-un manual de aprofundare a politologiei și sociologiei politice, fiind adresată atât oamenilor politici, cât și celorlalte categorii sociale interesate să cunoască un asemenea fenomen social-politic profund cum este politica și puterea. Am dori, așa cum afirma J. Bernal, ca această carte să nu se constituie exclusiv într-un manual pentru politicieni dornici de succes, ci într-o parte integrantă a studiilor și activităților practice a fiecărui cetățean în numele căruia să-și exercite puterea orice demnitar și nu exclusiv în interes propriu și de grup cum se întâmplă din păcate în prezent în politică și când aceasta se manifestă printr-o așa-numită putere concentrică, autarhică și de factură oligarhică.

În același timp, prin această lucrare vrem să conștientizăm și să demonstrăm gradul ridicat de complexitate al unei asemenea profesii, care presupune un nivel de pregătire interdisciplinară dincolo de empirismul și motivația unipersonală și preponderent materială ale unor politicieni, fapt ce va ridica, credem noi, cota de popularitate a acestei profesii și mai ales va reactiva interesul cetățenilor pentru politică, domeniu atât de mult discreditat în prezent.

Conștienți de anumite limite și de unele nuanțări critice pe un fond interpretabil ca a fi subiectivist, considerăm că încercării noastre temerare i se vor adăuga și alte asemenea eforturi, cartea de față fiind ea însăși o continuare a demersurilor deja întreprinse în acest complex domeniu al politicii și puterii în general și pe care am radiografiat-o și noi în această lucrare monografică.

Aducem cele mai sincere mulțumiri acelor cititori care înțeleg și apreciază efortul nostru temerar și care credem că se vor considera printre adevărații beneficiari ai informației transmise, alături de profesioniștii care vor valorifica în scop benefic pentru întreaga societate unele orientări și clarificări conceptuale – paradigmatice, și aceasta în vederea îmbunătățirii situației și climatului social politic de care în mod direct se fac responsabili oamenii politici și mai ales cei care dețin vremelnic puterea.

Autorul,

PROLEGOMENE ASUPRA POLITICII ŞI PUTERII

Motivaţia alegerii unei asemenea problematici rezidă din complexitatea şi oportunitatea sa în contextul istoric contemporan, când şi unde din toate perspectivele sale analitice şi interpretative, problema puterii cunoaşte mutaţii importante în plan naţional şi internaţional, cât şi sub raport epistemologic. Constituită ca o variabilă independentă a socialului şi politicului, şi nu în ultimă instanţă ca o trăsătură specific umană, existând prin aceste structuri, puterea apare şi se manifestă în primul rând ca o relaţie socială generalizată ce caracterizează orice structură şi comunitate umană, indiferent de dimensiunile şi perioadele istorice pe care le-a parcurs societatea şi umanitatea. Despre putere putem vorbi şi în contextul vieţii tribale primitive, cum tot aşa de bine este actualizată puterea şi în condiţiile prezente, când capătă un tot mai accentuat caracter de globalizare şi care poate să inducă atât efecte pozitive cât şi efecte negative, printre care pe prim plan situându-se adâncirea inegalităţilor sociale în plan mondial, între statele puternic dezvoltate şi cele slab dezvoltate, între "centru" şi "periferie".

Pe lângă faptul că prin putere sunt desemnate ansamblul relaţiilor sociale interne şi internaţionale, puterea este un principal factor de organizare şi reglementare a acestor relaţii, care în ultimă instanţă conduc spre progres şi ordine socială şi stabilitate internaţională şi implicit zonală. Dacă nu în mod real, cel puţin din perspectivă deziterativă. Prin putere se realizează echilibrul social şi internaţional, pe scurt, puterea asigură ordinea fundamentală într-un anumit spaţiu social – istoric. De aici un posibil paradox al puterii: puterea poate crea atât ordine şi echilibru politic şi militar, naţional/zonal şi/sau internaţional dar în acelaşi timp, prin aşa numitele centre de putere, ea potate influenţa şi chiar determina apariţia unor tensiuni şi conflicte sociale şi politice, mai grav chiar şi unele conflicte militare, care conduc la instabilitate, criză, dezordine în plan naţional şi internaţional. Istoria este pilduitoare în acest sens şi totodată o lecţie care trebuie învăţată în vederea evitării repetării unor asemenea exemple.

Desigur, puterea nu este un atribut singular şi autonom al lumii şi al vieţii sociale. Ea există şi se manifestă prin intermediul politicului şi politicii, în ceea ce priveşte mai ales puterea politică, sau prin alte structuri şi mecanisme. Se desprind în acest sens mai multe tipuri ale puterii, coordonate de puterea politică, cum ar fi puterea economică, exprimată prin posibilităţile de acţiune şi rezistenţa de care dispune o persoană, un grup sau o organizaţie (bancară, industrială, care poate culmina cu o aşa numită oligarhie financiară, care îmbină puterea economică propriu-zisă cu puterea bancară) în promovarea propriilor interese, şi care-şi au originea în avere, rezerve financiare, pachete de acţiuni, dimensiunile activităţii desfăşurate, poziţia de monopol etc. şi, puterea militară, desemnată prin capacitatea de acţiune armată a unui stat, asigurată de potenţialul sau militar (soldaţi, cadre, armament, logistică).

Într-un asemenea context şi prin intermediul acestor determinări, puterea are o natură duală, dar şi un conţinut polimorf, fiind considerată atât ca putere socială cât şi ca putere politică, sau ca putere individuală, grupală, organizaţională şi instituţională, evident în raport cu anumite structuri naţionale şi internaţionale.

De aici şi natura pluridisciplinară a ştiinţelor care se ocupă de asemenea problematică, în mod deosebit evidenţiindu-se politologia şi sociologia, cu ramurile conexe acestora, dar şi psihologia, psihosociologia, managementul, etica, morala, teologia şi nu în ultimă instanţă filosofia.

În esenţă, puterea devine obiect predilect al politologiei, disciplină şi totodată ştiinţă care descrie politica drept activitate de conducere a societăţii prin decizii privind direcţionarea dezvoltării spre anumite obiective, mobilizarea şi alocarea resurselor necesare, asigurarea stabilităţii sociale, promovarea schimbării şi inovării în contextul dezvoltării echilibrate (cf. I. Mitran "Politologia în faţa secolului XXI"). În esenţă această disciplină este considerată ca a fi ştiinţa descifrării analitice, descrierii logice şi explicării obiective, raţionale a unor fenomene şi procese specifice vieţii politice şi activităţii instituţiilor şi actorilor politici implicaţi în asemenea procese şi acţiuni sociale şi politice. Cei mai mulţi experţi în domeniul politologic consideră politicul drept expresie a puterii, a raportului dintre guvernanţi şi guvernaţi, dintre conducători şi conduşi, puterea fiind din acest punct de vedere o expresie a unor raporturi şi relaţii de factură antinomică, ceea ce în limbajul consacrat analizei acestora poartă denumirea de relaţii de putere.

Caracterul pluridisciplinar al problematicii puterii implică analiza acesteia din mai multe unghiuri de vedere. Aşa cum susţinea A. Toffler, în lucrarea "Powershift. Puterea în mişcare", studiul politologic al puterii implică cel puţin trei ipostaze sau ipoteze de lucru, care s-ar concretiza în: Puterea e inerentă tuturor sistemelor sociale şi tuturor relaţiilor umane. Nu e un lucru, ci un aspect al oricărei şi tuturor relaţiilor dintre oameni. Prin urmare e inevitabilă şi neutră, intrinsec nici bună, nici rea; <<Sistemul de putere>> îi include pe toţi – nimeni nu e scutit de el. Dar pierderea de putere a unei persoane nu înseamnă întotdeauna câştigul alteia;

Sistemul puterii în orice societate e subdivizat în subsisteme de putere din ce în ce mai mici, cuibărite unul în altul. Aceste subsisteme sunt legate între ele şi de sistemele mai ample de care aparţin prin feedback. Indivizii sunt încorporaţi în multe subsisteme de putere, diferite, deci conexe

În raport cu importanţa şi responsabilitatea ce revine unei asemenea problematici, cum este cea a puterii, un loc prioritar îl deţine politologia şi implicit politica, care studiază problema puterii dintr-o perspectivă mai amplă şi în conexiune cu celelalte ştiinţe şi ramuri ale acesteia. Efortul nostru analitic constă nu atât în argumentarea şi demonstrarea caracterului politologic al puterii, cât mai mult al perspectivei sociologice, în mod deosebit a sociologiei politice şi a determinărilor sociale asupra puterii, în mod deosebit asupra puterii sociale, problematică mai puţin studiată şi regăsită în literatura de specialitate. Desigur, coroborat cu aceste ştiinţe fundamentale şi specifice domeniului politic şi mai ales în explicarea puterii, contribuie toate disciplinele socio-umane, implicit psihologia şi psihosociologia.

Se subînţelege că în analiza şi descifrarea fenomenului puterii, în mod deosebit a puterii politice, un rol esenţial îl deţine şi îi revine politologiei. Dată fiind importanţa acestei ştiinţe şi a problematicii vizate, ea a fost considerată în trecut şi revendicată totodată de unii ca a fi regina ştiinţelor sociale în domeniul publicului şi cel al politicii, acestea fiind considerate drept domenii prioritare şi de importanţă fundamentală în viaţa socială şi politică. Din acest punct de vedere, cunoscutul gânditor englez B. Russel considera că "puterea este conceptul fundamental al ştiinţelor sociale în acelaşi sens în care energia este conceptul fundamental al fizicii".

Spre deosebire însă de ştiinţele naturii, care comportă un grad mai ridicat de obiectivitate, ştiinţele sociale şi implicit politologia sunt mai subiective, fapt ce conduce la mai multe interpretări ale puterii, ea fiind analizată şi interpretată în virtutea unor interese şi în mod deosebit prin prisma impactului produs în viaţa social-politică internă şi internaţională.

Polemici şi controverse asupra puterii apar atât sub raport semantic şi epistemologic, când unii confundă puterea fie cu forţa, autoritatea, influenţa, cât şi din perspectiva funcţională, cu referinţă atât la puterea socială cât mai ales la cea politică. Intenţia noastră în această carte este să facem pe cât posibil "lumină" în acest domeniu atât de complex şi controversat, care este politicul şi puterea, şi totodată să stabilim anumite linii de demarcaţie sub raportul formelor şi conţinutului puterii – mai bine zis a puterilor, în coroborare nemijlocită cu factorii etiologici care legitimează sau ilegitimează puterea prin formele, structurile şi mecanismele sale funcţionale. În acest sens am recurs la cele mai competente şi autorizate personalităţi din acest domeniu, în raport cu care ne-am exprimat şi punctul nostru de vedere, adoptând unele poziţii şi atitudini ştiinţifice, sau, dimpotrivă, detaşându-ne faţă de ele prin anumite delimitări şi nuanţări de ordin empiric şi epistemologic.

Una dintre personalităţile marcante care a studiat problematica puterii, în mod deosebit a celei politice, este Max Weber. El definea puterea ca a fi „probabilitatea ca un factor să fie în stare, în cadrul unei anumite relaţii sociale, să-şi impună propria sa voinţă în pofida rezistenţei pe care o întâmpină" (Max Weber, 1947), definiţie pusă în circuitul ştiinţific politologic şi într-o formă mai sintetizatoare, după cum este regăsită la alţi autori. Vom reda mai jos unele opinii şi definiţii ale puterii:

Seneca: "Cu cât ai mai multă putere, cu atât trebuie să abuzezi mai puţin de ea"
Napoleon: "Marile puteri mor de indigestie"
Lord Acton: "Puterea tinde să corupă şi puterea absolută corupe în mod absolut."
N. Bălcescu: "Puterea statului nu stă în armata activă, ci în rezervele naţionale"
Robert Dahl: „Puterea este capacitatea de a schimba probabilitatea rezultatelor" (1970)
William Pitt: "Puterea nelimitată corupe pe posesor"
Casmir Delavigne: "Orice putere excesivă piere prin excesul ei înseşi"

Karl Deutsch: puterea constă în „aptitudinea de a face să se întâmple lucruri care altfel nu s-ar fi întâmplat”.

Alphonse Karr: “Puterea reală a unei ţări nu mai constă în întinderea teritoriului ei, ci în industrie, în bunăstarea materială, în progresul moral”

Mao-Tze-Tung: „Puterea răsare din ţeava puştii”

Asupra altor definiţii date puterii şi diferitelor forme ale acesteia vom reveni şi insista la momentul oportun. După cum uşor ne putem da seama, puterea nu este analizată ca scop în sine, ci în primul rând prin rolul şi funcţiile sale sociale şi politice. Astfel, sfera atribuţiilor şi funcţiilor puterii este deosebit de vastă. Prin această noţiune sunt desemnate multiple atribuţii regăsite în diverse domenii şi nu exclusiv doar în cel politic. În limbajul cotidian este foarte frecvent utilizată această noţiune, prin ea fiind desemnată atât puterea omului asupra naturii, cât mai ales a puterii naturii şi în mod deosebit a puterii supranaturale asupra omului, asupra acestei “trestii cugetătoare” (Spinoza), care deţine un statut ontologic supus unor vicisitudini ale naturii şi a altor influenţe exterioare lui. Despre putere vorbim şi atunci când dispunem de capacitatea de a ne stăpâni (când dispunem de control emoţional şi când de fapt este vorba despre o voinţă negativă), când reuşim să învingem anumite obstacole şi greutăţi, când punem în valoare de fapt o trăsătură caracterială şi volitivă, denumită puterea voinţei. Tot despre putere vorbim şi atunci când dispunem de capacitatea de a acţiona şi de a ne atinge idealurile pe fondul unui potenţial intelectual şi a unei robusteţi fizice şi psihice, care în ultimă instanţă devin sinonime cu puterea specifică individului care reuşeşte în viaţă, atingându-şi asemenea idealuri. Alături de puterea individuală şi personală, mai există şi o aşa numită putere impersonală, grupală, organizaţională şi instituţională, atât în plan naţional cât şi internaţional.

Puterea nu este un concept autonom şi nici autarhic – închis, ci aşa cum vom vedea el este pus în valoare şi totodată în relaţie cu alte variabile independente, deci care şi prin care este recunoscută şi raportată puterea, în mod deosebit mijloacele prin intermediul cărora punem în valoare puterea şi prin care ne atingem scopul, între putere, scop şi asemenea mijloace instituindu-se o relaţie şi chiar o dependenţă funcţională (Alvin Goldman). Sau, prin asemenea mijloace realizăm efectele scontate, puterea fiind măsura şi în acelaşi timp instrumentul prin intermediul căruia se pot obiectiva asemenea efecte, şi când din variabilă dependentă puterea poate deveni o variabilă independentă, fiind influenţată dar şi influenţează.

De cele mai multe ori puterea este analizată în raport cu acţiunea, ele fiind strâns corelate, dar neidentificabile şi cu atât mai puţin substitutive: dacă acţiunea presupune o intervenţie directă într-o serie de evenimente, puterea constă tocmai în capacitatea de a-i altera cursul. În acest sens, în opinia lui Giddens ea desemnează capacitatea transformatoare, inerentă acţiunii umane. Tot într-un asemenea context şi raport evaluat, puterea este considerată exclusiv drept aptitudinea de a produce rezultate, capacitatea de a îndeplini şi realiza ceva. Din această perspectivă praxiologică, Fr. Chazel delimitează “puterea de a” şi “puterea asupra”, ca modalităţi diferite de manifestare şi obiectivare ale puterii.

Există şi alte puncte de vedere asupra puterii care evident prezintă un interes deosebit asupra analizei noastre. Spre exemplu, Gilbert Ryle concepe puterea ca a fi o capacitate durabilă care nu este de ordinul evenimentului şi cu atât mai puţin aleatorului, ceea ce-l face pe autorul amintit să situeze puterea printre conceptele “dispoziţionale”, în opoziţie cu termenii “episodici”. În acelaşi timp susţine că puterea nu trebuie redusă la exercitarea ei (am spune noi mai ales prin intermediul liberului arbitru) ci, puterea este atât o dispoziţie cât şi o aptitudine de a produce efecte şi influenţe, deci de a îndeplini şi a realiza obiective şi idealuri, de a deţine capacitatea de a efectua (to effect) ceva, dar şi de a afecta (to affect) în vreun fel un anumit obiect şi chiar o anumită persoană sau un grup de persoane (Morris). Idee cu care autorul amintit este în mai mică măsură de acord, el punând mai mult accent pe capacitatea de a efectua, deci pe acţiunea propriu-zisă şi totodată emergentă puterii şi în mai mică măsură pe influenţă ca atribut şi resursă a puterii în coroborare, desigur, cu autoritatea şi implicit statusul – poziţia celui care deţine puterea.

Rezolvând o asemenea disociere, unii sociologi şi unii politologi, cu aplicabilitate asupra omului, perceput ca fiinţă socială, interpretează aceste două ipostaze ale puterii printr-un raport conjunctiv şi nu disjunctiv, puterea de a trecând în mod obligatoriu şi fiind recunoscută totodată şi

prin puterea asupra, efectele induse ale puterii fiind regăsite prin intermediul influenţei exercitate a acesteia asupra cuiva. În acest sens Dennis Wrong realizează o adaptare a definiţiei date puterii de către B. Russel, care desemna prin putere "producerea de efecte scontate" (intended effects), "capacitatea unor persoane de a produce efecte scontate şi prevăzute asupra celuilalt – celorlalţi – (n.n)".

Aceste influenţe şi efecte induse de capacitatea unui individ asupra altora nu este nici aleatoare şi nici în afara unui suport teleologic – a unor scopuri şi obiective, de aceea unii autori analizează puterea în raport cu o altă variabilă cum ar fi intenţia. După Wrong, această variabilă ar fi criteriul prin intermediul căruia excludem din sfera de acţiune a puterii procesele de reglare şi chiar am spune noi de influenţare socială informală şi a celor spontane, inerente jocului propriu-zis al puterii şi al interacţiunilor dintre agenţii puterii şi cei asupra cărora este exercitată puterea. Nu orice efect produs în şi prin intermediul acţiunii ţine de fenomenele de putere, chiar dacă de cele mai multe ori omul acţionează în virtutea unor influenţe, cum ar fi cele desemnate prin intermediul unei noţiuni şi a unui fenomen mai puţin pus în circuitul ştiinţific şi al literaturii de specialitate, cum este contingenţă comportamentală, unde influenţele se resimt la nivelul interacţiunilor orizontale, deci unde puterea este mai puţin resimţită, şi cu atât mai puţin autoritatea, spre deosebire de un alt fenomen prin care se exercită influenţa şi autoritatea, în planul interacţiunilor de natură ierarhică şi verticală, desemnată, adică prin complianţă comportamentală. Se subînţelege că variabila intenţie este coroborată cu alte două variabile, acţiunea şi interacţiunea, puterea neputându-se exercita şi evalua în afara acestora.

Raportând puterea la variabila influenţă, Carl Friedrich introduce şi operează totodată cu sintagma "regula reacţiilor anticipate" prin care surprinde influenţa unui individ b prin intermediul unui ordin şi implicit a influenţei autorităţii din partea unui alt individ a, individul b adoptând un comportament ce ar trebui să răspundă ca rezultat al influenţei exercitate de către individul a aşteptărilor efective ale acestuia, şi nu în conformitate cu anumite dorinţe sau chiar decizii alternative luate de individul b. Aceasta, în afara unor intenţii şi a unei motivaţii bine delimitate în exercitarea unor asemenea influenţe din partea unui individ care deţine puterea şi a altuia care adoptă comportamentul prescris prin autoritatea celuilalt – celui care posedă puterea. Desigur, aşteptările nu corespund întotdeauna cerinţelor, existând posibilitatea abaterii de la acea regulă a reacţiilor anticipate. În asemenea situaţii mult afectate, apar atitudinile şi comportamentele nonconformiste, autoritatea şi legitimitatea puterii liderului fiind tot mai mult afectate, comportamentele imprevizibile ale subalternilor conduc la unele efecte indezirabile şi pun în dilemă autoritatea şi puterea acestuia.

Din acest punct de vedere un alt politolog, Robert Dahl, desprinde în raport cu criteriul şi variabila intenţiei şi a aşa ziselor "reacţii anticipate", o aşa numită "putere negativă", putere care produce efecte contrare intenţiilor sau aşteptărilor deţinătorului puterii, dar care în ultimă instanţă îşi schimbă sensul iniţial de putere întrucât ea nu produce efectele scontate ci cel mult anumite manifestări comportamentale ale unui individ în afara autorităţii şi reacţiilor anticipate, adică un comportament aleator şi disociat influenţei şi autorităţii puterii. Autorul menţionat chiar neagă statutul de putere a unor asemenea influenţe în afara autorităţii şi legitimităţii puterii propriu-zise, efectele produse alterându-i sau chiar negându-i autoritatea şi legitimitatea. Deci între intenţie, aşteptare şi efectele induse ca urmare a influenţei şi autorităţii se stabilesc anumite raporturi – interacţiuni. Situaţia dezirabilă şi favorabilă totodată puterii şi deţinătorului acesteia este când între intenţie, aşteptare şi efecte apare o compatibilitate şi coerenţă, iar situaţia indezirabilă este concretizată şi marcată de lipsa unei asemenea coerenţe şi evident de discrepanţele dintre intenţie, aşteptări şi efecte – reacţii anticipate, ceea ce definim prin aşa numita "putere negativă". În această situaţie reacţiile anticipate devin reacţii împărtăşite care desigur corespund în mai mare măsură atitudinilor indivizilor supuşi influenţelor şi nu exclusiv intenşilor şi aşteptărilor celor care prescriu prin autoritatea şi legitimitatea puterii pe care o deţin asemenea aşteptări şi reacţii anticipate.

Perspectiva interacţionistă în analiza puterii este cu mult mai complexă, implicând interacţiunea a mai mult decât doi indivizi şi implicit a unor relaţii interpersonale. De aici s-a desprins o anumită concepţie relaţională asupra puterii, puterea însăşi fiind evaluată ca o relaţie, în plan politic ea fiind exprimată şi obiectivată prin forma evidenţiată deja, "puterea asupra" în

coroborare cu “puterea de a” ceea ce nu înseamnă altceva decât puterea de a-şi exercita influenţa şi autoritatea cuiva asupra altcuiva, fiind intermediate în acest raport şi alte persoane şi influenţele şi autoritatea acestora în interacţiunea lor.

Nu întotdeauna asemenea influenţe se exercită în mod egal asupra oricărui individ din cadrul grupului şi organizaţiei. În contextul unor structuri formale asemenea influenţe sunt relativ egale, pe când în cadrul unor structuri predominant informale, reacţiile anticipate, în conformitate cu regula acestora şi în raport cu intenţia şi efectul scontat nu sunt întotdeauna corespondente, întrucât autoritatea este mai scăzută şi evident atitudinile şi reacţiile indivizilor care se bucură de o aşa numită influenţă distribuită vor contrasta cu efectele anticipate de către deţinătorul puterii prin prisma influenţelor exercitate de către acesta.

Concepţia relaţională asupra puterii prezintă mai multe avantaje în analiza şi interpretarea acesteia, evidenţiind unele caracteristici fundamentale a puterii cum ar fi extensiunea ei în raport cu intensiunea, prima fiind o variabilă în funcţie de agenţii politici implicaţi în relaţie şi de timp. Extensiunea se referă la sfera distributivităţii autorităţii şi influenţei deţinătorului puterii, iar intensiunea la elementele şi am spune chiar şi la timpul prin care puterea se face resimţită în raport cu cei care relaţionează, şi unde gradul de distributivitate al influenţei nu este atât de important după cum este autoritatea şi legitimitatea puterii. Se subînţelege că un asemenea lider deţinător al puterii care adoptă un stil autoritar va cunoaşte o intensiune mai ridicată a autorităţii şi implicit a puterii, pe când cel care adoptă un stil mai democratic va cunoaşte o extensiune a influenţei dar şi o tendinţă de scădere a autorităţii, problematică asupra căreia vom reveni într-o altă secvenţă a lucrării.

Concepţia relaţională oferă şi un alt avantaj, în strânsă legătură cu primul, cel ce face referinţă asupra extensiunii şi intensiunii puterii: permite, aşa cum sublinia Maruyama, examinarea proceselor şi interpretarea totodată a puterii prin intermediul relaţiilor de putere ca a fi ea însăşi un proces. Autorul citat formulează un punct de vedere prin care evidenţiază caracterul procesual şi relaţional al puterii şi implicit a dimensiunii structurale a acestuia, punând un accent mai mare asupra acestei dimensiuni decât asupra celei funcţionale şi a efectelor induse de către putere.

Dezvoltând caracterul relaţional al puterii, evidenţiat la început de filozoful englez J. Locke, Maruyama interpretează puterea dintr-o perspectivă substanţialistă, susţinând şi argumentând o asemenea poziţie prin două argumente. Unul dintre acestea vine în sprijinul abordării structurale a puterii, adică celei substanţialiste, în ciuda erorilor de interpretare, reuşind să atragă atenţia asupra dimensiunii structurale a puterii, punct de vedere care nu întotdeauna a cunoscut o apreciere unanimă existând desigur şi alte opinii contradictorii. Cel de-al doilea argument se sprijină pe suprapunerea, propusă de Carl Friedrich între natura relaţională a puterii şi latura sa “cooperativă” sau “consensuală” pe de-o parte între aspectul sau de substanţă şi latura sa “coercitivă” pe de alta.

Asemenea argumente nu sunt convingătoare pentru toţi analiştii care fac asemenea investigaţii asupra acestui complex fenomen care este puterea, delimitându-se şi alte puncte de vedere, mai mult sau mai puţin acceptate. O asemenea opinie distinctă este şi cea a lui Robert Dahl, care desprinde într-o manieră dihotomică o aşa numită putere manifestă şi alta, virtuală, sau la alţi autori care delimitează, în aceeaşi manieră, o putere latentă şi una manifestă. Pentru a-şi argumenta acest punct de vedere autorul menţionat apelează la unele exemple, punând pe prim plan resursele prin care un anumit individ îşi exercită atât puterea cât şi influenţa prin asemenea resurse: influenţa virtuală şi implicit puterea capătă asemenea conotaţii când posesorul acesteia deţine o anumită bogăţie – patrimoniu şi când oricând acesta îşi poate exercita influenţa asupra vieţii politice locale sau chiar centrale, binecunoscută fiind influenţa unor mari magnaţi şi miliardari care pot chiar cumpăra puterea prin influenţa pe care şi-o pot exercita. În plan local şi cu influenţă mai mult sau mai puţin directă în plan politic. Desigur o asemenea influenţă nu are un suport legitim şi cu atât mai puţin este percepută ca a fi o putere formală şi cu autoritate recunoscută. În ceea ce priveşte puterea şi influenţa manifestă, acestea sunt cele de ordinul evidenţei, exercitate şi cu efecte induse. De cele mai multe ori puterea capătă desigur un caracter manifest, influenţa fiind mai mult virtuală decât puterea şi autoritatea. Ceea ce-i face puternici pe unii indivizi este nu atât autoritatea şi nici chiar puterea ci mai mult o asemenea influenţa virtuală care într-un anumit moment şi în anumite condiţii poate fi transformată în putere manifestă, efectele individului puternic fiind mai relevante decât ale individului ce deţine puterea. Este suficient să raportăm puterea unui primar dintr-o

anumită localitate şi influenţa exercitată în plan politic şi edilitar de către un individ puternic deţinător de capital financiar şi nu în ultimă instanţă de influenţă.

Puterea virtuală şi implicit influenţa de acest gen este asociată unei puteri latente şi nu doar la o putere potenţială sau posibilă cu toate că stadiul latent al puterii poate fi şi improbabil ca exercitare şi evident ca influenţă. De cele mai multe ori caracterul virtual şi latent corespund posibilităţii şi capacităţii efective de exercitare ulterioară a puterii latente, ea devenind de cele mai multe ori o putere manifestă, posibilitatea fiind convertită în realitate, iar improbabilitatea în probabilitate maximă. De aceea considerăm că puterea trebuie considerată deopotrivă în formele sale virtuale latente, posibile, probabile şi manifeste întrucât capacitatea de exercitare a acesteia este funcţie de formele sale evidenţiate subînţelegându-se raportul dintre caracterul probabil, posibil şi forma sa de manifestare sau între forma latentă şi devenirea sa într-o formă manifestă prin intermediul caracterului de posibilitate şi implicit al celui de probabilitate. Asemenea raporturi sunt influenţate şi de alte variabile cum ar fi intenţia, scopul, competenţa, în ultimă instanţă de resursele puterii şi autorităţii şi implicit de formele prin care aceasta se obiectivează.

Dincolo de formele sale obiectivate în plan empiric, problema puterii cunoaşte multiple elaborări teoretice. Între cei care au avut preocupări deosebite şi susţinute asupra problematicii puterii se detaşează sociologul german Max Weber. El analizează această problemă mai mult dintr-o perspectivă şi printr-o formă relaţională specifică, şi totodată printr-un raport specific cum este cel dintre putere şi conflict, adică prin relaţia de putere, care prin definiţie (sub raportul extensiunii şi intensiunii, precum şi al gradului de ascultare şi conformare a unui individ faţă de deţinătorul puterii) este asimetrică, deoarece de cele mai multe ori individul supus influenţelor şi autorităţii puterii nu se conformează în raport cu asemenea aşteptări ale deţinătorului puterii, prin intermediul persuasiunii ci în mai mare măsură prin intermediul rezistenţei, opoziţiei şi nonconformismului, adică prin ceea ce desemna Max Weber prin conflict. Din acest punct de vedere autorul menţionat desemna prin putere orice şansă folosită pentru a-ţi impune propria voinţă în cadrul unei relaţii sociale, chiar împotriva unor rezistenţe şi indiferent de elementele pe care se bazează această şansă, ceea ce în limbaj machiavelic restrâns nu înseamnă altceva decât punerea în valoare a mijloacelor în realizarea scopului. Din definiţia dată rezultă că în mod aprioric puterea se raportează la o presupusă rezistenţă din partea celui asupra căruia este exercitată influenţa şi autoritatea. Într-un asemenea context puterea este pusă în situaţia de a învinge o eventuală rezistenţă, ceea ce nu înseamnă nici pe departe că exercitarea ei implică în mod obligatoriu numai rezistenţe, numai atitudini nonconformiste şi cu atât mai puţin se raportează la un conflict deschis sau la o stare conflictuală. Weber lasă să se înţeleagă faptul că această rezistenţă nu apare cu necesitate întotdeauna în relaţiile de putere, evidenţiind acest aspect prin locuţiunea – termenul “chiar” când raportează puterea – şansa de a-ţi impune puterea prin propria voinţă în raport cu posibilele rezistenţe ale celui faţă de care este exercitată puterea. Subscriem parţial definiţiei date de Max Weber puterii, întrucât aşa cum am menţionat nu toate formele puterii şi cu atât mai mult autoritatea şi legitimitatea ca atribute ale acesteia sunt puse în raport cu un aşa numit conflict şi nici nu putem admite ideea şi caracterul exclusiv asimetric al relaţiilor de putere, întrucât puterea însăşi ca fenomen există şi este recunoscută nu prin ceea ce nu face şi ca atare prin limita efectelor şi aşteptărilor sale (am spune ca putere latentă sau virtuală), ci prin efectele induse şi prin puterea de influenţă şi autoritate exercitate în raport cu indivizii faţă de care relaţionează şi care totodată îi recunosc autoritatea şi legitimitatea sa. În mod virtual şi potenţial puterea poate să se situeze într-o relaţie conflictuală, aceasta neînsemnând nici pe departe că puterea fie virtuală, fie reală este raportată în mod necesar cu asemenea relaţii conflictuale. De cele mai multe ori puterea politică presupune asemenea raporturi şi relaţii, astfel de situaţii nepermiţând însă surprinderea şi evidenţierea unui caracter legic al puterii în raport cu asemenea relaţii, existând şi excepţii care infirmă parţial un asemenea caracter. Cu un asemenea punct de vedere sunt de acord şi alţi autori inclusiv Fr. Chazel, la care am făcut cele mai multe referiri când am analizat această problematică a puterii, sursa bibliografică este articolul intitulat “Puterea” (apărut în “Tratat de sociologie”, sub coordonarea lui R. Boudon).

Problematica puterii este mult mai complexă şi diversă, ea fiind regăsită în toate domeniile şi sferele de activitate. Redăm în continuarea analizei conceptului de putere câteva opinii ce aparţin

politologilor V. Gosman şi A. Etkindd într-o lucrare de referinţă, "De la cultul puterii la puterea conştiinţei politice". În opinia acestora, orice putere stabilă este stabilă tocmai pentru că ea convine din punct de vedere psihologic, multora. Ca să înţelegem puterea, nu numai să o învinuim, e necesar să conştientizăm mecanismele prin care ea se manifestă am spune noi, să conştientizăm logica şi fenomenologia puterii.

Făcând referinţă asupra atitudinii poporului şi maselor în raport cu puterea şi deciziile acesteia, M. S. Lumin afirma că poporul gândeşte, în ciuda tăcerii lui profunde, fapt demonstrat de istorie şi la noi când "mămăliga" a fost în stare să explodeze, chiar dacă un asemenea potenţial exploziv era ignorat de cei care deţineau puterea absolută. Prin statutul lor privilegiat s-ar părea ca reprezentanţii puterii deţin totul, dar în fond nu au nimic, sau aproape nimic personal. Pentru mulţi politicieni puterea s-a dovedit a fi echivalentul universal, izvorul şi purtătorul tuturor "valorilor" vieţii, în afară desigur de valorile reale, cele prin care ne definim ca oameni şi nu exclusiv ca zoon politicon. Pentru aceştia din urmă puterea oferă totul, aceasta însemnând privilegii, facilităţi, bunăstare şi în mai mică măsură cunoaştere de sine şi cu atât mai puţin valori de natură spirituală şi morală. Puterea e însăşi viaţa, iar îndepărtarea de la putere e echivalentă cu moartea psihică a acestora. Aşa se explică faptul că toţi politicienii tind şi ţin atât de mult la putere, de scaun ca să ne exprimăm într-un limbaj mai vulgar şi în acelaşi timp mai metaforizat şi mai simbolizat.

Mistica şi mirajul puterii sunt elemente indispensabile oricărei societăţi, indiferent de regimul politic. Într-o formă mai voalată s-a manifestat şi în regimul comunist, în pretinsa democraţie muncitorească revoluţionară, care era de fapt o dictatură de stânga, când elita politică beneficia de facilităţile puterii mai mult decât în oricare alt regim, fiind instituită într-o adevărată oligarhie comunistă şi unde cultul puterii şi al personalităţii a fost exaltat mai mult decât în orice formă de guvernământ.

Într-un asemenea context, puterea a devenit un mit şi un simbol, originându-se într-un plan exterior lumii şi societăţii, descendenţa sa fiind mai mult de origine ideală şi abstractă, fie în planul idealismului teologal, fie în cel al utopismului comunist. În oricare dintre cele două ipostaze, puterea revenea unor indivizi "aleşi" şi nu maselor, chiar dacă atât de des era invocată puterea şi suveranitatea poporului şi rolul de clasă conducătoare a clasei muncitoare în alianţă cu ţărănimea cooperatistă, teze comuniste prin care se încerca escamotarea adevărului istoric şi a realităţii politice şi sociale.

Asemenea tendinţe elitiste se regăsesc încă din antichitate, când însăşi Aristotel delimita şi stratifica clasele sociale şi oamenii prin prisma unor calităţi fizice şi psihice ca rezultat al providenţei divine, propunând chiar o societate ideală care să fie cârmuită de înţelepţi şi filosofi şi nu de alte categorii sociale, ceea ce conduce în mod implicit la o putere elitistă.

Credinţa într-un simbol al puterii divine este o variantă politică a credinţei într-o lume dreaptă, iar credinţa în dreptate este o particularitate cu adevărat tragică a conştiinţei masei, ea acutizându-se atunci când poporul îşi pierde încrederea în putere, şi când societatea este în derivă, maselor nerămânându-le decât speranţa în providenţă, aceasta fiind ultimul lucru care le mai rămâne în asemenea situaţii şi determinări ontologice. Se îmbină astfel credinţa în dreptate cu credinţa într-o lume miraculoasă dătătoare de speranţă, trecându-se din real într-un plan virtual, ceea ce vom vedea că încearcă pe orice cale să realizeze puterea. În acest sens se apelează la diverse forme ale influenţei, prin mitologie, simbolistică, comunicare şi manipulare. Puterea şi atotputernicia este asociată în plan mitologic şi simbolic cu puterea centrală şi universală care este Divinitatea.

Nu acelaşi lucru se întâmplă în regimul totalitar comunist, când orice se realiza, se datora genialităţii unui individ, simbolul puterii individului trecând astăzi tot mai mult în sfera puterii organismelor internaţionale, cum ar fi Uniunea Europeană şi N.A.T.O., în spaţiul geografic european şi care ne interesează mai mult, de a căror bunăvoinţă şi sprijin depind ţările care vor să adere şi să se integreze în acest spaţiu comunitar. Prin mit şi simbol se încearcă de fapt să se schimbe în plan mental, realitatea, aceasta devenind mai mult o realitate concepută şi idealizată şi nu una reală, sau cu posibilităţi de realizare în raport cu tendinţele virtuale. De aceea, în politică în general, ca şi în religie, se operează mai mult cu concepte, ideologii, paradigme, simboluri şi mituri, şi în mai mică măsură cu realităţi palpabile, întrucât acestea de cele mai multe ori sunt contrare intenţiilor şi dezideratelor ideologice ale politicii şi exponenţilor acestora. Se apelează foarte

frecvent la simboluri, credința, speranța, idealuri, întrucât aşa cum afirmau autorii citați (Gosman ți Etkindd), prin credință politicienii definesc imaginea lumii viitoare, felul cum percep şi mai ales doresc să devină societatea, omul şi chiar universul. In acest sens de cele mai multe ori sunt preluate din retorica religioasă creştină concepte greu cuantificabile în realitate, cum sunt cele de credință, speranță, iubire, pace, linişte, toleranță, consens etc.

Atât regimurile totalitare, cât mai ales cele democratice apelează la asemenea valori sociale. În ultimă instanță nu se recurge la altceva decât la definirea realității ca realitate, atribuind un sens propriilor intenții, adică să o resemnifice în plan ideologic şi axiologic, şi nu exclusiv în plan ontologic.

Uneori puterea este chiar interesată în a face să nu existe asemenea valori sociale, arogându-şi drepturi paternale într-o lume imaginară şi miraculoasă, orice realizare devenind un atribut revendicat de putere. Orice criză de sistem are din acest punct de vedere şi efecte benefice pentru putere, ea fiind cea care rezolvă, soluționează astfel de cauze care au condus spre o asemenea situație prin competență nelimitată, maturitate politică şi responsabilitate a reprezentanților puterii. Dar aşa cum e demonstrat de realitate, imaginea magică a lumii şi a principalului său magician, care este puterea, este distrusă la impactul cu realitatea, zăgazurile fiind rupte, apa este de nestăvilit, înțelegând prin aceasta nemulțumirile, frustrările şi mizeria care domină în societate, fapt ce acutizează spiritul revoltei şi pe cel al revendicărilor.

Cunoscutul psihanalist Adler, consideră că forța motrice fundamentală a comportamentului uman este dorința de putere. La oamenii politici şi cu atât mai mult la reprezentanții puterii, de orice formă ar aparține, tendința spre putere devine componentă de bază a psihicului, ea fiind refulată în subconştient. De aceea entuziasmul şi credința în divinitate şi miracole sunt mai puternice la cei care acced spre putere şi cu atât mai mult la cei care o dețin. În acest sens, Hitler a propus şi propovăduit chiar o nouă religie, bazată pe o zeitate specifică popoarelor germane şi rasei ariene, iar alți conducători au înălțat în mod simbolic lăcaşuri de cult, pentru a fi recunoscuți şi a se identifica în plan simbolic şi imaginar cu puterea divină.

Dincolo de planul sacralității, asemenea tendințe şi realizări se regăsesc şi în planul profanului – laicului. Asemenea tendințe megalomanice caracterizează pe marii dictatori, fie de stânga, fie de dreapta. Referindu-ne la cei dintâi, este suficient să-i amintim pe Kim Ir Sen şi pe dictatorul comunist de la noi care a fost influențat de simbolul puterii comuniste prin megalomania unor lideri comunişti asiatici, un asemenea produs şi simbol fiind şi "Casa Poporului".

În cultul puterii se pune un mare accent pe iubire, deci pe componenta afectivă, prin aceasta reuşindu-se mai bine să se realizeze deformarea perceptivă a realității. Iubirea, transpusă într-un limbaj mai actualizat, cum ar fi consensul, liniştea interioară, echilibrul emoțional etc., constituie un mecanism foarte important în instaurarea şi menținerea puterii. Tot ceea ce se întreprinde se face în numele cetățeanului şi nu al partidului sau liderilor partidelor. Prin această "grijă nemărginită" omul politic îşi câştigă recunoaşterea, simpatia şi legitimitatea devenind "iubit", adulat şi uneori idolatrizat. În umbra acestei false atitudini umaniste se ascunde incompetența şi dictatura unor asemenea lideri politici, care se refugiază din planul realității în planul imaginației şi al simbolisticii. Acelaşi lucru s-a întâmplat şi cu Nicolae Ceauşescu, care odată câştigându-şi aprecierea şi legitimitatea, a recurs ulterior la înfometare, frig şi frică, precum şi la alte practici prin care a supus în mod dictatorial întregul popor român. Asigurându-şi aprecierea şi recunoaşterea, intrând practic în subconştientul colectiv, reprezentanții puterii pot recurge şi la fapte care pot scădea cota de legitimitate şi popularitate, cum s-a întâmplat şi la noi, când "Cel mai iubit fiu al poporului" a devenit un "satrap" pentru popor.

Ataşamentul şi adularea conducătorilor este un fenomen psihanalitic care face parte din paradoxurile psihicului uman, de aceea puterea este nu numai un fenomen politic şi social, ci şi unul psihanalitic, care are şi repercusiuni uneori în plan psihiatric. Prin asemenea mecanisme se realizează şi un alt fenomen psihologic foarte interesant, favorabil oamenilor politici şi ai puterii, cel al conspirației şi alterității, când orice eşec este îndreptat în afară şi nu în interior, asumat în mod responsabil. Să ne referim doar la efectele embargourilor, la politica discriminatorie a unor superputeri şi organisme internaționale (F.M.I., Banca Mondială etc.), care sunt cel mai frecvent

incriminate pentru lipsa performanţelor politice şi nu incompetenţă şi lipsă de responsabilitate a oamenilor politici.

Rezultă şi din asemenea relaţii dintre puterea politică şi economie (fie în plan intern, fie în plan internaţional) rolul şi importanţa puterii economice în raport cu cea politică. Dar pentru a înţelege fie şi sumar acest raport considerăm că este util să definim puterea economică, care, într-o aproximare conceptuală s-ar defini prin posibilităţile de acţiune şi rezistenţă de care dispune o persoană, un grup sau o organizaţie (bancară, industrială care poate culmina cu aşa-numita oligarhie financiară, care îmbină puterea economică propriu-zisă cu puterea bancară) în promovarea propriilor interese şi care-şi au originea în avere, rezerve financiare, pachete de acţiuni, dimensiunile activităţii desfăşurate, poziţia de monopol etc. Nu vom intra în detalii analitice asupra conceptului de putere economică, ci vom fi de acord şi vom subscrie în acelaşi timp binecunoscutei sintagme prin care era definită puterea politică în raport cu cea economică, adică ca expresie a economicului (V. I. Lenin) la care am mai adăuga rolul şi importanţa contextului economic şi politic internaţional şi, mai ales, a influenţei marilor puteri asupra unor state prin diversele strategii şi politici discriminatorii, pozitive sau negative, care în ultimă instanţă îşi pun amprenta şi chiar determină uneori puterea economică (potenţialul economic) a unui stat.

Se subînţelege că puterea politică şi puterea socială în general este în funcţie de această putere economică internă şi de conjunctura internaţională şi că orice strategie internă autarhică afectează negativ atât puterea economică cât şi pe cea politică.

În acelaşi timp de nivelul de dezvoltare a puterii economice depinde integrarea şi mai ales recunoaşterea puterii unui stat în contextul integrării sale în marile uniuni şi monopoluri internaţionale care în ultimă instanţă vizează atât puterea economică prin posibilităţile şi oportunităţile oferite de aceste organisme, cât mai ales puterea politică, chiar dacă uneori aceasta rămâne influenţată, ca să nu spunem determinată, de asemenea imixtiuni din afară prin intermediul diverselor strategii şi modalităţi intervenţioniste afectând, pe de o parte autoritatea puterii politice interne, iar pe de altă parte suveranitatea şi legitimitatea acesteia.

Orice putere se străduieşte să-şi dovedească legitimitatea, convingând masele de propria necesitate precum şi de necesitatea unor sacrificii atât din partea reprezentanţilor, (aceasta atingând culmile paradoxului politic) cât şi din partea membrilor societăţii, realizându-se astfel un consens în raport cu asemenea sacrificiu generalizat.

Aşa cum vom putea desprinde din demersul analitic întreprins, puterea poate fi analizată în raport cu mai multe variabile corelaţionale, una dintre acestea fiind violenţa, fapt ce conduce uneori, la anumite trepte mai joase ale puterii, chiar la o coincidenţă cu aceasta. Această apropiere semantică, uneori prin formă şi conţinut este regăsită chiar în termenul – etimonul din care derivă noţiunea de putere, cel care are o rădăcină gotică, "magan" care are o conotaţie virtuală, identificându-se cu ceea ce înseamnă "a putea", "a fi în stare", neavând nici o semnificaţie de ordin praxeologic obiectivată prin vectorul "a face" (cf E. Canetti "Masele şi puterea", 2002). Deosebirea dintre violenţă şi putere este reprezentată în mod analogic prin relaţia dintre pisică şi şoarece, (specifică şi puterii politice şi militare internaţionale, cum ar fi în prezent raportul dintre această alianţă politică şi presupusa intervenţie în Irak, sau alte intervenţii care au avut loc în unele state). Redăm acest raport prezentat sub forma sa alegorică: "şoarecele, o dată prins, este în stăpânirea pisicii. Ea l-a apucat, îl ţine strâns, îl va omorâ. Dar de îndată ce a început să se joace cu el, apare un element nou. Îi dă drulul şi îl lasă să mai alerge puţin. Îndată ce şoarecele i-a întors spatele şi aleargă, nu mai este în stăpânirea pisici. Stă însă în puterea pisicii să-l aducă înapoi. Dacă îl lasă să fugă, înseamnă că l-a eliberat de sub stăpânirea ei. Până la punctul însă în care îl poate ajunge cu siguranţă, şoarecele rămâne al ei. Spaţiul pe care pisica îl acoperă, clipele de speranţă pe care i le lasă şoarecelui, totuşi sub supravegherea cea mai strictă şi fără ca să piardă interesul pentru el, şi prinderea lui, toate acestea la un lor – spaţiu, speranţă, supraveghere şi interesul uciderii – s-ar putea definii ca adevărata întrupare a puterii sau pur şi simplu ca puterea însăşi". (apud. E. Canetti, op cit)

În încheierea acestor pagini introductive vom face referinţă la modul în care este percepută puterea de către unii „observatori" din afară în raport cu autopercepţia românilor a acestui fenomen, iar în modul cel mai concret vom prezenta câteva concluzii ce vizează anumite opinii ale unui segment restrâns de indivizi prin intermediul unui sondaj aleatoriu.

Aşa cum arată Alexandra Ionescu într-un studiu intitulat „Românii, între putere şi politică”, prezentat în lucrarea „Firea românilor”, românii „par să întreţină cu politica şi cu puterea o relaţie extrem de ambiguă. Politica este blamată iar puterea este dorită. Politica este moralmente suspectă dar puterea provoacă teamă şi invidie din partea celor care nu o deţin. Cel care face politică suscită nemulţumirea celor aflaţi la distanţă, dar proximitatea celui care deţine puterea şterge orice urmă a criticii. Cu alte cuvinte, politica pare să se confunde cu locul puterii, iar singurul ei sens pare să desemneze plasarea în sau apropierea de perimetrul acestuia. … pentru români, singurele sentimente ce pot înconjura politica şi puterea nu sunt decât, fie cele de frustrare şi de revoltă, fie cele de automulţumire şi de intangibilitate.”

Dar mai interesantă este opinia autoarei citate asupra modului cum percep românii (atât cei guvernaţi, cât şi cei care guvernează) puterea şi implicit politica. Astfel, politica nu este decât un loc şi mijloc din care izvorăşte puterea, un loc oarecum periculos şi misterios, dar al cărui mister nu face decât să-i sporească atracţia irezistibilă, un loc cu reguli niciodată precizate şi limpezi pentru că fiecare ocupant ar avea aşa-zisul privilegiu de a le stabili şi de a le impune. Altfel formulat, politica nu are altă funcţie în afara aceleia de a asigura unui individ sau unui grup de indivizi un loc în spaţiul puterii, iar competiţia politică nu este altceva decât o luptă mascată pentru ocuparea unei poziţii privilegiate în politică. Nici pe departe politica nu se constituie într-un habitus al proiectelor colective, de viitor sau un mijloc de atingere a unor scopuri sociale şi naţionale, ci, mai degrabă, devine un scop care vizează accederea în ierarhia socială cu privilegiile ce derivă şi le implică asemenea ascensiune.

În ceea ce priveşte opinia publică, chiar dacă nu este atât de bine structurată şi sintetizată sub raport semantic şi ideatic, aşa cum vom vedea, multe idei pot fi evaluate şi circumscrise în raport cu opinia anterior prezentată.

Redăm spre exemplificare cele mai semnificative opinii: “Politica şi puterea sunt două lucruri indispensabile unul de celălalt (sunt ca nişte siamezi). Puterea (şi implicit politica) înseamnă înţelegere, dominare, cunoaştere. Mulţi dacă zic putere se gândesc la ceva rău – dar puterea politică adevărată este prietenul celor mulţi. Că mai recurge la pedepse, e altceva, o face pentru a se proteja pe sine şi pe cetăţeni. De aceea puterea de ţară, consider, este slabă pentru că nu are aceste calităţi enumerate mai înainte.”; “Puterea este conducerea ţării cei care guvernează. Iar politica… este planul de luptă al acestor guvernanţi”; “Puterea pentru mine este egală cu legea junglei: cel mai tare îl învinge pe cel slab şi îl supune pe acesta din urmă la tot felul de umilinţe. Din păcate aşa stăm şi cu puterea actuală: au ajuns la putere cei care au fost tari şi înainte şi puţin le pasă de noi; în ţara asta există o singură putere: banul. În jurul acestuia se învârt toate. În ceea ce priveşte puterea politică – care între noi să rămână vorba este un subaltern al puterii banului – este partea cea mai perversă a puterii, aici chiar că scopul scuză mijloacele” ; “Nu fac politică ! M-am săturat. Numai promisiuni nerespectate, certuri, tărăgănare. Puterea şi politica sunt nişte – vorba lui Arghezi – “flori de mucegai”; “puterea este ca un pistol încărcat – dacă nu-l şti folosi se întoarce împotriva ta; Politica este ceva care se leagă de putere.”; “puterea e un lucru murdar. În cadrul puterii scopul scuză mijloacele, iar politica este modul prin care se ajunge la scop”, “Puterea este un lucru minunat … Doamne, dulce e gustul puterii”; “Politica este ceea ce italianul denumeşte prin cuvântul <<putana>>, iar puterea este copilul nelegitim al politicii”.

Sunt câteva reflecţii asupra acestui raport dintre politică şi putere, din care s-a putut observa că există un anumit nivel reprezentativ asupra politicii şi puterii, dar şi faptul că cei mai mulţi tineri discriminează negativ politica şi puterea, acestea fiind un domeniu în faţa cărora devin tot mai indiferenţi, preocupările şi trebuinţele lor fiind de altă natură. Alte reflecţii mai adânci asupra acestui raport şi asupra puterii în general le vom regăsi pe parcursul analizei întreprinse în această carte.

CAPITOLUL I

PARADIGMA SOCIOLOGICĂ
PUTEREA CA RELAȚIE SOCIALĂ

1.1. CONCEPTUL DE PUTERE SOCIALĂ

Printre multiplele şi complexele forme ale puterii, una dintre cele mai cuprinzătoare forme este puterea socială. Din punct de vedere sociologic, puterea are o conotație plurisemantică fiind interpretată ca fenomen social, relație socială şi acțiune socială. În acelaşi timp, sociologia delimitează pe cât posibil puterea socială de puterea politică, susținând, în primul rând, atributele de relație, fenomen social şi în mai mică măsură pe cele de forță sau chiar de mijloc. Din această perspectivă, sociologia operează mai mult cu conceptul de putere socială, concept care din punct de vedere semantic desemnează printre altele scopurile activității umane şi mijloacele prin care societatea se reglează şi autoreglează şi care asigură, totodată, desfăşurarea activităților umane, precum şi funcționalitatea socială.

Din această perspectivă semantică, puterea cunoaşte foarte multe aprecieri şi definiții, la fel şi preocupările în delimitarea diferitelor sale tipologii. În acest sens, aşa cum este definită în Dicționarul de sociologie – Larrosse, puterea desemnează facultatea de a acționa proprie ființei umane şi, într-un sens derivat, aptitudinea unui individ de a întreprinde acțiuni eficiente, definiție care parțial se opune concepțiilor sociologice asupra puterii şi politicii, în general, excluzând oarecum rolul relațiilor dintre cineva care exercită puterea şi ceva asupra cui se exercită aceasta, fenomenul devenind mai mult implicit şi subînțeles decât explicit, în afara unor relații, deci a caracterului relațional, am spune chiar social, al puterii.

Este o concepție depăşită, formulată încă în secolul al XVII–lea de către filozoful englez Th. Hobbes, potrivit căreia „puterea unui om constă în mijloacele sale actuale de a obține un viitor mai bun”, şi care este o orientare de profundă nuanță substanțialistă, prin care puterea era considerată un simplu atribut al individului, al resurselor acestuia şi care coincide mai mult cu autoritatea decât cu puterea propriu-zisă. De aici un posibil paradox în interpretarea puterii unipersonale situată în raport cu resursele proprii şi care poate fi transpus şi sub forma unei judecăți ipotetice: dacă este adevărat că nu există putere fără resurse „ceea ce este un nonsens”, atunci este necesar ca resursele să fie mobilizate şi utilizate în sprijinul puterii.

Un asemenea paradox al puterii funcționează şi astăzi şi este exprimat prin aşa-numitul vid de autoritate, când oamenii cu resursele financiare tind şi acced spre putere fără a deține calități şi aptitudini specifice acestei activități. Mai simplu spus, nu dispun de asemenea resurse psihologice care să-l recomande pentru asemenea roluri şi statusuri sociale. De aici o anumită asimetrie între putere – ceea ce semnifică puterea – şi resursele puterii şi ale purtătorilor ei, de cele mai multe ori incompetenți şi incompatibili cu o asemenea calitate şi autoritate care să le legitimeze în mod real un asemenea status. Această discrepanță între putere şi resurse, autoritate şi legitimitate conduce în mod iminent la aşa numita criză de legitimitate şi autoritate, pe fondul delegitimării şi ilegitimității, problematică asupra căreia vom reveni.

Concluzia care se poate desprinde din cele prezentate este că puterea trebuie susținută în mod egal de toate resursele ei, şi nu în mod exclusivist de una sau alta din aceste categorii de resurse, în mod deosebit cea financiară, sau chiar de status. În situația inversă apar fie incompetența deținătorului puterii, ilegitimitatea şi dominarea, precum şi alte forme specifice şi emergente acestei asimetrii dintre putere şi resurse. De aceea, accederea spre putere şi, cu atât mai mult, exercitarea puterii nu trebuie să devină un fapt arbitrar, circumstanțial şi conjunctural. Puterea este un proces complex, iar purtătorii ei – clasa politică trebuie să îndeplinească toate atributele ce le reclamă aceasta şi grupul specific din care fac parte, adică elita politică. Aşa cum susținea W. H. Ricker, puterea este un efect căreia îi putem asocia o cauzalitate definită, sau cel puțin o condiționare, având deci o emergență în cadrul unei resurse distribuite pe cât posibil în mod egal şi unitar la nivelul structurilor prin care se exercită şi agenții politici purtători ai puterii.

Puterea se raportează şi defineşte întotdeauna, într-un asemenea context, în raport cu cineva şi nu ca o calitate şi capacitate de sine stătătoare, deci ca putere autarhică – închisă. Cu alte cuvinte, puterea nu poate exista fără a se specifica şi domeniul de referinţă, adică cine deţine şi cui este atribuită autoritatea şi, mai ales, în raport cu ce, prin ce şi cu cine relaţionează, adică cu ce mijloace şi de către cine este exercitată puterea. Din acest punct de vedere aşa cum vom vedea, se desprind mai multe tipuri ale puterii, în sinteză fiind reprezentată de puterea socială, iar ca formă de exercitare nemijlocită, prin puterea politică.

Puterea şi resursele puterii depind în primul rând de societate, ca formă de organizare, mărime şi alte categorii de resurse. Chiar şi atunci când facem referinţă la puterea personală şi, cu atât mai mult, la cea politică, economică şi, nu în ultimă instanţă, militară. Nu se poate afirma despre o persoană sau despre un grup că ar deţine puterea fără însă a se specifica în relaţie cu cine şi ce anume îi conferă acest atribut. Unii sociologi consideră din acest punct de vedere că puterea este mai degrabă un proces decât o structură, punând mai mult accentul pe dimensiunea funcţională şi acţională a acesteia decât pe cea structurală.

Pe o asemenea poziţie se situează şi Max Weber când interpretează puterea ca o relaţie între un subiect ce se impune în raport cu un obiect care opune rezistenţă. Asupra perspectivei relaţionale vom reveni într-un alt context analitic. Subliniem ca definiţia weberiană a puterii nu se referă în mod deliberat la resursele care pot face posibile exerciţiul puterii – la politică şi societate şi implicit la indivizi, la resursele umane. În ultimă instanţă, orice îi conferă unei persoane (monarh, lider) sau unui grup un anumit control – autoritate asupra a ceea ce alţii au nevoie şi doresc, poate fi considerată ca o resursă a puterii. Cei care gestionează puterea realizează acest management al resurselor, trebuinţelor, devenind implicit deţinătorii puterii. Ca principale resurse ale puterii, pe lângă cele umane mai pot fi evaluate şi considerate ca resurse, cele economice (exprimate prin venituri, capital economic şi financiar, bază materială şi logistică etc.), cele psihosociale (status, autoritate, prestigiu), cele personale – psihologice (virtuţile, ambiţiile, competenţele, charisma etc.). ceea ce funcţionează socialmente ca resursă de putere depinde în primul rând de tipul de societate: spre exemplu, în societăţile arhaice controlul ritualurilor magice şi magia, în general, poate constitui o sursă de putere, iar cei care o practică, purtătorii ei, şamanul este investit cu asemenea calităţi faţă de ceilalţi membrii ai tribului. Spre deosebire de acest tip de societate primitivă, în societăţile moderne, în mod deosebit în capitalism, rolul determinant al resurselor puterii revine capitalului, adică resurselor economice şi financiare, şi de aici rolul puterii oligarhice. În acest sens M. Weber realizează sub raport comparativ o delimitare şi corelare între structurile şi relaţiile sociale şi resursele puterii. Delimitează în acest sens următoarele structuri: clasele, grupurile de status şi partidele, în funcţie de care se poate exercita puterea şi resursele acesteia: cele economice în cazul claselor; prestigiul în cadrul grupurilor de status (ceea ce nici pe departe nu este similar un concept relativ nou introdus în limbajul politologic şi sociologic, cum ar fi conceptul de „societate de status”) şi accesul la aparatul politic administrativ în cazul partidelor.

Făcând parte integrantă în cadrul relaţiilor şi structurilor sociale, puterea este în primul rând o relaţie umană bazată pe inegalitate şi autoritate din partea unui individ – grupuri şi alţi indivizi şi care implică totodată un anumit sistem de interese, de cele mai multe ori diametral opuse. În acelaşi context relaţional puterea este exprimată şi definită prin capacitatea cuiva de a-şi impune voinţa în cadrul unei relaţii sociale, în ciuda oricărei rezistenţe întâmpinate şi indiferent de factorii care determină această capacitate. Puterea este interpretată din acest punct de vedere ca a fi o dimensiune a anumitor relaţii de interdependenţă socială, devenind un concept plurisemantic cu incidenţă şi emergenţă semantică pluridisciplinară.

1.2. TRĂSĂTURILE ŞI FUNCŢIILE PUTERII SOCIALE

Fiind un fenomen complex al vieţii sociale, puterea socială prezintă următoarele trăsături şi particularităţi:

1. se constituie în totalitate un element esenţial şi permanent al relaţiilor sociale şi asigură funcţionarea normală a societăţii;

2. se prezintă sub forma unor centre, nuclee ale puterii ierarhizate pe ansamblul vieţii sociale în raport cu poziţia socială şi resursele celor care o exercită, precum şi domeniul de activitate;

3. reprezintă unitatea organică a doi factori disjuncţi: conducători şi conduşi sau de dominaţie şi subordonare;

4. îmbracă o diversitate de forme în funcţie de natura domeniului vieţii sociale, de specificul activităţilor şi comunităţilor umane: (cf. I. Mitran, "Politologia secolului XXI").

Alţi autori restrâng registrul semantic a conceptului de putere socială la capacitatea pe care o are sau o dobândeşte un om sau un grup de oameni de a-şi impune voinţa altora în vederea efectuări unor activităţi cu o anumită finalitate, privind dirijarea societăţii asupra realizării şi finalizării unor anumite scopuri. În ultimă instanţă puterea socială poate fi caracterizată ca o anumită putere decizională ce priveşte ansamblul societăţii şi posibilitatea aplicării deciziilor luate. Puterea şi implicit puterea socială constituie înainte de orice o funcţie socială de luare a unor decizii cu rază maximă de aplicare, deci la nivelul întregii societăţi şi comunităţi umane. Prin orice mijloace puterea socială are menirea de a impune ordinea socială şi de a garanta această ordine şi funcţionalitate sistemică în raport cu elementele componente ale sistemului societal.

Datorită faptului că puterea socială este interpretată ca o relaţie socială, ca relaţie dintre conducători şi conduşi, din acest punct de vedere rezultă că puterea apare predominant sub formă de dominaţie şi supraordonare, ea putând îmbrăca o diversitate de forme în funcţie de natura domeniului vieţii sociale, de specificul activităţilor şi comunicaţiilor interumane, sub aspect istoric de natura şi conţinutul formaţiunilor social – istorice.

În raport cu natura şi conţinutul puterii sociale se desprind mai multe funcţii ale acestuia, cum ar fi:

1) Funcţia programatică, decizională, care constă în elaborarea unor programe, strategii decizionale în vederea angajării colectivităţilor în realizarea obiectivelor stabilite politic - prin deciziile politice (legi, decrete, ordonanţe, hotărâri).

2) Funcţie organizatorică - constă în capacitatea puterii de a stabili formele organizatorice cele mai adecvate şi de a mobiliza grupurile sociale asupra cărora îşi exercită puterea.

3) Funcţie ideologică de educare a oamenilor şi spiritul valoric ce decurg din programul stabilit - cultura politică.

4) Funcţie coercitivă, de constrângere prin diferite mijloace, fie pentru a determina oamenii să acţioneze în conformitate cu cele adoptate, fie de reprimare a celor care se opun.

5) Funcţia de control, de urmărire a modului în care linia stabilită este respectată şi măsurilor care se impun.

6) Pregătirea de specialişti care să se ocupe în exclusivitate de organizarea vieţii sociale în conformitate cu voinţa puterii politice.

1.3. PUTERE ŞI ACŢIUNE

Aşa cum se poate deduce, puterea socială cuprinde în sine toate formele de putere cu resursele şi mijloacele lor, având o influenţă deosebită asupra celorlalte forme ale puterii şi implicit asupra puterii politice. Plecându-se de la premisa că pentru realizarea unor obiective oamenii intră în relaţii în cadrul cărora unii îşi impun voinţa asupra altora (şi nu independent de voinţa lor, cum afirma Marx – sau exclusiv independent), puterea socială reprezintă un sistem de relaţii sociale prin care anumiţi indivizi au posibilitatea de a acţiona asupra altor indivizi sau grupuri sociale, pentru realizarea unor activităţi cu o anumită finalitate socială. Rezultă că noţiunea de putere socială are o sferă de cuprindere mult mai ridicată decât celelalte forme ale puterii, fiind regăsită în întregul spaţiu social: de la familie până la relaţiile sociale interne şi internaţionale. Din aceste considerente, puterea se prezintă ca un fenomen social gradual, cu intensităţi diferite, aflându-se pe o anumită scară ierarhică în ansamblul sistemului social. Sub raportul rolului pe care-l deţine în contextul vieţii sociale, puterea constituie un atribut al fiecărui individ sau al fiecărei structuri prin care se manifestă şi care devine, totodată, un suport infrastructural al puterii. Prin putere se realizează organizarea şi structurarea vieţii sociale şi, tot prin intermediul puterii, sunt fixate scopurile activităţilor umane, precum şi mijloacele necesare realizării acestor scopuri. Deci puterea este

factorul care asigură punerea în valoare a energiilor umane prin acțiuni sociale organizate, având din acest punct de vedere un caracter social şi praxiologic.

Conceptul de putere socială nu este reductibil numai la asemenea dimensiuni şi funcţii. După cum s-a putut deduce, el este mai relevant din perspectivă praxiologică decât din alte perspective. În orice situație şi pe fondul oricăror determinări puterea trebuie să producă efecte sociale. Din acest punct de vedere, B. Russel propune drept criteriu distinctiv al puterii, producerea de efecte scontate (intended effects). Dintr-o asemenea perspectivă, puterea este definită ca o relaţie socială şi desemnează capacitatea unui agent-actor (individ şi prin grupuri de indivizi) care ajunge la rezultatele urmărite şi, în special, de a realiza acțiuni eficiente. Această definiție este puternic influențată de concepția lui Hobbes (Leviathan, cap.X), care afirmă că "puterea unui om constă în mijloacele prezente necesare obținerii oricărui bun aparent viitor". Puterea vizează în ultimă instanță o relație de putere, a căror trăsături distincte nu pot fi separate de durabilitatea lor, asimetria ori inegalitatea rolurilor între membrii ce compun diferite grupuri, dependența de ierarhie, de norme sau ritualuri, existența unui centralism emergent, la rândul lui din moduri specifice de organizare. Referitor la asimetrie, puterea execută un control mai mare asupra comportamentului supuşilor decât invers, între conducători – putere şi cei conduşi instituindu-se relaţii de influenţă, supunere şi, uneori, de dominare. Este un nonsens să se discute despre relații bilaterale sau de egalitate de putere. Interdependenţa şi influenţa reciprocă de putere egală indică de fapt lipsa de putere. Această asimetrie a relațiilor de putere indică faptul că resursele puterii sunt inegal distribuite, arătând, totodată, că o relație de acest tip nu poate funcționa fără diviziunea disjunctivă conducători - conduşi, decizie - execuție, şefi - subalterni.

Dar, aşa cum anticipam, puterea este strâns legată de acțiune. În acest sens, Giddens avea să sublinieze: dacă acțiunea presupune o intervenție directă într-o serie de evenimente, puterea constă tocmai în capacitatea de a-i altera cursul; în acest sens, ea desemnează, în opinia autorului citat, capacitatea transferizatoare inerentă acțiunii umane.

Tot din această perspectivă praxiologică, dar cu implicații de ordin psihologic, puterea este considerată drept aptitudinea de a produce rezultate, capacitatea de a defini şi realiza ceva de către cineva, ca urmare a influenței şi autorității cuiva.

Amintim în acest sens definiția dată puterii de către psihosociologul american Kurt Lewin, după care puterea este exprimată prin forța maximă pe care A o poate exercita asupra lui B, supra rezistenţa maximă pe care B o poate opune lui A. O definiție relativ asemănătoare o regăsim şi la Max Weber, care percepe şi evaluează puterea în termeni probabilistici: puterea este probabilitatea ca o persoana, în cadrul unei relații sociale să-şi impună voința asupra acestei persoane. Tot în acelaşi context, Robert Dahl propune o definiție formală a puterii: puterea lui A asupra lui B este capacitatea lui A de a obține ca B să facă ceva ce n-ar fi făcut fără intenția lui A. Coroborată acestei ultime formulări asupra puterii, Lasswel considera puterea drept capacitatea individului sau a unui grup de indivizi de a modifica comportamentul altor indivizi sau grupuri în sensul dorit, prin manipulare, mediatizare şi influență.

Din definițiile date, şi nu numai, rezultă că nota esențială a puterii se concretizează în capacitatea de a efectua ceva, fără să i se asocieze în chip necesar şi fatal facultatea de a afecta în vreun fel un obiect sau, cu atât mai puțin, o persoană. Puterea poate să relaționeze aceste două elemente: afecțiunea şi acțiunea, prin intermediul unor mijloace, mai mult şi mai puțin raționalizate şi legitimate. La aceste două elemente se mai adaugă şi un al treilea element, intenția, între care se poate deduce cu uşurință că se instituie permanente relații de interdependență funcțională şi cauzală. În acest context „puterea de a face" se transformă în „puterea asupra...", care în mod evident are o anumită intenționalitate şi substrat teleologic acțional.

Din acest punct de vedere, Dennis Wrong sugerează o altă definiție dată puterii față de cea a lui Russel, şi în asociere totodată, aceea de a fi "capacitatea unor persoane de a produce efecte scontate şi prevăzute asupra celuilalt", ceea ce semnifică sau întăreşte ideea că puterea produce efecte nu în mod arbitrar ci pe un suport teleologic bine instituit.

Nu orice efect produs în şi prin interacțiune ține de fenomenele puterii, şi nici orice intenție, ştiut fiind faptul că intenția nu este echivalentă cu o alegere deliberată, pe deplin conştientă. Se reduc din sfera de acțiune a puterii procesele de reglare socială informală, inerente jocului propriu-

zis al interacţiunii şi care constă din efecte nescontate, ba chiar ignorate de către actorii sociali. Din perspectiva intențiilor cele mai relevante puterii sunt cele de ordinul intenţiilor generale şi prin care se urmăreşte mai curând un tip de rezultat decât anumite rezultate. Spre exemplu, în formele politicii educaționale se urmăreşte ca intenţie realizarea unui anumit ideal educațional social, şi nu idealurile individuale. La fel şi în politică, opoziția are ca intenţie preluarea puterii şi nu preluarea acesteia de către un anume individ.

Puterea şi, mai ales executarea puterii, nu poate face distincţie de o altă variabilă, şi anume de aşteptare – expectanță, adică de orizontul aşteptărilor ca urmare a exercitării puterii. În planul interacţiunilor şi acţiunilor sociale, comportamentul şi efectele produse de putere sunt dependente şi, de asemenea, aşteptări, adică de efectele scontate. Desigur, nu întotdeauna comportamentele răspund aşteptărilor factorilor decizionali. De aceea, puterea acționează şi pe baza regulilor reacţiilor anticipate, după cum afirma Carl Friedrich. Aceasta înseamnă că factorul politic – puterea trebuie să-şi ia dinainte "măsuri" împotriva consecinţelor negative pe care le-ar fi putut produce. Spre exemplu, o politică economică falimentară, terapia de şoc produce efecte cu impact negativ asupra populației şi, ca atare, efectele trebuie anticipate şi contracarate de către putere. O asemenea putere, care intervine în asemenea condiţii, prin represiune şi constrângere este numită putere negativă sau coercitivă. Aceasta s-ar exprima prin faptul că o acțiune inițială a lui A, deci a puterii, îl face pe B (populația) să acționeze într-un fel opus obiectivului vizat, ceea ce face pe A să adopte măsuri neadecvate şi contrare intenţiilor sale inițiale. Aşteptările sunt contrare şi din partea puterii şi a agenților sociali. În acest context puterea are sarcina să intermedieze acest raport dintre intenții, aşteptări şi efecte, pe fondul acţiunilor şi interacţiunilor sociale.

Puterea surprinde din această perspectivă relaţională şi acţională atât principalele structuri – subsisteme prin care se manifestă, cât şi funcţiile emergente acestor structuri. Unii sociologi apreciază că acest mod de analiză şi interpretare a puterii este cel mai adecvat şi benefic. Aceasta, întrucât permite puterii de a fi interpretată ca un atribut deținut de actori sau grupuri de actori sociali în relaţie cu cei pe care îi conduce, deci ca un raport disjunctiv între conducători şi conduşi. În acelaşi timp, acest mod de analiză permite atât evidențierea intensiunii cât mai mult pe cea a extensiunii, ştiind foarte bine cine şi pe cine conduce şi, mai ales, cu ce mijloace. Totodată, concepția relațională permite, aşa cum sugerează autorul amintit, dincolo de structurile formale, examinarea proceselor, adică a dinamicii presupuse de relaţiile de putere.

Aşa cum sugerează autorul amintit, de o importanță capitală în examinarea relaţiilor de putere, este interacţiunea dintre indivizi în cadrul unei anumite organizații. Aceste relații pot fi analizate şi ele, la rândul lor, dintr-o dublă perspectivă: a câmpului extensiunii şi a câmpului intensiunii. Prin câmp se înţelege, în literatura de specialitate, sfera mai mult sau mai puţin vastă de activitate a lui B asupra căreia se exercită puterea lui A; astfel, puterea este deopotrivă relaţională şi relativă la un câmp determinat. Cât priveşte intensiunea, prin ea se poate desemna şi delimita gradul de ascultare pe care A este în măsură să-l obţină de la B. Relaţiile de putere variază în mod semnificativ în funcţie de aceste dimensiuni, în coroborare cu care putem evidenţia relativitatea puterii.

Tot dintr-o perspectivă relaționalistă şi praxiologică este analizata puterea şi în raport cu o altă variabilă dependentă, cum ar fi conflictul. Un caz concret şi destul de confuz a fost la noi implicarea puterii în acţiunile revendicative ale minerilor sau în cadrul fenomenului Pieţii Universităţii. Din perspectiva acestor raporturi, aşa cum am mai arătat, Max Weber defineşte puterea ca a fi orice şansă folosită pentru a-ţi impune propria voință în cadrul unei relaţii sociale, chiar împotriva unor rezistențe şi indiferențe față de elementele pe care se bazează această şansă, puterea fiind pusă în situația de a învinge o eventuală rezistență. Aceasta nu înseamnă că trebuie să asociem puterea totdeauna unui conflict deschis, şi să afirmăm că puterea propune cu necesitate conflictul său este legitimată în exclusivitate de acest fenomen social. Există totuşi o legătură între putere şi conflict, uneori aceasta devenind un principal factor de schimbare a puterii. Forma clasică a acestei forme de conflict este revoluția şi lovitura de stat, când relațiile de putere recurg prin convertirea acestora la forță şi acţiuni prin violență, devenind relații conflictuale.

Într-o formă antagonică devin relaţiile de putere şi prin intermediul conflictului de interese, care pot degenera într-un conflict armat, implicând violența şi agresiunea, sau în cel mai fericit caz,

coerciția. Din această perspectivă T. Parsons avea să definească puterea ca mijlocul generalizat a-l coerciției şi prin care în general se urmăreşte dominarea-supunerea. Asociata acestei idei Fr. Chazel defineşte puterea în "probabilitatea, pentru o anumită unitate socială A, de a obține supunerea la propria sa strategie a unei unități sociale B (sau a unităților sociale B şi C etc.), prin reducerea formei unor acțiuni deschise (sau permise) acesteia din urmă, ca efect al unor sancțiuni situaționale negative, fie că sunt pur şi simplu invocate cu titlu de amenințare, fie că fac obiectul unei aplicări efective". Sancțiunile situaționale negative ar constitui, din acest punct de vedere criteriul central ce întemeiază specificitatea puterii şi care uneori legitimează folosirea forței, ceea ce nu înseamnă că puterea se reduce la folosirea forței, chiar dacă forța este cel din urmă lucru la care trebuie să recurgă puterea.

Dacă efectele produse de putere se asociază mai mult cu unele aspecte negative, uneori greu sau chiar imposibil de suportat, puterea trebuie să producă şi efecte pozitive, să exercite şi anumite sancțiuni pozitive în plan social şi individual. David Baldiwn interpretează această putere prin capacitatea care o are A în obținerea unor recompense efective sau promisiuni de recompensă din partea lui B. Mai simplu, capacitatea pe care o are puterea în a obține un nou sprijin electoral, susținere publică şi, evident, legitimitate. Un guvern schimbat, un parlament dizolvat, o putere contestată, nu poate fi asociată nici pe departe unei asemenea tip de putere şi cu asemenea sancțiuni pozitive. Aceste efecte trebuie să se resimtă în toate sferele de activitate, în mod deosebit în plan economic şi social şi, nu în ultimă instanță, în plan individual, calitatea vieții şi nivelul de trai fiind indicatorii politici şi ai puterii cei mai relevanți sub aspect comparativ.

1.4. PUTERE ŞI DOMINAȚIE

Din analiza întreprinsă asupra raportului puterii sociale cu celelalte variabile analizate, prin prisma relațiilor şi acțiunilor sociale s-a putut prefigura această caracteristică a puterii şi, implicit, acest raport dintre putere şi dominație. Pentru înțelegerea raportului amintit este necesar să decriptăm semantica conceptului de dominație care, în reprezentarea colectivă are mai mult valențe de factură empirică decât de ordin epistemologic. Având o derivație etimologică latină – "dominatio" stăpânire şi dominație, dominarea şi, implicit, dominația devin un principal atribut şi scop al politicii şi puterii. Orice luptă şi rivalitate politică şi socială îşi au resursele în asemenea relații ale puterii care, în cea mai mare parte, sunt de dominare. Ne referim cu precădere la puterea politică şi tendințele de monopolizare ale acesteia în raport cu domeniul economic, militar, cultural – ştiințific, educațional şi social, fenomen pe care politologii îl desemnează prin politocrație.

Dominația nu apare în mod întâmplător ci este favorizată şi susținută de unele condiții prielnice manifestării sale, cum ar fi:

a) o anumită structurare şi mod de organizare ale societății;

b) o anumită situație privilegiată a unor membrii ai societății, în mod deosebit a elitelor şi clasei politice;

c) inegalitatea socială şi tendința de sărăcie a cetățenilor țării;

d) distanța socială față de putere;

e) recunoaşterea şi legitimitatea puterii şi acțiunea acesteia în defavoarea indivizilor în plan economic şi social.

În plan politic, dominația se resimte prin tendința de monopolizare a puterii politice şi a politicului, în general, față de celelalte subsisteme, precum şi prin atitudinile indiferentiste, de superioritate şi aroganță ale unor reprezentanți ai puterii şi ai clasei politice, în general, față de celelalte categorii sociale. Clasa politică şi, mai ales, elita puterii devin dominatoare la toate nivelurile şi structurile politice, atât la cele executive şi legislative, cât şi la nivelul puterii judecătoreşti. Forma cea mai „pură" a dominației este reprezentată de aşa-numita putere oligarhică şi de „falsele elite" care prin opulența manifestată şi consumul ostentativ sfidează celelalte categorii sociale. Puterea elitistă a devenit o realitate de necontestat în societatea românească prezentă manifestându-se în mod sfidător şi ignorant față de cei săraci, prin opulența şi viața mondenă a acestora, dublate de celelalte privilegii de care beneficiază în raport cu masa largă a populației pauperizate.

Chiar dacă se relevă mai mult în plan empiric, dominația are şi unele conotații semantice şi epistemologice. Sociologul care a studiat în profunzime mecanismele puterii, recunoscut ca un veritabil „sociolog al puterii”, este Max Weber. Depăşind concepția marxistă, care concepea dominația exclusiv prin prisma economicului şi socialului, sociologul amintit asociază acest concept altora, cum sunt cele de autoritate şi legitimitate, delimitând prin prisma acestei corelații următoarele tipologii de tip asociativ ale dominației**:**

1. dominația legitim-tradițională;

2.- dominația legitim-charismatică;

3. dominația legitim-rațională.

Weber a proiectat această schemă şi acest model al dominației sub forma „tipurilor ideale” în cadrul organizării sociale, cu modalități de adaptare oricărui sistem social, regăsindu-se în mod diferențiat de la o formă de guvernământ la alta şi de la un regim politic la altul. Se ştie că regimurile totalitare s-au bazat mai mult pe dominația charismatică, predominând în mai mare măsură elementele psihologice – emoționale decât cele raționale – logice, iar monarhia are la bază şi se fundamentează mai mult pe dominația tradițională şi în mai mică măsură pe celelalte două tipuri ale dominației expuse de Weber.

În ceea ce priveşte dominația legitim – legală şi rațională, această formă a dominației ar fi mai adecvată lumii moderne raționalizate, unde predominantă este administrația birocratică, care pentru sociologul amintit, este tipul ideal al dominației. Ea ar corespunde cel mai bine acestor structuri şi acestui mecanism, garantând avantajele acțiunii şi gestionarii resurselor puterii şi structurile acesteia. După Weber, formele de organizare birocratică sunt imposibil de imitat într-o societate modernă, tendința lumii moderne fiind spre un asemenea tip ideal. A nu se confunda însă birocrația ca organizare şi structură, cu birocratismul, ca fenomen, exprimat prin excedentul aparatului funcționăresc şi a unor efecte indezirabile rezultate ca urmare acestei supraîncărcări birocratice. În acelaşi timp, forma de organizare birocratică este o formă rațională pe când birocratismul este o formă organizațională patologică, fiind denumită de unii biropatologie. Asemenea formă organizațională se regăseşte şi în aparatul politic şi administrativ, al structurilor de sinteză, unde avem de-a face atât cu o birocrație mecanică de rutină cât şi cu una profesională – epistemică, superioară şi eficientă celei rutiniere.

Dominante vor deveni aceste structuri şi sub raportul puterii, chiar dacă unii recunosc superioritatea unui alt tip de organizare, cea de tip corporatist, a corporațiilor în defavoarea puterii elitiste şi, cu atât mai mult, în defavoarea celei politice, problemă asupra căreia vom insista în altă secvență a acestui capitol. Aşa cum se poate deduce, Weber pledează pentru dominația legitimă legală, fiind denumită totodată dominație prin statute, de unde implicarea în structura socială a grupurilor de status, relativ similare cu grupurile corporatiste şi a dominării acestora, ceea ce diferă de societatea de status şi centrarea pe puterea politică a partidelor. Dominația legitimă şi, implicit, legitimitatea se întemeiază pe credința în valabilitatea unor reguli şi legi juridice, de unde şi caracterul de autoritate, dominație şi legitimitate legală.

Ca atribut şi, mai ales, ca trăsătură a puterii, dominația se află în permanente raporturi cu puterea. O asemenea legătură nu trebuie abordată în mod reductivist sau într-o manieră substitutivă a puterii cu dominația şi, cu atât mai puțin, cu forța. În ultimele decenii şi în ultimii ani, această problemă este tot mai viu disputată şi analizată. În acest sens au apărut lucrări de referință asupra acestui domeniu, cum ar fi lucrările lui Stewart Clegg: “Power, Rule and Domination” (Puterea, regula şi dominația, în 1974), “The Theory of Power and Organization” (Teoria puterii şi organizației, 1979), iar de dată mai recentă lucrarea “Frameworks of Power (Cadrele puterii)”, la care adăugăm contribuția binecunoscutului sociolog american, A.Toffler cu lucrarea citată deja şi cu altele pe care le vom cita pe parcursul analizei întreprinse. Mai relevantă sub aspectul analizei întreprinse asupra conceptului de putere considerăm a fi lucrarea devenită deja clasică a lui A. Toffler “Powershift”, unde autorul defineşte şi delimitează puterea printr-o expresie matematică de formă trinomică: puterea = forța (violența) = bogația (averea, banii) = cunoaşterea (informația). După sociologul american, puterea dominatoare va fi aceea care va deține informația, trinomul putându-se „simplifica” într-un binom, ca expresie a egalității dintre putere şi informație, ceea ce nu înseamnă altceva decât că cine deține informația, deține şi puterea. Aceasta nu înseamnă nici pe

departe că celelalte elemente implicate în relaţie trebuie ignorate sau nevalorizate. Cine posedă informaţii, acela îşi fortifică puterea, susţine Toffler, subliniind sub forma unui avertisment şi a unei precauţii că acele societăţi care au înţeles acest aspect-mesaj au câştigat un puternic avans istoric. Tot el este cel care avertizează asupra unor noi centre de influenţă şi dominare, destrămarea bipolarităţii puterii politice şi militare a S.U.A. şi a fostei U.R.S.S., conturându-se noi centre mondiale de putere în funcţie de anumite coordonate geopolitice şi geostrategice specifice. Este tot mai clară tendinţa de rivalitate şi dominare a unor noi blocuri de putere cum ar fi: S.U.A., Europa Centrală şi de Vest, Japonia, iar în ultimul timp făcându-se tot mai resimţită China, ca o mare putere şi cu un evident potenţial demografic, economic şi militar. Multe surprize sunt posibile din partea C.S.I. (Comunitatea Statelor Independente, a fostei U.R.S.S.), adică a Rusiei, ca urmare a modului în care va reacţiona în urma extinderii N.A.T.O. şi a afectării zonei de influenţă prin aderarea acestor state „satelit" desprinse de pe orbita puterii ruseşti.

Acest raport dintre putere şi dominare este analizat în primul rând dintr-o perspectivă structuralist-funcţionalistă. Sociologii care fac asemenea analiză asociază noţiunii de dominaţie, adică structurile prin care puterea se poate exercita sub raport relaţional şi funcţional. Amintim în acest sens contribuţiile aduse de sociologii Stewart Clegg şi Anthony Giddens. După Clegg, acest raport este privit ca o „legătură crucială" între un fenomen structural, care este dominaţia şi puterea.

Asemenea idei sunt regăsite şi în lucrările lui Max Weber, Simmel şi Wittgenstein, lucrări consacrate puterii şi dominaţiei. De la Wittgenstein, Clegg preia mai mult latura-dimensiunea epistemologică a conceptului de putere şi anumite reguli semantice în utilizarea acestui concept, iar de la Weber, noţiunile de Macht şi Herhschaft, prin ele desemnând puterea în sens restrâns (Macht) şi dominaţia propriu-zisă sau autoritatea înţeleasă drept capacitate de a comanda pe baza unei reguli. Weber chiar vorbeşte de o „sociologie a dominaţiei", delimitând în mod corelativ mai multe tipuri de dominaţie şi autoritate (tradiţională, charismatică şi legată raţional) şi o anumită structură formală a acesteia. La urma urmei, afirma Weber, dominaţia ar însemna întemeierea capacităţii de a comanda, pe un principiu esenţial, şi circumscrierea în consecinţă a domeniului său de exercitare.
Asemenea influenţe i-au permis lui Clegg să delimiteze trei niveluri ale structurii de putere:

- *primul nivel, cel al „structurii de suprafaţă*" îi corespunde „puterea" propriu-zisă, care se traduce în şi prin „schimburi";
- *la cel de-al doilea nivel, cel al „structurii de adâncime"* – se găsesc regulile ce servesc la definirea tipurilor de „raţionalitate";
- *cel de-al treilea nivel, cel fundamental-al „dominaţiei*" este desemnat prin noţiunea cuprinzătoare de „formă de viaţă" (termen preluat de la Wittgenstein) şi îi corespunde „dominaţia", reflectată îndeosebi în „activitatea economică". După autorul citat, ultim nivel (dominaţia) îl determină pe cel de-al doilea (regulile-sistemul normativ) care, la rândul său, îl comandă pe primul (puterea propriu-zisă). Cu alte cuvinte, dominaţia se exprimă cu ajutorul unor structuri nivelare, pe fondul unor raporturi inter şi intranivelare, cât şi prin anumite reguli ce circumscriu executarea puterii. Chiar dacă prezintă unele limite de fond, congiguraţia prezentată de Clegg prezintă interes din punct de vedere metodologic. O primă limită semnalată ar fi aceea că autorul prezintă raportul dominaţie-putere ca a fi un raport de determinare şi dependenţă cauzală: primele două niveluri ale puterii şi regulilor sunt plasate sub stricta dependenţă a dominaţiei, aceasta fiind concepută ca nivel structural ultim, iar relaţia dintre dominaţie şi putere este interpretată şi prezentată ca o relaţie cu sens unic, ce traversează prin medierea regulilor (normelor), dreptului de a comanda, pentru unii, iar pentru alţii prin datoria de a se supune. Clegg nu ţine seama de relaţia inversă, cea de la putere la dominaţie, procedând ca şi cum exercitarea puterii nu ar avea nici un efect asupra dominaţiei. Cu alte cuvinte, pune un mai mare accent pe structurile de putere, decât pe funcţiile acesteia, tinzând spre o unificare structurală – acordul şi resursele puterii aflându-se în structuri, acestea fiind omnipotente şi omniprezente în cele mai diverse forme de viaţă, ca atare şi dominaţia. Clegg greşeşte şi atunci când reduce regulile la un anumit mod de dominare, neglijând astfel intervenţia activă a oamenilor în elaborarea lor. Regulile sau dreptul au o emergenţă socială şi nu una suprasocială sau asocială. Normele şi regulile stabilesc validitatea unui model sau altuia de dominaţie, şi nu determină vreo structură de dominare. Astfel, Clegg, prin concepţia sa sincretică despre dominaţie şi putere devine prizonierul schemei sale structuraliste, ajungând contrar

intențiilor sale, să neglijeze puterea ca acțiune. Structura devine un tot factum iar dominația are un atribut şi funcție hegemonică, dominând în raport cu puterea, ceea ce de fapt este cu totul invers, puterea şi tipurile puterii constituindu-se drept potențial al dominației: ca putere economică, în plan economic; ca putere militară, în plan militar; ca putere politică, în plan politic. Tendințele apriorice şi exclusiviste ale dominației în raport cu puterea şi conținutul acesteia ni se par inadecvate realității, iar raportul unilateral şi de determinare unilaterală, ca a fi lipsit de relevanță logică.

Acest mod de interpretare prioritară a structurii în raport cu funcția îl regăsim şi în lucrările lui A. Giddens. Amintim în acest sens o lucrare de referință: "The Class Structure of the Advanced Societies" (Structura de clasă în societățile avansate), şi prin care autorul citat urmăreşte în primul rând să dea un răspuns plauzibil unei întrebări centrale analizei sociologice cu o sferă mai largă de cuprindere: Cum se poate (pot) concepe legătura (legăturile) dintre acțiunea umană şi structura socială ? De asemenea, acest sociolog este preocupat şi de analiza concomitentă a nivelului acțiunii şi nivelului structurii, precum şi raportul dintre acestea.

Revenind la raportul analizat - cel dintre putere şi dominație – şi care-l are ca autor principal pe S. Clegg, menționăm că acest raport nu trebuie privit într-o manieră unilaterală, unidirecțională şi, cu atât mai puțin, exclusivistă. Mai mult sau mai puțin conştient, autorul citat realizează acest aspect, afirmând că „puterea este generată în reproducția structurilor de dominație şi de către acestea", fiind deci întemeiată pe distribuția asimetrică de resurse, inerente structurilor de dominație. În acelaşi timp admite faptul că şi puterea are un caracter generator, adică poate participa la formarea unor noi structuri de dominare. În acest sens Clegg emite şi dezvoltă tema circuitelor de putere, în care este analizat acest raport putere – dominație, aşa cum am arătat deja, pe fondul primordialității dominației în raport cu puterea.

Desigur, această analiză şi valoare nu trebuie realizate pe fondul acestui raport determinist. Analiza sociologică trebuie să contribuie în mai mare măsură la evidențierea contrastului dintre caracterul posibil al structurilor de dominare (totul e în schimbare-devenire) şi permanența puterii, care nu poate lipsi din nici o societate, chiar dacă puterea se manifestă prin diverse forme şi conținuturi. În raport cu Clegg, Giddens îi atribuie puterii un caracter generator, într-o dublă ipostază funcțională: „de a face" şi „de a desface" modurile de dominare. Acest raport nu este nici pe departe unilateral şi exclusivist, aceste caracteristici fiind determinate mai mult în scopul susținerii perenității structurilor ce mențin dominația, care, în ultimă instanță sunt semnalate de un anumit tip de putere şi nu invers: o țară cu un potențial economic devine sau poate deveni putere ce-şi exercită influența şi dominația în raport cu alte țări slab dezvoltate economic, cu alte cuvinte economicul configurează şi structurează totodată puterea şi potențialul acesteia.

Exemplu dat este mai convingător decât orice argumentație teoretică, de aceea nu mai insistăm asupra acestui raport. Menționăm doar faptul că un asemenea raport (mai ales în concepția lui Clegg) nu surprindea întreaga arhitectonică conceptuală despre putere, aceasta fiind limitată mai mult la dimensiunile sale macrosistemice şi macrosocietale şi nu la formele sale exercitate în arii şi spații sociale mai restrânse, unde puterea, autoritatea şi influența, ca atribute şi resurse ale puterii, nu sunt direct asociabile noțiunii de dominație şi dominare, şi care în manifestările lor particulare sunt proprii domeniilor economice, sociale, politice, având ca principale instrumente de exercitare instituțiile statului. Într-un stat de drept se discută mai mult despre putere – separația puterilor şi mai puțin despre dominarea unor structuri politice, ca forme ale puterii în raport cu altele, sau într-un stat democratic şi într-o societate democratică sunt excluse exclusivismul şi anumite tendințe de dominare în planul puterilor.

Trebuie să recunoaştem însă că anumite tendințe monopolizatoare şi hegemonice ale unor forme ale puterii, în primul rând dominarea politicului în raport cu celelalte forme, există şi la noi şi în alte societăți cu o mai bogată experiență democratică. Decizia politică unilaterală şi din partea unui grup restrâns al puterii politice agravează principiile democrației într-un stat de drept şi într-o societate democratică. Totodată, există şi se mențin structuri statale care permit impunerea statului ca principală putere şi forță, ceea ce evident are impact negativ în planul democrației. Mai mult, unele structuri ale puterii politice, juridice şi administrativ teritoriale – ale autorităților locale, prin deținerea monopolului puterii în plan teritorial, contribuie tot mai mult la dezordinea, haosul, într-un cuvânt la anomia socială existentă în societate.

Din cele prezentate, rezultă că dominația este o relație socială, asimetrică, potențială sau reală, conştientă sau inconştientă, voluntară sau involuntară, informală sau formală, între cel puţin două unităţi: persoane, grupuri, societăţi şi culturi. Ca relaţie socială, dominaţia devine o relaţie de putere. Ea este interpretată de către unii autori chiar printr-o presiune „intenţionată sau nu, ce poate fi reperată în acţiune asupra unui actor social angajat într-o relaţie socială" (vezi lucrarea lui Philippe Braud intitulată "Tratat de ştiinţe politice", vol.1).

Nu subscriem întru-totul acestui punct de vedere întrucât nu întotdeauna prin dominaţie este desemnată o anumită presiune, constrângere, ci ca relaţie socială, dominaţia poate fi şi recunoscută mai ales atunci când este conştientizată puterea altuia asupra ta şi a dependenţei tale faţă de altul. Este suficient să exemplificăm raportul părinte – copil, profesor – elev sau chiar relaţia dintre lideri şi subalterni care nu este exclusiv de dominaţie, chiar dacă o putem evalua ca relaţie de putere. De aici se desprinde concluzia că între putere şi dominaţie se instituie anumite raporturi, dar nici pe departe aceste două noţiuni nu trebuie percepute şi evaluate într-un mod substitutiv şi, cu atât mai puţin, de identitate: puterea există de cele mai multe ori prin dominaţie, cel puternic de regulă domină, dar nu întotdeauna se instituie ca putere în scop dominator, coercitiv sau, mai grav, terorist, chiar dacă uneori asemenea manifestări sunt regăsite la cei puternici în raport cu cei mai slabi, teroarea fiind înlocuită şi camuflată prin şantaj, diversiune, manipulare şi, în cele din urmă, prin dominare. Politica internă şi, mai ales, cea internaţională, cunoaşte suficiente exemple din acest punct de vedere unde centrul de putere – „urbi" – se manifestă prin dominaţie faţă de periferie – „orbi", după cum este evidenţiat acest raport prin aşa numita teorie sociologică a dependenţei care îl are ca autor pe sociologul american I. Walleistein, teorie asupra căreia noi am insistat într-o altă lucrare, „Sociologie şi societate", într-un capitol în care am analizat problematica schimbării sociale, şi asupra căreia nu vom mai insista în această secvenţă a lucrării.

1.5. DISTANŢA FAŢĂ DE PUTERE

Raportul putere – dominaţie permite abordarea şi evaluarea puterii printr-un indicator şi prin indici conecşi acestuia, cel ce face referinţă la distanţa faţă de putere. Prin acest concept se evidenţiază faptul că în plan social şi, mai ales, organizaţional, indivizii sunt raportaţi-distribuiţi faţă de putere printr-o aşa numită distanţă socială. Această dimensiune este asociată cu modalităţile prin care societatea – structurile acesteia, implicit cele ale puterii - acţionează asupra individului din punct de vedere sociologic, punând pe prim plan diferenţele de bogăţie şi putere pe care indivizii le moştenesc la naştere. Conceptul şi metodologia de operaţionalizare îi aparţine olandezului Geert Hofstede, aparţinând mai degrabă managementului comparat (management ce se ocupă cu studiul fenomenelor de management pe o bază multinaţională şi care este axat asupra detectării, identificării, clasificării, măsurării şi interpretării similarităţilor şi deosebirilor privitoare la elemente cum ar fi procesele, conceptele şi tehnicile de management) decât sociologiei politice şi/sau politologiei.

Centralizând datele investigaţiilor şi studiind corelaţiile ce fac referinţă la asemenea problematică, Hofstede ajunge la concluzia că distanţa faţă de putere este direct proporţională cu gradul de mărime a unei ţări şi invers proporţională cu gradul de bogăţie al acesteia. Plecând de la aceste consideraţii şi de la faptul că studiul efectuat arată un indice de puncte, putem concluziona că România se încadrează în categoria ţărilor cu distanţă mare faţă de putere. Indici apropiaţi ţării noastre sub acest aspect al distanţei sociale faţă de putere prezintă o serie de ţări latino-americane cum ar fi: Guatemala, Panama, Mexic, Venezuela.

În continuare vom reda prin cele două tabele criteriile de apreciere ale distanţei faţă de putere în funcţie de normele generale de convieţuire, educaţie în familie, şcoală şi atitudinea faţă de muncă şi criteriile de apreciere ale distanţei faţă de putere în funcţie de normele politice şi ideologice.

TABELUL 1.1.

Nr crt	Distanța mică față de putere	IDm	Distanța mare față de putere	IDM
1	Inegalitățile dintre oameni sunt minimizate	2,1	Inegalitățile dintre oameni sunt acceptate şi chiar dorite	3,9
2	Interdependențe între cei ce dețin grade diferite ale puterii	1,9	Cei fără putere sunt dependenți de cei puternici	3,1
3	Părinții îşi tratează copiii ca fiind egali	1,1	Părinții aşteaptă supunere totală din partea copiilor	3,9
4	Copiii îşi tratează părinții ca fiind egali	1,1	Copiii îşi tratează părinții cu mult respect	3,9
5	Profesorii stimulează inițiativa elevilor	1,3	Profesorii au toată inițiativa în clasă	3,7
6	Profesorii sunt experți ce transferă adevăruri impersonale	1,3	Profesorii sunt „guru" ce transferă dorințe personale	3,7
7	Studenții tratează profesorii ca egali	1,1	Studenții tratează profesorii cu mult respect	3,9
8	Persoanele mai educate promovează nivele de autoritate mai reduse decât cele cu educație inferioară	2,0	Atât persoanele educate cât şi cele mai puțin educate promovează autoritatea	3,0
9	Ierarhia din organizații reprezintă inegalitatea formală a rolurilor	1,7	Ierarhia din organizații reprezintă inegalitatea existentă la diferite niveluri	3,3
10	Sistemele de conducere sunt descentralizate	1,1	Sistemele de conducere sunt centralizate	3,9
11	diferențe reduse de salarizare pe treptele ierarhice	3,1	Diferențe mari de salarizare pe treptele ierarhice	1,9
12	Subordonații se aşteaptă să fie consultați	1,7	Subordonații se aşteaptă să li se spună ce au de făcut	3,3
13	Şeful ideal este un tip democrat	3,0	Şeful ideal trebuie să fie un tip autocrat sau un tip paternalist	2,0
14	Privilegiile şi statutul social sunt acceptate cu rezerve	1,7	Privilegiile şi statutul social sunt acceptate şi dorite	2,3
	TOTAL:	24,2	TOTAL:	45,8

TABELUL Nr.1.2.

Nr crt	Distanța mică față de putere	IDm	Distanța mare față de putere	IDM
1	Cel ce deține puterea este apreciat după faptele lui	2,1	Cel ce deține puterea este bun şi drept	2,9
2	Aptitudinile, sănătatea şi statutul social nu sunt condiții necesare şi suficiente	1,7	Aptitudinile, sănătatea şi statutul social sunt condiții necesare şi suficiente	3,3
3	Clasa mijlocie este numeroasă	0	Clasa mijlocie este redusă ca număr	5,3
4	Indivizii au drepturi egale	1,7	Cei puternici se bucură de privilegii	3,3
5	Cei ce dețin puterea arată mai puțină putere decât au	1,0	Cei ce dețin puterea încearcă să impresioneze cât mai mult	4,0

			posibil	
5	Puterea este bazată pe poziția formală, experiență şi abilitate	2,1	Puterea este bazată pe familie, prieteni, charismă şi abilitate în utilizarea forței	2,9
6	Calea de schimbare a sistemului politic o constituie schimbarea regulilor (evoluție)	2,1	Calea de schimbare a sistemului politic o constituie schimbarea conducătorilor (revoluție)	2,9
7	Utilizarea violenței în disputele politice interne este rară	0,7	Conflictele politice interne degenerează deseori în violență	4,3
8	Guvernare pluralistă, bazată pe voturile majorității	1,7	Guvernare autocrată şi oligarhie bazată pe cooperare	3,3
9	Spectrul politic arată un centru puternic şi extreme slabe	0,3	Spectrul politic arată un centru slab şi extreme puternice	4,7
10	Diferențe reduse între veniturile membrilor societății	2,3	Diferențe mari între veniturile membrilor societății	3,7
11	Religia şi sistemele filosofice generează egalitate	2,3	Religia şi sistemele filosofice generează stratificare	2,7
12	Ideologiile diferite sunt acceptate	0,7	Ideologiile diferite generează conflicte	2,0
13	Teoriile manageriale de bază sunt centrate pe rolul angajaților	1,7	Teoriile manageriale de bază sunt centrate pe rolul managerilor	4,3
	TOTAL:	20,4	TOTAL:	49,6
	TOTAL INDICE IDm:	44,6	TOTAL INDICE IDm:	95,4

Să analizăm succint aceşti indici. La nivelul primului grupaj al indicilor distanței față de putere se observă că distanța mică față de putere este favorizată în mai mare măsură de:

1) diferențele de salarizare reduse - 3,1;
2) stilul de conducere democratică a şefului - 3,0 ;
3) minimalizarea inegalităților dintre oameni - 2,1;
4) nivelul educației şi autorității etc. - 2,0.

Aceşti indici, împreună cu ceilalți neanalizați întrunesc un punctaj de 24,2 ceea ce este insuficient pentru a evalua o distanță optimă de putere. Acest optim este dominat de inegalitățile dintre oameni (3,9), tutelarea copiilor de către părinte (3,9), respectul deosebit al copiilor față de părinte şi al studenților față de profesor (3,9), centralizarea sistemelor de conducere (3,9) etc.

În ceea ce priveşte cel de-al doilea grupaj al itemilor prin care evaluăm aprecierea distanței față de putere (funcție de itemul normelor politice şi ideologice), distanța mică este favorizată de:

1) diferențele reduse între veniturile membrilor societății - 2,3;
2) religia şi sistemele filosofice - 2,3;
3) teoriile manageriale centrate pe rolul managerilor - 1,7;
4) guvernarea pluralistă etc. - 1,7.

În raport cu distanța mică față de putere, distanța mare este favorizată în principal de:

1) clasa mijlocie redusă – 5;
2) configurația spectrului politic - 4,7;
3) teoriile manageriale şi centrarea lor pe rolul managerilor - 4,3;
4) conflictele politice interne etc. - 4,3.

Indicele de 95,4, aşa cum am anticipat, situează România în rândul țărilor cu distanță mare față de putere. Ceea ce conduce spre o asemenea apreciere este cauzat atât de factori obiectivi cât mai ales de cei subiectivi, de natură tradițională. Printre cei obiectivi semnalăm tendința evidentă de polarizare socială (superbogați şi săraci) şi inexistența unei clase sociale de mijloc, precum şi de tendința excesivă a multor indivizi spre putere-autoritate, am putea spune fără să greşim că românii au un acut instinct al puterii şi dominării, exprimat printr-un ridicat grad de egoism şi individualism. Cu cât tendințele individualiste sunt mai evidente cu atât distanța socială față de putere este mai

mică şi invers, cu cât tendinţele individuale sunt mai puţin resimţite, cu atât distanţa socială faţă de putere tinde să fie mai mică.

În acelaşi timp, compararea celor 14 „paralele" conduce la concluzia că gradul de democratizare este mai „mare" în cazul situării la distanţe mici a celor guvernaţi faţă de putere şi mai „mică" (restrânsă) în cazul când distanţa acestora faţă de putere este mare. Analistul poate descoperi prin asemenea nivele distanţa puterii faţă de cei guvernaţi, ceea ce justifică concluzia inversă: distanţa mare a puterii faţă de cei conduşi indică un grad scăzut al vieţii democratice, iar distanţa mai mică un indice mai mare al democraţiei.

Distanţa faţă de putere, cu precădere faţă de cea socială şi implicit inegalitatea socială pot fi evaluate şi din perspectivă clasială, prin cele trei clase socio-ecologice ale lumii, după cum rezultă din datele prezentate în volumul „The State of the World 1991", de Lester R. Brown ş.a., redate de noi în sinteză în următorul tabel:

Cele trei clase socio-ecologice ale lumii		
Supraconsumatori 1,1 miliarde Peste 7.500 dolari pe locuitor (maşini, carne, bunuri de consum perisabile)	Clasele producătoare 3,3 miliarde Între 700 şi 1.700 dolari pe locuitor (un trai lejer)	Marginalizaţi 1,1 miliarde sub 700 dolari pe locuitor (sărăcie totală)
Se deplasează cu maşina şi cu avionul	Se deplasează cu bicicleta şi cu transportul în comun de suprafaţă	Se deplasează pe jos sau pe măgari
Au un regim alimentar cu foarte multe grăsimi, calorii şi pe bază de carne	Au regimuri alimentare sănătoase de cereale, legume şi ceva carne	Au regimuri alimentare inadecvate din punct de vedere nutritiv
Beau apă îmbuteliată şi băuturi răcoritoare	Beau apă potabilă plus ceva ceai şi cafea	Beau apă contaminată
Folosesc produse de unică folosinţă şi fac gunoi într-o cantitate considerabilă	Folosesc produse neambalate şi le reciclează pe cele folosite	Utilizează biomasa regiunilor lor şi elimină un volum neglijabil de reziduuri
Trăiesc în locuinţe spaţioase, situate într-un climat curat, locuite de câte o singură familie	Trăiesc în locuinţe modeste, ventilate natural, laolaltă cu alte familii numeroase	Trăiesc în adăposturi rudimentare sau sub cerul liber; de obicei nu le este garantat nici un drept de proprietate
Păstrează garderobe luxoase	Poartă haine funcţionale	Poartă haine de mâna a doua sau haine vechi

1.6. PUTEREA CORPORATISTĂ

Încheiem această problematică a puterii sociale, analizată şi evaluată prin intermediul paradigmei sociologice şi prin această formă a puterii care este puterea corporatistă, cu menţiunea că asupra acestui tip de putere vom reveni într-un alt capitol al cărţii. Ea devine astfel una dintre problemele sociologice de viitor prin care va fi analizată puterea. Viitorul nu prea îndepărtat va converti, credem, puterea politică într-o putere socială de tip corporatist, adică într-o putere corporatistă. Prin crearea unor asemenea organizaţii de tip corporatist şi a dezvoltării clasei de mijloc, puterea corporatistă va deveni o reală putere socială, preluând rolul puterii elitelor şi, mai ales, a puterii oligarhice care deţin puterea în cele mai multe state ale lumii, implicit în România. Desemnăm prin puterea oligarhică şi elitistă, grupul restrâns de persoane care realizează conducerea unor organizaţii, comunităţi sau societăţi ca întreg prin intermediul puterii, autorităţii şi influenţei de care dispun respectivul grup şi, mai ales, fiecare individ în parte. O formă a oligarhiei este cea de tip

financiar când, băncile prin mecanismul financiar influențează politica unei țări sau grup de țări şi uneori chiar întregul mapamond.

Revenind la puterea corporatistă, vom afirma că prin aceasta evidențiem în primul rând puterea unor organizații de acest gen cum sunt corporațiile. După cum se ştie, aceste forme nu sunt de dată recentă, ele cunoscând alte forme de exprimare complexe. Germenii unui asemenea proces corporatist, să nu-l numim de mondializare, îl regăsim în gândirea sociologică de inspirație catolică (catolicismul fiind adeptul monopolizării şi mondializării, având o asemenea vocație expansivă), fiind teoretizat inițial de unii reprezentanți ai socialismului utopic francez, în speță de Saint Simon şi Charles Fourier, apoi de sociologul E. Durkheim, iar la noi de M. Manoilescu, căpătând o formă expresă prin binecunoscutul experiment social al falansterelor. În fond aceste corporații sunt organizații profesionale sau, cum le denumea Manoilescu, forme sociale în care clasele sociale vor fi înlocuite de grupuri sociale funcționale (corporații) în cadrul unui stat în conformitate cu ale cărui principii corporațiile vor să înlocuiască atât principiul liberei concurențe, a agenților sociali şi economici cât şi sistemul democratic parlamentar, suprimând, pe cât posibil, drepturile individuale cu cele funcționale.

Chiar dacă corporatismul este specific societăților şi organizațiilor mai puternic dezvoltate sub raport economic şi, mai ales, industrial, ele se vor extinde şi în țările mai slab dezvoltate prin acest proces al mondializării şi prin intermediul companiilor şi „firmelor multinaționale” (FMN), în scopul evident al formării unei economii mondiale. Forma modernizată a corporatismului este reprezentat de aceste „tendințe de mondializare liberală” sau „corporate globalization” în expresia americană pe care noi am numi-o în mod adecvat intențiilor noastre analitice „globatocrație”, şi care ar consta în mondializarea marilor organizații economice în asemenea firme multinaționale care au cel puțin o filială în afara țării sale de origine. Un asemenea fenomen a devenit o realitate în prezent, conform statisticilor CNUECD (Conferința Națiunilor Unite Pentru Comerț şi Dezvoltare) în anul 1999 existau mai mult de 63000 FMN fațță de numai 7000 în anul 1960 sau 40000 la mijlocul anilor '90. Aceste firme au apărut mai întâi în industria minelor, a petrolului şi în industria manufacturieră (electronică, informatică, automobile, chimie şi farmacie). Fenomenul s-a extins de la jumătatea anului 1980 şi la alte activități, în special în servicii, bănci, asigurări, infrastructură etc., astfel că în prezent aceste firme şi companii multinaționale produc aproape 25 % din PIB-ul mondial din care 10 % prin filialele din străinătate, reprezentând aproape două treimi din comerțul mondial. Un exemplu concludent îl reprezintă recenta privatizare a Combinatului „Sidex” Galați care a devenit o firmă locală subordonată unei astfel de forme de mondializare printr-un asemenea fenomen. Sediul firmei ce gestionează o asemenea ramură industrială este la Londra, iar filialele în mai multe țări euroasiatice: India, România ş.a.

Astăzi se vorbeşte tot mai mult, cel puțin din perspectivă teoretică, despre un aşa-zis neocorporatism, care vizează reglementarea ordinii publice între stat, partid şi sindicate. Ideea este preluată de la aşa-numitul „regim de la Vichy”, care pretindea abolirea luptei de clasă în beneficiul sistemelor de corporare sectorială şi care apără interesele şi drepturile profesionale ale indivizilor şi grupurilor de indivizi reuniți în asemenea organizații corporatiste. Cu alte cuvinte aceste organizații nu sunt reductibile la grupurile care apără pozițiile de monopol şi chiar puterea de monopol. În acelaşi timp, acțiunile acestor coaliții profesionale nu pot fi disociate de mecanismele de control socio-politice, ele aparținând mai mult intereselor şi identităților colective (Segrestin) şi nu celor individuale cum se întâmplă mai ales în marile corporații americane, spre deosebire de cele japoneze în care primează principiul colectivist.

Asemenea mari grupări sociale funcționale – „corporate globalization” se vor constitui într-o contraputere față de sistemul politic şi puterea politică şi, mai ales, față de puterea militară, chiar dacă ele apar şi se dezvoltă în paralel şi în statele în care apare şi consolidează o asemenea putere duală: economică şi militară. Aceste structuri se impun mai mult prin autoritate şi profesionalism şi nu exclusiv prin interese, diversiune si teroare. Această formă a puterii nu exclude pe deplin politicul, întrucât asemenea centre de putere militară şi, implicit, economică vor exista atâta timp cât amenințările, concurența neloială, sabotajul şi spionajul şi, mai ales, revendicările în plan național şi teritorial vor exista. Totuşi lumea va evolua spre depolitizare şi demilitarizare, iar armele viitorului se vor baza mai mult pe ştiința demilitarizată, pe competență şi nu exclusiv pe forță, cum

se întâmplă în prezent. O asemenea putere mondială va fi reprezentată în primul rând prin aşa-numita putere informatică, iar războiul purtat între puteri va fi războiul informatic, care a trecut din plan SF în cel real. Se vorbeşte astăzi tot mai mult despre aşa-numiţii viruşi politici şi care au drept scop destabilizarea marilor puteri şi, implicit, a reprezentanţilor acestora prin intermediul tehnologiei informaţionale. Unul dintre aceşti viruşi capătă o denumire simbolică, „Împuşcă-l pe Bush" şi care are un impact simbolistic şi psihologic deosebit.

O asemenea putere ce va substitui forţa şi mai ales puterea politică este, aşa cum am anticipat, puterea corporatistă, în raport cu care viitoarea societate va fi bazată pe autoritate, competenţă şi, în primul rând, pe informaţie astfel că societatea umană va deveni o societate şi informatizată şi internaţionalizată – globalizată. Pe acest fond al interdependenţelor dintre informaţie – internet şi globalizare Derrick de Kerckhove avea să afirme că "Globalizarea este înainte de toate, un uriaş fenomen de psihologie socială, la care contribuie în mod determinant conectivitatea, garantată de dezvoltarea comunicaţiilor în general şi a internetului în particular". Din perspectiva analizei acestui raport şi a acestor interdependenţe putem afirma că astăzi şi mai ales în viitor informaţia va deveni cel mai puternic şi dominant capital al puterii şi totodată un mijloc şi instrument ce va permite şi facilita acest proces al globalizării, putându-se vorbi din acest punct de vedere chiar despre o "globatocraţie", "informatocraţie" şi implicit despre o "internetocraţie". Astfel informaţia şi mijloacele de comunicare ale acesteia sunt aservite politicului atât la scară planetară cât şi în plan naţional mai ales în cadrul campaniilor electorale şi a manipulării maselor. Desigur acest mijloc şi instrument care este internetul îndeplineşte mult mai multe funcţii: ca sursă de comunicare, de informare, ca afacere şi ca mijloc de influenţare şi manipulare, astfel că fără un asemenea instrument viaţa social-politică şi financiar-bancară devine de neconceput. Internetul şi informaţia devin modalităţi existenţiale, ajungându-se în acest mod chiar la o ontologizare prin crearea unor aşa numite spaţii virtuale şi prin intermediul cărora are loc un proces de fuzionare între spaţiu şi timp, diminuându-se tot mai mult atributele şi calităţile acestora. În acest mod şi prin intermediul unui asemenea instrument mediatic vom avea o societate care-şi va forma structurile şi mecanismele sale funcţionale mai mult pe gândire şi inteligenţă artificială şi cu ajutorul nemijlocit al informaţiei şi informaticii, schimbându-se astfel radical formele de organizare ale societăţii şi implicit structurile acesteia. Va fi o societate care va implica în mai mare măsură gândirea şi inteligenţa umană în scopul supravieţuirii, şi nu exclusiv şantajul, diversiunea, dominarea şi teroarea, cum se întâmplă în prezent. În ultimă instanţă, puterea informaticii va substitui puterea ideologică, sindromul corporatist fiind generalizat în lumea contemporană şi mai ales în cea viitoare, o lume sperăm din ce în ce mai depolitizată şi demilitarizată, o lume – aşa cum o prognoza profetic Maulraux – bazată pe religiozitate şi afectivitate şi nu exclusiv de raţionalitate şi pragmatism.

Problematica corporatismului şi a puterii corporatiste prezintă mai mult interes şi din alte perspective analitice, una dintre acestea fiind cea de natură ocultă şi ezoterică considerându-se din acest punct de vedere că aceste structuri ale puterii sunt cele care domină puterea mondială, însăşi puterea având un caracter corporatist. Nu vom intra în detalii asupra acestei problematici, există suficientă literatură de specialitate care poate completa o asemenea ipoteză teoretică şi faţă de care noi înşine nu subscriem întru-totul, chiar dacă unele exemple şi realităţi par a fi concludente din acest punct de vedere.

Nu în ultimă instanţă puterea socială poate fi analizată în raport cu politica prin intermediul aşa-numitor politici de solidaritate. În conformitate cu Dicţionarul de sociologie (Larousse) aceste politici pot fi definite ca ansamblu al acţiunilor publice, care exprimă şi structurează solidaritatea socială, înţeleasă ca desemnare a stării prin care membrii unei societăţi au obligaţii unii faţă de ceilalţi. Politicile de solidaritate sau politica interdependenţelor efective (după cum mai sunt denumite) şi care depind de stat şi de diferitele segmente sociale, nu s-au putut constitui decât după ce solidarităţile „limitate" (familiale, religioase, corporatiste) au fost disociate prin industrializare şi urbanizare, ca procese macrosociale care au implicat la rândul lor o redimensionare şi restructurare semantică asupra societăţii. Din această perspectivă societate este percepută nu ca un agregat mecanic de indivizi – sub raport mecanicist şi organicist - , ci ca o entitate solidară sau ca un „tot funcţional în vederea unor scopuri" şi ca „totalitate de relaţiuni individuale obiectivate şi

concretizate în instituțiuni” (P. Andrei), deci mai mult dintr-o perspectivă structuralist – funcționalistă şi sistemică, decât una individualistă şi mecanicistă. Emergența şi ascendența unei asemenea politici o găsim la E. Durkhein şi L. Bourgeois. Primul introduce noțiunea de solidaritate socială organică (opusă celei de solidaritate mecanică), şi pune un mai mare accent pe puterea socială decât pe cea de tip individual şi elitist (mai ales în cadrul solidarității sociale, de unde rolul dreptului restituit (şi în mai mică măsură a celui represiv) ca instituție şi implicit ca instrument al puterii, în mod deosebit a puterii legislative şi judecătoreşti.

Această teză în care este evidențiat rolul legislativului şi implicit al legislației sociale este continuată de L. Bourgeois, prin doctrina „solidarismului” şi care va legitima legislația socială şi implicit puterea socială prin intermediul solidarității sociale organice. Acest concept este pus în relație cu unele forme ale puterii, fie cu statul şi puterea politică, fie cu dreptul şi puterea judecătorească, de unde rezultă premisele viitoarei separații ale puterilor, a celei politice şi de stat față de puterea judecătorească, teză susținută şi de alți gânditori ce apără principiile statului de drept şi ale democrației ca formă de organizare socială se politică. Aceste politici care au la bază doctrina solidarismului permit înlocuirea riscului social şi a incapacității indivizilor cu responsabilitatea şi asigurarea libertății. Prin instaurarea politicii de asigurare socială şi apoi de securitate socială, politicile de solidaritate vor permite depăşirea antinomiei care există, pe de o parte, între mecanismele pieții specifice liberalismului şi consecințele lor inegalitate şi, pe de altă parte, între valorile inegalității care se află la baza democrației (Jobert, cf. Dicționar de sociologie).

Politicile de solidaritate au un rol deosebit în societățile pretins democratice. Ele au fost concepute mai întâi ca politici de compensare a riscurilor sociale rezervate unei clase sociale, ca mijloc de asigurare şi protecție socială (specifice orientărilor politice de stânga şi centru – stânga, în esența democrațiilor şi a regimurilor democratice), apoi au fost extinse la scară națională, devenind o sursă a siguranței şi securității sociale. Într-un asemenea context social – politic, politicile de solidaritate nu se rezumă numai la clarificarea acțiunilor celor asigurați, ci ele utilizează în practica lor socială o serie de procedee de redistribuire a veniturilor naționale şi chiar de organizare socială.

CAPITOLUL II

PARADIGMA ETICĂ ŞI DEONTICĂ A PUTERII

2.1. PRELIMINARII TEORETICE PRIVIND RAPORTUL DINTRE MORALĂ ŞI POLITIC

Una dintre problemele controversate ale politicii şi puterii, este cea a raportului dintre morală şi politică, respectiv dintre morală şi putere. Această dispută este adâncită cu atât mai mult cu cât politica şi acţiunile politice şi ale puterii sunt tot mai mult private de un suport moral, relaţia dintre aceste sfere ale vieţii sociale devenind tot mai mult disjunctivă –disociativă decât conjunctivă şi complementară. Primează tendinţele de dominaţie şi monopolizare ale politicului şi puterii în raport cu celelalte sfere ale vieţii sociale, morala devenind pentru politică mai mult un deziderat decât o realitate.

Vom pleca în analiza acestui raport dintre morală şi politică de la unele principii de ordin mai general şi care stau la baza lui, putând admite ideea în conformitate cu care corelativul esenţial al puterii este simţul răspunderii şi al responsabilităţii, puterea nefiind decât un instrument al responsabilităţii politice, mijlocul prin care dorinţa (de a face ceva pentru tine) se transformă în putinţa (de a face ceva pentru toţi). Astfel că, omul politic, cel care deţine puterea, nu-şi poate legitima rolul său decât prin competenţă şi moralitate: dacă nu realizează ceea ce a promis că face, ceea ce s-a angajat să facă, nu este decât un demagog care blochează mecanismul puterii şi al treburilor publice. Devenit iresponsabil, el devine iremediabil şi vinovat. În acest sens Hans Jonas, autorul cărţii „Principiul responsabilităţii" avea să afirme: „Omul de stat (politic n.n.) poartă în timpul duratei mandatului său sau al puterii sale responsabilitatea pentru totalitatea vieţii colective, a ceea ce se numeşte binele public".

O asemenea relaţie de natură antitetică dintre aceste două domenii, îşi găseşte oarecum justificarea prin percepţia raportului dintre scop şi mijloace, binecunoscută fiind paternitatea principiului lui Machiavelli, potrivit căruia „scopul scuză mijloacele". După unii, acesta ar fi promovat principiul ce viza lipsa de moralitate în viaţa socială în general şi a celei politice în particular, prin această cunoscută sintagmă, scăpându-se din vedere, că autorul lucrării de referinţă în politologia modernă, „Principele", propovăduia şi accepta subordonarea mijloacelor faţă de un anumit scop politic, concret şi am spune noi şi nobil, ce apără o cauză materială, aşezând pe prim plan binele comun, general, deasupra celui egoist şi individual. De asemenea, sunt ignorate de cei mai mulţi politicieni şi chiar teoreticieni sugestiile lui Machiavelli pentru omul politic, respectiv pentru monarh – „Principele", în vederea prefigurării profilului acestuia, care nu făcea nici pe departe abstracţie de elementele de ordin etic – caracterial, cum ar fi: îndrăzneala, respectarea unor standarde morale etc., fiind împotriva imoralităţii în politică, ceea ce este desemnat şi recunoscut în limbajul uzual prin machiavelism şi purtătorul de drept al acestei orientări politice şi morale, Machiavelli.

Politica este asociată din acest punct de vedere tot mai mult unei „alchimii a răului", fiind opusă binelui comun şi general. Unii dintre teoreticienii şi comentatorii lui N. Machiavelli au acreditat ideea că acesta i-ar fi sfătuit pe oamenii politici cum să facă răul (dacă mai era necesar), mai precis cum se cucereşte şi păstrează puterea prin viclenie şi forţă, cum se duce la bun sfârşit o conspiraţie etc. Prin această strategie prescrisă de Machiavelli, în opinia detractorilor operei acestuia, gânditorul renascentist s-ar face vinovat de tot răul săvârşit în acţiunile politice, implicit de conotaţiile imorale pe care le presupune politica şi puterea politică. Discreditarea ideii binelui şi a moralei în general au conferit răului şi imoralei funcţia de catalizator în practica politică, la care s-au adăugat ulterior procedee şi tehnici tot mai sofisticate, pe lângă viclenie, forţă sau violenţă, ca practici de origine machiavelică. În asemenea condiţii, dorinţa şi lupta pentru putere devin mutatis mutandis, componente incriminate ca a fi imorale prin însăţi natura lor. La toate acestea contribuie, desigur, şi suportul motivaţional, ca expresie a intereselor politice, care în conformitate cu sintagma machiavelică contravin pe deplin moralei. De aici asociaţia care se face între lupta politică şi conflictul de interese care, în ultimă instanţă, are un suport moral, mai bine zis imoral şi amoral, adică împotriva moralei şi fără morală. Însuşi Machiavelli avea să susţină această idee ce face

referință la emergența conflictului dintre interesele sociale ale unor grupuri de indivizi şi cele ale indivizilor – societății, politica fiind domeniul cel mai favorabil al unor asemenea conflicte. Asemenea grupuri nu urmăresc decât interesele de grup şi/sau personale, concretizate în ultimă instanță în preluarea, păstrarea şi conservarea puterii, astfel că interesele politice nu sunt altceva decât interesele subordonate luptei şi accederii la putere.

Din acest punct de vedere s-au desprins mai multe orientări care escamotau un asemenea deziderat politic lipsit de scrupule morale. Prin asemenea curente şi orientări sociologice şi psihologice, interesul politic este exprimat ca totalitate a tendințelor spre însuşirea lucrurilor materiale şi obținerea prestigiului, a gloriei (V. Pareto) sau ca năzuință sau scop care stimulează activitatea omului, „ca bine comun" (G. Burdeau şi J. Freund).

Desigur, ceea ce le conferă caracter amoral şi uneori imoral politicii şi puterii sunt în primul rând interesele. Un asemenea punct de vedere îl întâlnim şi la T. Hobbes prin cunoscutele expresii „homo homini lupus" şi "bellum omnium contra omnes", sintagme în care sunt concentrate conceptele moderne asupra genezei şi mecanismelor intereselor în societate, în mod deosebit a celor politice. Hobbes considera că societatea şi implicit politica şi puterea sunt un teren al înfruntării intereselor fiecăruia cu cele ale altora, de unde permanentele conflicte şi tensiuni din societate şi politică pe fondul inegalității față de politică şi putere, dintre putere şi opoziție, a neîncrederii, a suspiciunii, a scepticismului cetățenilor, precum şi prin lipsa de morală în lupta politică desfăşurată pe fondul unor permanente conflicte de interese.

Acest aspect a fost analizat de mai mulți politologi şi oameni politici, unii argumentându-i caracterul logic, fiind deci validat din acest punct de vedere, pe când alții l-au invalidat, evidențiindu-i latura imorală, prin predominarea intereselor de grup şi individuale în raport cu cele sociale. Asemenea preocupări au existat şi în gândirea politică românească, remarcându-se din acest punct de vedere binecunoscutul om de cultură T. Maiorescu. Acesta impunea o linie de demarcație între ideea de interes general şi între concesiunea ce trebuie să se facă intereselor particulare. În acest sens se poate formula următoarea judecată ipotetică prin care este susținută imoralitatea: dacă lupta politică s-ar concentra numai în jurul intereselor particulare ale oamenilor politici, atunci jocul politicii ar fi grozav de indiferent pentru interesul general şi concesia ce trebuie făcută intereselor, ar fi chiar periculos (cf. Mitran).

Susținând ideea necesității unei coabitări între interesele generale şi cele particulare - ale politicienilor, cunoscutul critic literar T. Maiorescu menționa că interesul general se constituie într-o valoare adevărată a vieții publice, implicit a politicii, am spune noi, şi, ca atare, nu poate admite o exclusivă sau o prea mare dezlănțuire a intereselor private de ordin politic, născându-se necesitatea ca în lupta politică interesele fie şi particulare, să nu se poată manifesta decât sub „stindardul" unor interese de ordin general, astfel ca toată onestitatea vieții politice să stea în respectarea acestui stindard, în supunerea măcar până la un grad oarecare, a intereselor particulare, sub interesul public, cum avea să afirme autorul citat în „Discursuri parlamentare".

Prin asemenea îndemnuri, greu realizabile, se urmărea o compatibilizare a intereselor particulare cu cele sociale, şi nu în ultimă instanță implementarea unor principii morale în sfera luptei şi acțiunilor politice. Recomandări şi aprecieri ce au rămas doar în stadiul de deziderat, întrucât practica politică le-a infirmat şi le infirmă şi în prezent aproape în întregime în orice regim şi formă de guvernământ al societății.

Modalitatea cea mai relevantă de analiză a raportului dintre morală şi politică este cea realizată prin intermediul modelului propus de Max Weber adică prin etica responsabilității omului politic şi a acțiunilor politice. În scopul realizării unei politici susținute moral, sociologul german propune trei însuşiri definitorii ale politicianului: pasiunea, simțul proporțiilor şi, mai presus de toate, responsabilitatea.

În concepția lui Weber pasiunea se identifică cu iubirea, cu dăruirea pentru o cauză, simțul proporțiilor este tratat ca o însuşire psihică determinată ce constă în capacitate, forță sufletească şi calm, pe când responsabilitatea este calitatea care-l face pe politician să se apere de vanitate. De aceea, Weber întrevede „steaua călăuzitoare" a acțiunii politice ca a fi întrupată în responsabilitatea față de cauză. Totodată, prin aceste calități pe care trebuie să le dețină omul politic, autorul citat

intuieşte posibilitatea eliminării a două păcate politice grave, anume lipsa angajării şi lipsa de răspundere pe care o comportă cea dintâi.

Analizând raportul dintre politică şi morală, sociologul german amintit anterior este unul dintre cei mai consecvenți politologi care apără această conjuncție dintre morală şi politică, declarându-se ca a fi un duşman al disocierii dintre aceste sfere, fiind, totodată, împotriva lăudăroşeniei şi parvenitismului, precum şi a adorării puterii de dragul puterii şi, implicit, împotriva cultului puterii – a adulării puterii chiar. În concepția lui Weber acțiunea politică impune norme morale, o etică proprie, dublate de credință, aceasta nefiind decât o componentă ideatic – afectivă şi conativă (trebuință lăuntrică – impuls), care motivează angajarea omului politic în favoarea unor cauze sociale şi naționale. Se observă că primează elementele afective în raport cu raționalitatea scopurilor instrumentate mai mult rațional decât afectiv şi conativ.

Fiind domeniul conflictelor şi al confruntărilor, politica trebuie să fie călăuzită de o asemenea credință bazată pe morală şi afectivitate, în conformitate cu preceptele şi prerogativele moralei creştine. Dar să vedem ce este responsabilitatea în concepția lui Weber şi nu numai, iar ca atare ce se înțelege prin ea. Conform „Dicționarului de sociologie” prin responsabilitate este desemnată calitatea morală şi profesională care constă în acceptarea şi/sau suportarea consecințelor (morale, sociale, juridice, financiare etc.) ale acțiunilor concepute ți realizate. În evaluarea responsabilității se pot avea în vedere intențiile unei acțiuni şi/sau consecințele previzibile, cu alte cuvinte eşti evaluat ca responsabil sau iresponsabil pentru ceea ce întreprinzi, prin efectul obținut, dar şi prin ceea ce se poate întrevedea ca efect pe termen mediu sau lung. De anumite consecințe sociale, cum ar fi scăderea nivelului de trai spre exemplu, se fac responsabili atât politicienii aflați la putere în prezent cât şi cei care au guvernat, întrucât consecințele emerg strategiilor politice ale fostei guvernări în mai mare măsură decât ale celei prezente. Astfel, responsabilitatea politică este profund impregnată cu elemente de ordin moral, consecințele indezirabile ale acțiunilor politice fiind sancționate mai mult moral decât juridic, uneori fiind chiar apreciate într-o manieră cu totul şi cu totul imorală şi iresponsabilă, ca să nu spunem cinică.

Opiniile privind acest raport dintre politică şi morală sunt foarte diferite şi contradictorii. Unii exegeți pun în mod prioritar pe prim plan morala în politică, cum ar fi I Kant, alții, dimpotrivă, politicul în raport cu morala (Aristotel, Machiavelli), iar alții percep acest raport ca a fi într-o opoziție ireductibilă. În ceea ce priveşte primatul moralei, Kant afirma că politica nu poate înainta nici un pas fără a se ploconi în fața moralei, aceasta oferindu-i soluții pe care politica nu le are. Aşa cum este cunoscut, Kant a fundamentat, în lucrarea „Critica rațiunii practice”, conştiința legii morale prin binecunoscuta formulă: „acționează întotdeauna după o maximă care ai vrea în acelaşi timp să devină o lege universală”, şi în conformitate cu care are statutul unei autonomii absolute, stând ca fundament la baza oricărei acțiuni umane, cu alte cuvinte omul devenind scop şi nu mijloc, cum se întrevedea în sintagma machiavelică. Depăşind această viziune exclusivistă, Kant definea, în lucrarea „Spre pacea eternă”, istoria ca a fi un „progres în conştiința libertății”, întrevăzând posibilitatea şi necesitatea unei complementarități între politică şi morală, complementaritate acceptată, după cum am văzut, şi de către Weber în planul celor două etici. Asemenea idei sunt preluate ulterior de unii dintre discipolii lui Weber, cum ar fi Karl Jaspers şi Georg Lukács. Aceştia au dezvoltat problema raportului dintre politică şi etică, dintre putere şi violență şi implicit dintre scop şi mijloace. Ultimul spre exemplu respinge violența din acțiunile politice şi implicit revoluția violentă, pe motiv că violența contravine principiului kantian, cel al imperativului categoric, care după cum este cunoscut exprimă ideea în conformitate cu care niciodată nu e voie ca omul să fie utilizat pur şi simplu ca instrument, (în acțiunile politice), mai ales, şi că orice scop care vizează chiar transformarea răului în bine nu trebuie să folosească forța, violența sau, cu atât mai puțin, să utilizeze minciuna în susținerea „adevărului”. Cu toate acestea filosoful maghiar Lukács este aspru criticat pentru faptul că nu a ajuns şi nici nu a putut să se desprindă de învățătura hegeliană a „rolului istoric al răului” şi de cea marxistă a „rolului istoric al violenței”, respingând însă cu înverşunare teroarea şi violența din arsenalul mijloacelor politicii.

În ceea ce priveşte filosofia lui Jaspers asupra raportului dintre etică şi politică, mai ales prin prisma eticii responsabilității (lui Weber), acesta este mai fidel opiniei magistrului, exprimându-şi anumite puncte de vedere în legătură cu aşa numitul „păcat german”, examinând în modul cel mai

sincer culpabilizarea germanilor în urma celui de-al doilea război mondial. Dintr-o asemenea perspectivă critică nu disculpă întru-totul poporul german pentru faptele săvârşite şi acordul mutual împărtăşit de către populația germană cu puterea dictatorului, cea a lui Hitler şi implicit cu puterea acestui regim dictatorial. El incriminează întregul popor german pentru asemenea atitudine: toți suntem de vină că un asemenea regim a devenit posibil în condițiile spiritualității germane pentru crimele săvârşite". În acest sens Jaspers desprinde în acest sens mai multe categorii de crime şi acte criminale, printre care şi unele de factură morală, alături de cele de ordinul criminalității propriu-zise, cum ar fi cele politice şi metafizice. Cele care implică mai mult raportul morală – politică sunt cele din ultima categorie. După Jaspers culpele şi culpabilizarea de ordin metafizic emerg datoriei şi obligației de a răspunde pe baza solidarității omeneşti față de orice nedreptate făcută în prezența sau cu conştiința colectivității şi implicit a solidarității sociale. Încercând să absolve parțial poporul german de crimele săvârşite de regimul hitlerist, filosoful german considera că nu există crimă colectivă şi nici un popor întreg criminal pentru faptele săvârşite impuse.

Nu exclude însă anatema istorică adusă prin judecarea criminalilor de război prin binecunoscutul verdict dat la Nürenberg. Un asemenea raționament este utilizat şi la noi, încercându-se o culpabilizare colectivă militară prin aderarea la decizia lui Antonescu de a intra în război şi a se alia cu Germania hitleristă sau, în prezent, față de foştii activişti ai partidului comunist, ca susținători şi privilegiați ai regimului totalitarist comunist ceauşist. Este o atitudine politică bazată mai mult pe factori emoționali decât pe cei raționali, actele politice şi, implicit, atitudinile politice având de cele mai multe ori asemenea resorturi şi justificări. Se impun din acest punct de vedere mai multă logică şi raționalitate politică, cu incidență morală şi nu exclusiv afectivă. Ceea ce trebuie să primeze este responsabilitatea morală şi politică, iar atunci când se impune, cea juridică. Şi aceasta atât prin responsabilitatea colectivă cât şi prin cea individuală. Ceea ce caracterizează în prezent politica este, aşa cum afirma un apologet al lui Weber, (Hans Ionas), un vid etic, ceea ce face să adâncească clivajul dintre politică şi etică, pe fondul responsabilității tot mai scăzute în ceea ce se întreprinde în plan politic, social şi moral.

Acest vid moral din sfera politicului este coroborat cu unele inconsecvente şi inadvertențe legislative, ceea ce creează condiții favorabile unor acte imorale, cum ar fi corupția, clientelismul, arivismul, afacerile, scandalurile, ipocrizia, cinismul etc. la nivelul reprezentanților clasei politice. Ele sunt binecunoscute aşa că nu vom mai insista asupra lor. Afirmăm doar că zona politicului devine, după opinia unora, zona ridicolului, locul minciunilor, al măştilor şi comediilor, locul unde totul este permis şi posibil, imunitatea politicienilor devenind un paravan care-i apără de orice iresponsabilitate. Ne putem aduce aminte cu uşurință de spectacolele începutului democrației noastre realizate în unele structuri politice nou înființate, cum a fost parlamentul, unde primii ucenici în ale politicii şi puterii ofereau spectacole de un grotesc greu imaginabil, ele continuând şi în prezent, bineînțeles sub o altă mască, actorii politici având o mai mare experiență scenică, dar şi mai mult cinism în retorica politică. Nu este cazul să mai amintim de ceea ce se întâmplă în P.N.Ț.C.D., unde grotescul şi ipocrizia politică depăşesc limitele toleranței oricărei lupte politice, ca să nu mai vorbim de raționalitate politică, primând, după cum se poate înțelege, principiul machiavelic în cea mai pură formă de manifestare.

2.2. RESPONSABILITATEA ŞI RĂSPUNDEREA MORALĂ ŞI POLITICĂ

Întrucât problematica responsabilității în politică este foarte importantă şi necesară, totodată, vom face referință la aceste concepte, delimitând responsabilitatea printr-o componentă exterioară a individului, dar care-l implică atât din punct de vedere moral cât şi profesional, spre deosebire de răspundere care atrage sancțiuni civile, penale, administrative şi nu numai de ordin moral. Responsabilitatea este acest atribut care implică individul într-un raport social şi organizațional şi nu-l pune „în joc", ca să-l parafrazăm pe Emil Constantinescu, într-un interviu dat, unde în răspunsul în legătură cu celebrul contract cu România, în calitate de candidat la preşedinție a afirmat cu o dezarmantă sinceritate şi nonşalanță politică, că îşi pune în joc „ideea de responsabilitate" şi nu că îşi asumă responsabilitatea. De unde rezultă, în mod logic, că dacă pui ceva în joc, mizezi pe ceva şi, în mod implicit, trebuie să respecți anumite reguli ale jocului. Care a

fost miza pentru care şi-a pus în joc responsabilitatea atât el ca preşedinte cât şi întreaga putere care a guvernat țara am văzut ulterior prin rezultatele obținute, la fel şi în ce măsură au fost respectate principiile morale prin contractul cu România, care în ultima instanță nu a fost altceva decât o cacialma politică.

Desigur, nu putem analiza responsabilitatea în afara răspunderii care, aşa cum s-a putut constata, în politică lipseşte frecvent. După cum este stipulat în orice tratat de etică, răspunderea implică la rândul său responsabilitatea, fiind diferită parțial de aceasta, mai precis nu presupune consecințele în timp, ci pe cele cu efect imediat. Nu va răspunde guvernarea C.D.R.-istă față de sărăcia cu care ne confruntăm, ci se va face cel mult responsabilă moral, atrăgându-şi oprobiul public prin scăderea popularității şi implicit a capitalului electoral, fapte dovedite în urma alegerilor generale din anul 2000.

Răspunderea, la rândul său, implică:

a) responsabilitatea sau calitatea sancționării acțiunilor şi consecințelor lor;
b) cerințele şi aşteptările legate de un rol, dincolo de autoritatea formală;
c) codul performanței profesionale comunitare, legale;
d) loialitatea față de autoritatea personală sau instituțională.

Departe însă de a fi îndeplinite asemenea cerințe ale răspunderii şi responsabilității omului politic şi acțiunilor politice. Cel mai adesea sunt incriminate dimensiunile deontologiei politice, morala politică şi profesia politică implică o asemenea deontologie, îmbinând eticul cu politicul în plan profesional şi în cel al responsabilității. Din acest punct de vedere Weber desprinde o etică a responsabilității, care corespunde acelor acțiuni şi acelor politici care urmăresc consecințele acțiunilor întreprinse, făcându-se responsabili în raport cu efectele induse ale acelor acțiuni, şi o etică a convingerii, specifică acțiunilor şi politicienilor care nu sunt exclusiv preocupați de consecințele acțiunilor lor, de cele mai multe ori întreprinzând acțiuni care se prevalează si care promovează, totodată, mijloace opuse scopului. Un exemplu elocvent în acest sens este intervenția N.A.T.O. în fosta Iugoslavie, când prin acțiunile militare distrugătoare se pretindea un scop nobil, acela al democratizării țării, încercând să convingă opinia publică asupra acestuia, şi nu a distrugerii ei, cum de fapt s-a ajuns prin mijloacele utilizate.

În general responsabilitatea politică este mai mult cantonată în etica convingerii decât în etica responsabilității, pe prim plan fiind pusă violența în vederea convingerii şi nu negocierea şi relațiile politice neagresive. Omul este folosit ca mijloc şi nu ca scop, ceea ce contravine în mod flagrant principiului şi imperativului categoric kantian, moralei, în general, şi a celei creştine în special.

Caracterizând cele două etici şi încercând să rezolve raportul între ele (cu atât mai mult cu cât omul, în general, şi omul politic, în special, nu este absolvit de o asemenea înclinație spre imoral, bunătatea şi perfecțiunea, în limbajul lui Fichte fiindu-i aproape străine), Max Weber a depus eforturi consistente în înțelegerea raportului dintre scop şi mijloace, dincolo de viziunea reductivistă a lui Machiavelli, a percepției acesteia. Sociologul german consideră că nici un fel de etică nu este în stare să demonstreze măsura în care bunele intenții justifică mijloacele periculoase din punct de vedere etic, precum şi urmările acestora. După părerea sa, dacă vom ceda principiului „scopul scuză mijloacele”, nu vom putea determina sub raport etic care scopuri şi ce fel de mijloace le justifică. De aceea, opinează Weber, că violența legitimă este un mijloc specific aflat în mâna asocierilor între oameni şi că toate problemele deosebite de natură etică ale politicii izvorăsc din această împrejurare.

Din analiza întreprinsă de acest sociolog asupra raportului dintre cele două etici, nu se desprinde o atitudine tranşantă asupra acestora, ele fiind percepute mai mult dintr-o perspectivă complementară decât antitetică, adică în antinomie absolută, susținând că numai armonia lor conduce spre omul politic adevărat, opoziția dintre aceste etici fiind reflectarea opoziției dintre morală şi politică. De aici concluzia logică în conformitate cu care este admisă şi etica convingerii, bazată, după cum am văzut, pe prevalarea unor mijloace opuse scopului în acțiunile politice întreprinse, demonstrându-se încă o dată că politica este locul ambiguității, al negocierii şi al compromisurilor, şi, nu în ultimă instanță, a luptei pentru putere, care în calitate de scop scuză orice mijloc de factură morală.

Ca în orice domeniu, şi în politică se impune respectarea unor reguli. În mod paradoxal şi evident imoral se poate demonstra că minciuna este acceptată ca a fi o regulă a jocului şi, ca atare, fiind acceptată. Ba mai mult, după unii un asemenea mijloc se circumscrie în politică chiar unui fair-play şi prin urmare cine minte respectă regula jocului, în mod paradoxal devenind moral. A nu se uita însă că fair-play-ul înseamnă în primul rând a juca cinstit, a juca respectând regulile şi, mai ales, a juca respectând adversarii şi/sau partenerii, ceea ce în politică devine mai mult un deziderat decât o realitate. Față de cele afirmate mai sus ne bazăm pe următorul raționament ipotetic: dacă în politică a minți devine o regulă a jocului, iar a respecta regula jocului e fair-play, atunci înseamnă că a minți este fair-play, ceea ce din punct de vedere moral este fals, contrazicând concluzia logică. Nu însă şi sub raport politic şi, implicit, în politică, de aceea cei mai mulți oameni politicieni recurg la minciună, şi nu numai în campania electorală, când aceasta devine un mijloc generalizat, ci prin ceea ce întreprind ulterior când se contrazic cu cele promise şi afirmate, de cele mai multe ori neonorând promisiunile făcute. Nu este mai puțin adevărat că la unele popoare şi în cadrul unor culturi – evident primitive – minciuna este acceptată şi chiar glorificată. O asemenea inconsistență dintre vorbă şi faptă o regăsim la tot pasul, fapt ce conduce la o discriminare tot mai negativă a politicului şi reprezentanților acestui domeniu. Şi nu atât pentru inconsistență logică ci mai mult prin dimensiunea imorală a unor acțiuni politice. Se adevereşte ceea ce în mod poetic afirma T. Arghezi, şi anume că minciuna stă cu regele la masă, politica coabitând astfel într-un mod armonios cu minciuna şi demagogia. Mai adecvată ni se pare însă morala din fabula lui Grigore Alexandrescu, unde imoralitatea transpare prin distribuția limitată a dreptății din lumea canină, unde „dulăii" ar fi singurii deținători ai dreptății şi ai adevărului, ştiut fiind faptul că dreptatea este un privilegiu exclusiv al puterii şi, în acelaşi timp că adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea (W. Faulkner).

2.3. MODALITĂȚI ANALITICE ASUPRA RAPORTULUI PUTERE- MORALĂ

Vom analiza în continuare acest raport prin prisma unui alt concept şi model elaborat, cel al deontologiei şi care, în substratul său, vizează comportamentul profesional perceput prin prisma moralei. Mai precis răspunde la interogație cu răspunsuri bivalente ce vizează gradul în care oamenii politici respectă anumite standarde normative morale şi, totodată, evaluează în ce măsură profilul omului politic prin prisma eticului, deci a unor norme şi obligații etice specifice personalității şi activității politice. Modul de manifestare a celor mai mulți oameni politici infirmă în mare parte un asemenea statut deontologic, însăşi profesia politică fiind „privată" de asemenea cerințe deontologice, în opinia unora. Ca reprezentanți ai puterii sau ai opoziției, în esență a elitei politice, unii oameni politici admit că este posibil orice, chiar şi incompetența profesională. Astfel, în rândul celor mai mulți primează interesul mercantil şi nu latura deontologică.

În ceea ce priveşte competența politică a oamenilor politici, aceasta presupune pe lângă o cultură politologică de excepție, sociologică, juridică, economică şi de management politic, şi o anumită abilitate retorică, dublată de o capacitate persuasivă şi de aptitudini politice în general, care să-i legitimeze şi să le confere autoritate recunoscută. La toate acestea se adaugă un statut moral care predispune omul politic să devină un model social capabil să influențeze şi să-şi exercite atribuțiile emergente unui asemenea status şi rol politic. Avem suficiente rezerve în a accepta asemenea calități la relativ mulți agenți pretinşi politici din spectrul politicii româneşti. Mulți dintre ei îndeplinesc atributul aristotelic al omului, acela de a fi „animale politice", motivați mai mult de instincte şi emoții viscerale şi în mai mică măsură de raționalitate şi morală politică, lipsindu-le vocația şi chemarea politică. A trece de pe scena spectacolului şi divertismentului cotidian pe scena responsabilității şi competenței desăvârşite, cum ar trebui să fie scena politicului şi a acțiunilor politice este un pas prea mare pentru unii oameni pretinşi politici, distanța dintre sublim şi ridicol fiind foarte mică pentru această categorie, frizând ridicolul, incompetența şi imoralitatea. De aici oportunismul, demagogia, conformismul excesiv, clientelismul politic şi arivismul (interese exclusiv de natură financiară) pe care cei mai mulți le acceptă în atitudinile şi manifestările lor, fiind lipsiți de orice scrupule morale şi de orice deontologie profesională şi politică. Credem că o asemenea atitudine critică are o confirmare în realitate, existând anumite stereotipii reprezentative,

colective şi chiar generalizate din acest punct de vedere, fiind corespondente opiniile şi atitudinile noastre.

Preocupări deosebite asupra aspectului şi rolului deontologiei în plan profesional şi implicit în cel al politicii sunt regăsite la mai mulți autori. Există în acest sens chiar o logică a normelor morale, ceea ce este desemnat de fapt prin deontologie. În acest sens norma morală este analizată ca o condiție în vederea stabilirii şi delimitării unui statut deontologic profesional cum ar fi cel al politicianului. Ea prescrie asemenea condiții şi standarde normative care să-i confere omului politic şi acțiunilor sale atât legitimitate cât şi autoritate, care în limbajul lui Bochenski poartă denumirea de autoritate deontică. Aceasta se deosebeşte de cea profesională, care în limbajul aceluiaşi autor fiind denumită autoritate epistemică. Din punct de vedere logic acest raport dintre normă şi autoritate şi implicit dintre profesia politică şi cele menționate anterior, poate fi enunțat printr-un silogism categoric de tip care ia forma: "Dacă normele morale guvernează autoritatea, şi normele morale guvernează, atunci avem de-a face cu un statut deontologic al profesiei politice". Din păcate un asemenea silogism este tot mai mult infirmat în plan politic, unele acțiuni politice nefiind fundamentate nici pe logică şi cu atât mai puțin pe morală, ceea ce face ca statutul deontologic al omului politic să fie tot mai mult infectat sub raport perceptiv şi evaluativ.

Această logică a normelor morale, ceea ce desemnăm prin deontologie sau prin logică modală, în expresie mai riguros formulată, este fundamentata încă de Aristotel, fiind dezvoltată ulterior de logicianul german G. H. von Wright. Potrivit logicianului amintit, în sfera logicii normelor se poate opera cu trei categorii de norme sau functori deontici: obligații, interdicții şi permisiuni. Asemenea functori sau modalități deontice stau la baza dezvoltării logicii normelor – a deontologiei, implicit a celei politice. Aceştia operează în cadrul sistemului normativ având conotațiile obligativității, permisivității şi interdicției. Ca atare, normele morale sunt acelea care prescriu câmpul de acțiune – obiectivare al acestor modalități deontice, adică limita care le permite coabitarea lor într-un spațiu moral: ce este obligatoriu să întreprinzi, mai concret de ce te faci responsabil şi răspunzător dacă acționezi sau nu întreprinzi nimic prin prisma obligativității, ce îți este permis să întreprinzi fără a încălca statutul deontologic şi, mai ales, ce-ți este interzis şi față de ce te poți raporta indiferent. Un exemplu în acest sens credem că va fi edificator pentru acțiunea politică, care stă sub semnul normelor morale care-i susțin autoritatea şi statutul deontologic. Ne vom referi la obligația cea mai elementară sub raport deontologic şi al modalității deontice care stă sub imperativul normelor şi al functorilor deontici. Şi anume că orice parlamentar în condiții normale şi responsabile este obligatoriu să fie prezent în sala parlamentului sau în comisiile de specialitate. Cu alte cuvinte, nu este permis să lipsească de la asemenea activități, fiindu-i interzisă absența la asemenea dezbateri parlamentare de interes general şi/sau special.

Experiența parlamentară vine în sprijinul demonstrației încălcării unei asemenea modalități – a interdicției absenței, cei mai mulți încălcând o asemenea prescripție regulamentară. Prin prisma unor raporturi interpersonale şi chiar a unui climat psihosocial de la nivelul acestor structuri şi organizații, în coroborare cu o anumită configurație psihosocială, morală şi normativă, s-au desprins două tipuri de culturi: cultura organizațională normativă şi cultura organizațională expresivă.

Prima se bazează mai mult pe dimensiunea subiectiv – afectivă şi informală, fiind predominantă în cele mai multe organizații politice, iar cea de-a doua este caracterizată mai mult prin aspectele formalizate şi reglementate normativ şi este mai mult de natură obiectiv – rațională şi formală. În condițiile în care normele morale şi implicit cele care reglementează activitatea şi conduita membrilor organizației, nu le protejează şi nici nu le legitimează autoritatea şi puterea, atunci statutul deontologic este infirmat, autoritatea impunându-se mai mult prin strategii coercitive şi imperative decât prin cele de factură persuasivă. De aici întrebările legitime care trebuie puse: ce trebuie să predomine mai mult în cadrul unei culturi organizaționale, latura expresivă sau normativă ?, sau până la ce limite trebuie să se extindă aceste două tipuri ale culturii ? Prevalența uneia în raport cu cealaltă poate avea atât efecte pozitive cât şi efecte negative. Cultura expresivă creează un climat favorabil bazat mai mult pe permisivitate în dauna obligativității şi interdicției, fapt ce afectează climatul organizațional, pe când cultura normativă conduce la impunerea obligativității, limitând inițiativele individuale creative şi implicit participarea. Se impune aşadar un anumit echilibru între aceste două culturi, ambele însă imprimând un anumit regim normativ obligatoriu,

adică o anumită deontologie profesională, structurată atât pe normativitate cât şi pe competenţă, în ultimă instanţă pe ceea ce în logica deontică este desemnat prin autoritate deontică, adică pe autorităţile profesionale centrate pe etică şi competenţă.

Este important să facem o asemenea trimitere în planul logicii deontice (a logicii normelor morale şi a modalităţii care sprijină autoritatea – o legitimează sub raport moral), şi a autorităţii deontice, întrucât în politică această dimensiune este foarte bine reliefată. Din păcate autoritatea se manifestă mai mult negativ decât pozitiv, fiind tot mai mult infirmată. Aceasta şi datorită faptului că are în mai mare măsură la bază o logică şi deontologie negativă decât una pozitivă, mai concret este lipsită de o anumită deontologie profesională. Însăşi lupta pentru putere se realizează în afara unei logici şi deontologii pozitive, tendinţa pentru putere fiind caracteristică oricărei politici şi a oricărui om politic, în afara unei „minime moralia" (cf Andrei Pleşu) şi chiar a unei competenţe politice, ca să nu mai vorbim de un anumit fair-play politic.

2.4. AUTORITATEA DEONTICĂ ȘI COMPETENȚĂ ÎN POLITICĂ

Statutul deontologic al omului politic poate fi analizat şi prin prisma raportului autoritate deontică – competenţă, plecând de la premisa că între cele două relate există o strânsă relaţie de intercondiţionare. Dar să vedem ce este competenţa, un termen foarte des utilizat, însă de cele mai multe ori fără o acoperire semantică unitară. Prin competenţă este desemnată aptitudinea recunoscută de a îndeplini un act, o acţiune sau o activitate a cărei realizare o constituie performanţa. Este deci rezultanta cunoştinţelor, informaţiilor, deprinderilor, priceperilor, aptitudinilor precum şi trăsăturilor caracterologice de care dispune individul în vederea îndeplinirii funcţiilor şi atribuţiilor, statusului şi rolului cu care este investit şi i se pretind a fi exercitate. Există şi alte definiţii şi opinii despre competenţă. În lucrarea sa, „Managementul educaţional", R. Niculescu defineşte competenţa ca pe „unitatea funcţională la nivelul personalităţii dintre: a şti, a şti să fii, a şti să faci, a şti să devii". Se observă că într-o asemenea definiţie sunt implicate dimensiunile cognitive ale personalităţii (cunoştinţele teoretice, de cultură generală şi de specialitate), dimensiunile atitudinale şi mai ales cele praxiologice, atât prezente cât şi de perspectivă. Asupra acestei problematici vom mai reveni în capitolul ce surprinde relaţia dintre putere şi autoritate, subînţelegându-se interacţiunea dintre acestea. În ceea ce priveşte raportul amintit, cel dintre autoritatea deontică şi competenţă, există în literatura de specialitate o lucrare destinată acestui raport, cea a lui C. Lazăr, intitulată „Autoritate şi deontologie", unde autorul citat stabileşte faptul că deontologia poate fi ştiinţa normelor morale care guvernează autoritatea în domenii distincte specializate ale acţiunii umane. Prin deontologie se încearcă o identificare a statutului şi modului de acţiune a normei morale în domeniul de manifestare al autorităţii, în cazul nostru al autorităţii politice. Este chiar mai mult decât atât, ea putând fi evaluată atât ca o judecată de posibilitate, cât şi ca judecată apodictică (de necesitate). Forma pe care o poate lua această judecată ar fi: „Este necesar ca în domenii distincte specializate ale acţiunilor umane, cum ar fi politica, normele morale să guverneze autoritatea".

Această necesitate poate fi reconvertită în posibilitate şi ulterior în realitate numai în măsura în care din judecata apodictică se transformă într-un silogism ipotetic, în care judecata apodictică se manifestă ca premisă majoră, implicând ca o condiţie necesară acţiunea normelor morale care să guverneze autoritatea politică. Acest silogism ar lua forma: dacă normele morale guvernează autoritatea, şi normele morale guvernează, atunci avem de-a face cu un statut deontologic al carierei politice. Astfel, moralitatea este implicată prin intermediul logicului în planul politicului, conferind reprezentanţilor acestui domeniu un anumit statut şi autoritate deontică. Totodată, prin acest demers logic se încearcă o identificare a statutului şi modelului de acţiune prin intermediul normei morale în domeniul de manifestare al autorităţii, în cazul nostru autorităţii politice. Din perspectiva judecăţii ipotetice, forma de exprimare a acestei judecăţi ar fi: dacă normele morale guvernează autoritatea în asemenea acţiuni (politice), atunci putem vorbi despre o deontologie politică. Dar, aşa cum am mai arătat, în asemenea acţiuni autoritatea nu este guvernată exclusiv de normele morale, fapt ce conduce în mod logic spre o scădere a statutului deontologic al omului politic, infirmând parţial judecata de mai sus şi implicit autoritatea deontică.

Pentru a înțelege mai bine acest raport dintre autoritatea deontică şi competență (autoritatea epistemică în limbajul lui Bochenski), resimțim nevoia să delimităm conceptul de competență, în general, de competența politică în special. Aceasta înseamnă că vom face referință nu atât la autoritatea deontică ci mai mult la autoritatea epistemică, identică sub raportul atribuțiilor şi capacităților emergente rolului cu competența. În acest sens plecăm de la prescripția formulată de Bochenski şi în cadrul căreia era impusă necesitatea coabitării acestor două forme ale autorității: este de dorit ca autoritatea deontică într-un domeniu să fie însoțită de autoritatea epistemică în domeniul corespunzător. Forțând nota şi norma descriptivă în planul acțiunilor politice şi al profesiei de politician, am spune că este chiar necesară o asemenea coabitare în această carieră politică, şi aceasta cu atât mai mult cu cât normele morale sunt circumscrise unei asemenea autorități deontice, ca expresie a unui cod deontologic. În sens invers, competența politică şi implicit autoritatea epistemică profesională nu se pot realiza în afara competenței morale – autorității deontice întemeiată pe normativismul moral.

Purtătorul autorității epistemice trebuie să fie în primul rând recunoscut în planul moralității, în alt mod autoritatea profesională devine o condiție necesară în plan deontologic dar nu şi suficientă. Profesia şi competența politică devin elemente complementare în delimitarea statutului deontologic şi, implicit, a autorității deontice fără de care cea epistemică nu este suficient legitimată. Trecând peste cadrul teoretic şi abstract, vom da următorul exemplu: un jurist (avocat) de marcă se evidențiază prin competența sa profesională încălcând rigorile morale şi pe cele ale deontologiei profesionale şi implicit ale autorității epistemice, nefiindu-i, ca atare, necesară o asemenea autoritate deontică în plan profesional. Însă, în calitate de om politic (parlamentar), autoritatea profesională de bun avocat nu mai este necesară, competența omului politic trebuind a fi dublată şi de o autoritate deontică care cade sub incidența logicii deontice şi a moralei profesionale a acelui om politic, adică de o deontologie profesională.

La fel şi statusul profesional al unui medic, unde prevalează mai mult autoritatea şi competența profesională şi în mai mică măsură cea deontică (respectarea unor prescripții morale în plan profesional), aceasta din urmă fiind uneori aspru incriminată în raport şi în lipsa competenței profesionale. În momentul când devine demnitar orice plocon primit (denumirea fiind cunoscută în limbajul convențional prin aşa numitele plăți tăcute), trece dincolo de aceste plăți fiind aspru sancționat de opinia publică, atrăgând pe lângă oprobiul public şi o anumită responsabilitate publică. Din păcate anumite avantaje ce stau sub cupola imunității şi inamovibilității scot de sub incidența juridicului asemenea comportamente, ceea ce induce un efect negativ mai mult în planul autorității deontice decât în planul autorității epistemice şi implicit al responsabilității morale. Pe fondul încălcării statutului deontologic se realizează o aşa numită solidaritate negativă, ceea ce în limbajul şi mentalul popular este cunoscut şi vehiculat prin expresia „corb la corb nu scoate ochii". Cu alte cuvinte limita şi precaritatea autorității deontice influențează în mai mare măsură statutul deontologic decât autoritatea epistemică, mai puțin transparentă şi accesibilă opiniei publice. Cine ştie despre un anumit demnitar politic ce calități şi autoritate – competență profesională a deținut înainte de a accede în structurile politice ? Ştiu însă foarte mulți (devine transparent opiniei publice sub raportul autorității deontice), ce fel de om a fost înainte de a intra în politică. Este greu de crezut că dacă anumite calități de ordin moral l-au invalidat sub raport deontologic şi chiar epistemic îl vor favoriza în plan politic, mai ales sub raportul responsabilității şi al autorității deontice.

Desigur, autoritatea epistemică – competența profesională poate influența autoritatea deontică şi statutul deontologic. Unui mare critic literar, magistrat, om de ştiință, îi sunt cunoscute şi recunoscute în acelaşi timp calitățile lui deontologice şi morale, fiind mai transparent din acest punct de vedere, față de unii aventurieri care au ajuns în politică pe valurile revoluției, nefiind cunoscuți sub raport profesional. Se subînțelege că această categorie va intra în atenția opiniei publice mai mult din perspectiva autorității deontice decât a celei epistemice, aceasta din urmă fiind chiar ignorată. Nu este mai puțin adevărat că responsabilitatea profesională, dublată de o asemenea autoritate şi implicit cea morală, pe fondul autorității deontice, este mai evidentă la cei cu autoritate epistemică şi implicit deontică decât la cei din categoria contingenței – întâmplării în accederea în politică şi spre o asemenea profesie de către aceştia.

De aici concluzia că autoritatea deontică nu-şi este suficientă sieşi, ea implicând în mod complementar şi autoritatea epistemică, şi invers, în plan politic autoritatea epistemică nu este un simplu transfer vertical, ci presupune şi autoritate deontică pentru a-i întregi statutul deontologic profesional, în cazul nostru pe cel politic. În asemenea condiții acționează un principiu al logicii deontice şi implicit al deontologiei, mai puțin cunoscut şi vehiculat în limbajul de specialitate, cel al autorității suficiente, care presupune în mod logic că nu tot ceea ce-i conferă unui statut deontologic ca a fi necesar este şi suficient pentru a corespunde unei autorități deontice reale şi implicit a unui statut deontologic bine consolidat. Punctul nostru de vedere asupra conceptului de autoritate suficientă se diferențiază față de cel afirmat de alți autori, care l-au interpretat nu ca pe un principiu logic, ci ca pe unul deontologic, fiind mai uşor de operaționalizat sub forma unor norme deontologice, deci ca un domeniu în care autoritatea este preponderent de natură deontică.

Omul politic trebuie să fie caracterizat sub raport deontologic şi profesional prin competență profesională, dublată însă de o competență şi responsabilitate politică, implicând printre altele şi o anumită capacitate şi competență morală, exprimate prin respectarea normelor morale (atât obligațiile, interdicțiile cât şi permisivitatea) şi prin alte aptitudini de ordin managerial, coroborate în ultimă instanță cu o anumită vocație politică.

În cariera politică profesionalismul implică deopotrivă autoritate deontică şi autoritate epistemică. Este invalidată sub raport logic premisa în conformitate cu care un amator în domeniul politic şi, cu atât mai mult, în domeniul profesional va deveni o personalitate politică marcantă. Şi aceasta în primul rând datorită faptului că-i lipseşte autoritatea epistemică, care va avea la rândul său un efect negativ asupra celei deontice şi implicit asupra statutului deontologic, (nu este competent să răspundă unor cerințe profesionale – politice întrucât profesia sa de bază nu-i permite un transfer profesional eficient în a răspunde cerințelor pe care le implică rolul şi statusul de om politic). Eticheta pusă amatorului se răsfrânge şi asupra incompetentului şi oportunismului respectivului „om politic". Astfel, orice încercare de reconvertire a deficitului de imagine privind calitățile sale de a fi un bun om politic, în afara unei profesii consolidate şi a unei maturități profesionale este supusă eşecului. Nu sunt puțini „politicieni" care în profesia lor de bază nu au avut nimic în comun cu asemenea îndeletniciri politice, statusul lor fiind infirmat atât profesional cât şi politic, unii reuşind chiar să se deprofesionalizeze prin afirmarea lor pe scena politică.

Asemenea demonstrații se pot realiza nu atât sub raport logic (demers mai greu de realizat şi înțeles), cât mai mult sub raport psihologic. Fondul aptitudinal specific unei profesii validează sau, dimpotrivă, invalidează autoritatea profesională şi implicit pe cea deontică, cum ar fi în cazul carierei politice. Lipsa aptitudinilor şi cu atât mai mult a vocației politice, a unor convingeri politice, a devenit un loc comun şi chiar un fenomen în spectrul politicii româneşti, în coroborare cu lipsa moralității şi a unei autorități deontice, circumscrisă într-o sferă a iresponsabilității celor mai mulți oameni politici.

Raportul dintre putere şi morală cunoaşte după cum am văzut multiple abordări. Un mod interesant de abordare este cel ce-i aparține lui C. Mircea în lucrarea „Etica tragică", unde factorul care intermediază acest raport este cel legat de conştiință: fie a conştiinței individuale, fie mai mult a conştiinței colective. În acest context onştiinței îi revine rolul şi funcția de reflectare activă a realității, nu însă în afara acțiunilor şi deciziilor puterii şi implicit a acțiunilor politice. Orice individ şi cu atât mai mult omul politic se raportează la aceste efecte induse de acțiunile şi deciziile luate prin atitudini politice şi mai ales prin comportamente morale, sau uneori imorale prin deciziile luate, încălcând cu bună ştiință asemenea cerințe reglementate prin intermediul normelor morale. Astfel politicul şi atitudinile politice îşi au originea în orizontul conştiinței de sine – ca o conştiință morală, şi a conştiinței comunității, ca o conştiință politică, alături de conştiința juridică şi cea politică. În acest mod conştiința de sine – a agentului politic virtual se transferă din spațiul ei, eminamente subiectiv, în sfera obiectivă a acțiunii, în mod deosebit în acțiunea politică. Dar individul nu se raportează la acțiunea şi responsabilitatea politică numai prin conştiința de sine, adică prin conştiința morală, ci şi prin conştiința politică. Conştiința colectivă, „girată" de o asemenea conştiință morală şi politică, a impus apariția legii care ulterior a generat şi consolidat politica şi acțiunile politice printr-un organism guvernator, care este puterea executivă. Prin lege, politica se autoguvernează, fără aceasta politica devenind un nonsens, ajungându-se la anarhie şi

anomie, loc comun societății româneşti în această perioadă convulsionată pe care o parcurge şi în care disocierea dintre politică şi morală se face tot mai resimțită.

Se impune să facem şi unele precizări de ordin moral şi deontologic în raport cu profesia şi cariera politică şi care în mod implicit vizează puterea, fie cea latentă, fie cea reală – manifestă, precum şi trebuințele, aspirațiile individuale, rivalitatea şi invidia, etc, şi care se manifestă prin diverse mecanisme mai mult sau mai puțin transparente. Dacă în societățile totalitare, bazate pe un regim politic dictatorial, puterea era într-un "staniol" perfid şi demagogic, cum era democrația socialistă (muncitorescă revoluționară) ca puterea întregului popor, în societățile cu democrație reală, sau cel puțin autoproclamate printr-un asemenea regim politic, bazate pe individualism şi liberalism, unele elemente caracteriale discriminate în şi de către morala comunistă, cum ar fi rivalitatea şi egoismul şi regăsite în societatea democratică bazată pe economia de piață, într-o asemenea societate ele devin valori autentice, exprimate în termenii competiției şi progresului social şi mai ales individual. În acest sens primează etica scopurilor şi nu etica mijloacelor, cum s-ar exprima M. Weber şi cum nu ar trebui să se întâmple întrucât promovarea principiului machiavelic în politică conduce în ultimă instanță la ignorarea eticii mijloacelor şi ca atare atingerea scopurilor poate deveni un "mit" al economiei de piață şi a capitalismului în general, indiferent de costurile şi efectele social – umane implicate.

Într-un asemenea context, democrațiile pretins moraliste devin democrații individualiste – hedoniste şi exclusiviste sub raport teleologic, scopul determinând şi "scuzând" mijloacele. Sunt democrații care aşa cum afirma Gilles Lipovetski se bazează pe o morală fără obligații şi fără sancțiune. Astfel tot mai mult din studiile de etică şi de ontologie occidentală se afirmă faptul că individualismul contemporan nu exclude preocuparea de a face bine, dar care ca acțiune morală converteşte semnificația idealului moral de "sacrificiu de sine" (ceea ce este după părerea noastră prea mult spus) şi nu are corespondență cu orice act filantropic pretins moral în sensul că este necesar şi moral de a-i ajuta pe alții însă fără un angajament total şi o motivație exclusiv altruistă şi morală. Din acest punct de vedere MacIntyre în al său "Tratat de morală" afirma că "în cultura noastră (occidentală n.n) în argumentele noastre morale, afirmarea aparentă a principiilor funcționează ca o mască pentru afirmarea preferințelor personale." Un mare filozof, cum a fost Nietzsche a intuit acest suterfugiu denunțând voința de putere mascată de principiile morale, cu toate că sistemul său era construit pe un asemenea principiu şi catalizator ontic cum este supraomul şi care domină exclusiv prin putere, sau care la Schopenhauer devenea concept cheie în sistemul său filozofic. Din păcate preocupările etice, tot mai puțin resimțite în literatura de specialitate sunt reduse tot mai mult la ceea ce numea Lipovetski "devotament limitat" adică la un compromis între sentimentul de solidaritate şi "primatul ego-ului" după cum afirma Jankelevitch (c.f. Nureştean A. Ardelean M. 2001)

Tot ceea ce am încercat să demonstrăm şi să argumentăm prin această modalitate paradigmatică a puterii vine în sprijinul implicării tot mai evidente a moralei şi a deontologiei în cariera şi activitățile politice, lipsa unui suport moral şi a unei autorități deontice conducând, după cum s-a putut deduce, la o alterare a statusului şi imaginii omului politic şi, implicit a puterii.

CAPITOLUL III

PARADIGMA PSIHANALITICĂ, PSIHOLOGICĂ ŞI PSIHIATRICĂ

Percepută ca un fenomen social şi politic deosebit de complex, puterea nu poate ieşi de sub incidenţa analizei şi interpretărilor psihanalitice. Referinţa este făcută atât asupra puterii autorităţii individului cât şi asupra puterii mulţimilor. Raportată la individ, psihanaliza se referă la autoritatea acestuia, încercând explicaţii exclusiv de natură psihologică şi psihanalitică. Pe prim plan este pusă tendinţa subconştientului de a învinge prin acapararea puterii, pe fondul unor complexe de inferioritate, precum şi a sentimentului superiorităţii individului şi a raselor umane, de unde teoriile elitiste şi geopolitice privind puterea şi autoritatea. Sunt cunoscute în acest sens şi teoriile sociologice şi cele bio-sociologizante care pledează spre discriminarea rasială şi menţinerea monopolului puterii prin prisma selecţiei biologice şi psihanalitice. Tot în planul acestor teorii este vehiculată teza autorităţii charismatice şi cea a personalizării puterii. Prin charismă se înţelege acel farmec - ceva care impune acceptarea autorităţii unei persoane prin investirea acesteia cu capacităţi supranormale uneori sau supranaturale (specifice profeţilor, conducătorilor religioşi, liderilor politici etc.).

3.1. MULŢIMEA – FORMĂ A PUTERII

Asemenea preocupări ce fac referinţă la fenomenul mulţime le găsim nu numai la nivelul psihologilor, psihosociologilor şi psihanaliştilor ci şi în cadrul unor filosofii şi filosofi. Analizând mulţimile, filosofii Ortega y Gasset, Karl Jaspers şi Elias Canetti fac trimiteri, în primul rând, la societatea occidentală, delimitând arhetipul omului – mulţime, punând accent şi pe unele elemente de ordin psihanalitic cum ar fi angoasa, care apare pe fondul lipsei identităţii şi a conştiinţei de sine. Printre lucrările de referinţă ale unora dintre aceşti autori citaţi, semnalăm lucrarea lui E. Canetti, "Masse und macht", tradusă şi în limba română sub titlul "Masele şi puterea", în care se întreprinde o radiografie asupra anatomiei şi fiziologiei maselor, a rolului acestora în istorie, precum şi a raportului dintre fenomenele de masă şi manifestările puterii în decursul evoluţiei istorice a societăţii şi umanităţii. într-u cât la această lucrare pot avea acces oricare dintre cititori, nu vom mai insista asupra conţinutului său ideatic, din raţiuni strict obiective, dincolo de orice motivaţie de ordin subiectiv.

Dar cele mai profunde analize asupra puterii mulţimilor, din perspectivă psihologică şi psihanalitică, au fost realizate de către psihologul Gustav Le Bon, cu lucrarea de referinţă „Psihologia mulţimilor" şi de psihanalistul C.G. Jung, care analizează mai profund subconştientul şi inconştientul colectiv. Asemenea preocupări au devenit fundamentale sub raport psihologic, psihosociologic şi psihanalitic întrucât rolul mulţimilor în mişcările sociale – revolte – revoluţii s-a făcut tot mai evident, ceea ce reclamă analiza unor asemenea fenomene sociale.

Merită interes o asemenea analiză şi prin faptul că astăzi, tot mai mult, mulţimile se manifestă ca o reală forţă şi putere. Nu recunoaştem şi nici nu acredităm rolul exclusivist al maselor în raport cu liderii şi personalităţile istorice, dar nici nu negăm sau ignorăm rolul acestora. Pentru a înţelege însă rolul şi funcţia de putere a mulţimilor, sunt necesare câteva incursiuni de ordin teoretic. În acest sens vom face trimiteri la unele autorităţi în materie, în mod deosebit la C.G. Jung.

Acesta a evidenţiat existenţa, alături de conştiinţa individuală a omului, alcătuită din nivelele conştient, subconştient şi inconştient, şi a unei „conştiinţe colective" ce îşi face simţită prezenţa prin ceea ce el numeşte „arhetipuri". Acestea sunt definite ca a fi „elemente alcătuitoare ale „inconştientului colectiv", ca o moştenire filogenetică, aparţinând ordinului instinctelor. Arhetipurile nu sunt reprezentări şi forme înnăscute, cadre care informează experienţa umană, ci sunt repetiţii nenumărate care întipăresc aceste experienţe în conştiinţa psihică, nu sub chipul unor conţinuturi imagistice ci aproape ca „forme fără conţinut" care reprezintă doar posibilitatea unui anumit tip de abordare sau acţiune. Când trăim ceva care corespunde unui arhetip, acesta este activat şi ia naştere o compulsivitate ce se impune împotriva raţiunii şi voinţei, sau produce un conflict ce se prelungeşte în patologic. Spre exemplu, „arhetipul Zamolxis", un singur zeu suprem

căruia i se închinau toate voințele, prin transpunerea gândirii dacilor în limbajul şi gândirea latină, a fost înlocuit cu Deus, care era arhetipul unui zeu suprem.

Dar să revenim la problematica puterii prin intermediul raportului acesteia cu mulțimile sau, mai bine zis, a particularității mulțimii de a deține puterea în anumite situații – conjuncturi. Vom analiza în acest sens câteva dintre trăsăturile mulțimii.

O particularitate comună a mulțimilor şi psihologiei acestora constă în faptul că acestea au existat din totdeauna, aparent amorfe şi inerte, fără o motivație suficient de puternică, la fel şi puterea acestora. Fiind foarte atractivă, ideea de putere a prins repede „rădăcini" în conştiința maselor, fiind asociată nevoii de protecție, precum şi cu alte necesități sau aspirații la care în mod individual omul nu poate accede.

Una din trăsăturile esențiale ale mulțimii este apariția la indivizii care o compun a unui sentiment de putere invincibilă care le permite să cedeze cu uşurință unor porniri instinctuale şi unor arhetipuri psihice care, în condiții de izolare, ar fi reprimate, refulate. Individul cedează acestor porniri pentru că sentimentul responsabilității, care în mod deosebit îl reține de la săvârşirea unor acte neconcordante statutului lor social, dispare în cadrul mulțimii.

O altă trăsătură este cea a contestării afective şi a ignoranței interesului personal, care se concretizează prin faptul că în mulțime orice sentiment este molipsitor în aşa măsură încât individul, pe care pune stăpânire sentimentul ce domină mulțimea, îşi ignoră şi chiar sacrifică interesul personal, dând câştig de cauză celui colectiv.

O a treia trăsătură, dar nu ultima ci, probabil, cea mai importantă, este sugestibilitatea. Această trăsătură face parte din aceeaşi categorie de fenomene psihice din care face parte şi hipnoza. Se observă că individul aflat câtva timp într-o mulțime agitată, cade curând într-o stare similară, ca un subiect pus sub privirea unui hipnotizator. Voința este paralizată iar subiectul nu mai execută decât sugestiile primite de la liderul sau liderii mulțimii. În mulțime personalitatea conştientă este eclipsată, iar individul din mulțime îşi supune voința şi chiar discernământul sugestiilor ce se impun la nivelul mulțimii ori care sunt sugerate de către lideri. Caracteristicile individului din mulțime sunt orientate trăirilor psihice pe calea sugestiei, contagiunii sau molipsirii sentimentelor şi ideilor, împreună cu orientarea lor în acelaşi sens. Tendința de a transforma în acțiune orice sugestie este definitorie în cadrul mulțimii şi acțiunii acesteia (de cele mai multe ori fiind devastatoare). Când individul face parte din mulțime, oricare ar fi nivelul său intelectual, cultural sau emoțional, acesta coboară câteva trepte pe scara evoluției şi devine celula unui organism primitiv, supunându-se voinței acesteia.

Mulțimea facilitează un fenomen psihosocial pe care l-am numi „retropatie" şi care ar semnifica reîntoarcerea afectivă în plan filogenetic, constituindu-se, în acelaşi timp, ca sursă în plan ontogenetic, devansând cu mult condiția umană din acest punct de vedere. Mai simplu spus, instinctul devansează rațiunea, în mod deosebit rațiunea forței în raport cu forța rațiunii.

Un rol deosebit de important în cadrul mulțimii îl are „sufletul mulțimii", privit tot ca un fenomen psihosocial, mai degrabă ca un „spirit colectiv", unitar şi omogen sub raportul trăirilor, intențiilor şi a structurii motivaționale. Mecanismul formării acestui spirit colectiv nu este atât de simplu şi cu atât mai greu de explicat sub raport psihologic şi psihanalitic. Se formează la nivelul acestei structuri, aparent eterogene, o osmoză spirituală şi, în acelaşi timp, o energie – sinergie a mulțimii cu forțe incalculabile în raport cu efectele pe care le poate produce, şi de cele mai multe ori negative. În asemenea condiții, când se formează mulțimea, indivizii, indiferent de cauza care i-a reunit şi de consistența nivelurilor lor intelectuale, devin temporar „celulele" unui organism cu personalitate aparte şi trăsături distincte, dând naştere „sufletului mulțimii". Astăzi, prin omniprezența şi puterea ei de influență şi manipulare, mass-media poate crea unui număr foarte mare de persoane o stare de spirit specifică mulțimii. Sufletul mulțimii înglobează spiritele indivizilor, subordonându-le şi determinându-i pe aceştia să gândească şi să acționeze într-un anumit fel, diferit de felul în care ar gândi şi s-ar manifesta fiecare dintre ei izolat. Sufletul nou format nu este nici suma şi nici media sufletelor ce-l compun, ci va capta şi va manifesta caracteristici cu totul noi, distincte de cele individuale.

Psihicul mulțimii se află la limita conştient - inconştient, îndrumat nu de conştiință ci de sugestii, alături de care se manifestă latura instinctuală a psihicului animată de violența radicală

specifică fiinţelor primitive şi fără raţiune. Mulţimea psihologică se află într-o permanentă stare de aşteptare, pentru a primi o simplă sugestie, în contextul cauzelor care au generat constituirea mulţimii, pentru ca, ulterior, să o amplifice spre a-şi crea senzaţia unei certitudini. Punctul de plecare îl constituie aproape întotdeauna o sugestie dată în mod intenţionat şi tendenţios sau iluzia produsă a unui individ prin intermediul unor reminiscenţe, urmând apoi contagiunea mulţimii care este în aşteptarea unor asemenea sugestii. Odată împărtăşită ideea sau sugestia, aceasta devine nucleul din care vor izvorî celelalte idei. Fiinţele cele mai uşor impresionabile din cadrul mulţimii sunt femeile şi copiii, iar evenimentele cele mai îndoielnice şi cel mai greu de crezut sunt cele care au fost observate de numărul cel mai mare de persoane. Mulţimea acţionează în afara conştiinţelor individuale şi, am spune noi, chiar în afara unei conştiinţe colective pozitive, devenind iritabilă şi impulsivă, fără capacitatea de a judeca critic, predominând latura afectivă, mai ales emoţiile negative şi mai puţin sentimentele raţionalizate şi gândirea sub influenţa sugestiilor primite, pe care le transformă imediat în fapte – comportamente. Mulţimea este sclava impulsurilor primite, jucărie a tuturor excitanţilor exteriori. Nota specifică a „sufletului mulţimii” este durata scurtă a vieţii şi voinţei acesteia. Mulţimea nu este capabilă de o voinţă de lungă durată, aşa cum nu este capabilă nici de gândire. Sentimentul puterii conferit de număr face ca mulţimea să treacă cu uşurinţă peste orice obstacol de ordin moral, politic, religios sau social şi, implicit, prin modul său de manifestare.

Efectele puterii mulţimii sunt uneori catastrofale, această formă a puterii dispunând uneori de o sinergie ieşită din comun. Ceea ce s-a întâmplat în decembrie 1989 sau cu ocazia diferitelor mineriade, precum şi evenimentele de la Târgu-Mureş din 1990 scot în evidenţă această trăsătură a puterii mulţimii, ea putând demonstra o forţă şi o eficacitate în acţiune de nebănuit. Astăzi, mai mult ca oricând, problematica mulţimii prezintă un interes deosebit atât pentru psihosociologie, pentru psihanaliză şi, implicit, pentru o ramură a psihologiei denumită psihologia mulţimilor. Unul dintre autorii care s-a consacrat acestei probleme este binecunoscutul psiholog francez, Gustave Le Bon, care a scris o lucrare cu acelaşi nume, „Psychologie des foules” (Psihologia mulţimii). Deducem din această lucrare de referinţă, precum şi din altele, că mulţimea nu mai poate fi ignorată, întrucât în cadrul aglomeraţiilor urbane, minorităţile şi grupurile structurate se pierd tot mai mult în cadrul maselor, mulţimile revendicându-şi tot mai mult statutul de nouă putere, alături şi în convenţă cu o altă putere care se face tot mai mult resimţită în plan social, care este mass-media. Şi aceasta cu atât mai mult cu cât creşte abandonul şcolar, analfabetismul şi subculturalizarea unui segment tot mai important al populaţiei, în mod deosebit tinerii, ceea ce se poate constitui într-o reala premisă în vederea creşterii mulţimilor prin fuzionarea grupurilor destructurate şi aflate în criză de identitate sub raport cultural şi social, şi care se vor reuni într-o masă amorfă care va constitui simbolul existenţial şi revendicativ pe fondul frustrărilor şi inegalităţilor pe care le resimt ca indivizi izolaţi şi frustraţi, şi care, prin anumite mecanisme şi fenomene de ordin fizic, cum ar fi cele ce vizează raportul de inversiune dintre materie şi mişcare, pot conduce la mişcarea dezorganizată ale mulţimilor. H. Spencer, sociolog evoluţionist, adapta în plan social o asemenea teorie şi observa, totodată, că dezintegrarea materiei este cauzată de creşterea mişcării acesteia, iar integrarea de descreşterea mişcării materiei. După acesta, toate fenomenele (implicit cele sociale) sunt rezultate ale schimbării materiei şi ale mişcării acesteia. Prin acest principiu explică schimbările şi evoluţia vieţii sociale, dezintegrarea şi integrarea părţilor în întreg. Principiul evoluţiei materiei constă în trecerea de la omogenitate nedefinită şi incoerentă la o eterogenitate definită şi coerentă, ceea ce corespunde pe deplin fizionomiei mulţimilor: omogenul aparent sub aspect social se transformă într-un eterogen omogen sub aspect afectiv şi acţional, iar omogenitatea nediferenţiată, nedefinită şi incoerentă devine o omogenitate definită şi coerentă.

Un punct de vedere mai puţin cunoscut asupra acestei problematici este cel prin care este analizată persoana – individul prin prisma ego-ului şi superego-ului, precum şi a altor tipologii legate de Eu-l fiecărei persoane. Din această perspectivă, psihanaliza pune un mai mare accent pe latura instinctualităţii, mai exact pe seama sexualităţii (Freud). În cartea sa despre Malaise, „Unbehangen”, evidenţiază că în civilizaţiile moderne pot încă zace pulsiuni barbare, instincte agresive şi resentimente nemărturisite şi că pojghiţa care să acopere asemenea tare şi reminiscenţe este încă prea subţire pentru a fi estompate şi anihilate. Oroarea apocaliptică din 11 septembrie demonstrează existenţa unei asemenea puteri instinctive – gregare şi faptul că în lume încă se

menține acel conflict dintre forțele răului, ale întunericului, ceea ce am desemna prin terocrație, şi forțele binelui, ale libertăților individuale, ceea ce am desemna prin civilizație şi democrație. Desigur asemenea analize de ordin psihanalitic nu sunt limitate doar la astfel de aspecte. Ulterior, Moreno caută originea preferinței în planul afectivității, sau J. Maisonneuve în plan psihosocial, prin intermediul aşa numitelor „cadre sociale”, prin care este evidențiată natura psihosocială a preferinței.

3.2. IMPACTUL PSIHANALITIC ŞI PSIHOLOGIC ÎN PUTEREA ŞI AUTORITATEA INDIVIDULUI

Analiza acestui fenomen psihologic şi psihosociologic pleacă de la procesul psihic al imaginației. Şi aceasta nu în mod întâmplător ci datorită faptului că imaginea de sine nu este numai copia fidelă a personalității individului, ci mai degrabă un amalgam de percepții, reprezentări ale individului ca urmare a combinării imaginii sale cu imaginea celorlalți despre sine, ceea ce depăşeşte imaginea fidelă a propriului Eu. Aşa cum definea P. P. Neveanu, prin imaginație este desemnat << procesul psihic secundar, solidar şi analog cu gândirea, de operare cu imagini mentale, de combinare sau construcție imagistică purtând asupra realului, posibilului, viitorului şi tinzând spre producerea noului în formarea unor reconstituiri intuitive, a unor „tablouri mintale”, planuri iconice sau proiecte >> (Neveanu). Din definiția dată rezultă că imaginea de sine este rezultanta combinatoricii imaginistice dintre imaginea sinelui şi imaginea celorlalți despre sine, cea mai importantă trăsătură fiind izomorfismul (corespondența biunivocă, concordanța, congruența dintre aceste două planuri imaginistice), în afara homomorfismului (corespondența univocă a fiecărui element din relație) şi polimorfismului, care conduce la o disociere imagistică sub raportul părților implicate în imaginea propriu-zisă. În asemenea modalități posibile de reflectare, prin izomorfism şi homomorfism, imaginea poate exprima atât unitatea imaginistică cât şi contradicția, ceea ce conduce la o percepție difuză sau unitară a sinelui în raport cu ceilalți. De cele mai multe ori în plan politic avem de-a face cu o imagine contradictorie şi difuză, liderul având o impresie mult mai bună despre sine decât ceilalți, între imaginea de sine şi imaginea celorlalți instituindu-se o evidentă contradicție. În această situație poate să apară ceea ce în psihanaliză se defineşte printr-un fenomen denumit „imago”, care coincide cu o reprezentare deformată prin aceste mecanisme ale inconştientului. La această deformare a percepției sinelui se adaugă de cele mai multe ori şi sindromul paranoic, regăsit la mulți lideri politici, prin intermediul căruia se amplifică o asemenea imagine de sine deformată, culminând cu binecunoscutul fenomen psihologic, narcisismul.

Pentru a înțelege în profunzime complexa problematică legată de acest proces psihologic care este imaginația şi imaginea de sine, este necesar să pătrundem în intimitatea sa. Aceasta presupune şi analiza unui concept relativ identic cu imaginea de sine, cel al conştiinței de sine. Definită ca a fi un proces de reflectare cognitivă de către om a lumii şi a lui însuşi, conştiința de sine face referință asupra celei de-a doua dimensiuni reflectate, cea a sinelui, fiind şi devenind o autoconştiință, apărând însă ca un revers al conştiinței despre lume. Conştiința de sine rezultă în cea mai mare parte din raportările continue ale individului asupra mediului social şi implicit asupra sa, spre deosebire de conştiința despre realitatea înconjurătoare, care este coercitivă şi, totodată, o măsură reală a lucrurilor (parafrazându-l pe Protagoras). Devine astfel condiția esențială a acțiunii sinelui autoreglator, a selectivității şi a intervenției creative în mediu.

Conştiința de sine se întemeiază pe modelul Eu-lui şi pe trăsăturile de personalitate în coroborare cu influențele exercitate de mediu şi conştiința realității dintre cele două subsisteme care se întrepătrund şi interacționează formând în ultimă instanță imaginea de sine, şi unde un rol important revine conştiinței de sine. Prin aceasta este desemnat „filtrul” prin care individul triază diversele imagini despre sine şi opinii ale celorlalți în raport cu personalitatea sa. În situația în care ne-am desprinde de propria ființă, de propriul Eu, realitatea ne-ar părea ca iluzorie, fluctuantă, lipsită de consistență, aceasta însemnând absolutizarea conştiinței lumii înconjurătoare, şi deci o preocupare exclusivistă de ceea ce este în jurul nostru şi nu de noi ca indivizi. În situația în care am ignora realitatea obiectivă, ne-am „prăbuşi” în propria ființă, ceea ce ar conduce spre autism (repliere în sine şi însingurare), onirism şi solipsism. De aceea conştiința şi sistemul psihic uman

realizează reflectarea interacţiunilor dintre realitatea obiectivă şi cea subiectivă prin aşa numita proprietate de ambilateralitate, fapt ce-i conferă un relativ echilibru sistemului psihic şi conştiinţei şi, implicit, conştiinţei de sine, ca imagine coerentă şi integrată conştiinţei realităţii înconjurătoare. Cei care absolutizează rolul imaginii şi al conştiinţei de sine ignoră parţial realitatea, reflectând-o mai mult într-o manieră deformată, de cele mai multe ori printr-un optimism disimulat, uneori chiar printr-un triumfalism, fiind mai mult dominaţi de sentimentul puterii decât de realitate, puterea trecând mai mult prin intermediul imaginarului, virtualului şi posibilului decât prin prisma „referentului" ontic. Ca oameni ai acţiunii, oamenii politici trebuie să îmbine conştiinţa realităţii cu conştiinţa probabilului şi să pună un accent atât asupra conştiinţei obiective a lumii obiective cât şi asupra conştiinţei de sine, prin intermediul potenţialului intelectual şi aptitudinal de care dispun şi prin care pot deveni eficienţi în actul conducerii.

Conştiinţa şi imaginea de sine se impun a fi mai raţionalizate, ele fiind de cele mai multe ori subiectivizate şi chiar maximizate prin acest etalon comensurabil care este realitatea în raport cu aşa-numita conştiinţă afectivă (Th. Ribot), care are la bază mai mult dimensiuni de ordin subiectiv (motivaţional afectiv) decât dimensiuni reale şi obiective. Conştiinţa de sine trebuie să devină în mai mare măsură o conştiinţă obiectivă – prin prisma realităţii, decât o conştiinţă subiectivă – prin prisma afectivităţii şi tendinţelor de ascensiune în ierarhia socială şi politică, cum se întâmplă în lumea politică la cei mai mulţi oameni politici. Aşa cum afirma Goethe, trebuie să devenim ceea ce suntem şi nu numai ceea ce dorim să fim. În acelaşi timp trebuie să rămânem fideli propriului nostru Eu şi nu influenţelor şi dezideratelor ce conduc spre ascensiuni şi culmi uneori nemeritate. Este cazul multor oameni politici care au ajuns pe asemenea „culmi" într-un mod mai puţin ortodox, în afara competenţei şi a autorităţii reale.

Vom analiza în continuare unele puncte de vedere ce fac referinţă asupra acestei complexe problematici care este imaginea de sine. Aceasta şi datorită faptului că prin autoritatea şi legitimitatea conferite puterii şi reprezentanţilor acesteia, imaginea de sine joacă un rol deosebit de important, problematica fiind, din păcate, prea puţin analizată în literatura consacrată domeniului politic şi, implicit, al psihologiei politice, care se întrevede ca o ramură importantă a psihologiei.

Unul dintre curentele psihologice care se ocupă de această problematică este cel al psihologiilor analitice. Aceste curente sunt percepute ca strategii de analiză a implicării proceselor psihice în orientarea comportamentului oamenilor, care în limbajul uzitat şi recunoscut poartă denumirea de psihanaliză, cei mai mulţi asociind această orientare de numele părintelui ei, S. Freud. Iniţial psihanalistul amintit considera că psihicul uman are o structură triadică delimitând nivelurile: inconştient, preconştient şi conştient. Ulterior el atribuie personalităţii, în raport cu aceste elemente prin care este organizat şi structurat psihicul uman, trei funcţii de bază: funcţia primitivă a impulsului ce caută plăceri, reprezentată prin „id", funcţie raţională, reprezentată prin sinele raţional sau „ego" şi funcţia de internalizare a valorilor proprii societăţii reprezentată prin „superego". Asociind această structură psihologică domeniului biologic şi social, Freud identifica prin id instinctele naturale biologice, prin ego sinele, raţionalul cu conştiinţa de sine, iar prin superego conştiinţa socială, exprimată prin reguli, norme, restricţii, valori, fiind o treaptă superioară a Eu-lui. Pe acest fond al entităţii Eu-lui se desprind mai multe tipologii ale acestuia: Eu-l mental, Eu-l social şi Eu-l spiritual. Menţionăm că în planul acţiunilor politice şi al imaginii de sine a liderului politic acţionează toate cele trei structuri ale Eu-lui (id-ul, ego-ul şi superego-ul), de cele mai multe ori unele din aceste structuri fiind supraestimate în raport cu unele însuşiri de personalitate (temperament, caracter – atitudine etc), astfel la cei instinctivi şi spontani, la care predomină mai mult Eu-l vegetativ ca Eu rezultat în urma evoluţiei filogenetice - fiind denumit şi Eu instinctual, prevalează id-ul; la raţionali – cerebrali, caracterizaţi printr-un aşa-numit Eu raţional (care apare pe fondul nevoilor de adaptare a individului ca urmare a antagonismului dintre Eu-l vegetativ cu cel social) predomină egoul; iar la cei cu spirit moral şi justiţiar, predomină superegoul. De aici şi posibilele manifestări anxiogene la care am făcut referinţă deja, în coroborare cu anumite conflicte intrapsihice, culminând cu unele crize de identitate şi deformări ale imaginii de sine, precum şi cu alte disfuncţionalităţi în planul conştiinţei şi imaginii de sine deosebit de nocive pentru individ şi, mai ales, pentru omul politic.

De aici o altă categorie a teoriilor şi psihologilor care interpretează Eu-l şi imaginea de sine, cea care are mai mult o incidență de natură psihosocială decât psihologică. În categoria acestora predomină rolul şi influența grupului privind imaginea de sine – reflectarea sinelui, şi nu individul, fiind supraestimate din acest punct de vedere opiniile celorlalți despre sine prin prisma influențelor sociale şi psihosociale asupra propriei imagini de sine. Se distinge în acest sens Eu-l individual de Eu-l social (acesta din urmă fiind emergent influențelor sociale pe matricea genetică – ereditară a fiecărei individualități), Eu-l psihic față de Eu-l psihosocial, Eu-l corporal față de Eu-l spiritual, care în fond polarizează imaginea de sine, fie prin exacerbarea Eu-lui corporal (id-ului), fie prin supraestimarea superegoului şi a Eu-lui social. În rândul oamenilor politici ar trebui să predomine superegoul, Eu-l social, iar percepția imaginii de sine ar trebui filtrată şi evaluată prin competență şi experiență şi nu prin tendințe şi dorințe care, din păcate, predomină în raport cu realitatea şi posibilitatea. Se deduce de aici necesitatea în conformitate cu care accentul asupra imaginii de sine trebuie pus mai mult pe experiența socială şi condiționările realului, şi nu exclusiv pe imaginea subiectivizată şi pe Eu-l ideal, cum se procedează de cele mai multe ori şi de către cei mai mulți oameni politici.

În opinia altor psihologi se desprinde Eu-l psihologic şi Eu-l transcendental sau Eu-l real şi Eu-l ideal. Există şi alte tipologii asupra Eu-lui, cum ar fi cele delimitate de Erich Berne, care distinge trei instanțe ale Eu-lui:

- *Eu-l parental (în mare parte reprezentat prin superego);*
- *Eu-l adult (egoul propriu-zis);*
- *Eu-l infantil, ceea ce corespunde atât id-ului cât şi Eu-lui social şi cultural.*

După Berne, în modernitate Eu-l dominant este cel infantil, celelalte tipuri având unele limite, ceea ce nu corespunde perspectivei psihanalitice freudiene şi nici celei religioase.

În cadrul tipologiei freudiene pot apărea şi unele conflicte intra Eu, ele putând să inducă anumite tipuri de anxietate: anxietatea nevrotică, care decurge din conflictul dintre id şi ego; anxietatea morală, care emerge conflictului dintre id sşi superego şi anxietatea obiectivă, emergentă presiunilor exterioare Eu-lui. După Freud, inconştientul are rolul de a apăra oamenii de presiunea exagerată a impulsurilor inacceptabile şi care sunt sursele anxietăților nevrotice şi morale. Experiența politică şi socială, în general, demonstrează existența unor asemenea conflicte, coroborate cu anumite tipuri ale anxietății, mai ales a anxietății nevrotice şi a celei obiective, nefiind exclusă însă nici anxietatea morală, pe fondul relațiilor conflictuale dintre id şi ego respectiv id şi superego şi, totodată, prin intermediul unor presiuni exterioare Eu-lui, care pot fi concretizate în influențele liderului, grupului şi a societății în ansamblul ei asupra individului.

În planul psihologiei analitice – a psihanalizei o contribuție deosebită o aduce discipolul lui Freud, C. G. Jung, acesta având o poziție particularizată şi, totodată, distinctă în interpretarea Eu-lui şi implicit a imaginii de sine. El propune o alternativă la distincția pe care Freud o susține între conştient, preconştient şi inconştient, admițând ipoteza conform căreia funcționarea psihicului uman şi implicit comportamentul individual este dominat de inconştient dar, spre deosebire de predecesorul său, Jung distinge între egoul conştient, inconştientul persoanei şi inconştientul colectiv, acesta din urmă cuprinzând arhetipuri – predispoziții universale de gândire şi acțiune în modalități similare, influențând comportamentul individual. Asemenea arhetipuri sunt foarte frecvent utilizate în comunicarea politică, recurgându-se la simboluri şi mituri care au o influență importantă în unele acțiuni şi manifestări comportamentale ale liderilor şi printre care unii vor să devină ei înşişi modele şi chiar asemenea arhetipuri. Deosebit de importantă este analogia întreprinsă dintre simbolul puterii cu lumea animală (la V. Pareto fiind desemnate anumite tipuri ale elitelor, cum ar fi elita vulpii, elita leului, etc, animale care reprezintă fie pe zei, fie pe strămoşii deținători ai puterii. Spre exemplu, strămoşul lui Gingis-han era un lup, pe când şoimul egiptean era Dumnezeul faraonului egiptean. Asemenea analogii sunt regăsite şi în alte religii, dar asupra acestora nu vom insista.

În lucrarea „Simbolica spiritului”, care îl are ca autor pe Jung, acesta realizează o analiză interpretativă de factură creştină şi psihanalitică asupra puterii prin prisma acestor două componente şi unde arată că dogma creştină a Trinității (Tatăl, Fiul, Sfântul Duh) reprezintă realitatea psihică a individuației personale, fiind apropiat de interpretarea lui Freud în ceea ce priveşte aspectul

determinării – creări puterii simbolice: Tatăl, ca imagine simbolică a împăratului şi autorităţii acestuia, este preluat într-un plan mai abstract şi cu putere simbolistică mai mare de către Tatăl Treimii, de către Dumnezeu, care simbolizează centrul puterii şi valorii unificatoare. Sunt deosebit de interesante analogiile făcute de către Jung, chiar dacă încalcă principiile şi adevărul creştin asupra sacralităţii treimice. O asemenea interpretare asupra puterii religioase prin prisma trinităţii este făcută şi de către Kepler, care, în analogie cu structura universului, asociază imaginea trinităţii creştine cu structura acestuia. Din această perspectivă analogică, imaginea trinităţii divine este sfera, şi anume Tatăl în centru, Fiul în suprafaţa exterioară, am spune noi Logosul obiectivat, iar Sfântul Duh în proporţia raportului dintre punct şi spaţiul intermediar sau circumferinţă. Astfel, mişcarea orientată de la centru spre periferie este, potrivit opiniei lui Kepler, imaginea creaţiei. Un asemenea raţionament este regăsit şi la Hegel, atât prin binecunoscuta sa triadă: teză, antiteză şi sinteză, cât mai ales prin aplicarea acesteia în planul devenirii istorice şi a conştiinţei umanităţii). O asemenea raportare a puterii divine la celelalte elemente intrinseci ale configuraţiei trinitare o găsim la antitrinitarişti şi în curentul antitrinitarist care nu este altceva decât o erezie creştină, prin care este rezumată criza de creştere a creştinismului primar care priveşte dogma dumnezeirii în Treime. Acest curent a apărut în a doua jumătate a secolului al II-lea cu intenţia de a lămuri unitatea Fiinţei divine şi Treimea persoanelor care o alcătuiesc. Vechii antitrinitarieni s-au împărţit în dinamici sau monarhieni şi modalişti. Primii acceptau monarhia ca a fi unitate, unime şi învăţau că Fiul (Cuvântul lui Dumnezeu) şi Duhul Sfânt ar fi doar puteri ale unui singur Dumnezeu şi că Iisus Christos ar fi fost un om ca oricare altul – cum îl considerau şi ebioniţii – numai că s-a născut în chip supranatural şi mai târziu a fost înzestrat de către Dumnezeu cu Logos divin, fapt pentru care el însuşi se numeşte Logos – Fiul lui Dumnezeu.

Spre deosebire de monarhieni, modaliştii considerau că Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt sunt numai modalităţi ale descoperirii lui Dumnezeu în lume. Întrucât Dumnezeu, care este numai o singură persoană, a creat lumea şi o susţine, el este Tatăl, întrucât a luat formă de trup şi mântuieşte lumea de păcat, el este Fiul, iar întrucât conduce mântuirea prin luminarea şi sfinţirea omenirii, el este Duhul Sfânt, astfel încât Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh nu sunt decât trei feluri de arătări ale lui Dumnezeu în lume.

Asemenea delimitări şi raportări ale puterii celor trei elemente constitutive ale divinităţii au stat la baza diferenţierii şi desprinderii celor două mari biserici ale creştinismului: catolicismul şi ortodoxismul, idei asupra cărora vom mai reveni.

Într-un alt plan, cel al psihanalizei, după Jung, dogma trinităţii se referă la cele trei etape prin care trebuie să treacă orice om:

♦ *persoana Tatălui* corespunde primului stadiu de nediferenţiere, în care individul se identifică cu grupul social, în esenţă cu familia lui, ceea ce în analogie cu creştinismul poate fi desemnat cu puterea impersonală şi atotcuprinzătoare a Tatălui, adică cu ceea ce în limbajul hegelian se exprimă prin teză;

♦ *urmează stadiul şi persoana Fiului* (în termeni hegelieni antiteză), caracterizată printr-o perioadă de eliberare, de respingere a autorităţii paterne şi de eliberare de afecţiunea maternă (însuşi Iisus Christos a negat relaţia exclusivă de filiaţie maternă, căpătând o dublă natură, de Fiu al lui Dumnezeu şi Fiu al omului, care, desigur, comportă o anumită contradicţie (ontologică), etapă în care omul încearcă să cucerească propria personalitate în faţa lumii exterioare (lume care în plan creştin are o ascendenţă în Logos), binecunoscute fiind crizele de autoritate şi identitate ale adolescentului, când nu este nici copil şi nici adult sub raportul subidentităţii sale psihologice şi sociale, care în plan religios face referinţă asupra posibilei contradicţii menţionate;

♦ *cea de-a treia perioadă*, cea care stă din punct de vedere treimic sub însemnul Sfântului Duh, presupune în plan existenţial îndreptarea vieţii şi a individului spre acel tot din care a ieşit, el însuşi devenind un adult liber, realizând legătura dintre Tată şi Fiu sau ceea ce, în plan hegelian, este desemnat prin sinteză, ceea ce nu înseamnă altceva decât capacitatea de conştientizare a acestui raport şi legături dintre om şi realitatea înconjurătoare, sinteza reprezentând în ultimă instanţă conştiinţa de sine, adică conştiinţa Eu-lui prin conştiinţa celorlalţi, în ultimă instanţă conştiinţa realităţii şi existenţei dincolo de sine.

Desigur, analizele psihanalitice în interpretările religioase nu corespund întru-totul, ele delimitându-se sub raportul efectelor şi funcţionării puterii. După Jung, Tatăl este recunoscut ca putere, numai că şi Fiul tinde spre putere ceea ce în aparenţă ar crea un posibil paradox logic, sub raportul principiului identităţii şi chiar al noncontradicţiei şi al terţului exclus, ceea ce este rezolvat în creştinism şi prin paradigma creştină, prin acceptarea trinităţii, prin acest plan şi prin această perspectivă fiind rezolvată – îndeplinită această cerinţă şi revendicare a puterii de către Fiu prin recunoaşterea puterii treimice, deopotrivă, îndeplinite şi realizate de către fiecare componentă a acestui plan transcendent, prin trinitate recurgându-se, în ultimă instanţă, la o monadă divină simbolică, cea reprezentată de puterea divină, adică de Dumnezeu. Sunt bine cunoscute, credem, diferenţele perceptive sub raportul recunoaşterii puterii Fiului de către cele două biserici şi religii ale creştinismului, ortodoxismul şi catolicismul, unde se ştie că nu există o concepţie unitară sub raportul filiaţiei, catolicismul recunoscând puterea Sfântului Duh şi emergenţa acestuia atât de la Dumnezeu Tatăl cât şi de la Dumnezeu Fiul, pe când ortodoxismul numai de la Dumnezeu Tatăl.

Din punct de vedere psihanalitic este diminuată funcţia superegoului, iar sub raport teologal creştin este realizat un singur centru al puterii, cel al Trinităţii, ca urmare a recunoaşterii puterii Fiului de către Tatăl Atotputernic, atotbinevoitor şi atotcreator. Ceea ce se întâmplă în interiorul psihicului şi prin extrapolare în univers are loc şi corespondenţă şi în plan social. După unii filozofi şi teologi este inutil să ne întrebăm dacă o anumită structură a raporturilor sociale se traduce într-o şi printr-o modelare omoloagă şi analoagă relaţiilor intrapsihice sau dacă lucrurile decurg invers, adică am preluat modelele, sau ne-am constituit în modele, după binecunoscuta schemă imagologică privind chipul şi asemănarea omului cu cea a lui Dumnezeu.

Din perspectivă psihanalitică şi psihologică, aşa cum s-a putut observa, se poate desprinde, prin asociere, o anumită autoritate a personalităţii, uneori aceasta având mai mult o aură mistică decât politică, iar alteori s-a „forţat" caracterul imanent al sacralităţii omului în afara oricărei deveniri, ceea ce în mod evident contrazice perspectiva mitologică (vezi mitul păcatului originar) şi evoluţionistă dar chiar şi unele teze teologale privind natura antinomică şi duală a omului ca fiinţă cu emergenţă terestră şi divină.

Nu vom intra în detaliile ce vizează o asemenea problematică aici şi acum, ci vom admite punctul de vedere freudian, şi anume faptul că fenomenul religios face parte din etapele pre-ştiinţifice ale omenirii şi nu ca element structural al conştiinţei omului, indiferent de scara sa evolutivă, afirmaţie care, după cum ne putem da seama, contrazice teza lui M. Eliade în conformitate cu care sacrul se constituie într-o componentă intrinsecă şi imanentă conştiinţei individului. După părerea noastră germenii simbolizării puterii şi implicit al caracterului sacru al acesteia emerg unor dimensiuni de ordin emoţional – afectiv, cum ar fi teama, frica, spaima în raport cu anumite fenomene naturale şi ulterior sociale, de unde şi trebuinţa cognitivă în a înţelege originea – sursa acestor fenomene, identificate de cele mai multe ori printr-o putere exterioară indivizilor şi lumii reale regăsite în simboluri, mituri, care ulterior prin simbioza concret-abstract devin simboluri ce decodifică puterea reală dar cu ascendenţă într-o putere imaginară, cum au fost zeii şi, ulterior, prin religia monoteistă, divinitatea. Această putere simbolică nu se putea constitui într-o componentă intrinsecă de factură sacră decât ca urmare a unui proces şi a unei metamorfozări imaginistic şi simbolic, sacrul şi sacralitatea fiind un rezultat, deci ceva devenit, şi nu ceva ca existenţă iminentă – implicită, ci mai mult imanentă.

Din acest punct de vedere nu vom fi de acord cu caracterul „reflex" al sacrului şi sacralităţii, cum ne sunt prezentate asemenea valori de către reputatul religiolog şi savant român Mircea Eliade, ci vom atribui acestor valori un caracter emergent, dar nu ca o emergenţă intrinsecă şi imanentă, ci ca o devenire în plan spiritual, moral şi social. Cu alte cuvinte sacrul devine chiar dacă există la anumite niveluri şi structuri apriorice şi independente de individ. Sacrul şi sacralitatea au în primul rând valenţe axiologice şi nu exclusiv ontologice: ele devin în plan evolutiv şi nu au o existenţă de sine stătătoare. În acelaşi plan ideatic vom percepe şi interpreta şi puterea, în mod deosebit cea specifică formei de guvernământ monarhice, ea având determinări într-un plan real şi nu exclusiv de sorginte extramundană – transcendentă cum încearcă să explice şi să argumenteze originile şi funcţiile acesteia prin prisma simbolisticii şi asocierii sale funcţionale cu puterea şi providenţa divină. Asemenea puncte de vedere sunt întâlnite şi la Petre Ţuţea, considerat un mistic creştin,

potrivit căruia „omul l-a înlocuit pe a fi cu a deveni, existenţa veşnică cu neantul, adevărul cu folosul…”. Totodată, omul a ajuns să cunoască transcendenţa prin revelaţie aparţinând în acelaşi timp triunghiului creştin conceput de filosoful amintit: „Dumnezeu este, cele două lumi sunt, omul este. Adevărul, binele, frumosul, sacrul, fericirea, libertatea, demnitatea au sediul în acest triunghi în care trăieşte omul integral, nemuritor, [sclav liber al divinităţii] (imitatio cristi).”

Vom admite astfel că demersul religios este în primul rând căutarea de sine (este bine cunoscut din acest punct de vedere imperativul socratic) ceea ce impulsionează trebuinţa cunoaşterii de sine, dar care se poate realiza numai în confruntarea cu realitatea totală, cu cel ce le cuprinde şi le-a creat, care, aşa cum am mai arătat, în plan simbolistic deţine puterea absolută şi coincide cu demiurgul – creatorul a tuturor celor existente şi inexistente dar cu posibilitatea de devenire, care este Dumnezeu.

Prin divinitate omul regăseşte şi recunoaşte atât puterea cât şi alte calităţi pe care acesta nu le poseda, ceea ce face ca, în ultimă instanţă, să-şi decline competenţa interpretativă – epistemică şi autoritatea de acest gen, unui simbol care de cele mai multe ori are o natură celestă şi metafizică şi nu terestră.

În viaţa socială şi în istoria umanităţii este foarte probabil ca uneori determinările să aibă un anumit efect – o anumită direcţie, iar în altă situaţie, alte direcţii şi alte efecte, fie prin prisma destinului individual, fie ca urmare a unor determinări aleatoare sau chiar necesare. Se pot desprinde sub raportul interpretărilor făcute şi a experienţei istorice a umanităţii că în viaţa socială şi în formele de organizare social-politică au existat şi funcţionat cel puţin două categorii de principii: unele normative, reglatoare (cum ar fi Decalogul, normele morale, juridice, scrise şi nescrise) şi altele energizate şi energizante şi, totodată, dinamice, printr-o existenţă mai puţin transparentă, prin care am include, în primul rând, credinţa religioasă şi admiterea unei puteri şi autorităţi divine, îmbinată, desigur, cu unele valori laice ce recunosc şi valoarea geniului uman, supraomul şi, implicit, supraputerea umană, cum rezultă din filosofia lui Nietzsche. Dacă am fi rămas prizonieri absoluţi ai puterii exclusivist divine, umanitatea ar fi progresat într-un ritm nesemnificativ, stagnând mai mult, rămânând într-un conformism excesiv şi în expectativă. Anumite forţe dinamice, energetizante au impus mişcarea – evoluţia spre ceea ce savantul Pierre Teilarhd Chardin viza prin mişcarea lumii de la punctul alfa la punctul omega, adică la fluxul cosmic al omului şi umanităţii, ca o aspiraţie şi desprindere, totodată, de la lumea profană la cea sacră, omul neputând exista, după cum spunea Eliade, decât într-o lume sacralizată, ceea ce nu este identic şi cu o sacralitate imanentă. Numai prin această lume omul va putea fi „absorbit de Dumnezeu”, se va unifica şi îndumnezeii (pneumatizării), va putea tinde spre perfecţiunea sa, va putea atinge culmea perfecţiunii sale iniţiale, ceea ce Aristotel desemna prin entelehie, budismul prin Nirvana sau creştinismul prin Iisus Christos.

Din analiza întreprinsă asupra puterii şi autorităţii, cu ascendenţă într-un plan metafizic şi transcendent, se desprinde faptul că autoritatea are o emergenţă religioasă – creştină, fapt demonstrat şi de un alt gânditor, Fawler, după care autoritatea este analizată prin stadiile pe care le parcurge credinţa, care, în ultimă instanţă, este, dacă ne-am exprima în limbajul psihologului Keller, un construct imaginativ. În acest sens autorul citat realizează o teorie constructivistă asupra dezvoltării credinţei şi prin analogie am spune chiar şi ale puterii şi autorităţii, în care „stadiile” structurale sunt caracterizate printr-o integrare relativ echilibrată a unor modele – patternuri într-un model universal caracterizat prin putere şi autoritate supremă. Este ceea ce Fawler desemnează prin Locus-ul autorităţii sau, cum îl denumeşte el şi îl delimitează, totodată, prin aspectul E. Această dimensiune a credinţei, prin acest Locus este centrată pe patternurile cunoaşterii constitutive şi pe convingerea conform căreia persoanele, ideile, instituţiile, experienţele şi procesele de judecată sunt ireversibile şi de autoritate sancţionatorie, cum ar spune Bochenski. Asemenea patternuri se referă la acel ceva sau cineva la care ne raportăm în scopul validării sau legitimării înţelegerilor – dimensiunilor comprehensive considerate ca a fi cele mai semnificative pentru omul credincios.

Prin acest stadiu se înaintează şi explorează un domeniu specific logicii, cel al convingerii prin acţiune, atunci când construirea şi valorizarea Eu-lui sunt în joc sau în primejdie şi când încrederea şi loialitatea faţă de sursele de autoritate nu pot fi justificate numai printr-o logică a certitudinii raţionale, ca principiu comprehensiv al autorităţii şi când argumentul suprem îl constituie credinţa

religioasă care nu mai implică riscul incertitudinii, cea care dă sens şi valoare lumii fiind credinţa – existenţei şi care ne orientează, totodată, spre un centru de putere şi valoare supremă, care este divinitatea şi lumea transcendentă, impregnată în mod simbolic şi imaginistic cu asemenea valori.

Pentru Hegel, credinţa nu îndeplineşte numai o funcţie orientativă şi stimulativă în plan ontologic şi acţional ci, aşa cum este cunoscut, îndeplineşte o funcţie supraraţională, fiind o cale superioară de cunoaştere a realităţii, binecunoscut fiind panlogismul hegelian prin identitatea realului cu raţionalul. Astfel, prin credinţă reuşim să depăşim această cunoaştere senzorială într-un plan imaginar afectiv superior şi evident dincolo de real şi raţional, într-un plan metafizic – transcendent, unde puterea centrală este impersonală şi simbolică. Într-un asemenea context, puterea terestră nu este altceva decât un transfer al puterii divine aici pe pământ, fiind legitimată în primul rând prin originea şi determinările sale dincolo de conţinutul şi formele sale de manifestare din planul realităţii. Are mai mult o ontologie epistemică şi simbolică decât una emergentă condiţiilor prin care se manifestă şi este, totodată, recunoscută.

Desigur, interpretările religioase şi conexiunile religiei şi teologiei cu puterea sunt mult mai complexe. În ultimă instanţă, conceptul de putere şi absolutizarea acestuia printr-o modalitate exclusivistă şi subliminală face referinţă la puterea divină, pentru orice religios „puterea puterii" fiind Dumnezeu, celelalte forme ale puterii nefiind decât derivaţii ale acestei puteri supreme omniprezente şi omnisciente.

Revenind la ideile şi problematica ce prezintă mai mult interes studiului nostru, cele care fac referinţă la imaginea şi conştiinţa de sine, din acest punct de vedere se ridică foarte multe întrebări de genul: cum arăt ?, cum sunt văzut ?; sau mai profunde, cine sunt ? şi ce vreau să devin ?, întrebări şi răspunsuri ce le regăsim şi în cadrul altor orientări şi curente psihologice, cum ar fi psihologia fenomenologică. În conformitate cu aceste teorii, imaginea de sine şi comportamentul oamenilor pot fi înţelese numai dacă se accentuează pe reprezentările personale, pe realitatea subiectivă şi nu pe cea obiectivă, pe conştiinţa realităţii obiective şi a celorlalţi. Cu alte cuvinte, asupra imaginii de sine un rol mai important îl au faptele – comportamentele decât vorbele, ceea ce reflectă adevărata personalitate a individului sunt acţiunile şi comportamentul acestuia. Din păcate imaginea de sine a oamenilor politici este conturată mai mult prin vorbe decât prin fapte, ceea ce conduce în mod implicit la un anumit deficit al imaginii de sine şi la un capital scăzut al acesteia. Testul care confirmă credibilitatea şi implicit imaginea liderului şi grupării politice este, în primul rând, de ordin praxiologic şi nu ideologic sau verbal prin utilizarea simbolisticii, a stereotipiilor verbale, care au degenerat în clişee verbale şi într-un limbaj dublu prin care se ascunde realitatea. Astfel, este promovată în discursul politic mai mult dimensiunea ideală şi virtuală, uneori într-un mod triumfalist derizoriu, politica fiind de cele mai multe ori discursivă decât explicită, prin fapte şi acţiuni.

Printre primii psihologi care au elaborat o asemenea teorie psihologică holistică şi prin care individul este interpretat ca totalitate şi prin experienţele subiective se evidenţiază Carl Rogers. Teoria sa se bazează pe două presupuneri: orice om are nevoie să fie apreciat pozitiv; şi comportamentul fiecărui om este orientat de tendinţa de actualizare (afirmare) a sinelui. Se subînţelege că prima presupunere este regăsită mai mult în lumea oamenilor politici decât în celelalte categorii. În ceea ce priveşte ultima presupunere, aceasta conţine doua aspecte: unul se refera la tendinţele bioticului de a se menţine în viaţă, uneori fiind exacerbată asemenea tendinţă, de unde trebuinţele de supraconfort, opulenţă şi consum ostentativ, iar cel de-al doilea implică tendinţa spre autonomie, autosuficienţă şi sporirea potenţelor, ceea ce se denumeşte în psihologia fenomenologică prin afirmarea sinelui. Sinele se referă la caracterul organizat şi consistent, la coerenţa tuturor percepţiilor pe care individul le are despre el însuşi, în amalgamare şi cu ecoul – rezonanţa percepută prin imaginea celorlalţi despre el. Un sine autarhic – închis nu poate conduce decât la o percepţie de sine şi implicit imagine deformată, cu vădite tendinţe paranoice şi uneori chiar schizofrenice. Rogers mai desprinde şi un aşa-zis sine actual – real şi concret, care se referă la perceperea concretă a sinelui şi un sine ideal, prin care este reflectată imaginea dezirabilă despre sine, ceea ce s-ar dori individul şi care nu corespunde cu ceea ce este.

Putem delimita din acest punct de vedere mai multe tipuri ale evaluării şi autoevaluării sinelui: pozitivă, negativă, reală, ideală, prezentă şi de perspectivă. Ceea ce predomină în rândul celor mai

mulți oameni politici este evaluarea pozitivă şi ideală, caracterizându-i un optimism exacerbat şi, de cele mai multe ori, disimulat. Prima formă a evaluării, cea pozitivă, se referă la acceptare, respect, simpatie, afecțiune, iubire şi mulțumire de sine. Această autoevaluare pozitivă devine reală atunci când coincide cu evaluările pozitive ale celorlalți, asemenea afirmație fiind valabilă şi pentru autoevaluarea negativă. În ceea ce priveşte autoevaluarea ideală, aceasta emerge unor dorințe şi tendințe în plan psihocomportamental, contribuția decisivă revenind individului şi, în mai mică măsură celorlalți. Atât evaluarea pozitivă cât si cea ideală, implică nevoia de apreciere, trebuința de stimă şi statul social înalt, fapt ce face ca prin orice mijloace asemenea indivizi ce se caracterizează prin aceste evaluări şi autoevaluări să tindă să urce pe scara socială şi politică, indiferent de potențial, de cele mai multe ori în necunoaşterea de sine şi evident pe fondul unei imagini deformate asupra sinelui. Nota comună a celor mai mulți oameni politici este tendința de afirmare în politică şi în plan social, în general. Uneori această ascensiune şi afirmare au un impact pozitiv asupra sinelui şi a celor din jur, mai ales atunci când au un suport real şi când există o corespondență între dorință şi posibilitate, mijloc şi potențial, şi un impact negativ când apar discrepanțe între dorință şi posibilitate. Pe cei mai mulți oameni politici îi caracterizează această supraestimare a potențialului, pe fondul imaginii deformate şi implicit a unei conştiințe de sine cel puțin contradictorii, ignorând mijloacele sau percepându-le într-un mod deformat. Aceasta şi pe fondul unei aprecieri şi, mai ales, nevoie de apreciere pozitivă a sinelui, apreciere necondiționată de fapte, experiență şi, mai ales, de posibilități. Ignoranța acestor condiționări şi posibilități conduce la unele conflicte între sine şi imagine de sine, fapt ce va facilita apariția acelor forme ale anxietății evidențiate şi implicit la o scădere a încrederii de sine şi chiar a stimei de sine, fiind promovate sentimentele şi complexele de inferioritate, fapt ce induce la unele strategii comportamentale contradictorii cu realitatea sinelui şi, mai ales, cu valoarea acestuia. Este vorba despre un aşa numit sine adaptativ care face referință la valoarea sinelui, competență, activitate şi implicit strategiile de adaptare ale individului.

Pentru a preveni astfel de conflicte intrapsihice, atât de evidente în rândul oamenilor politici, şi pentru a reduce anxietatea, oamenii utilizează mai multe genuri de procese sau mecanisme defensive, cum ar fi: distorsionarea percepțiilor, negarea, alteritatea şi identificarea.

În ceea ce priveşte distorsionarea, acest mecanism nu este altceva decât o deformație intenționată de imagine, pe fondul credibilității imaginii proprii în raport cu imaginea celorlalți, ceea ce predomină în lumea oamenilor politici, mai ales în rândul marilor personalități politice, pe fondul unei imagini de sine subliminalizate şi supraestimate. De aici emergența complexelor de superioritate şi a atitudinilor de ignoranță şi subestimare a celorlalți. Cât priveşte negarea, ca mecanism, aceasta nu înseamnă altceva decât respingerea necondiționată a oricărei păreri – opinii ale celorlalți despre sine, autoevaluarea este decisivă, ceilalți fiind etichetați fie ca incompetenți în asemenea demersuri evaluative, fie ca rău-voitori. Despre alteritate şi identificare ne vom ocupa în alt capitol al lucrării.

Tot în sfera teoriilor fenomenologice ale personalității şi prin care încercăm să explicăm fenomenul imaginii de sine, regăsim şi teoria fenomenologică privind motivarea comportamentului, elaborată de Abraham Maslow. Întrucât este foarte adaptabilă mediului politic, vom insista asupra acesteia. În această teorie putem asocia personalitatea şi implicit imaginea de sine prin prisma trebuințelor, fiind binecunoscută în acest sens piramida ce poartă numele distinsului psiholog amintit – piramida lui Maslow. Acesta distinge în ierarhia acestor trebuințe nevoile, trebuințele fiziologice (hrana, odihna, somnul, mişcarea, sănătatea, trebuințele sexuale şi de reproducere etc.); trebuințele de securitate (siguranța fizică, dependența, stabilitatea, ordinea, eliberarea de teamă şi anxietate); trebuința de apartenență şi iubire (afectivitate, apartenență la grup, prietenie, filiație); trebuința de stimă (realizare, sentimentul puterii, încredere în sine, aprecieri pozitive, recunoaşterea meritelor, reputația şi prestigiul, stima de sine) şi trebuința de afirmare a sinelui manifestată la nivelul potențialului acțional şi creativ care, de cele mai multe ori, este supraestimat. La acestea se mai adaugă trebuințele superioare, cum ar fi cele ce vizează autorealizarea şi autodevenirea, corespondente de cele mai multe ori cu o formă motivațională superioară, cum ar fi nivelul aspirațional şi implicit idealul de viață.

Am prezentat această ierarhie a trebuințelor pentru a ne putea da seama de ce trebuințe sunt animați mai mult unii oamenii politici, adică de ce le sunt motivate preponderent comportamentele şi acțiunile. Se subînțelege că pe prim plan stau trebuințele de realizare şi afirmare a sinelui, pe fondul aşa-zisului sentiment al puterii şi încrederii de sine.

Întrucât este mai puțin vehiculat în literatura de specialitate acest sentiment al puterii, vom face câteva referințe teoretice asupra acestuia. Unii psihologi asociază sentimentul puterii sentimentului bucuriei şi triumfului, printre aceştia situându-se un nume de referință în psihologia contemporană, cel al psihologului P. Janet. Acesta indică drept sursă a sentimentului de putere conduitele intenționate, experiența subiectivă, din perspectiva fenomenologică, sau reacțiile la intențiile altora, conduite care se diferențiază într-o manieră dihotomică, ca a fi importante şi neimportante, în funcție de rezultatele acțiunilor, percepute şi evaluate de cele mai multe ori favorabil intențiilor. S-a constatat că insuccesul nu dezarmează oamenii politici, aceasta fie prin mecanismele anterior analizate (distorsionarea şi negarea), fie din acest sentiment al puterii, cauzat de unele trăiri regăsite mai mult într-un spațiu virtual şi ideal, decât în corespondență nemijlocită cu realitatea. Astfel, atitudinile optimiste ale unor oameni politici, mai ales ale celor de la putere, au mai mult o emergență iluzorie, pe fondul unor iluzii politice şi al prevalenței posibilului şi probabilului decât al realului imediat. Deci, la baza sentimentului puterii stă mai mult viitorul decât prezentul, dictonul care le călăuzeşte acțiunea fiind de tip olimpic, „dacă ai câştigat continuă, dacă ai pierdut, continuă”, încrederea în forțele proprii fiind supradimensionată şi supraevaluată, la fel şi imaginea de sine.

Într-un asemenea context predomină mai mult irealul, emoționalul transfigurat şi resemnificarea, ceea ce peste anumite limite ale toleranței şi acceptării poate degenera în atitudini si manifestări psihocomportamentale ce frizează patologicul (istoria fiind generoasă cu asemenea exemple de oameni dominați de sentimentul puterii şi implicit de unele maladii psihologice şi psihiatrice).

Sentimentul puterii este sinonim cu sentimentul individualist şi egoist, caracteristica fundamentală, disimulată însă, a celor mai mulți oameni politici fiind egoismul şi individualismul (acestea fiind percepute şi ca principale valori în societățile liberale şi în capitalism în general), iar nu altruismul şi generozitatea, chiar dacă se erijează mulți politicieni şi totodată revendică asemenea trăsături prin prisma spiritului justițiar şi egalitarist.

O perspectivă mai puțin cunoscută în analiza fenomenului imaginii de sine este cea de natură procesual-organică, cate îl are ca autor pe Lucian Culda. Esența acestei teorii constă în prezentarea modelului procesual – organic al ființării oamenilor în procesualitatea socială, model prin care sintetizează şi, totodată, critică limitele celorlalte paradigme interpretative asupra Eu-lui şi imaginii de sine. În opinia autorului citat, prin modelul procesual – organic, oamenii sunt rezultante şi expresii ale conexiunilor posibile dintre bioprocesori de informații şi interpretori înglobați în procesualitatea socială. Mai sintetic spus, omul este produsul şi expresia unor procese informaționale – energetice de natură biotică şi socială, ceea ce în plan imagologic am delimita prin Eu-l corporal – vegetativ (fizic) şi Eu-l social şi implicit imaginea de sine, prin informațiile şi interpretările individului şi ale altora despre sinele fiecărui individ.

Este o manieră de interpretare cibernetică, informațiile obținute conturând profilul imaginistic al individului. Astfel, identitatea individului şi implicit imaginea de sine e rezultatul interacțiunii dintre dimensiunea biotică, psihosocială şi socială, şi se realizează prin oglindirea în ceilalți, prin compararea socială şi prin jocul de roluri al fiecărui individ. În acest sens, psihologul G. H. Mead arată că Eu-l este constituit dintr-o componentă personală, sinele, şi una sociologica, egoul – Eu-l social. Cu alte cuvinte Eu-l se compune din ego + sinele, existând din acest punct de vedere un sine personal, caracterizat prin imaginea de sine, aspirații înalte, sentimente, emoții, gusturi, interese, aptitudini, calități, efecte, stereotipii şi un sine social, exprimat prin preocupări şi activități sociale, receptivitate, influență, dominare, altruism, opinii, atitudini, referințe la altul. Între aceste două componente pot exista atât tensiuni cât şi compatibilități – şi o anumită convergență. Cu cât informațiile şi interpretatorii înglobați în imaginea de sine sunt mai obiectivi şi reali, cu atât imaginea este mai realistă şi mai fidelă Eu-lui. În situația în care apar decalaje între aceste componente sunt posibile anumite tensiuni şi conflicte, degenerând în stări de anxietate şi complexe

de inferioritate sau superioritate. De inferioritate atunci când interpretările se realizează pe fondul limitării şi discriminării negative a informaţiilor, (ceea ce nu se regăseşte în rândul oamenilor politici), şi pozitive, când sunt supraestimate informaţiile şi când imaginea de sine este cu mult peste nivelul informaţional şi perceptiv.

Ca rezultantă a conexiunilor dintre bio-procesori de informaţii şi interpretatorii care întreţin procesele sociale, omul este o procesualitate activă, care exercită influenţe atât de natură funcţională cât şi de natură organizaţională asupra celor două genuri de procesori de informaţie. La fel şi imaginea sau conştiinţa de sine este rezultanta acestor conexiuni dintre bio-procesorii de informaţii şi interpretatori, imaginea de sine având într-un asemenea context un caracter procesual. Se desprind în acest sens, în limbajul autorului citat, homo-interpretatorii (interpretatori care se construiesc în structurile neo-corticale ale omului) şi socio-interpretatorii (interpretatori care se constituie în socio-organizări). Aprofundând ideea în plan informatic şi cibernetic, L. Culda opina că atât bio-procesorii cât şi homo-interpretatorii conţin bio-harduri şi bio-softuri, iar la rândul lor socio-interpretatorii conţin socio-harduri şi socio-softuri. Astfel, imaginea de sine apare pe fondul interacţiunii bio-hardurilor şi bio-softurilor în corelare cu socio-hardurile şi socio-softurile, adică prin interacţiunea dintre bio-procesori şi socio-interpretatori în procesualitatea socială, printre care se regăseşte şi conştiinţa de sine şi implicit conştiinţa socială. Pe acest model procesual – organic, I. R. Tomşa a scris o carte „Eul. Imaginea de sine şi comportamentul în luptă”, fiind una dintre primele încercări de adaptare a modelului amintit în planul acţiunilor şi comportamentului uman, cum ar fi acţiunile militare şi comportamentul în luptă. Printr-un asemenea efort adaptativ acest model poate fi extrapolat şi în planul acţiunilor luptei politice şi, în mod deosebit a luptei pentru putere.

Există şi alte opinii ce fac referinţă la acest concept al sinelui şi Eu-lui. Unii psihologi americani desprind trei modalităţi interpretative:

a) Efectul referinţei de sine (T. Rogers, Kuipert şi Kirken, apud. Crider, Goethals, Kavanaugh şi Solomon), prin care informaţiile sunt reamintite mai bine atunci când sunt relevante pentru sine decât atunci când nu sunt;

b) Bias-ul egocentric (sau egocentrarea), fenomen ce decodifică efectul ce are ca rezultat rememorarea evenimentelor trecute prin plasarea propriului Eu în loc central;

c) Tendinţa de autoconsiderare a individului ca având capacitatea de control asupra evenimentelor trecute „Highsight bias”.

Această problematică ce face referinţă asupra imaginii sinelui este mult mai complexă, cunoscând multiple interpretări psihologice şi psihosociologice. De aici fenomenul de percepţie a sinelui şi a percepţiei sociale a Eu-lui prin prisma raportului mediu social (societate, grup, colectivitate) şi individ. Conceptul în jurul căruia gravitează aceste teorii sociologice şi psihosociologice este cel de Eu social fundamentat de W. James, teorie regăsită şi dezvoltată la noi de A. T. Bogdan. În esenţă, această teorie a Eu-lui social vizează „imaginea despre sine a subiectului, rezultată din cunoaşterea acestuia de către ceilalţi şi care exprimă unitatea internă a individului în relaţie cu lumea exterioară şi îndeosebi cu ceilalţi membri din colectivitate” (Bogdan, în „Dicţionar de psihologie socială”).

Din cele prezentate rezultă gradul de complexitate al fenomenului analizat – cel al conştiinţei şi imaginii de sine, care are un rol deosebit de important în viaţa politică şi, mai ales, în evaluarea imaginii de sine a oamenilor politici şi a impactului acestei imagini în percepţia celorlalţi şi în mod deosebit a legitimităţii puterii şi autorităţii prin prisma transferului şi recunoaşterii imaginii de sine prin intermediul imaginii celorlalţi. Aşa cum vom vedea, importanţa acestei problematici se răsfrânge şi în planul politicii şi al relaţiilor internaţionale, ceea ce se poate constitui într-o motivaţie suplimentară în aprofundarea ei. De aceea vom încerca şi noi să realizăm un inventar al personalităţilor recomandate şi mai ales contraindicate în activitatea politică şi de conducere, apelând în acest sens la unele modele ce surprind în configuraţia lor unele trăsături şi particularităţi ale acestora, fapt ce a impus o analiză riguroasă ce cade sub incidenţa psihiatriei, mai ales în cazul unor asemenea trăsături şi tare ale personalităţii care le fac inapte pentru asemenea profesie şi activitate.

3.3 PERSONALITĂŢI RECOMANDATE SAU CONTRAINDICATE ÎN POLITICĂ ŞI ACTIVITĂŢILE DE CONDUCERE

3.3.1. Personalităţi recomandate în sistemul şi activitatea politică

Un domeniu atât de important și complex cum este politica, și unde se "conjugă" calitățile şi atributele personalității în acțiune și ale puterii, presupune în mod necesar evaluarea și inventarierea acelor tipuri de personalitate care corespund în mai mare măsură cerințelor profesionale, individuale şi socio – morale, sau a celor care pe fondul unor tare și disfunctionalități de ordin psihologic, uneori până la limita unor asemenea cerințe, sunt contraindicate unei asemenea profesii şi cariere, cum este politica şi omul politic.

Complexitatea şi diversitatea atribuțiilor şi calităților unui asemenea model – arhetip al omului politic – ar trebui să corespundă cu ceea ce Hipocrate desemna prin conceptul de eucrasis, concept prin a cărui semnificație epistemologică erau desemnate acele personalități armonioase, sub raport psihologic şi psihocomportamental, ca rezultat al interacțiunii factorilor interni și externi, individuali şi sociali, printre care un rol deosebit revine educației si socializării politice.

Nu vom intra în detalii teoretice asupra conceptului de personalitate politică, cu toate că o asemenea personalitate presupune trăsaturi și însușiri distincte, necesar de a fi cunoscute și valorizate în această profesie și mai ales în acțiunile întreprinse de către politicieni și conducători în general. Vom insista mai mult asupra acelor însușiri și trăsături contraindicate și nocive profesiei de om politic (manager și lider, în același timp), coroborate cu anumite tipuri de personalitate, beneficiind în acest sens de o lucrare de specialitate mai puţin cunoscută (a autorilor Nireştean, A. şi Ardelean, M., "Personalitate şi profesie"), si în care este realizată o asemenea inventariere a personalităților dizarmonice, și care adecvate mediului și carierei politice reliefează caracterul nociv al acestor "calități" contraindicate într-o asemenea profesie complexă și responsabilă.

Dar să ne referim mai întîi la personalitatea normală din cadrul acestui mediu și domeniu de activitate. În conformitate cu autorii citați și de comun acord cu aceștia, trăsăturile personalității normale ar viza sociabilitatea, capacitatea de comunicare, echilibrul afectiv, constiinciozitatea, creativitatea și nu în ultimul rând farmecul personal – charisma, care în politică este o calitate absolut necesară. Deosebit de relevant este pentru omul politic, ceea ce numea Szondi prin "operotropism", adică înclinația individului către o anumita ocupație – carieră profesională, calitate care să se constituie într-o sursa generatoare de armonie și echilibru pentru el și colectivitate. La aceasta însușire pozitivă se adaugă rezonanța afectivă – harul de a fi prietenos – sociabil și chiar iubitor, controlul emoţional ridicat, altruismul, și alte capacități de ordin intelectual. Nu sunt excluse nici atributele de ordin moral – volitiv, cum ar fi: rezistența la efort, capacitatea de depășire a obstacolelor, spiritul de inițiativă, flexibilitatea în gândire și atitudine, răspunderea și responsabilitatea, capacitatea de convingere și influențare, capacitatea empatică și adaptativă la situații noi.

Caracterul normal – armonic al personalității (implicit a celei politice) este condiționat atât de factori endogeni cât și de factori exogeni – din perspectivă socio-culturală, ceea ce înseamnă că personalitata normală trebuie privită ca o structură dinamică aflată într-o continuă reorganizare și redefinire față de sine și față de cei din jur. Astfel s-au construit diferite modele de personalitate care au la bază un asemenea criteriu care vizează relația dinspre grup spre individ. În acest mod Kardiner susține că în fiecare grup social există o structură de conduită comună acestuia, pe care o numește personalitate de bază, ea reprezentând acea configurație psihologică specifică și proprie membrilor grupului și care sub raport matematic ar reprezenta media personalității indivizilor acelei structuri. Se subânțelege că pentru liderul politic și pentru lider în general, personalitatea acestuia trebuie să depășească media grupului, liderul fiind prin ceea ce este desemnată personalitatea puternică sau uneori accentuată. De aici, concluzia în conformitate cu care personalitatea politică și purtatoare uneori a puterii trebuie să depășească acest tip de personalitate de bază, chiar dacă ea reprezintă și exprimă expresia unei normalități la nivelul grupului.

Reflectând un anumit comportament profesional, personalitatea de baza și normală cunoaște mai multe modalități de exprimare și prin care sunt evidențiate și unele modele adecvate mediului politic și activităților desfăşurate. Le vom evidenția pe cele mai reprezentative.

Pasionatului – Nota distinctă ce l-ar caracteriza constă în superimplicarea în profesie și interesul manifestat față de performanță, fiind absorbit de ceea ce face, uneori în detrimentul propriilor interese (situații greu de regăsit în lumea oamenilor politici).

Avangardistul sau Mobilizatorul – Deține proprietatea și capacitatea de a stimula, coaliza și direcționa acțiunile celor din jur în vederea realizării unor scopuri imediate sau de perspectivă.

Diagnosticianul şi Analistul – Primul acționează rapid și exact, având capacitatea de a decela avantajele și dezavantajele acțiunilor întreprinse, analistului fiindu-i caracteristică capacitatea de a elabora critici asupra fazelor activităților la care ia parte un asemenea tip, și de a surprinde detaliile unor asemenea acțiuni și activiăţi.

Nonconformistul – Este un model care prin însușirile sale de personalitate ar fi recomandabil doar parțial, întrucât nu depune un efort constant și îndelungat, manifestându-se uneori evaziv și superficial. Este mobil și interesat de nou, preocupat însă mai mult de interesele sale personale și nu cele colective, ceea ce-l face în mare măsură să devină contraindicat pentru asemenea profesie.

Conceptualul – Gânditorul – Caută să găsească soluții la problelemele survenite pe parcursul desfășurii acțiunilor întreprinse, prin descifrarea legilor și normelor aferente domeniului în care este angajat.

Există și alte tipoligii ale personalității managerilor și liderilor, a celor care conduc în general, și care sunt recomandate și corespund totodată oamenilor politici. Vom face și noi referință la câteva asemenea tipologii specifice conducătorilor, ele fiind analizate și prezentate de noi într-o lucrare de referinta, "Climatul educațional şi cultura organizațională şcolară", precum şi de alți autori. Întrucât prezintă un grad de semnificație și importanță pentru profesia politică le vom prezenta in mod succint si in aceasta lucrare.

Guru (Le gourou)

Se caracterizează printr-o personalitate de leader cu multă influență în rândul subalternilor, fiind un leader şi un manager ce se bazează pe calitățile sale carismatice şi nu neapărat pe autoritatea delegată şi legitimată. Drept caracteristici ale acestui tip de conducător sunt: seducția, sugestia, persuasiunea, personalizarea şi ideologizarea funcției, coroborate cu fuziunea membrilor şi a sa personal cu instituția. O altă caracteristică a acestui portret managerial este centralizarea excesivă a conducerii, ceea ce în mod evident are un impact negativ asupra climatului organizațional, generând tensiuni şi atitudini discriminatorii față de unii membri ai organizației. Cu toate limitele evidențiate, activitățile politice şi politica în general revendică un asemenea model, nota sa de bază fiind capacitatea de influență asupra subalternilor şi mai ales farmecul personal ce caracterizează acest tip de personalitate.

Terapeutul

Ceea ce caracterizează acest model, este dominanța paternalistă (dovedindu-se a fi un model pentru subalterni, mai bine zis impunându-se ca model) şi tendința de a nu se implica în rezolvarea problemelor, conducând mai mult prin indicații decât prin implicare şi responsabilitate. Ceea ce-i conferă o notă de superioritate în actul conducerii este delegarea de responsabilitate şi adoptării deciziilor în comun, abordând actul conducerii dintr-o perspectivă mai democratică şi mai participativă decât modelul prezentat anterior sau de altele, după cum vom vedea. Fiind mai puțin birocrat şi tehnocrat, acest model este mai apropiat de stilul leadership şi laissez-faire, resimțindu-se influența teoriilor umaniste în promovarea activității de conducere. Este un umanist care nu agreează rigiditatea şi inflexibilitatea normativă şi tehnocratică, birocrația şi managementul de pe poziția autorității excesive şi exclusive.

Sub raportul influenței asupra climatului organizational , acest model influențează mai mult pozitiv climatul decât negativ, fiind generator de atitudini umaniste, suportive, de natură morală şi afectivă. Este tipul de personalitate recomandat organizațiilor politice şi nu numai, dovedindu-se a fi un bun psiholog şi nu numai un conducător ce îşi exercită rolul prin funcția şi statusul deținut.

Militantul

Prezintă caracteristicile unui manager eficient cu impact pozitiv în planul climatului organizațional. Este activ, se zbate pentru interesele organizației. În acelaşi timp, este un bun

profesionist, dispunând de capacităţi şi aptitudini manageriale. Fiind pragmatic, este omul acțiunii eficiente, deci adoptă actul conducerii de pe pozițiile pragmatismului, predominantă fiind orientarea spre acţiuni şi sarcini şi nu pe relaţii şi oameni. Silul său este un stil de management şi nu de leadership. Prin leadership reamintim că înțelegem activitatea-procesul de influențare exercitat de un conducător asupra unei persoane sau unui grup de persoane pentru a-i determina să se angajeze, să acţioneze în vederea realizării obiectivelor organizaţiei din care face parte. De aici concluzia că leadershipul este o componentă a managementului, vizând în esență dimensiunea psihologică şi psihosocială din sfera conducerii. Se diferenţiază de stilul de management, care este mai impersonal, tehnocrat şi birocratic şi cu incidență negativă în plan motivațional şi afectiv.

Le plumitif

Este portretul managerului asociat tipului şi stilului bazat pe autoritate excesivă, norma şi legea fiind motivaţia şi justificarea acestuia în luarea unor decizii şi a responsabilităţii decizionale. Este conducătorul care lucrează exclusiv în spiritul legii, cu acoperire, şi care produce un climat glacial, "fără suflet", lipsindu-i căldura firească, promovând mai mult relaţiile şi structurile formale decât pe cele informale. Rigiditatea şi centralizarea în actul conducerii sunt caracteristicile de bază ale acestui model, coroborate cu un anume conservatorism şi lipsa de imaginaţie managerială. Este recomandabil în acele organizați în care se impune în actul conducerii un stil autoritar, o "mână de fier", în vederea diminuării tendinţelor anarhice pe fondul unui libewralism exacerbat şi a unei democrați excesive.

Expertul în eficienţă

Este tipul care se caracterizează printr-un stil de conducere autoritar şi care pune un mai mare accent pe sarcină, obiective şi eficienţă, şi nu pe satisfacţiile unipersonale, chiar dacă predominante sunt stimulentele materiale în raport cu cele morale. Climatul generat este destul de rigid, specific stilurilor autoritare şi birocratice, punând pe prim plan rezultatele muncii, îndeplinirea obiectivelor şi ulterior rezolvarea problemelor personale ale membrilor organizaţiei.

Mecanicul social

Se diferenţiază de modelul anterior prin faptul că îşi fundamentează activitatea de conducere pe promovarea şi stimularea motivaţiei prin elemente de ordin afectiv şi moral, fiind deci un stil de leaderschip, care pune la bază comunicarea şi raporturile interpersonale, informale, ceea ce se poate constitui într-un factor favorabil unui climat organizațional eficient şi deschis şi generator de performanţe în ceea ce se întreprinde.

Clinicianul

Este modelul ce caracterizează managerii care îşi cunosc foarte bine subalternii din punct de vedere psihologic, recurgând mai mult la dimensiunea afectivă decât la cea raţională, la ceea ce este individul, adică potenţialitatea sa şi nu exclusiv la rezultatele acestuia. Este un mod asemănător cu cel al mecanicului social, climatul organizațional fiind mai deschis şi destins decât cel influențat de celelalte stiluri şi modele manageriale.

Producătorul

Este managerul pe care-l caracterizează dorința de a obţine rezultate imediate, fiind asemănător modelului expertului în eficienţă şi mecanicului organizaţional. Calităţile sale esenţiale sunt capacitatea de acţiune şi implicare, dublate de o dorinţă ardentă în realizarea unor acţiuni concrete, fiind prin excelenţă un tip pragmatic. Orientarea spre sarcină şi obiective, ca notă dominantă a acestui model, are un impact mai puţin favorabil asupra climatului organizațional, cel puţin din punct de vedere relaţional şi comunicaţional, generând uneori un climat închis şi rigid.

Întreprinzătorul

Se caracterizează prin dinamism prin ceea ce întreprinde sub raport managerial, principalele sale calităţi fiind imaginaţia, creativitatea, perseverenţa şi îndrăzneala în demararea unor acţiuni riscante, ceea ce-i lipseşte modelului anterior. Antrenând în mai mare măsură subalternii în acţiunile întreprinse, acest model generează un climat deschis democratic, consultativ şi participativ. De asemenea este un model productiv, eficient şi recomandat de în activităţile manageriale şi implicit în cele politice.

Integratorul

Sub raport psihosocial şi organizaţional acesta este cel mai eficient model managerial, întrucât prin stilul şi metodele sale de conducere realizează integrarea membrilor şi implicit o coeziune grupală ridicată. Dispune de o capacitate de mobilizare şi motivare ridicată, de sociabilitate şi empatie, ceea ce-l face recomandat în actul conducerii.

Exista si alte tipologii si modele ale personalitatii si implicit ale oamenilor politici si care au drept criteriu evaluativ stilul ce îi caracterizeaza in gândire, comportament si actiunile intreprinse. Întrucat problematica stilurilor de conducere este foarte cunoscuta, nu vom insista asupra acestor stiluri, ci in continuare vom inventaria unele modele si trasaturi contraidicate personalitatii politice si activitatilor desfasurate de catre acestea in domeniul politic

Pe lângă modelele recomandate şi considerate de noi eficiente în activitatea politică, există şi unele configuraţii tipologice pe care le-am considera în mai mică măsură indicate, acestea putând fi şi cele care vor fi descrise de noi în continuare.

3.3.2. Modele contraindicate în politică şi activitatea politică

Neangajatul

Acest model este caracterizat de J. Paturet prin automulţumire, blazare şi absenţa preocupărilor în actul conducerii, nota comună fiind tendinţa de izolare, atitudinile conservatoare şi comportamentele rutiniere. Este cel mai contraindicat model din activitatea managerială fiind un model excepţie în asemenea domenii de activitate şi cu atât mai mult în mediul politic. Cu un asemenea model şi stil de conducere climatul are de suferit, conducând la un climat închis, tensionat, profitabil pentru cei care profită de neimplicarea şi în ultimă instanţă de incompetenţa liderului şi managerului în general.

Mecanicul organizaţional

După L. J. Stiler acest model se bazează printr-o conducere birocratică autoritară, managerul dezvoltând forme raţionale de organizare şi conducere, şi nu de natura afectivă-umană. Este un model asemănător dirijistului, accentul fiind pus pe planificare-organizare, stabilitatea personalului. Climatul organizaţional este rece şi închis, iar subalternii sunt în general nemulţumiţi de viaţa şi sănătatea organizaţiei.

Administratorul

În opinia lui I. Adides acesta este un model birocratic bazat pe o conducere autoritară şi caracterizat prin dorinţa de a organiza bine şi în mod eficient activitatea, chiar în defavoarea efectelor produse în plan relaţional şi afectiv. Este managerul bazat mai mult pe raţionalitate (conduce mai mult cu capul şi mai puţin cu sufletul) decât pe afectivitate şi umanism. La baza actului conducerii stau ordinea şi disciplina, experienţa şi spiritul pragmatic, fetişismul normativ (norma devenind un fetiş), ceea ce are şi induce totodată un impact negativ în planul climatului organizaţional şi implicit în activitatea de conducere.

Personalităţile accentuate

Ca orice activitate şi cea politică presupune anumite calităţi legate de competenţa “actorilor politici” şi în acelaşi timp respinge unele trăsături şi însuşiri de personalitate care-i fac ineficienţi pe aceştia. Vom reproduce şi noi principalele trăsături de personalitate ce structurează anumite modele ale unor asemenea personalităţi contraindicate în acest domeniu complex şi responsabil al vieţii politice. Relevente ni se par din acest punct de vedere tipologiile aşa ziselor personalităţi accentuate, care în opinia lui M. Lăzărescu, exprimată într-o lucrare de referinţă, “Psihologia clinică” şi reprodusă de psihiatrii Nireştean A. şi Ardelean M. (2001) evidenţiază următoarele modele ale acestor personalităţi, şi pe care noui le-am considera inadecvate mediului politic. Acestea ar fi:

Suspiciosul evitant – este nesigur pe sine ca si pe altii, indecis, tensioonat, crispat si dominat de conduita amanarii situatiilor problematice pentru rezolvarea carora are nevoie sa fie protejat si ajutat de cei din jur. Se subintelege ca un lider politic lipsit de increderea de sine si in ceilalti, plin de conflicte interioare si supus unui permanent stres, nu poate deveni eficient si cu atat mai putin model intr-o asemenea activitate politică.

Extrapunitivul exploziv – este un acuzator necontrolat al celorlalţi cu reacţi de tip exploziv şi potenţial agresiv ale cărei consecinte le regreta mai mult sau mai putin sincer –-intr-un mod disimulativ. La fel si extrapunitivul, adesea marcat de frustrări extrapunitive şi mai puţin intra sau

inpunitive este contraindicat întrucât îi este diminuat simțul autocritic şi implicit sentimentul responsabilității şi cunoasterea de sine.

Hipersociabilul euforic – e bine dispus, senin, cu un umor contagios, dar de o sociabilitate superficială, cu alte cuvinte un individ care tratează totul în modul cel mai firesc, fără capacitate discriminatorie şi de decelare a conexiunilor şi esențelor specifice unor fenomene complexe cum ar fi şi cele politice.

Hiperexpresivul captativ – resimte nevoia să fie in centrul atenției anturajului, indiferent daca este blamat sau admirat, are o bogata expresivitate mimico – gestuală şi o imaginatie pe masura cu ajutorul carora capteaza pe cei din jur. Este un tip ce se bazeaza mai mult pe imagine, de cele mai multe ori beneficiind de charismă, fiind "stralucitor" ca aparență, dar superficial în relațiile sociale.

Adezivul perseverent – e rigid, meticulor, fara intuiţie si spontaneitate, legat mai mult de concret, isi cumuleaza tensiunile putand izbucni brusc si agresiv. Se subînțelege că prin lipsa capacităţi de stimulare a climatului pozitiv şi implicit a coeziunii de grup un asemenea model devine contraindicat şi repudiat.

Formalistul perfecționist – e dominat de principii abstracte, de normele si convenientele comunitare, de dorinta de a atinge perfectiunea in plan socioprofesional, fiind perseverent dar deficitar sub raport imaginativ si creativ. Un asemenea individ lipsit de imaginație şi o gândire concretă ia decizii destul de greu ceea ce face ca şi acțiunile întreprinse să capete nuanțe ambivalente sub raportul efectelor şi mai ales al timpului şi eficienței acestora.

Ambivalentul – oscileaza intre dorinta de a fi condus si cea de independenta, fiind mereu nehotărât, se angajeaza cu putina eficienta in mai multe direcţii, având uneori tendințe contradictorii în ceea ce gândeşte – proiectează şi mai ales modul de punere in practică a unor asemenea proiecte, fapt ce-i conferă o "calitate" ce-l înscrie pe orbita incompetenței în cadrul activităților politice.

Instabilul emotiv-atitudinal – oscileaza ca dispozitie si activism si nu este intotdeauna motivat conjunctural, oscilând între euforie, ostilitate iritabila, anxietate, suspiciozitate, indiferență si autoculpabilizare cu potential autoagresiv. Este unul din cele mai contraindicate modele în viața politică întrucât induce nesiguranță si suspiciune in cadrul grupurilor pe care le conduce.

Pesimistul profund-solitar – are o dispoziție depresivă, e lipsit de interes major pentru viitor şi satisfacțiile cotidiene, prefera singuratatea sau compania unor persoane de incredere, fiind atasat profund de un statut socioprofesional sobru, decent, eficient, bogat in semnificatii pozitive. La fel ca si modelul anterior, asemenea indivizi sunt excluşi în acest domeniu de activitate şi întru-totul contraindicați pentru statusul de lider politic sau manager. Prin pesimismul exprimat induce o stare de neîncredere şi in acelaşi timp inhibă inițiativele participative şi creative ale subalternilor.

Astenicul ambițios – e putin sociabil, deficitar imaginativ si sub raport comunicational, încearcă să se afirme profesional, este insa dezavantajat de incapacitatea de a-si mobiliza energia fizică şi psihică. Este un tip marcat de lentoare şi oboseală, ceea ce prin efectul contagiunii se transmite şi în rândul grupului, având desigur un impact negativ atât ca acțiune cât şi la nivelul climatului de grup.

Indiferentul detaşat – e lipsit de rezonanta afectiva față de mediu dar şi față de sine, e detaşat, nu se bucură şi nu este impresionat niciodată, preferând preocuparile abstracte si impersonale. Se subînțelege ca un lider politic nu poate fi nici detasat de grup si cu atat mai putin nu se poate izola intr-un asemenea turn de fildes si ca atare sa se rupa de realitate.

Obedientul sau supusul (fără voința şi fără opinii) – e dominat de dorinta de a fi condus si orientat, fiind incapabil sa finalizeze ceva prin voință proprie. Prin natura sa, obedientul este specific personalității caracterizate cu o voință scăzută şi implicit cu o personalitate diminuată, chiar dacă face parte din rândul aşa ziselor personalități accentuate, după cum le consideră M. Lăzărescu şi C. Leonhard, în cunoscuta-i lucrare "Personalități accentuate în viață şi literatură".

Dominatorul exclusivist – E ferm, hotărât, cu reacți energice, pretinde supunerea dar nu acceptă criticile, vizând mereu poziții dominante în societate şi familie, fiind marcat însă de unele tendințe psihopatologice contraindicate acestui domeniu de activitate, cum ar fi paranoia şi mai grav schizofrenia paranoică.

Tipurile descrise din cadrul acestei tipologii ce diferenţiază personalităţile accentuate faţă de cele normale şi dizarmonice permit structurarea unui statut profesional, mai mult sau mai puţin contraindicate acestuia (în cazul nostru celui din domeniul politic) în măsura în care trasatura sau trasăturile dominante se corelează cu cerinţele ce le presupun o anumită profesie, în cazul nostru a celei politice.

Se subînţelege că aceste trăsături şi caracteristici nu se regăsesc într-un mod exclusivist la un tip de personalitate sau altul, ci la fel ca şi în cadrul temperamentelor şi caracterelor, se manifestă o anumită trăsătură dominantă si relevantă totodată sub raportul delimitării unui model sau altul şi care în mod dezirabil se consideră a fi eficient într-un anumit domeniu de activitate şi ineficient în altele. Spre exemplu, hiperexpresivul este modelul ce apelează mai mult la atenţia celor din jur şi este compatibil cu o asemenea profesie şi carieră politică fiind însă contraindicat altor profesii în care notele dominante ale acestui model îl fac contraindicat şi ineficient. Desigur, asemenea corelaţii între deziderabilitate şi eficienţă se pot stabili şi între celelalte modele, o asemenea sarcină lasând-o la latitudinea fiecarui cititor in vederea dezvoltarii capacitatii asociative şi a gândirii analitice şi combinative. În analiza pe care o vom întreprinde în continuare vom apela la unele cunoştinţe din domeniul psihiatriei, surprinzând acele vulnerabilităţi şi limite ale personalităţii din această perspectivă, beneficiind în acest sens şi de lucrarea psihiatrilor citaţi (Nireştean A. şi Ardelean M.)

Personalităţile dizarmonice

Cunoaşterea trăsăturilor dezavantajante cât şi a "punctelor tari" ale personalitatii unui individ asigura acestuia beneficii profesionale evidente care îi permit să caute situaţii şi activităţi în congruenţă cu particularitatile sale. Astfel, persoana se simte utila si increzătoare în sine, evaluările si autoevaluările referitoare la profesia sa devenind un prilej de satisfacţie mulţumire şi împlinire profesionala. Din păcate asemenea sentimente nu au însă întotdeauna o fundamentare reală, ele fiind specifice unor iluzii şi domenii fictive, dincolo de concret, într-un imaginar patologic, ceea ce face să se desprindă unele personalităţi dizarmonice şi care din păcate sunt destul de frecvent regăsite în mediul politic. Le vom prezenta pe cele mai reprezentative, nu înainte de a defini personalitatea umană, care reprezintă totalitatea trăsăturilor temperamentale, caracteriale, intelectuale şi volitiv – energetice individuale, deci un ansamblu de elemente şi structuri aflate într-o continuă interacţiune şi interdeterminare. În măsura în care aceste conexiuni ale structurilor devin funcţionale, avem de-a face cu o personalitate normala – armonică şi echilibrată, iar în măsura în care unele conexiuni sunt mai deficitare sau chiar inexistente se delimitează aşa numitele personalităţi dizarmonice şi anumite boli psihice şi neuropsihice care evident într-o asemenea activitate complexă cunm este politica devin contraindicate.

În prin plan la dizarmonic sau la psihopat se situează mereu deviaţiile cantitative şi calitative ale sferei instinctuale şi ale celei volitive care sunt exprimate în plan comportamental printr-o incapacitate periodică sau permanentă de adaptare la condiţiile mediului social. O asemenea incapacitate induce efecte nu numai asupra activităţii individului ci si a grupului, organizaţiei sau institutiei conduse de un asemenea individ cu tendinte dizarmonice sau chiar pe fondul unei destructurari a personalităţii. Vom analiza în continuare cele mai tipice personalităţi dizarmonice şi care devin contraindicate în această profesie şi carieră politică.

Personalitatea paranoică

Pentru a înţelege mai bine acest tip de personalitate şi a o putea evalua în mod comparativ cu alte tipologii din cadrul personalităţii dizarmonice, simţim nevoia să prezentăm câteva caracteristici ale acestei boli psihice şi de personalitate. Aşa cum este cunoscut, paranoia este o boală psihică din grupul psihozelor delirante, cronice, caracterizată prin existenţa ideilor delirante permanente şi sistematizate (din perspectivă etnologică derivă din alăturarea etimonului para – alături şi nous – minte). Se caracterizează prin prezenţa unui nucleu delirant, dezvoltat insiduos şi centrat pe tema disconfortului, disconfort cauzat, sub o formă sau alta de persoanele din jurul său, care-l împiedică să-şi desfăşoare plenar potenţialul său creator, îl stânjenesc, îi pun în faţă fel de fel de obstacole cu care urmează să lupte la nesfârşit, să se dezvolte, să protesteze. Din punct de vedere etiopatogenic, cauzele sunt atât de natură endogenă cât şi de natură exogenă. Ideile delirante, specifice acestei maladii psihice, nu sunt doar simple erori de judecată, şi prin ele nu se înţeleg doar credinţele şi

convingerile prin care se exprimă tema ficțiunii delirante (de persecuție, de grandoare), ci tot cortegiul fenomenelor ideoafective, în care se încorporează delirul (intuiții, iluzii, interpretări etc.). Paranoia înseamnă atât alienarea personalității cât şi depersonalizarea, delirul înseamnând o ieşire din realitate, o gândire derealizată.

Ceea ce contraindică un asemenea model al personalității dizarmonice, cu accente mai mult sau mai puți vizibile în planul manifestării şi acțiunilor este orgoliul excesiv şi supraestimarea de sine, cauzate de o reflecție critică şi severă față de ceilalți, coroborată cu o atitudine disprețuitoare față de cei din jur. Paranoicul se consideră un luptător împotriva nedreptăților şi consideră că are întotdeauna dreptate, mascându-şi uneori această atitudine (autofilia- sentimentele de autoapreciere) printr-o falsă modestie şi disimulare. Hipervalorizarea Eului îl face să nu accepte autocritica, deşi se aprecieze ca a fi rațional, şi să exagereze dificultățile prin mecanisme interpretative.

O altă caracteristică contraindicată acestei personalități paranoice este neîncrederea în subalterni, ceea ce îi face pe aceşti indivizi să se situeze şi să adopte o continuă atitudine de suspiciune în raport cu ceilalți membri ai colectivității şi mai ales față de competența celor aflați la putere. Hipervigilenți fiind, îşi iau întotdeauna măsuri de precauție împotriva oricărei amenințări pe care li se pare că o percep. Pe acest fond al neîncrederii este pusă în permanență la îndoială loialitatea celorlalți, aşteptându-se întotdeauna la farse, înşelătorii din partea acestora, intrând în conflict cu aceştia şi manifestîndu-se într-o modalitate exigentă până la tiranie față de aceştia. Sunt profund interesați de putere şi titluri, fiind deseori invidioşi pe cei cu statut social ridicat. Sunt în general ostili față de anturaj, participând în mod restrâns la activitățile grupului, şi atunci, numai în situația în care ocupă o poziție dominantă.

O altă trăsătură ce-i face contraindicați pe acei indivizi marcați de acest stigmat al personalității paranoice este psihorigiditatea, care se manifestă ca o tendință de neînlocuit în perseverarea la propriile idei şi convingeri, coroborată cu lipsa dinamismului adaptativ, fapt ce va duce la ignorarea multor probleme importante şi la adoptarea unor atitudini inflexibile şi rigide.
Unele carențe şi trăsături de personalitate se regăsesc şi în planul gândirii, atât prin stil, cât şi prin interpretare. Astfel interpretativitatea este generată de sistemul de gândire care funcționează după un mod rigid şi "riguros" sistematizat. Suspiciozitatea şi susceptibilitatea care marchează relațiile cu ceilalți, determină asemenea indivizi paranoici să acorde unor fapte emoționale semnificații personale şi intenționale, excerbându-le în cele mai multe situații. Uneori are convingerea că cei din jur (anturajul), îi sunt ostili, că este subminat şi discreditat, de aceea este într-o permanentă reacție de protecție a propriului eu

Unele limite ale acestei personalități se resimt şi în plan afectiv, prin reducerea modulării afective sau a unui nivel scăzut al rezonanței afective generată pe de o parte de o timie mai redusă (tonus afectiv- acea stare afectivă existentă atunci când nimic însemnat nu apare în câmpul conştiinței) şi, pe de altă parte, de psihorigiditate. Simțul umorului, gustul pentru artă, seninătatea, relaxarea şi tandrețea sunt foarte slab reprezentate în tabloul psihologic al acestor indivizi. Această lipsă de modulare afectivă este resimțită de ceilalți ca o răceală afectivă. Intimitatea este evitată, cu excepția celor în care au absolută încredere, fiind caracterizată această personalitate prin prudență excesivă şi secretivitate. De ceilalți este perceput ca a fi ostil, dificil, încăpățânat, în permanență apărare, generând nelinişte şi nesiguranță la nivelul structurii din care face parte şi o conduce
Din perspectiva tipologizării şi a formelor sale de manifestare, în cadrul acestei psihopatii există o formă clinică bine distinctă de psihopatie paranoică, având patru simptome principale:

1. supraaprecierea persoanei proprii (orgoliul, narcisismul);
2. disprețul, minimalizarea importanței şi valorii celorlalți (susceptibilitatea, invidie);
3. apariția unor erori de logică în gândire, ca o consecință evidentă a lipsei capacității de comparare a propriilor capacități cu a celor din jur (tendința la absolutizare, exagerare;
4. goana după argumente, detalii, încăpățânare);
5. lipsa unei supleți adaptative socioprofesionale.

Alți autori împart boala în: forme acute, periodice, secundare şi cronice, pe când alții preferă subdiviziunea în funcție de tematica delirantă, concretizată în: paranoia interpretativă, de revendicare, pasională, hipohondriacă şi mistică.

Kurt Schoeider descrie în ce fel delirul poate interesa: fiinţa proprie (hipohondrie, descendenţă, etc.), persoane străine (persecuţie, prejudiciu, gelozie) sau anumite situaţii sau obiective (invenţie). El distinge ca forme clinice de paranoia: delirul de interpretare. Sau după alte clasificări, acelaşi autor clasifică aceşti psihopaţi fanatici, în fanatici de luptă şi fanatici pasivi. Primi ar face din categoria celor care intră în conflict cu ordinea socială şi ar poza în adevăraţi apostoli ai adevărului pur. Cealaltă categorie ar face parte din categoria celor conştienţi de superioritatea lor indiscutabilă, orientâdu-se spre mişcări sectante, filozofice, religioase şi nu în ultimă instanţă spre manifestări şi acţiuni politice.

În esenţă se poate concluziona că această maladie psihică este însoţită de grandoare, persecuţie, egoism şi individualism, conducând spre un stil de conducere autoritar dur, incompatibil cu principiile noii democraţii şi a statului de drept. din rândul lor însă au fost şi sunt racolaţi „marile" personalităţi politice, conducătorii şi lideri de toate categoriile, pretinşi apărători ai dreptăţii sociale şi a schimbărilor sociale şi politice. Faptele lor contrastează profund cu scopurile iniţiale, în cele mai multe situaţii ajungându-se la totalitarism şi dictatură. Istoria este plină de asemenea exemple aşa că nu vom insista asupra lor.

Personalitatea schizotipală

Este marcată de insuficienţa capacităţilor relaţionale, de distorsiuni perceptive şi cognitive, precum şi de excentrităţi sau ciudăţenii comportamentale, reprezentând o culme a bizarului şi a stranietăţii caracteriale. Aşa cum este descris şi de Bleuler, cel care a introdus această noţiune, schizotimicul prezintă anumite trăsături psihologice cum ar fi: hipersensibilitatea, timiditatea, tendinţa spre introversiune şi răceala afectivă, reţinerea până la inhibiţie, dar cu un potenţial manifest spre reacţii impulsive neadecvate şi neaşteptate. După unii psihiatrii, schizotimia reprezintă psihotipul predispozant pentru schizofrenie, fapt contestat de alţii, întrucât schizofrenia apare şi în cadrul altor prototipuri de personalitate premorbidă, fiind mult mai gravă prin conţinut, manifestări şi efecte. Se subînţelege că prin aceste trăsături şi particularităţi, personalitatea psihotipală este cu totul contraindicată în activitatea politică.

Personalitatea schizoidă – este personalitatea în care abstractul, izolarea, introversiunea se transformă în idaptabilitate sociala, raţionalism morbid, idealism rigid, etc. Un asemenea tip de personalitate îngrijorează întrucât din punct de vedere semantic şi etimologic, desemnează o stare şi totodată o tulburare de personalitate, dar care nu se identifică cu ceea ce am fi înclinaţi să credem ca a fi, cu schizofrenia şi personalitatea schizofrenică. După unii psihiatrii personalitatea schizoidă şi această maladie ar reprezenta doar un "palier" spre schizofrenie, mai precis fiind considerată o stare maladivă ce avertizează asupra schizofreniei ca boală psihică. Spre deosebire de bolnavul schizofren, schizoidul se izolează devenind necomunicativ, caracterizându-l aşa cum am mai arătat indiferenţa, răceala afectivă şi detaşarea, nefiind atât de periculos sub raport social, ca bolnavul schizofren.

Personalitatea schizofrenă

Din perspectiva etiologiei – etiopatogeniei această maladie rămâne cel mai controversat capitol din psihiatrie. Printre alţi factori care contribuie la apariţia acestei maladi, nu lipsiţi de importanţă şi aceştia, psihiatri americani evidenţiază tot mai mult rolul factorilor socio-familiali, determinată fiind de carenţa afectivă din familie, aceste familii având aerul unor familii de roboţi, unde fiecare membru îşi duce propria viaţă tolerându-se reciproc, dar neinteresându-se de preocupările celuilalt şi participând puţin sau deloc la evenimentele comune. Am subliniat acest factor în scopul evidenţierii unei posibile creşteri a acestei maladi psihice pe fondul prezentat mai sus şi mai ales prin intermediul tendinţelor de individualizare şi atomizare a societăţii.

Sub raport simptomatologic această boală psihică se manifestă destul de difuz, însăşi debutul său fiind greu observabil, simptomatologia putând fi confundată în acest stadiu cu alte boli psihice cu care are elemente comune. Cele mai individualizate forme de debut sunt: debutul acut, debutul lent, debutul subacut, forme coroborate cu variabila timp şi evident cu anumite tulburări comportamentale.

În raport cu aceiaşi problematică, cea a simptomatologiei, alţi psihiatri delimitează alte simptome ale personalităţii schizoide şi implicit a maladiei analizate, cum ar fi: disociaţia, autismul,

ambivalența, platitudinea afectivă (sentimente, emoții difuze, nespecificate), iar Endicott, Spirzer şi alți psihiatri americani împart simptomele în trei categorii principale:

1. simptome semnificative;

2. simptome observate frecvente;

3. simptome care sunt comune şi altor boli psihice.

Simptomele observate în modul cel mai frecvent se caracterizează şi concretizează prin: apatie, agitație psihomotorie de tip catatonic (tulburarea activităților voluntare) halucinații cenestopatice (tulburare conştientă a percepției intero şi proprioceptivă- a sinelui) şi auditive.

Simptomele comune ale schizofreniei cu alte boli psihice se concretizează în: delirul de relație; halucinații; comportamente bizare; instabilitatea legăturilor interpersonale; insuficiența supleții personale în diverse situații; preocupări în mod exagerat asupra propriului eu.

Studiile O.M.S. au demonstrat că simptomele cele mai frecvente şi semnificative pentru precizarea diagnosticului de schizofrenie sunt: lipsa perspicacității (înțelegerea rapidă şi profundă a lucrurilor); halucinațiile auditive şi verbale; delirul de persecuție, suspiciunea; dispoziția delirantă; platitudinea- inexistența uneori a sentimentelor.

În general manifestările personalității schizoide şi dupa cum vom vedea si a celei schizotipale cunosc modalități şi forme clinice de manifestare după E.Kraepelin formele clinice clasice ale schizofreniei sunt:

- *schizofrenia paranoică;*
- *schizofrenia catatonică;*
- *schizofrenia hebefrenică*

Asociind acestor trei forme clasice şi o aşa numită formă simplă a schizofreniei (E.Bleurer), putem afirma în comun acord cu alți psihiatri (G. Ionescu remarcă faptul că această clasificare nu este absolută şi relativă, în sensul că o formă de schizofrenie se poate converti în altă formă) că schizofrenia cunoaşte patru forme fundamentale de manifestare, cum sunt:

forma simplă - caracterizată prin degradare intelectuală, izolare de realitate (autism), platitudine afectivă;

forma hebefrenică - descrisă pentru prima oară de Heller, debutează de obicei lent, în plină perioadă pubertară, prin apariția treptată a degradării psihice. Se concretizează prin lipsă de interes, ambivalență, sentimentul înstrăinării, coroborată cu barajul gândirii, perseverarea ideativă sub o falsă şi vădit aparentă mască de veselie nemotivată. Bolnavii sunt capabili să facă fel de fel de glume sau de farse de prost gust, devenind grosolani şi vulgari. Tulburările de limbaj, sub formă de neologisme şi iterație, se alătură gravelor tulburări de comportament. Exploziile nemotivate de râs şi plâns sunt urmate de inerție, pasivitate, neîndemânare, încăpățânare. Datorită tulburărilor mari din sfera conitivă, aceşti bolnavi nu pot fi ținuți în familie.

forma catatonică - se manifestă printr-o serie de tulburări psihomotorii, sub denumirea de catatonie. În cursul evoluției, tabloul clinic prezintă două perioade mai distincte: o perioadă de agitație psihomotorie catatonică, şi alta de stupoare catatonică. Forma agitată are o durată scurtă (câteva zile) şi apare ca o adevărată descărcare psihomotorie primitivă, elementară, limitată la un spațiu restrâns şi puțin influențată de anturaj. În forma stupuroasă, care are o durată de săptămâni sau chiar luni de zile, se pot observa majoritatea elementelor care formează sindromul catatonic şi anume: negativismul, pasivitatea, manierismele şi automatismul de comanda, fenomenele de ecou (ecolacsia, econimia, ecofracsia).

forma paranoidă - este forma cea mai bine conturată şi considerată mai ales de psihiatrii francezi drept cea mai tipică. Debutul său, de obicei insiduos, este mai tardiv ca a celorlalte forme (după 20 de ani), iar caracteristica acestei forme o dă complexul delirului halucinator de relație-interpretare –persecuție, care prinde ca într-un păienjeniş întreaga personalitate a bolnavului. Ideile delirante, pasagere, fragmentare, bizare şi chiar absurde, se alimentează mereu din tematica paranoidă, susținută de altfel în permanență de halucinațiile auditive, tactile şi vizuale. La acestea se adaugă şi comentariu delirant megaloman care poate apare tardiv, ca un mod de a susține partitura – percepția persecutorie.

Aşa cum semnala şi regretatul psihiatru român, G. Ionescu, există şi alte tipuri ale schizofreniei, cum ar fi schizofrenia nediferențiată, depresia post – schizofrenă, schizofrenia atipică,

cenestopată, reziduală, nespecifică, maladii ce conduc la asemenea tulburări schizoide şi schizotipale, în esență printr-un comportament excentric şi prin anomalii ale gândirii şi afectului, tulburări ce fac să fie nerecomandate asemenea indivizi marcați de aceste maladii în activitățile politice şi nu numai.

În esența tabloul personalității schizoide şi schizotipale se poate caracteriza prin toate aceste simptomatologi ale maladiei analizate, fiind o personalitate cu totul şi cu totul contraindicată în profesia şi cariera politică. Şi aceasta deoarece, aşa cum am mai arătat aceste personalități dizarmonice se caracterizează printr-o limită a capacităților relaționale, prin distorsiuni perceptive şi cognitive, coroborate cu anumite excentricitati sau ciudatenii comportamentale şi cu o structură dizarmonică sub raport caracterial şi la nivelul întregii personalități. Apelând la o gândire vagă circumstanțială, metaforică, hiperelaborată şi stereotipă, atat schizoizii cât şi schizotipalii sunt contraindicați în această profesie şi în aceste activități, întrucât bizarul şi evident gândirea mi mult metaforică decât cea concretă nu pot face din oamenii politici decât simpli si umili aventurieiri. Un arhetip care a făcut carieră în opera literară și nu în politică, este Răzvan Vodă şi din păcate nu numai.

Personalitatea isterică

Chiar dacă un asemenea termen induce o anumită îngrijorare şi chiar negare sub raport existențial, aşa cum vom vedea există suficiente "probe" pentru a valida ipoteza noastră în raport cu această personalitate regăsită în mediul politic. Dar să vedem ce este isteria şi prin ce se caracterizează personalitatea isterică. Aşa cum este îndeobşte cunoscut şi acceptat de către specialişti, isteri este o formă de nevroză, caracterizată prin hiperexpresivitate somatică, a imaginilor şi a afectelor inconştiente. Are manifestări polimore, psihice şi somatice, care apare sub influența unor factori externi, dar întotdeauna pe fondul unor particularități de structură a personalității. Desigur, nu ne vom referi la aspectele comportamentale şi mai ales somatice ale acestei maladii psihice, ci mai mult la celelalte particularități prin care poate fi evaluată o asemenea personalitate contraindicată în activitățile politice şi nu numai.

Sub raport etiopatologic, cauzele şi substratul isteriei nu sunt suficient de bine cunoscute: sunt incriminați atât factori biologici, eredo- constituționali , neurofiziologici, şi psihogeni. P.Jeanet crede că boala este o consecință a reducerii câmpului conştiinței şi a concentrării acesteia asupra ideii sugerate, care devine astfel o idee fixă, fiind sub acest aspect o varietate a psihasteniei, cu deosebirea că în astenie restrângerea câmpului conştiinței este centrată pe funcțiile psihice elementare şi pe manifestările somatice.

Psihanaliza consideră că isteria are drept cauză conflictele refulate, care se manifestă în diferite simptome. Se inserează pe un fond afectiv şi volițional defectuos, bolnavul prezentând o permeabilitate afectivă, o imposibilitate de conservare a stării afective anterioare într-o situație afectivă deosebită. Psihanaliza distinge din această perspectivă mai multe forme ale isteriei, cum ar fi: isteria de conversie, isterie de angoasă, isteria de apărare, isteria de apărare, isteria hipnoidă, isteria traumatică.

Manifestările clinice sunt variate, de la simple acuze nevrotice, până la tulburări psihotice. Distingem din acest punct de vedere mai multe tulburări şi forme de manifestări ale isteriei:

- *tulburări paroxistice;*
- *tulburări funcționale;*
- *accidente psihotice.*

Nu vom insista asupra acestora din rațiuni lesne de înțeles, ci vom sublinia doar ideea că în realizarea tabloului clinic al isteriei şi istericului un rol important îl joacă particularitățile de structură premorbide, ceea ce explică de ce, în condiții psihotraumatizante relativ puțin intense, manifestările clinice sunt atât de diferite de la un bolnav la altul.

Trăsăturile ce ar particulariza acest tip de personalitate premorbidă sunt egocentrismul, labilitatea afectivă, histrionismul şi frigiditatea. Vom analiza câteva dintre acestea.

Egocentrismul este acea caracteristică specifică gândirii copilului sau a personalității premorbide, ce constă în nediferențierea conştiinței de sine de conştiința lucrurilor sau, altfel spus, în absența conştientizării diferenței dintre acțiunile asupra obiectelor, aparținând subiectului şi obiectelor asupra căruia acționează subiectul, aparținând lumii exterioare lui. În absența acestei

diferenţe, subiectul îşi centrează întreaga cunoaştere asupra activităţii proprii, rezultând de aici o serie de deformări ale realităţii cum ar fi: irealismul, artificialismul şi precauzalitatea.

Labilitatea afectivă sau emoţională este acea tulburare de afectivitate ce constă în trecerea rapidă de la o stare de bună dispoziţie la una rea (râs şi plâns fiind cunoscută sub denumirea de ciclotimie (care derivă din grecescul cyclothymie care semnifică tendinţa spre alternanţă între euforie şi depresie, adică spre labilitate afectivă). Asupra celorlalte trăsături nu vom insista întrucât ele fac obiectul altor tipuri de personalitate, cum ar fi histrionismul şi personalitatea histrionică, ca să nu ne referim la cealaltă trăsătură menţionată, frigiditatea, care nu are nimic comun cu domeniul nostru de analiză

Personalitatea histrionică

Prezintă un interes deosebit pentru domeniul nostru de analiză, întrucât aşa cum a demonstrat experienţa politică postdecembristă, în politică există foarte multe personalităţi de tip histrionic. Vom prezenta câteva trăsături ale acestei personalităţi:

a) auto-dramatizarea, expresia teatrală, exagerată a emoţiilor;

b) sugestibilitate, pacientul fiind uşor de influenţat de către alţii sau de anumite circumstanţe;

c) afectivitate labilă şi superficială;

d) cautarea continua a senzaţiilor puternice, a admiraţiei celorlalţi şi a activităţilor în care individul este în centru atenţiei;

e) seducţie inadecvată în comportament sau înfăţişare;

f) atenţie exagerată acordată atracţiei fizice.

Trăsăturile asociate acestei personalităţi pot include egocentrism, autoindulgenţă, dorinţa continuă de a fi apreciat, existenţa sentimentelor uşor de rănit şi comportament persistent manipulativ pentru satisfacerea nevoilor proprii. Histrionicul încearcă să capteze atenţia celorlalţi atât prin hiperexpresivitate cât şi prin atitudini dramatice sau teatrale. Nu de puţine ori, printr-o capacitate empatică ieşită din comun şi printr-o disimulare excesivă, se transpune unele roulri prin care "fascinează" şi captează interesul celor din jur. Prin rolurile jucate şi pe care le schimbă în mod imprevizibil, el vizează un beneficiu personal, îndeosebi afectiv, redându-i temporar încrederea îm sine după cum afirma Dacourt G. în lucrarea "La personalité hystérique" Aşa cum am arătat, personalitatea histrionică este preocupată mai mult de sine, devenind o personalitate egocentrică, fapt ce face ca un esemenea individ să adopte unele atitudini discriminatorii şi un comportament arogant. Asemenea limite şi nu numai nu îl recomandă pentru cariera politică, unde sunt necesare personalităţi profunde, competente şi nu asemenea actori de duzină sau "lăutari" politici, care "cântă" după ureche şi "joacă" după propriile interese.

Personalitatea narcisică

Face parte din cadrul personalităţilor expresive fiind înrudită cu personalitatea histrionică, înrudire care constă în permanenta nevoie de admiraţie şi prin sentimentul de superioritate faţă de alţi indivizi obişnuiţi şi evident inferiori acestora. Din această convingere a narcisicului că este o personalitate excepţională derivă subaprecierea şi desconsiderarea celorlalţi. Pe plan imaginar, personalitatea narcisică trăieşte fantasme de putere, de superdotare intelectuală şi de posesiunea unor calităţi fizice deosebite. Asemenea personalităţi au impresia că merită admiraţie şi privilegii care încă nu le-au fost acordate dar care urmează sa fie recunoscute şi să le dobândească, ceea ce îi apropie din punct de vedere psihologic de personalităţile frustrate. Narcisicii se compară cu persoanele de succes sau cu o faimă bine stabilită, ca şi cum ar aparţine acestei categorii predestinate conducerii şi evident de aleşi ai soartei (cf Kernberg O., 1991).

Există şi alte trăsături ce-i fac să fie nerecomandaţi pentru cariera politică, cum ar fi stima lor de sine exagerată şi fragilă în acelaşi timp, fiind întreţinută printr-un mecanism de însuşire şi auto-investire cu atributele de excepţie ale personalităţilor. În general narcisicii sunt persoane frustrate şi cu tendinţe latente de accedere în planul elitelor sociale, culturale şi mai ales politice. Asemenea histrionicului şi narcisicul caută în permanenţă atenţia, admiraţia şi favorurile nejustificate ale celorlalţi. Într-un colectiv, narcisicul consideră că prima prioritate a celorlalţi este să-i asculte sfaturile şi să-i urmeze iniţiativele, fiind afectat şi nemulţumit de atitudini contrare. Este uşor de a

identifica asemenea personalități şi în cadrul vieţii politice româneşti, precum şi impactul indus în viaţa politică de către aceştia, aşa că nu vom mai insista asupra acestui model pe care-l considerăm cu totul contraindicat în viaţa şi cariera politică.

Personalitatea frustrată

Despre personalitatea frustrată s-a vorbit foarte puţin, iar ca model contraiondicat în activităţile politice nu s-a menţionat aproape nimic în literatura de specialitate, cu toate că cei mai mulţi oameni politici s-au confruntat şi se mai confruntă încă cu asemenea sentimente şi trăiri ale frustrării. Uneori chiar motivaţia accederii spre asemenea carieră, percepută doar în plan benefic, ca sursă de câştig şi ascensiune în plan social, este regăsită într-o asemenea limită de natură psihologică şi psihanalitică a personalităţii. De aceea frustrarea sub raport semnatic este considerată ca a fi o noţiune care semnifică o suferinţă determinată de lipsa unei satisfacţii vitale, a unei decepţii a unor eşecuri; neîntâmpinarea unor aşteptări şi speranţe, ori ca efect al nesatisfacerii unor trebuinţe. Se constituie ca parte componentă în cadrul conflictelor intrapsihice, şi o dominantă psihologică în structura personalităţii, cu funcţii atât pozitive cât, mai ales, negative. Negativ, stările de frustrare sunt trăite de subiect, percepute ca insatisfacţii şi neplăcere, reacţiile sale comportamentale putând deveni agresive. Ele pot fi orientate asupra obiectului dorit (scopul, trebuinţa, necesitatea, problema), pentru a cărei obţinere subiectul trebuie să aibă o intensă motivaţie, sau asupra obstacolului, în vederea obţinerii obiectului-scopului. În relaţiile interpersonale, fie ele de natură interactivă, intercognitivă, sau interafectivă, precum şi cele dintre indivizi şi colectivitate, stările de frustrare provoacă tensiuni, conflicte, sentimente de nemulţumire, uneori generalizate.

Vom prezenta în continuare câteva orientări teoretice asupra fenomenului de frustraţie. P.P. Neveanu defineşte frustraţia ca acel fenomen complex de dezechilibru afectiv ce apare la nivelul personalităţii în chip tranzitoriu sau relativ stabil, ca urmare a nerealizării unei dorinţe, a obstrcţionării satisfacerii unor trebuinţe, a deprivării subiectului de ceva ce-i aparţinea anterior, în ordinea materială, sau în plan proiectiv şi afectiv. termenul a fost utilizat de psihanalistul Freud, ca denumire a stărilor de privaţiune pe care le resimte subiectul în condiţiile nerealizării libidourilor sale (nevoilor şi plăcerilor sexuale şi afective). Evident, analiza şi delimitarea făcută este limitativă, fenomenul având o sferă mult mai extinsă.

Procesul de frustraţie are trei elemente în structura sa:

1. cauza sau situaţia frustrantă, în care apar obstacole şi relaţii private, printr-o anumită corelare a condiţiilor interne cu cele externe, printr-o anumită corelare a condiţiilor interne cu cele externe - o situaţie, împrejurare de viaţă, ce generează insatisfacţii;

2. starea psihică de frustrare, constând din trăiri conflictuale, suferinţe, cauzate de privaţiune, anxietate etc.;

3. reacţiile comportamentale şi în genere efectele frustrării, printre acestea fiind citate: agresivitatea şi violenţa în reacţiile şi conduitele subiectului frustrat. Nu sunt omise nici complexele de inferioritate sau de superioritate.

Din perspectivă etiologică—a cauzelor ce le determină frustraţiile sunt de mai multe tipuri:

- *de natură materială;*
- *de natură comunicaţională;*
- *de natură afectivă;*
- *de natură spirituală.*

De cele mai multe ori, frustraţia nu se leagă de trebuinţele bazale (de la baza piramidei trebuinţelor), ci de trebuinţele de performanţă, de identificare socială, de realizare profesională. Fenomenul propriu-zis de frustrare se naşte numai în cadrul unui raport social, în condiţiile prezenţei unui conflict motivaţional uman, implicând cu necesitate actul evaluării şi interpretării prin care persoana frustrată atribuie conduitei persoanei frustrante acel sens specific fenomenului de frustrare (reaua intenţie, acţiunea în sensul privării- păgubirii de un drept, de un bun individual), de aici şi sentimentul de nemulţumire şi chiar de revoltă pe care-l trăieşte persoana frustrată.

O situaţie frustrantă generează un anumit mod de organizare a comportamentului, şi implică un anumit gen de rezultate. Se face, în general, distincţia între o situaţie frustrantă şi un organism frustrat, deoarece organismul plasat în situaţia frustrantă poate să nu simtă frustraţia, fie s-o simtă într-un mod şi într-un grad diferit comparativ cu un alt organism Două organisme plasate într-o

situaţie frustrantă standard, chiar dacă încearcă aceeaşi cantitate de frustraţie (lucru demonstrabil prin măsurarea indicilor fiziologici ai stării de frustraţie ca pulsul, presiunea sanguină, ritmul respirator), pot reacţiona diferit. Nu există deci o corelaţie semnificativă între situaţia frustrantă şi starea de frustraţie.

Termenul de frustraţie, precizează V. Pavelcu, implică un raport social şi conştient între ceea ce ni se cuvine şi ceea ce datorăm noi, între drept şi obligaţie. Putem vorbi de frustraţie numai în cazul când ne simţim deposedaţi de un drept. Această deposedare creează o reacţie firească în sensul de restabilire a dreptului respectiv cu ajutorul acţiunii de revendicare de luptă, care nu înseamnă în mod negreşit agresiune. Privit în felul acesta fenomenul de frustraţie se ridică pe un plan specific, uman şi social, cu înţeles de contradicţie între a dori şi a trebui, între trebuinţă şi normă. Astfel problema frustraţiei se plasează în problematica educaţiei şi a formării personalităţii.

1. tipul extrapunitiv **-** care reacţionează la frustrare acuzând un obiect, o persoană exterioară faţă de frustraţia trăită. Formele de manifestare ale extrapunitivului diferă în funcţie de particularităţile individului, putând fi: acuzarea altuia, agresivitate, revendicare. Vom grupa reacţiile la conflict, în mod deosebit la situaţia de frustrare în funcţie de prevalarea tendinţei active de a domina situaţia, în vederea atacării şi înfrângerii acesteia, în funcţie de tendinţa individului frustrat de a se refugia –de a se retrage din faţa realităţii (exprimându-se în conduite depresive, inerţie afectivă, labilitate voliţională), în funcţie de tendinţa de a se readapta pe un plan constructiv (modificarea situaţiei, încercarea unui succes de altă natură). Din categoria acestor indivizi se desprind cei mai mulţi dizidenţi şi ulterior lideri politici, caracterizaţi în general şi printr-o atitudine şi comportament nonconformist şi rebel;

2. tipul intrapunitiv **-** se acuză pe sine însuşi de insatisfacţiile suferite făcându-şi reproşuri care ajung la autopedepsire. Se subînţelege că din rândul acestei categorii de indivizi nu se desprin nici liderii politici şi nici managerii;

3. tipul impunitiv - nu acuză pe alţii şi nici nu se acuză pe sine când este frustrat.

Gradul de frustrare, diferenţiat de la un individ la altul, se măsoară în funcţie de reacţiile defensive, de retragere din faţa situaţiei, de evaziune sau demisie, în esenţă de eşecul suportat în faţa unor obstacole. toate acestea presupun un anumit coeficient al toleranţei la frustraţie, toleranţă definită de S.Rosenzweig ca aptitudine a unui individ de a suporta o frustraţie fără a recurge la alte moduri de răspunsuri neadecvate, fenomen mai puţin regăsit la liderii politici, care aşa cum se ştie sunt mai mult intoleranţi la frustrare.

Personalitatea antisocială

Pe o scală a disfuncţionalităţii prin agresivitate în raport cu societatea, personalitatea dizarmonică antisocială ocupă poziţia celui care victimizează, uneori ajungând ea însăşi victimă în situaţiile în care i se răspunde după legea talionului. Acest psihotip ignoră dorinţele, sentimentele şi drepturile celorlalţi vizând prin orice mijloace plăcerile şi profitul personal. Din păcate asemenea indivizi se regăsesc tot mai mult în cadrul unor grupuri politice, şi nu puţini dintre ei deţinând şi calitatea de lider, promovând interese personale şi / sau de grup. Exemple sunt multiple şi se regăsesc fără excepţie în toate grupurile politice de pe eşicherul politic românesc. Ca tactică de influenţă şi de evidenţiere şi manifestare a autorităţii aceste personalităţi caracterizate prin modelul prezentat şi analizat apelează la minciună, manipulare sau ameninţare care poate fi nu numai verbală. În caz de nereuşită în acţiunile sale devin irascibili şi impulsivi, eliberându-se de o anumită impulsivitate latentă. Deciziile sunt instantanee sau puţin elaborate fără să ţină seama de reacţia celorlalţi sau de consecinţe, ceea ce îl face contraindicat pentru politică.

Personalitatea borderline

Ca şi personalitatea antisocială, personalitatea de tip borderline este un model instabil în relaţiile interpersonale, dar care se răsfrânge şi asupra imaginii de sine şi afectivităţii. Instabilitatea imaginii de sine presupune uneori schimbari dramatice şi neaşteptate ale scopurilor, aspiraţiilor şi valorilor personale privitor la identitatea sexuală, relaţiile cu ceilalţi şi cariera profesională. Personalitatea de tip borderline este considerată ca aparţinând unor tulburări psihotice şi evident a unor personalităţi psihopate şi ca atare orice tendinţă de "acceptare" şi toleranţă este contraindicată, întrucât istoria a demonstrat pe deplin efectele emergente unor asemenea personalităţi, mai bine zis a unor psihopaţi care au condus şi conduc lumea. Aceştia fac eforturi disperate ca să evite un

abandon real sau imaginar în relațiile cu cei din jur, alterând de la idealizarea extremă a acestora până la devalorizarea lor absolută. Teama de abandon este legată de faptul că ei nu doresc să fie văzuți ca personaje negative de cei din jur şi de asemenea de faptul că nu tolerează singurătatea. O rezultantă a trăsăturilor acestei personalități maladive este comportamentul impulsiv şi totodată satisfacția în raport cu unele acțiuni şocante şi mai ales cu unele decizii ce implică un coeficient de risc foarte ridicat şi de cele mai multe ori cu impact negativ.

Atât în viața profesională cât şi în afara ei, personalitățile borderline pot renunța uşor la continuarea unei activități chiar dacă scopul inițial a fost atins, iar în sistemul relațiilor interpersonale distrug ceea ce au cultivat până la un moment dat. În exercitareaprofesiei se pot manifesta impulsiv şi primejdios, fapt ce-i conduce la schimbări drastice față de muncă şi față de colegi, traseul lor profesional fiind ori un zig-zag, ori o linie întreruptă.

Personalitatea evitantă

La fel ca şi suspiciosul evitant, nesigur pe sine şi pe alții, indecis şi tensionat, şi personalitatea evitantă se caracterizează printr-o participare deficitară în care stabileşte şi menține comunicarea si relațiile cu alți indivizi, atribuindu-le acestora o posibilă respingere, critică sau dezaprobare. Printre alte limite, pe lângă cele descrise deja, trebuie subliniată fobia socială şi aşa numita agorafobie caracterizată prin teama de a vorbi în public, prin insuficiența stimei de sine, neîncrederea în propriile posibilități şi printr-un acut sentiment de inferioritate. De aceea au o mobilitate profesională redusă, orice potențială schimbare a locului de muncă fiind generatoare de jenă şi anxietate. Se subînțelege că sunt mai greu adaptabili şi toleranți la şocul schimbării, ceea ce-i face contraindicați pentru cariera politică, plină de imprevizibil, eşec şi incertitudine.

Personalitatea dizarmonică de tip dependent

Posesorii unor astfel de trăsături au dificultăți mari în deciziile cotidiene asteptând în permanență sfaturi sau aprobări de la cei din jur. Se autopercep ca nefiind capabili să-şi ducă viața fără ajutorul celorlalți, deoarece astfel de situatii le considera ca generatoare de dezaprobare si pierderea suportului social. Întrucât prezintă mari dificultăți în luarea deciziilor cotidiene, şi cu atât mai mult în cele politice, aşteptând mai mult intervenția şi ajutorul – susținerea altor persoane, asemenea indivizi sunt contraindicați pentru orice muncă ce implică risc şi incertitudine în luarea deciziei, implicit în cariera politică.

Personalitatea obsesiv – compulsivă

Trăsătura esențială a acestei tulburări de personalitate este reprezentată de aşa numitele gânduri – idei obsesive sau de acte compulsive recurente. Aceste gânduri obsesionale sau idei intră în subconştientul bolanvului influențându-l în acțiuni şi stăpânindu-l totodată, subiectul încercând fără succes să le reziste. Totodată această presonalitate caută cu obstinație să-şi împlinească menirea de a atinge o perfecțiune iluzorie, de a-şi organiza activitățile după reguli şi scrupule proprii, fără să poată finaliza ceva ce a început datorită epuizarii in detalii. Indivizii marcați de aceste obsesii sunt scrupuloşi în actiunille lor de teama greşelii, verifica prin repetitie ceea ce fac, iar in timpul actiunii se risipesc în detalii colaterale, având în perspectivă un nivel de performanță tot mai ridicat dar cu o eficiență imediată scăzută. Nu-i recomandăm pentru cariera politică atât pentru structura ideatică ce marchează gândirea acestor indivizi cât şi pentru actele compulsive – obsesionale care le diminuează capacitatea de concentrare şi chiar consecvența în planul gândirii şi acțiunilor întreprinse. În acelaşi timp nu acceptă schimbările şi propunerile celorlalți ceea ce face ca prin rigiditate să creeze unele sentimente de frustrare şi neimplicare responsabilă a celorlalți colegi sau subalterni, devenind formali, sobri şi preponderent autoritari în stilul de conducere promovat.

Personalitatea anankastă

Este o personalitatea ce face parte din tipul personalităților marcate de anxietate şi care se caracterizează printr-un comportament dominat de rigiditate psiho-afectivă, anumite sentimente de îndoială şi prudență excesivă. Ceea ce l-ar recomanda totuşi pe un asemenea individ ar fi perfecționismul său care interferează cu îndeplinirea sarcinilor, conştiinciozitatea, scrupulozitatea excesivă şi preocupările privind eficiența acțiunilor, preocupări ce merg până la excluderea plăcerii şi a relațiilor interpersonale. Asemenea rigoare, rigiditate şi încăpățînare îl fac uneori contraindicat pentru activitatea politică, unde pe lângă conştiinciozitate şi scrupulozitate mai sunt necesare şi alte calități specifice actului decizional şi de conducere, chiar dacă la acesta predomină şi unele trăsături

necesare unor asemenea personalităţi din sfera decizională. Totodată este incapabil de a sesiza întregul, de a lua o decizie, de a-şi sintetiza opiniile şi sentimentele printr-o atitudine realistă şi activă în raport cu cei din jur. Alături de neîncrederea în propriile forţe, tendinţa compensatorie spre perfecţionism îi conferă o stare de anxietate permanentă şi anumite crize de conştiinţă, ceea ce izolează subiectul în cauză de societate, devenind un introvertit marcat de sentimentul culpabilităţii pentru ceea ce întreprinde.

Personalitatea pasiv – agresivă

Se constituie într-o structură personologică care îmbină trăsături obsesionale şi anankaste şi se manifestă îndeosebi în viaţa şi mediul profesional unde devine o personalitate pasivă şi totodată agresivă ca limbaj, atitudine şi comportament. Principiul după care acţionează un asemenea individ este: "a asculta de ordinele altuia înseamnă a fi învins", ceea ce nu înseamnă nimic altceva decât o tendinţă spre autoritarism şi chiar dictatură. Sunt şi alte limite psiho-comportamentale ce-i fac să devină nerecomandaţi pentru cariera politică în general asemenea indivizi fiind cei care prin atitudinile lor îşi influenţează colegii în subminarea autorităţii liderilor, fiind iniţiatorii din umbră ai revoltelor sociale, pe fondul aşa numitelor comportamente nonconformiste şi rebele. În profida acestor trăsături, în mod paradoxal asemenea indivizi pot deveni eficienţi în anumite situaţii politice şi de criză socială în care instituţiile pot fi sabotate din interior de asemenea indivizi şi personalităţi.

Personalitatea depresivă

La fel ca şi personalitatea anxioasă, şi depresivul se caracterizează printr-o anumită tulburare de personalitate şi comportament, situându-se la graniţa dintre o structură constantă a personaităţii şi tulburarea afectivă.

Dar pentru a înţelege şi putea evalua acest tip de personalitate este necesar să cunoaştem unele particularităţi ale bolii în sine, care este depresia. Chiar dacă este considerată ca a fi starea psihică care nu are întotdeauna o semnificaţie patologică şi se caracterizează printr-o scădere mai mult sau mai puţin justificată a tonusului psihic şi motor, însoţită fiind de o dispoziţie sufletească astenică, de tristeţe exagerată, de deprimare, oboseală şi anxietate, prin manifestările şi efectele induse, depresia şi implicit personalitatea depresivă prezintă o simptomatologie ce-l face contraindicat în activitatea politică pe acel individ depresiv. Ea este întâlnită şi în unele boli psihice, în special în psihoza - maniaco – depresivă, dar mai frecvent este regăsită sub forme mai uşoare, apărute ca o reacţie firească la situaţiile dificile şi stresante ale vieţii (moartea unei fiinţe dragi, divorţul, certuri, insuccese), sau în urma unor activităţii istovitoare, a unui regim alimentar sever.

Nota caracteristică a acestei stări şi maladi psihice o constituie scăderea tonusului psihic, ca un prim element, deosebindu-se de tristeţe, care se referă mai ales la o stare afectivă normală ca sindrom. Depresiunea este compusă clasic dintr-un tripied simptomatic, care se referă la modificarea dispoziţiei, a gândirii şi a funcţiilor psihomotorii.

Sub raport simptomatologic se întâlnesc mai mute forme depresive:

1. depresia mascată, latentă sau ocultă (în cele mai multe situaţii);

2. depresia accentuată, tristeţea exagerată, predispoziţiile melancolice;

3. anxietatea-neliniştea interioară, teama nejustificată, exagerată.

Al doilea element constitutiv al depresiei se manifestă prin inhibiţia gândirii, tradusă prin sărăcia imaginaţiei, încetinirea proceselor ideative, limitarea asociaţiilor, apariţia ideilor prevalente, obsesiile, pesimism si chiar idei de suicid.

Depresivul trăieşte subiectiv dificultatea de gândire trecând printr-o stare de oboseală psihică, o încetineală a activităţilor psihice (inhibiţia voinţei, neputinţa de a se hotărî, de a lua o decizie, ambitendinţa, dilema). Inhibiţia psihomotorie poate merge până la stupoare (stare de tulburare accentuată a conştiinţei în care activitatea psihomotorie pare suspendată – nu se mai răspunde la întrebări, subiectul nu mai reacţionează la excitaţii decât atunci când aceştia sunt foarte puternici, condita acestuia fiind ruptă de legăturile cu mediul). În general, depresivul are mişcări lente, fără vlagă, vioiciune, o ţinută caracteristică (aplecat înainte, ca un bătrân , o voce şoptită monotonă. Bolnavul are conştiinţa dureroasă şi penibilă a acestei inhibiţii (obsedându-l), uneori, însă, apare o stare de nelinişte motorie (depresie anxioasă agitată). Se mai manifestă şi prin idei delirante, holotimie (afectivitate elementară de bază) şi prin simptome somatice (dureri organice). Ideile delirante sunt însoţite şi condiţionate de dispoziţia tristeţii, concretizate în idei de autoacuzare,

culpabilitate, autopuniție (tulburare gravă a instinctului de conservare pe baza căruia bolnavul își aplică singur o pedeapsă pentru o greşală reală sau imaginară şi pentru care consideră că societatea din indulgență nu la admonestat), prin idei hipocondriace (stare psihică patologică bazată pe forma de convingere a bolnavului că suferă de o boală gravă incurabilă, de unde grija deosebită pentru propria-i sănătate.

Etiologia depresivă este polimoră, pe fond şi cu determinări endogene, conflicte şi traume psihice şi neuro psihice, în anumite particularități ale personalității premorbide, în stresul psihic, în frustrările şi refulările individuale şi chiar colective.

Aşa cum este ştiut, depresivul este un pesimist înnăscut care vede în orice situație doar posibile primejdi. Nu pare să se bucure de nimic sau bucuria pentru el este o raritate. Îl caracterizează totodată un sentiment de autoapreciere relativ scăzut, nota dominantă fiind permanenta tendință de culpabilizare şi victimizare. Evită societatea chiar dacă persoanele din jur îl apreciază, fiind greu adaptabil şi integrabil în societate. Chiar dacă sunt sârguincioşi, riguroşi şi uneori altruişti – îndeplinind sarcinile şi atribuțiile altora, o asemenea personalitate este cu totul contraindicată în activitatea politică, la fel ca şi celelalte ce fac parte din cadrul personalității bazate pe anxietate, dependență şi în general pe depersonalizare.

Personalitatea anxioasă

Această tipologie a personalității se caracterizează prin mai multe modalități phiso-comportamentale sau mai bine zis prin mai multe forme ale tulburării de personalitate, cum ar fi: tulburarea de tip generalizat al anxietății, tulburarea mixtă, anxioasă şi depresivă, cu o simptomatologie şi dominantă pentru fiecare tip de tulburare şi personalitate. În ceea ce priveşte personalitatea anxioasă, această personalitate face parte la rândul său din cadrul personalităților emotive şi nesigure, din care fac parte şi personalitățile obsesive, evitante, dependente şi anankaste. Dominat de trăiri persistente de teamă şi insecuritate, scrupulos şi neîncrezător în finalizarea pozitivă a propriilor inițiative, anxiosul exagerează potențialul de periculozitate al diverselor evenimente sau situații, după cum afirma André C. Légéron P. şi în câmpul conştiinței sale si al gândirii predominând mai mult negativul, raul, eşecul şi evident nu pozitivul, binele şi succesul. Alte trăsături ce caracterizează asemenea personalitate, cum ar fi grijile intense pentru ceea ce întreprinde şi pentru cei din jur coroborate cu o anumită tensiune indusă în cadrul grupului, pe fondul dorinței de a evita cel mai mic risc şi prin tendința de ținere sub control a evenimentelor şi care le epuizează psihic – afectiv şi energetic în general, nu-l recomandă pentru profesia politică.

Personalitatea hipomaniacală

Este tipul de personalitate opul firii pesimiste, hipomania fiind un grad mai uşor de manie, în care anormalitățile dispoziției şi comportamentului sunt prea persistente pentru a fi incluse în cadrul unei posibile maladi psihice de natură mai ales afectivă, cum ar fi ciclotimia. Hipomaniacul este jovialul cu trăsături falstafiene (o dezinvoltură comportamentală falsă – disimulată) şi totodată este optimistul nemotivat, amicul antrenant şi libertin care se manifestă în relațiile interpersonale fără rețineri, dirijându-i pe cei din jur în acțiuni mai mult sau mai puțin riscante şi care se desfăşoară uneori spontan, alteori după un plan iluzoriu dar care datorită aplombului şi mobilizării entuziaste pot duce la reuşită. Hipomaniacul se caracterizează printr-o sociabilitate excesivă, comunicativitate verbala, hiperfamiliaritate în raporturile interpersonale şi nu de puține ori, printr-o superficialitate în asemenea acte interpersonale, marcate de iritabilitate, aroganță, dar mascate asemenea trăsături printr-un comportament dezinvolt, jovialitate şi alte caracteristici ce-i conferă calitatea de "băiat bun" sau "băiat de gaşcă". O asemenea energie disipată îl fac ineficient într-un efort susținut şi constant, ceea ce poate conduce la o oboseală precoce şi chiar la unele stări depresive şi anxiogene. Este o personalitate destul de controversată, unele trăsături recomandându-l pentru activitățile politice, iar altele contraindicându-l, caracterizându-se atât prin succes cât şi prin eşec. Desigur nu ne referim la maladia psihică cu un tablou simptomatic de factură psihotică care evident este contraindicat în activitatea politică şi socială în general.

Există şi alte modele care primesc calitatea de a fi "apt" şi mai ales "inapt" pentru profesia şi activitatea politică şi care se obiectivează printr-un registru divers şi uneori difuz a tulburărilor de personalitate şi comportament. Recomandăm în acest sens, pe lângă alte lucrări de specialitate, lucrarea autorilor frecvent ctați Nireştean A. şi Ardelean M "Personalitate şi profesie", după care ne-

am inspirat şi noi când am adaptat şi coroborat unele modele ale personalității în activitatea politică, şi care au devenit recomandate sau contraindicate într-un asemenea domeniu complex şi responsabil cum este politica şi mai ales decizia politică specifică în primul rând sferei politice în care este regăsită puterea politică, şi unde personalitatea individului se constituie într-o resursă fundamentală a puterii.

Credem că inventarul întreprins asupra profilului personalității omului politic, recomandat sau contraindicat prin anumite trăsături de personalitate şi a liderului în general, contribuie la dezvoltarea capacității de autoevaluare a fiecăruia dintre cei implicați într-un asemenea domeniu de activitate, şi nu numai, şi totodată la conştientizarea limitelor şi vulnerabilităților personalității acestora şi care în mod evident îl fac ineficient într-o asemenea complexă şi responsabilă activitate, cum este cea din domeniul politicii, al puterii şi al conducerii în general.

CAPITOLUL IV

PARADIGMA PSIHOSOCIOLOGICĂ ŞI ORGANIZAŢIONALĂ

4.1. GRUPUL POLITIC ŞI PUTEREA GRUPALĂ

În afara paradigmelor şi perspectivelor teoretice analizate un loc deosebit în demersul analitic întreprins asupra puterii revine paradigmei psihosociale şi organizaţionale. Această abordare este justificată cu atât mai mult cu cât puterea este definită ca un ansamblu de relaţii sociale şi interpersonale care are ca infrastructură grupul şi organizaţia. În acelaşi timp, aşa cum am mai arătat, puterea este un fenomen socio-politic şi, totodată, o acţiune socială, fiind definită printr-un complex de relaţii psihosociale şi de interacţiuni ce au loc în cadrul unor structuri politice, în speţă în cadrul unor structuri ale puterii. Este o relaţie socială valorizată în funcţie de interesele de grup, interese care constituie în primul rând suportul teleologic al oricărei grupări politice.

Desigur, asemenea relaţii nu sunt nici pe departe de colaborare şi cooperare, ci chiar în interiorul unor asemenea grupări politice pot apărea sciziuni, opoziţii şi conflicte ideologice şi mai ales de interese, în mod deosebit atunci când unora dintre liderii partidului-grupului politic le este ameninţat statusul politic. Avem suficiente exemple în acest sens, scena politică românească postdecembristă fiind plină de asemenea exemple, aşa că nu vom insista asupra lor.

În continuare vom analiza puterea prin prisma grupului şi a fenomenelor ce le implică un grup social şi implicit grupul politic. Pentru a înţelege aceste aspecte este nevoie să definim grupul social. În conformitate cu literatura de specialitate, grupul social este acea unitate socială formată din două sau mai multe persoane cu aceleaşi norme şi atitudini faţa de anumite situaţii şi ale căror roluri sociale sunt strâns îmbinate şi sincronizate (Th. Newcomb). Fără a intra şi în alte definiţii date grupului, în sinteză acesta poate fi definit ca a fi acea structură constituită dintr-un ansamblu de persoane caracterizată printr-o anumită configuraţie structurală (poziţie de statusuri şi roluri) şi cu o cultură specifică rezultată din filosofia şi ideologia grupului, precum şi din relaţiile şi procesele psihosociale desfăşurate în cadrul său.

Pe lângă dimensiunea suprastructurală – filozofia şi ideologia grupului, în primul rând a celui politic, orice grup presupune următoarele componente: indivizii cu statusurile şi rolurile individuale, relaţiile interpersonale şi interacţiunile membrilor grupului, normele şi valorile grupului sau cultura normativ-axiologică, scopurile şi motivaţiile – dimensiunea teleologică, acţiunile şi activităţile – dimensiunea praxiologică; compoziţia şi coeziunea grupului – configuraţia structurală.

Pentru grupul politic, această configuraţie (aşa cum este prezentată după P. Golu) este foarte importantă, în mod deosebit cea care vizează structura de putere. Cu referinţă la structura configuraţională a grupului politic se desprind mai multe structuri (pe lângă structura de putere), în funcţie de care se pot delimita mai multe nivele ierarhice şi centre de putere – cum ar fi:

♦ *structura cognitivă*, care reprezintă o anumită configuraţie a percepţiilor, reprezentărilor şi imaginii grupului şi a conştiinţei de grup;

♦ *structura ocupaţională*, prin care sunt delimitate specializările şi sarcinile membrilor grupului şi unde, în cadrul grupului politic, această structură este preluată de structura de rol;

♦ *structura sociometrică*, pe fondul relaţiilor informale – simpatetice şi antipatetice;

♦ *structura locomotorie*, prin care sunt desemnate mijloacele şi pârghiile prin care indivizii se pot deplasa de la o poziţie la alta în grup (în grupul politic asemenea pârghii sunt prevăzute prin regulamente, dar de cele mai multe ori se folosesc mecanisme specifice domeniului politic, în afara moralei şi fair-play-ului);

♦ *structura de putere* (cea mai importantă), care exprimă un anumit algoritm în luarea deciziilor, cuprinzând centrele de putere, ierarhiile şi nivelurile ierarhice, aşa numitele eşaloane prin care este delimitată distanţa membrilor faţă de centrele şi liderii puterii şi poziţia psihosocială şi organizaţională a membrilor acestei structuri faţă de puterea propriu-zisă a acestor lideri;

♦ *structura de comunicare* (la fel de importantă în scopul realizării unei comunicări eficiente între membrii grupului şi implicit a unor interacţiuni).

La nivelul structurii de putere şi a nivelurilor ierarhice şi decizionale, care, aşa cum am arătat, este cea mai importantă în cadrul configuraţiei puterii, sunt incluşi şi liderii politici, în mod deosebit modul de promovare a politicii partidului sau structurii politice respective, ceea ce în limbajul psihosocial poartă denumirea de stilul de conducere sau strategie politică. În funcţie de stilul de conducere promovat se pot distinge mai multe tipuri de autoritate şi legitimitate, problemă asupra căreia am insistat în altă parte a lucrării.

Revenind la problematica stilurilor de conducere subliniem faptul că pot exista stiluri care promovează relaţii interpersonale bazate pe cooperare şi permisivitate, deci pe o democraţie internă de partid, sau stiluri autoritare, unde liderul este un totum factum. Este cazul stilului autoritar dur (restrictiv), sau într-o manieră disimulativă, stilul autoritar binevoitor. Până în prezent, majoritatea liderilor politici au fost şi sunt de cele mai multe ori bazaţi pe o autoritate excesivă şi în mai mică măsură se bazează pe grup, relaţii şi pe membrii grupului. Cauza nu este greu de întrezărit: în primul rând gradul de legitimitate relativ scăzut şi în mare parte autoritatea deontică şi profesională scăzute, care conduc la o erodare a puterii şi la o criză de legitimitate. Cei mai mulţi lideri politici au un trecut marcat de anumite sinusoidităţi politice care le compromit autoritatea deontică şi profesională, ceea ce induce un halou negativ sub aspect imaginistic. Aceasta presupune nesiguranţă, stângăcie, compromisuri şi greşeli îngrădind spiritul democratic participativ pe fondul exerciţiului politic desfăşurat anterior.

Lupta pentru putere din interiorul partidelor are, cel mai frecvent, la bază asemenea vulnerabilităţi şi limite, ceea ce stârneşte dispute, polemici şi atacuri directe la adresa liderilor, de cele mai multe ori fiind incriminat trecutul acestora şi nu competenţa. A şi existat o practică în acest sens prin care era evaluată anamneza ultimilor cinci ani a celor ajunşi la putere sau în curs de accedere spre o asemenea activitate politică.

O altă explicaţie a legitimităţii scăzute vizează scăderea popularităţii şi credibilităţii liderului prin ceea ce a întreprins nu atât înainte de revoluţie cât mai ales după, celor mai mulţi lipsindu-le experienţa şi exerciţiul politic. Cultura politică asimilată din mers şi, de cele mai multe ori, acţiunile întreprinse pe baza liberului arbitru au condus la o scădere a autorităţii profesionale şi a competenţei politice. Cazul cel mai relevant este cel din interiorul Partidului Democrat, unde liderul necontestat până la un moment dat, prin aura şi charisma sa de excepţie a fost înlocuit şi chiar demitizat de o personalitate politică pragmatică şi consecventă în decizii şi acţiuni, calităţi dezirabile pentru orice lider cu tendinţe ascensioniste.

Ceea ce prezintă un interes mai ridicat sub raport psihosocial şi la nivel de grup este intercomunicarea, ca formă a interacţiunii. În exclusivitate, la nivelul oricărui grup politic şi a clasei politice în general, este incriminată lipsa de comunicare, ceea ce conduce în mod direct la o coeziune grupală scăzută şi la un climat politic tensionat. Orice grup sau organizaţie cu o structură de comunicare deficitară sau chiar inexistentă este supus unei performanţe socio-afective şi acţionale scăzute. Aceasta din mai multe cauze: pe de o parte este promovată şi întreţinută suspiciunea şi neîncrederea între membrii grupului, între lideri şi membrii organizaţiei mai ales. Necunoaşterea intenţiilor, mecanismelor şi strategiilor a condus în cele mai multe situaţii la o slabă comunicare şi eficienţă politică, şi nu în ultimă instanţă la instabilitate şi coeziune grupală scăzută.

Chiar dacă obiectivul nostru principal în acest capitol nu vizează comunicarea (asupra acestui aspect concentrându-ne atenţia în alt capitol), vom încerca să răspundem la întrebarea oarecum retorică, şi anume de ce există o slabă comunicare la nivelul unor asemenea structuri politice. În primul rând dintr-un anume conservatorism politic şi, mai ales, din cauza conservării puterii din partea unor lideri. Se practică mai mult „ocultismul politic”, pe căi şi canale subterane – de culise decât dezbaterile bazate pe transparenţă şi moralitate politică. Aşa cum este demonstrat de practica politică, în orice lider politic există o potenţială tendinţă de dominare şi monopolizare a puterii (cel puţin la nivelul grupului) şi în orice subaltern de rang mai înalt (eşaloanele superioare ale puterii) se regăsesc germenii unui viitor succesor al liderului. Cu cât „admiraţia” şi „recunoaşterea” sunt mai „sincere” şi manifeste, cu atât disimularea politică este mai mascată. De aceea, politica, pe lângă nenumăratele definiţii peiorative pe care i le cunoaştem, este definită şi prin aceea de a fi arta posibilului (după unii chiar arta imposibilului) şi arta compromisului. În situaţia când un subaltern şantajează pe cineva sau are asemenea intenţii, comunicarea devine strict formală şi mai mult

disimulativă astfel că pericolul şi ameninţarea liderului devin o certitudine. Uneori asemenea jocuri sunt „la vedere” fără nici cele mai mici scrupule morale sau de loialitate (este relevantă criza politică din cadrul P.N.Ţ.C.D.-ului şi altor partide din opoziţie şi, uneori, chiar de la putere). Asemenea tendinţe şi mobiluri, într-o formă mai mult sau mai puţin voalată a existat şi există şi în cadrul altor grupări politice, dinamica grupului politic fiind marcată de asemenea interese şi tendinţe pentru preluarea statusului politic cel mai înalt din grupul politic respectiv. Un lider care se ştie că este inferior altui lider şi cu posibilităţi minime de preluare a puterii, fie va sabota şi şantaja poziţia liderului aflat la putere, acordându-i „respectul“ şi „sprijinul” său până în momentul în care va găsi momentul potrivit pentru lovitura de graţie, fie va adopta atitudini şi manifestări care îl vor pune într-o situaţie mai puţin favorabilă devenind astfel marginalizat, fapt ce presupune abandonul respectivului grup şi constituirea altuia. O asemenea situaţie este regăsită tot în cadrul P.N.Ţ.C.D.-ului, când unii lideri, în mod concret V. Ciorbea, şi-au constituit o altă grupare politică dar care ulterior au revenit la gruparea iniţială dând lovitura de graţie fostului lider prin înlocuirea acestuia şi preluarea puterii. Nu este singurul caz, asemenea practici au devenit un loc comun în spectrul politicii româneşti. Se subînţelege că aceste manevre de culise conduc la o scădere a coeziunii şi la un climat psihosocial şi politic disfuncţional.

Un alt aspect şi o altă cauză a comunicării scăzute emerge din această competenţă scăzută a liderilor şi mai ales din lipsa de profesionalism politic al unor lideri. De cele mai multe ori, comunicarea cunoaşte cel mult forma consensului sau acceptării tacite şi mutual împărtăşite, fie prin conformare şi conformism, fie prin servilism şi docilitate. Pe lângă liderul recunoscut supravieţuiesc şi câteodată chiar beneficiază de acesta mulţi indivizi incompetenţi, liderul fiind cel care tractează şi menţine partidul pe orbita puterii (cazuri concrete în eşichierul politic românesc prezent se regăsesc la Partidul Democrat şi Partidul „România Mare”).

Comunicarea eficientă presupune, în primul rând, o anumită cultură politică şi, implicit, un grad ridicat al fenomenului intercunoaşterii. Lipsa culturii politice şi a unui grad scăzut de socializare politică, cu tot ce înseamnă aceasta conduce la diletantism şi comunicare limitată, în funcţie de interesele personale şi de grup şi nu la interese sociale şi, cu atât mai puţin, naţionale. Acestea transpar doar atunci când prin ele creşte cota de popularitate şi credibilitate a liderului apelându-se în acest sens la mecanisme ce fac trimitere la demagogie, populism şi manipulare. Cultura politică scăzută (uneori inexistentă la unii lideri şi membri ai grupului politic respectiv) conduce la un limbaj politic dublu şi standardizat fie la nivel inter şi intragrupal, fie între lideri, recurgându-se mai mult la comunicate, moţiuni, scrisori deschise şi alte forme contestatoare.

Nivelul cel mai scăzut al comunicării politice este între centru şi teritoriu şi, mai ales, între putere şi opoziţie, unde comunicarea este substituită cu permanentele intrigi, calomnieri şi atacuri la persoană. Lipsa culturii şi socializării politice face ca raporturile dintre cele două structuri antitetice amintite ale clasei politice – putere şi opoziţie – să se bazeze mai mult pe ostilitate, agresiune verbală, spirit revendicativ şi, mai ales, justiţiar, în afara unor raporturi de cooperare şi solidaritate. Atât puterea cât şi opoziţia percep asemenea raporturi ce implică principiile morale doar prin prisma criticii vehemente, a discriminării şi incriminării unor limite în actul de guvernare prin intermediul moştenirii preluate şi care se constituie într-o cauză determinantă a lipsei eficienţei şi performanţelor în plan economic şi social al puterii respective. Ceea ce caracterizează raporturile politice şi, mai ales, comunicarea politică este tocmai această declinare a culpabilităţii şi a spiritului revanşard în raport cu limitele şi performanţele puterii. Este modul de acţiune şi promovare a unei politici conjuncturale şi situaţionale, de cele mai multe ori fără perspectivă, motivată de un substrat teleologic subiectiv şi voluntarist în dezinteres cu interesele naţionale şi, cu atât mai mult, faţă de cele individuale şi de grup.

Blocajul informaţional şi implicit comunicarea au cu mult mai multe cauze. Pe lângă structura comunicaţională exprimată prin relaţiile şi interacţiunile dintre lideri şi membrii grupului politic, un fenomen mai puţin analizat în literatura de specialitate şi cu atât mai puţin în cadrul politologiei şi sociologiei politice, este cel denumit groupthnik. Considerat ca o proprietate emergentă fenomenului intercunoaşterii şi intercomunicării, groupthnik-ul este, totodată, şi un fenomen şi o proprietate a grupului prin care se exprimă tendinţa puternică de căutare a acordului între membrii grupului, având efecte negative asupra eficienţei deciziilor, acestea fiind de cele mai

multe ori unipersonale şi unidirecţionale. Ca derivare etimologică, prin acest concept şi fenomen este desemnată capacitatea de gândire a grupului prin „vocea" autorizată a liderului, acesta polarizând întreaga capacitate mentală şi, ulterior, de acţiune a grupului. Printr-un asemenea fenomen nu se urmăreşte decât consensul nelimitat şi conformismul excesiv al membrilor grupului. Într-o lucrare de referinţă, „Victims of Groupthnik: A Psychological Study of Foreing Polics Decisions and Fiascos", Irving Janis delimitează prin groupthnik fenomenul care odată dezvoltat în grup alterează desfăşurarea procesului de decizie, împiedicând grupul să beneficieze de contribuţia gândirii autonome a membrilor săi.

Aşa cum am arătat, prin acest fenomen se realizează şi, totodată, se urmăreşte întărirea autorităţii şi legitimităţii liderului. Dar acest fenomen este foarte periculos şi străin oricăror stiluri democratice participative şi consultative, liderul fiind unicul care deţine competenţa şi autoritatea în cadrul grupului, ceilalţi membri nefiind decât simpli susţinători şi protectori ai acestuia. Nu este greu să ne amintim de un asemenea fenomen din regimul trecut când întreaga politică era gândită de un pretins geniu politic, fenomen care a condus la cultul personalităţii şi la dictatură. Tot atât de uşor este să observăm asemenea manifestări şi excese ale autorităţii şi în rândul unor partide prezente unde liderii şi autoritatea acestora sunt decisive limitând, astfel, participarea la decizie şi chiar consultarea membrilor grupului. Avem de a face cu o autoritate impusă şi în mod disimulat recunoscută sau cu un aşa numit fenomen al mitizării politice, cum încearcă unii lideri să se impună istoriei. În asemenea situaţii şi prin asemenea practici autoritare dictatura nu este decât la un pas, o asemenea tendinţă se regăseşte mai mult sau mai puţin disimulat la cei mai mulţi lideri politici .

Fenomenul groupthnik-ului sprijină asemenea tendinţe fiind însoţit şi caracterizat prin următoarele manifestări simptomatice: iluzia de invulnerabilitate şi de deţinător al adevărului absolut al liderului, presiunea directă exercitată împotriva oricărui membru care exprimă opinii, atitudini contrare liderului, percepţia stereotipă a rivalilor pe fondul unor prejudecăţi şi stereotipii mentale (de aici atitudinile naţionaliste şi extremiste); iluzia împărtăşită a unanimităţii şi consensului disimulat, autocenzurarea oricăror devieri de la consensul grupului şi minimalizarea oricăror îndoieli – incertitudini; loialitatea deplină faţă de autoritatea liderului; existenţa unei substructuri de protecţie a liderului care anihilează orice iniţiativă sau atitudine contrară (aşa numiţilor „locotenenţi") ; excesul percepţiei „moralităţii" liderului şi a bunelor intenţii a acestuia (situaţie simptomatică mai ales în cadrul legiunii şi legionarilor).

Nocivitatea acestui fenomen este cu atât mai vizibilă în politică, unde sunt create premisele „obiective" prin subliminarea autorităţii şi rolului liderului politic din cadrul structurii politice şi unde se impune printr-o autoritate impusă şi nu recunoscută. Într-o asemenea situaţie, membrii grupului sunt fie marginalizaţi fie influenţaţi şi adeseori manipulaţi spre un „consens" decizional prin limitarea responsabilităţii. Aceasta nu face decât să generalizeze conformismul, duplicitarismul, clientelismul şi, în cele din urmă, diversiunea şi şantajul politic, când liderul va fi contestat şi responsabilizat pentru gândirea, strategia şi acţiunile întreprinse de către grup.

Efectele acestui fenomen psihosocial sunt mai mult negative decât pozitive, chiar dacă unii îl supraestimează prin centralizarea şi unipersonalizarea gândirii şi comunicării. Aşa cum precizează şi Janis, prin groupthnik este împiedicată realizarea unor beneficii potenţiale ale grupului determinând următoarele efecte:

a) pasivitatea membrilor săi;

b) prematura convergenţă a membrilor la o decizie a grupului (unilaterală şi unipersonală, limitând iniţiativele participative);

c) escaladarea adeziunii faţă de decizia luată în afara unor variante alternative.

În acelaşi timp groupthnik-ul se referă şi realizează, totodată, deteriorarea eficienţei mentale şi a eficienţei judecăţii morale ce rezultă din presiunile dezvoltate în grup care, de cele mai multe ori, devine un grup închis sub raportul comunicării. Asemenea consecinţe nefaste conduc, la rândul lor, la o scădere a eficienţei – productivităţii grupului, sinergiei şi, nu în ultimă instanţă la o disociere coezivă – a consensului şi chiar la o disoluţie a autorităţii structurii politice şi, prin analogie, a întregii puteri.

4.2. PUTEREA ORGANIZAŢIONALĂ

Analiza puterii din perspectiva teoriei organizaţionale şi a managementului organizaţional, presupune pentru înţelegerea şi evaluarea acesteia câteva referinţe de ordin teoretic asupra suportului infrastructural al acestui tip de putere, şi anume asupra organizaţiei, ca principală structură prin care se manifestă puterea. Acest concept – cel de organizaţie, atât de frecvent utilizat în ultima perioadă, este un concept polisemantic şi multifuncţional, având atât un caracter structuralist – funcţionalist, cât şi unul procesual. Din perspectivă structuralist – funcţionalistă, organizaţia se identifică cu o structură, un grup, un sistem şi un subsistem, iar din perspectivă procesuală, prin organizaţie desemnăm organizaţia ca politică, ca agent şi, nu în ultimă instanţă, organizaţia ca putere, prin ceea ce desemnăm noi prin puterea organizaţională. Printr-o asemenea modalitate este definită organizaţia şi de către dicţionarul de psihologie socială, aceasta reprezentând unitatea sau gruparea socială, conştient întemeiată, corespunzător unor necesităţi obiective determinate şi a unor funcţii emergente acestor necesităţi, şi prin care se urmăreşte atingerea unor scopuri şi obiective bine delimitate.

Dar să definim organizaţia. Sociologul polonez J. Szczepanski defineşte organizaţia ca a fi un grup cu scop sau ca asociaţie înfiinţată pentru realizarea anumitor ţeluri şi care urmăreşte realizarea lor de aşa manieră încât să asigure folosirea raţională a mijloacelor, economia eforturilor, diviziunea socială a muncii sau de grup, într-un cuvânt un grup care urmăreşte realizarea anumitor scopuri într-un mod organizat.

Mai adecvată organizaţiei politice ni s-ar părea definiţia dată de E. Păun organizaţiei. În opinia acestuia, organizaţia este un sistem de activităţi structurate în jurul unor finalităţi (scopuri, obiective) explicit formulate şi care antrenează un număr mare de indivizi ce deţin statusuri şi roluri bine delimitate în cadrul acestor structuri.

Din aceste definiţii date organizaţiei şi nu numai rezultă că în structura acesteia se desprind unele note comune, cum ar fi: caracterul necesar şi determinant al constituirii lor, caracterul conştient al acţiunilor şi scopurilor lor, existenţa unor resurse organizaţionale, dintre care pe prim plan se situează structura de putere, autoritatea şi influenţa, ca atribute ale puterii. Nu în ultimă instanţă, orice organizaţie presupune un anumit grad de organizare şi structurare, prin care se delimitează şi structura de putere, obiectivată prin statusuri şi roluri, relaţii organizatorice (autoritate, cooperare, control) şi responsabilităţi, asemenea structură fiind regăsită cu atât mai mult în organizaţiile politice. Prin intermediul resurselor organizaţiei şi, mai ales, prin valorificarea raţională a acestora, se realizează în ultimă instanţă îndeplinirea scopurilor şi obiectivelor organizaţionale. Aceasta presupune acţiune şi interacţiune, organizare – structurare şi funcţionare a acestor structuri prin intermediul unor mecanisme de ordin organizaţional şi psihosocial.

Semnificaţiile şi conotaţiile semantice acordate organizaţiei sunt multiple. Pe lângă cele de structură, proces, sistem, grup, agent, corporaţie şi colectivitate, mai importantă analogiei întreprinse de noi ni se pare a fi cea de politică. În conformitate cu această perspectivă, organizaţia ca politică se caracterizează prin faptul că relaţiile dintre grupuri şi la nivel organizaţional iau forma unor jocuri de interese contradictorii, din acest punct de vedere ele fiind chiar denumite organizaţii şi grupuri politice. Sunt binecunoscute în acest sens partidele politice, care sunt create ca urmare a unor activităţi organizaţionale. Spre deosebire de alte organizaţii, în organizaţia politică sunt determinante interesele şi conştiinţa colectivă asupra proceselor şi problemelor cu care se confruntă organizaţia, grupul politic şi, nu în ultimă instanţă, instituţiile politice.

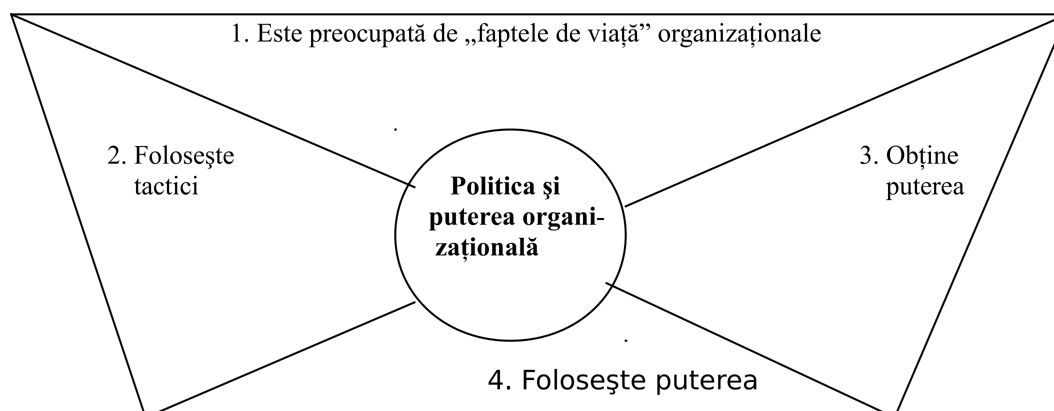
Organizaţia, ca politică, presupune implicarea factorului autoritate şi putere, manifestându-se prin control, sancţiuni, recompense, precum şi prin existenţa unor centre de decizie – de putere, prin care sunt deliberate deciziile şi politica propriu-zisă a unor asemenea structuri, în vederea realizării obiectivelor acestora. Organizaţiile de putere politică sau ale puterii politice sunt acele organizaţii care pun pe prim plan acţiunile de influenţare, propagandă, conducere, comunicare şi chiar de manipulare politică. În primul rând sunt organizaţii care valorifică în mod eficient aceste resurse organizaţionale cum ar fi puterea, autoritatea şi influenţa, pe fondul unei legitimităţi şi recunoaşteri din partea subalternilor. Specifice sunt în acest sens partidele, alianţele şi coaliţiile politice, precum şi celelalte forme ale puterii politice obiectivate în agenţiile naţionale de stat, structurile guvernamentale şi politice etc., precum şi celelalte forme ale organizaţiilor care capătă tot mai mult

un caracter politic, incluzând aici grupurile de influenţă şi chiar grupurile de presiune, anumite organizaţii neguvernamentale şi aşa numitele organizaţii de beneficiu mutual.

4.2.1. Mecanismele puterii organizaţionale

După succinta incursiune făcută asupra organizaţiei se impune să analizăm puterea şi mecanismele puterii de la acest nivel, cu atât mai mult cu cât în cele mai multe situaţii puterea capătă un caracter organizaţional. În fond delimităm prin această categorie a puterii nu atât rolul liderului sau al managerului organizaţional, ci puterea emergentă unei asemenea structuri prin intermediul întregii organizaţii şi cu aportul nemijlocit al liderului – şefului. Aceasta cu atât mai mult cu cât la acest nivel există anumite politici şi tactici organizaţionale care prescriu şi menţin puterea în scopul influenţării membrilor grupului şi organizaţiei de către lider. Din punct de vedere organizaţional, politica organizaţională şi implicit puterea se ocupă cu tactica pe care liderul o utilizează pentru a obţine şi activa puterea lor potenţială. De aceea politica este asociată strategiei şi tacticii organizaţionale în vederea utilizării puterii în scopul creşterii performanţei prin intermediul influenţei. Liderul şi managerul doresc să folosească puterea pentru o finalitate pozitivă, benefică întregii organizaţii, astfel puterea este organizată ca o forţă ce se manifestă doar prin influenţă şi recunoaştere a autorităţii liderului şi nu ca o existenţă de sine stătătoare şi nici ca o autoritate impusă.

Redăm mai jos configuraţia şi rolul unei asemenea politici organizaţionale, a preocupărilor liderului şi autorităţii în gestionarea unor asemenea resurse şi atribuţii ale puterii.

În conformitate cu această reprezentare configuraţională a politicii şi puterii organizaţionale, liderii ca reprezentanţi ai puterii de la acest nivel structural, trebuie să-şi pună următoarele interogaţii şi probleme:

1. cum obţin şi mai ales cum reuşesc să păstreze puterea ? (modul de obţinere condiţionând uneori conservarea puterii);
2. cum folosesc şi cum îşi exercită puterea ?
3. ce pot întreprinde pentru a-i creşte autoritatea şi influenţa ?
4. cum devin şi se menţin persoane centrale şi valori preferate ?
5. ce trebuie să facă, la ce politici şi tactici trebuie să recurgă pentru a obţine performanţă şi a realiza obiectivele organizaţionale ?

Psihologia organizaţională şi psihosociologia, în general, oferă răspunsurile parţiale unor asemenea frământări şi probleme puse în faţa liderilor**,** sugerând unele recomandări de ordin teoretic şi acţional, cum ar fi:

Recurgerea la consilieri constă: în solicitarea – consilierea prin specialişti a liderului şi staff-ului acestuia.

Alianţele – coaliţiile, atât intranivelar, cât şi între nivele – internivelar. Liderul trebuie să utilizeze aceste alianţe în scopul consolidării puterii lui, dar uneori pot avea şi efecte inverse, în

acest sens delimitându-se tot mai mult un aşa numit „sindrom al calului troian”, când intruziunea altui lider dintr-o altă grupare politică poate juca rolul binecunoscutului cal troian din binecunoscuta epopee homeriană.

Manevrabilitatea – constă în preocuparea continuă a ceea ce urmăreşte organizaţia şi încercarea de a-i creşte autoritatea şi influenţa liderului odată şi în corespondenţă cu creşterea trebuinţelor organizaţiei (de recunoaştere a sinergiei şi a sintalităţii acesteia). Aici acţionează mecanismul alterităţii prin intermediul dictonului: “este mai valoros pentru noi dacă este mai valoros pentru altcineva”, liderul fiind recunoscut în mai multe planuri şi de mai multe organizaţii. În cazul partidelor politice un lider cu un asemenea capital de imagine are asigurată autoritatea şi puterea în aproape orice partid. A fost cazul lui Theodor Stolojan, care s-a bucurat de prestigiu şi autoritate, făcându-l competitiv în raport cu oricare alt lider, şi fiindu-i astfel garantat accesul în oricare alt partid. Desigur anumite limite politice şi implicit lipsa unei vocaţii politice de rang superior, cum ar fi cea a preşedinţiei, dublată de o anumită ezitare şi inconsecvenţă ideologică, l-au scos ulterior din competiţia politică, şansele de revenire şi, mai ales, de legitimare fiind în prezent minime.

Manipularea este acţiunea de a determina un actor social (persoană, grup, colectivitate) să gândească şi să acţioneze într-un mod compatibil cu interesele celui care manipulează şi nu cu interesele sale individuale (ale persoanei, grupului, colectivităţii), prin utilizarea unor tehnici de persuasiune care distorsionează intenţionat adevărul, lăsând însă impresia libertăţii de gândire şi decizie respectivului actor social. Astăzi suntem manipulaţi din ce în ce mai mult prin orice mijloace şi cu tehnici manipulative de care nici nu suntem conştienţi uneori, apelându-se la o tehnică pe care am denumi-o „manipulare inconştientă”. O manipulare este şi politica de globalizare, precum şi cea de inducere în eroare prin mistificarea realităţii şi a promisiunilor făcute, instrumentul manipulării fiind minciuna, demagogia, optimismul triumfalist afişat, argumentul falsificat etc., apelându-se mai mult la emoţional decât la raţional. În prezent predomină manipularea ideologică, când partidele îşi „vând” pe piaţa politică cele mai false ideologii şi iluzii, în afara vreunui suport moral şi a vreunei eficiente. Vom mai reveni asupra acestei problematici.

Comunicarea: este practică dar şi calitatea esenţială a liderului în vederea realizării influenţei şi a menţinerii sub control a organizaţiei şi membrilor acesteia. Prin această capacitate liderul sau managerul este capabil să identifice acele persoane care deţin informaţii importante şi deseori confidenţiale. Liderul trebuie să deţină o aşa numită capacitate deconspirativă şi să prevadă anumite acţiuni defavorabile lui şi organizaţiei, în vederea anihilării unor manifestări ce pot să-i subordoneze autoritatea sau chiar să-l anihileze. El trebuie să fie primul care cunoaşte asemenea intenţii şi nu printre cei din urmă când faptul este aproape consumat. Un lider eficace şi perspicace trebuie să dorească să deţină informaţiile de care şi alţi membrii ai organizaţiei au nevoie, apelând prin anumite abilităţi la dobândirea acestora, nu totdeauna ortodoxe, cum ar fi: şantajul, manipularea, compromisul etc. Cu alte cuvinte liderul trebuie să deţină şi să stăpânească anumite elemente ale recuzitei politice formale şi informale, elemente de culise, mai puţin transparente membrilor organizaţiei. Aceasta înseamnă că liderul trebuie să dispună de capacitate predictivă şi empatică, de intuiţie, şi implicit de abilităţi relaţionale şi de comunicare. S-a constatat că un lider care deţine un potenţial informaţional şi comunicaţional mai ridicat (mai simplu spus este mai vorbăreţ şi mai deschis), este mai apreciat decât un taciturn şi autist, un asemenea tip fiind contraindicat în politică, deoarece comunicarea facilitează relaţionarea şi prezintă, totodată, o modalitate de acces spre deconspirare şi vulnerabilitate. Suntem tentaţi să vedem mai mult limitele – partea negativă a liderului decât cea pozitivă, ori prin limbaj şi comunicare ne putem da seama şi ce gândeşte şi spre ce acţiuni probabile se îndreaptă. Ar fi una dintre explicaţiile plauzibile ale rolului comunicării în întărirea autorităţii şi legitimităţii liderului. Există şi alte implicaţii asupra acestui fenomen, teoria comunicării oferă oricui este interesat de această problematică cele mai subtile mecanisme ale comunicării unele fiind prezentate şi de noi într-o altă secvenţă a lucrării.

Compromisul - este modalitatea frecvent întâlnită în recuzita politică şi constă în rezolvarea unor tensiuni şi conflicte în condiţii de diversitate sub raport teleologic (al naturii intereselor şi scopurilor). Este ceea ce în limbaj popular semnifică prin „prietenia cu diavolul până treci puntea”, care, desigur, ulterior presupune schimbarea strategiilor şi tacticilor relaţionale, în

cazul nostru a celor politice. Compromisul este caracterizat prin soluţii şi decizii avantajoase pentru moment pentru ambele părţi, un compromis mai frecvent utilizat în plan politic constând în cedarea temporară din partea părţii majoritare în raport cu partea minoritară. Compromisul este o artă – diplomaţie în politică, de aceea se recurge foarte frecvent la această modalitate, fie în plan intern, fie în plan internaţional.

Fiind o artă, realizarea compromisului presupune:

Compromisul - este o tactică utilizată mai ales în rezolvarea stărilor conflictuale cu anvergură mai ridicată şi cu un impact politic economic şi social complex. Prin compromis scade, pentru moment, în mod reciproc, autoritatea şi puterea părţilor, creând ulterior reactivarea acestora într-un alt plan şi cu alte efecte care conduc spre creşterea autorităţii şi credibilităţii puterii şi a liderilor. Această tactică este în fond o cedare cu interese de perspectivă şi nu cu limitare a acestora. În plan politic compromisul a devenit o modalitate curentă, eficienţa unei asemenea tactici fiind determinată atât de abilităţile reprezentanţilor celor două părţi aflate în conflict, cât mai ales de terţi, adică de cei ce negociază şi impun condiţiile şi soluţiile favorabile de regulă lor şi nu părţilor aflate în conflict şi care recurg la compromis.

Temporizarea negativă – este acea tehnică prin care se întrerupe proiectul iniţial al organizaţiei, din raţiuni obiective, sau se schimbă decizia şi chiar strategia ca urmare a anticipării insuccesului şi scăderii imaginii şi a credibilităţii liderului şi puterii. Presupune abaterea de la proiectul iniţial prin temporizare – amânare şi nu renunţare definitivă. Asemenea tehnică este impusă de lipsa resurselor organizaţionale, fie materiale, fie umane, sau a unor presiuni dinafară. Unele amânări vizează şi costurile sociale imense şi efectele lor dezastruoase cum ar fi privatizarea prin intermediul terapiei de şoc şi implicit a falimentării marilor întreprinderi neproductive. Denumirea „negativă” nu este semnificativă, ea are mai mult conotaţii simbolice peiorative, decât prin prisma efectelor induse, care nu întotdeauna sunt negative. Nu poate fi considerată temporizare negativă asigurarea unor locuri de muncă în raport cu disponibilizarea masivă a forţei de muncă şi a creşterii ratei şomajului şi implicit a sărăciei, atâta timp cât orice politică şi putere urmăresc, cel puţin declarativ, creşterea nivelului de trai al populaţiei. Între intenţie şi realizare apar de obicei mari discrepanţe, de aceea mai oportună pentru liderii politici este temporizarea decât luarea unor măsuri radicale care îi face impopulari, scăzându-li-se totodată cota de legitimitate. Temporizarea este mai eficientă şi în raport cu demagogia şi populismul care devin incredibile şi tot mai devalorizate sub raportul gradului lor de realizare.

Entuziasmul: este o tehnică frecvent utilizată în arsenalul şi recuzita politică, liderii manifestându-şi optimismul şi încrederea în ceea ce întreprind, de cele mai multe ori exagerându-se în raport cu realitatea şi posibilităţile oferite, efectele scontate fiind garantate în afara vreunei incertitudini sau a unui impas. Este o tehnică bazată pe naivitate, utopie şi disimulare afectivă, retorică gestuală, încrederea nelimitată şi credulitatea afişată. Acestea sunt câteva dintre aceste manifestări „încărcate” de exuberanţă şi optimism care, în ultimă instanţă, frizează responsabilitatea şi maturitatea politică a liderilor politici. Un asemenea comportament disimulat, care trece anumite praguri ale rezonabilităţii şi raţionalităţii, devine contraproductiv, liderul şi puterea căzând în derizoriu şi desuetudine. Este greu să mai minţi, minţindu-te, promisiunile fără acoperire şi însufleţirea – pasiunea cu care le faci, (pe fondul raţionalităţii sociale şi nu a demagogiei şi populismului), trădează orice altă intenţie decât cea declarată şi, mai ales, declamată.

Încrederea este tehnica cea mai recomandată, prin ea realizându-se cele mai dezirabile efecte în plan organizaţional şi politic, în general. Problema care se pune vizează cum câştigă acest capital de credibilitate. Nu insistăm aici şi acum asupra acestei rezolvări de probleme, ea găsindu-şi rezolvarea şi răspunsurile într-un alt capitol al lucrării, cel ce vizează autoritatea. Subliniem doar faptul că încrederea celorlalţi în lider implică în primul rând o încredere de sine, ceea ce înseamnă că prin cunoaşterea şi conştiinţa de sine dobândim în acelaşi timp cunoaşterea şi conştiinţa celorlalţi (în raport reciproc, asemenea calităţi de ordin imagologic fiind deosebit de importante în obţinerea şi menţinerea încrederii. Aceasta presupune optimism raţionalizat şi nu efuziune afectivă, specifică entuziasmului iraţional. Este necesar un optimism şi încredere măsurate şi validate de realitate, deci emergente realităţii şi nu ficţiunii, virtualităţii, cum se întâmplă de cele mai multe ori în politică. Optimismul bazat pe încredere presupune competenţă, certitudine în ceea ce faci şi ceea ce este, şi

nu comportament disimulativ în raport cu ceea ce doreşti să fii dar nu eşti. Cu alte cuvinte exclude histrionismul şi cabotinismul politic. Încrederea înseamnă, în primul rând, limitarea sentimentului de incertitudine în rândul membrilor grupului, întrucât prin acesta este erodată autoritatea şi implicit legitimitatea liderului.

Mânuirea simbolurilor statusurilor este tehnica prin care liderul – şeful influenţează grupul şi organizaţia doar atunci când puterea îi este legitimată şi autoritatea recunoscută de către cei mai mulţi membri ai acestor structuri. O asemenea tehnică constă în impunerea puterii prin poziţia care o deţine liderul. În asemenea condiţii acţionează şi se impun autoritatea şi influenţa, mai mult prin status decât prin rol, prin drepturi decât prin obligaţii. Este tehnica utilizată mai mult de liderii autoritari şi, dacă admitem că cei mai mulţi lideri sunt autoritari, atunci inferenţa logică este uşor deductibilă: este o tehnică aproape generalizată la nivel grupal şi organizaţional, sau, uneori, chiar la nivel naţional.

Resursele puterii se regăsesc în afara persoanei, liderul devenind tot mai impersonal prin simbolurile pe care le utilizează în vederea menţinerii puterii. De cele mai multe ori, prin contrast cu cei pe care-i reprezintă şi, uneori, prin tendinţele de opulenţă, de parvenitism şi carierism, astfel că liderii devin persoane indezirabile, scăzându-le cota de referinţă şi acceptare. Sunt şi situaţii când puterea excesivă poate deveni o reală sursă de putere. Argumentele susţinute sunt: ştie ce vrea, ştie ce face, este om dintr-o bucată, este om pe care te poţi baza etc., ceea ce în ultimă instanţă nu este decât o formă tacită de recunoaştere a stilului autoritar, disimulat însă prin anumite tehnici şi mecanisme psihosociale şi organizaţionale.

Tactica cacialmalei – bluffing-ului. Este o tactică politică ce îşi are originea în jocul de poker, plecându-se de la analogia dintre caracterul ludic al acestor activităţi, care implică o mare doză de risc, şansă, noroc, hazard şi evident anumite reguli care se impun atât în jocul amintit cât şi în jocul politic. Robert Z. Carr consideră că etica afacerilor este sinonimă eticii politicii – jocului din acest domeniu, afirmând că în poker ca şi în afaceri, există un element de şansă şi, prin urmare, o persoană care joacă şi are o anumită calificare, pregătire şi experienţă de joc, este cel mai probabil să învingă pe termen lung. Ca şi la poker, şi în afaceri (implicit în cele politice, percepute ca jocuri), victoria finală cere cunoaşterea regulilor şi respectarea lor, îndrăzneală, fler, risc asumat, deci anumite abilităţi în practicarea jocului, dar care sunt încălcate sau ignorate, apelându-se la alte modalităţi mai oculte, în afara unei transparenţe imediate, recurgându-se astfel la trucuri şi inducere în eroare. Orice jucător de poker, om de afaceri şi om politic trebuie să fie un bun cunoscător al jucătorului adversar şi al tehnicii la care se recurge în mod stereotipic: faţa inexpresivă a adversarului nu înseamnă impasibilitate sau lipsa emoţiei, ci dimpotrivă teamă exacerbată şi disimulată, deci o anumită vulnerabilitate mascată. Din acest joc continuu al disimulărilor atitudinal – comportamentale, al şantajului şi trişării, nu se ajunge decât la o cacialma care are în ultimă instanţă efecte negative atât de ordin grupal – al echipei de jucători, cât şi individual. Ceea ce s-a întâmplat în politica postdecembristă şi, mai ales, într-o anumită perioadă de guvernare, poate fi etichetat ca a fi o cacialma politică, expectanţele fiind sub nivelul aşteptărilor, practicându-se în mai mare măsură jocul politic bazat pe şantaj politic, disimulare şi trişare decât încredere reciprocă şi fair-play politic. Asemenea actori politici sunt mai mult „cartofori" decât oameni politici, lipsindu-le atât autoritatea, cât şi competenţa si legitimitatea sub raportul cerinţelor ce le incumbă asemenea profesiune şi responsabilitate dincolo de aspectul ludic al politicii. Se subînţelege că această ultimă tehnică prezentată are mai mult un rol de avertisment decât ca a fi o tehnică eficientă în planul menţinerii şi consolidării puterii organizaţionale şi a liderilor politici.

4.2.2. Tipurile puterii grupale şi organizaţionale

Resursele puterii în plan grupal şi organizaţional permit o anumită tipologizare a puterii în cadrul acestor structuri. Aceste tipuri s-ar concretiza în:

1. Puterea coercitivă – este acel tip al puterii care-şi exercită influenţa exclusiv prin autoritate şi abilitatea deţinătorului puterii de a ameninţa şi pedepsi. Această metodă de influenţă nu este lipsită de anumite efecte secundare negative, cum ar fi:

a) o coerciţie puternică duce în mod tipic la conformarea cu cerinţele deţinătorului puterii dar nu şi la acceptarea acestora şi implicit a persoanei care o exercită şi deţine o asemenea putere;

b) deținătorii puterii, prin stilul lor preponderent autoritar, devin în cea mai mare parte indezirabili, fapt ce conduce la o scădere a legitimității lor, mai acceptați fiind cei care adoptă un stil de conducere democratic, bazați pe putere necoercitivă.

2. Puterea recompensatorie – este exprimată prin controlul deținătorului puterii asupra efectelor şi asigurărilor pozitive şi negative de persoana asupra căreia deținătorul puterii îşi exercită controlul şi influența prin autoritatea ce-o deține. În cadrul acestei puteri rolul cel mai important şi factorul motivațional îl constituie recompensele; cu cât recompensele sunt mai mari, cu atât creşte influența pozitivă, şi cu cât recompensele sunt mai scăzute, cu atât scade influența pozitivă şi creşte influența negativă. În raport cu puterea coercitivă, subalternii preferă puterea recompensatorie: dacă liderul recompensează subalternii, aceştia răspund prin cooperare, iar dacă se impune prin strategii coercitive, acesta este întâmpinat de rezistență, rea-voință şi animozitate, conducând până la scăderea legitimității şi autorității sale.

3. Puterea referință – este puterea care derivă din identificarea persoanei vizate cu deținătorul puterii, precum şi cu atracția sau respectul față de acesta. Este tipul de putere care decurge din aşa numitul „grup de referință" în raport cu grupul de apartenență. Individul care posedă asemenea putere serveşte ca model pentru ceilalți lideri ce dețin alte tipuri ale puterii fiind discriminați negativ în raport cu deținătorul puterii referință. Este situația în care personalitatea şi charisma unui anumit lider concentrează mai multă simpatie, autoritate şi recunoaştere din partea subalternilor din diferite structuri şi grupuri de apartenență decât alți lideri, ceea ce în mod evident subminează autoritatea liderilor acestora şi a structurii aparținătoare lor.

4. Puterea de poziție este determinată de amplasarea sau poziția individului în structura grupului sau organizației. Poziția în desfăşurarea activității duce la creşterea puterii față de pozițiile diferite ale membrilor şi la creşterea influenței potențiale a unui asemenea individ ce deține o astfel de putere. Ne referim la un posibil consilier, purtător de cuvânt, şef de cabinet, secretară etc., care sub raport informal pot deține o putere mai ridicată decât alți lideri ce dețin o putere legitimată, dar care sub raportul poziției şi a distanței față de putere se situează în inferioritate în raport cu cei care dețin puterea de poziție. Comparând cele două tipuri ale puterii cu poziția acelor de ceasornic față de ora 12, cei situați pe o poziție avansată, deci cu o distanță mai scăzută față de putere, se situează la ora 13, iar cei cu mai puțină putere sub raportul poziției, la ora 11.

5. Puterea de coaliție (aliată) este puterea rezultată în urma fuzionării mai multor structuri şi lideri ai acestora. O asemenea putere este specifică coalițiilor şi alianțelor, unde puterea personală este preluată de puterea aliată ca urmare a fuzionării puterii liderilor. Despre o asemenea putere aliată putem vorbi şi în plan internațional, când marile puteri se reunesc într-un scop comun şi din păcate de cel mai multe ori distructiv.

Puterea personală este puterea charismatică, emergentă calităților psihice şi abilităților psihosociale ale unui individ, dar care nu se confundă nici cu puterea legitimată şi nici cu alte tipuri ale puterii, chiar dacă o asemenea trăsătură psihologică cum este charisma însoțeşte autoritatea şi chiar legitimitatea unor indivizi deținători ai puterii. Prin puterea personală individul se impune mai mult prin influență decât prin puterea propriu-zisă, deci prin autoritatea charismatică şi alte atribuții ce revin liderului şi reprezentanților ce dețin autoritatea şi puterea.

6. Puterea personală este puterea care ţine de anumite însuşiri personale, în mod deosebit de charisma de care dispune purtătorul puterii, emergentă unor calități psihologice și a unor abilități psihosociale, cum ar fi capacitatea de comunicare și convingere, alături de o anumită autoritate recunoscută. Prin această formă de putere, mai mult informală decât bazată pe legitimitate și autoritate, individul se impune în mai mare măsură prin influență decât prin propriu-zisă, deci prin autoritate charismatică și alte atribuții ce revin liderului și reprezentanților ce dețin autoritatea și puterea în cadrul organizației sau a altor structuri ale puterii

7. Puterea pozitivă este acea formă a puterii care nu se bazează pe coerciţie ci mai curând pe o identificare cu scopurile grupului – organizației. Liderul nu trebuie să însemne dominația grupului, ci grupul trebuie să recunoască necesitatea liderului care foloseşte puterea şi de bună voie se supune acestui tip de influență.

8. Puterea negativă înseamnă dominație asupra altora, subminarea autorității unei persoane de către alta. Asemenea putere este antisocială, în mod obişnuit distructivă şi periculoasă pentru

orice organizaţie. În ultimă instanţă conduce la autoritarism şi dictatură. Se subînţelege că este foarte apropiată de puterea nelegitimă, pe când puterea pozitivă se poate asocia puterii legitime, asupra cărora vom insista în continuare.

9. Puterea legitimată sau legitimă. Vom insista mai mult asupra acestui tip al puterii organizaţionale decât asupra celorlalte forme ale puterii întrucât această putere prezintă unele particularităţi, cum ar fi cea care face referinţă la faptul că ea decurge din credinţa persoanei subordonate că deţinătorul puterii are un drept justificat – legitimat să ceară şi să pretindă anumite comportamente de la subalterni. Este puterea şi autoritatea emergente statusului formal al liderului şi managerului. Prin ea este accentuat dreptul deţinătorului puterii de a-şi exercita autoritatea şi influenţa asupra subalternilor şi datoria acestora de a se supune deţinătorului puterii. Dacă acesta este o autoritate legitimă în grup – organizaţie, membrii se supun pentru că ei acceptă personal normele acestor structuri; se supun voluntar datorită unui sens internalizat al datoriei, loialităţii şi obligaţiei morale regăsită mai mult în structurile informale.

Din perspectiva normativităţii şi a liderului formal, un rol deosebit revine normei juridice şi implicit legilor. În literatura de specialitate, fie în psihologia juridică fie în sociologia juridică, se vorbeşte tot mai mult de o aşa numită unitate între lider şi lege – normă prin aşa numitul fenomen al personalizării legii. Este vorba despre o sinteză – unitate care surprinde în conţinut persoana liderului, obiectivată şi personalizată prin intermediul unei legi ordonatoare. Printr-o asemenea interiorizare a legii, liderul devine un simbol al întregului, reprezentând grupul – organizaţia şi sintalitatea acestuia. Astfel sunt personalizate mulţimea şi legea, fie aplicate, fie mai puţin recunoscute de către membrii grupului şi ai organizaţiei. Această personalizare este realizată, în primul rând, prin intermediul membrilor grupului şi, mai ales, prin intermediul persoanei liderului. Din abstracţiunea iniţială a legii, aceasta devine tot mai concretă şi reală în raport cu modul de aplicare şi de respectare de către membrii grupului – organizaţiei. Aceştia se vor recunoaşte în legea pe care liderul o va susţine şi o va apăra, fiind filtrată mai mult prin conştiinţa liderului decât a grupului.

Dar legea ca atare nu se confundă cu cineva şi nici nu se reduce la cineva, în mod expres la personalitatea liderului formal. Ea este doar gestionată de către acesta, legea devenind o obligaţie şi pentru lider. Conform Constituţiei României, trebuie să o apere şi nu să o încalce, cum se întâmplă destul de des, astfel că distincţia legii de persoana liderului formal este condiţia sine qua non pentru funcţionarea ordonată şi eficienţă a grupului formal. Dar în plan informal, moral şi psihosocial, legea este personificată, luând „chipul" persoanei celei mai autorizate pentru a o reprezenta, supraveghea şi controla.

Deşi legea nu se confundă cu persoana coordonatoare – cu liderul, totuşi acesta o reprezintă efectiv şi, pentru o parte din membrii grupului, liderul se identifică, cel puţin aparent, cu legea însăşi. Cu alte cuvinte, deşi liderul este numai garantul legii, pentru mulţi persoana lui se suprapune cu legea însăşi, devenind întruchiparea concretă a ei. Fiecare membru conştient al grupului se va raporta, astfel, la forma personalizată a legii, prin aceasta liderul câştigându-şi un surplus de autoritate şi legitimitate, cuvântul său devenind prin analogie „lege" pentru subalterni.

Prin acest transfer al legitimităţii se întăreşte şi puterea legitimă şi autoritatea, astfel că autoritatea legitimă devine mai eficientă decât autoritatea coercitivă sau indusă, prin aceea că minimalizează nevoia menţinerii mijloacelor de coerciţie, a supravegherii permanente a reprezentanţilor puterii ca şi a furnizării regulate de recompense economice, financiare sau chiar morale.

Asupra acestui tip de putere există desigur mai multe opinii, uneori chiar contradictorii. Având la bază criteriul utilităţii, coroborat cu anumite imperative şi normative juridice, N. Gotman în lucrarea „Introduceri în sociologie", interpretează puterea legitimă tocmai prin coroborarea acestor criterii. În mod explicit, el delimitează legitimitatea celor ce au acces la putere şi o pot exercita în asemenea condiţii şi cei cărora le este adresată – exercitată puterea.

Raportând-o la anumite regimuri politice, acelaşi autor citat diferenţiază asemenea categorii în raport cu cei care deţin puterea şi faţă de care se exercită aceasta: în democraţie, puterea legitimă este deţinută de demnitarii politici – reprezentanţii puterii prin diferitele structuri şi mecanisme ale puterii, pe când într-un regim monarhic, puterea o exercită monarhul, putând fi din acest punct de

vedere absolută sau constituțională. Mai controversată devine această problemă atunci când ne referim la puterea şi suveranitatea poporului şi implicit la statul de drept, unde puterea politică este legitimă atât pentru cei care o exercită, cât şi față de cei care este exercitată. În acest sens se delimitează față de conceptul propriu-zis de putere (legitimă), conceptul de autoritate care, ca atribut al puterii, este specifică în primul rând celor care o exercită şi care poartă, totodată, responsabilitatea puterii şi guvernării.

10. Puterea nelegitimă – este puterea care se bazează pe constrângere şi care recurge la folosirea forței sau amenințarea cu forța, pentru a obliga la consimțământ, în afara acceptării forței fiind mai mult o putere impusă decât acceptată şi recunoscută. Celor care exercită puterea nelegitimă nu li se acordă dreptul de a folosi forța de către cei împotriva cărora este folosită. În plan internațional, o asemenea putere este puterea aliată, care recurge la forță pentru a reface stabilitatea internă națională şi/sau zonală, iar în plan intern este utilizată la nivelul diverselor structuri, fiind asociată puterii coercitive şi autorității impuse în vederea realizării unor interese şi facilități ale reprezentanților puterii în raport cu subalternii. Ca tehnici nelegitime de impunere ale puterii mai frecvent sunt utilizate: şantajul în raport cu subalternii, amenințarea cu pierderea locului de muncă, anumite criterii discriminatorii etc. În plan politic, se poate considera puterea nelegitimă, aceea care se impune, fie ca regim politic, fie ca formă de guvernământ, peste voința poporului, cum ar fi: dictatura militară şi dictatura comunistă, iar pentru o anumită categorie a populației, monarhia. Se subînțelege că sub raportul puterii statului, cea mai legitimată formă a statului este statul democratic, care are la baza constituirii sale statul de drept (problematică asupra căreia vom reveni într-un alt capitol).

Aceste tipologii sunt corelative cu anumite tactici, trăsături şi chiar surse ale puterii. Ne întrebăm din acest punct de vedere: „De ce trebuie să facă A ce vrea B ?", „De ce trebuie să fie A dependent de B ?", „De ce are B putere asupra lui A ?", „Cum este C capabil să reziste insistențelor lui B ?" etc. Aceste întrebări fundamentale evidențiază nu numai tipologiile enunțate cât şi sursele puterii. Aşa cum am arătat, prima sursă este regăsită în poziția – statusul pe care-l deține liderul, prin acesta fiindu-i conferită şi legitimată o aşa numită autoritate şi putere legitimată, când ceilalți membri ai grupului acceptă şi aşteaptă ca liderul să dețină puterea deci, primul motiv pentru care o persoană este influențată de altă persoană, deci acceptă această influență, este puterea legitimată. Spre deosebire de politică, în alte domenii de activitate, puterea aparține, în general, specialiştilor, fiind denumită din acest punct de vedere putere expert sau putere tehnocratică, denumire improprie şi totodată pleonastică. Prin tehnocrație sau puterea expert, liderul apelează la sprijinul specialiştilor, în plan politic la consilieri şi experți într-un domeniu sau altul de activitate, autoritatea sa fiind sprijinită şi pe autoritatea şi competența specialiştilor.

Există şi alte surse ale puterii, cum ar fi informația, autoritatea, legitimitatea, capitalul de imagine, comunicarea şi tot ceea ce conduce la preluarea şi menținerea puterii. Prin deținerea puterii asupra informațiilor, facilităților – mijloacelor şi a resurselor acestora unii lideri îi fac pe alți indivizi dependenți şi sunt capabili, totodată, să devină extrem de influenți, bucurându-se de o autoritate şi legitimitate crescute. Redăm mai jos raportul dintre sursa puterii (unele forme ale puterii) şi exprimarea graduală a controlului sau influenței liderului.

Sursele şi tipurile puterii	**Cantitatea de control sau influență a liderului**
Puterea legitimă	Foarte mare
Puterea coercitivă	Foarte mare
Puterea informală	Scăzută
Puterea formală	Foarte mare
Puterea recompensatorie	Foarte mare
Puterea de poziție	Mare
Puterea aliată	Mică
Puterea personală	Mică
Puterea pozitivă	Foarte mare
Puterea negativă	Scăzută

Tipurile puterii sunt corelative atât cu resursele puterii cât şi cu strategiile şi tacticile de influenţă. În literatura de specialitate sunt prezentate ca a fi mai reprezentative următoarele: raţiunea; expertiza; compromisul; negocierea; convingerea; simpla afirmaţie; persistenţa; aserţiunea; manipularea; ignoranţa; sugestia; emoţionarea; ameninţarea celui vizat; inducerea în eroare; emoţionarea agentului (sinceritatea, bonomia liderului); evaziunea.

Nu le vom analiza pe toate, ci în scop comparativ vom prezenta doar unele dintre aceste strategii şi practici de influenţă:

Raţiunea constă în argumentarea logică şi prezentarea tuturor raţionamentelor pentru care planul strategic devine mai convingător şi mai eficient cel puţin din punct de vedere teoretic.

Convingerea este strategia care constă în a obţine ceea ce doreşti prin convingere – convingându-i pe ceilalţi că soluţia pe care o adopţi este cea mai bună.

Manipularea este cea mai clasică tactică de influenţă şi în mod obişnuit îl face pe cel vizat – manipulat să creadă că soluţia liderului este propria sa soluţie. În psihologie o asemenea tactică se numeşte influenţare psihologică negativă şi constă în capacitatea de a-l face pe subaltern să creadă că ideea – decizia liderului sunt totodată şi ale sale. Vom reveni asupra acestei tehnici într-un alt capitol al lucrării.

Inducerea în eroare constă în obţinerea a ceea ce dorim prin mai multă vorbărie şi uneori chiar prin folosirea minciunii, aşa cum am mai arătat, minciuna devine o pârghie de bază în procesul manipulării.

Toate aceste strategii şi tactici adoptate (şi nu numai) sunt forme de influenţă si au drept scop realizarea unui efect manipulativ în comportamentul altor persoane – subaltern, în raportul conducător – subaltern.

Întrucât problematica ce vizează influenţa este deosebit de importantă în studiul întreprins vom face câteva aprecieri de ordin teoretic. Prin acest concept desemnăm ansamblul acţiunilor exercitate de o entitate socială (grup, colectivitate, societate) şi/sau de un individ ce deţine puterea şi autoritatea sub diversele sale forme de manifestare şi care au drept scop modificarea opţiunilor şi manifestărilor potrivit acestor surse de influenţă şi, în general, contrar propriei voinţe ale celui influenţat. Puterea şi influenţa se află în raporturi de interdependenţă. Spre deosebire de putere, influenţa nu apelează la constrângere ci se exercită mai mult sub forma persuasiunii, manipulării, îndoctrinării, lobby-ismului, inoculării prozelitismului, inculcării, implementării etc. asociindu-se proceselor de socializare politică, învăţare socială şi educaţie.

Se deduce că puterea şi influenţa nu sunt concepte confundabile şi nici substitutive, între ele există deosebiri evidente. Influenţa poate fi considerată, în ultimă instanţă, ca a fi o formă specifică a puterii a cărei resursă principală este persuasiunea. Asemenea puncte de vedere le întâlnim şi la alţi sociologi, la unii fiind observabilă tendinţa de confundare şi de identificare semantică între cele două concepte. Spre exemplu, sociologul H. Lasswell observa că puterea este reductibilă, în mare măsură, la influenţă, evident prin intermediul comunicării politice şi a celorlalte modalităţi prin care îşi exercită atribuţiile aceasta. Desigur, orice comunicare politică cu intenţii de socializare apelează la mijloacele simbolice şi ideologice capabile să influenţeze opinii, atitudini, conduite individuale sau colective, dar această influenţă care nu este obligatorie şi întotdeauna şi expresia unei dominaţii politice se poate realiza pe diferite căi: negociere, intimidare, constrângere, persuasiune etc.

Ca acţiune politică şi scop al comunicării influenţa vizează cu precădere opinia politică şi schimbarea acesteia, adică transformarea opiniei individuale latente în opinie publică şi chiar în acţiune politică. Acesta este motivul pentru care Napoleon afirma că: „forţa este fundată pe opinie", iar întrebându-se ce este guvernământul, răspunsul era: „Nimic dacă nu e opinie". În acest sens şi pe acest fond teleologic puterea apelează la influenţa exercitată prin intermediul mass-mediei, de cele mai multe ori aceasta deformând realitatea şi realizând o manipulare a imaginii pe fondul unei aşa-numite teledependenţe sau chiar a unei noi forme a puterii mediei, pe care am numi-o videocraţie.

Tipurile de influenţă, fie politică, fie socială, sunt multiple şi la niveluri diferite. Putem distinge influenţe întâmplătoare (pe care le-am numi mai degrabă influenţe prin contagiune sau influenţe contingente) şi influenţe programate. Primele se realizează în procesul interacţiunii sociale, conducând de cele mai multe ori la schimbarea reciprocă de atitudini şi/sau comportamente.

Celelalte presupun inițierea de acțiuni de organizare şi dirijare pentru atingerea unor obiective prestabilite. Spre exemplu, campania electorală şi manipularea politică a electoratului sunt cele mai concludente forme de obiectivare a acestor influențe. Din perspectivă structurală, sursa este partidul politic şi exponentul sau liderul acestuia, mesajul realizându-se prin diverse strategii manipulative (imagine, persuasiune, discriminare, calomniere, deconspirare a liderilor politici), iar receptorul este electoratul.

Fără îndoială influența şi comunicarea politică (asupra căreia vom reveni într-un alt capitol) nu sunt numai efectul voinței individuale, ci ea decurge dintr-un context socio-politic mai amplu. În general, influența se exercită şi impune, mai ales, într-un context social-politic ambiguu datorită insuficienței informațiilor, riscului prea mare, incertitudinii realizării scopurilor prin acțiunile desfăşurate, precum şi a gradului scăzut al probabilității reuşitei celor care-şi exercită influența. Aceasta presupune condiții favorizante circumstanțelor vieții grupurilor şi comunităților sociale, promisiunile şi demagogia fiind de cele mai multe ori notele comune ale influenței şi manipulării politice. Deşi nu este reductibilă la un fenomen de contagiune sau mimetism colectiv, influența politică este un proces de interacțiune şi intercondiționare. Referindu-se la acest fenomen Lasswell afirma că: „studiul politicii este studiul influenței şi al celor influențați. Influenți sunt cei care apucă cel mai mult din ceea ce este de apucat (…) cei care apucă cel mai mult sunt elita, restul este masa" (The Future of Political Science).

Ca atribut al puterii, exercitarea influenței are un impact deosebit asupra mecanismului politic. Ea determină o schimbare autentică a preferințelor, poate schimba convingerile, pe când puterea, şi în mod deosebit puterea persuasivă-sistemul propagandei unui anumit regim politic, nu produc efecte de durată. Puterea şi influența se aseamănă din acest punct de vedere între ele deoarece ambele se bazează pe valori şi sentimente, diferența între ele constând în profunzimea efectelor lor, putându-se stabili din această perspectivă o analogie cu diferența dintre propagandă şi educație, după cum ar spune Amitai Etzioni în lucrarea de referință „Power, Influence and Authority". În mod similar cu forța, influența este un mijloc utilizat de puterea politică în cele mai diferite situații şi în cele mai diverse structuri sociale. Ea este un mijloc de a extinde, de a argumenta sau de a obține consimțământul grupurilor sociale față de putere. Influența are însă caracter reciproc, producând efecte dorite de anumite grupări sau indivizi asupra grupării şi invers.

Se pot distinge mai multe tipuri de influență, având drept criteriu de evaluare natura şi scopurile grupului care o exercită. Ea poate fi în acelaşi timp personală şi impersonală şi poate să apară în relațiile interpersonale sau ierarhice. Ca o notă distinctă în raport cu puterea, şi în primul rând cu forța, influența se realizează în absența constrângerii, a folosirii forței, deci prin convingere. T. Parsons defineşte influența din această perspectivă ca „un mecanism generalizat de convingere".

Cele mai frecvente accepțiuni ale termenului de influență o desemnează ca pe o acțiune de deviere (în absența constrângerii) de la tipul prevăzut de comportament al unui individ sau mecanism social la alt comportament şi la alt mecanism. În acelaşi timp, influența poate fi observată prin faptul că grupurile de interese încearcă să-i convingă pe cei care dețin autoritatea, în ultimă instanță puterea. Pot fi influențați şi cei aflați la putere (chiar în cadrul coalițiilor politice), precum şi cei din opoziție, sau alți membri ai societății neutri din punct de vedere politic.

La nivel macrosociologic, în sfera puterii politice influența apare ca mijloc de realizare a autorității politice şi a legitimității acestuia în raport cu opinia publică. Este mijlocul de acțiune şi obiectivare a autorității, ea neconfundându-se cu forța. Este mai mult legată de o idee, de o doctrină şi este regăsită în mod deosebit în sfera ideologicului, în timp ce puterea este legată de o persoană, de un grup, coaliție de grupuri sau clasă politică, deci îşi are loc în sfera sociologică şi praxiologică.

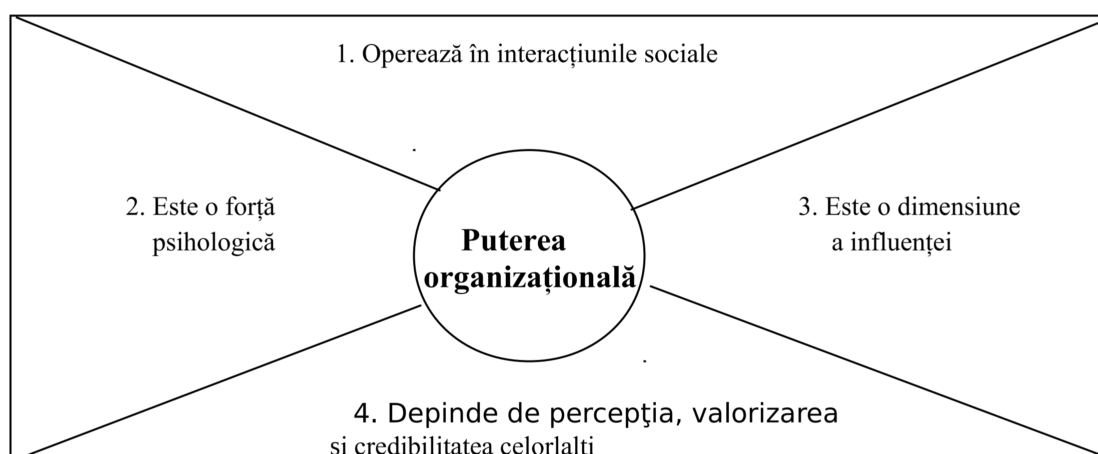
Din cele prezentate rezultă rolul deosebit de important al influenței în planul activității politice. Prin influență liderul poate obliga şi/sau convinge subalternii să execute deciziile luate în scopul creşterii performanței grupului – organizației. Această încercare de influențare a comportamentului subalternilor nu este limitată, nici din partea subalternilor şi nici a conducătorilor, influența fiind condiționată de mai mulți factori.

În schema de mai jos, vom vedea relația dintre influență, putere şi autoritate, ca atribute şi resurse ale puterii.

Atribute	Trăsături specifice acestora
Influenţă	Completă → un obiectiv al relaţiilor interpersonale. Efort activ: cineva face ceva.
Putere	Mai puţin completă → o cale de a obţine influenţă. Descrie capacitatea de influenţare pe care o deţine un individ, înţeleasă ca act potenţial.
Autoritatea	Termen mult mai restrâns → O formă a puterii. Putere asociată ca o poziţie dată într-o organizaţie şi exprimată prin dreptul de a conduce.

Din schema de mai sus se observă că influenţa este cel mai cuprinzător şi general termen, că puterea este o modalitate de a obţine influenţă şi că autoritatea este o modalitate de a obţine putere. Raportul dintre aceste atribute ale puterii şi puterea propriu-zisă vor fi analizate pe parcursul lucrării, aşa că nu vom insista aici şi acum asupra acestei problematici.

Dacă analizăm puterea în raport cu autoritatea şi cu forţa, demers analitic întreprins deja, vom observa că ele nu sunt identice, şi că puterea influenţează şi implică, totodată, forţa, violenţa şi coerciţia, pe când autoritatea implică convingerea, recunoaşterea.
Spre deosebire de putere, autoritatea este recunoscută, iar puterea este şi impusă, apelându-se în acest sens la forţă şi violenţă. Dar, atât puterea cât şi autoritatea îşi exercită influenţa, de cele mai multe ori ele fiind inseparabile şi consubstanţiale. Redăm în schema de mai jos atributele şi calităţile puterii organizaţionale prin intermediul paradigmei prezentate.

Din schemă rezultă următoarele trăsături ale puterii organizaţionale şi implicit ale liderului:

1. puterea operează în interacţiunea socială fiind emergentă raporturilor interpersonale;
2. puterea şi influenţa sunt forţe care există între indivizi şi se manifestă prin relaţiile interpersonale;
3. puterea depinde de percepţiile pe care le au unii indivizi asupra altora şi, mai ales, de situaţia în care ei se raportează la un anumit individ – asupra liderului, acordându-i autoritate deplină în ceea ce întreprinde. De aici concluzia că liderul eficace are nevoie de autoritate şi implicit de putere. Un lider real şi eficient devine acel individ a cărui autoritate defineşte dreptul să conducă şi a cărui putere este fundamentată pe legitimitate şi autoritate.

Rezultă din cele prezentate mecanismele de care dispune organizaţia şi puterea organizaţională în scopul menţinerii şi consolidării puterii. Desigur, un rol determinant în grupurile şi organizaţiile politice îl are, pe lângă puterea organizaţională, liderul politic, problemă asupra căreia vom stărui în continuare.

4.3. PUTEREA ŞI LIDERUL POLITIC

4.3.1. Liderul şi problematica liderităţii în structurile politice

Aşa cum s-a putut deduce din structura şi mecanismele puterii organizaţionale şi grupale un rol determinant îi revine liderului politic. Întrucât o asemenea problematică a fost prezentată şi analizată mai mult implicit decât explicit, ne propunem ca în cele ce urmează şi prin intermediul acestei paradigme să realizăm în mod explicit problematica liderului şi rolului acestuia în structurile politice şi ale puterii. Vom face în continuare câteva referinţe de ordin teoretic în vederea clarificării acestei problematici. În primul rând vom menţiona faptul că obţinerea calităţii de lider este condiţionată de mai mulţi factori:

1. *factori legaţi de individ*, exprimaţi prin:

• contribuţia deosebită a unui membru din grup şi a aptitudinilor politice şi organizatorice ale acestuia şi care-i conferă calitatea de lider;

• aprecierea acestei contribuţii de către membrii grupului – organizaţiei şi a personalităţii care predispune spre o asemenea calitate;

• încrederea – cota de credibilitate din partea membrilor grupului – organizaţiei faţă de un asemenea individ ce poate deveni lider, coroborate cu stima şi consideraţia acestuia care, în ultimă instanţă, îi vor conferi statutul de lider recunoscut prin autoritatea şi influenţa pe care le demonstrează;

2. *factori legaţi de fenomenele de grup şi mecanismele conduitei colective* cum ar fi: imitaţia, sugestia, puterea, autoritatea, influenţa, popularitatea, prestigiul etc., percepute ca fenomene de grup dar care în cea mai mare parte fac referinţă şi la atributele şi calităţile ce revin liderului şi personalităţii sale.

Din această succintă expunere de motive şi calităţi, rezultă că liderul şi poziţia sa nu au emergenţă nemijlocită din plan individual şi legat de personalitate ci este în funcţie de relaţiile şi rolul acestuia care vizează, printre altele, coordonarea activităţii membrilor către scopurile comune ale organizaţiei şi membrilor acesteia. Liderul este un ansamblu de atribute ale rolului jucat de individ în cadrul grupului – organizaţiei, rol al cărei esenţă rezidă tocmai în acţiunea de facilitare concretizată în stimularea celorlalţi membri în direcţia valorificării resurselor de care dispune structura respectivă, în ultimă instanţă în multiplicarea efectelor contribuţiilor individuale şi a realizării obiectivelor comune.

Problematica liderului devine cu atât mai importantă cu cât acesta îndeplineşte mai multe funcţii în cadrul grupului şi organizaţiei pe care o conduce. Din acest punct de vedere orice lider trebuie să fie o personalitate puternică şi influentă, să fie în măsură să coordoneze, planifice, dirijeze, supravegheze şi controleze activitatea organizaţiei, respectiv a grupului, dar care să se preocupe şi de aspectele umane relaţionale adică de dispoziţiile, atitudinile, trăirile, moralul membrilor, starea de spirit şi atmosfera din grup, adică climatul psihosocial şi organizaţional.

Sub raport funcţional se desprind cel puţin două funcţii fundamentale ale poziţiei de lider:

a) asigurarea sinergiei de eficienţă (facilitarea atingerii scopului comun al activităţii de grup şi aşa numitelor cerinţe funcţionale şi funcţii finale ale grupului – organizaţiei);

b) asigurarea sinergiei de menţinere (asigurarea coeziunii grupului, menţinerea unui climat şi a unui tonus motivaţional ridicat, în ultimă instanţă prin motivarea şi stimularea motivaţional-voliţională a membrilor grupului.

Poziţiei de lider şi a manifestării sale îi sunt aferente mai multe atribute şi resurse de natură psihosocială şi organizaţională, percepute şi ca fenomene psihosociale, cum ar fi: puterea, autoritatea, influenţa, prestigiul, stima, consideraţia, recunoaşterea, funcţie de care şi prin care liderul acţionează. În raport cu predominanţa unora dintre aceste atribute şi a modului de îndeplinire a obiectivelor organizaţionale prin strategiile utilizate se delimitează cele două categorii distincte ale liderului:

• *liderul formal* (a cărui autoritate şi putere derivă cu precădere din valoarea socială a funcţiei şi poziţiei pe care o deţine) fiind denumit şi lider oficial sau instituţional, în cadrul organizaţiei fiind sinonim cu şeful – conducătorul acesteia;

• *liderul informal* (a cărui putere de influenţă este câştigată ca urmare a jocului şi raporturilor interacţionale dintre membri grupului de apartenenţă.

Optimul organizațional se regăseşte atunci când cele două categorii se suprapun, deci când liderul formal recurge la tehnici informale pentru a nu limita interacțiunile dintre membrii grupului. Desigur, liderii informali nu coincid cu liderii formali, în prima categorie intră structurile formale şi sunt recunoscuți acei indivizi care se bucură de unele atribute şi responsabilități care corespund în mai mare măsură membrilor grupului şi nu exclusiv structurii aparținătoare. În cadrul structurilor formale sarcina liderului formal constă în a se centra pe grup şi nu doar pe unii indivizi şi în găsirea modalităților de atragere a tuturor membrilor grupului la soluționarea în colectiv a problemelor cu care se confruntă grupul – organizația. În esență rolul liderului se reduce la activitatea de a consilia media şi a facilita activitatea celorlalți şi nu numai în a transmite comenzi, ordine sau de a lua decizii unipersonale şi unidirecționale. Liderul este persoana centrală din grup cu cea mai mare influență în grup, persoana care se angajează în actele de conducere prin calitățile şi dinamismul său, dar şi prin consultarea şi participarea celorlalți membri.

În cadrul grupurilor şi organizațiilor, liderul este interpretat nu numai ca o persoană ci şi ca un fenomen psihosocial, apariția sa fiind percepută ca o legitate. Devine un fenomen social şi chiar natural, el fiind regăsit în orice structură socială. În conformitate cu distribuția gausiană se structurează mai multe categorii de indivizi, la nivelul superior fiind regăsit cu necesitate liderul. Aşa cum ne este cunoscut, un asemenea fenomen social este frecvent şi în lumea animală (unde există viață şi simțire - trăire) şi cu atât mai mult în regnul uman unde, pe lângă acestea, există gândire astfel că fenomenul de lider devine un fenomen legic şi logic.

Liderul se detaşează de ceilalți membri prin abilități, competență, proprietăți şi însuşiri psihofizice care-l fac remarcat. Uneori este ales sau chiar se impune prin anumite strategii de ordin psihosocial sau chiar prin şantaj şi diversiune. De cele mai multe ori liderul este o sursă de încredere şi un garant al succesului şi performanței grupului – organizației. De aici autoritatea recunoscută şi legitimată şi implicit caracterul formal al liderului. Aşa cum am mai menționat, poziția şi statusul liderului nu emerg exclusiv din calitățile individuale – charismatice ale liderului ci sunt corelative cu anumiți factori de ordin psihosocial şi organizațional, cum ar fi relațiile intragrupale şi de rol, fapt ce poate condiționa apariția a mai multor lideri în cadrul aceleiaşi structuri, fiecare având autoritate şi responsabilitate atribuite şi recunoscute de către membri acelei structuri.

Se ridică următoarea întrebare legată de puterea şi poziția liderului: care dintre pozițiile sale este mai recomandată şi, mai ales, eficientă: cea prin care liderul ține mai multă putere în organizația pe care o conduce, puterea fiind centralizată sau când se manifestă tendințele de descentralizare ale puterii şi care afectează parțial puterea şi autoritatea liderului ? Experiența politică, în general, conduce spre acceptarea şi recomandarea unui lider mai puternic şi spre centralizarea puterii, uneori în dauna organizației şi democrației interne de partid. Nu de puține ori este invocat un asemenea lider – conducător, asemănat ca imagine şi simbol cu Vlad Țepeş, când asemenea atribuții şi responsabilități ar fi preluate de o putere centralizată şi evident recunoscută în măsura în care ar corespunde aşteptărilor membrilor grupului sau, în cazul exemplificat, a întregii societăți. Desigur, asemenea responsabilități revin fiecărui individ – membru al societății, însă aşa cum experiența o demonstrează şi cum am fost obişnuiți în regimul totalitar suntem mai predispuşi spre declinarea responsabilității altora prin aşa numitul mecanism psihosocial al alterității şi identificării decât în a ne asuma responsabilitățile civice şi politice conferite de societatea democratică.

Libertatea de acțiune este convergentă în tot mai mare măsură spre scopuri unipersonale şi în vederea susținerii şi responsabilizării liderului. În asemenea situații există toate condițiile pentru ca liderul să dețină o poziție centrală şi autoritară, fiindu-i recunoscută **şi** legitimată autoritatea prin asemenea declinare a responsabilității membrilor organizației față de lider. Pe lângă o asemenea putere centralizată există o anumită categorie de indivizi ataşați cercului puterii care prin servilismul adoptat beneficiază de multe facilități, adoptând principiul „şi noi pe lângă şef" sau „cât timp trăieşte şeful trăim şi noi", de unde atitudinile conformiste şi de idolatrizare a liderului, ceea ce conduce spre o aşa-numită putere, pe care noi am numi-o putere idolatrică. O structură – grupare în care liderul este recunoscut în exclusivitate fără nici o atitudine contestatoare este mai repede supusă erodării decât una în care există unele nemulțumiri şi atitudini nonconformiste. Într-o asemenea grupare există germenii scindării şi instabilității chiar dacă în mod făţiş este recunoscut şi,

uneori, chiar mitizat liderul. Se produce un fenomen seismic lăuntric care irumpe în orice condiție favorabilă şi prin orice fisură şi vulnerabilitate a liderului. De aceea considerăm ca a fi mai indicată „furtuna” decât „liniştea amenințătoare”.

Poziția puternică a liderului se impune nu atât prin efecte cât prin cauze. În grupurile şi organizațiile politice în care se regăsesc asemenea lideri politici, membrii grupului sunt mai în siguranță decât acolo unde liderul nu se bucură de prestigiu şi recunoaştere. În asemenea structuri sunt preferați liderii puternici decât cei cu autoritate mai scăzută şi deci şi cu un grad de legitimitate mai limitat. Prin puterea şi autoritatea sa liderul nu numai că subordonează subalternii dar şi modelează imaginea grupului impunând o cultură organizațională şi o sintalitate specifică. În condițiile în care şi performanțele organizației sunt ridicate, liderul se bucură de cea mai mare recunoaştere şi putere în cadrul acelei structuri, în sens invers îi este contestată legitimitatea şi, mai ales, autoritatea. Asemenea rezultate sunt raportate şi evaluate în raport cu performanța liderului şi în mai mică măsură cu participarea membrilor grupului, fapt ce îi conferă acestuia o autoritate şi o putere nelimitate. Spre deosebire de liderul puternic, cel slab, cu autoritate scăzută va atrage suspiciuni asupra calităților sale în contextul unor rezultate nesatisfăcătoare, situație în care liderul formal va ceda din autoritatea sa unele atribute liderului informal, puterea sa fiind tot mai erodată în cadrul acelei structuri, la fel influența şi autoritatea.

Studiile psihosociologice au demonstrat că grupurile foarte productive consideră că liderul lor este mult mai influent şi se bucură de mai multă autoritate decât liderii altor grupuri, ceea ce înseamnă că între percepția liderului şi productivitatea grupului există o corelație semnificativă. De o asemenea percepție valorizatoare s-a bucurat în alegerile din anul 2000 liderul P.R.M.-ului când cota de legitimitate şi autoritate a acestui partid au crescut exponențial cu percepția autorității liderului, mai bine zis, acesta a contribuit la o asemenea percepție valorizatoare a partidului pe care-l conduce şi care se identifică, totodată, cu el. Nu acelaşi lucru s-a întâmplat cu P.N.Ț.C.D.-ul, unde poziția liderului era grav amenințată prin incompetența acestuia de către alți lideri mai tineri şi de mişcările interne ale partidului, ceea ce a condus la scăderea cotei de imagine pozitivă şi, implicit, a autorității în cadrul eşichierului politic. Şi aceasta nu datorită exclusiv poziției liderului ci, în primul rând ambivalenței şi ambiguității doctrinare coroborată cu strategiile politice promovate care, uneori, infirmă o asemenea doctrină creştin-democratică. Aceasta a justificat desprinderea unei grupări politice care, ulterior, s-a constituit într-un partid de sine stătător, A.N.C.D.-ul, cu o ideologie creştin-democrată şi care a fuzionat cu partidul inițial, devenindu-i lider şeful grupării desprinse. Desigur, la insucces şi eşec, un rol deosebit l-a avut şi efectul negativ al imaginii liderului prin haloul indus de fostul lider țărănist Corneliu Coposu, care a dominat prin autoritate şi influență poziția liderului succesor, cota de apreciere şi recunoaştere fiind cu mult sub limita liderului de referință a acestui partid. La acestea se adaugă, desigur, rezultatele catastrofale în urma alegerilor din anul 2000 care au delegitimat atât liderul cât şi partidul, acesta cunoscând cea mai scăzută cotă de legitimitate şi atracție de pe ”piața politică” prezentă.

Conceptul de lider prezintă ambiguități semantice şi sub raportul configurației sale structurale. Prin acest concept sunt asimilate mai multe noțiuni percepute ca a fi cvasisinonime dar care, totuşi, se diferențiază sub raport semantic, cum ar fi: autoritatea, puterea, dominația, prestigiul, statusul şi leadership-ul. Prin aceste denumiri sinonime liderului sunt desemnate anumite atribute ale liderului şi puterii şi nu conceptul propriu-zis desemnat. În acelaşi timp prin acest termen este evaluat rolul şi statusul individului şi care dețin într-o structură socială organizațională cea mai puternică autoritate şi influență, manifestând comportamente diferite în raport cu ceilalți membri, în general de supraordonare şi influență față de aceştia. De aceea, în cadrul organizațiilor politice prin cultură organizațională şi a puterii, liderul se bucură de cea mai înaltă autoritate şi putere, ceilalți membri devenind de cele mai multe ori doar simpli executanți, exprimându-şi consensul şi recunoaşterea liderului.

Semantica polimorfă a acestui concept conduce spre anumite ambiguități şi sub raportul atribuțiilor şi rolului exercitat. Liderul este atât şeful impus – oficial, conducătorul cât şi membrul cel mai influent dintr-un grup (liderul informal şi care dispune de autoritate şi influență uneori mai mare decât liderul formal). De aceea anglo-saxonii preferă să utilizeze în locul noțiunii de lider pe

cea de leadership, prin aceasta desemnând mai mult activitatea de influenţare decât de conducere propriu-zisă şi care revine conducătorului – managerului.

Dar nici semantica leadership-ului nu este unitară şi univocă. În literatura de specialitate există mai multe definiţii (după unii autori de ordinul sutelor) date acestui concept. Încercând o clasificare şi delimitare a atribuţiilor leadership-ului, Morris, Seman, Gibb şi Bass au delimitat următoarele categorii de ordin funcţional ale leadership-ului:

a) şeful instituţional;
b) persoana centrală;
c) persoana care se angajează în acte de conducere;
d) persoana cea mai influentă.

În ceea ce priveşte prima categorie de atribuţii emergente statusului liderului desemnat prin cea de şef instituţionalizat, această denumire nu corespunde pe deplin cu activitatea şi atribuţiile leadership-ului, întrucât ea este mai mult comună şi chiar sinonimă cu funcţia şi poziţia managerului – conducătorului şi cu toate atribuţiile asimilate acestei poziţii şi acestui status. Nu vom denumi lider nici pe decanul de facultate, nici pe directorul de bancă şi nici pe preşedintele unui consiliu de administraţie sau, cu atât mai puţin, pe un patron. În schimb devine lider formal preşedintele unui partid, a unui sindicat şi chiar comandantul unei formaţiuni militare, prin comandant nefiind subînţeles exclusiv conducătorul şi, cu atât mai puţin, managerul militar.

Asupra acestei delimitări între lider şi manager a existat o aprigă dispută în mediul militar, neexistând un consens privind finalitatea pregătirii viitorilor ofiţeri, termenul de lider şi leadership fiind preluate din sociologia militară americană. În cele din urmă s-a convenit asupra formulei de lider al organizaţiilor militare asupra absolventului şcolii superioare militare şi nu de manager sau de comandant cum a fost încetăţenit în limbajul comun. În mediul militar devine întru-totul adecvată noţiunea de leadership, liderul fiind o persoană influentă şi cu autoritate legitimată prin însăşi statusul deţinut şi autoritatea pe care i-o conferă acest status. Aceasta nu contravine funcţiei de conducere administrativă de manager ci, dimpotrivă, ea se poate constitui într-o infrastructură organizaţională ce legitimează activitatea liderului, amplificându-i autoritatea şi responsabilitatea. În acest context leadership-ul face legătura între unele elemente legate de conducere cum ar fi: misiunea, oamenii şi mediul. Din acest punct de vedere leadership-ul este definit ca acel fenomen psihosocial ce desemnează arta influenţării şi direcţionării oamenilor pentru realizarea misiunii şi obiectivelor organizaţionale. Deci prin leadership înţelegem activitatea de influenţare exercitată de un conducător asupra unei persoane sau grup de persoane pentru a-i determina – motiva să se angajeze să acţioneze în vederea realizării obiectivelor organizaţiei din care fac parte. În acelaşi timp leadership-ul poate fi considerat şi o componentă a managementului vizând în esenţă conducerea componentei umane, gestionarea resurselor umane, felul cum lucrează cu oamenii, sau după alţi autori, este chiar identificat cu stilul motivaţional al liderului care, în esenţă, vizează următoarele componente:

- *orientarea spre relaţii;*
- *centrarea pe oameni;*
- *atitudinea suportivă – suport moral şi afectiv al colectivităţii;*
- *socio-emoţionalitatea;*
- *menţinerea coeziunii grupului şi a sinergiei;*
- *specializarea în relaţiile interumane.*

Sub raport conceptual, acest tip de lider – cel de stil motivaţional şi care se identifică cu leadership-ul răspunde în mai mare măsură cerinţelor membrilor grupului dintr-o perspectivă relaţională şi afectivă – informală implicând încrederea mutuală, precum şi deschiderea şi dorinţa de a explica deciziile luate.

Din perspectivă comportamentală un asemenea lider şi activitate de leadership presupune în mai mare măsură consultarea membrilor grupului, predominanţa relaţiilor informale şi tratarea membrilor grupului sub semnul egalităţii fără unele discriminări şi atitudini subiective şi partizane în detrimentul altor membri. Acest stil de conducere, specific leadership-ului şi în mai mică măsură managerului poate fi analizat prin următoarele dimensiuni:

a) ca sistem de relaţii promovat de organizaţie;
b) ca sistem de luare a deciziilor;
c) ca mod de stabilire a obiectivelor şi sarcinilor prioritare ale organizaţiei;
d)ca sistem de control şi de folosire a rezultatelor controlului.

Plecând de la aceste dimensiuni s-a ajuns la următoarea clasificare a stilurilor de conducere:

1. stiluri autoritare, cu variantele autoritar – dur (restrictiv) şi autoritar binevoitor;
2. stiluri participative cu variantele consultativ şi de grup;
3. laissez faire.

Analizând această problematică a leadership-ului în cadrul organizaţiilor politice, vom putea observa că acest rol şi această activitate sunt mai mult regăsite în cadrul unor asemenea structuri, pe când cea de manager este aproape inexistentă. Liderul politic are mai mult atribuţii de conducere şi de influenţă – de gestionare a resurselor umane şi, în mai mică măsură de gestionare a celorlalte resurse organizaţionale, în mod deosebit cele materiale şi financiare. El va apela şi va valorifica în mai mare măsură resursele ce-i menţin puterea adică autoritatea, statusul, prestigiul, recunoaşterea, legitimitatea şi, implicit, influenţa pe care şi-o exercită în consolidarea şi conservarea acestor atribute ale puterii.

Desigur, influenţa şi autoritatea cresc în funcţie de responsabilitatea şi statusul deţinut al individului, subînţelegându-se că un patron sau un preşedinte de consiliu de administraţie va avea o influenţă şi o autoritate mai mare decât un preşedinte de sindicat, acesta exercitându-şi atribuţiile şi influenţa mai mult sub puterea şi influenţa managerului, ceea ce nu se întâmplă şi în politică. De aici o contradicţie şi chiar un paradox al fenomenului liderităţii, ceea ce, de asemenea, nu este regăsit în cadrul organizaţiilor politice. Aceasta nu înseamnă că în asemenea structuri nu se regăsesc unele fenomene antitetice şi cu atât mai puţin conflicte dintre autoritatea deontică şi cea epistemică a liderului. Acest conflict conduce, în primul rând, la erodarea autorităţii, influenţei şi legitimităţii liderului şi, în ultimă instanţă, a organizaţiei politice respective.

Viaţa politică românească este plină de asemenea exemple şi sugestivă unor asemenea analize şi interpretări teoretice. Vom menţiona într-un asemenea context că nota dominantă a fenomenului de leadership este puterea personalizată prin autoritatea liderului şi recunoaşterea autorităţii şi influenţei acestuia pe cale personală şi nu impersonală, deci ca legitimare şi autoritate legitimată. Cu alte cuvinte, mai importantă este persoana şi implicit personalitatea liderului decât atribuţiile emergente puterii deţinute prin poziţia pe care o ocupă, deci prin statusul politic deţinut. De aici şi o anumită stratificare a puterii politice din interiorul partidelor, o stratificare de tip piramidal în conformitate cu care în vârful piramidei se situează în exclusivitate liderul politic, urmând în mod eşalonat ceilalţi lideri ai partidului. Tendinţa în oricare partid este de centralizare a puterii, rolul decisiv deţinându-l liderul şi cei din imediata apropiere a acestuia. Cu cât poziţia unui individ este mai periferică, chiar dacă dispune de autoritate epistemică şi chiar deontică (morală), cu atât şansele de a deveni lider sunt mai mici sau chiar inexistente. De aceea liderul politic trebuie să deţină anterior devenirii sale o poziţie cât mai centrală, uneori chiar prin adoptarea unor comportamente compromiţătoare şi de conformism, punând pe prim plan scopul şi nu mijloacele care i-ar legitima o asemenea poziţie centrală şi, ulterior, pe cea de lider.

Aşa cum am prezentat, în antiteză cu poziţia marginală a liderului, acesta deţine o poziţie centrală fiind definit şi identificat nu printr-un şef instituţional – conducător şi manager ci printr-o asemenea persoană centrală şi, după cum vom vedea, şi preferată. Analizând prin prisma relaţiilor interpersonale şi inspirat din lucrările lui Freud, Redl introduce acest concept de persoană centrală prin care desemnează acea persoană care reprezintă centrul de interes, am spune noi valoarea focală a membrilor grupului – organizaţiei. Acest autor depăşeşte viziunea freudiană, recurgând la mecanismul identificării şi alterităţii, prin lider fiind desemnată acea persoană cu care ar dori să se identifice membrii grupului, ceea ce predispune spre o transfigurare a ego-ului, un alter-ego cu tendinţe de subliminare şi idolatrizare a liderului care poate deveni un super-ego, ceea ce în limbajul filosofului german Nietzsche s-ar identifica cu supraomul.

Aşa cum afirmă un alt psihosociolog, Bass, liderul trebuie să se bucure de apreciere, stimă, consideraţie şi recunoaştere a valorii sale şi a puterii deţinute, ceea ce Bass desemnează prin conceptul de esteem. Se subînţelege că influenţa, autoritatea şi puterea liderului emerg atât

legitimităţii – desemnării sale cât mai ales esteem-ului sau care de cele mai multe ori îi convertesc statutul de lider în cel de idol, uneori persoana ce deţine un asemenea status, fiind chiar fiind mitizată (cele mai multe cazuri se regăsesc în religie când liderul devine un simbol şi un mit).

De aici şi celalalt sens desemnat al liderului, cel de persoană preferată. În limbaj sociometric un asemenea lider se numeşte chiar lider sociometric care, de cele mai multe ori, coincide mai mult cu liderul informal decât cu cel oficial. Într-o asemenea situaţie nu predomină mecanismul identificării şi alterităţii ci mecanismul asocierii, persoana preferată – liderul informal nefiind şi neidentificându-se cu acea persoană şi autoritate formală care deţine cea mai mare valoare, ci cu persoana care place mai mult şi care uneori inspiră mai multă încredere prin unele calităţi reale pe care le posedă dar pe care nu şi le-a pus în valoare.

Liderii informali sau sociometrici nu sunt conducători şi nici nu poartă responsabilităţi formale, ci mai mult de ordin moral, fiind de cele mai multe ori autorii morali ai unor manifestări cu impact negativ asupra membrilor grupului. Aceşti lideri sunt anihilaţi atunci când există o corelaţie semnificativă între liderii desemnaţi – aleşi şi cei recunoscuţi, cei care se constituie în persoane centrale şi preferate şi care deţin o valoare focală în cadrul structurii desemnate. În cadrul structurilor politice se evidenţiază o asemenea identitate între lideri ca a fi persoane centrale şi preferate, existând, desigur, şi excepţii când nu există o asemenea corespondenţă deplină şi când liderul perceput ca persoană centrală, prin autoritatea şi influenţa pe care le deţine se impune în mod coercitiv pentru a fi recunoscut şi „preferat" în mod formal. O asemenea contradicţie va conduce în cele din urmă la erodarea autorităţii şi legitimităţii liderului formal, unele atribuţii ale acestuia fiind preluate de persoana preferată, adică de liderul informal.

În mediul politic, această problematică cunoaşte în manifestarea sa şi alte modalităţi. Liderul devine o persoană preferată şi, evident, centrală mai ales atunci când performanţele organizaţiei şi imaginea acesteia este favorabilă. Aceasta şi ca rezultat al competenţei şi autorităţii liderului, prin angajarea şi responsabilitatea politică a acestuia în actele de conducere. Aşa cum am mai arătat, persoana liderului se identifică cu autoritatea şi puterea organizaţională, ceea ce implicit îi asigură un status formal şi sociometric favorabil, fiind cea mai optimă situaţie. În asemenea condiţii interesul membrilor grupului este captat şi îndreptat nu asupra a ceea ce este persoana care deţine autoritatea (în primul cea deontică şi epistemică) ci asupra a ceea ce face această persoană pentru a facilita atingerea scopului organizaţiei, deci asupra autorităţii politice. În această situaţie liderul recurge la activitatea şi competenţa unor consilieri deci la aşa numită activitate de consulting. Influenţa exercitată de către aceştia este indirectă în raport cu membrii organizaţiei şi directă cu liderul formal sau cu managerul – conducătorul organizaţiilor.

Asemenea influenţe pot deveni nocive prin caracterul lor indirect, liderul formal personalizând mai mult responsabilitatea în raport cu ceea ce întreprinde şi este influenţat de către aceşti consilieri care uneori pot să-i afecteze imaginea şi implicit autoritatea prin deciziile luate ca urmare a unor sugestii şi influenţe în contradicţie cu aşteptările membrilor grupului – organizaţiei. Incompetenţa unor asemenea persoane care influenţează actul decizional şi implicit a liderului pot conduce la o delegitimare a liderului formal până la erodarea totală a autorităţii şi puterii acestuia.
Aceste practici sunt regăsite mai ales în cadrul campaniei electorale, unde anumite tactici şi modalităţi persuasive, coroborate cu o anumită imagine construită a liderului au devalidat autoritatea şi legitimitatea liderului formal fiind astfel sancţionate de către membrii organizaţiei şi, mai ales, de către electorat.

4.3.2. Leadershipul şi liderul politic

Una dintre atribuţiile şi calităţile liderului este aceea de a fi persoana cea mai influentă în cadrul grupului şi al organizaţiei. Întrucât prezintă un mai mare interes în analiza noastră vom întreprinde un scurt demers asupra acestui concept şi a influenţei lui în cadrul grupului şi a organizaţiei. Există mai multe interpretări asupra acestuia. Anglo-saxonii folosesc acest termen pentru a desemna atât statutul, comportamentul cât şi ansamblul trăsăturilor şi aptitudinilor care caracterizează persoana asupra căreia se concentrează interesul sau care asigură conducerea unui grup. În literatura franceză (sociologia franceză contemporană) R. Lambert desemna prin leadership calitatea unui individ de a fi persoană centrală. Această calitate implică anumite trăsături şi principii

ale leadership-ului care, în ultimă instanţă, îi conferă liderului autoritate şi putere de influenţă. Influenţele exercitate de către lider cunosc o natură duală: ca influenţă asupra indivizilor şi influenţă asupra organizaţiei. Calităţii şi activităţii de leadership îi corespunde în mai mare măsură prima accepţiune, cealaltă fiind mai mult comună managerului şi conducătorului instituţional sau organizaţional.

Printr-o asemenea influenţă şi comportament este desemnată în literatura de specialitate aşa numita complianţă comportamentală, când subalternul, membru al organizaţiei se conformează influenţei şi uneori presiunilor liderului. Prin complianţă este desemnată acea influenţă lipsită de orice încărcătură afectivă, semnificând mai mult supunere, subordonare, ascultare sau chiar obedienţă, ceea ce nu este altceva decât conformism. Cu alte cuvinte aceşti lideri care promovează asemenea influenţă şi putere se impun printr-o autoritate excesivă prin intermediul a ceea ce denumim complianţă limitând orice împotrivire, dezacord sau tendinţă nonconformistă. O asemenea practică şi influenţă este specifică organizaţiilor totale (mai ales în mediul militar şi în mai mică măsură într-o societate civilă şi pluralistă, într-un stat de drept şi democratic).

Există însă şi asemenea manifestări şi influenţe care induc stres, supunere şi conformism excesiv. În asemenea situaţii avem de a face sub acest aspect cu o tentativă de schimbare a comportamentului prin influenţa leadership-ului, atunci când scopul liderului este să schimbe comportamentul membrilor organizaţiei – grupului şi cu o reuşită atunci când comportamentul unor membri ai grupului sau al unor indivizi suportă modificări vizibile prin influenţa liderului. Există şi o a treia situaţie, atunci când schimbarea antrenează în rândul indivizilor o recompensă în atingerea scopului, ceea ce în limbajul de specialitate poartă denumirea de leadership (affective leadership).

Influenţa nu se exercită numai asupra unor membri ai grupului – organizaţiei ci şi asupra acestor structuri, ceea ce-i conferă putere reală liderului şi influenţă specifică, aceasta din urmă fiind denumită influenţă distribuită care, aşa cum vom vedea, face parte din cadrul influenţei percepute şi reale. O asemenea influenţă vizează realizarea scopului organizaţiei în virtutea autorităţii recunoscute sau/şi a celei impuse. Leadership-ul apare astfel ca un fenomen organizaţional, organizaţia neputând exista în afara liderului şi a exercitării influenţei prin autoritate şi putere asupra întregii organizaţii şi nu numai asupra unor membri. De aici rolul caracterului formal al relaţiilor interpersonale şi mai ales al liderului, ceea ce nu înseamnă neapărat autoritarism şi, cu atât mai puţin, dictatura, chiar dacă uneori acestea se regăsesc în unele organizaţii politice. În asemenea situaţii, aşa cum spune Stogdill, avem de a face cu o influenţă distribuită (cea exercitată în raport cu fiecare membru al grupului şi de către fiecare membru) şi nu una discriminată sau nedistribuită (cea exercitată de individul care deţine puterea) şi care se regăseşte în cea mai mare măsură în grupurile şi în organizaţiile politice.

Referindu-ne la această tipologie a influenţei, regăsită şi în asemenea structuri şi în mediul politic, în general, literatura de specialitate delimitează sub raportul influenţei exercitate două tipuri de lideri care pot exercita o influenţă percepută şi o influenţă reală. La rândul său, influenţa percepută, aşa cum am anticipat deja, poate fi o influenţă nedistribuită şi o influenţă distribuită.

Influenţa nedistribuită poate fi măsurată prin:

- estimări aparţinând unei persoane exterioare grupului (este vorba de unii lideri – şefi ierarhici, frecvent regăsite asemenea evaluări şi implicaţii în organizaţiile politice teritoriale);
- estimări aparţinând membrilor grupului în raport cu autoritatea şi puterea liderului;
- estimări aparţinând celui apreciat – autoestimarea liderului.

La rândul său *influenţa distribuită* poate fi măsurată prin:

- estimări din partea unor observatori;
- estimări din partea membrilor grupului (prin tehnica sociometrică şi prin care se - exprimă relaţiile interpersonale simpatetice, antipatetice, de acceptare şi de respingere în raport cu liderul desemnat sau cel care ulterior devine lider fiind o persoană preferată).

În ceea ce priveşte influenţa reală, ea se referă la efectele controlabile ale liderului asupra conduitei membrilor structurii respective şi, mai ales, în cadrul autorităţii formale şi funcţionale. Există mai multe modalităţi de măsurare a influenţei reale şi mai multe teorii asupra eficienţei liderului printr-o asemenea influenţă. Una dintre acestea este teoria „modelului contingenţei a

liderului" care se exprimă prin faptul că eficienţa liderului depinde sau este contingentă atât cu calităţile liderului cât şi cu natura situaţiei de grup. Din această perspectivă este analizată performanţa stilului de conducere a liderului formal şi a autorităţii formale a acestuia. Modul de exercitare a autorităţii, concretizat în stilul de conducere promovat, influenţează performanţele organizaţiei prin intermediul acestei variabile (natura situaţiei de grup). Prin situaţie înţelegem ansamblul factorilor interiori – endogeni care-şi pun amprenta asupra stilului de conducere şi eficienţei liderului, vizând în esenţă următoarele aspecte: felul activităţii; particularităţile microgrupului social a structurii respective; tradiţiile de conducere, relaţiile interpersonale, reţelele de conducere, poziţia grupului în mediul social, în cazul celui politic în eşichierul politic; personalitatea liderului.

Variabila situaţie din cadrul grupului – organizaţie influenţează în mod diferit performanţele organizaţionale, climatul psihosocial şi implicit stilul de conducere al liderului. Literatura de specialitate delimitează trei variante mai importante care fac ca o anumită situaţie să fie sau nu favorabilă liderului şi performanţelor acestuia şi implicit ale organizaţiei:

1. relaţiile sale cu membrii grupului din subordine;
2. structura sarcinii – a responsabilităţilor liderului şi implicit ale organizaţiei;
3. puterea de poziţie, statusul cu care este investit liderul.

Cea mai favorabilă situaţie şi care predispune spre eficienţă a liderului este atunci când acesta deţine o poziţie puternică în grup (când se identifică puterea centrală cu cea preferată) şi când sarcinile – responsabilităţile sunt bine structurate şi definite, şi mai ales când este regăsită în mod preponderent în activitatea liderului funcţia de motivare, deci de activitatea de leadership.

Din tot ceea ce am prezentat în legătură cu această problematică a influenţei în raport cu autoritatea şi puterea rezultă importanţa deosebită a acesteia şi a activităţii de leadership în cadrul organizaţiilor politice. Aşa cum am mai subliniat, mulţi lideri politici îşi manifestă autoritatea şi influenţa în mod discriminator şi nedistribuit faţă de unii membri ai organizaţiei, ceea ce conduce la frustrări, nemulţumiri, şi implicit la o slabă gestionare a resurselor umane şi a capacităţii de influenţă – a leadership-ului. Este ceea ce conduce în partidele politice la apariţia unor subgrupuri – aripi şi alte structuri, care nu face decât să distribuie autoritatea şi în mai mică măsură să realizeze o influenţă distribuită. Cu alte cuvinte, între autoritate şi influenţă, prin intermediul distribuirii, se instituie un raport invers proporţional: distribuirea ridicată a influenţei (înţelegând prin aceasta recunoaşterea rolului influenţei celorlalţi membri ai grupului – organizaţiei) conduce la o autoritate scăzută şi la o scădere a puterii liderului şi invers, distribuirea scăzută (recunoaşterea într-un grad ridicat a autorităţii şi influenţei liderului) – în esenţă influenţa nedistribuită – conduce la o autoritate ridicată a liderului şi la o legitimitate şi putere ridicată a acestuia prin intermediul influenţei şi a rolului acestui atribut. Este ceea ce am putea desemna prin „legea efectelor induse, prin distribuirea influenţei şi recunoaşterea autorităţii", sau prin analogie cu legea variaţiunii inverse din logică (şi prin care este surprins raportul dintre conţinutul şi sfera noţiunilor), am denumi această lege, „legea variaţiunii inverse a influenţei şi autorităţii prin intermediul distribuirii influenţei", prin care surprindem raportul de cauzalitate dintre aceste două variabile prin efectele inverse induse. Conform acestei legi regăsite şi, totodată, aplicată în structurile politice, autoritatea liderului politic este minimă când influenţa cunoaşte cel mai ridicat grad de distributivitate (şi când grupul de obicei este supus destructurării prin multiplele influenţe şi dimensiuni informale, ceea ce devine indezirabil şi negativ sub raportul coeziunii şi sinergiei) şi devine maximă când influenţa cunoaşte un grad de distributivitate foarte scăzut şi când legitimitatea liderului şi a autorităţii acestuia devin foarte erodate, impunându-se fie schimbarea liderului, fie ca acesta să-şi schimbe stilul de conducere şi habitusul său în plan conceptual şi acţional.

Mai poate exista o situaţie intermediară, atunci când gradul de distributivitate a influenţei se exercită într-o modalitate medie asupra autorităţii liderului şi când de cele mai multe ori autoritatea formală a liderului este ameninţată şi afectată de influenţa liderului informal, ceea ce impune, de asemenea, noi strategii în activitatea de conducere şi de impunere a autorităţii prin competenţă şi nu exclusiv prin delegare şi legitimitate.

Avertizăm asupra unor situaţii limită în ceea ce priveşte raportul dintre influenţă şi autoritate, când aceste raporturi pot conduce la un grad ridicat de informalitate, la predominanţa relaţiilor

interpersonale şi a structurilor informale, bazate de cele mai multe ori pe incompetenţa liderului formal şi nu de puţine ori pe fenomenele de clientelism politic şi nepotism, şi nu în ultimă instanţă prin acţiunea liderilor care au la bază nu un anumit algoritm şi strategie pe termen mediu şi lung şi când acţionează mai mult pe baza liberului arbitru. Situaţii care vor afecta negativ autoritatea şi legitimitatea puterii, influenţa fiind de cele mai multe ori restrictivă, nedistribuită şi limitativă, ceea ce în mod direct conduce la un stil de conducere preponderent autoritar.

Se cunosc suficiente exemple şi situaţii când prin intermediul fenomenelor amintite au predominat preferinţele subiective şi arbitrare uneori, dar pe fondul unor efecte benefice grupărilor politice şi, mai ales, pentru liderii acestora în raport cu asemenea persoane, dar care ulterior au indus efecte negative atât asupra acestor grupări cât şi asupra membrilor acestora şi chiar asupra liderilor, compromiţându-le autoritatea şi ameninţându-le statusul şi implicit legitimitatea puterii. Este suficient să ne referim la unele „sponsorizări" din partea unor aşa numiţi „baroni" ai partidului, pentru a înţelege fenomenul prezentat şi care de cele mai multe ori a indus efecte negative prin imaginea liderilor promovaţi şi a incompetenţei politice a acestora.

Din păcate acest fenomen este generalizat, partidele având nevoie de asemenea susţinere financiară chiar în detrimentul efectelor negative induse de acest fenomen. Mulţi dintre asemenea lideri promovaţi şi intruşi au jucat şi un anume rol subversiv şi diversionist care prin influenţă şi, mai ales, habitus-ul promovat a determinat modificări substanţiale şi uneori chiar radicale în ideologia şi doctrina partidului în care a fost asimilat şi promovat. Aşa a apărut şi s-a cristalizat „sindromul" „calului troian", concretizat prin intruziunea unor indivizi în anumite structuri politice care nu aveau altă misiune decât să destabilizeze şi să influenţeze negativ coeziunea grupului politic în care a pătruns, ulterior refugiindu-se într-un alt partid sau altă grupare politică proprie şi în care evident s-a autopromovat ca lider. Este suficient să exemplificăm un asemenea fenomen prin desprinderea din P.N.Ţ.C.D. a unei grupări separatiste, cum a fost A.N.C.D.-ul, şi al cărei lider ulterior, prin diverse manevre şi diversiuni a condus la instabilitate politică şi chiar la dezmembrarea unui partid tradiţional cum este P.N.Ţ.C.D., preluând cel puţin interimar poziţia de lider, în afara oricărei moralităţi şi autorităţi deontice. Aşa cum am arătat, fenomenul nu este singular în politică, asemenea sciziuni există în majoritatea partidelor.

Influenţa liderului se exercită şi asupra indivizilor dar şi asupra sintalităţii – personalităţii şi implicit a performanţei grupului – organizaţiei, deci asupra acestora prin creşterea eficienţei – productivităţii lor. Este tipul de influenţă care conduce în cel mai ridicat grad efectele dezirabile ale şi în cadrul oricărei organizaţii – structuri. Şi aceasta mai ales exclusiv când influenţa este distribuită atât asupra membrilor organizaţiei cât şi asupra acesteia ca întreg. Apar şi situaţii când leadership-ul îndeplineşte atribuţii atât de lider cât şi de manager, asemenea statusuri devenind substitutive la nivelul unei singure persoane, mai ales în situaţia în care liderul manager este puternic orientat spre sarcină – obiective şi slab pe relaţii – oameni, sau, deopotrivă, în mod egal pe sarcină şi pe relaţii (orientarea fiind puternică), sau există şi situaţia când îşi exercită atribuţiile efectiv ca activitate de leadership, când atenţia şi interesul sunt puternic orientate spre relaţii şi slab pe sarcină şi, deopotrivă, puternic şi în mod egal spre relaţii şi sarcină (situaţie comună şi destul de ambiguă sub raportul liderului ca stil de management şi a liderului ca stil de leadership), ceea ce conduce la unele ambiguităţi în cadrul stilului de conducere.

Situaţia limită sub raportul influenţei liderului este cea în care acesta este slab orientat spre sarcină şi spre relaţii, fapt ce va afecta în mod negativ nu numai influenţa ci şi autoritatea şi puterea liderului. Considerăm ca a fi contraindicat un asemenea stil de conducere şi un lider care să-l promoveze. Ideală şi dezirabilă ar fi situaţia în care liderul, prin influenţa exercitată, vizează în primul rând sintalitatea organizaţiei şi nu în mod restrictiv pe unii membri sau relaţiile în afara scopului organizaţiei. Aceasta presupune competenţă, autoritate şi recunoaştere din partea liderului şi a membrilor. Deci, mai mult o autoritate recunoscută decât una impusă şi cu tendinţă tot mai mare de ilegitimare. În ultimă instanţă adevărata putere şi autoritate se măsoară prin rezultate, fapte şi performanţe, iar nu prin declaraţii şi unele populisme demagogice.

Politica trebuie să devină din acest punct de vedere un teren mai transparent şi mai palpabil în raport cu interesele şi adeziunile a cât mai multor cetăţeni şi nu numai a unor grupuri care valorifică interesele de grup sau, într-un caz mai nefericit, pe cele strict individuale, în esenţă ale liderului şi

ale structurii puterii din cadrul unor asemenea organizații politice. Politica şi structurile acesteia capătă tot mai mult un caracter ocult şi subversiv, inducând o imagine cu totul negativă asupra activităților ce se desfăşoară şi care a devenit din ce în ce mai mult o arenă de luptă în care se confruntă interesele politice, unipersonale şi de grup şi, de cele mai multe ori, în dezacord cu interesele membrilor organizațiilor politice şi ale societății, în general.

Sub raportul rolului liderului şi a influenței acestuia în plan politic trebuie promovat în mai mare măsură stilul de leadership ca activitate şi nu pe cel de manager care, în mod direct sau indirect, conduce la un stil autoritar, autocratic şi în cele din urmă la dictatură, situație indezirabilă într-o societate democratică şi pluralistă sub raport politic. Totodată, liderului îi revine sarcina să conducă în aşa manieră organizația încât să poată produce schimbări de imagine şi de sintalitate organizațională în sens pozitiv şi performant.

Pentru aceasta, orice lider politic este un conducător care trebuie să cunoască tehnicile manageriale şi mecanismele psihosociale prin care-şi exercită influența şi putere.

Autoritatea şi implicit puterea şi influența pot fi induse în mod direct prin comportamentul liderului şi, mai ales, prin personalitatea acestuia în corespondență cu un asemenea comportament. Cu alte cuvinte, liderul nu influențează grupul numai prin autoritate ci şi prin modelul comportamental oferit, problematică asupra căreia am mai făcut referiri într-o altă secvență a lucrării.

Au existat numeroase situații când, printr-un asemenea comportament aşteptat, liderul a influențat pozitiv imaginea sa şi implicit pe cea a organizației din care face parte, dar nu este mai puțin adevărat că au existat şi asemenea situații când, prin modelul comportamental, liderul şi-a exercitat în mai mare măsură influența negativă decât pozitivă în raport cu membrii organizației şi implicit cu sintalitatea acesteia. În prima situație comportamentul liderului a condus şi conduce spre o influență benefică şi eficientă în raport cu organizația, ceea ce conduce la creşterea autorității şi legitimității acesteia, în cea de-a doua efectele sunt negative atât pentru lider – imaginea sa cât şi asupra organizației.

Unii dintre psihosociologii care analizează acest raport dintre comportament şi influență raportează particularitățile comportamentale la eficiența sau ineficiența influenței prin comportament, stabilind unele corelații în raport cu funcțiile – atribuțiile rol – statusului liderului. Printre aceştia, Krech şi Cruthfield au stabilit o listă cu 14 funcții ale liderului, cum ar fi: executor (fiind o funcție specifică liderului de sindicat în raport cu managerul), planificator, responsabil cu disciplina, expert, reprezentant al grupului în afară, controlorul relațiilor interne, distribuitorul recompenselor şi pedepselor, arbitru, exemplu, simbol al grupului, substitutul responsabilității individuale, ideolog, întruchipare a tatălui, persoană răzbunătoare de toate greşelile. Unele din aceste funcții sunt regăsite şi în cadrul leadership-ului şi a liderului politic, mai ales cea de simbol al grupului care implică un comportament şi o autoritate morală – deontologică exclusiv pozitive.

Detaliind problematica liderului sub raport comportamental, Hemphill desprinde 1790 de trăsături de comportament ale liderului, dintre care delimitează ca a fi mai importante 150, pe care le clasifică în zece categorii cum ar fi: promovarea ideilor sau practicilor noi, apartenența la grup, reprezentarea grupului, integrarea membrilor, organizarea, dominația, emisia sau receptarea informațiilor, recunoaşterea meritelor şi producția. Liderului politic îi sunt mai reprezentative, credem noi: promovarea ideilor sau a practicilor noi, reprezentarea grupului, apartenența şi integrarea membrilor, organizarea şi, de cele mai multe ori, recunoaşterea meritelor, cum se încearcă prin intermediul atribuirii şi identificării performanțelor prin intermediul competenței şi abilităților liderului şi nu prin recunoaşterea contribuției celorlalți membri.

4.3.3. Cerințe fundamentale ale poziției de lider

Aşa după cum am arătat, nu orice individ are şansa de a deveni lider, chiar dacă asemenea iluzii sunt cultivate şi întreținute de mulți indivizi. Funcțiile şi atribuțiile poziției de lider vizează o serie de cerințe şi condiții de ordin personal şi colectiv. Printre cele mai relevante cerințe formulate în literatura de specialitate s-ar regăsi următoarele:

1. să demonstreze competență în ceea ce întreprinde, fapt ce impune o pregătire adecvată răspunderii şi responsabilităților rezultate din rol – statusul liderului, prin această pregătire şi

competenţă putându-se oferi ca model subalternilor şi, în acelaşi timp, dezvolta încrederea acestora eliminând unele suspiciuni în raport cu competența sa în ceea ce întreprinde şi faţă de care se face responsabil;

2. să trateze subalternii cu demnitate şi respect, ceea ce impune ca liderul să demonstreze o preocupare sinceră şi atitudine pozitive bazate pe înţelegere şi toleranţă faţă de subalternii pe care-i conduce. Prin asemenea atitudini favorabile, liderul îşi câştigă respect, consideraţie şi recunoaştere atât pentru ceea ce face cât, mai ales, pentru felul cum se raportează faţă de subalterni, adică pentru felul său de a fi. Aşa cum demonstrează experienţa, cei mai mulţi lideri politice pun un mai mare accent pe construirea unei imagini de sine, pe componenta praxiologică şi pragmatică şi nu prin ceea ce sunt şi prin modelul oferit subalternilor, ceea ce în ultimă instanţă conduce la erodarea autorităţii şi legitimităţii;

3. să stabilească standarde de performanţă în cadrul organizaţiei pe care o conduce. Este cerinţa în conformitate cu care liderul trebuie să cunoască şi să susţină standardele stabilite în vederea realizării eficienţei grupului – organizaţiei prin ceea ce face şi în raport cu obiectivele lor, de unde şi cunoaşterea modalităţilor, mijloacelor şi a strategiilor optime şi adecvate realizării unor asemenea scopuri şi obiective. În acelaşi timp liderul trebuie să răspundă prompt şi eficient în raport cu ceea ce întreprinde şi cu deciziile luate, să acţioneze corect şi eficient în vederea realizării performanţei sale şi a celei organizaţionale. Aceasta înseamnă că orice lider trebuie să fie capabil să concentreze eforturile subalternilor şi să realizeze o sinergie de grup, dimensiunea sinergetică şi cea a responsabilităţii în raport cu îndeplinirea obiectivelor devenind fundamentală, prin acestea demonstrându-şi calitatea de lider;

4. să dezvolţi lideri, să formezi echipe de conducere şi să le utilizezi în conformitate cu capacităţile şi competenţele acestora, a standardelor şi performanţelor organizaţionale cerute. Este una dintre cerinţele care în mediul politic este aproape ignorată, de unde şi o anumită criză de lideri, fiind perpetuaţi uneori în mod inconştient aceiaşi lideri, cu aceeaşi imagine nefavorabilă şi care atrag după sine un dezinteres şi o neimplicare politică a celor mai mulţi indivizi. Aşa cum uşor se poate deduce, prin dezvoltarea liderilor, liderului formal îi revine sarcina să formeze noi lideri. Aceştia trebuie să deţină capacitatea şi abilitatea de a selecta şi forma în raport cu competenţa şi responsabilitatea cerute faţă de o asemenea calitate pe acei indivizi compatibili cu această cerinţă şi, evident, care se vor conforma ideologiei şi practicii politice desfăşurate de actualul lider şi organizaţia politică respectivă. De cele mai multe ori, însă, din raţiuni subiective şi dintr-o atitudine conservatoare, liderii politici nu îşi formează asemenea alternative şi „rezerve" în vederea reînnoirii liderilor şi a formării unor echipe de conducere, liderul succesor fiind recrutat din eşaloanele imediate şi subordonate liderului. În cazul partidelor politice, liderul succesor este în mod automat sau prim vicepreşedintele, sau secretarul general ori o altă persoană influentă şi, de regulă, conformistă liderului formal.

Una din cauzele frecventelor tensiuni şi conflicte interne de partid este şi cea care vizează încălcarea cerinţei de a dezvolta lideri şi de a forma asemenea nuclee de conducere alternative. Prin respectarea acestei cerinţe şi a acestui principiu s-ar diminua şi anihila aceste conflicte şi, în acelaşi timp, s-ar conştientiza în mai mare măsură competenţa şi responsabilităţile ce revin liderului şi implicit a pregătirii acestora.

Educaţia şi socializarea politică a liderilor devine în asemenea condiţii o cerinţă fundamentală, depăşindu-se astfel voluntarismul, subiectivismul, clientelismul politic şi chiar liberul arbitru, într-un cuvânt incompetenţa şi arbitrarul în promovarea liderilor şi a conducerii în general.

S-a constatat că noii lideri şi cu atât mai mult cei tineri deţin o putere de influenţă mai mare şi sunt mai preferaţi decât cei învechiţi şi cu o imagine suprasaturată în raport cu cerinţele şi tendinţele de modernizare a unor asemenea activităţi şi a politicii în general. Modelul liderului cu experienţă este tot mai mult substituit de modelul liderului cu competenţă şi vocaţie, ceea ce implică de la sine promovarea a cât mai multor lideri tineri şi a cât mai multor femei. Prin această cerinţă sintetizatoare se urmăreşte dezvoltarea spiritului şi a solidarităţii de grup, care este în măsură să motiveze subalternii în ceea ce întreprind şi, mai ales, în angajarea lor responsabilă în participarea la decizie. Se resimte o vădită necesitate de încredere a subalternilor în capacitatea liderului şi a

echipei pe care o conduce – a structurii puterii organizaționale, precum şi nevoia de a participa la conducere a cât mai multor membri, nevoie care în ultimă instanță se obiectivează în tendința de accedere la putere şi în valorificarea facilităților pe care le incumbă statusul de lider. În conformitate cu această cerință, liderul şi structura puterii trebuie să valorifice capacitățile şi competențele celor aflați la conducere în coroborare cu asemenea capacități şi competențe de la nivelul membrilor organizației.

Prin promovarea în staful conducerii organizațiilor politice a celor mai competenți indivizi se realizează uneori o asemenea cerință. În raport cu valorificarea capacităților şi competențelor subalternilor s-a constatat că sunt frustrați şi atunci când sarcinile ce le revin sunt prea uşoare iar gradul de probabilitate a îndepliniri lor este mai scăzut, şi când acestea sunt tratate cu dezinteres şi superficialitate. De aceea considerăm că între autoritatea epistemică şi cea deontică şi politică a membrilor din structura de putere trebuie să existe o relativă corespondență şi coerență sub raport funcțional, fapt ce impune valorificarea rațională a competențelor şi autorității liderilor şi a membrilor aflați la conducere, deci în raport cu nivelul pregătirilor şi implicit cu cel al conştiinței responsabilităților ce le revin prin implicarea în acțiunile şi deciziile politice. Pentru a fi mai expliciți, (dacă mai era nevoie de acest lucru), se impune ca la nivelul nucleului şi structurii puterii să fie promovați indivizii care se bucură atât de autoritate profesională cât şi de una deontică, acestea situându-se în raporturi conjunctive şi nu disjunctive: nu vei promova un lider politic chiar dacă deține mai multe doctorate dar care este suspect sub raport deontologic prin ceea ce a întreprins şi, mai ales, prin faptele sale reprobabile sub raport moral care, aşa cum am mai arătat, pot induce un halou negativ asupra imaginii sale şi prin generalizare, asupra organizației politice pe care o reprezintă şi chiar a partidului de referință. În asemenea condiții el devine un simbol iar prin fapte şi efecte un sindrom care se subînțelege că va conduce la o scădere a cotei de credibilitate şi implicit a legitimității şi autorității liderului şi a partidului în arealul politic.

5. să fie în măsură să descentralizeze puterea. Este o cerință ce implică în condițiile unei conduceri democratice şi a unui stil de conducere democratic existența a cât mai multe nivele ierarhice şi centre de putere care să permită eliminarea unor decizii unipersonale – de la centru şi să promoveze inițiativele participative şi responsabile şi ale liderilor din teritoriu şi a unor membrii situați într-o poziție mai periferică în raport cu o asemenea conducere centralizată. Descentralizare înseamnă în primul rând o delegare de autoritate din partea unor lideri centrali față de alți lideri şi membri ai organizației şi, în acelaşi timp, o decizie descentralizată şi care implică responsabilități din partea mai multor indivizi.

Descentralizarea nu se face în mod arbitrar şi haotic ci liderii centrali, mai ales ai partidelor aflate la putere, trebuie să cunoască foarte bine competența liderilor cărora le declină o asemenea autoritate şi responsabilitate, în aşa măsură încât prin modelul oferit de către aceştia să inducă un capital de imagine favorabil şi să nu altereze imaginea partidului respectiv. Liderii trebuie să dimensioneze descentralizarea în funcție de competența, abilitatea, pregătirea şi experiența subalternilor. Totodată, prin descentralizare liderii centrali trebuie să-i sensibilizeze şi să-i implice pe ceilalți lideri şi membri în acțiunile întreprinse care, în ultimă instanță antrenează competențe şi responsabilități. Astfel, prin descentralizare se formează capacitatea subalternilor de a rezolva unele probleme, de a-şi exprima unele atitudini şi de a-şi asuma răspunderea şi responsabilitatea în raport cu ceea ce întreprind. Nu în ultimă instanță, prin descentralizare liderii îşi declină anumite responsabilități în favoarea altor indivizi, ceea ce va permite punerea în valoare atât a structurii de putere a organizației respective cât şi a structurii locomotorii prin care sunt deschise şansele în accederea spre poziția de lider a oricărui individ ce deține un asemenea potențial. La fel cu cerința anterioară, prin descentralizare se asigură continuitatea şi competența conducerii şi a poziției de lider în condițiile cele mai performante atât sub raportul competenței liderului cât şi a performanței organizaționale;

6. să cunoască subalternii şi să urmărească asigurarea trebuințelor acestora Prin această cerință se impune ca liderul să cunoască cerințele şi personalitatea subalternilor în vederea îndeplinirii acestora la standarde cât mai înalte şi să manifeste preocupare sinceră pentru subalterni şi încredere deplină în aceştia, ceea ce va dezvolta sentimentul încrederii de sine şi, totodată, va realiza o angajare şi implicare mai responsabilă a subalternilor în acțiunile şi deciziile luate. Nu în

ultimă instanță prin această cerință este stipulată şi nevoia de pregătire şi de dezvoltare a liderilor, asigurând competența şi succesiunea prin noii lideri formați. Problematica vizată de această cerință impune atât cunoaşterea trebuințelor individuale şi găsirea modalităților în vederea rezolvării lor, cât, mai ales, cunoaşterea obiectivelor şi scopurilor organizaționale care trebuie să devină prioritare în raport cu unele trebuințe personale şi, cu atât mai mult, față de cele revendicate de lider;

7. să informeze permanent subalternii. Este cerința în conformitate cu care dacă informezi subalternii devii tu însuți transparent şi în acest mod îi vei ajuta să ia decizii şi să execute acțiuni în limitele standardelor urmărite şi a obiectivelor ce se cer îndeplinite, încurajându-le şi sensibilizându-le, totodată, inițiativa şi responsabilitatea în ceea ce întreprind. Aşa cum am mai arătat, comunicarea şi informația devin cerințe fundamentale în mecanismul funcționării organizațiilor politice, membrii organizației aşteptând să fie informați şi, pe cât posibil, să li se explice motivația în raport cu acțiunile şi deciziile luate de către lideri, mai ales atunci când contravin intereselor organizației şi induc efecte negative. O asemenea practică la nivelul organizațiilor politice este încă slab resimțită, transparența lipsind aproape cu desăvârşire;

8. să se asigure, ca lider, că sarcina şi obligația transmise sunt înțelese, urmărită şi îndeplinite. Conform acestei cerințe, subalternii trebuie să înțeleagă ce se aşteaptă de la ei, care este standardul la care trebuie realizată sarcina respectivă, în ce condiții şi la ce grad de eficiență, prin urmărirea unor asemenea atribuții şi obligații, liderul va putea şti dacă subalternul a înțeles ce trebuie să facă, este conştient de responsabilitatea ce-i revine şi în ce măsură îl va face răspunzător pe subaltern în raport cu incompetența, dezinteresul, superficialitatea în ceea ce întreprinde. De aceea este necesar ca orice lider să urmărească performanța în ceea ce se întreprinde – acționează şi să evalueze gradul de îndeplinire a obligațiilor, să corecteze unele greşeli şi limite în raport cu performanța şi standardele cerute, să evalueze cauzele care conduc spre asemenea limite şi, evident, să ia măsurile adecvate în vederea anihilării unor asemenea limite şi în a sensibiliza responsabilitatea în raport cu îndeplinirea atribuțiilor individuale şi de grup. Lipsa cunoaşterii conținutului sarcinilor şi atribuțiilor şi, mai ales, a modalităților eficiente în vederea realizării acestora la cele mai înalte standarde conduc la o scădere a performanțelor, a autorității şi legitimității liderului;

9. să asigure îndrumarea şi motivarea subalternilor. Este cerința în conformitate cu care liderul şi leadership-ul, în primul rând, îşi onorează atribuțiile fundamentale ce-i revin şi care constă în orientarea, îndrumarea, dinamizarea şi implicit motivarea subalternilor în acțiunile întreprinse de către organizație, îndrumate şi coordonate de către lider. S-a constatat că cei mai mulți indivizi – şi aceasta este o trăsătură specifică la români, fiind adepții paternalismului – preferă mai mult să fie îndrumați, orientați şi chiar controlați de către cineva decât să-şi asume responsabilitatea şi implicit un anume risc în ceea ce întreprind şi uneori chiar asupra a ceea ce îşi proiectează în plan imaginar. În acest mod ei îşi declină responsabilitatea şi chiar competența în raport cu liderul, bazându-se pe el, fiind predispuşi mai mult spre execuție decât spre conducere. Asemenea atitudini şi mentalități sunt reversul unor practici şi stereotipii mentale preluate din regimul trecut când individul îşi declina în mod obligatoriu orice inițiativă şi responsabilitate față de cineva superior, în esență față de puterea reprezentată de partid şi de stat, fiindu-i limitate atât inițiativele cât şi responsabilitatea.

Pe lângă o asemenea abilitate de a orienta şi îndruma subalternii spre diverse acțiuni, liderul trebuie să fie competent, să sensibilizeze şi să mobilizeze indivizii spre participare şi mai ales spre inițiative participative, într-un cuvânt să-i motiveze. S-a constatat şi din acest punct de vedere că atunci când le este recunoscută competența subalternilor în îndeplinirea unor misiuni şi atribuții, aceştia sunt mai motivați în a se implica în ceea ce li se cere decât atunci când nu sunt sensibilizați şi, evident, nu le este pusă în valoare asemenea competență. Este un mecanism psihologic de ordin motivațional care se explică prin punerea în valoare şi recunoaşterea personalității individului, el devenind un centru de interes în imaginea sa şi nu doar o simplă entitate neglijată şi neglijabilă de care beneficiază unii indivizi prin scopurile şi interesele urmărite. Există mai multe modalități prin care se poate asigura motivația, mai relevante fiind: atitudinea pozitivă şi interesul manifestat față de subalterni şi, mai ales, față de îndeplinirea unor trebuințe personale; prin recompensarea succesului şi performanțelor obținute de către indivizi şi nu prin indiferența față de asemenea realizări; printr-un climat psihosocial favorabil şi printr-o coeziune ridicată; prin existența unor

structuri şi facilităţi care să permită ascensiunea membrilor înspre poziţiile centrale şi implicit spre cea de lider sau în stafful puterii. O condiţie minimală şi, totodată, cerinţă prin care este mai probabilă asigurarea motivaţiei este cea care vizează atitudinea nepărtinitoare şi principială a liderului faţă de toţi membrii organizaţiei în afara subiectivismului şi favoritismului clientelar care, de cele mai multe ori, sunt promovate în cadrul organizaţiilor politice şi care conduc la neangajare, inerţie şi implicit la scăderea răspunderii şi responsabilităţii membrilor organizaţiei respective.

O cerinţă esenţială la nivelul competenţei şi autorităţii epistemice şi politice a liderului, acea a pregătirii sale politice este şi cea care vizează pregătirea psihologică şi psihosociologică care-i pune în valoare, în mai mare măsură, calităţile şi abilităţile sale de lider. Se constată din acest punct de vedere că cei mai mulţi lideri se impun şi nu sunt recunoscuţi de către subalterni tocmai datorită acestor inabilităţi de ordin psihologic şi psihosociologic şi, nu în ultimă instanţă, sociologic. Aceasta face ca în activitatea premergătoare alegerilor şi în campania electorală desfăşurată mulţi lideri politici să recurgă la anumiţi experţi în comunicare şi imagine, ceea ce în mod direct implică un anumit risc în promovarea unei imagini dezirabile şi reale a acestora. Orice lider politic trebuie să deţină un anumit „simţ” psihologic şi psihosociologic şi să fie în măsură să recepteze mesajele şi informaţiile primite, să le prelucreze şi să le valorifice în favoarea sa. De aceea trebuie să devină mai circumspecţi şi, uneori, mai prudenţi faţă de unele „reţete” standardizate oferite de către experţii marketingului politic şi electoral, mai ales în ceea ce priveşte formarea imaginii sale şi mijloacele prin care realizează comunicarea, cum ar fi: apariţia şi mediatizarea sa prin diverse mijloace mass-media, conţinutul mesajului electoral şi, nu în ultimă instanţă, unele artificii şi modalităţi paracomunicaţionale – paraverbale, asupra cărora vom reveni când vom analiza raportul dintre putere şi comunicare. Experienţa a demonstrat că incompetenţa unor lideri sub raport psihologic şi psihosociologic a condus la unele eşecuri electorale, imaginea lor fiind mai mult „vândută” decât „cumpărată” în raport cu electoratul care, evident, a sancţionat asemenea inadvertenţe dintre cererea şi oferta de pe piaţa politică.

4.3.4. Trăsături şi principii ale liderului politic

4.3.4.1. Trăsăturile liderului politic

Cerinţele fundamentale prin care este consolidat statutul de lider implică, pe lângă asemenea cerinţe itiologice, şi unele trăsături de personalitate şi, totodată, unele principii care să confirme calitatea şi competenţa liderului. Din perspectiva relaţiilor interpersonale şi a trăsăturilor de personalitate şi implicit a unor comportamente manifeste ale liderului se pot desprinde următoarele raporturi corespondenţe, cum ar fi cele din tabelul de mai jos.

NNr. crt.	Trăsătura de personalitate	Caracteristica relaţiei
1	Dorinţa de realizare	pozitivă
2	Adaptabilitatea	pozitivă
3	Atenţia	pozitivă
4	Ascendenţa	pozitivă
5	Atractivitatea	neclară – nespecifică
6	Dominanţa	negativă
7	Balanţa emoţională	neclară – nespecifică
8	Energia	pozitivă
9	Extrovertirea	neclară – nespecifică
10	Naturaleţea	neclară – nespecifică
11	Responsabilitatea	pozitivă
12	Încrederea în sine	pozitivă
13	Sociabilitatea	pozitivă

Se poate observa din tabel că variabila analizată, exprimată prin anumite caracteristici ale personalităţii liderului şi tipul relaţiilor promovate, şi obiectivate printr-un anumit comportament

este preponderent pozitiv. Anumite ambiguități coroborate cu lipsa de specificitate sub raportul relațiilor promovate ca relații negative pot să apară în condițiile în care caracteristicile personalității liderului vizează dominanța, balanța emoțională, extravertirea, naturalețea şi chiar atractivitatea (în sensul unor atitudini discriminatorii, selecționând şi atrăgând de partea liderului numai anumite persoane, celelalte fiind fie respinse fie în raport de indiferență).

Există şi alte trăsături ale personalității liderului care conduc spre o situație favorabilă şi implicit spre relații interpersonale pozitive. Unii cercetători, cum ar fi I.W. Halpin şi B.J. Winer evidențiază ca principale trăsături pozitive ale liderului: considerația pentru subalterni; inițiativa de structurare (prin care este menținut nivelul de performanță al organizației şi care asigură, totodată, rolul şi poziția liderului în cadrul grupului); sensibilitatea (liderul este dispus să accepte schimbări în maniera de lucru şi stilul de conducere, asumându-şi uneori responsabilitatea în raport cu ceea ce decide şi întreprinde).

Alte trăsături care conduc spre o situație favorabilă şi implicit spre relații interpersonale pozitive ar fi:

- integritatea - (încrederea în lider, vizând mai mult integritatea şi autoritatea deontică şi care presupune, totodată, un set de valori organizaționale şi aderarea la aceste valori, preponderent morale: onestitate, corectitudine, moralitate, fără de care integritat;

- încrederea nu pot exista şi nici chiar autoritatea deontică);

- loialitatea - sinceritatea este o trăsătură tridimensională sub raportul distributivității sale – raportării care include loialitatea față de superiori, față de sine şi față de subalterni. Liderul trebuie să dovedească ei înşişi, în primul rând, loialitatea (deci să dețină loialitatea de sine înainte de a se aştepta ca membrii grupului – organizației să fie loiali cu ei). Loialitatea rezultă dintr-un stil de conducere persuasiv şi exclusiv autoritar. Se subînțelege că este preferabilă din partea şi de către membrii grupului loialitatea dinspre vârful piramidei spre nivelele ierarhice inferioare, lucru care se găseşte foarte rar în organizațiile politice, preponderentă fiind loialitatea cerută față de subalterni şi cea în raport cu superiorii, de multe ori fiind disimulată din partea liderului.

- angajarea - este calitatea liderului prin care se manifestă devotamentul complet față de îndatoriri şi atribuții şi prin care de cele mai multe ori liderul îşi câştigă autoritatea deontică, consolidându-şi legitimitatea şi puterea legitimată. O asemenea calitate implică pe lângă autoritate deontică şi autoritate epistemică, adică profesionalism în ceea ce întreprinde liderul;

- energia - se exprimă prin entuziasmul – elanul şi efortul de asumare a inițiativei. În mediul politic cei mai mulți lideri îşi câştigă o asemenea poziție printr-o astfel de trăsătură, fiind foarte energici mai ales în raport cu scopul şi interesele urmărite, în acest sens energia fiind aproape nelimitată. Se subînțelege că asemenea trăsătură este necesară, preferată şi acceptată, mai ales în condițiile loialității şi integrității, dar insuficientă când se face abstracție de aceste două trăsături, când consumul de energie este ineficient pentru grup – organizație;

- hotărârea - este trăsătura ce se exprimă prin dorința de acțiune a liderului. Un lider trebuie să dețină încrederea de sine pentru a fi hotărât şi pentru a lua decizii oportune. În acelaşi timp el trebuie să comunice decizia luată şi evident să-şi asume responsabilitatea în raport cu efectele induse de această decizie.

- altruismul – este o calitate ce implică sacrificarea intereselor şi ambițiilor personale în favoarea intereselor colective şi performanței grupului – organizației. Altruismul presupune implicarea liderului în rezolvarea şi realizarea sarcinilor şi performanțelor organizaționale, nu în ultimă instanță a aşa-numitei sănătăți organizaționale, ceea ce presupune în mod implicit o situație favorabilă şi relații interpersonale pozitive în raport cu această trăsătură caracterială a liderului. Totodată altruismul implică curajul şi tăria în a înfrunta şi depăşi unele greutăți cu care se confruntă organizația, ceea ce impune de la sine alte calități moral-volitive, cum ar fi perseverența, tenacitatea, consecvența şi puterea de voință;

- încrederea liderului în subordonați – este acea trăsătură care conduce spre relații interpersonale bazate pe încredere reciprocă, întrucât încrederea liderului în subalternii săi implică în mod direct încrederea acestora în autoritatea şi personalitatea sa. Cu alte cuvinte, încrederea se câştigă prin încredere, iar în mod logic neîncrederea generează în mod inevitabil neîncredere. Acest raport cade sub incidența principiului acțiunii şi reacțiunii. Efectele încrederii în cadrul

organizaţiei sunt multiple, capitalul de credibilitate conducând spre iniţiativă, independenţă, angajare şi convingere.

Succesul în activitatea liderului şi a performanţei leadership-ului, în general, sunt obţinute de acei lideri care se sprijină mai mult pe subalterni, pe experienţa şi participarea acestora, pe capacitatea, competenţa şi iniţiativa membrilor organizaţiei. Totodată, liderilor de succes le este recunoscut succesul care asigură în mod continuu nevoile membrilor organizaţiilor lor, aşa-numitele cerinţe personale – secundare, şi nu numai atunci când sunt realizate obiectivele – sarcinile, în afara trebuinţelor individuale. În acelaşi timp liderul de succes trebuie să conştientizeze în rândul membrilor că rolul său este determinant în cadrul organizaţiei, că el este inima organizaţiei şi centrul de putere şi că fără sprijinul şi competenţa sa organizaţia va eşua, situaţie foarte frecventă în cadrul organizaţiilor politice unde debarcarea unui lider conduce spre erodarea imaginii organizaţiei politice respective până la lipsa identităţii şi chiar existenţei sale.

Aşa cum am putut observa, problematica liderului şi a leadership-ului din perspectiva analizei şi interpretării psihosociale şi organizaţionale, este foarte complexă. Psihologii sociali şi implicit liderii au depus eforturi constante şi îndelungi pentru a găsi răspunsul întrebărilor ce vizează calităţile şi trăsăturile de personalitate pe care trebuie să le posede un lider eficient. Printre aceste interogaţii, mai relevante ar fi: trebuie să fie cel mai voluntar ? trebuie să fie cel mai îndrăzneţ ? trebuie să fie cel mai inteligent ? trebuie să fie cel mai simpatic ? (cf. Vladimir Levi, „Noi şi Eu”).

Chiar dacă aceste ipoteze par simpliste, ele sunt relevante şi conduc la unele interpretări şi evaluări calitative şi contradictorii. După datele furnizate de psihosociologii americani, o inteligenţă prea dezvoltată, cum este recomandată de către cei mai mulţi specialişti, este contraindicată în conducerea afacerilor şi, am spune noi, chiar în politică. Există, spre exemplu, situaţii când s-au dovedit a fi relative până şi însuşiri atât de importante cum sunt spiritul de iniţiativă şi aspiraţia de a conduce, când tocmai lipsa de spirit de iniţiativă şi de originalitate fac dintr-un individ conducătorul altor indivizi, influenţând mersul evenimentelor, adică dinamica grupului. Şi aceasta tocmai prin demonstrarea necesităţii şi rolului liderului în evenimentele grupului – a incertitudinii şi riscului în raport cu un alt lider presupus a fi mai inteligent şi, poate, chiar mai abil în arta conducerii. Este demonstrat în acest sens şi în politică şi chiar şi în alte activităţi că creierul organizaţiei nu este deţinut şi nici nu aparţine liderului formal ci de către alte persoane care, aşa cum se ştie, acţionează din umbră şi care de cele mai multe ori rămâne un „mare anonim”. Exemple sunt multiple în cadrul organizaţiilor politice, politica fiind terenul care cultivă şi întreţine asemenea aspecte mai puţin transparente „profanilor” în materie.

Aceiaşi specialişti americani sunt de părere că tipul liderului modern este acel individ care se „orientează după ceilalţi” devenind, metaforic vorbind, o roză a vânturilor într-o situaţie dată, un „detector de expectative” şi evident de expectaţii – aşteptări care, cu cât devine mai demagog şi populist liderul, cu atât mai mult are şanse de a deveni lider în ierarhia politică cea mai înaltă. Alegerile electorale de la noi au demonstrat că raţionalitatea politică şi chiar onestitatea liderilor – integritatea acestora nu sunt calităţi suficiente pentru a dobândi un asemenea status, ele fiind necesare dar nu şi suficiente. Este relevantă din acest punct de vedere preluarea puterii în anul 1996 de către gruparea C.D.R. în raport cu cea care a fost mai raţională în promisiuni dar care a stârnit un val de nemulţumiri prin politica desfăşurată.

Individul cu cele mai multe şanse de a deveni lider este, evident, cel capabil să ia în consideraţie cât mai complet şi cât mai în profunzime diferitele interese şi expectanţe ale membrilor organizaţiei şi, implicit, ale societăţii. Deci, cel care ştie şi este, totodată, în măsură să prevadă posibilităţile de realizare a acestor aşteptări şi implicit a promisiunilor făcute. Aşa cum am anticipat realismul excesiv şi raţionalitatea politică nu sunt suficiente, printr-un anumit mecanism psihologic, greu de explicat, oamenii preferând mai mult liderii care le inspiră încredere, uneori chiar prin demagogie şi populism. Asemenea lideri sunt percepuţi şi identificaţi cu cetăţenii şi, totodată, apreciaţi pentru efortul manifestat în rezolvarea problemelor cu care se confruntă aceştia. De aici concluzia care se desprinde că în raport cu raţionalitatea, realismul, inteligenţa, mai preferabile sunt calităţile care vizează componenta moral-volitivă şi implicit spiritul întreprinzător, acea calitate prin care se exprimă curajul şi îndrăzneala. În nici într-un caz nu sunt preferaţi marelui public liderii „savanţi”, atotştiutori, capabili să dea răspunsuri inteligente la orice probleme, ci mai degrabă acei

lideri relativ modeşti sub raport raţional şi al inteligenţei, dar care în percepţia şi opinia publică sunt mai apreciaţi pentru efortul şi angajarea lor în rezolvarea problemelor cu care se confruntă marea masă a cetăţenilor. Din acest punct de vedere arta demagogiei şi a populismului devin instrumente în arsenalul strategiei şi al tacticii politice al celor mai mulţi lideri, politica însăşi devenind un domeniu fertil promisiunilor irealizabile şi, în ultimă instanţă al minciunii şi demagogiei.

Alte studii de psihologie socială recunosc şi alte atribuţii şi calităţi ale liderului. Studii profunde asupra liderului politic (cel puţin până în prezent la noi), cel puţin până în prezent nu sunt realizate, evaluările asupra unor calităţi şi trăsături de personalitate ce pot configura un asemenea profil sunt mai mult de ordin empiric, ca efect al unor rezultate şi performanţe şi nu dintr-o perspectivă ştiinţifică riguroasă. De aceea aceste calităţi au mai mult o emergenţă contigentă şi în virtutea liberului arbitru (aproape oricine care a încălcat un anumit statut moral şi deontologic a putut deveni lider) decât ca urmare a unei profesionalizări şi a unei pregătiri de specialitate. Se vizează mai mult în selectarea şi recunoaşterea liderului pe efectele induse în plan comportamental, adică pe ceea ce face (bine sau rău, şi de cele mai multe ori iresponsabil) şi în mai mică măsură pe ceea ce ştie şi pe ceea ce este. De cele mai multe ori este ignorată latura epistemică şi deontică a autorităţii, primând mai mult sub raportul imaginii şi al autorităţii liderului spiritul contestatar nonconformist şi unele atitudini dizidente bine regizate şi instrumentate de către lideri şi susţinătorii acestora. Facilitarea accesului spre poziţia de lider politic are mai multe efecte şi influenţe negative decât pozitive, ceea ce impune de la sine o evaluare mai riguroasă a competenţelor profesionale şi a aptitudinilor politice care i-ar legitima liderului accesul spre asemenea poziţie şi nu în ultimă instanţă s-ar recomanda o diagnoză psihomorală şi chiar psihiatrică întrucât unele manifestări comportamentale pun sub semnul întrebării integritatea morală şi chiar pe cea psihiatrică a unora dintre aceştia.

Nu ne propunem să elaborăm un asemenea tablou sinoptic psihocomportamental al liderului politic aici şi acum. Subliniem doar faptul că trecutul, cu unele merite incontestabile, nu este un argument suficient şi plauzibil în promovarea şi recunoaşterea liderilor doar prin atitudinile lor dizidente şi contestatare. Nici privarea de libertate şi nici chiar revoluţia (certificatul de revoluţionar) nu sunt suficiente în atestarea calităţilor adevăratului lider politic. Pe lângă competenţa teoretică – ideologică, atitudinile nonconformiste şi practicile dizidente, liderul trebuie să deţină calităţi de ordin managerial, moral, psihologice şi, mai ales, psihosociologice. Asemenea deziderate şi cerinţe sunt greu regăsite şi întrunite la nivelul liderilor politici contemporani. Cei care s-au centrat pe trecut nu dispun de competenţă managerială ci de cea de ordin psihologic şi psihosociologic, iar cei care dispun de asemenea abilităţi sunt contestaţi prin trecutul încărcat şi ambiguu sub raportul integrităţii morale şi a conformismului excesiv uneori în raport cu fosta putere şi fostul regim comunist. Această incompatibilitate şi, uneori, imposibilitate de selecţie şi promovare a liderilor a facilitat promovarea imposturii şi a incompetenţei, percepute ca vicii de fond ale celor mai mulţi lideri politici, fapt ce a condus la amatorism şi diletantism politic cu performanţe politice sub nivelul aşteptărilor, ceea ce evident le-a alterat imaginea, autoritatea, legitimitatea şi implicit puterea. Au apărut aşa-numiţii lideri situaţionali care s-au impus prin şantaj şi diversiune politică şi nici pe departe prin recunoaştere şi competenţă. Sunt, desigur, şi excepţii, dar acestea nu schimbă nici regula şi cu atât mai puţin haloul negativ indus de asemenea lideri şi de politică în general. S-a recurs mai mult la aşa-numitul lider înnăscut şi în mai mică măsură la liderul devenit (profesionalizat, însăşi politica fiind o profesie), experienţa istorică demonstrând mai mult efecte negative decât pozitive în raport cu prima categorie a liderilor. Dacă trecem din planul şi arealul politicii româneşti, este suficient să-l amintim doar pe Hitler, care propovăduia această teză a liderului înnăscut, pentru a ne putea da seama de efectele induse de un asemenea lider şi am spune categorie de lideri, care de cele mai multe ori au apărut pe fondul unor maladii psihologice cum ar fi megalomania şi, în cazuri mult mai grave, paranoia şi schizofrenia. Ca urmare, liderul trebuie selecţionat, orientat, pregătit şi recunoscut prin întreaga personalitate şi nu exclusiv prin componenta atitudinală şi chiar caracterială şi, cu atât mai puţin, prin verbalism excesiv, comportament disimulat. Liderul este individul, ar trebui să fie, cu potenţialul de influenţă şi autoritate cel mai ridicat din cadrul organizaţiei şi implicit cu gradul de preferinţă şi dezirabilitate cel mai înalt. Ar trebui să fie persoana centrală şi preferată spre care tind şi se identifică sau se

asociază în activitățile grupului cei mai mulți indivizi. Este individul căruia-i revine sarcina de a conduce grupul – organizația spre performanță, integrare şi stabilitate. Este cel care-şi exercită influența nu prin constrângere şi control excesiv şi nici prin manipulări şi îndoctrinări ci, în primul rând, prin demonstrarea autorității, persuasiune şi recunoaşterea puterii şi autorității.

4.3.4.2. Principiile liderului politic

Pentru ca un lider şi activitatea de leadership să devină eficiente şi performante, literatura de specialitate, (cu precădere cea anglo-saxonă) a delimitat şi impus, totodată, unele principii şi cerințe ale poziției de lider şi activității de leadership în virtutea cărora să se desfăşoare asemenea activități şi care, totodată, să-i consolideze puterea liderului şi poziția acestuia în cadrul grupului sau organizației. Aceste principii şi cerințe sunt de fapt nişte reguli – norme sau reflexii rezultate din experiența unor organizații şi a activității unor lideri care au condus şi conduc spre unele performanțe, atunci când au fost respectate. Preluate fiind din literatura de specialitate anglo-saxonă şi cu referință directă asupra leadership-ului din mediul militar, le vom adapta mediului politic, între liderul militar şi liderul politic şi, mai ales, leadership-ul diferențele nefiind semnificative, ambele fiind structuri ce impun respectarea riguroasă a acestor principii şi cerințe. Acestea ar viza printre altele:

1. să-şi cunoască sarcinile funcționale şi să dețină o viziune largă asupra misiunii – obiectivelor; să fii capabil să convingi subalternii asupra necesității realizării – îndeplinirii standardelor de performanță ale organizației pe care o conduci. Este principiul care în literatura de specialitate este desemnat prin cunoaşterea standardelor şi implică capacități, abilități şi competențe în conducerea organizației pe care o reprezinți, un lider trebuind să demonstreze în permanență cunoaşterea detaliată a funcțiilor şi responsabilităților sale şi, în plus, să dețină capacitatea de a antrena subalternii în rezolvarea sarcinilor organizaționale, să-i supravegheze şi să le evalueze în mod corect şi obiectiv contribuțiile şi activitățile acestora;

2. să se cunoască pe sine însuşi. Este principiul socratic ce impune, pe lângă cunoaşterea celorlalți, cunoaşterea de sine şi formarea unei imagini corecte asupra personalității sale în afara unor tendințe de subliminale a acestor calități. Înseamnă cunoaşterea propriilor puteri şi slăbiciuni, a capacităților şi limitelor, a trăsăturilor de personalitate care să poată contura un profil real şi nu unul dezirabil, cum se întâmplă de cele mai multe ori în mediul politic. De această problematică ne vom ocupa în mod detaliat în secvența care vizează perspectiva imagologică în raport cu puterea, aşa că nu vom insista asupra ei. Anticipăm doar că în imaginea de sine sunt întruchipate cel puțin trei componente, am putea spune trei indivizi cu trei personalități: cel care eşti, cel care crezi că eşti şi cel care alții cred că eşti. Important este să realizezi în imaginea şi conştiința de sine prin capacitatea de cunoaştere o corespondență – o legătură strânsă şi chiar o identitate între aceste ipostaze perceptive şi evaluative. Din păcate în mediul politic şi la nivelul liderilor politici predomină ipostaza intermediară şi, uneori, cea care vizează percepția altora asupra imaginii de sine (prin adulare, recunoaştere necondiționată a autorității şi puterii etc.) şi în mai mică măsură cunoaşterea propriu-zisă a sinelui şi a acceptării a ceea ce este. Aceasta şi explică tendința de transfigurare a Eu-lui în supraeu, ulterior devenit dintr-un Eu individual şi rațional un Eu social şi ideal, sindrom simptomatic celor mai mulți lideri politici. Acest principiu al cunoaşterii de sine mai presupune pe lângă faptul că trebuie să înțelegi cine eşti şi să ştii care sunt preferințele, punctele tari şi vulnerabilitățile, în funcție de acestea să adopți un anumit comportament adecvat însuşirilor şi trăsăturilor de personalitate. Totodată, cunoscându-te pe tine însuți poți să-ți pui în valoare potențialul psihofizic şi să depui eforturile necesare în a-ți depăşi anumite limite şi vulnerabilități. În acelaşi timp autocunoaşterea deschide calea autoperfecționării, ceea ce în ultimă instanță conduce la o consolidare a autorității şi legitimității puterii şi a poziției de lider prin efectele pozitive induse ca urmare a acestei pregătiri şi autocunoaşteri.

3. să fie exemplu şi model psihocomportamental. Teoriile care susțin importanța exemplului şi rolului de model al liderului în raport cu subalternii exacerbează acest rol, mai ales că nu de puține ori modelul oferit de către cei mai mulți lideri este departe de a fi şi acceptat, chiar dacă în mod disimulativ aceştia „afişează” un model pozitiv. Prin anumite mecanisme psihologice şi psihosociale chiar şi un asemenea exemplu şi model fals afişat are o anumită priză în rândul

subalternilor, aceasta fie prin mecanismul identificării şi asocierii, fie prin cel al imitației şi, evident, prin cel al influenței. Membrii organizației şi cetățenii în general doresc în mai mare măsură să observe comportamentul liderului decât ceea ce spune liderul, cu alte cuvinte, sunt mai relevante faptele şi nu vorbele. În situația în care un lider este apreciat prin fapte şi nu prin vorbe, el va deveni cu siguranță un model urmat de către cei mai mulți şi, uneori, chiar un idol incontestabil. De aceea în orice activitate publică imaginea de sine şi/sau imaginea celorlalți despre tine, precum şi modelul oferit printr-o asemenea imagine sunt foarte importante, uneori chiar determinante. Nimeni nu evaluează sau apreciază coeficientul de inteligență şi raționalitatea liderului, ci în mai mare măsură trăsăturile de caracter, dimensiunea morală, şi mai ales corespondența dintre vorbă şi faptă. Totodată, poți să-ți impui respectul şi autoritatea în calitate de lider atunci când respecți şi recunoşti competențele şi calitățile membrilor tăi. Este modelul preferat şi stă la baza stilului de conducere democratic şi nu a celor autoritare şi a personalității autocratice a liderilor. Unele vicii şi predispoziții ale liderilor cum ar fi: carierismul, corupția, clientelismul politic şi nepotismul, să enumerăm numai câteva, vor infirma autoritatea şi legitimitatea puterii prin exemplul şi modelul oferit, asemenea lideri fiind tot mai contestați şi respinşi de către subalterni. Aceasta nu înseamnă că liderii politici să nu se confrunte cu unele probleme "lumeşti", să devină "sfânt", ci ei trebuie să păstreze anumite limite până la care modelele oferite devin dezirabile. Inocența, indusă de cele mai multe ori pe cale disimulativă, poate ridica uneori semne de întrebare asupra personalității liderului şi, mai ales, asupra riscului asumat. Practica politică de la noi demonstrează că sunt mai receptivi sub raportul modelului oferit liderii mai implicați în viața socială şi chiar cu o personalitate mai controversată, decât cei ce induc spre un model ce tinde cu perfecțiunea, întrucât prin intermediul mecanismului identificării şi cel al asocierii, cei mai mulți indivizi se regăsesc în modelul oferit de asemenea lideri, cu o imagine mai eterogenă și mai controversată. Forțând puțin lucrurile, am putea spune că sunt mai preferați liderii identificați cu unele practici "diabolice" şi nu cei care se mențin în limitele unei false "sacralități". Cu alte cuvinte, nu trebuie să te consideri şi să fii considerat un sfânt, dar trebuie să recunoşti importanța exemplului personal în influențele exercitate asupra subalternilor prin modelul oferit. Prin acest principiu se impune ca, în calitate de lider să stabileşti standardele cele mai înalte sub raport psihocomportamental şi, totodată, să fii dispus să faci tu însuți ceea ce ceri subalternilor tăi, ceea ce impune liderului o capacitate empatică deosebită. Nu poți să le ceri subalternilor angajare, inițiativă, integritate morală şi competență dacă tu însuți, în calitate de lider, nu demonstrezi asemenea capacități şi calități prin modelul pe care-l oferi. În ultimă instanță, acest principiu poate fi considerat ca o cerință legică în cadrul grupului şi organizației, întrucât prin structurarea acestora şi evidențierea liderului, subalternii pretind ca orice lider să devină un model comportamental şi moral.

Cu alte cuvinte modelul liderului este un principiu şi totodată un mecanism de funcționare al oricărui grup şi organizație. În plan politic şi în structurile politice, o asemenea cerință se impune de la sine întrucât liderul se impune şi este recunoscut tocmai printr-un asemenea model şi imagine care o oferă subalternilor prin ceea ce este şi, mai ales, prin ceea ce face. Asemenea acțiuni întreprinse se pot constitui într-un substrat motivațional, prin ceea ce întreprinde liderul, realizând să mobilizeze şi să angajeze în mod responsabil şi pe ceilalți subalterni, aceasta presupunând fermitate, consecvență, asumarea riscului în condițiile unor acțiuni şi, nu în ultimă instanță, convingere în ceea ce afirmi şi, mai ales, ceea ce faci.

4. grija pentru subalterni este un principiu similar calității ce vizează altruismul, încrederea, angajarea şi chiar energia, întrucât asemenea preocupări descentralizează interesele pentru propria persoană, manifestând interese față de subalterni, atitudini pozitive şi considerație față de aceştia şi, mai ales, respectarea drepturilor ce le revin acestora în raport cu activitățile desfăşurate. Acest principiu impune un grad mai ridicat de sensibilitate şi receptivitate a liderului față de nevoile umane, promovând un stil de conducere orientat mai mult spre oameni şi relații şi în mai mică măsură centrat pe sarcini şi obiective. Este principiul ce caracterizează liderul şi stilul de leadership şi nu pe cel de management şi, cu atât mai puțin, stilul autoritar şi liderul autocratic. Prin grija față de oameni, liderul îşi câştigă în mai mare măsură încrederea, respectul şi loialitatea decât prin alte calități şi funcții ce se desprind din poziția de lider. În mediile politice, asemenea principiu este în mai mică măsură resimțit, convergența intereselor liderilor fiind de natură personală sau de

microgrup, de cele mai multe ori subalternii devenind o masă de manevră şi susţinere a poziţiei şi autorităţii liderului. O asemenea grijă este mai mult recunoscută decât promovată în activitatea desfăşurată de către lider şi putere.

5. comunicarea este un principiu şi, totodată, o cerinţă foarte importante în activitatea liderului şi, implicit, a leadership-ului, întrucât prin intermediul comunicării se realizează coeziunea şi legătura dintre lider şi membrii organizaţiei, ceea ce în mod direct conduce la realizarea scopului şi obiectivelor organizaţionale. Se impune, din acest punct de vedere, o comunicare bilaterală, ceea ce presupune şi informarea liderului dar şi informarea membrilor grupului – organizaţiei. Un lider bine informat este în măsură să evalueze în mod realist activitatea şi performanţa organizaţională şi, ca atare, să ia cele mai oportune şi eficiente decizii. De asemenea, în condiţiile în care membrii organizaţiei sunt informaţi, în asemenea situaţii este diminuată suspiciunea, neîncrederea crescând în mod evident încrederea şi implicit autoritatea liderului.

6. educaţia şi instruirea este principiul în conformitate cu care performanţa organizaţiei şi a liderului presupune în mod necondiţionat competenţă şi profesionalism, care nu se pot obţine decât printr-o instruire şi educaţie permanente. Trebuie educaţi atât membrii organizaţiei cât, mai ales, liderii. De cele mai multe ori însă acest principiu este ignorat de către unii lideri prin neprofesionalismul lor, fiindu-le limitată şi cultura politică, ceea ce impune să se recurgă la strategii şi tactici organizaţionale coercitive şi nu la cele care conving prin exemplu şi efectele induse de competenţa şi profesionalismul lor.

Educaţia nu vizează nici pe departe numai domeniul politic şi cultura politică ci presupune, în primul rând, educaţie civică şi morală, de cultură generală şi în spiritul unor trăsături caracteriale pozitive, care lipsesc uneori în cadrul organizaţiilor politice şi la nivelul unor lideri politici. Ne referim mai ales la educaţia în spiritul toleranţei, fair-play-ului, bunăvoinţei, a atitudinilor pozitive faţă de subalterni şi, nu în ultimă instanţă, a bunului simţ, valori care din păcate sunt substituite de unii cu intoleranţa, neacceptarea şi lipsa bunului simţ, primele fiind foarte importante iar celelalte foarte nocive. Prin educaţie, liderul poate deveni un model şi, tot prin educaţie, acesta îşi câştigă şi impune în mod pozitiv autoritatea şi influenţa.

Nu vom detalia importanţa acestui principiu decât în limitele necesităţii şi rezonabilităţii sale. Este greu însă de înţeles cum unii indivizi, care nu au avut nimic comun cu activitatea şi mediul politic, pot să devină peste noapte lideri politici şi chiar cu pretenţii de a fi lideri, fără o pregătire în acest domeniu atât de complex cum este politicul şi activitatea politică. Aceasta conduce în mod logic la concluzia că nivelul culturii politice şi al exigenţei manifestate de către subalterni şi implicit de către cetăţeni, faţă de asemenea lideri sunt foarte scăzute, fapt ce a permis recunoaşterea “calităţilor” unor lideri şi a competenţelor acestora în afara unor exigenţe sporite şi chiar a unor atitudini responsabile a celor care i-au promovat şi îi susţin. Există din acest punct de vedere în percepţia şi reprezentarea colective o asociere între lideri şi societate, în conformitate cu care, aşa cum este societatea, sunt şi conducătorii, aşa cum sunt partidele sunt şi liderii acestora. Este incompatibil ca un popor cu propensiune spre viaţa politică şi cu o cultură politică scăzută să promoveze lideri politici competenţi şi compatibili cu asemenea orizonturi politice scăzute din partea membrilor societăţii. Mai mult ca oriunde, în politică este validată această asociere şi corelare dintre lider şi organizaţie, şi aceasta pe fondul unor educaţii şi culturi politice scăzute.

7. motivarea este un principiu şi o cerinţă care validează autoritatea liderului şi activitatea de leadership. Motivaţia devine astfel forţa – vectorul care asigură succesul acestei activităţi prin intermediul autorităţii liderului şi implicit a capacităţii sale de influenţă. Motivarea subalternilor depinde de înţelegerea nevoilor şi trebuinţelor acestora, de altruismul liderului şi de gradul de angajare şi preocupare al acestuia în raport cu rezolvarea şi îndeplinirea unor asemenea trebuinţe. Cea mai puternică formă de motivaţie şi motivare este automotivarea. Ea apare atunci când subalternii percep preocuparea liderului asupra rezolvării problemelor lor şi, evident, când îi recunosc competenţa şi autoritatea liderului în rezolvarea acestora. Fapt ce-i întăreşte şi consolidează poziţia, încrederea de sine şi implicit motivaţia în scop altruist şi nu exclusiv personal. Un lider eficient trebuie să asigure un asemenea climat favorabil care să stimuleze motivaţia subalternilor şi pe a sa proprie în realizarea şi îndeplinirea obiectivelor organizaţionale. Din păcate în organizaţiile politice, unde predomină stilul autoritar şi autoritatea impuse, strategiile

motivaționale sunt preponderent coercitive şi nu de puține ori exclusiviste, orice dezacord, neacceptare fiind sancționate, uneori sancțiunile fiind extreme, conducând la excluderea membrilor de partid, mai ales a celor care se situează pe o poziție centrală, în imediata apropiere a liderului. Cazul P.N.Ț.C.D.-ului este elocvent din acest punct de vedere, şi nu numai când multe personalități au plecat fie constituindu-şi alt partid, fie prin oportunismul lor migrând spre partidele – grupările politice aflate la putere. Un asemenea fenomen al fluctuației politice şi a aşa numiților "mutanți politici" nu este singulară, aceştia nu sunt într-un număr redus, el căpătând forme tot mai expresive în manifestare alături de alte fenomene politice ce delegitimează întreaga clasă politică, la bază stând oportunismul şi carierismul politic ca fenomene politice fiind foarte frecvent regăsite în mediul politic românesc.

8. acceptarea responsabilității este principiul prin care este, în ultimă instanță, codificată activitatea liderului şi a leadership-ului ca influență, angajare, autoritate şi competență. Prin responsabilitate înțelegem atât atribuțiile şi sarcinile emergente rol – statusului liderului cât şi a membrilor organizației prin rolurile şi statusurile deținute de către aceştia. Principiul acceptării responsabilității înseamnă, în primul rând, descentralizarea puterii şi responsabilității liderilor şi declinarea acestora – distribuirea celorlalți membri, recunoscându-li-se capacitățile şi competențele acestora. Printr-un asemenea principiu este sensibilizată răspunderea în raport cu ceea ce întreprinde fiecare şi implicit disciplina organizațională, în cazul nostru disciplina de partid. Aşa cum am mai arătat în organizațiile politice şi în spectrul politicii româneşti postdecembriste predomină centralizarea puterii, stilul autoritar ceea ce face incompatibilă promovarea unui asemenea principiu, limitând responsabilitățile şi inițiativa decizională a celor mai mulți membri de partid.

Acest principiu impune ca o cerință a liderului nu numai să îşi asume propria-i responsabilitate în ceea ce întreprinde – în deciziile luate, ci să şi dezvolte la subalterni sentimentul răspunderii şi responsabilității. Întrucât problematica responsabilității şi, implicit, a răspunderii, este frecvent întâlnită în lucrare, resimțim nevoia să facem câteva delimitări conceptuale, în raport cu unele puncte de vedere personale. În mod obişnuit şi destul de frecvent aceste noțiuni sunt interpretate şi evaluate semantic prin accepțiunea de obligație exterioară a cuiva, obligație formal instituită şi care decurge dintr-un anumit sistem normativ – cultură normativă din cadrul unei structuri şi prin care se prevăd – prescriu asemenea atribuții, obligații, cerințe funcționale ale rol – statusului pe care-l deține o persoană sau chiar un grup în cadrul unei asemenea structuri (cf. M. Florea). Din definiția dată rezultă că răspunderea şi responsabilitatea emerg unor raporturi dintre agentul acțiunii şi organizația din care face parte în raport cu atribuțiile şi sarcinile ce-i revin şi care intermediază, totodată, acest raport.

De cele mai multe ori aceste noțiuni cvasisinonime capătă mai mult sensuri juridice şi morale, ceea ce implică, desigur, anumite standarde şi cerințe în raport cu atribuțiile şi obligațiile ce revin individului, iar în cazul nostru, chiar liderului grupului – organizației.

Din punct de vedere juridic, termenul de răspundere capătă accepțiunea de obligație juridică, decurgând dintr-un anumit cod de legi – sistem normativ, iar termenul de responsabilitate desemnează faptul că cineva poate fi făcut răspunzător (în virtutea unei legi juridice şi în condițiile unei activități psihice normale) de o faptă proprie sau dependentă de el. În ambele situații individul sau grupul sunt răspunzători pentru fapta comisă sau, uneori, pentru acțiunea ignorată sau realizată sub standardele cerute şi responsabili pentru efectele negative induse ale acestor acțiuni care implică, evident, răspunderea directă cu sens juridic.

Spre deosebire de răspundere, responsabilitatea are de cele mai multe ori conotații morale şi colective, pe când răspunderea, aşa cum am văzut, este mai mult individuală şi cade sub incidența juridicului. Frecvent aceşti termeni coincid fără a se realiza o delimitare semantică oportună, prin aceştia înțelegându-se în mod foarte frecvent îndeplinirea unor obligații şi atribuții în raport cu care individul devine responsabil şi față de ale cărui efecte imediate răspunde.

Există mai multe interpretări asupra acestor termeni. Una dintre acestea evidențiază faptul că responsabilitatea, spre exemplu, este legată în mai mare măsură de caracterul conştient şi de asumarea conştientă şi responsabilă în fața colectivității față de ceea ce întreprinde individul, diferențiindu-se de obligație ca atitudine angajată şi stabilită prin normă, prin faptul că în cazul responsabilității, persoana se simte răspunzătoare şi pentru consecințele faptelor care nu sunt

impuse ca obligații de o normă, un ordin, o lege, deci nu are un caracter normat şi, cu atât mai puțin, imperativ. Poți deveni responsabil şi pentru ceea ce întreprinzi ca obligație statutară dar şi pentru ceea ce nu întreprinzi, fie că te eschivezi, fie că eşti incompetent şi indiferent față de consecințele şi efectele induse ca urmare a iresponsabilității în raport cu asemenea obligații şi acțiuni desfăşurate sau care implicau şi impuneau participarea ta ca individ.

După cum ne putem da seama, în organizațiile politice şi, mai ales, în raport cu liderii politici, responsabilitatea este foarte scăzută, de multe ori asemenea lideri prevalându-se de unele drepturi ce le sunt conferite prin poziția lor socială şi cumulul de funcții şi statusuri, ceea ce fac ca, de cele mai multe ori, să dețină o anumită imunitate în raport cu obligațiile şi responsabilitățile ce le revin. În asemenea situații, nu de puține ori, privilegiații se situează mai presus de lege față de alți cetățeni, ceea ce face ca printr-o asemenea atitudine să devină iresponsabili în raport cu imperativul constituțional care prevede o omogenitate a obligativității cerințelor legilor şi nu anumite privilegii, şi cu atât mai puțin, încălcarea motivată prin asemenea avantaje ale oamenilor politici. De asemenea, nu este suficient evaluată nici răspunderea în raport cu unele activități şi practici întreprinse de unii lideri politici, de cele mai multe ori găsindu-se argumentele necesare în vederea ignorării şi eludării unor asemenea răspunderi şi responsabilități. Toate aceste manifestări şi, mai ales, tergiversarea şi chiar ignorarea răspunderii şi responsabilității liderilor nu face decât să inducă o imagine negativă asupra acestora şi să influențeze negativ subalternii printr-o asemenea imagine şi printr-un asemenea model oferit.

9. dezvoltarea lucrului în echipă. În conformitate cu acest principiu, liderul trebuie să cunoască mai bine subalternii şi să le valorifice potențialul personalității membrilor organizației promovând un stil de conducere democratic consultativ şi participativ. Este demonstrat şi demonstrabil, totodată, că în orice organizație în care predomină cooperarea şi solidaritatea în raporturile interpersonale şi a asumării responsabilității membrilor, probabilitatea performanței organizaționale este mai mare ca acolo unde este promovat stilul de conducere autoritar şi autocratic, unde predomină puterea exclusivă a liderului şi unde, totodată, sunt create condițiile ce pot favoriza apariția sentimentelor de nemulțumire, frustrare, intoleranță şi implicit a unui climat psihosocial tensionat, frustrant şi negativ. Este mai improbabil succesul şi performanța atunci când fiecare membru îşi îndeplineşte atribuțiile de rol în mod independent şi izolat, ceea ce conduce în mod inevitabil la o scădere a solidarității, cooperării, coeziunii şi sinergiei organizaționale. Liderul trebuie să fie în măsură să armonizeze şi să coordoneze acțiunile individuale şi, totodată, să realizeze un climat favorabil şi o coeziune ridicată în realizarea unei sinergii şi performanțe ridicate în cadrul organizației. Printr-o asemenea competență îşi câştigă autoritatea şi implicit puterea în cadrul unei asemenea structuri.

10. abilitatea de a îndeplini sarcinile. Se subînțelege ca prin acest principiu îi este recunoscută competența şi autoritatea liderului, devenind mai preferați şi acceptați liderii pragmatici decât cei teoretici şi sofisticați. De aceea grupurile şi organizațiile politice pun un mare accent pe asemenea abilități şi, mai ales, pe experiența pe care o deține liderul în plan politic. Există şi excepții când persoane lipsite de experiența politică au devenit lideri, dar care într-un scurt timp au fost invalidați prin lipsa unei asemenea experiențe şi unor abilități de acest gen.

11. rata de participare. Este o variabilă şi, totodată, un principiu legat de aspectele conducerii şi a recunoaşterii liderului – autorității şi legitimității acestuia. S-a constatat că persoana care vorbeşte cel mai mult în grup – deci care deține un potențial verbalologic şi abilități în acest sens este mai probabil să devină lider, decât taciturnul şi introvertitul. Aceasta înseamnă că depinde mai mult de cât se vorbeşte – de cantitate şi nu de ce se vorbeşte – de calitate, ceea ce în mod logic conduce la verbalism şi calități oratorice din partea liderului.

Mecanismul nu este atât de simplu de explicat, întrucât de cele mai multe ori demagogia şi populismul sunt evidente dar în mod paradoxal şi acceptate, ceea ce înseamnă că prin comunicare sunt afectate anumite structuri – zone psihologice mai greu decelabile experienței propriu-zise. Tot psihologia socială este ceea care explică asemenea fenomene paradoxale şi efecte induse prin intermediul comunicării. În acest sens s-ar putea desprinde următoarele efecte:

- *reacțiile pozitive* şi care pot implica sentimente de solidaritate şi prin care se încurajează, ajută şi valorifică efortul altora, sau de destindere prin care se caută diminuarea tensiunii,

utilizându-se în acest sens unele artificii ce intră în recuzita şi retorica politicii cum ar fi gluma, anecdota, acordul disimulat, înţelegerea şi acceptarea tacită sau într-un limbaj mai adaptabil prezentului – consensul;

- *răspunsurile* prin care se oferă sugestii şi indicaţii, liderul îşi spune părerea şi îşi exprimă sentimentele, dorinţele, informează, confirmă, uneori critică şi îşi asumă responsabilitatea. S-a constatat că printr-un asemenea efect şi o asemenea comunicare transparentă, liderii îşi menţin uneori autoritatea şi poziţia în mai mare măsură în care ar demonstra abilităţi şi competenţe de ordin managerial şi chiar politic. Cetăţenii sunt mai dornici de comunicare, dialog, implicare decât de a fi conduşi din umbră şi prin lipsa unei transparenţe a liderilor fie ea şi fizică;

- *problemele puse* prezintă asemenea calităţi încât prin intermediul comunicării pot orienta, confirma, infirma, analiza şi evalua activitatea membrilor şi implicit a liderului. Este bine ca în orice organizaţie şi activitate să existe o asemenea tensiune, să fie create probleme, întrucât doar prin acestea se pot evalua competenţele şi autoritatea liderului, fiind depăşit astfel acordul şi consensul unanim, ceea ce-i conferă organizaţiei politice un caracter democratic consultativ cu reale şanse de rezolvare a problemelor şi nu de ignorare sau minimalizare.

- *reacţiile negative* vizează dezacordul, dezaprobarea, refuzul, tensiunea, încordarea, climatul tensionat şi implicit respingerea liderului de către membrii organizaţiei sau a acestuia faţă de aceştia. Prin reacţiile negative se încearcă într-un fel sau altul să se rezolve unele probleme latente care, în mod implicit, agravează tensiunea şi predispun spre un conflict organizaţional, în esenţă dintre lider şi membrii organizaţiei şi aceasta cu atât mai mult cu cât comunicarea şi, mai ales, răspunsurile şi problemele puse nu sunt rezolvate ceea ce conduce la o scădere a autorităţii şi legitimităţii liderului şi implicit a structurii de comunicare şi de putere din cadrul grupurilor şi organizaţiilor politice.

4.3.5. Mecanismele acţiunii şi puterii liderului

Liderul îşi exercită influenţa şi puterea prin prisma unor mecanisme psihologice şi psihosociale, dublate de autoritatea şi competenţa în planul managementului politic, precum şi al statusului pe care-l deţine, sub raport psihosocial, el se constituie într-un centru în care până la un anumit moment gravitează întreaga putere şi influenţă în grup: cuvântul şi decizia sa sunt imperative şi chiar "legi nescrise" în cadrul grupului şi organizaţiei.

Liderul intervine activ în viaţa curentă a grupului şi se înscrie firesc în conştiinţa membrilor componenţi şi implicit a celei grupale, devenind uneori conştiinţa grupului, ceilalţi membri devalorizându-şi competenţa şi autoritatea formală în faţa acestuia. Ulterior, sub presiunea influenţei şi puterii personale sunt posibile anumite sciziuni şi asperităţi pe fondul unor frustrări şi contestări, degenerând în faze incipiente ale conflictului, prin dezacord, ignoranţă şi comportament disociativ şi disimulativ în raport cu interesele grupului şi chiar ale liderului.

Liderul captează şi oferă informaţia, gestionând-o mai mult în scop personal, fapt ce se constituie într-o reală resursă a puterii. În plan politic şi sindical liderul beneficiază de un surplus de informaţie, având acces şi participând, totodată, la diferite întâlniri cu membrii autorităţii statale şi a altor instituţii ale puterii, ceilalţi membri devenind simpli susţinători sau instrumente uşor de manipulat în favoarea şi conservarea puterii liderului. Apare un aşa numit fenomen, pe care l-am numi "lideritate" sau "lideralism", prin care desemnăm asemenea elemente şi acţiuni ce vin să sprijine poziţia liderului, consolidându-i puterea şi resursele acesteia. Este un fenomen asociat unor stiluri de conducere mai apropiate stilului autoritar şi dictatorial decât celui democratic. În raport cu un asemenea fenomen, la nivelul organizaţiilor sindicale şi a instituţiilor politice se face tot mai mult resimţit fenomenul prin care se exprimă puterea şi influenţa sindicatelor – "sindicatocraţia", şi fenomenul prin care se tinde în a monopoliza celelalte instituţii ale puterii de către partid, fenomen pe care stasiologia îl denumeşte „partitocraţie".

Întrebarea care ne-o punem (alături de alţi specialişti) este prin ce mijloace şi mecanisme ajunge un individ oarecare lider, şi ulterior accede la putere ? Există mai multe teorii, asociate anumitor tipuri de putere şi autoritate. La unele primează în explicaţia etiologică latura psihologică, punându-se accent pe teoriile personaliste, iar altele acordă o mai mare importanţă rolului acţiunilor şi a calităţilor de manager, cum ar fi teoriile specifice managementului. Nu în ultimă instanţă sunt

accentuate şi aptitudinile şi calităţile politice, evidenţiindu-se în acest sens teoriile politologice şi, uneori, chiar de factură etică. Mai puţin se insistă asupra perspectivei psihosociale şi a calităţilor de acest gen, ştiut fiind că orice putere se realizează la nivelul unor structuri şi pe fondul unor interacţiuni de natură psihosocială.

Se ştie din literatura de specialitate (psihologia organizaţională şi psihosociologia conducerii) că orice grup are o aşa numită structură de putere, alături de alte structuri şi mecanisme, în afara cărora grupul nu poate exista şi funcţiona. Putem deduce de aici că puterea devine un fenomen psihosocial şi, am spune noi, probabilistic. Conform distribuţiei statisticii matematice puterea este o entitate matematică probabilistică şi, totodată, o ecuaţie cu mai multe necunoscute. Fiind un fenomen probabilistic şi o legitate, şansele oricărui individ dintr-o asemenea structură, din punct de vedere matematic şi teoretic sunt relativ egale. Realitatea infirmă însă această axiomă ce cade sub incidenţa teoreticului şi probabilităţii. Este infirmată în acelaşi timp şi de curba distributivităţii şi a repartiţiei a lui Gauss, în conformitate cu care într-o mulţime statistică de indivizi există o distribuţie relativ uniformă în ceea ce priveşte extremele şi mulţimea predominantă. Din acest punct de vedere şansele sunt diminuate şi convergente, totodată, spre un segment selectiv al populaţiei ce dispune în mod aprioric de asemenea priorităţi şi care face referinţă în primul rând la trăsăturile de personalitate, imaginea de sine şi imaginea celorlalţi, precum şi la anumite calităţi de ordin charismatic.

În plan politic contribuie şi criteriile materiale – financiare, favorizându-i pe acei indivizi care tind spre putere în grup şi implicit în structurile mai înalte ale puterii, puterea fiind astfel negociată şi chiar comercializată. La toate acestea se adaugă abilităţile în gestionarea şi utilizarea relaţiilor interpersonale din partea liderului şi implicit a celor care tind spre un asemenea status formal sau informal. Liderul devine un fel de "ecran de protecţie" al acestor raporturi care caută în mod disimulat şi uneori demagogic să promoveze interesele celorlalţi, ceea ce nu face altceva decât să-şi conserve poziţia şi autoritatea sa proprie. Asemenea strategii populiste şi demagogice lipsite de un suport real, au cea mai mare influenţă la nivelul grupului, mai ales când îşi demonstrează "calităţile" şi veleitarismul, atribute ce prind cel mai mult la electoratul românesc, şi nu numai. Liderul pozează astfel într-un protector necondiţionat al subalternilor, apelând nu atât la mijloace şi soluţii de ordin economic şi politic (programele partidelor fiind destul de sărace sub raportul concreteţii) ci, mai degrabă, de ordin etic şi, mai ales, cu referinţă la viitor. Liderul devine simbolul dreptăţii, onestităţii, principialităţii, prevalând spiritul justiţiar în raport cu o anumită raţionalitate instrumentată. În cea mai mare măsură logicul şi raţionalul sunt convertite în plan emoţional.

La nivelul grupului, fenomenul preluării şi consolidării puterii liderului este mult mai impregnat cu asemenea elemente de factură etică şi emoţională. Liderul normalizează raporturile interpersonale, modelându-le în funcţie de configuraţia şi imperativele normei etice şi a unor modalităţi deontice care reglementează şi consolidează asemenea raporturi. Devine astfel din purtător de autoritatea formală, legitimată sau chiar declinată, un simbol al eticului, impunându-se mai mult prin etică decât prin politică. Mai bine zis, prin deziderat şi virtualitate decât prin potenţă şi realitate. Se operează astfel mai mult cu o anumită competenţă virtuală, probabilistică, şi apelându-se la hazard şi în mai mică măsură la competenţa şi autoritatea reală. Aşa apar liderii incompetenţi, care, cu cât ajung la nivele şi structuri politice mai înalte, cu atât mai mult devine transparentă incompetenţa acestora. Avem un exemplu concludent în acest sens, chiar la scară naţională, când un şef al statului, prin prisma incompetenţei politice, a condus ţara în virtutea unor interese de grup oculte, culminând printr-o criză de sistem şi patologie socială greu remediabile.

Ne punem întrebarea cum de s-a putut ajunge la asemenea decizie din partea unor oameni bine intenţionaţi, cu responsabilitate politică şi moralitate desăvârşită, cum ar fi fost Corneliu Coposu, să promoveze un asemenea lider incompetent. Oricare din răspunsurile date nu-l absolvă de responsabilitate nici pe fostul lider al P.N.Ţ.C.D. şi nici chiar gruparea politică care l-a promovat. Este greu de presupus să fie doar o fugă de responsabilitate sau chiar o strategie politică cu efecte inverse. Înclinăm mai mult spre ultima variantă, care nu a corespuns însă cu intenţiile iniţiale, România rămânând prizoniera unei puteri incompetente din toate punctele de vedere şi la toate nivelurile. Guvernarea C.D.R.-istă se confundă cu perioada distrugerilor, falimentărilor, demagogiei ajunsă la rang de instituţie culminând în cele din urmă cu o criză de sistem. Tributul pe care-l plătim

în prezent se datorează, în primul rând, unei asemenea puteri incompetente, bazate pe iluzii, slogane şi alte mecanisme psihologice şi psihosociologice, convergente în ultimă instanţă spre lipsa autorităţii şi ilegitimităţii respectivei puteri.

Puterea se exercită şi prin alte mecanisme psihosociale. Unul dintre acestea este cel al identificării, asupra căruia vom mai face referinţă în lucrare. În conformitate cu acest mecanism, fiecare membru al grupului se oglindeşte în ceilalţi, prin unitatea sa şi, în acelaşi timp, prin figura reprezentativă simbolică a liderului: fiecare membru se ştie şi se cunoaşte chiar pe sine ca a fi un Eu distinct de oricare altul, ca parte componentă a grupului, şi ca parte a liderului. Proiecţia şi gândirea de sine în (şi prin) fiecare partener, în (şi prin) unitatea de grup şi, în sfârşit, în (şi prin) oglinda centrală a liderului, va fi preluată în cele din urmă de alte grupuri şi colectivităţi, extrapolându-se principiul etic în defavoarea celui organizaţional şi managerial. Cine apără mai mult dreptatea şi promovează mai mult spiritul justiţiar şi egalitarist, va fi recunoscut în mai mare măsură decât ceilalţi lideri, care apelează la resursele reale ale puterii şi nu la cele imaginare şi probabilistice. Un caz concret este reprezentat de liderul Partidului România Mare, unde C.V. Tudor a devenit o personalitate şi, totodată, o entitate personificată şi mitizată pentru un anumit segment al populaţiei ţării şi şansele promovării şi ascensiunii acestui lider fiindu-i garantate mai mult printr-o asemenea putere simbolizată decât pe una reală şi efectivă.

Conceptul de putere fie la nivel de grup, fie la scară naţională este asociat, explicat şi materializat şi prin alte concepte psihosociale, unul dintre acestea fiind inducţia sau influenţa. Despre acest atribut şi resursă a puterii am mai vorbit într-un alt context, aşa că nu vom insista asupra sa aici şi acum. Vom face doar câteva completări, aducând în sprijin câteva păreri autorizate în acest domeniu. Din perspectivă scientistă – pozitivistă şi afectivă şi sub raport dinamic – diacronic, French şi Raven apoi Cartwright au definit influenţa ca a fi o schimbare produsă în cunoaşterea, emoţia, atitudinea şi comportamentul unui individ cauzate de alt individ (grup implicit lider). Liderul (deţinătorul puterii) are sarcina de a schimba şi modifica raporturile interpersonale – configuraţionale ale membrilor grupului, atunci când aceştia se abat de la normativitatea grupului, păstrându-se în acelaşi timp tiparul majoritar fără să cedeze sau să apere minoritatea grupală care poate să aibă un rol negativ în grup sub raportul influenţelor. Orice încercare făcută în scopul diminuării autorităţii şi influenţei liderului are, în mod paradoxal, efecte benefice pentru lider, el fiind autoritar prin majoritate şi nu prin minoritate. Este o mare greşeală în a nu se ţine seama de acest efect, mai ales la nivelul liderilor informali, care încearcă printr-o anumită minoritate să diminueze autoritatea şi influenţa liderului formal, printr-un asemenea grup minoritar, ignorând interesele majorităţii în favoarea minorităţii pe care o reprezintă liderul informal. Aşa apare fenomenul şi efectul de bumerang, când cei mai mulţi lideri prin asemenea intenţii sunt scoşi din competiţie, întrucât majoritatea apără poziţia şi autoritatea liderului formal. Sunt şi excepţii, un caz reprezentativ fiind regăsit în cadrul Partidului Democrat, unde liderul informal a subminat autoritatea formală şi de necontestat până la un moment dat a liderului formal, scos din competiţia politică pentru funcţia supremă în partid de către liderul minoritar sub raportul autorităţii şi influenţei în partid. Asemenea fenomene se regăsesc şi la nivelul altor grupuri politice, cum ar fi P.N.Ţ.C.D. şi altele.

Unele fenomene psihosociale, cum sunt influenţa – inducţia sunt explicate prin intermediul psihanalizei, apelându-se în acest sens la alte fenomene cum ar fi identificarea, deplasarea, raţionalizarea, întărirea (Pepiny, Hemphil, Shavitz), autoevaluarea comparativă (Festinger). Ultimul fenomen, cel de autoevaluare, care are profunde accente psihanalitice şi psihosociale presupune evaluarea – asemănarea liderului cu majoritatea, proprietate care poate crea armonie şi protecţie socială, spre deosebire de neasemănare, ce tinde să fie atenuată de partener prin aşa-numita "presiune spre uniformitate". Aici intervine şi capacitatea de distribuire şi comunicare a informaţiei şi, nu în ultimul rând, capacitatea de organizare şi conservare a puterii legitimate.

Perspectiva psihosocială cunoaşte abordări multiple. Una dintre acest abordări de factură psihosocială se bazează pe natura duală a fenomenului de lideritate. Este binecunoscut că aproape toate grupurile umane dispun de o dualitate sub raportul puterii şi autorităţii, existând lideri formali (impuşi din afară uneori) şi lideri informali (aleşi de membrii grupului). Această proprietate şi, totodată, structură de putere, din perspectiva liberalismului creează carenţe şi vulnerabilităţi în

planul puterii. Uneori liderul formal este substituit cu cel informal sau, într-un caz mai fericit, îi este limitată autoritatea şi influenţa, iar în cele din urmă se ajunge la substituirea sa. În asemenea situaţii capacitatea asertivă a liderului formal devine o condiţie indispensabilă menţinerii autorităţii sale. El trebuie să se apropie tot mai mult de exigenţele morale şi de "calităţile" liderului informal. Apare şi din acest punct de vedere un raport legic cauzal: cu cât liderul formal se apropie mai mult de exigenţele morale ale liderului informal, cu atât conducerea grupului este mai suplă şi mai eficientă, şi cu cât aceasta se va îndepărta mai mult de strategia informaţională şi, mai ales, de exigenţele normativităţii etice a liderului informal, cu atât conducerea grupului va fi mai vulnerabilă, iar menţinerea puterii liderului formal mai puţin garantată. Putem desprinde din acest punct de vedere un „optim al liderităţii" exprimat prin eficienţa resurselor liderului grupului în menţinerea puterii în mod eficient şi performant. O asemenea calitate impune însuşiri deosebite ale liderului formal, competenţă şi aptitudini manageriale. Chiar dacă nu întotdeauna liderul se identifică cu managerul şi atribuţiile acestuia, ambii trebuie să dispună de arta conducerii, artă ce implică pe lângă cunoştinţe şi aptitudini native şi alte calităţi de ordin deontologic, nu în ultimă instanţă abilităţi de ordin psihosocial.

Diferenţa dintre lider şi manager rezultă şi din funcţiile liderului, care, de cele mai multe ori, devin atribute ale stilului de leadership şi nu în exclusivitate ale stilului de management. Krech şi Crutchfield au desprins următoarele atribute incluse în acest fenomen al lideralismului şi implicit în configuraţia puterii: executant, planificator, responsabil al disciplinei, reprezentant al grupului în exterior, expert, controlor al relaţiilor interne, administrator de pedepse şi recompense, simbol al grupului, substitut al responsabilităţii individuale, ideolog, arbitru, exemplu imagopatern, ţap ispăşitor. La rândul lor, Halpin şi Winer au desprins patru factori definitori ai personalităţii liderului formal, şi anume: consideraţie pentru subordonaţi, iniţiativă structurantă, severitate în producţie, sensibilitate.

Preocupări importante asupra acestei problematici există şi la noi. Amintim în acest sens experţi de marcă în psihologie socială, cum ar fi P. Golu, A. Neculau, şi nu numai. Primul delimitează atribuţiile liderului în două funcţii fundamentale:

1. asigurarea sinergiei de eficienţă (prin facilitarea atingerii scopului comun şi promovarea energiei structurante);

2. asigurarea sinergiei de menţinere (menţinerea coeziunii grupului, întărirea motivaţiei partenerilor).

Cel mai important rol şi cea mai relevantă funcţie a liderului formal, sub raport psihosocial şi moral, sunt cele de simbol şi modelator al normativismului etic, existând din acest punct de vedere o aşa numită cultură organizaţională normativă, alături de una axiologică şi managerială (a se vedea în acest sens lucrarea noastră, "Climatul educaţional şi cultura organizaţională şcolară"). Prin normă, autoritate, influenţă şi prestigiu liderul îşi conservă poziţia şi puterea, aceasta având prin excelenţă şi resurse de factură psihosocială în plan organizaţional şi grupal.

Caracterul formal şi informal emerge în primul rând tipurilor de relaţii promovate în cadrul grupului, ele putând fi orizontale (de cooperare egalitară, de prietenie) şi verticale (de stratificare ierarhică, de subordonare şi supraordonare). În contextul dual al relaţiilor organizaţionale pot apărea unele fenomene psihosociale care afectează poziţia liderului formal în favoarea celui informal, fenomen obiectivat printr-un anumit tip al relaţiilor dintre lideri, unul putându-l exclude pe celălalt, fenomen pe care noi l-am numi „exclusivism relaţional". Acest fenomen apare când liderul formal este inflexibil, lipsit de tact, de pricepere şi inteligenţă socială şi emoţională şi, ca atare, nu este capabil să păstreze unitatea şi productivitatea grupului. În asemenea situaţii funcţiile şi puterea liderului formal sunt preluate de liderul informal, iar relaţiile verticale sunt parţial convertite în relaţii orizontale. Se menţine totuşi o anumită stratificare informală, liderul deţinând puterea şi atributele acesteia, astfel grupul poate fi dezmembrat. Aici un rol deosebit revine stilului de conducere şi, nu în ultimă instanţă, personalităţii liderului, care conferă normativitate, ordine şi stabilitate organizaţiei.

Exigenţa şi autoritatea excesivă devin factori frenatori în menţinerea şi consolidarea puterii liderului, de aceea este nevoie şi de alte calităţi şi fenomene psihosociale, unul dintre acestea fiind alteritatea, care este un fenomen prin care se reflectă rolul normei morale personale în norma etică

sintalitară şi prin care se poate modela grupul în funcție de normele etice personale, conştiința de grup fiind centrată ca valoare focalizatoare prin personalitatea liderului. În asemenea situații scade rolul membrilor grupului – a conştiinței grupului în general şi chiar a puterii acestuia, cei mai mulți indivizi declinându-şi competența unei persoane simbol care devine alter ego-ul fiecărui individ care s-a identificat cu o persoană simbol a liderului. Un asemenea fenomen este regăsit mai mult în grupurile şi structurile bazate pe autocrație şi totalitarism, iar nu în cele democratice şi, cu atât mai puțin, în cele în care predomină ideologia liberalismului şi individualismului. Puterea este în funcție de toate aceste principii şi mecanisme psihologice şi psihosociale care, aşa cum am văzut, în preluarea şi consolidarea ei impune reale calități celui care-i revine sarcina să gestioneze asemenea resurse de ordin individual şi colectiv.

4.4. CULTURA ORGANIZAȚIONALĂ ŞI CULTURA PUTERII

După cum este cunoscut, orice organizație presupune o anumită cultură organizațională iar în cadrul grupurilor şi organizațiilor aflate la putere, o aşa numită cultură a puterii. Aceasta presupune, la rândul ei, un anumit normativism, ceea ce în limbajul de specialitate este desemnat prin cultura normativă care constă în existența şi respectarea unor norme şi valori interne, de ordin politic şi moral sau de grup. Aceste norme prescriu şi impun un anumit comportament organizațional, care poate fi de conformism sau de conformitate. Spre deosebire de conformitate, conformismul este exprimat prin asimilarea necondiționată în afara vreunui criteriu selectiv a culturii normative şi valorice a grupului, iar conformitatea este exprimată prin aderare condiționată, recunoaştere, împărtăşire a valorilor şi normelor şi, mai ales, prin convingere în raport cu asemenea norme şi valori. Se poate deduce că prin cultură organizațională şi implicit prin cultura puterii sunt desemnate normele, valorile, credințele, prejudecățile şi comportamentele indivizilor şi grupului aparținătoare. Se desprinde în acest sens o cultură normativă şi una axiologică, ele putând avea o nuanță fie expresivă, fie normativă. Se subînțelege că atitudinile conformiste şi de conformitate diferă de la un grup la altul, de la o organizație la alta. Acolo unde autoritatea liderului este exclusivistă – dominantă ca personalitate predomină conformismul, groupthnik-ul, iar normele şi imperativele liderului devin lege pentru subalterni. În structurile în care indivizii sunt mai omogeni sub raportul valorii şi al competenței, mai frecvente sunt atitudinile şi comportamentele de conformare şi nu conformismul excesiv. Efecte negative se pot regăsi şi în cadrul conformității, mai ales al celei care poate conduce la unele atitudine nonconformiste care degenerează în manifestări dizidente, fapt ce afectează coeziunea şi sinergia grupului.

Asemenea limite ale conformismului şi conformității sunt condiționate în primul rând de sintalitatea grupului, concept introdus şi utilizat de psihologul american R.B. Cattel. Prin acest concept este desemnată proprietatea grupului şi organizației prin care se exprimă personalitatea acestor structuri, care, la rândul lor, pot fi evaluate prin următorii indicatori: munca în comun a membrilor; efortul constructiv comun al grupului şi organizației; sentimentele amicale sau ostile față de alte grupuri şi organizații; disensiunile şi conflictul de grup – intragrupal sau intergrupal şi/sau intra şi interorganizațional, perseverența grupului în învingerea dificultăților; forța morală a grupului – organizației, realismul grupului – organizației; spiritul administrativ de grup – organizație; capacitatea de analiză şi decizie; predispoziția spre agresivitate; coeziunea şi eterogenitatea grupului şi organizației; entropia şi megentropia grupului – organizației etc.

Elementele şi efectele induse de sintalitatea grupurilor şi organizațiilor caracterizate ca a fi negative conduc în ultimă instanță spre o sinergie scăzută a acestor structuri, desemnând prin acest fenomen energia de care dispune grupul – organizația sau forța interioară a acestora pentru a-şi desfăşura acțiunile sale în raport cu obiectivele presupuse. La rândul său, sinergia influențează negativ elementele energetic-motivaționale şi afectiv-volitive şi, evident, productivitatea acestor structuri.

Conformismul şi conformitatea se exprimă nu numai prin raportarea atitudinal-comportamentală față de liderul grupului ci şi prin atitudinile şi modul de receptare şi recunoaştere a valorilor acestuia. Un grup lipsit de valori va conduce în mod cert spre autoritarism şi centralizare decizională şi, implicit, spre conformism şi putere centrală. Acolo unde sunt recunoscute valorile şi

normele grupului – organizației, unde există coeziune şi comunicare sunt create premisele unei democrații interne şi a unei participări competente şi responsabile a membrilor acestor structuri în actul decizional, fără a fi însă alterată puterea chiar daca ea este descentralizată.

Conformismul şi conformitatea pot fi analizate şi prin perspectiva stilurilor de conducere, conformismul fiind regăsit mai mult la stilurile autoritare şi charismatice, precum şi la liderul politic autocratic, iar conformarea mai ales în cadrul stilurilor democratice participative şi consultative şi, în mod deosebit, la nivelul leadership-ului.

Dacă stilurile autoritare se bazează mai mult pe obiective şi sarcini, ignorând relațiile şi oamenii (aceştia fiind percepuți doar ca executanți şi supuşi), leadership-ul – înțeles ca stil şi activitate de conducere, predispune în mai mare măsură spre participare, motivare şi inițiativă, fiind un stil bazat mai mult pe consultare şi pe conformare. Nu este însă exclus ca asemenea strategii de influențare să fie imperative şi coercitive, inducând, la rândul lor, o autoritate impusă şi o putere mai puțin legitimată, ceea ce impune mai mult conformism şi consens decât conformitatea. În general, în condițiile în care liderul vrea să mențină, cu orice preț puterea, va disimula atitudini şi strategii democratice. Îşi va impune însă autoritatea în raport cu cei ce manifestă unele devieri – atitudini contestatare, fiind aspru sancționați de grup şi, mai ales, de oamenii liderului. În planul grupurilor şi organizațiilor politice, sub pretextul coeziunii forței şi sinergiei unui partid, liderul manipulează energia celorlalți în vederea menținerii poziției sale centrale în acea grupare politică. De cele mai multe ori însă, intențiile sunt previzibile iar conformitatea şi uneori nonconformismul se fac resimțite, anticipând şi avertizând asupra unor conflicte din cadrul acestor structuri.

Din cele prezentate rezultă că puterea este susținută şi protejată în aceste structuri în primul rând prin cultura normativă şi de putere, adică de normele organizaționale şi de grup. Desemnăm prin normă organizațională acele reguli de conduită ce prescriu un anumit comportament, orientare şi dimensionare a acțiunilor şi comportamentelor indivizilor, în primul rând cele ce conduc la îndeplinirea scopurilor organizației care, la rândul lor, mențin echilibrul şi sănătatea organizațională. Normele reprezintă, prin caracterul lor prescriptiv, şi un anume model comportamental cu referință explicită la nivelul liderului şi managerului organizației respective şi implicită la nivelul membrilor grupului – organizației. La nivelului liderului-managerului sunt prescrise mai ales drepturile rezultate din status, iar la nivelul subalternilor obligațiile şi responsabilitățile rezultate din rol, normele având mai mult un caracter represiv şi restrictiv la nivelul acestora şi cu mult mai permisiv la nivelul liderilor şi managerilor.

Aşa cum este cunoscut, cultura normativă este relativ eterogenă, cunoscându-se mai multe tipuri de norme. În plan politic şi la nivelul structurilor politice, cele care lipsesc mai mult sunt normele morale, printre care cea mai ignorată este norma bunului simț şi a simțului datoriei, alături de normele comportamentale care privesc raporturile dintre individ şi grup – organizație, dintre grupuri – organizații şi, nu în ultimă instanță, dintre membrii acestora. Cele mai importante sunt normele organizaționale care vizează mecanismul de funcționare a structurilor organizațional-instituționale, în cazul nostru a grupurilor, organizațiilor şi instituțiilor politice, şi fără de care aceste structuri nu pot funcționa. Prin aceste norme este prevăzută şi structura de putere politică din cadrul unor asemenea configurații structurale: câți vicepreşedinți trebuie să existe, câți membri în consiliul de conducere etc., cu alte cuvinte cât de centralizată sau descentralizată este puterea.

Prin această structurare se stabileşte caracterul puterii (puternic centralizată, slab centralizată sau descentralizată – democratică), de unde şi gradul de autoritate şi legitimitate a liderului şi staff-ului puterii. Din acest punct de vedere se poate stabili o anumită corelație liniară între gradul de centralizare a puterii şi stilul de conducere promovat. Se poate deduce că o putere centralizată va promova un stil bazat pe autoritate şi conducere centralizată, deci un stil autoritar restrictiv şi dominator, unde membri grupului sunt mai mult executanți, conformându-se necondiționat autorității puterii şi a liderului, pe când în cadrul unor structuri de putere descentralizate, participarea şi consultarea membrilor sunt mai evidente.

Aceste norme organizaționale diferă de la o grupare politică la alta, dar, care, în esență, sunt predominant convergente spre o putere centralizată. Practica politică a demonstrat acest lucru, cel puțin până în prezent, centrul puterii impunându-se mai ales în campaniile electorale prin propuneri,

aprobări, numiri, afectând în mare măsură autonomia şi autoritatea puterii locale, a organizațiilor de partid şi altor structuri politice din teritoriu.

Caracterul imperativ – formal şi de cele mai multe ori restrictiv îi conferă culturii organizaționale un caracter predominant normativ şi, în mai mică măsură expresiv. Prin acest tip al caracterului predomină elementele de ordin formal şi chiar imperativ în vederea respectării normelor organizaționale, fapt ce impune mai mult conformismul şi acordul decât posibilul dezacord şi nonconformism. În situația când cultura organizațională este expresivă, organizația cultivă şi întreține mai mult informalul, dimensiunea subiectivă şi afectivă, creativul şi imaginarul, conferindu-le grupului – organizației şi structurii de putere a acestora mai multă originalitate, delimitându-se, totodată, sub raportul sintalității. Din păcate, în cadrul grupurilor politice şi al culturii puterii predomină mai mult cultura normativă, originalitatea grupului fiind asociată mai mult modelului şi stilului de conducere al liderului prin aşa-numitul efect al haloului politic, perceput ca sugestie transmisă prin efectul transferat ca urmare a unor impresii generalizate şi contextuale asupra cuiva, adică a generalizării impresiilor şi percepțiilor - a imaginii grupului prin prisma modelului liderului. Aşa apare o formă specifică a puterii pe care am numi-o putere idolatrică, care este specifică, mai ales, liderilor cu o autoritate charismatică. Ca funcție organizațională – de tip organizațional şi/sau individual, puterea idolatrică aparține liderului acestei structuri, aceasta devenind astfel o putere delegată, legitimată şi autorizată prin calitățile psihologiei individuale ale liderului politic deținător al acestui tip de putere.

Este greu ca un lider succesor să schimbe imaginea unui partid extremist, spre exemplu, dacă liderul anterior a cultivat o asemenea ideologie şi practică politică şi, cu atât mai mult, dacă s-a bucurat de o asemenea recunoaştere. La fel şi aşteptările de la un asemenea partid nu pot fi decât în raport cu ceea ce au obişnuit liderii anteriori pe membrii grupului, transferul şi transfigurarea acestor percepții şi reprezentări fiind foarte greu realizabile, atât din cauza efectului psihologic amintit cât şi datorită prejudecăților şi stereotipiilor mentale inoculate printr-un asemenea exercițiu politic. De aceea, în asemenea situații se impune convertirea stereotipiei mentale într-o aşa-numită habitudine mentală, care să ia forma unor algoritmi mentali şi acționali, care să depăşească prejudecățile în vederea schimbării acestor structuri mentale rigide şi uneori deformate şi să contribuie la creşterea performanțelor organizaționale şi individuale. Pentru aceasta este necesar ca noul lider să schimbe întru-totul strategia politică a liderului anterior, ceea ce în ultimă instanță va putea infirma caracterul doctrinar şi ideologic al grupării politice respective, astfel între aşteptările şi obişnuințele comune practicilor politicii anterioare şi noua strategie vor putea apărea disonanțe, ceea ce va afecta, desigur, autoritatea şi implicit puterea liderului. Considerăm că asemenea măsuri radicale, în afara toleranței şi adaptării la asemenea strategii sunt contraindicate în vederea menținerii autorității liderului, fapt ce va impune o strategie politică graduală şi nu una de tipul terapiei de şoc.

În vederea schimbării atitudinale şi implicit a unor stereotipii mentale se impune un mod personal de a fi şi gândi al liderului, ceea ce în sociologie şi psihologie socială este desemnat prin conceptul de habitus. Întrucât este un concept mai puțin vehiculat în literatura de specialitate şi, cu atât mai mult în limbajul cotidian, vom insista asupra sa, delimitându-i semnificația semantică. Prin habitus este desemnat un mod personal sau generic de a fi, de a gândi, de a acționa sau reacționa în conformitate cu valorile, normele sau principiile reprezentative sau dominante (am spune noi a normelor valoare) într-o cultură sau într-o structură şi sistem social. În cazul culturii organizaționale politice se poate vorbi de un habitus politic şi de o cultură a puterii. Prin habitus se asigură atât integrarea socială cât şi reproducerea principiilor şi valorilor dominante, care, în cazul culturii puterii, devin un vector de menținere sau chiar de schimbare a puterii de către un alt lider şi de către o altă putere printr-un habitus specific.

Acest model personal de gândire şi acțiune se manifestă prin scheme de percepție, de gândire, apreciere şi acțiune, parțial sau integral identice la toți membrii unei clase sau categorii sociale (în cazul nostru clasei politice) contribuind astfel la producția şi reproducția integrării intelectuale şi morale a acestor structuri. Putem delimita în acest sens ca o sursă a ilegitimității puterii habitus-ul scăzut, adică gradul diminuat al convergenței normativ – valorice, ceea ce conduce la o eterogenitate perceptiv-valorică şi acțională şi chiar la o disociere între normă şi

valoare. În ultimă instanţă la o criză de autoritate şi legitimitate. Habitusul devine de cele mai multe ori un deziderat şi nu o realitate, iar în plan politic limitele sale sunt resimţite pe fondul unui grad scăzut al culturii şi socializării politice, de unde predominanţa stereotipiei mentale şi nu a habitus-ului ridicat, coroborat, desigur, cu habitudinea mentală.

De aceea se recurge mai mult la conformism, acord mai mult sau mai puţin disimulat şi în mai mică măsură la asemenea operaţii şi acţiuni mentale care realizează facilitarea unor performanţe în gândire şi acţiune, ceea ce desemnăm de fapt prin habitudine mentală şi prin habitus, eliberând conştiinţa de asemenea automatisme care îngustează sfera de gândire şi acţiune şi implicit performanţa organizaţională şi politică. Prin asemenea mod de gândire şi comportament se acţionează în conformitate cu valorile, normele sau principiile reprezentative sau dominante într-o cultură sau într-un sistem social vizând cu precădere schimbări în plan cultural, normativ şi organizaţional. Şi aceasta în condiţiile în care autoritatea şi legitimitatea liderului cunosc cote semnificative de scădere, ceea ce impune de la sine un nou habitus, fie la nivelul liderului prezent, fie la nivelul liderului succesor, al celui care tinde spre luarea puterii printr-o asemenea manifestare şi schimbare în plan strategic şi acţional. Un caz relevant din acest punct de vedere ni l-a oferit actualul lider al P.D.-ului prin habitus-ul promovat faţă de modelul oferit de fostul lider, care a infirmat în bună parte aşteptările membrilor grupării politice respective. Exemplele pot fi continuate şi cu alte partide şi structuri politice, unde noul lider s-a impus printr-un mod de gândire original şi productiv, deci prin habitus.

Normele grupului şi implicit cultura normativă organizaţională influenţează structura de putere prin intermediul funcţiilor lor. În literatura de specialitate (cf. S. Chirică) sunt prevăzute următoarele funcţii ale normelor:

a. asigură succesul sau supravieţuirea grupului;
b. reflectă referinţele liderului sau altor persoane influente din grup;
c. reduc incertitudinile;
d. exercită presiuni asupra membrilor grupului în asumarea rolurilor care ajută grupul să obţină succesul ori să supravieţuiască;
e. ajută grupul şi pe membrii grupului să-şi rezolve problemele personale.

Aceste norme, şi nu numai, au impact favorabil asupra puterii. Succesul şi eficienţa acţiunilor politice, în primul rând în cadrul alegerilor – a procentului electoral este determinant în menţinerea autorităţii şi legitimităţii puterii liderului. Eşecul electoral conduce automat la scăderea capitalului de imagine şi la mişcări şi chiar seisme politice, deci la o dinamizare şi, am spune, chiar democratizare a vieţii politice, în detrimentul liderului şi staff-ului aflat la putere.

Cealaltă funcţie, cea care reflectă preferinţele liderului politic mizează în mod direct pe strategia puterii în menţinerea şi conservarea ei. Bazată pe o strategie autoritară, puterea îşi prescrie propriile reguli – norme care o protejează şi o susţin şi care-i vor permite, totodată, drepturi nelimitate atât la centru cât şi în organizaţiile teritoriale. Nimic nu se "mişcă" în cadrul acestora fără autoritatea şi aprobarea liderului central, şi aceasta în conformitate cu legile- normele şi regulile interne de partid care susţin şi legitimează intervenţia şi autoritatea acestuia.

În ceea ce priveşte cea de-a treia funcţie, cea care vizează reducerea incertitudinii în deciziile luate, şi această funcţie vizează în mod unilateral protecţia puterii. Pentru a exista un risc cât mai redus al deciziei, deci pentru a reduce incertitudinea, sunt limitate variantele decizionale în favoarea celor elaborate în mod unilateral de către reprezentanţii puterii organizaţionale şi, mai ales, centrale, succesul şi eficienţa acestora garantându-le şi conservându-le puterea şi autoritatea. Există însă riscul scăderii autorităţii în condiţiile în care creşte riscul şi incertitudinea şi când în mod implicit scade şi eficienţa decizională. Aşa cum am mai arătat, în asemenea condiţii liderul devine ţapul ispăşitor sau, metaforic vorbind, paratrăsnetul prin care se scurg întreaga energie negativă, ură şi resentimente în raport cu strategia liderului şi a puterii, unde conflictul este iminent iar şansele supravieţuirii liderului sunt minime şi improbabile. Un anume mod de abordare a unor probleme politice fundamentale în cadrul grupului politic îl decompensează şi invalidează sub raportul legitimităţii, pierzându-şi astfel autoritatea şi puterea. De aceea este recomandabil mai mult stilul democratic şi permisiv decât cel unipersonal şi autoritar, când responsabilitatea este mai mare sau chiar exclusivă. Este cazul unor strategii care conduc la eşec electoral, când interesele şi

expectanțele sunt nerealizate, pe fondul unor disonanțe negative şi unde liderul este schimbat sau, în cel mai fericit caz, i se impune demisia. În cadrul grupurilor politice de la noi ultima variantă este aproape inexistentă, aproape toți liderii menținându-şi puterea chiar dacă au pierdut alegerile. Schimbările ce au survenit sunt mai mult de natură obiectivă, din cauza vârstei şi nu a incompetenței riscului asumat şi, cu atât mai puțin, al eşecului politic. Aceasta şi ca urmare a funcției ce presupune şi impune normelor un caracter prohibitiv privind drepturile şi libertățile membrilor grupului, întreaga energie fiind concentrată în scopul menținerii puterii liderului, ceea ce face ca într-o perioadă de timp relativ ridicată, mulți lideri să fie neschimbați, imaginea grupului suprapunându-se cu imaginea liderului, care devine simbolul grupului şi, uneori, chiar factorul dinamizator al acestei structuri, reprezentând „locomotiva" care tractează partidul, pe membrii acestuia. Au existat şi unele excepții când liderul a devenit un protector sau consultant al grupului respectiv, devenind fie membru onorific, fie centru de greutate al politicii şi acțiunilor politice ale partidului în care a funcționat şi pe care l-a condus. Ne referim desigur la foştii preşedinți ai structurilor politice F.S.N., P.D.S.R. şi C.D.R., care nu s-au delimitat decât formal sub raportul autorității şi influențelor față de gruparea politică din care au emanat şi față de liderii acestora, acționând mai mult din umbră decât în mod transparent. Acest transfer de influență se constituie într-un garant al menținerii puterii succesorului (vezi P.S.D.R.) şi într-o politică partizană față de grupul politic respectiv sau față de cele cu ideologii apropiate, constituite într-o configurație politică specifică alianțelor şi coalițiilor politice. De unde grupările asimetrice, stânga şi dreapta şi pozițiile centrale care grupează ideologii şi practici politice relativ identice (problematică asupra căreia vom reveni).

Una din funcțiile normelor este cea de dinamizare a acțiunilor prin intermediul sancțiunilor, recompenselor şi al controlului exercitat în cadrul grupului care, în ultimă instanță, asigură şi protejează autoritatea liderului şi a puterii în general. De aici caracterul dual al normelor, imperativ sau permisiv, de unde şi strategia politică şi stilul de conducere al liderului care induc anumite comportamente membrilor grupului: de supunere totală – conformism excesiv, de relativă conformitate, de autonomie şi independență, de participare şi neimplicare, de disciplină sau indisciplină etc., în funcție de atitudinea şi modul de percepere a valorilor şi implicit a normelor grupului respectiv.

Se desprinde din acest punct de vedere o altă dimensiune a culturii organizaționale şi anume cultura valorică, care la fel ca şi în celelalte organizații este foarte importantă şi în grupurile şi organizațiile politice. Valoarea nu este altceva decât o relație socială între un subiect valorizator şi un obiect valorizat. O primă valoare sub acest aspect este însuşi liderul – imaginea sa şi puterea pe care o reprezintă şi prin care este legitimat. Aceasta prin calitățile şi competențele sale manageriale, prin stilul de conducere şi de gândire, prin charisma şi aptitudinile sale. În esență, prin personalitatea sa şi, nu în ultimă instanță, prin rezultatele politice obținute, valorile reprezentând, după cum afirma L. Grunberg, "o coordonată esențială a acțiunii umane". Cu alte cuvinte valoarea nu este un dat ci o recunoaştere într-un context situațional şi acțional, fiind recunoscută prin implicații, efecte, durată etc.

Detaşându-ne de valorile ce presupun un grad mai ridicat de generalitate, în cultura organizațională politică şi a puterii, mai semnificative ar fi opiniile şi atitudinile comune cu privire la ceea ce este dezirabil, dorit şi realizat (atingerea unui scor electoral, accederea într-o structură națională a puterii, fie în parlament, fie în guvern, fie în plan internațional etc., preferințele comune şi atitudinile colective, consensul, încrederea şi respectul față de lider, respectarea adevărului, dreptății onestității, principialității. Ca principale valori morale mai relevante ar fi: altruismul, competența, toleranța, respectul față de sine şi ceilalți, respectul față de organizație – structură politică, ataşamentul şi dragostea față de organizație şi față de putere, răspunderea şi responsabilitatea, spiritul critic şi autocritic, aptitudinile şi charisma liderului, ordinea şi disciplina organizațională, statusul liderului şi recunoaşterea autorității acestuia.

Desigur nu toate aceste trăsături şi calități de ordin moral şi profesional, implicit politic, sunt acceptate sau valorizate la cote maxime. Aşa cum am mai menționat, valorile sunt percepute prin prisma normelor impuse, a influenței liderului şi a autorității acestuia, coroborate cu stilul de conducere şi gradul de centralizare al puterii. Unde există o putere centralizată, în mod legic

valorile sunt convergente în mai mare măsură spre lider şi nu spre organizaţie, controlul, supunerea necondiţionată şi respectul autorităţii liderului devenind valori fundamentale. În situaţia în care puterea este descentralizată, valorile sunt mai difuze, şi ele capătă un grad de distribuire şi atribuire mai ridicat în raport cu organizaţia şi membrii grupului. Într-o asemenea situaţie imaginea liderului fie se suprapune cu imaginea grupului şi a organizaţiei, fie se situează sub cota acestora cunoscând un deficit de imagine sau chiar o imagine negativă. Aceasta presupune de la sine ca între gradul de centralizare şi percepţia valorilor să existe un raport cvasiunitar pentru a nu ilegitima personalitatea liderului sau să nu se devalorizeze grupul şi organizaţia prin gradul ridicat de receptare în plan axiologic a liderului şi a puterii în general.

În esenţă, putem spune că toate valorile definesc un set de aşteptări ale organizaţiei faţă de membrii săi fiind exprimate sau incorporate în atitudini şi comportamente, situându-se în strânsă legătură cu filosofia şi ideologia structurii politice respective. În aceste structuri politice predominante ca valori ar trebui să fie colectivismul şi atitudinile sociocentrice, iar nu individualismul şi atitudinile antropocentrice şi egocentrice.

După cum am putut observa, puterea se manifestă prin anumite grupuri sociale şi prin anumite culturi organizaţionale, implicit prin aşa-numita cultură a puterii care, în cadrul culturii organizaţionale devine dominantă implicând atât cultura normativă, pe cea valorică, cât şi filosofia, ideologia, credinţele, stereotipiile, prejudecăţile, mentalităţile şi implicit sintalitatea grupului respectiv şi organizaţiei la care se face referinţă. Una dintre valorile semnificative ale culturii puterii este conformarea la adevărul puterii care, în situaţia unui conformism excesiv şi a unui consens deplin, va conduce în mod inevitabil la cultul puterii şi la o putere totalitară. În această situaţie a conformismului excesiv, demersul cognitiv şi perceptiv autonom al indivizilor din cadrul grupului şi organizaţiei politice este substituit cu seturi de convingeri şi valori ale grupului şi organizaţiei, concretizate în ideologii colective, de cele mai multe ori impuse şi manipulate de către reprezentanţii puterii şi ai opoziţiei.

Concluziile logice bazate pe gândirea autonomă sunt substituite cu "adevăruri" prefabricate şi insurmontabile, ceea ce conduce în ultimă instanţă la un grad scăzut de autonomie, iar în planul deciziilor şi al puterii la aşa-numitul fenomen al groupthnik-ului. Într-un asemenea context realitatea capătă alte sensuri şi semnificaţii în virtutea ideologiei predominante şi a puterii totalitare, însăşi valorile sunt mulate pe asemenea pretinse adevăruri. Apar clişeele şi formulele – sloganurile politice care îndepărtează cetăţeanul de realitate, transpunându-l mai mult într-o realitate virtuală şi ideală decât într-una reală, cu care se confruntă şi pe care o valorizează. În comunicare predomină anumite stereotipii verbale, aşa-numitul limbaj de lemn (înlocuit cu un limbaj dublu care presupune mai multă demagogie politică şi chiar minciună), finalizate într-un optimism exacerbat, uneori triumfalist şi într-o retorică cosmetizată, în afara unei logici bine instrumentate şi cu emergenţă din planul realului.

Se realizează un fenomen specific domeniului politic, acela de negare a adevărului care nu coincide, nu este corespondent cu schema interpretativă şi stereotipă formulată şi conţinută, totodată, în ideologia partidului – grupării politice sau a alianţei aflate la putere. Între aceste scheme stereotipe sau convingeri (de cele mai multe ori impuse) şi atitudinile conformiste se instituie anumite raporturi: cu cât este mai mare ponderea acestor scheme stereotipe sau convingeri colective în procesele colective individuale, cu atât creşte mai mult anxietatea (chiar inconştientă) şi cu atât este mai frecvent recursul la conformitate, ca unic mecanism de reducere a anxietăţii şi de stabilire a adevărului într-o situaţie sau alta. Se subînţelege că aceste "convingeri" colective devin un mecanism de apărare împotriva manipulării şi influenţelor exercitate în plan ideologic şi politic de către reprezentanţii puterii sau ai altui grup şi coaliţie politică. Apare o conformare disimulativă dar disociată în plan atitudinal şi comportamental, ea fiind mai mult acceptată ca opinie şi, în mai mică măsură ca practică şi manifestare, unde nonconformismul predomină sub raport atitudinal şi comportamental.

Cazul tipic al unor asemenea manifestări a fost cel din cadrul regimului totalitar şi al ideologiei comuniste care prin influenţa şi manipularea ideologică a convertit foarte mulţi indivizi acceptând şi internalizând în plan axiologic asemenea ideologii şi practici politice, care, pentru unii, au devenit convingeri, iar pentru alţii rămânând doar la nivelul acceptării impuse.

Asemenea mecanisme se petrec şi regăsesc, totodată, în rândul simpatizanților şi fanaticilor unor partide invalidate sub raport ideologic şi doctrinar (caz tipic fiind noua dreaptă şi neofascismul), care se conformează acestor influențe şi sloganuri şi care se constituie, totodată, în mijloace propagandistice persuasive pe fondul consensului şi reiterării axiologice a unor pretinse valori.

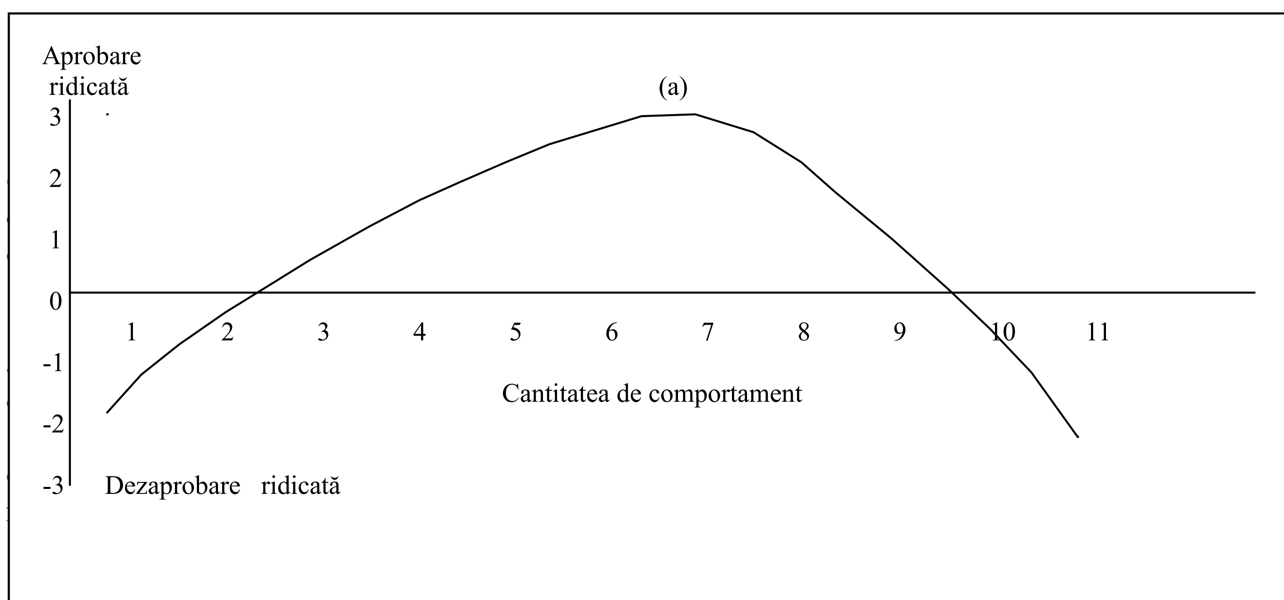
Într-o forma mai puțin nocivă se petrece un asemenea fenomen şi în rândul partidelor istorice, unde liderii au avut mare influență prin autoritatea morală, prin care s-au impus, şi prin trecutul confruntat cu asemenea atitudine contestatare față de regimul comunist totalitar.

Conformarea înseamnă, în ultimă instanță, consens, iar acesta induce peste anumite limite ale pragului de toleranță la conformism şi inerție participativă, pe seama declinării şi transferului responsabilității individuale la nivelul responsabilității liderului. Aşa cum am mai arătat, între conformism, consens şi conformitate există anumite similitudini, ele nefiind însă identice: în timp ce consensul rezultă din similitudinea tacită sau conştientă a atitudinilor şi opțiunilor personale, conformismul se manifestă prin comportamente de supunere, acceptare necondiționată ca urmare a unor prescripții normative şi a influențelor manipulative (şi chiar a responsabilității uneori), pe când conformarea exclude asemenea influențe şi imperative normative, acceptându-le doar prin prisma discriminării şi discernământului individual, de unde şi anumite atitudini critice şi chiar nonconformiste.

De aceea, nu întotdeauna conformarea şi, cu atât mai puțin, consensul şi conformismul sunt mecanisme benefice pentru organizație şi pentru performanța organizațională. Se impun anumite "doze" de conformitate în ceea ce priveşte acceptarea culturii politice şi a puterii şi nu un consens facil şi ineficient în raport cu normele şi valorile organizaționale şi implicit cu această cultură a puterii.

În scopul evaluării gradului de conformism şi conformitate în cadrul psihologiei sociale există anumite metodologii de evaluare – de diagnosticare a acceptării normativității şi implicit a culturii normative. Un mecanism de acest gen este cel realizat de Jakson şi March, denumit de către aceştia "modelul recompensei potențiale". Prin acest model se pot analiza normele prin stabilirea paternului şi intensitatea aprobării comportamentelor de acceptare sau respingere a acestora. Se poate stabili câtă aprobare sau dezaprobare vor primi membri grupului şi organizației în raport cu o variabilă independentă (o decizie ce implică o strategie alternativă etc.). S-a putut constata că aprobarea statutului maghiarilor din România a stârnit o reacție de protest din partea tuturor partidelor politice (cu excepția U.D.M.R.), fiind însă mai toleranți unii membri ai unor grupuri politice în raport cu Declarația fostului preşedinte E. Constantinescu în legătură cu intervenția trupelor N.A.T.O. în fosta Iugoslavie sau, în prezent, cu acceptarea şi aprobarea participării României cu logistică militară (sau alte contribuții în acest sens) în acțiunile întreprinse în campania antiteroristă ce capătă o anvergură globalizată, sau față de unele schimbări în Constituție preconizate şi cerute de către unii reprezentanți ai clasei politice.

Redăm mai jos figura modelului recompensei potențiale:

Din figură se poate observa că sunt incluse două variabile: cantitatea de aprobare-dezaprobare (care poate să cunoască valori extreme de la dezaprobare ridicată la aprobare ridicată) şi cantitatea dintr-un anumit comportament. În acelaşi timp, modelul permite identificarea a cinci indici care descriu normele grupului care impun uneori sau conving membrii grupului în a le accepta-aproba şi chiar a le valoriza. Aceşti indici sunt:

1. *punctul recompensei maxime* sau cantitatea de comportament care generează cea mai mare aprobare din partea altora, în figură fiind reprezentat prin prin maximul curbei (a), la cotele 6 şi 7 din cantitatea de comportament;
2. *marja de toleranţă a comportamentului* cuprinsă între diviziunile 3 şi 9 ale cantităţii de comportament, şi care exprimă un comportament difuz mai mult sau mai puţin aprobat de către membrii grupului;
3. *diferenţa de recompensă potenţială*, exprimat prin cantitatea de aprobare raportată la cantitatea de dezaprobare asociată, adică de raportul dintre procentul de indivizi situaţi sub raportul aprobării deasupra abscisei (între diviziunile 2 şi 9) şi procentul celor situaţi sub abscisă. Dacă curba are originea în 0 şi se termină la diviziunea 11 atunci avem de a face cu o aprobare totală, fie cu un consens, fie cu o conformitate sau chiar cu un conformism. Dacă asemenea procente s-ar situa preponderent sub abscisă am avea un grup bazat pe dezacord şi respingere a normativităţii ceea ce, în mod firesc, impune şi conduce la strategii alternative şi care să cunoască o marjă de toleranţă a membrilor grupului;

4. *intensitatea* este un indice care descrie forţa generală a aprobării sau dezaprobării asociate unui comportament, indice obţinut prin procentul celor care aprobă sau dezaprobă normele şi valorile grupului, ceea ce, în general, se poate obţine în mod gradual şi prin intermediul sondajelor de opinie sau la nivel naţional prin intermediul referendumului;

5. *cristalizarea* este exprimată prin gradul de consens între membrii grupului privind cantitatea de aprobare şi dezaprobare asociată comportamentului individului sau chiar al grupului. Cristalizarea este corelativă cu gradul de acceptare sau respingere a unei norme, strategii politice sau chiar a unor valori. Se subînţelege că în situaţia în care există diferenţe mici între membrii grupului privind acceptarea unei norme avem de a face cu o normă puternic cristalizată, iar în sens invers, când diferenţele sunt mai mari (există mulţi indivizi care o acceptă dar şi mulţi care o resping), atunci norma este mai slab cristalizată şi cu evidente tendinţe de respingere, nonconformare. Gradul de cristalizare se referă atât la acceptarea cât şi la respingere, de aceea putem disocia – delimita o cristalizare pozitivă, atunci când aprobarea în raport cu norma respectivă este cvasiunanimă şi o cristalizare negativă când predomină dezacordul membrilor în raport cu o anumită normă.

Relativ asemănător modelului prezentat (reprodus după S. Chirică) este şi „testul valorii preferate" elaborat de Feldman şi Arnold (cf. S. Chirică). Prin acest test adaptat valorii privită ca variantă independentă, autorii citaţi evidenţiază faptul că grupul acceptă numai anumite valori cantitative ale uni comportament. S-a ajuns astfel la concluzia că prea puţin comportament al unui anumit tip şi prea mult comportament de acel tip în raport cu valoarea evaluată este dezaprobat, astfel că grupul este înclinat să prefere o anumită valoare sau cantitate din acel comportament. Normele care reglează aceste comportamente se numesc „norme ale valorii preferate". Spre exemplu, în situaţia în care normele ce vizează disciplina şi ordinea de partid ar regla un comportament valorizat prin prisma ordinii şi disciplinei percepute ca valori în rândul celor mai mulţi membri ai unui grup politic, atunci am avea de a face cu norme ale valorii preferate, reducând astfel diferenţele comportamentale şi a diferenţei de recompensă potenţială tinzând spre un raport supraunitar sau cel mult de valoare 1 – echiunitar.

Normele valoric preferate se regăsesc în mod mai mult sau mai puţin conştient în toate organizaţiile politice. Orice grup şi organizaţie politică se confruntă cu asemenea diferenţe atitudinale şi comportamentale, prin ele fiind reglate diferenţele de opinie, atitudinile, conformarea şi consensul, în afara unui conformism exclusiv, când normele pot avea un caracter imperativ şi nu unul persuasiv, disociindu-se astfel de valori.

Trebuie subliniat însă faptul că norma valorii preferate nu indică preferinţa grupului spre o valoare medie abstractă – standard indiferent de grupul concret, ci tocmai caracterul diferenţial, contextual

al “mediei”. De aceea valoarea preferată de un grup pentru un tip de comportament sau altul are virtuţi diagnostice, fiind definit ca un “descriptor” sau un “test” în cadrul diagnozei eficienţei grupului şi organizaţiei.

Această evaluare se realizează în raport cu un anumit obiectiv de realizat implicând:

1 identificarea comportamentelor relevante pentru atingerea obiectivului (aprobare, implicare, participare etc.);

2 identificarea unei modalităţi de cuantificare a comportamentelor (observarea comportamentelor celor ce aprobă şi se implică politic şi a celor care dezaprobă şi se eschivează sub raportul participării şi responsabilităţilor politice);

3 testarea valorii preferate de grup sub raportul fiecărui comportament relevant, adică prin ceea ce se exprimă acordul şi dezacordul.

Există şi alte tehnici evaluative de diagnoză a eficienţei grupului prin intermediul normelor şi valorilor, dar ele sunt mi puţin relevante pentru analiza grupului şi organizaţiei politice, cum ar fi: testul “idealului de atins” şi testul “idealului realizabil”, instrumente cu ajutorul cărora putem evalua comportamentele în raport cu imperativul normativ, normele fiind cele care, atunci când sunt percepute ca norme ale valorii preferate, ar trebui să regleze comportamentul membrilor grupului mobilizându-i şi susţinându-i în acţiunile întreprinse.
Asemenea atitudini de aprobare şi consens sunt influenţate şi prin modelul oferit de către lider şi reprezentanţii puterii cât şi prin anumite recompense, în plan politic, acestea vizând unele facilităţi şi aprobări – susţineri în ascensiunea politică a membrilor merituoşi în cadrul grupului respectiv şi care, în ultimă instanţă, sunt susţinuţi şi aprobaţi de către liderii structurii politice respective şi prin care este evidenţiată puterea propriu-zisă a organizaţiei, problemă asupra căreia vom insista în continuare.

4.5. PUTEREA INSTITUŢIONALĂ

Pentru a analiza şi evidenţia caracterul de putere al instituţiilor şi a suprastructurii politice în general, este necesar să analizăm în primul rând conceptul de instituţie şi implicit pe cel de instituţie politică.

4.5.1. Conceptul de instituţie socială

Organizarea societăţii cuprinde un ansamblu de instituţii în cadrul sistemului social global şi al structurii sociale. Pentru a înţelege structura şi mecanismul funcţional al acestora, vom analiza în continuarea cursului conceptul de instituţie socială.

Etimologia derivă din verbul latin “instituire” ce are conotaţii semantice acţionale şi înseamnă: a ridica, a întemeia, a aşeza, deci are o semnificaţie praxiologică; şi din substantivul “institutio” care înseamnă: aşezământ, întemeiere, înfiinţare, dar şi obicei, regulă de comportament, deprindere. Ca elemente structurale ale societăţi, instituţiile sociale sunt sisteme de comportamente şi de relaţii care reglementează viaţa şi activitatea membrilor Societăţii. Prin intermediul lor se realizează trecerea de la o stare naturală (ca “starea de natură”) a unui popor şi colectivitate, la “starea socială”, la organizaţii create de o autoritate exterioară intereselor individuale, dar recunoscută ca necesară pentru satisfacerea intereselor acestora. În acelaşi timp, instituţia este un ansamblu structural şi funcţional de norme şi valori, comportamente şi relaţii care reglementează viaţa şi activitatea indivizilor, asigură menţinerea unor colectivităţi şi societăţi.

Conceptul de instituţie are cel mai frecvent, o semnificaţie juridică. Din această perspectivă, prin instituţie sunt desemnate:

- organizaţiile cu statutul lor juridic specific;
- regulile de funcţionare stabilite prin regulamente şi/sau legi.

Exemplul tipic de instituţie este statul, cu organizaţiile sale administrative, politice, militare, în speţă armata. Ca parte constitutivă şi inseparabilă a societăţii, armata constituie una din principalele instituţii componente ale statului, instrumentul înarmat cel mai important.
Din punct de vedere sociologic, prin instituţie socială sunt desemnate:

- regulile de influenţare şi control social ale comportamentelor individuale;

• modelele specifice şi stabilite de organizare şi desfăşurare ale interacţiunilor dintre indivizi şi grupurile sociale orientate spre satisfacerea unor nevoi de bază, valori şi interese cu importanţă esenţială, strategică (cum este armata) pentru menţinerea colectivităţilor şi a societăţii.

Un exemplu ilustrativ de instituţie (pentru sensul sociologic) îl oferă familia şi rudenia. Prima reprezintă un tip de relaţie socială, care prin reglementările ei implicite sau explicite, formalizate sau neformalizate, influenţează şi conturează comportamentele sexuale, de procreere şi socializare a copiilor, având mai multe funcţii: biologică, fiziologică, socială, economică, de producţie, de socializare şi educaţie, problemă analizată în alt capitol al lucrării. Tot ca instituţie poate fi evaluat şi statul cu organizaţiile sale administrative, politice şi militare.

Atât în limbajul ştiinţific, cât şi în cel comun, termenul de instituţie are mai multe conotaţii semantice, aceasta fiind, în funcţie de tipologia şi formele lor de manifestare, cum ar fi:

▪ grupul de persoane angajat în vederea satisfacerii unor probleme importante pentru o comunitate, colectivitate;

▪ formele de organizare folosite pentru rezolvarea unor probleme;

▪ ansamblul de mijloace şi procedee folosite de membrii unui grup, colectivităţi în vederea satisfacerii unor nevoi;

▪ rolurile importante pe care le deţin anumiţi membri ai unui grup, colectivităţi şi care le permit să acţioneze în rezolvarea unor probleme.

Pentru o înţelegere mai profundă luăm următorul exemplu: un ministru poate fi considerat instituţie din mai multe puncte de vedere:

1. ca un grup de persoane, cu o anumită ierarhie, care se ocupă de rezolvarea unor probleme în vederea realizării obiectivelor;

2. ca formă organizatorică prin care acţionează, prin mijloacele folosite (buget, resurse financiare, resurse umane şi materiale, de aici diversele tipuri de management);

prin statusurile şi rolurile deţinute de membrii respectivei instituţii – ministerului (ministru, secretar de stat, director, şef serviciu, referent şi alţi membri ai aparatului birocratic, ordonaţi într-o anumită structură ierarhică nivelară).

În ceea ce priveşte definirea instituţiei, asupra acestei structuri au existat mai multe opinii. M. Mauss şi P. Fauconnet, în capitolul "La sociologie" din lucrarea "Essais de sociologie" definesc instituţia drept un ansamblu de acte sau ideii gata instituite pe care indivizii le află în faţa lor şi care se impun, mai mult sau mai puţin, lor. Aceiaşi autori aveau să conchidă în acest sens că instituţiile sunt "aranjamente sociale fundamentale" având determinări şi funcţii sociale, iar Gootman defineşte instituţia prin acele structuri alcătuite din elemente culturale şi structurale legate între ele, care au tendinţa de a rezista schimbării.

Chiar dacă nu avem o definiţie comună dată instituţiei, rezultă, totuşi, unele puncte comune legate de elementele şi funcţiile acesteia. Printre primii sociologi care s-au ocupat de problema instituţiilor este E. Durkheim şi reprezentanţii şcolii sale. În opinia acestora instituţiile sunt moduri de a acţiona, de a simţi şi de a gândi şi care, ca orice "fapt social", au o acţiune constrângătoare asupra individului şi sunt exterioare acestuia. Totodată, ele au o independenţă în manifestări faţă de cele individuale şi sunt distinctive prin scopul pentru care s-au instituit.

4.5.2. Elementele instituţiei

Din cele prezentate rezultă că prin instituţie socială se înţelege un sistem de relaţii sociale organizate pe baza unor valori comune, şi în care se utilizează anumite procedee, strategii şi tactici în vederea satisfacerii anumitor nevoi sociale fundamentale şi ale unor colectivităţi umane. Orice instituţie cuprinde dimensiuni:

♦ relaţionale (formale şi/sau informale);
♦ axiologică (valori recunoscute şi asimilate);
♦ normative (norme, reguli, regulamente, legi specifice);
♦ teleologice (scopuri, obiective, proiecţii şi concepţii);
♦ praxiologic-acţionale.

Printre elementele evidențiate, pe prim plan stau relațiile sociale, care şi ele pot fi de mai multe tipuri: formale, informale, de putere, de supraordonare şi subordonare, personale şi impersonale, de colaborare şi competiție, deliberate sau impuse, interinstituționale şi intrainstituționale, simbolice, mediate, directe etc. Când practicile de satisfacere a unor scopuri şi obiective sunt codificate şi capătă o expresie legală, putem vorbi de o instituționalizare a relațiilor sociale. Aceasta constă în dezvoltarea unui sistem de comportamente aşteptate, modelate, predictibile şi acceptate social în cadrul unui sistem social. De exemplu: relația dintre un bărbat şi o femeie se instituționalizează prin căsătoria civilă, în cadrul căreia statusurile şi rolurile celor doi parteneri sunt relativ clar definite, predictibile şi acceptate social printr-un consens social mutual împărtăşit. Relația socială dintre un salariat şi o instituție se instituționalizează - formalizează prin încheierea contractului de muncă colectiv şi individual, cu clauzele sale contractuale prin care sunt reglementate drepturile şi obligațiile părților contractuale, relațiile dintre ele având o formă juridică şi formală şi nu una interpersonală cum sunt cele din contractul familiei.

Pe lângă structura relațională, orice instituție socială mai presupune şi o structură teleologică, exprimată printr-o diversitate convergentă şi/sau divergentă de scopuri şi obiective. Instituțiile au un anumit scop fundamental care este stabilit pe baza unor nevoi importante comune. J. Szczepanski desprinde trei scopuri derivate:

- satisfacerea nevoilor importante;
- reglementarea relațiilor sociale;
- asigurarea conținutului viații sociale.

Din această structură teleologică emerge structura funcțională a instituției exprimată prin fluctuațiile derivate şi necesare atingerii scopului. La rândul lor funcțiile sunt realizate de anumite persoane care utilizează o serie de mijloace, procedee şi tactici, care pot fi materiale şi simbolice.

Fiecare instituție posedă anumite simboluri prin care ele se particularizează şi se impun atenției indivizilor. În armată aceste simboluri sunt drapelul de luptă al unităților şi marilor unități, precum şi gradele şi uniformele militare ce simbolizează nivelul ierarhic şi profilul militar. Alte simboluri de valoare generalizată ar fi Drapelul, Imnul național, imnurile diverselor instituții, emblemele, mărcile de fabrică, clădirile oficiale, aşezămintele culturale. Exemple: Ateneul Român, Palatul Victoriei, Palatul Cotroceni etc., care simbolizează instituțiile unde acestea îşi desfăşoară în principal activitatea.

Alte elemente componente ale instituției sunt statusurile şi rolurile. Ele sunt exprimate în coduri de comportament prin instrumente normative cum ar fi: Constituția (înalți demnitari ai statului), legi, coduri civile, convenții, coduri profesionale, regulamente, carta universitară, ceea ce exprimă dimensiunea normativă a instituțiilor. Codurile de comportament - fie scrise, fie orale - reglementează exercitarea rolurilor în cadrul instituției şi relațiile cetățenilor cu instituția. Respectarea codurilor de către membrii instituției şi de către cetățeni este urmărită prin sancțiuni pozitive (decorații, diplome, recompense morale şi materiale) şi negative (amenzi, pedepse, proceduri disciplinare).

Instituțiile îşi elaborează şi anumite sisteme de norme şi valori. Prin sistemul normativ-axiologic se urmăreşte obținerea coeziunii membrilor instituției şi se justifică rațional scopul instituției şi relațiile acesteia cu celelalte instituții. În raport cu instituția aparținătoare activitatea membrilor acesteia este orientată spre două forțe:

1. fidelitatea membrilor pentru instituție;
2. preocuparea pentru adevăr.

Dacă aceste două laturi sunt compatibile atunci instituțiile beneficiază în mai mare măsură de o activitate eficientă. Dacă între ele se produce o separare, instituțiile sunt subminate prin atacuri critice. De aceea instituțiile se pot confrunta în plan acțional cu aspecte funcționale, dar şi disfuncționale. Primele exprimă o anumită ordine şi organizare eficientă, celelalte exprimă o anumită dezordine şi organizare instituțională ineficientă, cu un impact negativ în realizarea scopurilor şi obiectivelor sale. Eficiența sau ineficiența activităților instituției sunt în funcție de scopul şi mijloacele implicate în realizarea lor, precum şi de buna funcționare a acestora - a raportului dintre resursele umane şi materiale.

4.5.3. Funcționarea instituțiilor sociale

Măsura eficacității funcționării unei instituții este dată de gradul de realizare a scopului şi obiectivelor sale. Eficiența unei instituții depinde de modul ei de organizare şi funcționare şi de relațiile ei cu celelalte instituții sociale. Exprimă raportul dintre eficacitatea acțională (raportul efectelor planificate şi cele realizate) şi costurile necesare unei activități.

O instituție funcționează în mod eficient când sunt realizate o serie de condiții:

- Definirea clară a scopului şi obiectivelor: dacă scopul nu este clar poate să apară o situație de paralelism instituțional, când mai multe instituții se ocupă de rezolvarea aceleiaşi probleme dar în mod diferit. În această situație cheltuielile publice cresc în mod nejustificat, iar instituțiile se pot bloca reciproc în realizarea funcțiilor finale. Apare, după cum am arătat, birocratismul ca formă de organizare socială concretizat în suprapuneri de sarcini şi nerezolvarea lor prin declinarea competențelor unor structuri altor structuri.
- Organizarea rațională a activităților în cadrul instituției. În orice instituție există o serie de comportamente funcționale. Organizarea pe comportamente funcționale trebuie să stabilească precis sarcinile funcționale ale fiecărui compartiment şi al fiecărui rol şi post. În caz contrar, personalul instituției nu va şti ce sarcini le revin şi cum trebuie să le soluționeze. Instituția nu va cunoaşte o diviziune a muncii, riguroasă, existând suprapuneri şi intervenții nejustificate ale unor membri din vârful ierarhiei instituționale.
- Depersonalizarea rolurilor instituționale. Personalul instituției trebuie să acționeze în vederea realizării obiectivelor instituției şi a unor scopuri personale, ceea ce ar compromite buna funcționare şi prestigiul instituției. Utilizarea rolurilor instituționale în vederea obținerii avantajelor personale, cum ar fi corupția funcționarilor care antrenează corupția cetățenilor care sunt nevoiți să apeleze la mijloace incorecte pentru a-şi rezolva problemele. Exemplu: corigențele în învățământul preuniversitar, precum şi alte servicii ce condiționează aşa-numitele "plăți tăcute".
- Acceptarea socială a mijloacelor şi procedeelor folosite de instituții. Procedeele folosite în realizarea funcțiilor instituționale trebuie să fie în concordanță cu valorile recunoscute, acceptate şi promovate de către societate. Instituția nu poate atenta la libertatea cetățenilor sub pretextul realizării funcției sale.
- Recunoaşterea socială a utilității instituției. Pentru a funcționa eficient instituțiile trebuie să fie acceptate ca utile de către cetățeni şi să se bucure de prestigiu. În cazul în care nu au reuşit să-şi câştige recunoaşterea socială, ele sunt considerate inutile, servind doar interesele unor grupuri social. Exemplu: partidele politice; imaginea publică negativă asupra lor le compromite funcționarea şi, totodată, conduce la scăderea prestigiului social al acestora.
- Relațiile dintre instituție şi autonomia instituțională. Activitățile instituțiilor se intersectează în cadrul aceluiaşi spațiu social. Intrând în relație unele cu altele, instituțiile se influențează reciproc în realizarea funcțiilor lor. Exemplu: familia influențează asupra instituțiilor economice prin crearea unor anumite modele de consum asupra instituțiilor politice prin socializarea-cultivarea anumitor valori şi atitudini politice. La rândul lor, instituțiile educative influențează relațiile indivizilor cu instituțiile politice, economice, religioase.

Pentru a realiza eficacitatea funcționării instituțiilor este necesar să se realizeze o alianță instituțională. Conducerea interinstituțională este o preocupare şi o sarcină a instituțiilor guvernamentale, a ministerelor şi parlamentului, în general.

Deşi sunt interdependente, instituțiile posedă o anumită autonomie funcțională. Gradul de autonomie depinde de modul de organizare a societății. Această autonomie este vizibilă în societățile capitaliste, în economia de piață, dar şi aici instituțiile guvernamentale - statul, intervin în funcționarea celorlalte instituții sociale.

Dacă instituțiile urmăresc scopuri diferite, între ele pot să apară şi conflicte instituționale. Exemplu: între bănci şi institute economice, şcoală şi biserică în socialism, stat şi familie.

Dacă scopurile şi obiectivele sunt similare, se poate realiza o coordonare între, ele sprijinindu-se reciproc în realizarea funcțiilor lor.

Discordanțele şi concordanțele instituționale apar inevitabil în toate societățile. Acestea sunt determinate de necorelarea sau corelarea scopurilor cu mijloacele de realizare a acestora.

4.5.4. Instituțiile politice

Ceea ce prezintă mai mult interes pentru studiul nostru sunt asemenea tipuri instituționale. Acestea sunt elemente ale suprastructurii politice care au drept scop cucerirea, menținerea şi exercitarea puterii(ne referim la instituțiile politice aflate la putere în raport cu cele aflate în opoziție, care urmăresc alte scopuri politice).La scară socială, puterea este rezultanta cumulării mai multor factori: materiali şi spirituali/economici, sociali, culturali, ideologici, tehnico-ştiințifici, demografici, geo-spațiali, psihici, morali, religioşi etc.).

Puterea se află în strânse raporturi cu forța. Trăsăturile comune ale tuturor accepțiunilor termenului de instituție se regăsesc în conținutul noțiunii de instituție politică, perspectiva politologică fiind cea mai adecvată semanticii acestui concept. Aceste trăsături ar viza următoarele particularități:

- sunt formate dintr-un colectiv de indivizi;
- au un caracter stabil;
- modul de constituire şi atribuțiile lor sunt prevăzute într-un act cu valoare constituțională;
- sunt constituite pentru satisfacerea unor interese sociale largi;
- dispun de autoritate, pe care o exercită în mod legitim şi legal asupra unei colectivități umane.

Instituțiile politice au apărut ca modalități de revoluționare a unor probleme ale vieții sociale, având, totodată, rolul de a influența şi dinamiza într-un sens optim – a binelui comun şi a prosperității generale.

În analiza conceptului şi semanticii acesteia se pot delimita două perspective-sensuri analitice:

- în sens larg conceptul de instituție politică se raportează în principal la stat, organismele de guvernare (Parlament, Preşedinte, Monarh, Guvern, Prim Ministru) şi partidele politice. Aceste organisme întrunesc calitatea de instituție politică întrucât au un rol bine definit în procesul de dobândire şi exercitarea puterii politice.
- în sens restrâns conceptul de instituție politică se raportează exclusiv la stat, parlament, şeful statului, guvern şi primul ministru, fiind excluse partidele politice.

După părerea noastră, sensul adecvat este cel larg, partidele politice fiind instituții politice, mai ales în prezent când jocul politic este făcut de aceste instituții politice, mai ales acelor aflate la putere, care-şi exercită autoritatea nu prin competență ci mai mult prin statusul politic în cadrul eşichierului politic. Nu toți experții în domeniu împărtăşesc această opinie, unii restrângând sfera instituțiilor politice prin excluderea partidelor. Admite că partidele nu sunt instituții politice înseamnă că limităm resursele puterii şi autorității legislative care îşi originează puterea tocmai în partidul căruia ăi aparține parlamentarul şi guvernantul (demnitarul politic).

Între partide şi celelalte instituții politice – organisme, se instituie o osmoză, unele organisme devenind parazitare în această simbioză politică: partidul este purtătorul autorității şi puterii, şi nu organismul în cauză. Se realizează astfel un transfer de autoritate de la partid către individ şi organismul căruia îi aparține prin prisma partidului. Aşa apar partidele parlamentare şi partidele care dețin portofolii guvernamentale fie prin intermediul coalițiilor fie în mod independent (sunt mai puține asemenea situații).

Putem vorbi de partide care nu îndeplinesc calitatea de instituție politică şi nici nu dețin autoritatea politică necesară, cel mult de cele care nu sunt la putere, deci partidele neparlamentare sau cel care nu sunt reprezentate în guvern. Acestea devin grupuri de presiune şi grupuri marginale sub raport politic, dar care în mod indirect îşi exercită o oarecare influență şi uneori chiar autoritate prin forța potențială de care dispun.

Perspectiva politologică a analizei instituțiilor, în speță a celor politice, permite evidențierea unor note comune ale acestora:

♦ sunt inseparabil legate de stat, exemplu tipic de instituție politică fiind chiar statul cu organismele sale politice, administrative, militar, juridice etc.

♦ sunt reglementate juridic cu ajutorul normelor de drept

♦ sunt investite în mod expres prin Constituție sau altă lege cu prerogative în scopul exercitării puterii politice, conferindu-i legitimitate şi autoritate politică

♦ trebuie să beneficieze de o deplină libertate de acțiune în vederea exercitării misiunii sale.

Instituția politică, ca atare, se formează ca rezultat al conlucrării mia multor factori, cum ar fi:

a) instituționalizarea şi autonomizarea unor relații şi activități politice;

b) specializarea organismelor (instituțiilor) care desfăşoară un anumit tip de activitate;

c) conferirea unei ținute juridice acestui sistem unitar prin stabilirea unor norme general obligatorii care reglementează desemnarea şi funcționarea instituțiilor politice, precum şi a unor norme care sancționează orice atingere adusă funcționării instituțiilor politice respective.

Instituțiile politice sunt adesea denumite, identificate cu autoritatea publică, înțelegând prin această autoritate în primul rând parlamentul, şeful statului, guvernul şi în al doilea rând alte organisme-instituții cu autoritate şi putere de comandă şi control cum ar fi: Curtea Constituțională, Consiliul Legislativ, Consiliul Suprem de Apărare a țării, Corpul de Control al Guvernului, Curtea de Conturi şi altele care îmbracă şi o haină juridică şi asupra cărora vom reveni.

Aşa cum am arătat, elementul principal al instituțiilor politice este puterea. Executarea puterii politice este un sistem complex de relații, acțiuni şi influențe între cetățeni, grupuri de interese, grupuri de posesiune, instituțiile politice şi alte instituții publice - sociale.

Puterea este exercitată de un partid sau un grup - colectiv de partide, care prin alegeri democratice formează guvernul şi coaliția parlamentară. În prezent se desprind mai multe tipuri de puteri care, într-un stat de drept şi societate civilă, cum este România, sunt separate. Se distinge puterea legislativă care funcționează instituțional prin intermediul parlamentului bicameral, puterea executivă, prin intermediul unei conduceri centralizate, care este guvernul, şi prin intermediul unor instituții subordonate, cum ar fi: Corpul de Control al Guvernului, Ministerele, Curtea de Conturi, Prefecturile, Consiliile Județene, Consiliul Suprem de Apărare a Țării, autoritățile administrației publice, Consiliile Locale şi Primăriile.

Puterea politică poate fi executată în moduri diferite şi poate fi:

• unipersonală (dictatură, monarhie absolută);

• democratică (republică prezidențială, semiprezidențială), România fiind o republică semiprezidențială, atribuțiile preşedintelui fiind limitate.

În funcție de modul de obținere a puterii politice şi de executare a acesteia se disting mai multe tipuri ale puterii:

• tradiționalistă (accesul la putere se face pe baza unei succesiuni);

charismatică (decurge din calitățile deținută de o persoană sau atribuite acesteia de un grup de interese);

• birocratică (funcționează pe baza unui aparat administrativ organizat național). De regulă, aceste forme de conducere nu există în realitate în formă pură, ci combinate în diverse grade de manifestare. La noi se distinge în mai mare măsură puterea birocratică.

În exercitarea puterii, instituțiile politice folosesc diverse tehnici:

♦ autoritatea magică sau religioasă a suveranului ca trimis al lui Dumnezeu pe Pământ;

♦ convingerea cetățenilor că puterea este exercitată în numele lor;

♦ autoritatea ce rezultă din rezolvarea competentă a problemelor realității;

♦ socializarea indivizilor conform principiilor ideologice care stau la baza raportului de forțe existent (cultura politică)

♦ recompensarea loialității față de puterea politică;

♦ utilizarea unor grupuri de presiune (minerii, sindicatele etc.

Din analiza întreprinsă asupra puterii prin structurile evidențiate rezultă rolul acestora de factori structurali şi suprastructurali, evidențiindu-se, totodată, faptul că puterea nu este nici un scop în sine şi nici un fenomen disociat societății şi membrilor acesteia, ci, în primul rând, un mecanism funcțional în afara căruia viața socială nu ar fi de conceput.

CAPITOLUL V

PARADIGMA POLITOLOGICĂ

5.1. PUTEREA POLITICĂ – FENOMEN POLITIC FUNDAMENTAL

5.1.1. Conceptul de putere politică

Percepută ca fenomen politic, puterea şi problematica puterii, în general, sunt revendicate de mai multe discipline, în mod deosebit de politologie şi de sociologia politică. Chiar dacă în limbaj cotidian este mai mult utilizat sensul politologic, cel sociologic nu trebuie scăpat din vedere, precum şi faptul că puterea este un concept fundamental al sociologiei politice şi organizaţionale. Componentă esenţială a sistemului politic, din perspectivă politologică, puterea este definită ca un fenomen socio-politic fundamental prin care este reprezentată funcţia socială generalizată de a lua decizii şi a asigura, în conformitate cu interesele celor care domină în sistemul puterii, îndeplinirea lor prin utilizarea diferitelor mijloace de persuasiune şi de constrângere. În acelaşi timp, puterea se exprimă într-o relaţie asimetrică disjunctivă de tip conducere-supunere şi/sau dominare-subordonare între anumite organizaţii, instituţii, structuri la nivelul cărora ea se manifestă. De aceea, formele specifice ale puterii dintr-o societate sunt strâns dependente de domeniul în care se manifestă: politic, economic, spiritual, militar etc., de natura forţelor pe care se fundamentează, precum şi de natura intereselor existente în societate, între clase, categorii, grupuri şi indivizi. Ca principală formă a puterii, atât la nivel individual cât şi social, cel mai mult este evidenţiată şi conştientizată puterea politică, precum şi mecanismele prin care aceasta este exercitată. Şi aceasta nu în mod întâmplător, ci prin faptul că ea se face responsabilă de toate efectele (mai ales indezirabile şi perverse) de la nivelul societăţii dar resimţite de fiecare individ. În al doilea rând, prin intermediul puterii politice se iau decizii la nivelul întregii societăţi, decizii ce vizează ordinea, funcţionalitatea şi securitatea socială. Desigur, rolul şi funcţiile puterii politice sunt mult mai complexe, ele rezultând şi din analiza pe care o vom întreprinde în acest capitol.

Vom face în continuare unele referinţe de ordin structural. Ca subsistem al sistemului puterii sociale, puterea politică include în sine următoarele componente:

a) puterea suverană a statului; având capacitatea de a organiza şi conduce societatea în interesul comunităţii umane respective şi de a o reprezenta în raporturile cu alte comunităţi, reprezentând din acest punct de vedere pivotul puterii politice;

b) partidele şi organizaţiile politice, care prin elaborarea unor opţiuni de organizare şi conducere a societăţii pot să asigure exercitarea guvernării de stat;

c) mijloacele de informare în masă (considerate de unii ca a fi a patra putere în stat), prin capacitatea lor de influenţare cu un mare rol în adoptarea unor atitudini şi impunerea unor poziţii faţă de conducerea societăţii (cf. A. Andriş).

Toate formează, împreună, sistemul puterii politice, ca principale forme delimitându-se puterea legislativă, alături de cea executivă şi de cea judecătorească. Aceste forme ale puterii se manifestă prin utilizarea şi a altor forme, în primul rând prin puterea economică şi forţa sau puterea militară, coroborate, desigur, cu regimul politic existent şi forma de guvernământ. Matematic s-ar putea formula aceste elemente care influenţează puterea politică prin următoarea ecuaţie:

$$P_p = f\left[P_e \cup P_m \cup \left(R_p \,\&\, F_g\right)\right]$$

P_p = puterea politică;

P_e = puterea economică;

P_m = puterea militară;

R_p = regimul politic;

F_g = forma de guvernământ.

Puterea politică se fundamentează însă în cea mai mare parte pe aceste forme, ele îndeplinind o funcție instrumentală în contextul puterii politice şi sociale. În acelaşi timp, puterea politică, (în special prin intermediul statului), constituie principalul sprijin în organizarea vieții economice şi în promovarea intereselor celor care sunt deținătorii ei, adică a celor de la putere, în raport cu cei din opoziție.

Puterea politică, sau pur şi simplu politica, în sensul general, este, înainte de toate, putere de stat, o putere organizată, întemeiată şi legitimată. Ca instituție fundamentală a puterii, statul este o forță independentă de voința individuală, o forță nu numai susceptibilă de a da ordine, ci şi capabilă de a face ca acestea să fie executate. Recunoaşterea acestei puteri, când este exercitată după reguli definite, presupune recunoaşterea obligatorie a supunerii tuturor cetățenilor unei țări față de aceste reguli. Această forță nu este nelimitată şi arbitrară deoarece statul îşi exercită atribuțiile în acord cu anumite principii, proceduri, legi, reguli, mai mult sau mai puțin consimțăminte de cetățeni. Prin puterea statului, puterea politică devine o artă sau o tehnică a guvernării (politike techne), fiind deținută de grupuri restrânse de indivizi cu interese în aparență comune, dar mai mult cu interese specifice individuale şi de grup.

Puterea politică nu trebuie redusă la exercitarea ei şi cu atât mai puțin la forță. În general, puterea este limitată la monopolul exercitării forței sau violenței. Aceasta, din perspectiva realismului politic. Un alt curent politologic şi juridic, pozitivismul juridic, asimilează statul cu propria sa legalitate, cu sistemul legal, asociind această formă statului de drept, cum este binecunoscut. De aici se ridică o problemă decisivă, şi anume dacă legile juridice, percepute drept creații umane, conştiente şi necesare pot să evite ca forță şi, totodată, să nu aibă un caracter arbitrar ? Mai precis dacă sunt arbitrare şi, dacă sunt, ce le poate face să fie obligatorii ? Doar faptul că sunt impuse de stat ? Prin acest mod de a pune problema ne situăm într-un cerc vicios: identificăm statul cu forța sau mai mult, puterea politică cu forța. în acest sens P. d’Entreeves afirma următoarele: a face legală forța, dacă aceasta înseamnă a o supune dreptului, aceasta este o sarcină nobilă, un semn de umanitate şi progres. Dar, de aici, nu rezultă că trebuie să te supui în mod necondiționat tuturor legilor şi că orice putere trebuie să fie acceptată ca a fi justă. Cei care pretind că trebuie să te supui orbeşte legii pentru că este lege nu fac altceva decât să confunde puterea cu forța, dreptul cu coerciția. Ori, se ştie, dreptul este sau deține numai o fațetă a forței, şi anume a celei de represiune şi constrângere, pe lângă aceasta fiind sau exprimând un anumit limbaj normativ-prescriptiv, prin care forța se exprimă ca voință general-obligatorie. De aici necesitatea perceptivă şi interpretativă a puterii de a nu fi analizată numai prin drept şi legalitate, ci, aşa cum vom arăta şi demonstra în alt capitol, în primul rând, prin legitimitatea ei. Aceasta presupune, după cum afirma şi V. Măgureanu, calitatea puterii de a fi instanță supremă într-o societate sau, altfel spus, inexistența unei alte autorități superioare la care să se poată face apel pentru a-i contesta deciziile.

În scopul înțelegerii acestei complexe problematici şi a acestui contradictoriu fenomen, considerăm necesară o succintă incursiune în câmpul de preocupări al politologiei clasice şi contemporane. Aşa cum am putut deduce şi până aici, asupra acestei problematici există foarte multe opinii şi interpretări, politica şi puterea fiind domenii foarte bine analizate de sociologi şi de politologi. Analizând esența politicului prin prisma puterii, sociologul german Max Weber, avea în vedere, în special, mijlocul sau instrumentele specifice prin care aceasta se exercită, prin ceea ce acesta desemna „monopolul utilizării violenței fizice legitime”. La rândul său, Carl Schmidt, ideolog oficial în primii ani ai nazismului, a elaborat o teorie despre politică al cărei principal criteriu este distincția dintre amic şi inamic. Astfel, el transforma politologia în polemologie (teoria războiului), stabilind drept esență a politicii „facultatea de a desemna duşmanul şi de a-l elimina”.

Alte teorii şi doctrine politice au acționat pentru expansionism agresiv, fanatic, funcționând prin false identificări (sau inventări) de „conspirații” şi duşmani, justificând exterminarea opozanților şi subordonarea generală, masificată şi necondiționată față de putere, aceasta fiind convertită într-o forță totalitară. Astfel, puterea devine o forță în sprijinul unei idei-ideologii, o putere – forță care tinde să-şi exercite influențele prin mecanismele sale manipulative sau, mai grav,

să corupă după cum afirma Lord Acton: „Puterea tinde să corupă, iar puterea absolută corupe în mod absolut”, disociindu-se de orice principiu şi normă morală. Dintre toate cauzele degradării şi îndepărtării de morală a oamenilor puterea este cea mai statornică şi activă, afirma acelaşi autor. Aceasta impune, desigur, o anumită limitare a puterii, orice tendinţă absolutistă conducând la dictatură şi totalitarism, fie de stânga (în regimurile totalitariste comuniste – stalinist şi neostalinist), fie de dreapta (cum ar fi franchismul în Spania şi dictatura fascistă în Italia şi cea hitleristă în Germania).

Sociologul şi politologul francez Maurice Duverger atribuie esenţei politicii o natură şi o semnificaţie ambivalentă, ceea ce face din aceasta un adevărat „Janus” modern: instrument (mijloc) de dominare, şi mijloc de asigurare a ordinii sociale, de integrare a indivizilor în societate, în interesul public. Cu alte cuvinte, politica este un rău necesar. Aspectul malefic al politicului rezultă din dimensiunea sa praxiologică emergentă unui substrat ideologic doctrinar specific şi în funcţie de care acţionează. Astfel, politica devine un factor cauzal care îşi pune amprenta asupra destinului uman, adevăr susţinut şi dezvoltat de reprezentanţii şcolii politice italiene, de la Machiavelli la Mosca şi nu numai, după cum afirmau şi alţi autori.

Sub raport praxiologic şi comportamental, politologul american David Easten considera că viaţa politică nu este altceva decât un sistem de comportamente, un ansamblu de relaţii şi interacţiuni prin care se realizează „alocarea autoritară a valorilor”. Deşi inspirată de behaviorism (teorie comportamentalistă de sorginte psihologică) şi de structuralism-funcţionalism, ideea sa este recuperabilă în interiorul unei teorii a comunicării politice, în sensul că specificitatea politicului ca sistem de „alocare de valori” se impune, prin determinaţiile sale fundamentale, oricărei acţiuni politice ce apelează la simboluri şi valori pentru atingerea finalităţii proiectelor politice. Aceasta îl determină pe Karl Deutsch – adept al abordării politicii ca sistem – să plaseze la baza sistemului politic tocmai „relaţiile de comunicare politică”. Conform concepţiei sale, guvernământul, structura esenţială de gestionare a puterii ar funcţiona întocmai unui dispozitiv de pilotaj care ar ghida comportamentul cetăţenilor cu ajutorul unor fascicole de informaţii referitoare la poziţia guvernanţilor şi a altor titulari de putere în raport cu finalităţile politice instituite.

Continuând tradiţia perspectivei funcţionaliste americane, Gabriel Almond optează pentru definirea politicului ca a fi „structura politică” a societăţii, ce se manifestă prin modele legitime de interacţiuni menite să menţină ordinea socială. În sens larg, funcţionalitatea politicii vizează îndeosebi socializarea indivizilor, iar în sens restrâns puterea îşi exprimă finalitatea sa prin politizarea societăţii. Astfel, puterea devine o forţă în sprijinul unei idei, fapt ce condiţionează existenţa puterii prin intermediul a două elemente: forţa şi ideea. În mod special, puterii politice îi este necesară mai mult autoritatea decât forţa, şi valoarea unei idei mai mult decât ideea în sine. Ideea (ideologia) devine valoare graţie autorităţii ce o impune, care, astfel, se face cunoscută şi recunoscută. Deţinerea şi folosirea puterii politice, precum şi încercările de cucerire a acesteia de către cei din opoziţie - opozanţi comportă, pe lângă aspectul material, ca expresie a raporturilor de forţă existente în societate, şi un aspect simbolic şi valori care determină funcţionarea puterii politice ca politică şi influenţă simbolică, care, în permanenţă, se revendică şi legitimează. De unde aspectul funcţionalist al puterii amplu analizat în sociologia americană de T. Parsons şi R. Merton.

5.1.2. Funcţii ale puterii

Ca fenomen, puterea politică are multiple funcţii şi este caracterizată ca putere globală exercitată în cadrul colectivităţii având rolul de a organiza, de a o menţine şi apăra sau ca o capacitate generalizată de a obţine efectuarea unor îndatoriri, obligaţii de către indivizi şi grupări sociale într-un sistem de organizare colectivă atunci când îndatoririle sunt legitimate prin legătura lor ca scopuri colective (T. Parsons, „Politics and Social Structure”).
De aceea puterea politică nu are o conotaţie semantică singulară şi nici nu este percepută ca a fi un concept strict autonom, ea fiind asociată şi cu alte concepte sau atribuţii ale acestora, cum ar fi: puterea sau autoritatea publică, puterea de stat, democraţia, suveranitatea, dominaţia, forţa constrângătoare etc. Prin aceşti termeni este desemnată, în ultimă instanţă, puterea ca fenomen social, fie sub forma instituţionalizată – formală, fie prin alte modalităţi de ordin relaţional. Dintr-o asemenea perspectivă G. Burdeau, în „Traite de science politique”, considera că puterea reprezintă o

forță organizatorică a vieții sociale, o forță înnăscută din conştiința socială destinată să conducă grupul social (societatea), căutarea Binelui comun şi capabilă să impună, în caz de nevoie, membrilor grupului atitudinea pe care ea o comandă.

Puterea politică este percepută ca o capacitate colectivă abstractă, inerentă vieții sociale organizate politic şi nepersonalizată, aparținând întregii colectivități umane rezidente pe un anumit teritoriu şi constând în forța de a impune respectarea generală a anumitor comandamente sociale. Această definiție comportă mai mult o perspectivă sociologică – organizațională a puterii politice şi prin care este desemnată capacitatea unor structuri organizatorice de a impune unor indivizi – structuri diverse îndatoriri (prescripții) juridice în interesul general.

Dintr-o perspectivă juridică, T. Drăgan, în lucrarea „Drept constituțional şi instituții politice", defineşte puterea prin capacitatea de a lua măsuri obligatorii, pe calea unor manifestări de voință unilaterale şi în afara oricărei subordonări față de vreo autoritate superioară sau concurentă, susceptibile de a fi impuse respectului general cu ajutorul forței constrângătoare care a fost constituită în acest sens.

Cu incidență mai mult sociologică, un jurist cum este I. Deleanu, în lucrarea „Drept constituțional şi instituții politice" delimitează puterea printr-un ansamblu sau sistem de relații (de putere) constituite într-o societate istoriceşte determinată, exprimând autoritatea pe care un individ sau un grup de indivizi o are asupra altora pentru realizarea unui scop comun, asumat de membrii colectivității sau impus acestora de către cei care exercită puterea (a se vedea în acest sens şi Jacques Cadart, „Intitutions Politiques et Droite Constitutionnele", vol.1).

Definițiile prezentate fac trimiteri în primul rând, la puterea de stat şi nu la fenomenul şi conceptul de putere propriu-zis, ci la forma instituționalizată a puterii. Din această perspectivă instituțională şi comportamentală H. Lasswall şi A.D. Caplan în lucrarea „Power and Society: A Framework for Political Inquiry", defineau puterea ca a fi capacitatea unui individ sau a unui grup de indivizi de a schimba comportamentul altor indivizi sau grupuri în sensul dorit sau – după cum susțin Geofrey Ponton şi Peter Gill, în „Introduction to Politics" – prin putere se poate înțelege abilitatea de a-i face pe alții să facă ceea ce se doreşte de la ei, presupunând că aceasta diferă de ceea ce ei ar dori să facă dacă nu ar fi fost siliți să se supună altei voințe.

Într-o manieră paradoxală se pune problema puterii din punctul de vedere al titularului acesteia, adică cine este titularul puterii globale, atâta timp cât unele forme ale puterii (puterea de stat) exercită o putere limitată ? Acesta nu poate fi decât un individ sau poporul ori, după caz, națiunea – poporul care deține în mod natural puterea politică (suveranitatea). În asemenea situații. poporul sau națiunea este titularul absolut al puterii politice, adică al suveranității, pe când statul (autoritățile/puterile publice) este titularul pentru stat încredințate (delegate) în mod legitim de popor (I. Ionescu). Vom analiza acest raport în secvența următoare, cea care vizează atributul suveranității puterii politice.

5.1.3. Puterea politică suverană

Din perspectivă istorică se poate spune că suveranitatea puterii de stat ca fenomen social-politic, ca realizare a vieții şi practicii social-economice, a apărut cu mult înainte de cristalizarea sa ca noțiune teoretică, în urma unei profunde necesități istorice, reflectând caracteristicile fundamentale ale statului: autoritatea supremă exercită pe un anumit teritoriu, dreptul exclusiv de a se organiza de sine stătător - economic, politic, militar, administrativ -, de a elabora şi a impune, la nevoie prin forța sa de constrângere, legi, norme obligatorii pentru întreaga societate. Aceasta explică şi de ce puterea de stat suverană, în concepția marilor gânditori din perioada de formare şi cristalizare a relațiilor de producție şi social burgheze (când s-a fundamentat teoretic şi practic conceptul de suveranitate) - Jean Bodin, Hugo Grotius, Tomas Hobbes şi, mai târziu, Spinoza, Machiavelli ş.a.- este inseparabil legată de drept, de stabilizarea unei ordini juridice ferme.

Aceşti gânditori au înțeles un fapt fundamental, şi anume că, prin intermediul dreptului, puterea de stat se impune întregii societăți ca putere suverană. Într-un anume sens, comunitatea socială este sinonimă cu ordinea, iar autoritatea serveşte drept fundament pentru instituirea ordinii pe care societatea o reclamă.

Caracterul şi calitatea, totodată, a statului exprimată prin suveranitate impune acestuia anumite obligaţii în raport cu unele drepturi pe care le exercită. Statul suveran este dator să exercite pe teritoriul sau faţă de întreaga populaţie prerogativele sale de putere suverană, pentru a menţine ordinea, pentru a apăra comunitatea respectivă împotriva oricărei agresiuni etc.

O autoritate publică este suverană atunci când nu este supusă nici unei alte autorităţi, nici în cadrul intern al statului, nici pe plan extern. Nici o altă entitate nu o poate controla. Astfel spus, în interiorul frontierelor sale, statul exercită o putere exclusivă; deţine puterea de a controla, de a comanda şi de a sancţiona în mod suveran.

Unul din atributele esenţiale ale suveranităţii statului îl constituie dreptul său inalienabil de a reglementa, în mod liber şi fără nici o intervenţie din partea altui stat, organizarea şi funcţionarea sistemului politic, raporturile societate – stat – cetăţean, raporturile personale şi patrimoniale între indivizi etc., prin intermediul normelor juridice.

Transpunând în norme de drept obiectivele cele mai importante ale dezvoltării social-economice şi politice, statul instituie, în virtutea suveranităţii sale, o ordine juridică menită să-i ocrotească şi să-i consolideze valorile fundamentale pe care se întemeiază şi pe care este interesat să le promoveze şi să le apere, relaţiile sociale corespunzătoare acestor valori.

Reglarea normativă şi optimizarea relaţiilor sociale prin intermediul normelor de drept, instituirea unei ordini stricte constituie, astfel, una din caracteristicile definitorii ale suveranităţii puterii de stat, singura îndrituită să îmbrace în haină normativă voinţa poporului şi să confere acesteia, la nevoie prin forţa de constrângere a statului, autoritate şi obligativitate generală.

Legătura indisolubilă dintre suveranitatea puterii de stat şi ordinea juridică, dintre stat şi drept are rădăcini istorice adânci, apariţia şi cristalizarea diferitelor formaţiuni sociale desfăşurându-se ca un proces istoric complex, în care latura politică a activităţii sociale, rolul statului suveran s-au împletit armonios cu elaborarea şi aplicarea normelor de conduită, acesta fiind emergent atât unor condiţionări sociale cât şi juridice. Dar asupra acestor aspecte legate de funcţionalitatea şi atribuţiile statului vom insista într-un alt capitol al lucrării.

5.2. PUTEREA POLITICĂ ŞI PUTEREA DE STAT

Din cele prezentate se delimitează două concepte relativ distincte: puterea politică şi puterea de stat. Istoriceşte privind lucrurile, asemenea delimitări le regăsim şi la romani: prin „potentia” desemnau autoritatea naturală, forţa de influenţă a unui individ sau grup faţă de alţi indivizi sau grupuri, iar prin „potestas” era desemnată forma instituţionalizată a puterii, instituţia publică prin care puterea se manifesta ca forţă (capacitatea şi abilitatea de a face ceva). Reproduse aceste raporturi în contemporaneitate, prin ele se stabilesc anumite relaţii şi raporturi reciproce între guvernaţi (titularul puterii politice) şi guvernanţi (titularul puterii în stat). Aceste raporturi se manifestă şi realizează, totodată, ca transfer şi delegare a puterii celor guvernaţi către cei aflaţi la putere – celor care guvernează şi care sunt evaluaţi, totodată, ca reprezentanţi ai poporului, guvernanţii având responsabilităţi politice şi civice în raport cu cei guvernaţi, în ultimă instanţă, aceştia reprezentând puterea suverană a poporului, mai ales în societăţile civile şi democratice. Desigur aceste raporturi, intermediate prin transfer şi delegare de putere, nu exclud statutul puterii guvernanţilor, aceştia manifestându-se faţă de guvernaţi ca o reală putere, dispunând de structuri proprii, pârghii şi mecanisme prin care-şi exercită autoritatea şi influenţa în raport cu cei pe care-i reprezintă dar pe care, totodată, îi şi conduce. Această modalitate de exercitare a puterii politice capătă, în aparenţă, o nuanţă paradoxală greu de explicat întrucât realitatea, fie ea şi democratică, adânceşte paradoxul în loc să-l elucideze. Asemenea distincţii sau chiar confuzii dintre „potentia” şi „potestas” (autoritatea şi forţa de influenţă a unor indivizi sau grupuri faţă de alţii) se fac şi în sociologia politică modernă. Astfel, Maurice Duverger, în lucrarea “Sociologie de la politique” definea puterea “pouvoir” prin ceea ce alţii denumesc autoritate. În opinia sociologului francez, puterea (pouvoir) se distinge totuşi de autoritate fiind forma de influenţă sau de putere (puissance) care este instituită de normele, credinţele şi valorile societăţii în care se exercită aceasta.

Între „potentia” şi „puissance” există un raport de echivalenţă, astfel, aceste două concepte sunt esenţialmente unice dar nu şi identice, mai ales sub raport funcţional, în timp ce potestas,

respectiv pouvoire sunt multiple sub acest raport, îndeplinind mai multe statusuri şi roluri, cum ar fi cele de putere părintească, putere militară, putere a şefului ierarhic, putere de stat, putere legislativă, executivă, judecătorească. Aşa cum observa şi I. Ionescu în lucrarea citată, trebuie observat că numai statul are, prin tradiție, vocația să i se încredințeze exercițiul puterii (potestas/pouvoire). Asemenea drept a fost exercitat mai ales în Evul Mediu şi nu numai, de către Biserică, aceasta deținând puterea, identificându-se chiar cu puterea de stat, pe o anumită perioadă temporară sub raport istoric astăzi, (cel puțin la noi) în primul rând există o separație între stat şi biserică, statul fiind eminamente laic. Nu putem generaliza acest caracter al statului, unele state şi religii cunosc o simbioză sub raportul puterii laice şi religioase, ne referim desigur la statele şi religiile islamice unde puterea religiei a devenit putere de stat.

Puterea de stat, ca autoritate delegată de către popor nu poate fi menținută decât în măsura în care structurile de putere sunt legitime, iar deciziile şi strategiile politice, inclusiv legile, exprimă voința generală şi nu sunt utilizate împotriva unei părți sau chiar a întregii populații, ceea ce, în mod implicit, delegitimează puterea politică şi, în mod deosebit, puterea de stat. Legitimitatea unei puteri statale poate fi privită dintr-o dublă perspectivă: ca act al desemnării structurilor de putere (cucerire sau act de întemeiere a puterii) şi ca asigurare a concordanței între conținutul deciziilor şi al aşteptărilor celor guvernați. Din acest punct de vedere, M. Duverger, în opera citată, considera că singura sursă a legitimității unei puteri constă în faptul că ea este conformă schemei – algoritmului de legitimitate diferite de sistemul de valori şi norme ale colectivității în cadrul căreia se exercită şi că asupra acestei scheme există un consens în interiorul colectivității.

Astfel privită, puterea statală se bazează pe dominație şi forță de constrângere, trăsături care, la rândul lor, trebuie să fie legitime. Se impune în acest sens o delimitare între putere şi autoritate, ce conduce la concluzia că autoritatea nu se confundă cu puterea, deşi se întemeiază pe aceasta: fără sprijinul puterii de stat nu ar exista autoritatea politică. Înainte de a analiza raportul dintre autoritatea şi puterea de stat, considerăm necesar să prezentăm unele trăsături generale ale puterii politice şi ale puterii de stat. Doctrina constituțională modernă consideră că puterea politică (suveranitatea) are următoarele trăsături generale (cf. I. Ionescu, op. cit.):

a) unicitatea;
b) indivizibilitate;
c) inalienabilitate;
d) imprescriptibilitate.

Caracterul unic constă în inexistența unei alte puteri de aceeaşi natură, care să o concureze. Dacă puterea politică (suveranitatea) este unică, rezultă că şi puterea de stat este unică, ceea ce exclude departajarea şi exercitarea separată a funcțiilor statului.

Indivizibilitatea puterii politice indică imposibilitatea fragmentării acesteia în cote-părți aparținând unor titulari diferiți, cum ar fi autonomia puterii locale. Nu întreaga putere politică este transmisă statului deoarece ar fi afectată puterea poporului şi suveranitatea.

Caracterul inalienabil pune în evidență faptul că națiunea nu îşi poate înstrăina definitiv şi irevocabil suveranitatea, fie unei persoane sau unui grup de persoane, fie unor organizații internaționale (F.M.I., U.E., Banca Mondială, N.A.T.O. etc.). Statul are însă dreptul, în asemenea condiții, să renunțe la anumite prejudecăți ale puterii sale suverane.

Imprescriptibilitatea puterii politice face ca aceasta să existe atât timp cât există titularul ei: Poporul sau Națiunea.

Pe lângă aceste trăsături generale puterea de stat mai îndeplineşte anumite trăsături specifice:

- este o putere transmisă prin delegați de către națiune unor organisme care exercită conducerea de stat (Guvern, Parlament, Preşedinte etc.);
- este o putere de dominație şi constrângere;

este o putere organizată;

- este supremă în cuprinsul teritoriului statului şi independentă față de o altă putere de stat;
- este limitată prin drepturile şi libertățile cetățeneşti, recunoscute şi garantate de Constituție;

▪ este „revocabilă” prin dreptul Națiunii de a nu reînnoi mandatul reprezentanților săi aleşi sau prin dreptul ei de a se răzvrăti împotriva guvernaților care conduc în mod tiranic.

În raport cu asemenea trăsături, I. Muraru, în cartea sa, „Drept constituțional şi instituțiile publice”, sintetizează şi alte trăsături generale ale puterii de stat: caracterul de putere, putere de constrângere, putere socială, putere de a exprima şi realiza voința de stat, caracterul organizat, suveranitatea. În acelaşi timp, I. Deleanu, în lucrarea „Drept constituțional şi instituții politice”, evidenția şi alte trăsături ale puterii de stat, cum ar fi: forma exteriorizată (publică) a puterii politice; puterea de constrângere; puterea suverană; sau D.C. Dănişor, în „Drept constituțional şi instituții politice”, aprecia că puterea statului este o putere de centralizare; o putere de arbitraj; o putere extrapatrimonială; o putere civilă şi temporală. Aşa cum este cunoscut, principiul puterii suverane a poporului este înscris în art.2 alin.1 al Constituției, în conformitate cu care „poporul român este deținător suveran al puterii”.

Raportul dintre autoritate şi puterea de stat are la bază factori distincți de care depinde fiecare dintre acestea. Astfel, puterea statului presupune folosirea constrângerii materiale, a forței, pe când autoritatea, care se întemeiază pe lege, adoptată de organele competente şi legitime, se asigură prin respectarea de bunăvoie a deciziilor (legilor). În cazul în care autoritățile publice cărora l-i se deleagă prerogative de putere, abuzează de ele şi guvernează în mod tiranic, poporul are dreptul de a se răzvrăti împotriva statului, recurgându-se la violență şi la insurecție. Exemple clasice devin revoluțiile şi loviturile de stat.

Puterea a existat şi s-a manifestat ca act de comandă, de dominație şi de constrângere în orice colectivitate umană, nefiind nici pe departe numai conciliatoare, tolerantă şi pacifistă. O astfel de putere are un caracter social şi, evident, coercitiv şi se exercită individual sau colectiv, fie organizat, fie neorganizat asupra altor indivizi. Abia odată cu apariția organizării sociale s-a pus problema asigurării unei coeziuni a grupului care să capete caracter permanent. Unica modalitate pentru atingerea acestui scop (a coeziunii grupului şi a puterii grupale în afara unor reacții comportamentale instinctive şi gregare) este utilizarea sistematică a puterii de către un individ sau grup restrâns şi stabilirea prin intermediul acesteia a unui ansamblu de prescripții, obligații pentru întregul grup.

Raportul dintre putere şi societate este analizat din mai multe perspective. Una dintre acestea este cea sociologică. În acest sens, Robert Bierstedt considera că este nevoie de putere pentru a consfinți asociația, a-i garanta continuitatea, a-i întări normele. Pe scurt, puterea asigură ordinea fundamentală a societății şi organizarea socială în cadrul ei. Puterea stă în spatele fiecărei societăți şi îi susține structura. Fără putere nu există nici o organizație şi nici o ordine, conchide autorul citat, în lucrarea „Power and Progress, Essay on Sociologal Theory”.

Preocuparea pentru analiza comparativă a puterii politice şi puterii de stat este de dată relativ recentă, mai ales de către politologia modernă, cu toate că despre puterea de stat s-a vorbit încă de la apariția statului, fără însă să se facă o asemenea distincție între puterea de stat și puterea politică.

Între categoria de putere politică şi cea de stat există un raport ca de la întreg la parte şi de la gen la specie. Trăsăturile puterii politice se regăsesc în puterea statului, dar trăsăturile statului nu se regăsesc în totalitate în ansamblul puterii politice. Din acest punct de vedere se stabileşte, în conformitate cu logica formală, un raport între sferă şi conținut, între extensiune şi intensiune, în ultimă instanță, între gen și specie.

Aceste două noțiuni se regăsesc sub raport logic ca cel dintre gen şi specie, genul fiind reprezentat de puterea politică iar specia de puterea statului. În acelaşi timp relația dintre aceste două puteri poate fi analizată şi din perspectiva sferei şi conținutului, extensiunii şi intensiunii. Sfera genului este mai extinsă în raport cu cea a speciei, aceasta caracterizându-se printr-o intensiune mai mare şi printr-o extensiune limitată, deci printr-un conținut mai bogat şi printr-o sferă mai restrânsă. Totodată, puterea politică, ca gen, sub aspectul sferei, cuprinde integral specia, respectiv puterea statului, iar sub aspectul conținutului se cuprinde total în conținutul speciei, care, la rândul ei, sub aspectul conținutului cuprinde integral genul – puterea politică, iar sub aspectul sferei speciei se cuprinde total în sfera genului. Acest raport între gen şi specie, respectiv între sferă şi conținut, extensiune şi intensiune (cu referință la una din noțiuni, fie cea de gen, fie cea de specie) devine un raport legic cauzal, fiind cunoscut în logica formală sub denumirea de legea variațiunii

inverse, deoarece între gen şi specie, la nivelul celor două noţiuni, sferă şi conţinut, şi extensiune şi intensiune (numai la nivelul uneia dintre noţiuni) se instituie un raport invers proporţional: creşterea genului, a sferei şi a extensiunii determină o scădere a speciei, când ne raportăm la ambele noţiuni şi o scădere a conţinutului şi respectiv a intensiunii, când ne raportăm una din noţiunile analizate. În planul puterii, creşterea puterii politice, deci a sferei şi extensiunii acesteia, (percepută ca gen), conduce la o diminuare a speciei, adică a puterii statului şi, implicit, a conţinutului şi intensiunii acesteia în raport cu sfera şi extensiunea genului. Mai pe înţeles, creşterea atribuţiilor puterii politice se realizează în dauna atribuţiilor puterii statului, ceea ce face ca responsabilitatea puterii politice şi autoritatea acesteia să fie mai evidentă şi mai recunoscută în planul puterii politice decât în cea a puterii statului. Se subînţelege că într-o societate democratică, interesul şi voinţa poporului sunt să crească puterea politică şi nu autoritatea, influenţa şi puterea statului. Într-o asemenea situaţie indezirabilă s-ar ajunge la o restrângere a iniţiativelor participative şi a participării poporului la decizie prin reprezentanţii săi. În ultimă instanţă ar fi limitată responsabilitatea şi chiar suveranitatea poporului, societatea civilă şi democratică devenind tot mai mult o societate în care predomină conducerea autocratică a statului şi nu cea democratică.

Se impune, din acest punct de vedere ca la baza puterii statului să stea puterea politică şi implicit suveranitatea poporului şi nu invers. De aici şi necesitatea de a fi respectat principiul puterii şi suveranităţii poporului care, în ultimă instanţă, consolidează puterea statului prin prisma puterii politice şi a poporului pe care i le oferă acest principiu. Aceasta în scopul exteriorizării şi materializării în participarea la putere, iar puterii statului în legitimitatea conferită în a elabora legi şi alte acte conferite prin intermediul autorităţii şi puterii legitimate.

Chiar şi societatea civilă (partidele politice, sindicatele, presa, opinia publică, O.N.G.-urile, şi biserica) sprijină puterea suverană a poporului, opunându-se dictaturii şi autorităţii exclusive a puterii statului. Cu alte cuvinte, aceste instituţii nestatale trebuie să apere în primul rând puterea politică prin intermediul puterii de stat şi nu prin puterea statului în afara puterii politice reprezentate prin puterea poporului. În acest sens, Hans Kelsen, în lucrarea "Teoria generală a statului", afirma că este imposibilă existenţa a două sisteme de norme simultan valabile, (ceea ce evident ar încălca principiile logicii analizate), deşi independente şi izolate unul de altul. Cu alte cuvinte, susţinea acelaşi autor citat, puterea politică (suveranitatea poporului), ca şi puterea de stat sunt esenţialmente unice, în sensul că nu pot fi concurate în mod legitim de alte puteri de acelaşi tip. Obstrucţia şi, în cel mai grav caz, preluarea puterii politice a poporului de către o altă putere echivalează cu pierderea suveranităţii poporului respectiv, ceea ce ar infirma teza conform căreia, poporul, respectiv naţiunea, se constituie în unicul titular al puterii politice. Nerespectarea unui asemenea adevăr şi a unei cerinţe logice ar încălca cu bună ştiinţă principiul identităţii şi, cu atât mai mult, pe cel al noncontradicţiei şi al terţului exclus. Nici statul şi nici alte grupuri sociale (minorităţile în mod deosebit) nu pot exercita în nume propriu suveranitatea poporului, deoarece aceasta ar însemna să se substituie poporului ca atare, ceea ce, din punct de vedere logic, ar însemna o gravă eroare logică. Atributele puterii suverane sunt exclusiv ale poporului şi nu ale statului prin diversele forme de exercitare, prin regimurile politice şi formele de guvernământ prin care se evidenţiază, fie puterea statului, fie a altor forme ale puterii, dar în mod disjunctiv şi nu conjunctiv.

Prin prisma unor determinări funcţionale ale noţiunilor analizate (cea a puterii politice şi cea a puterii statului) şi în raport cu societatea, respectiv a puterii şi suveranităţii poporului aceste raporturi pot lua următoarea formă logică simbolică: $R(x,y)$ sau xRy, unde x şi y sunt variabile dependente (puterea politică, puterea statului) în raport cu R care este societatea şi structurile – subsistemele ei, implicit cel politic, adică suprastructura prin care se manifestă şi funcţionează puterea şi suveranitatea poporului, adică puterea politică în general. În cazul nostru R, x şi y semnifică succesiv societatea respectiv puterea suverană a poporului şi, implicit, puterea politică în coroborare cu puterea statului. Elementele implicate în relaţie joacă un dublu rol de antecedent şi/sau succedent într-o situaţie sau alta. Spre exemplu, societatea în raport cu politica, respectiv puterea politică în raport cu puterea statului într-o anumită situaţie istorică dată poate îndeplini rolul de domeniu – antecedent, dar şi pe cel de succedent – codomeniu inversându-se astfel rolurile, politica devenind antecedent şi cauză a unor mutaţii în plan structural şi implicit al dinamicii sociale. Un caz particular îl reprezintă acţiunile politice de genul revoluţiilor şi loviturilor de stat

care schimbă atât structura politică cât şi formele de organizare socială. Acest mod de prezentare şi interpretare a acestui raport cauzal dintre cel două tipuri ale puterii şi implicit ale societăţii şi subsistemului politic, prin intermediul interşarjabilităţii funcţiilor variabilelor într-un sistem şi relaţie permite o analiză mai profundă şi complexă a puterii. Rezultă de aici că aceste trei elemente (societatea, politica şi puterea), prin diversele lor forme, cel puţin din punct de vedere logic şi al coerenţei logice, sunt în strânse raporturi de interdependenţă funcţională. Sub raport structural, societatea şi implicit puterea poporului (puterea politică) deţin un rol determinant, iar sub raport funcţional, în spaţiul de atribuire a funcţiilor şi responsabilităţilor politice, rolul determinant revine puterii statului, aceasta fiind instrumentul şi mecanismul prin care are loc conducerea propriu-zisă a societăţii. Fără puterea politică şi a suveranităţii poporului, puterea statului ar deveni mai mult o putere în sine care, în cele din urmă, ar conduce la o putere autarhică şi la un regim dictatorial. De aceea, din perspectivă structurală şi funcţională, şi pe fondul unor asemenea determinări logice şi politice se impune ca între aceste componente şi forme ale puterii să se instituie permanente raporturi complementare şi de interdependenţă funcţională, iar nu exclusive, prin prisma extremismului şi a exclusivismului uneia dintre formele puterii în dauna celeilalte.

Desigur, între aceste forme ale puterii nu se stabileşte un semn de egalitate şi, cu atât mai puţin, de identitate. Puterea de stat este o putere specializată şi delegată de popor, în calitatea sa de titular al puterii politice, exprimată prin anumite organisme şi autorităţi publice, binecunoscute şi obiectivate prin puterea legislativă, puterea executivă şi puterea judecătorească. Astfel, puterea de stat devine o putere inferată sub raport logic şi condiţionată din şi de către puterea politică deţinută de popor. Puterea politică este mai mult de drept decât de facto, întrucât poporul îşi declină acest drept puterii statului, fapt ce nu trebuie să diminueze suveranitatea puterii poporului.

În afara acestei condiţionări puterea de stat ar fi o putere concurentă şi egală ca pondere cu politica. Faptul că puterea de stat este o putere delegată sau, altfel spus, o putere derivată şi condiţionată înseamnă că ea nu poate fi opusă poporului şi folosită împotriva şi pentru asuprirea acestuia. Tocmai de aceea, puterea de stat este legitimă numai dacă rezidă în puterea suverană a poporului. Puterea de stat nelegitimă este o putere rezultată din uzurparea puterii legitime sau a puterii exercitate împotriva poporului. Un caz special în acest sens poate fi considerată puterea de stat prin statul dictatorial şi nu prin statul democratic, în ultimă instanţă prin puterea şi dictatura militară sau, cum a fost la noi, prin puterea şi dictatura legionară, care, chiar dacă se erija ca a fi exponentul puterii maselor, prin naţionalismul exacerbat a devenit o putere nelegitimă şi dezagreabilă de către cei mai mulţi cetăţeni români.

Forţa de dominaţie – constrângere exercitată de stat se întemeiază şi se interiorizează pe o voinţă superioară, care este cea a poporului şi a naţiunii. Este vorba de o voinţă colectivă (nu ca sumă a voinţelor individuale) şi abstractă rezultată din comportamentul tacit al indivizilor, dar şi din conştientizarea de către popor a rolului şi funcţiei sale în cadrul delimitat al unui teritoriu. Voinţa colectivă supraindividuală a poporului se află la temeiul puterii (suveranităţii) acestuia şi constituie conţinutul său, în timp ce statul (puterea se stat) reprezintă "forma politicii", exteriorizarea instituţionalizată a suveranităţii poporului. De aceea, puterea politică este denumită uneori prin suveranitate, întrucât în cadrul teritoriului statal nu există o altă putere care să o constrângă sau să o concureze.

În virtutea suveranităţii (puterii poporului), poporul este îndreptăţit să ia orice decizie, să determine natura regimului politic, forma de guvernământ sau structura de stat, să se autoguverneze sau să decidă liber asupra bogăţiilor sale naturale. Desigur, asemenea calităţi sau atribute ale puterii şi suveranităţii poporului nu se regăsesc decât în societatea civilă şi democratică şi nu în regimurile dictatoriale şi totalitare.

Ca autoritate supremă, puterea politică nu depinde de nici o altă putere. În acest sens spunem că puterea politică este o putere suverană. Afirmaţia este pe deplin valabilă atât pentru puterea politică privită ca potentia sau puissance cât şi pentru puterea politică privită ca putere de stat (potestas/pouvoire).

Între puterea politică suverană şi ca autoritate supremă şi puterea de stat se instituie, la rândul lor, anumite raporturi: suveranitatea se raportează la popor în ansamblul său, pe când puterea de stat presupune constituirea unor elite sau a unei clase politice care-şi asumă un anumit rol în organizarea

şi conducerea societăţii. Se desprind guvernanţii de guvernaţi şi elitele conducătoare care beneficiază numai de autoritate faţă de „mulţimea cârmuită". Prin aceasta se explică, de altfel, "setea de putere politică", am spune chiar patocraţia (n.n.), a guvernanţilor, şi nu numai, precum şi predispoziţia lor pentru tiranie (n.n. dictatură), după cum afirma Montesquieu în lucrarea de referinţă „Despre spiritul legilor", precum şi alţi gânditori ai Renaşterii.

Există şi alte particularităţi şi delimitări între puterea politică suverană (suveranitate) şi puterea de stat. Puterea politică suverană are un caracter continuu, nu se erodează în timp, nu îşi schimbă esenţă şi conţinutul, chiar dacă obiectivarea de fond uneori rămâne mai mult în planul unor principii de formă (în cazul dictaturii şi monarhiei), pe când puterea de stat este o putere predispusă schimbărilor atât în ceea ce priveşte conţinutul şi formele de exercitare cât şi în ceea ce priveşte titularul. Clasa politică – elitele conducătoare se schimbă în funcţie de voinţa suverană a poporului (în mod deosebit în democraţiile constituţionale), pe când titularul puterii politice – poporul rămâne neschimbat. Reamintim că asemenea supoziţii sunt mai mult teoretice, ştiut fiind ce a însemnat puterea întregului popor şi în fapt ce înseamnă şi în prezent democraţia şi statul democratic ca forme ale puterii poporului şi ale suveranităţii acestuia în raport cu puterea politică şi de stat.

Realitatea contrazice în cea mai mare măsură principiile democratice şi ale statului de drept şi implicit ale democraţiei. Politica şi puterea politică nu sunt constituite în afara unor finalităţi şi, ca atare, nu au un scop în sine ci, aşa cum istoria a demonstrat, aceste puteri au îndeplinit un anumit rol şi anumite funcţii în societate, diferenţiindu-se de la o formă de guvernământ la alta.

Au existat şi anumite incompatibilităţi sub raport funcţional. În raport cu unele incompatibilităţi şi cu asemenea inconsistenţă logică a relaţiilor dintre puterea suverană a poporului şi puterea monarhului, G. Burdeau (op. cit.) afirma că asemenea calităţi personale şi o asemenea autoritate autocratică ale unui şef, respectiv monarh, sunt neputincioase în a-şi exercita autoritatea pe care o exercită în raport cu puterea politică, implicit cu suveranitatea poporului. Cu alte cuvinte, puterea socială nu se poate baza pe voinţa politică a unei singure persoane, fie monarh, fie dictator. Astfel, prin intermediul puterii publice şi politice se realizează transferul autorităţii de la conducătorul individual la conducătorul colectiv (poporul suveran şi puterea publică a acestuia care, în ultimă instanţă este statul, ca instrument de exercitare a puterii politice. Aşa apare puterea instituţionalizată, stratificată ierarhic într-o mulţime de agenţi politici (adunări publice deliberative, şefi politici şi militari, poliţie, perceptori de impozite, magistraţi şi alte forţe coercitive) cu responsabilităţi în faţa poporului suveran, corespondente unei societăţi democratice bazate pe principii democratice.

Aceste instituţii îndeplinesc rolul de autoritate publică prin intermediul statului, ai căror reprezentanţi nu sunt mai presus de lege şi, cu atât mai puţin, de suveranitatea poporului. Într-o asemenea ipostază puterea şi autoritatea statului sunt mai limitate decât autoritatea suverană a puterii suverane a poporului sau a celei politice. Practica infirmă însă o asemenea cerinţă şi determinare logică, de multe ori puterea de stat fiind deasupra puterii politice şi implicit a suveranităţii poporului. Această încălcare de ordin logic şi politic conduce, în ultimă instanţă, la autocratism şi în cele din urmă la dictatura puterii statului în raport cu puterea publică – politica, adică la ceea ce am putea denumi prin statocraţie. Statul îşi îndeplineşte mai mult funcţiile în scopul organizării vieţii sociale şi a menţinerii ordinii sociale şi nu în scopul exercitării unui control excesiv cum se întâmplă de cele mai multe ori. Îndeplineşte mai mult funcţii atribuite prin prisma unor drepturi garantate constituţional, dar care, în ultimă instanţă, trebuie să contribuie la consolidarea puterii politice şi suverane a poporului şi nu în detrimentul acestora. Prin intermediul statului este asigurată securitatea internă şi, totodată, funcţionalitatea sistemului social în beneficiul tuturor membrilor societăţii şi, în acelaşi timp, în apărarea acestuia şi a poporului faţă de atacurile la adresa suveranităţii poporului, fie din interior fie din afară.

Puterea politică sau suveranitatea poporului capătă astfel o dublă însuşire: supremaţie în interiorul colectivităţii şi independenţă faţă de alte colectivităţi. Poporul (în virtutea puterii sale, pe care generic o denumim putere socială sau putere publică, în ultimă instanţă putere politică) ia, prin reprezentanţii săi desemnaţi în mod legitim, decizii obligatorii pentru întreaga societate, potrivit intereselor sale generale şi fundamentale şi asigură, totodată, respectarea acestora de către aceşti reprezentanţi în raport cu cei cărora le sunt destinate. În acelaşi timp, poporul deţine dreptul de

control şi sancţionare politică a reprezentanţilor săi prin referendum şi votul electoral, prin aceste instrumente democratice participând de fapt la guvernare.

În ceea ce priveşte rolul şi funcţiile puterii de stat, acestea se concretizează, în principal, prin organizarea şi ordonarea, prin normativizarea celor mai importante relaţii sociale şi asigurarea respectării comandamentelor juridice, la nevoie prin utilizarea forţei de constrângere, în armonizarea şi echilibrarea diferitelor categorii de interese sociale, în apărarea puterii sociale împotriva agresiunilor de orice fel, fie din interior fie din afară.

În orice societate este esenţial ca scopul şi funcţiile puterii de stat să corespundă cu voinţa generală a titularului suveran al puterii politice, aceasta neînsemnând nici pe departe că între puterea politică şi puterea de stat există vreo identitate sau vreun raport de echivalenţă. Dacă nu există o asemenea concordanţă, sistemul politic şi implicit puterea îşi pierd legitimitatea iar autoritatea exercitată de instituţiile statale ia formele abuzului de putere, în ultimă instanţă pe cea a dictaturii. Relevante sunt în acest caz abuzurile practicate de către dictatura comunistă şi regimurile totalitare.

Suveranitatea poporului sau democraţia rămâne o simplă ficţiune dacă poporul, în ansamblul său, nu este conştient de rolul complex pe care-l are în calitatea sa de titular suveran al puterii. Asumarea şi exercitarea acestui rol de către popor presupune nu numai dreptul său de a participa la conducere, dimensiune esenţială a democraţiei, ci şi îndatorirea de a contribui la cele mai eficiente acţiuni politice şi, mai ales, economice, care susţin, în ultimă instanţă, suveranitatea statală şi propria ei suveranitate. De aceea democraţia implică, în primul rând, responsabilitate, cultură civică şi politică şi în mai mică măsură liberul arbitru şi libertatea de gândire şi acţiune scăpată de sub controlul principiilor democratice.

5.3. PUTEREA ŞI FORŢA MILITARĂ – FORME ALE PUTERII POLITICE

Pentru a înţelege mai bine această simbioză dintre putere şi forţă, în mod deosebit în mediul militar, este necesar să analizăm raportul propriu-zis dintre putere şi forţă, subînţelegându-se prin putere în primul rând puterea politică, iar prin forţă, pe cea militară. Analiza acestui raport este condiţionată de faptul că, de cele mai multe ori, puterea este asociată forţei, conducându-ne cu gândul la ceva ce se impune şi există deasupra noastră. Este suficient să facem trimitere la puterea divină sau, în plan terestru, la puterea statului pentru a putea să înţelegem mai bine acest raport.

Unul dintre politologii care realizează această posibilă linie de demarcaţie între putere şi forţă este Niebuhr. Pentru acesta puterea are conotaţia unei structuri mai complexe, compuse din autoritate şi prestigiu, care câştigă consimţământul implicit al subiectului cu o minimă folosire a forţei coercitive, cum ar fi statul, spre exemplu. Spre deosebire de sensul puterii dat de autorul citat, forţa este o putere fizică de constrângere a voinţei oamenilor şi care devine necesară numai în situaţii conflictuale şi în care este posibil să fie influenţate masele prin autoritate şi prestigiu. Intenţia utilizării forţei represive a statului s-a impus în cazul mineriadelor sau al altor mişcări şi revendicări sociale. Asemenea modalităţi de exercitare a autorităţii puterii prin forţă nu sunt singulare şi nici restrânse, de cele mai multe ori autoritatea apelând la forţă, astfel că aceasta devine ultima „raţiune” în rezolvarea conflictului sau „o continuare a politicii prin alte mijloace” în cazul războiului, când puterea militară devine o forţă.

Din asemenea exemple şi din altele rezultă că forţa nu poate fi disociată puterii, oricâtă dorinţă de pace şi toleranţă ar exista. Chiar şi atunci când nu este utilizată forţa, aceasta rămâne o componentă organică a puterii. Prin forţă îşi capătă puterea credibilitate, un stat fără forţă fiind de neconceput, la fel şi puterea în afara acesteia. Chiar dacă statul este puternic din punct de vedere economic, el nu este puternic dacă nu va deţine şi o forţă militară, fiind capabil oricând de a deveni sursa unor ameninţări şi cuceriri prin forţa militară a altor state şi alianţe. Să nu mai vorbim de haosul iminent care s-ar produce în interior, în afara unor instrumente coercitive şi represive.

Raportul putere-forţă este unanim acceptat de către toţi politologii, dar interpretat uneori în mod diferit. R. Aron, spre exemplu, interpretează aceste concepte ca a fi sinonime reunindu-le în conceptul „sinteză” de puissance. În realitate ele se disting; puterea este potenţialitatea-forţa latentă

şi exprimă abilitatea de a folosi forţa, capacitatea de a introduce forţa într-o anumită situaţie socială, de a rezolva totodată anumite conflicte sociale şi stări de criză.

După cum se poate deduce, forţa reprezintă puterea în acţiune, aplicarea puterii acolo unde nu se realizează supunerea-subordonarea benevolă-necondiţionată. Puterea este voinţa, iar forţa mijlocul pe care aceasta îl pune în funcţiune. Puterea presupune în plus inteligenţă, autoritate, prestigiu, fermitate, pe când forţa reprezintă ansamblul mijloacelor de coerciţie, presiune, distrugere, folosite de voinţa politică pentru respectarea ordinii. Deci, puterea politică, în anumite situaţii poate recurge pentru realizarea scopului politic la forţă, sistemului militar revenindu-i acest rol de mijloc-instrument în realizarea scopurilor puterii politice, dar nu ca un mister neutru intereselor sociale şi suveranităţii sociale ce ar putea pune în pericol aceste interese şi garantarea securităţii.

Dar puterea nu este identică cu forţa, ci este în strânsă corelaţie cu aceasta, uneori implicând forţa, dar nu neapărat în forma sa violentă. În situaţia când se aplică forma sa violentă se face apel la armată, deci la război, aceasta fiind ultima carte jucată pe arena politicii. Puterii îi aparţin, deopotrivă, atât mijloacele nonviolente, cât şi cele violente, ea dispune de toate mecanismele instituţionale, paşnice şi nepaşnice pentru exercitarea dreptului său legitim de a guverna.

Există şi opinii în conformitate cu care este absolutizat rolul puterii în raport cu forţa, prima fiind percepută mai mult dintr-o perspectivă idealizată. A idealiza puterea, aşa cum încearcă Niebuhr şi alţi ideologi partizani ai puterii fără forţă, devine ceva utopic, ireal şi contraproductiv pentru putere, stat şi societate. Nu suntem adepţii statului poliţienesc, şi cu atât mai puţin ai puterii militare (a dictaturii militare), dar nici nu concepem o putere pretins democratică şi a unui stat democratic în afara unor instrumente necesare exercitării puterii, adică a forţei. Mai important este a vedea în ce scop şi cu ce efect este utilizată forţa şi, mai ales, ce predomină raţiunea forţei sau forţa raţiunii. Din păcate evenimentele evidenţiază utilizarea în mai mare măsură a raţiunii forţei şi nu invers. Ceea ce corespunde progresului şi umanităţii în continuă devenire este şi impune totodată limitarea forţei şi a raţiunii acesteia şi implicit a ameninţării cu forţa în favoarea democraţiei şi a aşa-numitelor guvernări „luminate” sau liberale, sau a unei coerciţii exercitate prin mijloace nefizice şi nonviolente, adică unei aşa-numite „toleranţe” represive după cum o denumea H. Marcuse. Prin aceasta se înţelege creşterea puterii şi autorităţii societăţii civile, a rolului economicului în raport cu politicul şi al domeniului militar, al şcolii, mass-mediei care trebuie să devină puteri reale în societate şi, ne-am permite să spunem noi, ca principală putere devenind însăşi educaţia. În binecunoscuta sa lucrare, „Omul unidimensional”, Marcuse vorbeşte un aşa-numit conformism „uni-dimensional” prin care propune limitarea intervenţiei statului şi creşterea libertăţilor individuale. Printr-o asemenea atitudine, aşa după cum ne putem da seama, el devine un ideolog şi apărător al liberalismului şi al politicii liberale.

Cu alte cuvinte, prin acea guvernare liberală atributele puterii trebuie folosite în aşa manieră încât să nu afecteze libertatea individului, şi ca atare e necesar să se recurgă la minimum de forţe coercitive. Se poate delimita în acest sens în raport invers proporţional între gradul de acceptare şi supunere a populaţiei şi a unei ţări în faţa puterii şi a mijloacelor de constrângere şi utilizare a forţei faţă de acestea: cu cât este mai înalt gradul de supunere şi acceptare voluntară a populaţiei unei ţări faţă de exercitarea puterii prin forţă cu atât mai redusă va fi folosirea mijloacelor de constrângere din interiorul acelei ţări. Această supunere presupune cultură şi socializare politică, exerciţiu democratic şi „toleranţă represivă”, adică toleranţă bilaterală. Premisele unei asemenea stări şi realităţi nu se regăsesc numai în cultura şi socializarea politică ci, în primul rând, în sfera economicului şi implicit în ordinea socială. Funcţionarea normală şi eficientă a economicului şi a societăţii în ansamblul său devine, în ultimă instanţă, sursă a autorităţii politicului şi a puterii, acestea nefiind decât expresia concentrată a economicului, după cum afirma Lenin. Dereglarea sau nefuncţionarea economicului conduce la scăderea autorităţii politice fapt ce iminent determină apariţia unor atitudini şi sentimente reprobabile, implicând intervenţia politicului prin intermediul forţei şi prin acţiuni violente ale acesteia. În asemenea condiţii puterea se va manifesta mai mult ca o autoritate represivă şi dominatoare şi în mai mică măsură ca o „guvernare luminată” şi tolerantă. Astfel, puterea se relevă în adevăratul sens al cuvântului prin forţă, coerciţie şi autoritate impusă.

Dar forţa nu se manifestă numai prin conflict şi violenţă. Mijloacele coercitive, adică forţa, apar prin exercitarea puterii mai ales sub forma ameninţării (nu neapărat cu forţa). Se impune şi din acest punct de vedere o delimitare semantică între forţă, ameninţare şi putere. În timp ce forţa este folosită efectiv doar sporadic şi când puterea este în declin şi/sau ameninţată (cazul mineriadei din septembrie 1991 este elocvent în acest caz), ameninţarea se exercită mai mult pe căi nonviolente apelându-se la o altă instituţie şi formă a puterii politice, care este puterea legislativă, şi care în ultimă instanţă devine o putere şi forţă legitimă care ameninţă şi constrânge prin legi şi aparatul represiv deţinut care le apără şi pune în circuit naţional. Aşa au apărut instituţiile politice şi poliţieneşti şi, nu în ultimă instanţă, puterea militară şi armata. Cu ajutorul acestora puterea politică capătă legitimitate şi coerenţă în acţiune, în sens invers, aceasta rămânând doar la stadiul virtual, deci un deziderat şi o utopie. Putem vorbi despre o formă specifică a puterii care subordonează aceste instituţii, şi anume despre stat şi puterea de stat (problematică asupra căreia vom reveni într-un alt capitol).

Subliniem faptul că statul este instrumentul structural care permite exercitarea puterii, inclusiv prin forţă şi ameninţarea cu forţa, delimitându-se totuşi de aceasta din urmă, fiind o forţă potenţială şi virtuală. Rămâne un element intrinsec al puterii (prin acţiuni poliţieneşti, privare de libertate, intervenţie militară) dar nu se substituie puterii, cum ar fi în cazul dictaturii militare unde puterea coincide cu forţa. A reduce puterea la exercitarea forţei înseamnă a-i limita conţinutul, a-i diminua capacitatea şi a-i reduce eficacitatea şi credibilitatea prin autoritate şi influenţă. Chiar şi atunci când statul şi puterea folosesc unele mijloace de influenţare prin impunerea autorităţii fie în actul de guvernare, fie în cel legislativ, acestea nu sunt sinonime forţei şi nici dominaţiei. Aceasta impune ca într-un stat de drept şi într-o societate civilă suveranitatea poporului şi rolul opoziţiei politice să fie mai transparente şi să inducă efecte pozitive şi benefice pentru societate şi indivizi. Orice tendinţă monopolizatoare şi dominatoare a puterii trebuie estompată de opoziţie prin intervenţia acesteia şi competenţa reprezentanţilor ei, ca variantă a puterii şi guvernării şi nu ca grup de presiune în raport cu puterea şi interesele sociale. De asemenea, orice intervenţie prin mijloace violente de către putere lezează suveranitatea poporului şi implicit democraţia. De aceea într-un stat democratic guvernarea este mai dificilă decât într-un stat totalitar, de cele mai multe ori puterea neavând suficiente resurse şi autoritate în a-şi demonstra atribuţiile, competenţa şi responsabilitatea. Putem vorbi în asemenea condiţii despre aşa-numitele „limite ale puterii” şi implicit despre o putere limitată, ceea ce în ultimă instanţă conduce la o scădere a autorităţii şi legitimităţii acesteia, problematică asupra căreia vom reveni într-un alt capitol al lucrării.

Vom analiza în continuare raportul propriu-zis dintre puterea politică şi forţa militară ca mijloace de exercitare a puterii politice şi a statului. Vom pleca în această analiză de la raportul mai sus enunţat ştiut fiind faptul că puterea, la scară socială, deci în sens larg, este definită ca a fi rezultanta mai multor factori materiali şi spirituali: economici, sociali, culturali, ideologici, tehnico-ştiinţifici, demografici, geospaţiali, psihici, morali, religioşi, militari etc. Ea este determinată de reuniunea şi interacţiunea acestora, devenind pentru anumite situaţii şi conjuncturi o forţă latentă. Întrebarea care se pune nu vizează definirea puterii, ci în primul rând delimitarea posesorului puterii, cu alte cuvinte unde şi la cine se află puterea. Se subînţelege că într-o dictatură militară, puterea aparţine exclusiv armatei, pe când într-o societate democratică puterea revine întregului popor, binecunoscută fiind în acest sens puterea suverană şi suveranitatea poporului. Referindu-ne la regimul politic, dictatorial – cel al dictaturii militare, puterea este determinantă prin forţa militară iar rolul sistemului militar şi al armatei este deosebit de important.

Întrebarea legitimă care se pune sub raport politic şi politologic este dacă armata, prin structura sa, este şi/sau devine instrument (mijloc) al politicului sau este independentă de puterea politică ? Părerile asupra unei asemenea problematic complexe sunt contradictorii. Din definiţia dată de Clausewitz războiului, se încearcă o argumentare ştiinţifică ce vine în sprijinul subordonării armatei de către puterea politică, armata fiind un mijloc al politicii. Acest lucru a fost valabil şi la noi, cu precădere la evenimentele din decembrie 1989. Rezultatul este cunoscut, nu-l mai comentăm.

După alţi politologi şi sociologi, armata este instrumentul esenţial, definitoriu pentru război şi, deci, reprezintă un alt mijloc, care nu ar aparţine politicului. Desigur, această caracteristică a

armatei de a fi instrument exclusiv al războiului ar conduce la un neutralism şi un exclusivism politice. Deci, prin faptul că războiul este o continuare a politicii cu alte mijloace, armata, nici pe departe, nu poate fi interpretată ca a fi neutră din punct de vedere politic întrucât chiar războiul este o formă de exprimare a politicii în alte condiţii decât cea de pace. Acest adevăr poate fi demonstrat logic prin următorul raţionament de formă silogistică: forţa este un instrument al puterii politice; armata este o forţă, deci armata este un instrument al puterii politice.

De aici rezultă că apolitismul şi neimplicarea armatei devin inoperante atât din perspectivă logică cât şi politică. Apolitismul este confundat în cele mai multe situaţii şi de către cei mai mulţi cu principiul nepartinităţii (partinitatea desemnând apărarea intereselor de grup), ceea ce este fals.

Faptul că nu acţionează-nu se pune în serviciul intereselor de grup ale unui partid sau ale unor grupări politice, nu înseamnă nici pe departe că instituţia militară este apolitică sau neutră. Armata face politica ţării şi este angajată în slujba poporului şi a intereselor naţionale, care în fond sunt tot componente ale politicii unui stat.

Din afirmaţia de mai sus putem desprinde, ca un prim aspect, neutralitatea atitudinală politică prin neangajarea sa în disputele politice dintre partide şi puterile de stat. Dar armata şi puterea militară îşi menţin acest statut de neutralitate numai în condiţiile unei subordonări limitate faţă de putere nu şi atunci când este subordonată exclusiv puterii, cum a fost înainte de decembrie 1989 şi chiar şi în prezent, în condiţiile în care interesele naţionale şi suveranitatea sunt lezate şi când armata, ca principală forţă a puterii, trebuie să intervină.

Ca instituţie, armata este investită cu o anume împuternicire, delegare de competenţă, dar şi cu restricţii şi constrângeri care îi îngrădesc libertatea şi o fac dependentă de cei care guvernează. Ea nu îşi este „propriul stăpân" şi nu este nici autonomă, ci reprezintă un mijloc care acţionează aşa cum i se „comandă". Deci, domeniul militar este un subsistem care se supune coordonării puterii politice şi se situează faţă de puterea politică în acelaşi raport în care se găseşte forţa faţă de putere, adică ca putere în acţiune (forţa militară în raport cu o forţă latentă-puterea politică). Dacă puterea este potenţialitatea-forţa latentă, atunci puterea implică şi chiar determină forţa. Particularizând acest raţionament putem deduce că şi puterea politică se află într-un raport de implicaţie, cauzalitate cu forţa militară. Din punct de vedere logic este mai corect să operăm cu conceptul de forţă militară şi nu putere militară, forţa militară fiind implicată în puterea politică, deci devine o parte integrantă a acesteia şi a întregii societăţi, demonstrând totodată că subsistemul militar este element-componentă a sistemului social.

Maniera reductivistă de interpretare a raportului dintre sistemul militar (puterea militară – armată) şi puterea politică conduce la o minimalizare a rolului şi funcţiilor armatei şi sistemului militar. De aceea considerăm oportun şi necesar să operăm cu un alt concept şi cu un alt raport, cel dintre puterea armată şi forţa militară, ele nefiind nici pe departe substitutive, ci doar interferente în anumite situaţii, cum ar fi starea de război şi de conflict militar. Această manieră de abordare ridică o altă întrebare, şi anume cea care prin răspunsurile date defineşte şi delimitează structural şi funcţional puterea armată şi în ce raport se situează aceasta cu forţa militară.

Sub raportul sferei şi conţinutului, sfera puterii armate este mai diversificată decât forţa militară şi ar cuprinde:

1. forţele armate ale sistemului militar potenţial;
2. potenţialitate militară (resursele, capacitatea de a mări sau perfecţiona forţe militare);
3. prestigiul - statusul militar (ceea ce vizează capacitatea de descurajare suferită de predispoziţia unui stat de a recurge în anumite împrejurări la ameninţări militare).

În raport cu puterea armată sau militară, forţa militară este exercitată numai în situaţii de război sau de dictatură militară îndeplinind sau substituindu-se în rolul de putere militară şi când aceasta poate prelua şi funcţia de putere politică. De regulă, în societăţile civile, puterea politică, prin legitimitatea şi autoritatea sa, are rol coordonator asupra celorlalte puteri, inclusiv asupra celei militare.

Forţa militară, adică puterea militară în acţiune, este utilizată mai mult în situaţiile conflictuale sub următoarele forme:

a) ca mijloc principal în desfăşurarea războiului când este depăşită faza negocierilor;

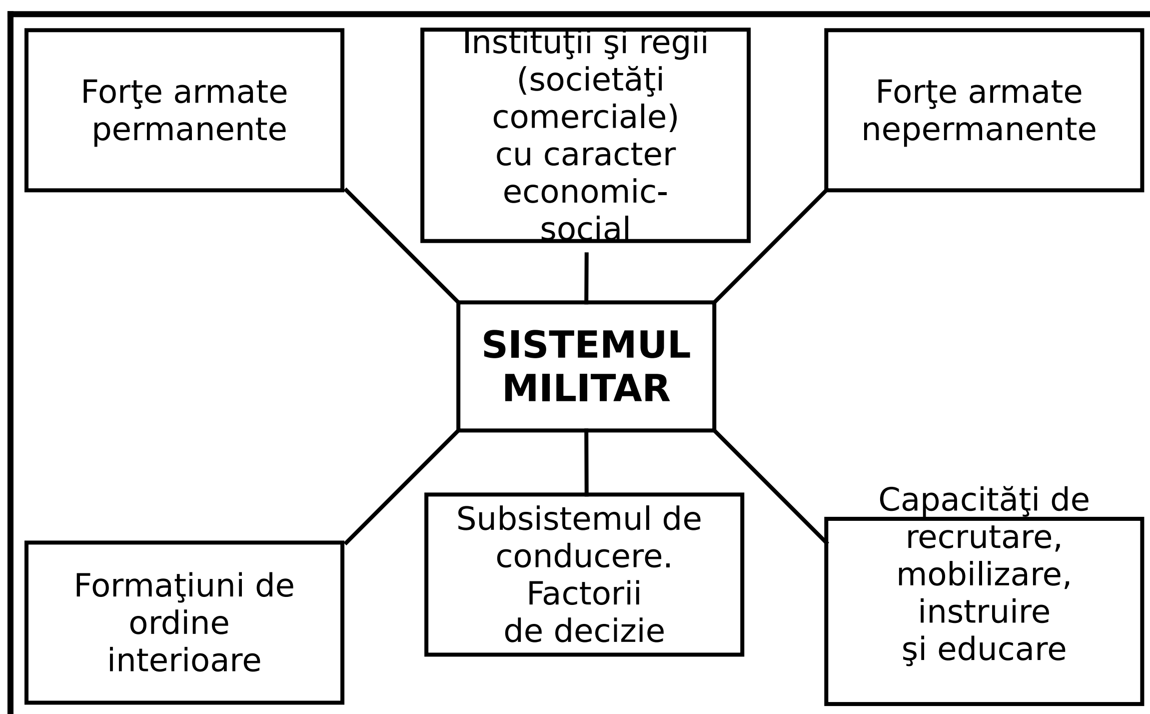
b) ca forță de descurajare în cadrul intervențiilor militare pentru realizarea unor obiective politice limitate, fără a se apela efectiv la arme (mai ales în politica de descurajare prin înarmare cum a fost în cadrul Războiului Rece).

Prima formă de manifestare a forței militare se poate desfăşura atât în plan național cât şi internațional, fiind bine cunoscute operațiile de intervenție a armatei în restabilirea păcii şi echilibrului social din diverse țări şi zone. Un exemplu concludent este intervenția militară în Afghanistan a fostelor trupele sovietice şi a actualei alianțe anglo-americane, precum şi a trupelor americane în Irak şi, mai recent, misiunea umanitară ce a făcut necesară intervenția militară a mai multor state în Bosnia-Herțegovina, în Albania şi în Macedonia. În plan național, armata este chemată să intervină când forțele de ordine publică nu pot stăpâni anumite evenimente. În acest sens, a fost adoptată o legislație specifică de la o țară la alta, la noi asemenea prevederi legislative se regăsesc în art.12 lit.3 din Legea nr.41/1990 privind organizarea şi funcționarea M.Ap.N sau art.46 lit.c din Legea nr.26/1994 privind organizarea şi funcționarea Poliției române.

În cea de a doua variantă, politicul apelează la forța militară pentru a paraliza inițial puterea altor state (clasic fiind embargoul) şi apoi de a lua sub control situația dintr-o anumită zonă atunci când deține o superioritate sub raportul puterii. în aceste condiții adversarul percepe starea de inferioritate, fiind nevoit să accepte, fără opoziție, condițiile impuse. Principalele misiuni sau modalități de exercitare a forței prin această formă a forței militare ar fi:

a) ocuparea unor instituții politice, centre administrative şi de comunicare;
b) blocarea forțelor adverse şi imposibilitatea de a mai putea reacționa;
c) instituirea ordinii militare - starea de asediu;
d) arestarea factorilor de decizie şi înlocuirea lor (puciul, lovitura de stat);
e) realizarea unei zone tampon între părțile aflate în conflict etc.

Nu vom înțelege nici raportul putere politică – putere militară şi, cu atât mai puțin cel dintre puterea militară şi forța armată în afara delimitării structurii sistemului militar prin care se exercită practic puterea militară ca forță. Ca subsistem al sistemului social global sistemul militar cuprinde totalitatea formațiunilor militare de care dispune un stat, organizate, pregătite şi întreținute potrivit unor principii determinate, după modelul de mai jos:

Nu vom insista asupra acestui sistem militar şi nici asupra puterii militare, ci vom menţiona doar faptul că el cuprinde unele componente ce au „vocaţie" mai mult spre putere, iar altele spre forţă. În prima categorie includem forţele armate permanente şi sistemul de conducere, iar în calitate de forţă militară devin atât forţele permanente cât şi cele nepermanente, precum şi conducerea cu celelalte componente posibil de a fi puse în acţiune direct sau indirect. Rezultă şi de aici că puterea militară se află în strânsă interdependenţă cu forţa militară, ele fiind interferente şi interdependente, şi numai în anumite condiţii identice.

Există şi alte opinii legate de structura puterii militare. K. Knorr, în lucrarea „The Power of Nations. The Political Economy of International Relations" citată de V. Măgureanu, distinge următoarele trei componente ale puterii militare: forţele armate; potenţialul militar (capacitatea de a mări sau îmbunătăţi forţele militare existente); reputaţia militară, adică presupunerea altor actori naţionali bazată pe experienţa din trecut că statul respectiv are dispoziţia mai mare sau mai mică de a recurge la ameninţări militare atunci când sunt încălcate interesele sale vitale. De această ultimă componentă se prevalează în prezent marile puteri şi superputeri mondiale, evidenţiindu-se tot mai mult în acţiunile întreprinse, disimulate uneori prin scopurile şi finalităţile instituite. De aceea astăzi mai mult ca oricând puterea capătă un caracter globalizat putându-se vorbi şi evidenţia, totodată, o aşa-numită putere internaţională asupra căreia vom insista în secvenţa următoare.

5.4. PUTEREA INTERNAŢIONALĂ

Schimbările radicale petrecute în ultimul deceniu al secolului XX coroborate cu criza politică mondială produsă de recentele atacuri teroriste şi de războiul antiterorist declanşat au condus la mutaţii radicale în sfera politicii şi puterilor mondiale, astfel că problematica distribuţiei şi a gestionării puterii internaţionale a devenit fundamentală în prezent şi în perspectivă. Putem vorbi mai mult ca oricând de o aşa-numită putere internaţională, precum şi de unele centre de putere, mai mult sau mai puţin transparente.

Ca variantă a conceptului de putere politică, adaptată sferei relaţiilor internaţionale, politica şi puterea internaţională (centrele de putere existente) au o configuraţie cu mult mai complexă decât se ştie şi cu atât mai mult cea internă – naţională. Dacă în politica internă principalul obiect de analiză şi acţiune este statul, în politica internaţională nu există un centru de putere similar statului, asemenea nuclee ale puterii nu aparţin exclusiv statelor chiar dacă politica se realizează şi prin intermediul unor structuri ale acestuia.

Diferenţe între politica statală şi internaţională apar şi prin resursele existenţei statale precum şi prin modalităţile de exercitare a puterii. Politica internaţională şi implicit puterea este în primul rând un derivat al puterii economice şi militare. Se vorbeşte în acest sens despre mai multe categorii de state şi puteri: state ca putere politică limitată, state ca mari puteri şi state super putere sau mega putere cum se autoevaluează în prezent Statele Unite ale Americii şi care îndeplinesc şi un rol de „arbitru" şi de „jandarm" în cadrul politicii internaţionale între state.

Criteriul care operează în această tipologie este, în primul rând, de natură economică şi militară. Războiul Rece şi Cortina de Fier au menţinut acest potenţial conflict militar delimitând mapamondul în două mari super puteri: S.U.A. şi fosta U.R.S.S. Astăzi se vorbeşte tot mai mult despre o mega putere şi de o putere a alianţelor militare şi politice, cum sunt tratatele politice şi militare – N.A.T.O., în primul rând, şi alte structuri de acest gen, care, într-o formă sau alta, se pot constitui în reale centre de putere.

Asemenea puteri operează în mod corelativ şi în plan economic, delimitându-se ţări puternic dezvoltate economic, ţări în curs de dezvoltare şi ţări slab dezvoltate economic. În raport şi în funcţie de acest potenţial economic se tipologizează şi marile puteri sau supraputeri, această delimitare a tipurilor de putere având o corespondenţă şi corelaţie cu potenţialul militar de care dispun. Se desprinde din acest punct de vedere o corelaţie intre diversele tipuri de putere, intre cea politică, economică şi militară. Sunt şi excepţii, când puterea militară poate devansa puterea economică, sau când puterea politică face abstracţie de celelalte două tipuri ale puterii. Ne referim la strategiile politice şi ale puterii unor asemenea state care adoptă politici pe fondul unor doctrine şi ideologii care au o incidenţă de factură religioasă, cum ar fi fundamentalismul islamic şi unde

puterea statală se exercită în asociere cu puterea ce o exercită religia în acțiunile politice şi militare desfăşurate. Puterea acestora se exprimă, în primul rând, prin forță, devenind mai mult o putere militară decât una politică şi cu atât mai puțin economică şi socială.

În acelaşi timp unele puteri îşi exercită autoritate prin influență şi menținerea zonelor de influență în plan politic şi strategic. Este cunoscut rolul jucat în istoria modernă şi contemporană de întâlnirile la vârf de la Yalta şi Malta, din acest punct de vedere prin episodul Yalta Europa de Est rămânând sub zona de influență a fostei U.R.S.S., iar prin reuniunea de la Malta a reprezentanților celor două superputeri (S.U.A. şi U.R.S.S.) s-a decis schimbarea politică în Europa prin desființarea propriu-zisă a sistemului comunist şi a încheierii într-o fază oarecare a Războiului Rece. O asemenea decizie politică nu putea fi luată decât de marile puteri internaționale, atât prin imixtiunea acestora în plan economic şi militar, cât şi prin intermediul unor organisme internaționale (F.M.I., Banca Mondială, N.A.T.O., U.E., şi al altor puteri oculte care guvernează prin umbră lumea, după opinia unor „conspiraționişti” şi teorii conspiraționiste).

5.4.1.Resursele puterii internaționale

În demersul analitic intreprins considerăm că nu este lipsit de importanță analiza resurselor acestei puteri în raport cu puterea internă - națională. Dacă în plan intern puterea se impune printr-o politică proprie cu privire la treburile interne ale unui stat pe fondul unor inegalități economice şi sociale, în politica internațională, la originea acesteia şi a puterii stă în primul rând inegalitatea națională, inegalitate determinată de mărimea țării (sub raport demografic şi teritorial), putere, bogăție, în ultimă instanță de putere economică şi militară. În asemenea condiții puterea unui stat este limitată, fiind în cele mai multe situații în conivență cu marile puteri şi cu politica internațională ale acestora diferențiindu-se de politica şi puterea națională sub raport funcțional şi teleologic (a interesului şi scopului urmărit). Statul unor asemenea țări îşi exercită o dublă putere: în raport cu politica internă (menținerea ordinii şi progresului social) şi în raport cu puterea internațională față de care este aservită prin autoritatea şi influența acesteia. Din rațiuni metodologice am numi o asemenea putere politică ca a fi o putere conivență sau prin conivență.

O asemenea putere s-a manifestat şi în raport cu puterea politică din țara noastră când influența autorității sovietice a fost decisivă sau, mai înainte, când politica regimului antonescian a fost subordonată puterii şi influenței lui Hitler. La fel îşi exercită şi în prezent puterea şi influența Rusia asupra Basarabiei sau S.U.A. asupra Taiwan-ului, precum şi alte puteri asupra altor țări şi state suzerane. Această formă modernă de exercitare a puterii şi a influenței marilor puteri asupra statelor este cea prin intermediul alianțelor militare. Un exemplu clasic îl reprezintă intervenția S.U.A. în Irak, intervenția forțelor alianței Nord Atlantice – N.A.T.O. în cadrul fostei Iugoslavii, iar în prezent intervenția alianței anglo-americane în Afghanistan. Să ne referim doar la „Sindromul Kosovo”, care este relevant din acest punct de vedere (despre ultima intervenție realizând o analiză detaliată într-un capitol anterior).

Ceea ce s-a întâmplat şi se mai întâmplă în această zonă geografică şi implicit în Afghanistan ilustrează ceea ce Simion Mehedinți considera a fi „geopolitica fazei atmosferice”. În acest sens autorul citat delimita şi am spune profetiza pentru geopolitica istoriei mondiale următoarele trei faze:

1. faza continentală, cu orizonturi spațiale închise;

2. faza oceanică, atunci când sunt puse în interacțiune toate continentele;

3. faza atmosferică, cea care derivă din rolul comunicațiilor moderne în modelarea spațiului.

Este fază în care predomină în ultimă instanță puterea distrugătoare şi nu cea pacificatoare, domnia războiului şi nu a păcii (este cunoscut în acest sens aşa-numitul „război al stelelor”, creație a fostului preşedinte american Reagan). Prin această fază sunt ignorate celelalte două prin care se exprimă dreptul şi suveranitatea popoarelor chiar dacă bătălia ce se duce vizează integrarea şi globalizarea, pe fondul unei ideocrații şi ne-am permite să spunem, a unei globatocrații care are la bază o filozofie globalistă.

Sunt câteva exemple care, desigur, ar putea fi continuate pe orice continent şi aproape în orice țară, care, mai mult sau mai puțin direct, cad într-o anumită zonă de influență a unor puteri politice

şi militare. Cu alte cuvinte politica şi puterea unui stat conţin mai multe influenţe şi elemente alogene (străine) şi eterogene, în contextul şi condiţiile globalizării delimitându-se influenţele şi autoritatea marilor puteri în raport cu autonomia precară şi limitată a puterilor autohtone. Este un adevăr indubitabil spre care tind marile puteri, asemenea tendinţe nefiind nici unice şi, cu atât mai puţin, singulare în istoria mondială. Ce au dorit Cezar, Traian, Alexandru cel Mare, Napoleon, Petru cel Mare, Hitler, Stalin sau alţi conducători şi dictatori ai istoriei nu sunt decât premisele globalizării în prezent. Simptomele şi am spune sindromul globalizării nu este de dată recentă, el avându-şi originile cu mii de ani în urmă când s-au desprins primele imperii mai mult sau mai puţin cunoscute, tendinţa expansionistă şi de dominare fiind un atribut genetic al fiinţei umane. Putem delimita din acest punct de vedere un sindrom filogenetic al puterii, alături de puterea reală şi specific umană.

Revenind la subiectul analizat, cel al puterii internaţionale, un cunoscut politolog american, J. Morgenthau, afirma că lupta pentru putere este un mobil al politicii internaţionale, inerentă naturii umane, o forţă biologică analogă cu lupta pentru existenţă, după cum susţinea Darwin, lupta pentru putere fiind o luptă pentru supremaţie. Instinctul puterii, al dominaţiei şi al expansiunii sunt instincte specific umane, dar cu antecedente şi ascendenţă în plan filogenetic, şi care cunosc formele cele mai vizibile de manifestare prin intermediul politicii internaţionale, de dominare şi dictat. Acelaşi politolog avea să susţină caracterul nativ şi iminent al politicii şi puterii internaţionale prin următoarea afirmaţie, care capătă statutul unei adevărate teorii privind geneza puterii: chiar dacă obiectivele - idealul oamenilor politici sunt exprimate sub formă mascată în plan ideologic, ca ideal religios, filosofic, economic, sau social – moral, acestea se vor materializa prin intermediul puterii şi al forţei şi în scopul preluării puterii. Pentru a înţelege această afirmaţie prezentăm următoarele exemple: cruciaţii şi cruciadele, trimiterea şi invazia trupelor militare americane pe teritorii străine sub conducerea preşedintele W. Wilson sub motiv că vrea să le facă sigure pentru democraţie; naziştii şi personajul lor de tristă amintire care pretindeau că Germania este superioară din punct de vedere biologic prin rasa sa ariană şi, de aici, tendinţa de cucerire a întregii lumi. Toţi însă – conchide autorul citat – recurgeau la putere şi forţă pentru a-şi atinge obiectivele (H.J. Morgenthau). Coroborat cu asemenea intenţii „pacifiste" şi „inocente" ne întrebăm care a fost „raţiunea" intervenţiei militare a statelor fostei alianţe a Tratatului de la Varşovia în fosta Cehoslovacie, în 1968, şi, mai recent, a intervenţiei distrugătoare a Alianţei Nord Atlantice în fosta Iugoslavie sau S.U.A. în Vietnam, Irak şi Afghanistan ?, ca să ne limităm doar la asemenea „gesturi" filantropice. Răspunsul nu poate fi găsit decât în zona puterii şi a atributelor acesteia, adică a influenţei şi uneori a aroganţei politice şi a sentimentului de mare putere al unor state. Este pe deplin justificată definiţia metaforică şi, am spune simbolică, dată puterii de către fostul secretar de stat al S.U.A., Henri Kisinger, cea de a fi cel mai puternic afrodisiac, puterea stimulând anumite acte şi manifestări instinctive cu o pretinsă raţionalitate, dar care atrage şi satisface la fel ca şi instinctul sexual, perceput ca o anumită trebuinţă biologică, care devine dominantă uneori în raport cu celelalte trebuinţe superioare.

În acest sens Morgenthau defineşte puterea ca „dominaţie a omului asupra minţii şi acţiunii altor oameni". Prin aceasta se explică războaiele şi atrocităţile istoriei, dominaţia şi exploatarea celor slabi de către cei puternici în afara oricărui sentiment uman. Aceasta şi pentru faptul că puterea nu numai corupe, ci şi dezumanizează. La baza oricărui conflict social stă mai mult instinctul, lupta pentru putere de cele mai multe ori fiind în afara raţiunii, având conotaţii mai mult de natură iraţională. Încă din antichitate, când interesele economice şi militare erau mai puţin resimţite, asemenea tendinţe hegemonice (hegemonia presupune existenţa unui centru suficient de puternic pentru a-şi impune influenţa în problemele cruciale ale relaţiilor internaţionale, fără ca să fie desfiinţată autonomia politică a celorlalte state şi deci posibilitate însăşi a înlăturări sau înlocuirii puterii hegemonice, în cele mai multe situaţii cucerirea poziţiei hegemonice fiind stimulentul organic al puterii în calitate de mare putere – Power politics şi Machtpolitik) de impunere a influenţei au existat sub forma rivalităţilor dintre cetăţile greceşti Atena şi Sparta, dintre Persia şi Macedonia, nemaivorbind de hegemonia imperială a Romei antice şi a întregului imperiu roman, sau mai târziu a celui otoman, rusesc, habsburgic, întreaga istorie a umanităţii fiind marcată de această dorinţă expansionistă şi de lupta pentru putere şi dominare. Ulterior asemenea forme şi

tendințe capătă manifestări mai deghizate, dar care într-o modalitate sau alta vizează tot puterea şi dominația, într-o expresie mai modernizată, influența prin putere şi autoritate.

5.4.2. Modele ale puterii internaționale

Într-o formă teoretică modernă sunt construite diferite modele de preluare a puterii. Remarcabile sunt modelele puterii internaționale concepute de M. Kaplan. Chiar dacă ele sunt depăşite în prezent, sistemul bipolar nemaiavând relevanță politică şi cu atât mai puțin militară, sistemul nefăcând referință la o țară – putere, ci la alianțe în cadrul unui aşa-zis sistem. Deşi autorul citat îşi propune să construiască modele pe baza analizei sistemice, principiul organizator şi vectorul fundamental rămâne tot puterea. Kaplan delimitează şase tipuri de sisteme internaționale ale puterii:

- *sistemul echilibrului de forțe;*
- *sistemul bipolar destins;*
- *sistemul bipolar rigid;*
- *sistemul bipolar universal;*
- *sistemul bipolar ierarhic;*
- *sistemul unităților – veto* (în care autorii – deținătorii puterii se pot distruge reciproc).

Nu stă în intenția noastră de a analiza aceste sisteme. Se subînțelege diferența unui sistem față de celălalt, precum şi caracterul mai mult sau mai puțin pacifist al acestor sisteme. Preferabil ar fi, desigur, sistemul echilibrului de forțe, dar, după cum este ştiut, prin această politică de descurajare a forțelor echilibrul era destul de fragil, marile puteri deținând secrete militare, periclitând un asemenea prezumtiv echilibru.

La baza sistemului internațional al puterii stau în mod evident relațiile de putere, numărul şi puterea membrilor – țărilor sistemului. Astăzi un accent mai mare se pune nu atât pe componenta demografică, ci pe forța şi puterea militară, manifestându-se tot mai mult tendința de exacerbare a puterii militare față de puterea politică, obiectivată în ultimă instanță prin alte mijloace de natură militară. Este bine cunoscută din acest punct de vedere definiția dată războiului de către Clausewitz ca a fi „continuarea politicii prin alte mijloace”. Ceea ce înseamnă că războiul este un mijloc al politicii şi, implicit, al puterii. De fapt am spune şi de drept o reală putere nu poate exista în afara puterii militare şi cu atât mai puțin o putere internațională, fie ea unilaterală, fie mijlocită prin intermediul alianțelor. Din acest punct de vedere, în politica internațională, afirma Morgenthau, forța armată, ca o amenințare sau ca un potențial este cel mai important factor material al puterii politice al unei națiuni; folosirea ei în război marchează substituirea puterii politice prin cea militară.

Teoria politicii internaționale emise de Morgenthau nu cunoaşte un consens anonim având oponenți şi critici. Unul dintre aceştia este K. I. Holsti, care, criticând ambiguitatea teoriei lui Morgenthau: prezintă lupta pentru putere ca fiind cauza determinată a politicii pe de o parte, iar pe de altă parte puterea defineşte caracterul relațiilor şi constituie, totodată, mijlocul pentru atingerea scopului. Din cauza acestei ambiguități, conchide Holsti, nu ştim ce anume explică sau nu explică conceptul de putere în sfera politicii internaționale. Obiecția sa nu rămâne la nivel contestatar, ci adânceşte problema dezbătută şi în plan epistemologic, propunând ca acest concept al puterii să fie divizat în trei elemente – dimensiuni distincte:

1. actul (procesul, relațiile);

2. capacitățile folosite pentru a face ca exercitarea influenței să fie reală (astăzi se utilizează tot mai mult în limbajul strategiilor politicii mondiale conceptul de interoperabilitate şi chiar de intercapabilitate);

3. reacția față de act.

Nu vom detalia problematica ce face referință la act şi reacțiile față de act. Subînțelegem uşor procesul şi, mai ales, relațiile de putere. Un accent mai mare îl vom pune pe influența în cadrul puterii internaționale, despre celelalte tipuri şi roluri ale influenței am discutat în alte secvențe ale lucrării. Vom beneficia în acest sens de opinia lui Holsti asupra acestei atribuții a puterii, care este influența.

Prin *influență*, Holsti înțelege actul prin care statul X îl determină pe statul Y să facă un anumit lucru pentru care sunt utilizate patru tehnici tipice, cum ar fi: convingerea, oferirea unor recompense, amenințarea sau sancțiunea şi folosirea forței. Considerăm că modalitatea extremă la care se recurge, adică la forța militară, depăşeşte influența propriu-zisă, prin consecințele ce decurg în urma unei asemenea intervenții militare. Influența poate fi considerată doar în planul negocierii şi al escaladării conflictelor militare, nu şi în desfăşurarea propriu-zisă a acestora. Acordând un rol deosebit de important influenței, Holsti considera că aceasta se constituie în parte drept componentă a puterii şi, totodată, punct de plecare în analiza acestui concept, pe care îl vom decela semantic şi noi.

Puterea nu este numai un concept abstract şi disociat realităților sociale, politice, economice şi umane. Atât în plan național cât şi în plan internațional, politica şi puterea au o infrastructură, organizațională, exprimată la rândul său prin anumite structuri politice şi mecanisme. În cadrul politicii şi puterii internaționale, puterea este legată de stat şi organisme internaționale transnaționale. Aşa cum am arătat deja, puterea se află în corelație cu statul național care, la rândul său, reprezintă unitatea de bază a sistemului internațional. Uneori, cu un anumit tip de stat, cum este cel teocratic reprezentat de Vatican şi unde puterea națională, funcționează parțial ca o putere suprastatală (este adevărat, cu timpul influența Vaticanului ca putere politică este diminuată, exercitându-şi influența mai mult în plan religios).

Această influență religioasă este, astăzi, tot mai mult înlocuită cu influența economică şi, mai ales, cu forța militară. Au apărut centrele de putere cu rol de menținere a ordinii mondiale sau de schimbare a acestei ordini. Statele occidentale, europene, în alianță cu S.U.A., au decis schimbarea vechii ordini şi a vechii scene politice mondiale, prin desființarea sistemului politic comunist, rămânând unele redute ale acestuia în Asia şi America Latină (China şi Cuba). Marile puteri şi, mai ales, alianțele militare, prin aşa-numita putere internațională, lezează suveranitatea altor state şi a altor puteri afectând, în acelaşi timp, echilibrul şi securitatea internațională şi, nu în ultimă instanță, inegalitatea economică şi politică prin influențele exercitate şi statutul deținut. Atâta timp cât vor exista state mai puternice şi mai slabe, mai bogate şi mai sărace, mai dezvoltate şi mai slab dezvoltate, un centru şi o periferie, va exista şi puterea internațională, chiar dacă prin globalizare se încearcă camuflarea acestei intenții.

Influența şi puterea se vor exercita prin alte căi şi alte mijloace, lupta pentru putere devenind un perpetuum mobile, o legitate socială perenă. Se va menține atât timp cât omul va fi avid de putere, fapt necontestat de-a lungul întregii istorii a umanității şi cât va fi nemulțumit cu ceea ce îi este atribuit de natură ca specie integrată şi nu ca dominator, aşa cum se manifestă prin unii reprezentanți ai săi şi, îndeosebi, prin cei care gestionează în prezent lumea şi popoarele. În fond, prin putere şi politică se realizează schimbarea socială şi mondială, politica şi implicit puterea devenind catalizatorul acestei metamorfozări şi dinamici mondiale. De ceea ce trebuie să se țină seama în politică, este până la ce limite trebuie să se extindă politicul în viața socială şi mondială, şi, mai ales, ce rol are de îndeplinit puterea politică în raport cu celelalte tipuri şi structuri ale puterii. Spre acest deziderat ne îndreptăm şi noi efortul prin demersul întreprins asupra politicii şi asupra puterii în multiplele sale forme de manifestare şi acțiune.

Puterea internațională sau globalizarea puterii prezintă în prezent o tendință destul de nebuloasă şi contradictorie. Ne referim cu precădere la unul din organismele politice şi militare care gestionează politica militară, la Alianța Nord Atlantică – N.A.T.O. Acest aspect contradictoriu emerge mai ales după căderea Cortinei de Fier, a regimurilor politice comuniste şi după sfârşitul Războiului Rece, când practic acest organism politic şi militar şi-a pierdut sensul inițial şi funcțiile sale. Realitatea politică şi militară infirmă însă o asemenea supoziție întrucât chiar dacă blocul comunist reprezentat prin fostul Tratat de la Varşovia a fost desființat, tendințele hegemonice ale unor state nu au dispărut (referință directă fiind făcută prin spațiul european la Rusia – Comunitatea Statelor Independente), ceea ce face ca N.A.T.O. să se extindă în partea sud-este europeană prin aderarea a noi state pe lângă cele 19 existente în prezent.

Desigur, rolul şi sarcinile acestui organism sunt de altă natură, pe lângă contracararea unor forțe militare care atentează la principiile democrației şi se opun libertăților democratice, în lume există foarte multe probleme care trebuie monitorizate şi soluționate de către o forță suprastatala

internațională, cum este N.A.T.O. şi puterea sa militară şi politică. Sunt încă multe conflicte locale şi zonale (după scenariul unora fiind provocate şi întreținute logistic şi militar chiar de N.A.T.O., prin politica şi cinismul afirmat, sensul acestui organism fiind de destabilizare locală şi zonală, prin aceasta demonstrându-şi forța şi rolul de arbitru internațional) care trebuie soluționate în vederea realizării unui echilibru politic şi militar local, zonal şi chiar internațional.

Schimbările politice, economice şi sociale, naționale şi internaționale impun mutații radicale şi în plan doctrinar şi, mai ales, strategic la nivelul acestei puteri. Astăzi doctrinarii şi strategii acestuia vorbesc tot mai mult de "un nou N.A.T.O." care are drept scop garantarea stabilității în Europa şi în lume şi care devine dintr-o forță militară, o "forță diplomatică", participând activ şi competent la soluționarea marilor probleme cu care se confruntă lumea în prezent, erijându-se într-un apărător – garant al democrației şi instituțiilor democratice naționale şi internaționale.

Aşa cum afirma W. Havel, în discursul la care am făcut referință, N.A.T.O. începe să se transforme din principalul mijloc de apărare a lumii democratice împotriva expansionismului rusesc într-o organizație de securitate cu adevărat regională, într-una din componentele viitoarei ordini mondiale multipolare şi nu a uneia bipolare, cum încearcă să se acrediteze ideea unei megaputeri, cum ar fi S.U.A., după părerea noastră. Noua ordine politică va fi caracterizată prin dezvoltarea marilor grupări regionale, unde fiecare stat, mare sau mic, prin noile alianțe şi grupări va deveni o personalitate. Va avea loc o fuzionare a puterii statelor, credem că nu în dauna monopolizării, ci a globalizării, care, chiar dacă induce efecte negative la nivelul țărilor mai slab dezvoltate, cel puțin teoretic înseamnă altceva decât limitarea autonomiei naționale, ci punerea în valoare a statelor în contextul unei configurații noi, în care fiecare stat să dispună de o putere ca parte, prin puterea întregului. Este un deziderat greu realizabil cât timp interesele marilor puteri le subordonează pe cele ale statelor mai mici, asimilate celor mari şi nu integrate în adevăratul sens al cuvântului. Există mai multe teorii asupra acestei problematici, una dintre acestea fiind cea a lui Welleistein, teoria sistemelor mondiale, care evidențiază efectele negative şi politica de dictat a marilor puteri în raport cu celelalte state, ceea ce de fapt este demonstrat şi în prezent prin imixtiunea acestor puteri, în mod deosebit a Alianței Nord Atlantice în teritoriul fostei Iugoslavii, iar un scenariu prevede ca o asemenea intervenție "paşnică" să urmeze în România, idee acreditată de mai mulți analişti politici, o asemenea problematică fiind amplu analizată de Corneliu Bianu, în lucrarea „Scenariul N.A.T.O. pentru Dezintegrarea României", idee regăsită şi într-o publicație grecească "Expres" în care se confirmă cel puțin la nivel de scenariu o asemenea intenție.

5.4.3. Nivele ale politici şi puterii internaționale

Problematica puterii internaționale şi a raporturilor de putere pe scară mondială prezintă în prezent una dintre cele mai mari probleme, atât în plan național şi internațional, ştiințific, politic şi, mai ales, strategic. Analiştii constată sub raport ştiințific că în acest spațiu teoretic al ştiințelor sociale contemporane, mai ales în politologie, s-au conturat patru nivele distincte ale studierii ordinii internaționale şi implicit ale politicii şi puterii mondiale:

Primul nivel este cel descriptiv, adică cel al examinării practicilor şi instituțiilor care au asigurat şi asigură încă un minimum de ordine, al prezentării avantajelor şi slăbiciunilor acestora şi al criticii încercării lor mai mult sau mai puțin reuşite de a perfecționa această ordine, inclusiv prin tratativele de a trece dincolo de statul național, chiar pe calea – dovedită neviabilă – a constituirii unui "guvern mondial", ceea ce după unii există şi se manifestă ca o putere ocultă în virtutea căreia se desfăşoară toate evenimentele politice interne şi internaționale; este vorba despre puterea francmasonica şi "guvernul din umbră" asupra cărora vom insista în cele ce urmează, fără pretenția de a elucida şi epuiza un subiect atât de controversat şi ocultat în acelaşi timp.

Al doilea nivel, acest nivel al teoriei generale a raporturilor între state, pune accentul pe rolul determinant al statelor pe scena mondială. Este punctul de vedere al şcolii "realiste" înclinată spre evaluarea raporturilor de forță şi a politicii de putere emanând din mijloace militare capacitatea economică şi considerente geopolitice. Este şcoala care critică diversele "iluzii idealiste", între care slăbiciunea dreptului internațional, supraevaluarea organizării internaționale şi instabilitatea diplomației echilibrului care, de fapt, sunt nişte realități cu care se confruntă lumea contemporană şi nu simple iluzii oferite de această teorie de la acest nivel.

Al treilea nivel este cel al teoriilor sistemelor interstatale, care au în vedere ansamblul entităților statale în competiție sau concurență, căutând să degajeze principalele variabile, precum şi regulile jocului din mediul interstatal. Aceste teorii scot în evidență deosebirile sau departajările între structura sistemului, adică distribuirea puterii în câmp diplomatic, şi procese, adică relații între unități. Cea mai mare parte a acestor teorii distinge sisteme bipolare şi sisteme multipolare, sisteme omogene şi eterogene, dar şi ansambluri dominate de către o putere hegemonică, am spune noi cum se revendică S.U.A., ca sistem unipolar prin caracterul de megaputere, dincolo de un sistem multipolar şi cu atât mai puțin bipolar, care s-a desființat prin căderea Cortinei de Fier şi sfârşitul Războiului Rece. Într-un asemenea context se prefigurează o nouă configurație de putere internațională, tot mai confuză prin manifestările şi implicările sale în plan național şi zonal, prezentul fiind caracterizat printr-o experimentare politică şi militară, printr-o tatonare prin care se încearcă găsirea acelor soluții care să pună bazele unei noi stări şi ordini politice şi militare, şi aceasta cu atât mai mult cu cât vechea ordine mondială de până la atacul terorist din 11 septembrie 2001 nu mai corespunde filosofiei politice şi noilor realități social-politice, impunându-se restructurări calitative în plan mental şi atitudinal şi o nouă concepție despre viață şi societate.

Al patrulea nivel este cel ce vizează expansiunea şi monopolizarea puterii prin intermediul corporațiilor internaționale, în esență a liberalismului corporatist şi în mod special a puterii corporatiste americane. Prin acest nivel de reprezentare şi obiectivare a puterii se evidențiază mai mult dominarea puterii economice americane şi a marilor corporații internaționale, unicul criteriu al acestei puteri fiind cel financiar, la baza sa stând mitul banilor. Aşa cum arăta D.C. Korten, corporațiile conduc lumea. În goana după creşterea economică ideologia pieței libere a fost îmbrățişată de întreaga lume cu fervoarea unei credințe religioase fundamentaliste. Banii sunt singurul ei criteriu valabil, iar practica sa este cea de promovare a unei politici care adânceşte pretutindeni dezintegrarea ecologică şi socială. Economia şi valorile economice-financiare sunt unicele valori şi sfere de interes ale acestor puteri corporatiste, ele devenind un crez greu de înlocuit cu alte valori spirituale sau morale. În acest sens, sociologul australian Michael Pusey arăta că economia a fost redusă la un „scut ideologic împotriva introspecției inteligenței şi a responsabilității civice”, studiul economic devenind o modalitate nu atât de cunoaştere cât mai ales de îndoctrinare ideologică, din ştiință devenind o ideologie şi chiar un mit.

Convingerile ideologiei liberaliste (libertarismului) sunt cunoscute oricărei persoane familiarizate cu discursul economic contemporan, în esență acestea vizând: creşterea economică, piața liberă, globalizarea economică, privatizarea, dreptul de proprietate, contractele, motivația economică, acțiunea, concurența etc., toate devenind rezultatul unei anumite politici şi, ne-am permite să spunem, chiar educații politice în coroborare cu puterea politică şi cea economică. A fi „uman” în concepția liberalismului şi a puterii liberale corporatiste înseamnă, în primul rând, să acumulezi şi să promovezi lăcomia şi spiritul de achiziție şi conservare. Se poate deduce cu uşurință că o asemenea ideologie are un caracter dominator şi extremist denigrând cele mai fundamentale valori şi idealuri ale omenirii. Sub diversele sale forme de manifestare, această ideologie cunoaşte diferite denumiri: economie neoclasică, neoliberală sau libertaristă, neoliberalism, capitalism de piață sau liberalism de piață.

Noua formă a libertarismului corporatist are la baza sa mai multe grupuri de susținători (unii fiind clasificați ca adepți ai raționalismului economic, concept ce aparține sociologului australian) şi care reunesc mai mulți economişti ai şcolii neoclasice în economie. Adepții raționalismului economic au valorificat ideea conform căreia economia este singura ştiință socială cu adevărat obiectivă, independentă de valori. La baza acestui curent stă un anume principiu logic al economiei neoclasice, acela conform căruia indivizii sunt motivați în primul rând de interesul propriu şi având libertate maximă fără restricții, prin opțiunile lor bazate pe urmărirea acestui interes, obținând rezultate optime din punct de vedere social. Între raționalismul economic şi ideologie există anumite relații: raționalismul economic conferă ideologiei de piață legitimitatea sa intelectuală, iar ideologia oferă economiştilor o puternică bază politică, adepții pieței libere oferă coaliției o concepție morală şi filosofică întemeiată pe drepturi individuale. Ideea pe care se fundamentează această teorie este că „premisa egalității morale este definită de drepturi şi nu de valori” (cf. Roger Pilon).   Totodată, exegeții acestei teorii consideră că drepturile şi proprietatea sunt inseparabile şi că proprietatea este

fundamentul tuturor drepturilor noastre naturale. Liberalismul de piață conferă ideologiei dominante aura sa de legitimitate morală. Am insistat asupra acestor aspecte întrucât şi în cadrul ideologiei liberalismului de la noi sunt promovate asemenea idei şi principii care, de cele mai multe ori, sunt în contradicție cu intențiile şi practicile politice desfăşurate de către reprezentanții acestui curent şi acestor doctrine politice.

În fond corporațiile sunt organizații multinaționale animate de interese proprii, care reunesc resurse financiare imense şi profesionişti care vizează, în ultimă instanță, preluarea puterii financiare şi politice de către aşa-numitele oligarhii impunându-se pe piața mondială şi în politică ca noi forme şi centre ale puterii. Ele există pentru a-şi urmări interesele proprii de maximalizare a profiturilor (fără a deveni filantropice şi umanitare cum disimulează de cele mai multe ori.

În esență, orice corporație este o entitate multinațională, de regulă, străină statelor şi societății în care ființează, având un singur obiectiv: să reproducă bani, să se hrănească şi să se înmulțească. Corporațiile reunesc, uneori, mii de oameni în cadrul unei singure structuri şi care are capacitatea de a-i obliga pe membrii lor să acționeze concertat în concordanță cu un scop al corporației care nu e neapărat şi individual. Printre aceste corporații care îi „izolează" pe cei bogați şi puternici se numără cei de pe aşa-numita piață „magică", cum ar fi instituțiile corporatiste cu vocație mondială, în speță Banca Mondială şi Fondul Mondial Internațional. Aceste două instituții sunt susținătoare frecvente are raționalismului economic şi ale strategiilor de piață bazate pe creştere economică şi orientarea spre export.

Aşa cum ne putem da seama, corporațiile sunt instituții mondiale cu interese deasupra celor internaționale, manifestându-se tot mai mult formele corporatiste „fără țară", fiind desprinse de țările lor de origine. Tendința este spre transnaționalism care implică integrarea operațiunilor globale ale unei firme în jurul unor rețele de furnizori integrate în plan vertical. Deoarece întreprinderile multinaționale trec peste granițele internaționale, multe dintre ele sunt mai puțin interesate de promovarea obiectivelor naționale decât de urmărirea scopurilor interne ale firmei, în principal creşterea profiturilor, proprietatea asupra tehnologiilor, încheierea unor alianțe strategice, profitul asupra investițiilor şi puterea de piață. Puterea economică va substitui şi determina în viitor puterea politică şi chiar pe cea militară întrucât unele corporații vor deține monopolul puterii în defavoarea celei clasice – politice. Putem afirma fără nici o reținere că unele acțiuni militare şi implicit unele decizii politice nu sunt străine de asemenea interese, corporațiile ce au ca obiect fabricarea armamentului influențând în mare parte deciziile şi puterea politică în vederea desfăşurării şi consumării unui asemenea arsenal militar. Va avea loc astfel o fuzionare a puterilor corporatiste cu politicul, ceea ce într-un limbaj tehnic este desemnat prin amintita deja putere oligarhică, viitorul aparținând mai mult acestui tip de putere decât formelor clasice ale puterii, însăşi democrația va fi afectată printr-o asemenea tendință de polarizare şi, mai ales, globalizare a puterii, când puterea internațională, mai bine zis anumite centre ale puterii, vor domina prin influența lor lumea şi statele acesteia. Însuşi rolul guvernelor şi al statului se schimbă, multe influențe şi alianțe dintre țări fiind preluate de puterea corporatistă şi de globalizarea puterii economice şi politice.

O asemenea tendință este regăsită la S.U.A. după cel de-al doilea război mondial şi reiterată în perioada Războiului Rece, pe prim plan stând globalizarea economică şi ulterior cea politică, acestei superputeri revenindu-i responsabilități de ordin mondial, fapt ce i-a permis intervenția militară şi emiterea unor embargouri economice unor state. Pentru a-şi camufla asemenea intenții hegemoniste s-a înființat un bloc politic militar – Alianța Nord-Atlantică - N.A.T.O. (1949) – şi Organizația pentru Cooperare şi Dezvoltare Economică (O.C.E.D., în 1961). Înaintea acestei organizații s-au pus bazele viitoarei şi actualei Uniuni Europene (1954) în urma întâlnirii unui grup de lideri nord-americani şi europeni din localitatea Oosterbeek (Olanda), la hotelul „Bilderberg". Următoarele întâlniri ale aşa-numitei comisii Bilderberg şi relațiile pe care le-a promovat au jucat un rol semnificativ în naşterea Uniunii Europene. De asemenea acțiuni n-au fost străini nici preşedinții S.U.A. Eisenhover şi nici J.F. Kennedy care au desemnat membrii comisiei amintite în aproape toate funcțiile cheie din Departamentul de Stat al S.U.A. Ulterior s-a instituit trilateralismul care reunea America de Nord (S.U.A. şi Canada), Europa Occidentală şi Japonia. În 1973 D. Rockefeller, preşedintele Băncii Chase Manhattan şi Zbigniev Brzezinski inițiază Compania Trilaterală, ultimul îndeplinind rolul de director şi coordonator până în anul 1977. Ultimii

preşedinţi ai S.U.A., J. Carter, G. Bush şi B. Clinton au fost toţi membri ai Comisiei Trilaterale, un argument în plus în a demonstra rolul pe care-l deţine o asemenea putere corporatistă cu statut de putere internaţională. În afara acestor reprezentanţi de la vârful puterii au făcut parte şi alţi demnitari americani (miniştri, secretari de stat), cum ar fi Christopher Warren. De asemenea, mai cuprindea funcţionari superiori de la cele mai înalte niveluri instituţionale, cum ar fi cele cinci din cele şase mari bănci internaţionale, precum şi pe unii manageri şi redactori ai unor instituţii mass-media, fapt ce demonstrează rolul de putere al mediei. Rezultă că în cele mai declarate state democratice, cum sunt S.U.A., acţiunile politice şi puterea oligarhică sunt cele care domină şi menţin puterea acaparând controlul instrumentelor de guvernare.

În esenţă, trebuie arătat că globalizarea economică şi constituirea unor asemenea corporaţii nu este întru-totul în interesul populaţiilor şi naţionalităţilor unor ţări şi state. A devenit deja o axiomă cunoscută faptul că puterea politică se întrepătrunde cu cea economică şi, în esenţă, cu marile puteri corporatiste. Cu cât este mai mare corporaţia cu atât mai mari sunt concurenţii săi dominanţi şi cu atât se concentrează mai mult puterea politică în mâinile acestor corporaţii. Cu cât este mai mare puterea politică a corporaţiilor şi a aliaţilor lor cu atât este mai mică puterea politică a poporului – democraţia şi cu atât mai lipsită de sens devine aceasta. Reala democraţie nu poate exista decât acolo unde există o relativă egalitate a drepturilor şi puterii şi nu unde domină puterea celor puţini faţă de slăbiciunea şi sărăcia celor mulţi. Puterea este astfel în măsură să „cumpere" şi să „închirieze" democraţia (după afirmaţiile unui analist), lumea devenind o piaţă prin care se negociază asemenea drepturi şi libertăţi în funcţie nu de o reală democraţie ci mai mult de una virtuală, de tip declarativ, devenind un obiect al puterii şi al unui nou tip de marketing, cel de natură politică. Tot mai mult este dislocată puterea de democraţie şi, aşa cum am mai arătat, democraţia şi puterea în general se află într-o profundă antinomie cu terocraţia, care schimbă vechea ordine şi formă tipică a puterii şi democraţiei.

5.5. Puterea francmasonică – formă a puterii internaţionale

Fără a avea vreo propensiune spre senzaţional sau fără intenţia de a induce apetitul cetăţenilor spre un asemenea domeniu cum este cel al puterii francmasonice şi a fenomenului masonic în general, considerăm necesar de a prezenta unele aspectte legate de acest "mit" al puterii oculte – masonice, cu atât mai mult cu cât ea s-a manifestat şi se manifestă încă ca o putere reală (mai puţin transparentă) şi nu doar ca o putere virtuală, deci într-un spaţiu virtual.

Destul de contorsionat şi controversat sub aspect istoric, fenomenul francmasoneriei şi implicit puterea masonică are începuturi foarte îndepărtate în istorie, fiind una din cele mai vechi structuri organizaţionale ale puterii şi prin care omul îşi manifesta puterea prin prisma unor tendinţe de ocultare a acesteia şi a unor manifestări conspirative. Unele mărturii istorice, cum ar fi foile de papirus descoperite în anul 1888 cu prilejul săpăturilor arheologice din Deşertul libian, descriu întâlniri secrete ale unor astfel de corporaţii cu 2000 ani î.chr., întâlniri ce vizau proiecţii prin care se urmărea în primul rând cultivarea tradiţiei mistice şi prodejarea puterii divine, a aşa numitului "Mare fîurar" după cum îl denumeau masonii pe Dumnezeu. Deci ca obiectiv fundamental masoneria şi masonii urmăreau transformarea interioară a omului şi societăţii prin desăvârşirea spirituală a acestuia în veneraţie faţă de Dumnezeu. Acesta era obiectivul declarat şi totodată pretextul fiinţării unui asemenea ordin cum este "Ordinul Francmasonilor". Istoria şi implicaţiile lojelor şi puterii masonice au convertit nu de puţine ori scopul prin mijloace, dezminţind asemenea intenţii umane pozitive şi universale, inducând prin acţiune şi unele "efecte perverse" după cum vom vedea şi este cunoscut deja.

Alte indicaţii istorice despre masonerie sunt regăsite în scrierile necrologice din egipt, Zeul Toth fiind considerat "Marele maestru" sau după cum am anticipat Marele făurar – identic cu dumnezeu. Pentru identificare şi comunicare masonii foloseau unele simboluri (cum ar fi Graalul – un obiect misterios foarte preţios, sinonim chivotului la evrei) alegorii şi rituri, fiind binecunoscute din perspectivă ritualică ritul scoţian şi ritul vechi oriental. Încă în anul 3400 î.chr. au existat asemenea simboluri, cum ar fi şorţul, ca cel mai important simbol a multor organizaţii francmasonice. Ulterior acest "obiect – simbol" a fost înlocuit de "Preoţimea lui Melchisedek" (în jurul anului 2200 î.chr.) cu o blăniţă albă de miel ca semn al devotamentului faţă de Zeii zburători

(ce anticipează în fapt existenţa unor extratereştrii şi a “mijloacelor lor de transport”) şi al autorităţii în faţa poporului, ca reprezentanţi ai Zeilor. Purtătorii acestui simbol – ai şorţului au fost şi membrii “Frăţiei şarpelui” ca organizaţie masonică din Mesopotamia ce data încă cu 3400 ani î. chr.

Revenind mai încoace în istorie trebuie să amintim de existenţa şi a altor ordine dar cu influenţă masonică prin obiectivele urmărite, cum ar fi “Ordinul cavalerilor templieri”; “Ordinul cavalerilor ioaniţi” şi parţial “Ordinul cavalerilor germani – teutoni”, care erau organizaţii ce “puneau la cale” din spate – din culise cruciadele împotriva musulmanilor, având drept pretext apărarea creştinismului. A nu se identifica însă masonii şi “Ordinul francmasonilor” cu aceste ordine, cum s-a întâmplat nu de puţine ori în istorie, între aceste ordine existând unele diferenţe, chiar dacă scopul este relativ comun, ca să nu spunem identic. La început Ordinul Templierilor urmărea să întărească credinţa în Domnul Iisus Hristos şi credinţa creştină. De la acest ordin prin care se urmărea frăţie într-un “Templu al sufletului” şi a “Fraţilor adevăratului Templu al lui Hristos” de-a lungul secolelor s-a născut o mişcare prin care se încerca îndreptarea prin anumite precepte, rigori, ideei şi mijloace (împrumutând de la cruciaţi – Ordinul cavalerilor cruciaţi care apare ân Franţa în anul 1000 cunoştinţele cabalei iudaice) evoluţia europeană spre un “trend” pozitiv, încercări estompate de unii monarhi (regele Filip cel Frumos în Franţa şi de Papa acelor vremuri care au încercat în mai multe rânduri să pună capăt ordinului mişcării templierilor). Astfel prin bula papală ordinul cavalerilor templieri este desfiinţat, iar membrii acestui ordin torturaţi în închisorile Franţei, odată cu moartea lor fiind înnăbuşită pentru o vreme şi ideea de frăţie şi libertate. Nucleul acestui ordin s-a păstrat, apărând ulterior la vreo trei secole alt ordin, mai puternic, numit Ordinul cavalerilor Roza Cruceeni fiind denumit şi organizaţi mistică Rosen Kreuzer (cruciaţii trandafirului) întemeiată de împăratul Carol cel Mare la începutul secolului IX ca ramură a Iluminaţilor în Germania, asupra careia vom mai reveni. Acest ordin al cavalerilor Roza Cruceenilor s-a înfiinţat pe căi destul de misterioase prin intermediul şi de către Cristian Rosenkrantz şi care propagă în Europa noţiunile de frăţie, bunăînţelegere şi toleranţă, fiind un ordin şi o mişcare care se declară împotriva monarhiei şi a papalităţii deci împotriva puterii politice şi religioase care în conivenţă a deţinut puterea politică, mai ales prin influenţa exercitată de către puterea papală asupra monarhilor şi regatelor, însăşi înscăunarea acestora făcându-se cu acordul papal.

După Ordinul Roza Cruceenilor a apărut aşa numitul “al treilea val” (a nu se confunda cu conceptul lui Tofller), care a inclus pe la anul 1650 apariţia primelor loje ale francmasonilor şi Ordinul francmasonic. La început acest ordin avea ca ideal propagarea Legilor divine care stau la baza universului, nucleul fiind format în Franţa, ulterior fiind răspândit în Anglia (Scoţia) şi în alte ţări europene.

Nu vom mai intra în detalii istorice asupra acestor ordine şi organizaţii misterioase şi ezoterice, ci vom evidenţia rolul şi importanţa lor ce l-au avut în istorie, ştiut fiind faptul că cele mai multe schimbări în plan mondial şi naţional s-au produs şi ca urmare a intervenţiei unor asemenea ordine şi grupări oculte cum au fost cele menţionate. Însăşi constituirea celei mai mari puteri mondiale care este în prezent S.U.A. a avut la baza formării sale şi a constituţiei o aşa numită intervenţie masonică, cei mai mulţi preşedinţi făcând parte după cum vom vedea din asemenea organizaţii şi loje masonice. Ca să nu mai amintim de revoluţia franceză şi căderea Bastiliei şi de întregul val al revoluţilor paşoptiste din Europa, unde deviza era de sorginte masonică: “Egalitate, dreptate, frăţietate”.

Desigur influenţele resimţite ale acestei puteri masonice sunt atât pozitive cât şi negative. Până în anul 1800, ordinul francmasonic este recunoscut ca un ordin pozitiv, scopul fiind acela de a creea o societate umană în consonanţă cu principiile Divine. Au existat însă şi unele tendinţe anticreştine (francmasoneria fiind o ultimă manifestare a ordinelor secrete din Europa inspirate din cabala evreiască, de unde şi o tendinţă de revanşare a unor personalităţi mistice evreieşti asupra puterilor masonice europene, mai ales prin intermedul puterilor bancare şi financiare). Aceasta a făcut ca asemenea scopuri şi intenţii pozitive ale francmasoneriei să fie transformate în instrumente negative de dominare a societăţii şi implicit a lumii, încercând o răsturnare a ordinii şi lumii creştine printr-o lovitură dată creştinusmului. Nu în mod întâmplător principiile promulgate şi promovate ca valor supreme ale acestor organizaţii erau cele menţionate şi nu principiul creştin bazat pe iubire şi

evident toleranţă desăvârşită. Din ce în ce mai mult această putere devine negativă prin mesaj şi acţiune, astfel că astăzi orice se întâmplă mai grav şi profund în lume, şi prin aşa numita teorie a conspiraţiei, este legat de această putere ocultă şi de acest aşa zis guvern din umbră sau de aceşti iluminaţi care mai mult sau mai puţin transparent au "gestionat" puterea de-a lungul istoriei umanităţii. Pentru a fi mai riguroşi şi convingători în ceea ce am afirmat vom menţiona că însăşi sistemul comunist totalitar nu este străin de o asemenea influenţă masonică întrucât aşa cum se ştie dintr-o asemenea grupare se "trag" fondatorii doctrinei comuniste, creatorii spirituali ai unui asemenea regim politic totalitar K. Marx şi Fr. Engels care au făcut parte dintr-o asemenea organizaţie, cea fondată de Adam Weishaupt, denumită "Loja celor drepţi", descendentă din organizaţia iluminaţilor Bavarezi, Lojă care a devenit ulterior un grup revoluţionar secret în Franţa, denumit "Societatea celor patru anotimpuri" şi care a avut un rol deosebit în schimbările politice şi sociale din unele state europene, influenţând în mod decisiv "progresul" istoriei. Trebuie ştiut că "Manifestul comunist", ca program revoluţionar al mişcării proletariatului a fost parţial creaţia fondatorului "Iluminaţilor Bavarezi" a lui A. Weishaupt, Marx şi Engels schimbând doar unele ideei – teze din lucrarea "Alianţa celor drepţi" a autorului menţionat, astfel că în anul 1847 imaginea acestei alianţe transpare în cunoscuta deja "Alianţă a comuniştilor, ca program al mişcării comuniste şi anticapitaliste.

Această organizaţie a Iluminaţilor Bavarezi degenerează ulterior prin intenţie, însăşi descendentul lui Weishaupt, Giuseppe Mazinni intră în legătură cu satanistul Albert Pike, marele maestru suveran al vechiului şi acceptatului rit scoţian al masonilor, acesta din urmă fiind numit de Mazinni conducătorul Iluminaţilor Bavarezi din S.U.A. care a devenit fondatorul de mai târziu al mişcării militare şi contestatare din acest stat, Ku Klux Klan, mişcare ce se împotrivea reconstrucţiei S.U.A., devenind "Ordinul cavalerilor Ku Klux Klan" iar A. Pike marele dragon şi şeful acestei mişcări şi al clanului "Cavalerii cercului de aur" (Kyklos însemnând în greceşte cerc, de unde şi denumirea ordinului şi mişcării francmasonice amintite).

Mult mai nocivă a fost gruparea "B'nait B'rith", o organizaţie masonică sionistă secretă ce revendica dreptul conducerii mondiale de către reprezentanţii acestei grupări masonice evreieşti. Asemenea intenţii se regăsesc şi în prezent, mai mult sau mai puţin declarat, forma de guvernare a acesteia fiind mai puţin transparentă, ea făcându-se însă resimţită prin intermediul unor organizaţii mondiale şi unui aşa numit guvern mondial din umbră, adică prin puterea masonică, putere ce conduce lumea în mod direct prin conducătorii marilor puteri, cum este S.U.A. şi ai cărei preşedinţi au făcut parte din aceste organizaţii, însăşi "alegerea" aparţinând unor asemenea reprezentanţi ai acestei puteri masonice. Spre exemplu fostul preşedinte S.U.A. B. Clinton, fost guvernator de Arkansas a fost fiul adoptiv al pastorului W. O. Vaught care era un mason din gradul 32 al Ritului scoţian, iar fostul prşedinte este membru în Council on Feoreign Relations în Comisia Trilaterală, în organizaţia "Bildeberg" şi în Ordinul masonic deMolay (Jacques fiind marele maestru al Cavalerilor Templieri la Paris la 11 martie 1314) care promovau ca valori şi principii morale dragostea faţă de părinţi, respectul, politeţea, camaraderia, puritatea în gândire vorbă şi faptă, devotamentul şi iubirea de sine, valori – simbol şi totodată pretext pentru menţinerea unei ordini şi armonii sociale şi universale.

Asemenea intenţii generalizate ale francmasoneriei au fost de cele mai multe ori convertite în scopuri cu un caracter mai restrâns şi mai nociv pentru umanitate, chiar dacă vizează globalizarea şi geopolitica şi care au ca fundament motivaţional propriul interes. Istoria a demonstrat această supoziţie şi intenţie – cea a universalizării armoniei, depăşind stadiul de ipoteză în realitate. Aşa cum am anticipat deja, toate marile mişcări şi schimbări ce s-au petrecut şi se vor mai petrece au avut scenariile scrise de reprezentanţii francmasoneriei în "laboratoarele ascunse" ale acestora. Sa-i amintim doar pe "înţelepţii sionului" (sioniştii cum sunt cunoscuţi), care se consideră o elită mesianică a evreimii şi care urmăreau să unească pe toţi evreii din lume în intenţia monopolizării puterii, mai ales prin intermediul puterii bancar-financiare şi a presiunilor exercitate în plan mondial prin intermediul acestor instrumente. Ce influenţă a avut familia Rothshild este cunoscut, aceştia deţinând monopolul financiar şi totodată controlează sistemul bancar mondial şi chiar pe cel al puterii politice internaţionale, puterea francmasonică devenind o formă ocultă a puterii politice. Ca să nu mai vorbim de programarea marilor evenimente istorice cum au fist cele două războaie

mondiale şi cum este prevăzut un al treilea război mondial care ar putea fi cauzat şi lua naştere ca urmare a divergenţelor de opinii provocate de Iluminaţi între sionişti şi arabi, planul acestora prevăzând extinderea conflictului în întreaga lume. Ceea ce se întâmplă în prezent în Orientul Mijlociu prin escaladarea conflictului dintre Israel şi arabi pare-se că vine în sprijinul validării unei asemenea ipoteze anticipate de reprezentanţii acestei puteri, cărora după cum ne putem da seama nu le este străin nimic din ceea ce se întâmplă în lume.

Am insistat asupra acestor probleme întrucât ele sunt reale, dincolo de imaginar sau senzaţional, ignoranţa unei asemenea puteri devenind în ultimă instanţă o ignoranţă a propriei realităţi şi existenţe istorice a omenirii şi umanităţii şi al cărui mers nu a scăpat de aceste influenţe şi nu de puţine ori presiuni în traiectoria sa pe orbita progresului social – istoric. Pentru completarea informaţiilor şi imaginii asupra acestei puteri recomandăm lucrările, "Organizaţiile secrete şi puterea lor în secolul XX. O călăuză în reţeaua lojelor a înaltei finanţe şi în politică", vol.1 şi 2, 1999, autor Jan Van Helsing şi lucrarea lui D. Korten „Corporaţiile conduc lumea"; iar la noi lucrarea lui E.M. Dobrescu (coautor), "Franc-Masoneria – o nouă viziune asupra istoriei lumii civilizate" şi cu un caracter mai puţin ştiinţific lucrarea lui I. Ţugui, "Şapte ani apocaliptici".

Rezultă din cele prezentate şi din conţinutul informaţiilor desprinse din bibliografia recomandată că "marea politică", adică politica internaţională şi implicit puterea de la acest nivel devin mai puţin transparente opiniei publice, fiind vizibile mai mult efectele, politica în ansamblul său şi cu atât mai mult cea internaţională, nelăsându-se percepută decât prin vârful iceberg-ului, noi nepercepând decât "pionii" căzuţi de pe tabla politicului şi nu şi pregătirea "atacului la regină", cum poate fi interpretată şi pregătirea atacului terorist al organizaţiei deja ultramediatizate Al Queda şi a conducătorului său binecunoscut.

CAPITOLUL VI

PARADIGMA SISTEMICĂ A PUTERII POLITICE

6.1. CONCEPTUL DE SISTEM POLITIC

Una dintre cele mai moderne metode de analiză a puterii politice este cea sistemică. Într-o asemenea abordare se pleacă de la conceptul de sistem politic, mai precis de la conceptul de sistem prin care sunt desemnate toate elementele întregului aflate în interrelații structurale sau, în cazul sistemului politic, toate interacțiunile politice ce se manifestă în cadrul unui sistem social dat, astfel că sistemul politic devine un subsistem al sistemului social.

Printre primii care s-au ocupat de problematica sistemului politic se remarcă politologul David Easton care, în lucrările „Sistemul politic" şi „O analiză sistemică a vieții politice", demonstrează că sistemul politic este un sistem deschis, cu autoreglare. Un alt politolog, J.W. Lapierre, în lucrarea „Analiza sistemelor politice" defineşte sistemul politic drept ansamblul proceselor de decizie care privesc totalitatea unei societăți globale.

Din perspectivă mai mult structuralist-funcționalistă O.R. Jung delimitează în lucrarea „Sisteme ale ştiinței politice" următoarele elemente structurale ale sistemului politic:

a) componente naturale (corelate prin însăşi existența lor);

b) componente construite (considerând sistem orice conglomerat supus cercetării dar observat numai în latura ce formează criteriul de specificare a sistemului.

Un alt politolog, Gabriel Almond, în lucrarea „Politica regiunilor în curs de dezvoltare" (editată împreună cu J.S. Coleman), mai mult din perspectivă funcționalistă defineşte sistemul politic ca a fi acel sistem de interacțiuni ce poate fi găsit în toate societățile independente care îndeplinesc funcțiile de integrare şi adaptare (atât pe plan intern cât şi în raport cu alte societăți) prin mijloacele folosirii sau amenințării cu utilizarea constrângerii fizice, mai mult sau mai puțin legitime.

De dată mai recentă, politologul F.M. Burlațki înțelege prin sistemul politic un sistem relativ închis care asigură integrarea tuturor elementelor societății şi a însăşi existenței acesteia, ca organism integral condus în mod centralizat de puterea politică al cărei pivot îl constituie statul. Autorul rus include în sistemul politic, în primul rând, instituțiile politice, statul, dreptul, partidele şi organizațiile politice etc. ca şi sistemul comunicațiilor, care leagă membrii societății şi grupurile sociale cu centrul ei – puterea politică.

Majoritatea politologilor contemporani înțeleg prin sistemul politic ansamblul relațiilor, al instituțiilor şi al concepțiilor politice, precum şi al raporturilor dintre ele, fiind în măsură să asigure organizarea, conducerea societății şi funcționalitatea ei (cf. I. Mitran şi după cum rezultă şi din secvența prin care este analizată puterea prin intermediul instituțiilor).

Rezultă aşadar că sistemul politic funcționează ca un întreg în cadrul sistemului social global fiind reprezentat de mai multe structuri şi funcții conexe acestuia, fiind totodată constituit dintr-un ansamblu structural de instituții şi relații specializate care contribuie în mod determinant la funcționarea sistemului global. În sens restrâns R. Aron consideră sistemul politic ca acel sistem care determină raporturile între cei guvernați şi guvernanți, totodată, prin acesta stabilindu-se modul de cooperare al oamenilor în gestionarea afacerilor publice, orientând acțiunea statului şi organizând înlocuirea guvernelor.

Pentru a înțelege mai bine această metodă şi paradigmă sistemică prin care analizăm puterea politică şi sistemul politic, în general, vom recurge la prezentarea acestora ca sistem în raport cu elementele sale intrasistemice şi intersistemice. Modelul cel mai frecvent utilizat în prezentarea şi

interpretarea sistemului politic, devenit clasic, este cel al lui D. Easton, care îl analizează ca un sistem politic internaţional care îl include şi pe cel naţional.

În termenii analizei sistematice, în opinia autorului citat reprodusă şi de V. Măgureanu, în lucrarea de referinţă „Studii de sociologie politică", ansamblul social, cu cele două componente de bază - societatea şi complexul internaţional - reprezintă mediul care înconjoară "antureazǎ" sistemul politic şi cu care acesta din urmă se află într-o reţea complexă de interacţiuni permanente.

Dinspre mediu, sistemul politic primeşte un flux de "impulsuri", care constă în evenimente, influenţe, cerinţe, necesităţi - formulate de indivizi sau filtre şi coordonate de partide, grupuri de interese, mişcări politice, organe internaţionale ş.a. Ansamblul acestor cerinţe "impulsuri" ale mediului, cărora sistemul politic trebuie să le dea curs, să le satisfacă, să le găsească o soluţionare, sunt desemnate prin termenul de input-uri (intrări) şi reprezintă condiţiile în care componentele sistemului politic şi sistemul politic însuşi trebuie să acţioneze.

"Intrările", "impulsurile" sunt captate şi asimilate de sistemul politic, prelucrate şi traduse în rezolvări denumite output-uri (ieşiri), care nu sunt altceva decât, fie decizii, pentru executarea cărora intervine forţa legii, fie acţiuni politice, materializate în politici concrete în diferite domenii, care au neapărat un caracter constrângător, dar care afectează nemijlocit şi sensibil agenţii vizaţi.

Pe circuitul intrări - ieşiri este posibilă o acumulare cantitativă de numeroase cerinţe-simple sau complexe, adesea contradictorii, care duc la supraîncărcare, la "stresul " sistemului. Orice sistem politic trebuie să aibă însă capacitatea, supleţea de a suporta o anumită supraîncărcare prin mai multe modalităţi: satisfăcând cerinţele în corelaţie cu resursele, ţinând seama că acestea nu sunt nelimitate; făcând efortul de adaptare printr-o modificare internă, în acord cu situaţia creată.
Supraîncărcarea, "stresul", ridică problema reglării fluxului de cerinţe şi a mecanismelor de transformare a nevoilor sociale în exigenţe politice, reglare care, în viziunea unor analişti sistemişti, ar fi de două feluri:

- reglare structurală, care răspunde la întrebarea: " Cine poate converti o nevoie în exigenţe, în obiective politice ?"
- reglare culturală, care răspunde la întrebarea: "Ce nevoie poate fi convertită în cerinţe politice ?".

La întrebarea "cine ?", răspunsul este: componentele sistemului politic, dar şi unii agenţi sociali şi politici cum ar fi sindicatele, patronatul, asociaţii diverse, "grupuri de presiune" private sau publice, naţionale sau străine, ce caută să influenţeze viaţa politică. Aceştia sunt, deci, factorii care pot şi trebuie să pună în faţa sistemului politic nevoile oamenilor şi ale societăţii.

La întrebarea "ce ?", răspunsul îl dă sistemul politic care trebuie să aibă capacitatea de "a trata selectiv solicitările din mediu, adică de a admite şi de a soluţiona unele dintre aceste solicitări şi de a le respinge pe acelea care sunt de natură să aducă atingere valorilor fundamentale ale sistemului însuşi, după formula celebră a lui Saint-Just: "Nici un fel de libertate pentru duşmanii libertăţii".

În legătură cu acest aspect, D. Easton atrage atenţia asupra a două probleme:

a) sistemul politic nu trebuie considerat ca "o sticlă neagră", ignorându-se ceea ce se petrece în interiorul sticlei;

b) sistemul politic supravieţuieşte în măsura în care are abilitatea de a răspunde impulsurilor venite dinspre mediu, de a se adapta condiţiilor sub impactul cărora el se află.

"Ieşirile" sau, cum le denumesc sistemiştii, "producţia sistemului" - adică ansamblul hotărârilor, deciziilor, măsurilor şi politicilor concrete preconizate pentru satisfacerea cerinţelor -, se vor solda cu anumite efecte asupra mediului, favorizând sau determinând noi cerinţe, noi exigenţe, noi probleme ce se cer soluţionate. Acest circuit "ieşiri" – mediu, respectiv impactul "producţiei sistemului" asupra mediului său, este desemnat prin termenul cibernetic feedback sau " buclă de reacţie", ori "retroversiune".

Rezultă clar, după cum şi David Easton subliniază, că în raportul sistem-mediu, mediul nu trebuie înţeles numai ca o simplă sursă de cerinţe, ci şi ca o "retortă" în care se restructurează, se aşează şi se reaşează ansamblul cerinţelor, nevoilor, aspiraţiilor membrilor unei societăţi date, iar sistemul nu trebuie privit numai ca un receptacol pasiv al solicitărilor venite din mediu, ci ca unul dintre factorii fundamentali care, prin "producţia" sa, are impact asupra mediului, determinând în interiorul lui schimbări şi modificări structurale.

În concluzie, deşi a fost analizată foarte critic şi i s-au relevat limitele pe care, realmente, le are, subliniem că analiza sistematică, în afară de un mod foarte sugestiv de a înţelege legătura organică dintre sistemul politic şi societatea care-l înglobează, inclusiv mediul internaţional, - de unde şi deosebita ei forţă euristică, - are meritul de a fi relevat cel puţin următoarele aspecte esenţiale:

- "atenţia acordată percepţiei de către < actorii > autorităţii şi instanţei de decizie a < semnalelor > emise de către mediu a pus problema receptivităţii autorităţilor politice faţă de cerinţele exprimate sau faţă de manifestările de eroziune ale susţinerilor sistemului;
- deciziile politice (output) nu sunt raportate la o voinţă prezumată a unui grup nediferenţiat de decidenţi vorbind o singură limbă, ci concepute ca rezultat al multiplelor conflicte între conducători şi interese contradictorii;
- activitatea politică nu poate fi înţeleasă decât ca inserată într-un ansamblu de activităţi sociale (cf. I. Voicu, „Ştiinţa politicii").

Asemenea limite sunt compensate de posibilitatea analitică care ne oferă un asemenea model mai ales sub raport structuralist-funcţionalist. Din această perspectivă structuralistă-funcţionalistă şi sistemică, considerăm structura relaţiilor politice drept o componentă vitală a sistemului politic, respectiv acele legături care se stabilesc între diferite categorii şi grupuri sociale în calitatea lor de agenţi şi care coordonează sau asigură acţiuni vizând satisfacerea intereselor în raport cu puterea politică. Diversele şi complexele relaţii politice sunt raporturi între grupuri de indivizi, între partide şi organizaţii politice şi între acestea şi puterea politică. Tot în categoria relaţiilor politice pot fi incluse şi legăturile dintre naţiune şi naţionalităţi, ceea ce desemnează de fapt relaţiile interetnice. Asemenea relaţii se deosebesc de cele interstatale care sunt cunoscute sub denumirea generică de relaţii politice internaţionale sau, mai simplu, de relaţii internaţionale şi care cad sub incidenţa dreptului şi nu exclusiv a politologiei şi/sau a geopoliticii.

Ca părţi constitutive ale relaţiilor sociale, raporturile politice nu se confundă cu ansamblul relaţiilor sociale. Ele sunt în cele din urmă raporturi cu puterea politică sau relaţii directe cu puterea acţionând ca un mecanism de conducere a societăţii. Ca atare, ele se manifestă în mod diferenţiat de la un regim politic la altul, de aceea o componentă definitorie a sistemului politic este reprezentată de gradul de organizare a societăţii la un moment dat, implicând sub raport structural instituţiile politice precum statul, partidele politice, grupurile de presiune, structurile de organizare şi conducere social-politică cum ar fi parlamentul şi guvernul. Asemenea instituţii politice se constituie în cadrul sistemului naţional ca şi la scară internaţională, unele aflându-se în raporturi de alianţă, cooperare, opoziţie sau de conflict.

Relaţiile şi instituţiile politice din cadrul sistemului politic interacţionează continuu asigurând funcţionalitatea acestuia. În calitatea sa de reglator al vieţii sociale, al organizării şi conducerii acesteia, sistemul politic se manifestă multilateral, complex şi contradictoriu ca urmare a pluralităţii intereselor, de aici şi funcţiile specifice ale structurilor sistemului politic. Aşa cum am mai menţionat, interpretarea sistemică a sistemului politic permite evidenţierea atât a structurilor acesteia cât şi a funcţiilor şi mecanismelor funcţionale ale sistemului social global şi implicit a subsistemului politic.

Analiza funcţională a fost fundamentată în sociologia politică de Gabriel Almond şi foloseşte drept concept fundamental pe cel de funcţie, care desemnează ansamblul activităţilor, acţiunilor şi proceselor vitale ale sistemului politic, ce asigură menţinerea, funcţionarea lui şi-i conferă totodată capacitatea de a interacţiona cu mediul, de a da răspuns solicitărilor acestuia, influenţându-l prin acest răspuns. Deci, ceea ce în abordarea sistematică s-a numit "producţia sistemului", în analiza funcţională este rezultatul funcţiilor sistemului politic.

Considerăm deosebit de util şi necesar să insistăm asupra perspectivei funcţionaliste în abordarea sistemului politic, apelând şi de data aceasta la autoritatea în materie a politologului citat mai sus. Acesta împarte funcţiile sistemului politic în trei categorii:

1. funcţii ale capacităţii sistemului, care vizează raporturile între sistemul politic şi mediul său, punând in actu (acţiune şi valoare) capacitatea sistemului politic de a regla activitatea socială, de a distribui bogăţia şi resursele între membrii săi. După Almond, aceasta presupune: capacitatea de extracţie, însemnând capacitatea sistemului politic de a mobiliza în profitul său

resursele materiale şi umane din mediul său intrasocial şi internațional, fiind conştient de capacitatea şi calitatea resurselor prelevate, de costurile prelevărilor şi de măsura în care acestea afectează susținerea sa politică, precum şi mijloacele de extracție (persuasiunea, constrângerea etc.); capacitatea de reglare, care vizează controlul asupra indivizilor şi grupurilor, ce persoane sau grupuri sunt supuse acestui control, ce sectoare ale vieții individuale şi de grup sunt controlate, care sunt frecvența şi intensitatea intervenției autorităților, să exercite controlul etc.; capacitatea de distribuție se referă la alocarea de către sistemul politic a bunurilor, serviciilor, onorurilor şi altele pentru indivizi şi grupuri sociale; capacitatea reactivă este capacitatea de a da răspuns, ea fiind expresia sensibilității sistemului politic la cerințele care-i sunt adresate. Această sensibilitate depinde de: factori structurali (grupurile abilitate să exprime aceste cerințe, mijloace de comunicare şi procedurile de tratare a respectivelor cerințe), în această sferă intrând birocrația modernă, corpul legislativ, sistemul administrativ; factori culturali; voința clasei care deține puterea, faptul că aceasta este interesată să dezvolte această capacitate reactivă a sistemului sau s-o frâneze;

2. funcțiile de conversiune politică, care se obiectivează în mecanismele de transformare a intrărilor în ieşiri, de conversiune a “alimentării” sistemului în “producția” sistemului. Ele sunt funcții de input şi output, în componența cărora intră funcțiile guvernamentale, ale executivului; funcțiile legislativului; funcțiile judiciare şi funcțiile comunicării politice;

3. funcțiile de menținere şi adaptare a sistemului care au rolul hotărâtor în supraviețuirea şi rezistența sistemului politic. Supus erodării, uzurii, sistemul politic necesită întreținere, înlocuirea elementelor “care dau semne de oboseală”, înlăturarea disfuncțiilor, crearea de noi roluri politice sau schimbarea conținutului celor existente, dar, mai ales, renovarea structurilor sale. Toate acestea exprimă adaptarea structurală a sistemului politic, proces complex care are ca etapă superioară dezvoltarea politică. Este vorba, deci, nu de o simplă adaptare a sistemului politic, ci de o dezvoltare, adică de o transformare a lui calitativă.

Dezvoltarea politică cuprinde:

- construcția de stat şi vizează perfecționarea structurii aparatului de stat, perfecționarea funcțiilor statului, îmbunătățirea întregii activități a statului pentru a fi în stare să mobilizeze resursele materiale şi umane pentru a face față cerințelor organismului social în ansamblul său;
- construcția națiunii, în sensul reorientării fidelității națiunii spre sistemul politic de stat, creării posibilității ca aceasta să fie deschisă, disponibilă la acceptarea structurilor sistemului şi “răspunsurilor” lui;
- dezvoltarea participării, adică asigurarea condițiilor şi posibilităților participării la sistemul politic a unor grupuri sociale.

Sub toate aceste aspecte, răspunsul pe care sistemul politic îl dă solicitărilor venite din mediu condiționează stabilitatea sistemului politic şi, într-o măsură “ipotechează chiar viitorul”.

Chiar dacă perspectiva sistemică este mai complexă şi modernă, în analiza sistemului politic s-a subliniat – şi nu fără temei – că, în comparație cu analiza sistematică, analiza funcțională prezintă câteva avantaje şi anume:

- priveşte sistemul politic în evoluție, în transformare, într-un continuu proces de optimizare, primând aspectele diacronice şi nu cele sincronice;
- înțelege sistemul politic în relație organică cu societatea globală, care nu este concepută ca un ansamblu nediferențiat, compus din elemente eterogene, ci ca o totalitate integrală din care sistemul politic este numai un element;
- consideră dezvoltarea politică articulată cu dezvoltarea socială, iar rolurile politice subordonate valorilor generale.

Perspectiva funcționalistă şi sistemică, totodată, în abordarea sistemului politic cunoaşte şi alte puncte de vedere şi implicit funcții ale sistemului politic. Prin acțiunea structurilor sale, politicul are un impact covârşitor asupra funcționalității mecanismului social îndeplinind următoarele funcții (cf. A. Andriş):

1. funcții cognitiv-teoretice ale sistemului politic:

2. funcția de elaborare a strategiilor dezvoltării;

3. funcția de fixare şi distribuție a valorilor politice;

4. funcții de ordin acțional-praxiologic:

De asemenea se mai pot desprinde: o funcție de mobilizare a resurselor pentru îndeplinirea scopurilor strategice ale dezvoltării şi o funcție integratoare cu reactivitate specifică generată de multitudinea raporturilor din interiorul sistemului.

Se poate observa cu uşurință analogia dintre evaluarea funcțională a sistemului politic realizată de autorul citat şi cea a sociologului american T. Parsons, care are o contribuție decisivă în analiza sistemului social şi implicit a sistemului politic. Din modelele prezentate rezultă importanța deosebită a sistemului politic şi, mai ales, a funcțiilor acestuia în cadrul sistemului social global, politicul relevându-se sub raport funcțional ca un sistem important (uneori determinant) în raport cu celelalte structuri ale vieții sociale din cadrul unei societăți.

6.2. TIPOLOGIA SISTEMELOR POLITICE

Înainte de a analiza sistemul politic de la noi vom face o succintă trecere în revistă a principalelor tipologii ale sistemelor politice. Primele încercări le întâlnim la Aristotel în lucrarea de referință „Politica", lucrare care s-a constituit timp de secole atât ca filosofie politică cât şi ca sociologie politică în analiza modului de funcționare a cetăților greceşti, polisurilor, care – aşa cum vom vedea – s-au putut constitui drept tipuri ideale ale diverselor regimuri politice. Astfel, Aristotel a stabilit trei regimuri politice fundamentale:

1. *regimul monarhic*, în care puterea suverană aparține unei singure persoane;
2. *regimul oligarhic*, în care puterea suverană este deținută de mai multe persoane;
3. *regimul democratic*, în care puterea suverană aparține tuturor cetățenilor.

Aşa cum se poate observa, la baza tipologiei stă criteriul cantitativ, şi anume numărul cetățenilor care acced la guvernarea cetății – societății (asupra unor regimuri politice vom mai reveni). Un alt mare gânditor, Montesquieu, mai aproape de perspectiva sociologică, propune o altă tipologie a regimurilor politice: republică, monarhie şi despotism, fiecare dintre aceste regimuri caracterizând – particularizând un anumit tip social. Păstrând ideea lui Aristotel în legătură cu relația dintre natura regimului politic şi posesorii – deținătorii puterii suverane, gânditorul francez face următoarele delimitări corelaționale:

a) republica este regimul în care poporul în calitate de corp social sau o parte a poporului deține puterea suverană;

b) monarhia este regimul în care guvernează o singură persoană, dar potrivit unor legi fixe şi clar stabilite;

c) despotismul este regimul în care guvernează o singură persoană, dar în mod arbitrar, fără a ține cont de legi sau reguli.

Se observă că acel criteriu cantitativ – al numărul celor care dețin puterea suverană – regăsit la Aristotel este înlocuit cu criteriul juridic, tipul legilor şi al regulilor din cadrul unui regim politic fiind mai important decât numărul celor care acced la guvernare şi putere.

Ulterior, întemeietorii sociologiei politice au elaborat ceea ce astăzi numim „tipologii clasice", dintre care reprezentative sunt cele ale lui H. Spencer, A. Comte şi M. Weber. La baza tipologizării sistemelor politice au stat mai multe criterii, dintre care mai important este criteriul ce vizează procesul apariției şi consolidării autorității politice ca factor major al menținerii unității sistemului social global. Conform acestui criteriu, s-a putut constitui următoarea tipologie (reprodusă după V. Măgureanu) şi care aparține sociologilor H. Spencer şi A. Comte.

Societăți primitive, subdivizate în:

- societăți fără o structură politică distinctă şi permanentă;
- societăți cu structură politică distinctă, dar puternic influențată de religie şi de relațiile de înrudire:
- statele – cetăți;
- imperiile bazate pe state – cetăți;
- state asiatice cu o birocrație centralizată;
- state – națiuni, subdivizate în: state democratice moderne şi state totalitare;
- imperii bazate pe state – națiuni.

Celălalt sociolog, Max Weber, alege drept criteriu de clasificare natura autorității, distingând trei tipuri de sisteme politice, după celebra triadă a tipurilor de legitimare a puterii:

a. sistemul tradițional, în care autoritatea se bazează pe sanctitatea tradiției din timpuri imemoriale. În acest tip de sistem politic, prerogativele şi obligațiile rămân neschimbate sau se schimbă foarte puțin, puterea fiind discreționară;

b. sistemul charismatic, care se bazează pe autoritatea exercitată de un conducător unic, dotat cu calități excepționale şi cu o forță de atracție şi influența magnetică asupra supuşilor;

c. sistemul rațional-legal, la care legitimitatea şi consensul emerg din gradul de concordanță dintre sursa, natura şi structura puterii şi concepția guvernanților despre putere.

Se observă că ambele tipologii au un caracter globalizator, nediferențiat, ele referindu-se în egală măsură la toate tipurile de societate ca şi la stat, la caracterul regimului politic ca şi la guvernământ, la autoritate ca şi la imperii. Spre deosebire de acele tipologii clasice, în tipologiile moderne prevalează definirea şi precizarea criteriilor pe baza cărora se stabilesc tipurile respective de sistem politic, pornindu-se de la ideea justificată că sistemele politice pot fi clasificate numai după criteriile ce vizează specificul sistemului politic în raport cu societatea. Unii au considerat că un astfel de criteriu ar fi gradul de specializare şi de distribuire a rolurilor în interiorul sistemului politic, alții legitimitatea sau democrația. S-au construit astfel tipologii care, atât prin prestigiul autorilor lor, cât şi prin elementele clarificatoare pe care le conțin, prin capacitatea de a se desprinde caracteristici relevante şi definitorii au rămas tipologii de referință în sociologia politică contemporană.

Un alt criteriu prin care se poate realiza tipologizarea sistemelor politice este cel al specializării structurilor interne ale sistemului politic, cea mai importantă fiind tipologia elaborată de Eisenstadt. El stabileşte patru parametrii (variabile):

- măsura în care principalele activități politice sunt organizate în roluri speciale, precum şi aceea în care aceste roluri au un grad mare de diferențiere între ele şi alte roluri în societate;
- măsura în care diferitele activități politice şi luare deciziilor sunt apanajul unor colectivități specifice sau grupuri specializate sau intră în atribuțiile unor grupuri nespecifice, bazate pe relații de rudenie, teritoriale sau etnice;
- scopurile politice, conținutul lor, originea, criteriile după care sunt stabilite, precum şi extinderea participării la definirea respectivelor scopuri;
- tipurile de legitimare şi de sancțiuni.

După părerea lui Eisenstadt, toate aceste patru variabile relevă în ce măsură sistemul politic este un sistem articulat şi specializat al societății, care este direcția principală spre care este orientată activitatea sa, precum şi care sunt principalele puncte de interdependență dintre sfera politică şi alte sfere instituționale. Prin combinarea acestor patru variabile, Eisenstadt ajunge la următoarea clasificare a sistemelor politice:

1. sistemul primitiv;
2. imperii patrimoniale, ca, de exemplu, cel Carolingian, al Parților ş.a.;
3. imperii nomade sau conchistadore, ca de exemplu cel al Mongolilor sau al regatelor arabe sub primii califi;
4. statele – cetăți;
5. sistemele feudale;
6. imperii birocratice şi centralizate;
7. sistemele moderne, subdivizate în:
    - democratice;
    - autocrate;
    - totalitare;
    - subdezvoltate.

Din aceste şapte tipuri de sisteme politice, Eisenstadt se opreşte îndeosebi asupra ultimului - sistemele moderne - pe care le caracterizează astfel:

- au un grad înalt de diferențiere a activității politice;
- cunosc o puternică diferențiere între rolurile conducătorilor şi rolurile conduşilor;
- cunosc o adâncire considerabilă a diviziunii puterilor;

- permit o largă distribuție a drepturilor politice, în condițiile unei difuziuni foarte largi a diviziunii politice;

- implică o participare activă potențială a diferitelor grupuri la determinarea obiectivelor politice, simultan cu dezvoltarea extensivă a grupurilor specifice administrative şi politice;

- cunosc o slăbire a elementelor ereditare de legitimare şi o crescândă instituționalizare a competiției pentru dobândirea dreptului de exercitare a diferitelor puteri, ca şi pentru obținerea pozițiilor de conducere în cadrul sistemului;

- cei ce conduc în cadrul sistemului politic articulează aspirațiile politice cu obiectivele sistemului, simultan cu capacitatea şi posibilitatea reală pe care le au factorii nonpolitici (de ordin economic, organizațional, cultural, social etc.) de a dispune liber de resurse – pe care sistemul politic are datoria de a le orienta spre atingerea propriilor sale obiective politice – şi de a avea acces la puterea generalizată care, prin sistemul politic, trebuie canalizată în direcția producerii de decizii cu caracter autoritar.

Pe baza acestor elemente, Eisenstadt ajunge la două concluzii:

- caracteristicile mai sus enunțate exisă, în grade şi combinații diferite, la toate cele patru categorii de sisteme politice moderne - democratice, autocrate, totalitare, subdezvoltate;

- diferența dintre aceste patru tipuri rezidă în mărimea discrepanței dintre scopurile şi interesele celor conduşi şi ale celor care conduc, precum şi în gradul dezvoltării tipurilor de instituții şi procese politice direcționate spre incorporarea aspirațiilor sociale şi politice ale diferitelor grupuri, în obiectivele fundamentale ale politicii.

În stabilirea unor tipologii ale sistemului politic deosebit de important este criteriul legitimității (problematică amplu analizată şi de noi într-un capitol al lucrării). Din această perspectivă, L. Binder distinge trei mari tipuri de sisteme politice: tradițional, convențional şi rațional.

Sistemul politic tradițional este similar cu tipul de legitimare tradițională al lui Max Weber. El se caracterizează prin faptul că: are o conducere patriarhală, bazată pe ideologia “delegării puterii” de la divinitate la “reprezentantul” ei pământesc – monarhul - impunându-se astfel ca tip de putere personală; există o justificare religioasa a “artei guvernării”, domină credința în atotputernicia voinței divine şi dogma că cel care este conducător este legat pentru faptele sale numai înaintea lui Dumnezeu.

Sistemul politic convențional ar fi, după Binder, sistemul politic care funcționează ca democrație constituțională. Cu alte cuvinte, sunt stabilite proceduri convenționale, respectiv prevederile constituționale, pentru dobândirea, pe baza lor, a legitimității celor care au preluat puterea sau sunt pe cale să o dobândească. Într-un asemenea sistem politic există:

- un larg consens asupra valorilor politice fundamentale, ca şi asupra modului în care trebuie realizate în fiecare caz în parte;

- o anumită toleranță față de sistemul politic;

- un grad cât mai înalt de libertate, libertatea fiind conceptul de bază al acestui tip de sistem politic;

- o societate pluralistă;

- o distribuție “parohială” a puterii şi influenței, adică distribuția acestora la nivel local.

Acest tip de sistem politic îşi defineşte scopurile, obiectivele şi căile de atingere a acestora prin procedurile normale de legislație şi administrație, simultan şi în combinație cu o largă consultare a “societății civile” a grupurilor de interes. Pragmatismul – afirma Binder – este elementul-cheie cu care operează acest sistem.

Sistemul politic rațional, acesta este tipul de sistem care:

- se concentrează pe controlul strict asupra tuturor articulațiilor sale;

- este articulat ierarhic, cu structuri administrative clar conturate;

- are ca obiectiv central realizarea idealurilor democrației;

- obține legimitatea printr-o administrație eficientă şi chiar prin forță, iar uneori prin combinarea acestora;

- subordonează toate instituțiile politice înfăptuirii obiectivului fundamental- democrația.

Dacă la tipul convențional elementul – cheie este pragmatismul, la acest tip de sistem politic, numit de Binder rațional, elementul cheie este eficiența. Desigur există şi alte criterii care fac posibilă o anume tipologizare a sistemului politic, spre exemplu criteriul gradului de democratizare. Din acest punct de vedere Gabriel Almond împarte sistemele politice în două categorii principale: sistemele oligarhice şi sistemele democratice moderne.

Sistemele politice oligarhice sunt şi ele, la rândul lor, de două feluri:

1. oligarhii modernizatoare;
2. oligarhii totalitare.

Oligarhiile modernizatoare reprezintă tipul de sistem politic ce se instalează mai ales în societățile care au conservat multe elemente ale sistemelor politice tradiționale, elemente care adâncesc clivajele dintre guvernanți şi guvernați. Aceste discrepanțe facilitează concentrarea puterii în mâinile unei oligarhii formate din politicieni, din militari sau din intelectuali. Ele se întemeiază pe ideologia modernizării, conform căreia singura cale de a crea o societate modernă este deținerea puterii de către oligarhie (în mod deosebit de cea financiară).

În tipologia lui Almond, oligarhiile de acest tip se caracterizează prin:

• un sistem perfecționat de afirmare a elitelor şi de promovare a "structurii de clică", alcătuită din persoane civile sau militare;

• eliminarea puterilor autonome ale parlamentului sau, dacă nu, reducerea acestuia la un rol de " ratificare" sau "aclamare";

• interdicția oricărei opoziții;

• folosirea birocrațiilor administrative ca instrument principal de conducere;

• întărirea şi constituirea elitei coerente, stabile şi eficiente într-un fel de castă;

• manifestarea elementelor de democrație sub o formă populistă;

• inacceptarea şi netolerarea scindărilor, comunalismul şi secționalismul fiind reduse la maximum, acest tip de sistem politic centrându-se pe ideea mobilizatoare a unității, îndeosebi a unității naționale, a voinței şi a interesului național.

Oligarhiile totalitare sunt supranumite de Almond "oligarhii cu aer democratic", pe care el le consideră ca fiind specifice țărilor comuniste. Acest tip de sistem politic s-ar caracteriza prin următoarele dimensiuni:

- se legitimează printr-o doctrină coerentă pe care o propagă printr-un puternic aparat de propagandă ce o face să penetreze în toate sferele, promovând nu o "societate politică", ci o "societate ideologică";

• un grup restrâns exercită puterea:

• refuză legimitatea opoziției publice;

• domină şi controlează opresiv fiecare sferă a vieții sociale şi individuale;

• sunt centrate în jurul partidului unic, partidul de guvernământ, cu o "disciplină de fier";

• o puternică birocrație controlează atât partidul, cât şi statul, iar peste birocrație, supervizarea de către partid a tuturor deciziilor este, după Almond, caracteristica cea mai definitorie a acestui tip de sistem politic;

- având ca obiectiv central modernizarea societății, pe baza dezvoltării economice, duce o politică de mari investiții, îşi axează eforturile şi mobilizează resursele în direcția promovării şi înfăptuirii unor mari şi complexe programe de modernizare.

Un punct de vedere interesant asupra problematicii la care se face referință îl are şi cunoscutul sociolog român I. Bădescu. Acesta evidențiază raportul dintre puterea oligarhică şi elite în defavoarea democrației şi chiar a libertăților şi inițiativelor individuale. Puterea oligarhică este reprezentată de grupul restrâns de persoane care realizează conducerea unei organizații, comunități sau societăți ca întreg prin intermediul puterii autorității şi influenței de care dispune respectivul grup şi chiar fiecare individ în parte. Puterea oligarhică este puterea monopolizată de o mică elită de conducători care se perpetuează prin reînnoirea mandatelor lor în structurile politice din care fac parte şi acced. La noi această formă se manifestă în aşa-numitul clientelism politic, resursele care susțin puterea fiind mai mult de natură financiară, de cele mai multe ori accederea într-un partid şi

cu atât mai mult la putere fiind condiţionate de asemenea resurse. Nu pot fi însă generalizate asemenea forme şi structuri oligarhice şi în exclusivitate cu cele ale democraţiei şi ale statului de drept. Chiar dacă democraţia capătă forme destul de contradictorii şi uneori este mai mult demagogie decât democraţie autentică, actualul regim politic din România este un regim democratic, bazat pe o societate democratică şi nu pe un regim totalitar, cum a fost cel trecut şi care s-a bazat exclusiv pe autoritate, constrângere şi dictatură.

Dar mai important ar fi să vedem în ce constă fenomenul totalitar, atât de dezbătut şi polemizat în literatura politologică şi sociologică. Aşa cum afirma R. Aron într-o lucrare de referinţă „Democraţie şi totalitarism", fenomenul totalitar ca şi alte fenomene sociale presupune câteva caracteristici care îl particularizează. În opinia sociologului francez acestea ar fi în număr de cinci:

1. fenomenul totalitar intervine într-un regim care acordă unui partid monopolul activităţii politice (fiind specific partidului unic);

2. partidul monopolist este animat sau este înarmat cu o ideologie căreia îi conferă o autoritate absolută şi care, prin urmare, devine adevărul oficial al statului (fiind specific binomului puterii prin partid – stat);

3. pentru a răspândi acest adevăr oficial, statul îşi rezervă la rândul său un dublu monopol: monopolul mijloacelor de constrângere şi pe cel al mijloacelor de convingere, la care am mai adăuga şi ansamblul mijloacelor de comunicare de sub tutela statului şi a cărui interese sunt reprezentate prin aceste mijloace (într-o asemenea situaţie este depăşit statutul statului minimal fiindu-i recunoscute şi unele drepturi negative, pe lângă cele pozitive);

4. majoritatea activităţilor economice şi profesionale sunt controlate de stat şi devin, într-o oarecare măsură, parte integrantă a statului (este situaţia în care statul devine un monopol al puterii evidenţiindu-i-se în mod pregnant caracterul unitar şi de monopol al puterii);

5. prin fenomenul totalitar este evidenţiată politizarea şi transfigurarea ideologică a societăţii şi activităţilor acesteia în coroborare cu unele strategii coercitive prin care este menţinută ordinea de drept în societate. Este specifică regimurilor politice dictatoriale, mai ales a dictaturii de stânga.

Nu vom insista asupra acestui regim politic întrucât experienţa pe care am cunoscut-o se poate constitui într-un argument practic şi chiar cu posibilităţi de reflecţii teoretice. Aşa că vom continua cu un alt sistem şi regim politic spre care năzuim, cel al democraţiei şi sistemelor democratice. G. Almond desprinde în acest sens acele sisteme politice ale democraţiei moderne în care conducerea este civilă şi se înfăptuieşte prin instituţii reprezentative, în matricea libertăţilor publice şi care se manifestă în două ipostaze:

1. democraţia tutelară;

2. democraţia politică.

Democraţia tutelară, conform lui Almond, ar fi un tip de sistem politic care există acolo unde elitele doresc să păstreze cât mai mult posibil puterea, în condiţiile introducerii unor modificări în propriile instituţii politice, cu scopul de a menţine un guvernământ eficient şi stabil, orientat spre modernizarea economică şi socială.

Libertăţile civile de bază, instituţiile reprezentative şi exprimarea liberă a opiniei publice sunt diminuate corelativ cu întărirea puterii executive şi creşterea presiunii de sus. Deşi elitele sunt puternic ataşate valorilor democraţiei şi domniei legii, acestea reprezintă şi baza legitimităţii lor, conştientizând, totodată, că poporul, în ansamblul lui, nu are capacitatea de a realiza democraţia; prin urmare, elitele vizează o funcţionare eficientă a sistemului, indiferent de plusurile sau minusurile lui democratice.

Democraţia politică reprezintă tipul de sistem politic superior, al conducerii prin instituţiile reprezentative ale statului de drept. Principalele sale caracteristici sunt:

a) corpul legislativ este ales periodic, prin vot universal şi direct;

b) candidaţii pentru corpul legislativ sunt desemnaţi de partidele politice;

c) parlamentul reprezintă "centrul de greutate" al sistemului;

d) corpul judiciar are misiunea de a proteja drepturile cetăţenilor;

e) are ca imperativ domnia legii, căreia i se supun şi forţele coercitive: poliţia, armata, alte organe de ordine;

f) funcţionează o opoziţie coerentă şi responsabilă, reprezentând o parte necesară a sistemului politic; atitudinea acestei opoziţii trebuie să fie constructivă şi nu obstrucţionistă, eliminând dintre mijloacele luptei politice metodele conspirative şi subversive;

g)legitimitatea acestui sistem este dată de opţiunea majorităţii cetăţenilor, mai ales de acea parte a cetăţenilor care este conştientă politic, prin mecanismele electorale;

h) integrează, pe lângă instituţiile politice propriu-zise, şi instituţiile societăţii civile – asociaţiile civile şi profesionale, sindicatele, organizaţiile locale care, toate formează acea "infrastructura de decizie şi autoritate" ce "îndiguieşte" autoritatea şi modelează deciziile politice.

Fără a fi perfect (nici un sistem politic nu este şi nu poate fi perfect), caracteristicile menţionate, precum şi altele care ar mai putea fi avute în vedere, par suficiente – spune Almond – pentru a convinge că democraţia politică este tipul de sistem politic superior, cel mai reuşit pe care l-a dat până acum experienţa organizării vieţii politice a omenirii şi care prezintă reale posibilităţi de adaptare în societăţile viitoare, cu atât mai mult cu cât forma de guvernământ bazată pe democraţie devine un deziderat şi un ideal pentru societatea viitoare.

Pe lângă sistemele totalitare şi democratice menţionate se face tot mai mult receptat un nou concept ce desemnează un anume sistem politic, şi anume poliarhia. Autorul acestui concept este R.A. Dahl (1961), prin acesta se încearcă o delimitare mai riguroasă a democraţiei din regimurile politice reprezentative apusene faţă de celelalte democraţii. Totodată, prin acest concept se demonstrează faptul că democraţia modernă nu este şi nu poate fi guvernarea poporului de către popor, demers întreprins şi de noi într-un articol de referinţă „Democraţie şi demagogie".

Termenul de poliarhie vrea să sublinieze pe de altă parte pluralitatea forţelor politice şi a centrelor de decizie capabile să se neutralizeze pentru ca libertatea să fie garantată, iar pe de altă parte faptul că deţinătorii puterii au convingerea precarităţii în timp a guvernării lor şi, ca foşti opozanţi (astăzi situându-se la putere), se ştiu potenţialii opozanţi de mâine (cf. Dicţionarul de sociologie La Rousse).

Lucrarea de referinţă în care politologul american R.A. Dahl îşi expune ideile despre această formă de regim politic este „Poliarhiile. Participare şi opoziţie", în care este explicat mecanismul acestui sistem (regim politic). Dar mai întâi să încercăm să-l definim. În Oxford Enghlish Dictionary (1909), poliarhia este definită ca a fi guvernarea unui stat sau unui oraş de către mai mulţi, fiind pusă în antiteză cu monarhia dar nefiind întru-totul substituit ca regim şi sistem politic cu democraţia şi nici cu pluralismul politic, cu toate că există multe asemănări între acestea. Desigur, există şi alte definiţii şi utilităţi acordate termenului amintit.

Privindu-l în retrospectiva sa, acest termen este utilizat pentru prima oară în anul 1609 în lucrarea unui autor necunoscut sau nemenţionat („The Bees Abhor as well Polyarchy as Anarchy"), ca ulterior să dispară din circuitul ştiinţific până când îl reactivează Althusius, Hegel şi apoi Ernest Barker (1913), căzând iarăşi în uitare până la preluarea lui de către Dahl şi Lindblom, care îl asociază cu un set de procese socio-politice prin care cei conduşi exercită un grad relativ înalt de control asupra liderilor, ceea ce în fapt ar reprezenta cea mai înaltă formă de manifestare a democraţiei, am spune noi democraţia reală.

Este interesant de a prezenta în acest sens concepţia gânditorului Johanes Althusius, care este unul dintre principalii fondatori ai teoriei dreptului natural şi, totodată, precursor al teoriei contractului social privind originea societăţii şi a statului. Printre alte idei interesante legate de stat este şi cea care vizează scopul statului care, în concepţia sa, este binele tuturor cetăţenilor şi nu cel al autorităţilor. Astfel, deţinătorul unic al suveranităţii este poporul ca expresie a unei forme specifice a unei democraţii reale care se consideră a fi poliarhia. Puterea aparţine poporului şi este încredinţată doar temporar guvernatorilor şi trebuie retrasă atunci când aceştia încalcă sau depăşesc atribuţiile conforme dreptului natural sau când dăunează binelui public. Despre contribuţia lui Hegel asupra statului am insistat în altă parte a capitolului, iar în ceea ce priveşte aportul legat de poliarhie acesta este nesemnificativ, el fiind un înverşunat apărător al regimului despotic şi al monarhiei prusace.

Desigur, o asemenea formă de guvernare şi un asemenea regim politic nu poate avea loc decât într-un sistem politic pluralist şi profund democratic.

Autorii menţionaţi au avansat un set de criterii operaţionale, criterii care să pună în evidenţă când anume, în ce condiţii putem conchide că există acest grad înalt de control asupra liderilor. Astfel, în volumul „A Preface to Democratic Theory”, apărut în 1956, şi ulterior în lucrarea citată („Poliarchy: Participation and Oposition”) apărută în 1971, Dahl defineşte poliarhia şi delimitează totodată criteriile care fac operaţionalizabil un asemenea concept şi regim politic. În opinia autorului citat, poliarhia este definită în sens larg ca un sistem politic în care sunt satisfăcute, într-un grad relativ ridicat, următoarele opt condiţii:

În timpul votului:

1) orice membru al organizaţiei întreprinde actele pe care le presupunem a fi exprimarea unei preferinţe între alternativele expuse, de exemplu, votul;

2) în prelucrarea acestor exprimări (voturi), opţiunile tuturor indivizilor au ponderi identice;

3) alternativa cu cel mai mare număr de voturi este declarată câştigătoare.

Înainte de vot:

4) orice membru care percepe un set de alternative, dintre care cel puţin una i se pare preferabilă alternativelor deja listate, poate insera alternativa (alternativele) sa (sale) preferată (preferate) între cele listate pentru vot.

5) toţi indivizii posedă informaţii identice despre alternative.

După vot:

6. alternativele (lideri sau decizii) cu cel mai mare număr de voturi înlătură orice alternativă (lideri sau decizii) cu mai puţine voturi.

7. ordinele demnitarilor aleşi sunt executate.

8. în timpul perioadei dintre alegeri:

a) fie toate deciziile dintre alegeri sunt subordonate sau menite să aplice deciziile adoptate în perioada alegerii, adică alegerile sunt într-un fel superioare;

b) fie noile decizii, din perioada dintre alegeri, sunt guvernate de cele şapte condiţii anterioare care operează – totuşi – în circumstanţe instituţionale relativ diferite;

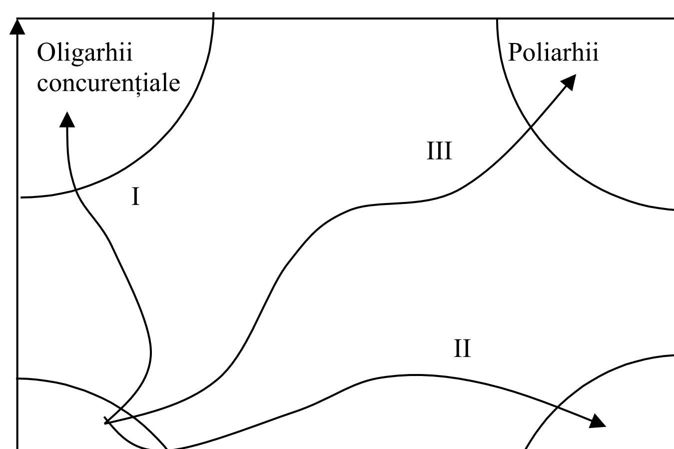
c) fie ambele.

Un asemenea sistem socio-politic democratic devine viabil atunci când sunt respectate aceste condiţii în coroborare cu următoarele oportunităţi şi garanţii instituţionale, pe care le redăm în tabelul de mai jos.

Pentru oportunitatea de a:	**Sunt necesare următoarele garanţii instituţionale:**
I. Formula preferinţe	1. Libertatea de a forma şi adera la organizaţii 2. Libertatea şi expresia 3. Dreptul de vot 4. Dreptul liderilor politici de a concura pentru sprijin 5. Surse alternative de informare
II. Semnala preferinţe	1. Libertatea de a forma şi adera la organizaţii 2. Libertatea şi expresia 3. Dreptul de vot 4. Eligibilitatea pentru funcţii publice 5. Dreptul liderilor politici de a concura pentru sprijin 6. Surse alternative de informare 7. Alegeri libere şi corecte
III. Fi luate în calcul în mod egal preferinţele, în actul de guvernare	1. Libertatea de a forma şi adera la organizaţii 2. Libertatea de expresie 3. Dreptul de vot 4. Eligibilitatea pentru funcţii publice 5. Dreptul liderilor politici de a concura pentru sprijin 6. Surse alternative de informare

	7. Alegeri libere şi corecte 8. Instituțiile de elaborare a politicii guvernamentale depinde de voturi şi de alte expresii ale preferinței

Cele trei oportunități (de a formula preferințe, de a semnala şi de a beneficia de un tratament egal al preferințelor, în actul de guvernare) reclamă un set de opt garanții instituționale de care se bucură cetățenii. Ținând cont de faptul că, luate împreună, cele trei principii fac ca guvernarea să fie deschisă, pentru o perioadă de timp, față de preferințele cetățenilor (ceea ce pentru Dahl înseamnă ca guvernarea să răspundă preferințelor), ajungem la o definiție operațională a democrației în conformitate cu care principiul potrivit căruia conducătorii trebuie să răspundă preferințelor cetățenilor şi, ca atare, aceştia trebuie tratați în mod egal cu guvernanții. Ceea ce ni se pare mai mult o utopie decât o realitate. Nu vom insista asupra mecanismului acestui sistem şi regim politic „realizabil" prin condițiile şi garanțiile instituționale implicate şi care fac posibile alte particularități ale acestui regim: liberalizarea (respectiv creşterea oportunității de a contesta public guvernarea); cuprinderea cetățenilor în procesul politic (respectiv creşterea oportunității lor de a participa); democratizarea, care este procesul care reuneşte progresele sistemului politic; ci vom afirma în corespondență cu ceea ce susține şi Dahl că binomul participare – contestare permite patru tipuri ideale de regimuri, precum şi continuum-ul în care se situează şi evoluează regimurile „reale" şi „ideale" care pot fi reprezentate ca în schema de mai jos:

Pentru regimul schițat în [illegible] stânga, jos al figurii, Dahl [illegible] denumirea de hegemonie închisă. Dacă un regim [illegible] urmează o linie ascenden[illegible] I, acesta se îndreaptă spre o contestare publică de mai mare amploare. Fără a forța prea mult limbajul, am putea spune că o schimbare în această direcție induce liberalizarea regimului sau se poate spune că regimul devine mai concurențial. Dacă un regim tinde să ofere mai multă participare, ca în linia II, se poate spune că devine mai popular sau mai cuprinzător. Un regim s-ar putea schimba doar pe o dimensiune, nu şi pe cealaltă. Dacă denumim regimul de sus, din stânga o oligarhie concurențială, atunci linia I indică trecerea de la o hegemonie închisă la o oligarhie concurențială. Dar o hegemonie închisă ar putea deveni mai cuprinzătoare şi fără a se liberaliza, fără a spori oportunitățile de contestare publică, aşa cum se poate observa la linia II. În acest caz, regimul va trece de la o hegemonie închisă la una cuprinzătoare.

Democrația poate fi concepută ca situându-se în colțul din dreapta, sus. Dar având în vedere că aceasta poate avea mai multe dimensiuni decât cele două, prezentate în figură, Dahl considera că nici un sistem pe scară largă din lume nu este pe deplin democratizat, de aceea prefera să numească poliarhii acele sisteme din lumea reală care se apropie cel mai mult de colțul din dreapta, sus. Putem spune că orice schimbare ce duce un regim către colțul din dreapta sus, urmând, de pildă, linia III,

relevă un anumit grad de democratizare. Aşadar, poliarhiile pot fi concepute ca fiind nişte regimuri relativ (dar incomplet) democratizate; cu alte cuvinte sunt regimuri care au fost substanțial popularizate şi liberalizate, adică au devenit cuprinzătoare şi pe deplin deschise contestării publice.

Regimurile din lumea reală se încadrează în patrulaterul definit de tipurile ideale. Democratizarea este, aşadar, modelată prin deplasarea punctului care ilustrează regimul, către vârful „poliarhiei". Teoretic, punerea în evidență a procesului de democratizare nu depinde de situarea şi de lungimea traseului parcurs, ci de mărimea variabilei dependente care determină cât de mari sau mici sunt şansele ca un regim să devină democratic care, în opinia autorului citat, vizează următoarele seturi de condiții: traseul istoric al democratizării, gradul de concentrare în ordinea socio-economică, nivelul de dezvoltare socio-economică, inegalitățile din societatea respectivă, clivajele dintre subculturi, existența şi tipul controlului extern şi convingerile activiştilor politici. Cu alte cuvinte, democrația este rezultanta unor transformări istorice de anvergură.

Fără intenția de a analiza în exclusivitate acest regim politic desemnat prin intermediul poliarhiei, vom menționa doar faptul că prin acest concept sunt desemnate mai multe sensuri şi valențe, cum ar fi: instituțiile ce au rezultat din eforturile de a liberaliza şi a face mai „cuprinzătoare" instituțiile statului – națiune; sistemul de drepturi prin care anumite drepturi sunt garantate şi protejate; sistemul de control politic asupra liderilor; setul de instituții politice necesare unei cât mai bune aproximări a procesului democratic în societatea modernă (a statului – națiune şi a democrației reprezentative).

Din sensurile menționate poliarhia poate fi definită ca un regim care oferă posibilități extinse de contestare publică şi participare concretizată prin satisfacerea condițiilor enumerate anterior şi care permit cetățenilor să-şi formuleze preferințele, să şi le facă cunoscute şi să se bucure de un tratament egal din partea conducătorilor în ceea ce priveşte evaluarea preferințelor lor.

Se observă că între democrație şi poliarhie există multe puncte comune, uneori chiar cu tendință de substituire. Un analist politic contemporan, cum ar fi Giovanni Sartori, în lucrarea „Teoria democrației reinterpretată", ajunge la concluzia că Dahl caută o difuziune şi o revigorare pluralistă în cadrul societății în ansamblu, a concurenței între elite şi că strategia fundamentală a lui Dahl este să rezerve termenul „democrație" pentru un „sistem ideal" şi să utilizeze „poliarhia" ca o aproximare a democrației.

Nici democrația şi cu atât mai puțin poliarhia nu au devenit regimuri politice viabile în nici o societate chiar dacă ele sunt revendicate în sistemul politic democratic. De aceea putem accepta mai mult unele „jumătăți" de măsură sau „cvasi" democrații şi „cvasi" poliarhii, fără ca aceste regimuri politice prezentate să cunoască o manifestare exclusivistă în societate.

Nici regimul democratic şi cu atât mai puțin poliarhiile nu trebuie absolutizate, nici copiate sau transplantate în mod mecanic în alte contexte social-politice şi culturale în care nu sunt întrunite condițiile pentru a fi realizat, ci trebuie înțeles numai în limitele realităților ce i-au dat naştere şi îl fac necesar pentru progresul societăților. O asemenea preluare rigidă şi uneori impusă devine contraproductivă şi ineficientă sub raport social, politic şi economic, istoria demonstrând pe deplin o asemenea afirmație, orice comentariu fiind considerat ca a fi de prisos.

6.3. STATUL ŞI PUTEREA DE STAT

Analiza puterii şi mecanismului, precum şi regimurile politice şi formele de guvernare nu putea ignora trimiterile teoretice asupra principalei forme a puterii, şi anume statul. Din punct de vedere semantic, noțiunea de stat s-a format din verbul latin "statuo" care înseamnă a pune, a aşeza, a întemeia. Pentru prima oară termenul de stat, apropiat celui de astăzi, îl întâlnim în sintagma latină "Status civitas", care exprima în imperiul roman modul de guvernare a cetății. Romanii au acordat termenului "status" o semnificație politică, adăugându-i şi determinativul "res publica" adică lucrul public. Prin acest determinativ se definea astfel ideea de conducere a vieții publice sau a statului, care s-ar părea că este în relații de echivalență cu viața publică a cetății. Mai trebuie menționat, în acelaşi context istoric, că romanii au folosit două noțiuni referitoare la stat: res publica pentru perioada republicii şi "imperium" pentru perioada imperiului (dominatului). La greci această formă de organizare politică a unei colectivități purta denumirea de "polis" care semnifica statul cetate sau

politeia. Astfel, pentru Platon, statul – cetate – polisul reprezintă unitatea dintre Politică, Bine, Adevăr, Justiţie, în esenţă fiind o colectivitate organizată cu instituţii şi reguli bine precizate. Statul nu este decât stat – cetate, în care membrii societăţii sunt doar fiinţe ale cetăţii şi, prin aceasta, fiinţe politice.

Întrucât problematica statului şi a puterii politice devine fundamentală pentru studiul nostru vom face o succintă incursiune asupra unor opinii legate e această problematică. Se desprinde în acest sens contribuţia remarcabilă a lui Platon în analiza şi interpretarea statului, care este considerată de unii filosofi şi sociologici ca a fi determinantă, la fel ca întreaga teorie raţională asupra statului, care a apărut în filosofia greacă. Spre exemplu, E. Cassirer considera că Platon a fost primul care a lansat o „teorie a statului" sub forma unui sistem coerent de idei realizând o teorie în sensul ştiinţific al termenului, adică o teorie raţională a statului, înţelegându-i mecanismul şi esenţele sale dintr-o perspectivă mai mult teoretică – ideală decât reală. De aceea Platon nu căuta statul cel bun, statul perfect, ci statul ideal, adică cel conform ideii şi adevărului ideal. Acesta este statul bazat pe lege, delimitând în acest sens un aşa-numit Stat Lege sau un stat al justiţiei sau al dreptăţii (Cicero afirma din acest punct de vedere că justiţia stă la baza legii şi a societăţii organizate şi că unde nu e dreptate nu există stat sau o res publica adevărată). În acest sens unica şi cea mai de seamă menire a statului este aceea de a fi un administrator al dreptăţii, aceasta fiind în opinia lui Platon cea mai importantă virtute şi totodată un principiu general al ordinii, rânduielii, unităţii şi legalităţii.

Dar, ca să-şi poată elabora propria teorie cu privire la Statul Legii el trebuia să elaboreze şi o altă teorie legată de Statul Puterii, încercând prin aceasta să construiască o nouă lume politică şi socială pe o bază complet diferită, încercând să depăşească forţa tradiţiei şi chiar realitatea politică contemporană lui. Nu vom insista asupra întregii arhitectonici filosofice şi politice legată de stat, ci vom evidenţia doar ideea conform căreia în filosofia etică şi politică a lui Platon unele concepte se diferenţiază din perspectivă ideală de cele regăsite la alţi filosofi. Spre exemplu, conceptul de „dreptate" şi cel de „dorinţă de putere" se află la poli opuşi, dreptatea fiind calitatea fundamentală care include toate însuşirile nobile ale sufletului, pe când de la setea de putere pornesc toate defectele esenţiale, realitate ce nu a fost dezminţită încă până în prezent de practica politică şi socială.

El este gânditorul care a analizat cu cea mai mare luciditate ceea ce este şi ceea ce înseamnă statul puterii şi efectele sale în plan social. Astfel subliniază ideea că setea de putere care înrobeşte individul este imposibil de domolit, comparând asemenea indivizi cu danaidele care se chinuiesc să toarnă apa într-un butoi spart. Asemenea trăsătură cum este setea de putere ilustrează cel mai bine slăbiciunea fundamentală pe care Platon o numeşte „pleonexie" – „foamea de mai mult".

Se subînţelege că în concepţia lui Platon nu numai dreptatea şi dorinţa de putere se diferenţiau ci însăşi puterea avea o altă semnificaţie fiind transpusă mai mult în plan utopic – ideal decât într-un plan real. Astfel, în opinia lui Platon, puterea nu poate fi un scop în sine ci era validată şi considerată ca putere numai acea formă a puterii care duce la mulţumire, la consens şi armonie, ceea ce în plan real este greu sau chiar imposibil de realizat. De aceea statul şi republica (lucrarea sa fundamentală din acest punct de vedere) sunt considerate de mulţi filosofi ca a fi utopice, iar lucrarea menţionată nefiind altceva decât o utopie politică, promovând astfel un stat ideal mai mult pe un fond moral şi estetic decât pe unul real.

De aici, concluzia că bunăstarea unui stat (efectele sale benefice) nu rezistă în puterea lui materială în dorinţa de a avea mereu mai mult, ci în bunăstarea spirituală şi mai ales morală (dreptatea fiind calitatea fundamentală în societate şi individ). O asemenea dorinţă de înavuţire este la fel de distructivă pentru stat cât şi pentru viaţa unui individ.

Din perspectivă estetică, pentru Platon statul nu era numai un lucru frumos, dintre multe altele, ci el era într-un fel frumuseţea însăşi, cu alte cuvinte o frumuseţe în sine dusă la paroxism şi evident într-un plan ideal.

Asemenea gândire raţională asupra statului, regăsită în filosofia greacă antică, o întâlnim şi la Aristotel. Acesta consideră că statul ia naştere din necesităţile mediului social, din evoluţia sa firească, exprimând forma desăvârşită de uniune (organizată, condusă) a unei colectivităţi. La fel ca

şi la Platon, finalitatea statului este mai mult de ordin moral, binele (cel mai mare bine) dobândit graţie legilor, practicând „virtutea şi asigurând cât mai multă fericire”.

Depăşind antichitatea vom evidenţia faptul că Evul Mediu este una dintre cele mai prolifice perioade istorice în care problematica puterii politice este supusă analizei, preocupări deosebite fiind regăsite la Nicolo Machiavelli, (1513) fost secretar al Consiliului Seniorilor din Republica Florenţa. În lucrarea sa de referinţă, “Principele”, printre alte afirmaţii şi principii surprinse, Machiavelli susţinea că toate statele, toate stăpânirile care au avut şi au autorităţi au fost şi sunt republici sau principate. Astfel, prin stat Machiavelli desemna principatul (după cum rezultă din Capitolul IX din lucrarea „De principatul civilis” – Despre principatul civil).

Dar lucrarea care devine un adevărat “manifest politic” şi este o proiecţie a statului în general şi a celui italian în special este „Principele” – „Il Principe”. Ea este un manual practic (tehnic) pentru monarhul absolut deosebit care ar fi putut salva Florenţa de la pieire. În această operă autorul vorbeşte despre arta de a guverna şi de a conduce statele, Machiavelli fiind considerat întemeietorul ştiinţei politice şi un excelent moralist-observator al acţiunilor politice.

Contribuţia lui Machiavelli asupra teoriei statului şi a politicii este decisivă, nici un politolog şi analist politic neputând face abstracţie de metodele şi, mai ales, conceptele utilizate în teoriile lor elaborate. Este unul dintre gânditorii care analizează statul real, ancorat unei realităţi imediate şi nu dintr-o perspectivă imaginară sau ideală. Astfel, el propune ca model analitic un anume principe care are o existenţă istorică şi în raport cu care delimitează unele strategii şi elemente de ordin teoretic în analiza întreprinsă. Prin lucrarea sa, Machiavelli deschide orizonturile lumii moderne în ceea ce priveşte statul şi politica, astfel că statul era total independent dar totodată şi complet izolat, Machiavelli tăind toate firele prin care statul fusese legat în generaţiile anterioare de acel organic al existenţei umane. Lumea politică pierdea astfel orice legătură nu numai cu religia sau cu metafizica, dar şi cu toate celelalte forme ale vieţii etice şi culturale ale omului. O asemenea izolare completă putea avea, desigur, urmări periculoase, Machiavelli fiind perfect conştient de toate aceste implicaţii în plan social, politic şi uman. A preferat totuşi să se delimiteze de unele influenţe filosofice, religioase şi morale pentru a putea elabora un adevărat tratat de politologie, dincolo de etică şi cu atât mai mult de filosofie şi religie, un manual despre realitate şi în contextul unei realităţi. Această izolare nu este concepută în mod întâmplător ci ca o măsură preventivă pentru a ieşi din impasul ce-l presupune raportul dintre politică şi morală care, după cum este cunoscut, devine tot mai incompatibil.

Evul Mediu creştin va consacra denumiri diverse statului: de regnum (regat), de republică Cristiana şi principatus (ca forme de guvernământ).

Vom încerca în cele ce urmează să trecem în revistă câteva opinii ce fac referinţă asupra delimitării şi definirii, totodată, a conceptului de stat. Fiind un fenomen social foarte complex, statul a căpătat de-a lungul timpului o diversitate de definiţii şi interpretări conceptuale. Se distinge în acest sens contribuţia marelui filosof german G.W.Fr. Hegel. Nici un alt sistem filosofic nu a mai exercitat o influenţă atât de puternică şi de durabilă asupra vieţii politice şi a gândirii politice moderne ca „Metafizica” acestui filosof. Desigur, nu ne permite spaţiul acestei lucrări să facem o evaluare exhaustivă în ceea ce priveşte contribuţia filosofului german asupra statului. Este suficient doar să amintim că el a fost denumit de către exegeţii săi ca a fi filosoful „statului prusac”, devenind din acest punct de vedere mentorul lui Marx şi Lenin, atât în plan filosofic cât şi istoric.

Pe lângă cele două probleme fundamentale ale doctrinei şi filosofiei hegeliene, cea a religiei şi cea a istoriei, problematica statului devine foarte importantă, dacă nu chiar fundamentală. În concepţia lui Hegel, istoria este interpretată şi percepută ca o dezvoltare a Spiritului în Timp, aşa cum natura este dezvoltarea Ideii în Spaţiu. Astfel, el reuşeşte să contopească latura materială cu cea ideală într-o unitate inseparabilă, vorbind despre religie în termenii istoriei şi despre istorie în termeni de religie. Aşa se explică faptul că una dintre cele mai vechi şi dificile probleme ale gândirii religioase a căpătat dintr-o dată o nouă formă, delimitându-se astfel de gânditorii antici şi moderni, de stoici, neoplatonici, iluminism, realizând o concesie şi compatibilitate dintre religie şi istorie, dintre materie şi spirit.

Concepţia despre stat a lui Hegel derivă mai mult din perspectivă istorică. Pentru Hegel această instituţie nu este numai o parte, o zonă anume a vieţii istorice, ci chiar esenţa, miezul

acesteia. Este alfa şi omega existenţei sociale, după el neputându-se vorbi despre istorie în afara statului sau înaintea instituirii lui. Statul este cel care nu numai că oferă un conţinut potrivit naraţiunii istorice, dar o creează ca atare odată cu sine, afirma Hegel în celebra lucrare „Prelegeri de filosofia istoriei".

Dacă admitem raţionamentul hegelian după care realitatea trebuie definită mai curând în termenii istoriei decât în cei ai naturii şi că statul este o condiţie necesară istoriei , atunci trebuie să considerăm statul ca fiind realitatea supremă şi perfectă, teorie politică de maximă profunzime în concepţia modernă asupra statului. Din acest punct de vedere, în viziunea lui Hegel, statul nu este numai reprezentantul ci însăşi încarnarea „spiritului lumii". Prin aceasta, spre deosebire de Sf. Augustin care privea civitas terrena ca pe o deformare şi o desfigurare a acelei civitas divina (superioară primei), Hegel vedea în civitas terrena „ideea divină aşa cum există ea pe pământ". Prin aceasta Hegel promovează un nou gen de absolutism politic, şi am spune noi chiar despotism, specific statului prusac şi al despotului său.

Hegel arată că statul este spiritul absolut, sigur pe sine, care nu recunoaşte nici o regulă abstractă cu privire la ceea ce este bine şi rău, ruşinos şi josnic, viclenie şi înşelătorie. În conformitate cu asemenea răsturnare a valorilor şi a acestei reevaluări hegeliene statul nu mai are nici o obligaţie morală (idee regăsită şi la Machiavelli) întrucât moralitatea ţine de voinţa individuală şi nu de cea universală a statului. Iar dacă statului îi revine vreo datorie aceasta constă în autoconservarea sa.

Cu referinţă asupra caracterului divin al statului (care nu este formulat în mod explicit) Hegel conchide că statul constituie însuşi mersul lui Dumnezeu în lume. Ca atare, când vorbim de ideea statului nu trebuie să avem în faţa ochilor state particulare, nici instituţii particulare, ci trebuie, dimpotrivă, să considerăm pentru sine Ideea, acest Dumnezeu real (cf. „Principiile filosofiei dreptului").

În analiza întreprinsă de Hegel asupra statului el nu a insistat în mod deosebit asupra puterii statului ci mai mult a încercat să demonstreze „adevărul său" – al statului – fiind un mare iubitor al „adevărului" ce stă în putere. Astfel, în „Tratatul despre Constituţia Germaniei" Hegel a insistat asupra faptului că puterea unei ţări nu stă nici în numărul locuitorilor şi soldaţilor săi şi nici în suprafaţa ei, ci garanţia unei constituţii şi a unei puteri constă mai mult în „spiritul întregului popor" şi apoi în organizaţia reală conform acestui spirit ca dezvoltare a acestui principiu, idee regăsită şi la sociologul român D. Gusti cu privire la rolul dimensiunii spirituale, în speţă a voinţei sociale în societate şi dinamica socială.

Din perspectivă sociologică – contractualistă, o contribuţie importantă în definirea şi evidenţierea atribuţiilor statului o are J.J. Rousseau. În conformitate cu opiniile acestuia statul reprezintă o putere legitimată printr-un contract social, organizaţie politică separată de societate, căreia i se cedează o parte din drepturile comunităţii. Dar contribuţia majoră asupra analizei problematicii statului o aduce Montesquieu. În concepţia acestuia statul este o instituţie centrală, bazată pe legi şi structurată pe trei elemente ale puterii: legislativă, executivă şi judecătorească care, după cum am văzut, sunt preluate şi reproduse într-o formă adaptată şi în prezent şi cu referinţă la puterea politică din România.

Alţi autori, cum ar fi Esmein, au definit statul mai mult din perspectivă juridică, acesta fiind personificarea juridică a unei naţiuni, precum şi subiect şi suport al autorităţii publice ("Elements de droit constitutionnel francais et compare"). La rândul său, Maurice Haurion definea statul relativ în aceiaşi termeni cu Esmein, deci ca a fi personificarea juridică a unei naţiuni înfăptuită ca urmare a centralizării politice, economice şi juridice a elementelor naţiunii şi realizată în vederea creării regimului civil ("Droit publique"). Tot acest gânditor francez delimitează funcţia exercitată de stat, aceea de menţinere a ordinii sociale, idee regăsită şi la filosoful german idealist, Hegel, în conformitate cu care scopul statului este interesul general, fiind preocupat de apărarea proprietăţii şi libertăţii personale, de conservare a interesului individual.

În epoca contemporană definiţiile statului au păstrat în linii mari elementele clasice ale conceptului. Astfel, Constantin G. Dissescu, în 1915, în lucrarea "Drept constituţional", definea statul ca fiind unitatea alcătuită din reuniunea mai multor oameni pe un teritoriu determinat de forma guvernanţilor şi guvernaţilor. Alt autor român, A. Teodorescu, puţin mai târziu (în anul 1929)

definea statul prin forma superioară de societate românească investită cu puterea exclusivă de comanda asupra colectivităţii de indivizi aşezaţi pe un teritoriu determinat. Mai recent, I. Deleanu, I. Muraru, T. Drăgan şi alţi jurişti de marcă au preocupări asupra acestei problematici, analizând şi definind statul din diverse perspective, în mod deosebit din cea juridică, politologică şi sociologică.

Aşa cum se poate observa, cele mai multe definiţii şi preocupări asupra statului se regăsesc în cadrul dreptului şi al juriştilor. Din acest punct de vedere I. Ionescu, în lucrarea „Instituţii politice şi drept constituţional", defineşte statul ca a fi forma instituţionalizată de organizare politică a unei colectivităţi umane constituită istoric şi localizată geografic pe un anumit teritoriu, în care un grup de indivizi deţine în virtutea suveranităţii poporului şi ca expresie a voinţei acestuia prerogativele şi instrumentele exercitării autorităţii publice, ale elaborării şi aplicării normelor de convieţuire socială, exprimă şi apără interesele fundamentale ale statului şi ale naţiunii şi impune voinţa acestora ca voinţă general – obligatorie.

Statul cunoaşte multiple analize şi interpretări. Dacă vom analiza conceptul de stat prin prisma raportului dintre stat şi putere, vom putea evidenţia faptul că trebuie să înţelegem că statul nu se identifică-substituie întru-totul cu puterea. Aşa cum menţiona şi L. Duguit puterea de stat este exprimată prin dreptul de constrângere, comandă, diferenţiere a celor tari faţă de cei slabi, în sensul că primii îşi impun voinţa lor faţă de ultimii. Acelaşi autor, în lucrarea „Traite de droit constitutionnel", vol.I, consideră că la originea sa, statul, în sensul cel mai general al termenului, este un fapt (social) şi rămâne astfel, indiferent de forma şi caracteristicile pe care le capătă în epoca modernă. Statul este un fenomen natural – social, cât şi un fapt social în sens durkheimian. Dintr-o asemenea perspectivă „obiectivistă", statul este perceput ca un fenomen natural rezultat prin diferenţierea naturală între indivizi şi prin impunerea de către un grup social al forţei sale asupra celeilalte părţi, a populaţiei, (cf. Leon Duguit).

Puterea politică a statului nu se poate legitima decât prin serviciile pe care le aduce statul unei anumite ordini şi conform unor reguli de drept. După marele jurist francez, puterea politică se difuzează la diferite niveluri ale societăţii civile sub forma serviciilor publice; statul încetează să fie o putere care comandă, pentru a deveni un organism care acţionează pentru satisfacerea nevoilor societăţii respective. În acelaşi timp, aşa cum prevedea şi Hegel, în lucrarea "Filosofia dreptului", şi cum am mai menţionat deja, statul îndeplineşte rolul de garant al ordinii sociale, al interesului general, apărând ca o entitate de ordin etic, ale cărei scopuri transcend dorinţele individuale şi sunt localizate sau pot fi detectate la nivelul reţelelor de relaţii interpersonale.

Statul este, în acelaşi timp, o putere şi o forţă. Este o putere executivă (guvernul în primul rând) şi forţă coercitivă şi de apărare. Asupra acestui raport dintre putere şi forţă ne-am ocupat într-o altă parte a lucrării, deci nu vom insista aici şi acum.

În sinteză putem defini statul ca aceea formă de organizare politică a unei comunităţi umane care, prin organismele sale specializate şi prin forţa legitim instituită, asigură difuzarea puterii la diferite paliere ale societăţii civile în scopul coordonării serviciilor publice, al asigurării ordinii şi al dezvoltării comunităţii. În acelaşi timp, statul apără şi garantează integritatea teritorială şi autonomia comunităţii a cărei expresie oficială se constituie.

Aşa cum se poate observa, asupra problematicii statului există numeroase preocupări şi puncte de vedere interferente, cele mai relevante fiind cele politologice, sociologice şi juridice, atât sub aspect fenomenologic, structuralist, funcţionalist cât şi al tipologiei statului în raport cu regimul politic şi forma de guvernământ la care şi în care există şi funcţionează statul respectiv.

6.3.1. Perspectiva politologică în abordarea statului

Din definiţiile date statului rezultă că acesta reprezintă o comunitate şi, totodată, un organism care reuneşte mai mulţi indivizi şi mai multe instituţii, care, spre deosebire de alte structuri, îndeplineşte atribuţii şi responsabilităţi mai importante în cadrul puterii politice. Din această perspectivă instituţională şi organizaţională, aşa cum afirmau J.C. Plano şi M. Greenberg, statul reprezintă o comunitate politică care ocupă un anumit teritoriu şi are un guvern care beneficiază de suveranitate atât în interior, cât şi în afara graniţelor sale.

În definirea statului şi, cu atât mai mult din perspectivă politologică sunt incluse şi alte elemente şi chiar determinări, cum ar fi cele istorice şi geografice. Într-un asemenea context, statul

apare ca o colectivitate umană istoriceşte constituită şi organizată pe un anumit teritoriu, care se structurează politic în grupul de guvernanţi şi restul populaţiei. Cu alte cuvinte, modul de constituire şi organizare diferă de la stat la stat şi poate fi generat de factori naturali (aşezarea geografică, conformaţia solului), militari (cuceriri teritoriale), economici (bogăţiile naturale) etc., de unde şi diferitele tipuri ale puterii, cum ar fi cea economică şi militară.

Din definiţia dată anterior şi din perspectivă politologică rezultă cel puţin patru elemente definitorii ale noţiunii de stat concretizate în:

a) organizarea politică a unei comunităţi umane;

b) gradul de coeziune ale colectivităţii respective;

c) raporturile de comandă/supunere (subordonare) existente între guvernanţi şi guvernaţi;

d) legitimitatea exercitării autorităţii şi a puterii de comandă (dominaţie) de către guvernanţi.

Aceste elemente structurale şi definitorii ale statului îi conferă acestui organism sintetizator şi integrator un caracter structuralist-funcţionalist, aşa cum se poate deduce, statul implică atât elemente structurale corespondente unor funcţii, cât şi anumite raporturi şi relaţii de intercondiţionare dintre structurile sale obiectivate în anumite instituţii cu caracter politic, juridic, militar şi economic.

Funcţiile statului se diferenţiază de la o formă de stat la alta. În esenţă, atribuţiile acestui organism politic vizează atât modul de organizare şi structurare socială şi politică într-o societate, cât şi asigurarea ordinii sociale şi a securităţii naţionale şi individuale. De aceea orice stat trebuie să contribuie la realizarea unei coeziuni sociale ridicate bazată pe solidaritatea reprezentanţilor puterii statului şi promovarea unor interese de stat care să vizeze nu atât interesele de grup şi în mai mare măsură interesele sociale şi naţionale. O asemenea coeziunea este influenţată şi determinată uneori de mai mulţi factori obiectivi şi subiectivi, cum ar fi: factorii spirituali (limba vorbită şi cultura naţională), factorii etnici, tradiţiile comune, comunitatea de viaţă economică, valorile politice şi culturale şi, nu în ultimă instanţă, solidaritatea indivizilor indiferent de structura etnică şi interesele individuale.

În acelaşi timp, coeziunea unei societăţi organizate statal poate fi privită sub mai multe aspecte:

1. istoric (valorile şi tradiţiile istorice păstrate şi respectate în procesul de formare şi dezvoltare a naţiunii pe teritoriul statului respectiv;

2. economic (tradiţiile dezvoltării economice);

3.cultural (limbă şi cultură comună);

4. religios (respectarea unui anumit cult religios);

5. politic (instituirea puterii politice, organizarea politică unitară, stabilirea instituţiilor guvernante;

6. naţional (preponderenţa în ansamblul populaţiei a unei naţiuni în raport cu minorităţile naţionale) etc.

Perspectiva politologică a statului nu poate face abstracţie în analiza întreprinsă de relaţiile şi raporturile politice pe care le promovează statul cu alte structuri şi mecanisme ale puterii politice. Ne referim cu precădere la raporturile politice bazate pe principiul comandă/supunere (subordonare) care, aşa cum afirmau Henry Brun şi Guy Tremblay, presupun puterea de constrângere exercitată de stat. Prerogativa statului de a adopta sau sancţiona norme de conduită, inclusiv în domeniul vieţii publice şi al guvernării şi a le pune în aplicare, precum şi de a pedepsi încălcarea acestora ceea ce constituie un atribut inerent al statului. Această prerogativă este înfăptuită de organisme specializate, investite în mod legitim cu atribuţiile de putere. Se subînţelege că statul nu este analizat numai din perspectivă politologică, ci el devine obiect de analiză şi interpretare şi din perspectivă sociologică şi, în mod deosebit, din perspectiva sociologiei politice, problematică pe care o vom analiza în continuare.

6.3.2. Perspectiva sociologică în abordarea statului

Asupra acestei perspective există mai multe opinii şi posibilităţi interpretative. În primul rând prin faptul că statul este o instituţie fundamentală în societate, implicând structuri şi funcţii bine

definite şi delimitate în raport cu fiecare instituţie şi organizaţie prin care se manifestă şi se exercită atribuţiile şi responsabilităţile. În al doilea rând, statul este un fenomen social şi, totodată, un fenomen al puterii publice şi un produs al evoluţiei sociale a civilizaţiilor.

Din diversele definiţii date statului rezultă atât caracterul politologic cât şi cel sociologic. Potrivit sociologului Emile Durkheim, statul a apărut ca rezultat al diviziunii sociale a muncii, idee preluată în chip vulgarizator de K. Marx, care a conceput statul ca un fenomen istoric apărut odată cu apariţia proprietăţii private asupra mijloacelor de producţie şi cu împărţirea societăţii în clase antagoniste. De aici şi accentul pus în doctrina marxistă pe stat ca instrument al dominaţiei unei clase sociale asupra alteia sau, aşa cum aprecia Lenin, ca o maşină pentru menţinerea dominaţiei unei clase asupra alteia.

Statul nu este un organism politic de sine stătător, ci în cadrul fiecărui stat există un ansamblu de clase şi categorii sociale, fiecare dintre ele fiind purtătoare a unor interese specifice şi a unui mod de viaţă diferit, a unei culturi şi conştiinţe sociale distincte. Fiecare dintre aceste structuri sociale are o percepţie proprie a fenomenului puterii şi a actelor de guvernare.

În trecutul nu prea îndepărtat, unele dintre aceste clase şi categorii aveau un rol redus în exercitarea sau influenţarea puterii, chiar dacă în mod demagogic şi deformat deveneau exponentul puterii politice, cum ar fi fost clasa muncitoare ca clasă conducătoare în statele cu pretinsă democraţie muncitorească revoluţionară. Altele erau excluse de la jocul politic, în timp ce categoriile bogate şi superbogate le dominau politic pe cele sărace, cum se întâmplă şi în prezent chiar în statele cu regim politic bazat pe democraţie şi unde fenomenul polarizării sociale este tot mai evident. Dezideratul politic, implicit al statului democratic, specific statelor moderne ar fi să nu se mai practice o asemenea discriminare politică între clasele şi categoriile sociale, dar care, din păcate, rămâne doar la stadiul deziderativ şi aproape imposibil de realizat întrucât statul, prin structurile sale, facilitează unele privilegii reprezentanţilor săi în defavoarea celorlalte categorii sociale, binecunoscute fiind din acest punct de vedere elitele politice şi forma nouă de exprimare a acestora, oligarhia.

În ultimele decenii, modelul sociologic al statului, bazat pe disocierea relaţiilor sociale cu caracter privat de cele având caracter public, pune tot mai mult accentul pe funcţionalitatea şi eficienţa socială ale aparatului birocratic de conducere, ca şi pe legitimitatea actelor acestuia, decurgând din voinţa suverană a celor guvernaţi. În prezent statul se afirmă din punct de vedere sociologic ca o colectivitate umană bazată pe raporturi de cetăţenie şi dotată în mod legitim cu instituţii de guvernare specializate care au un caracter impersonal şi permanent, după cum afirma B. Badie şi P. Birnbaum.

Sociologul care s-a impus în analiza statului, din perspectiva sociologiei politice, este Max Weber. În analiza fenomenului statal, Weber pune accentul pe dominaţie, subordonare, autoritate (problematică asupra căreia am insistat într-un alt capitol), forţă şi putere. În opinia sociologului german, ceea ce dă conţinut şi consistenţă statului este aparatul său birocratic, al cărui rol constă în impunerea dominaţiei, a subordonării, autorităţii şi forţei statului. Din acest punct de vedere Weber definea statul prin prisma funcţiei sale determinante, aceea de a fi monopolul folosirii legitime a violenţei în sensul de a menţine ordinea publică, iar când este necesar fiind folosită şi forţa (asupra căreia am insistat într-un alt capitol).

Potrivit lui Max Weber, statul constituie, asemenea uniunilor politice care l-au precedat în istorie, un raport de dominare a oamenilor de către oameni, bazat pe instrumentul exercitării legitime (mai bine zis, consideraţii legitime) a constrângerii. Pentru ca statul să existe, trebuie, aşadar, ca cei dominaţi să se supună autorităţii celor ce se pretind a fi, la un moment dat, dominatorii.

Tot din perspectivă sociologică, Andre Hauroiu afirma că statul este un grup uman fixat pe un teritoriu determinat şi în care este stabilită şi menţinută, de către o autoritate investită cu puterea de constrângere, o ordine socială, politică şi juridică. Autorul francez citat desprinde patru elemente care, reunite, indică existenţa unui stat:

a) existenţa unui grup uman;

b) existenţa unui teritoriu pe care s-a stabilit colectivitatea umană;

c) existenţa unei puteri care conduce colectivitatea umană;

d) stabilirea de către putere a unei ordini economice, sociale, politice şi juridice.

Rezultă din această sumară prezentare a structurilor pe care le implică statul caracterul sociologic, precum şi perspectiva structuralist-funcţionalistă şi cea sistemică prin intermediul cărora poate fi analizat şi interpretat statul, alături de perspectiva politologică şi juridică.

6.3.3. Perspectiva juridică asupra statului

Cele mai multe interpretări, definiţii şi analize date statului sunt realizate de către jurişti. Şi aceasta nu în mod întâmplător întrucât structurile instituţionale ale statului îndeplinesc cu precădere funcţii şi atribuţii de ordin juridic, dar şi cu relevanţă politică şi socială, statul fiind analizat şi sub raport politic şi sociologic. Aşa cum afirma H. Brun şi nu numai, din punct de vedere juridic, statul reprezintă ordinea mai mult sau mai puţin centralizată şi aflată în strânsă legătură cu ordinea internaţională şi, am spune noi, în primul rând, cu cea naţională. Ordinea internaţională este ansamblul de norme şi principii privind raporturile politice, economice, militare, culturale ş.a. între state suverane convenite prin acordul acestora. Spre deosebire de această ordine, atunci când ne referim la ordinea juridică internă, instituită de către un stat, avem în vedere ansamblul de norme şi principii ale dreptului, aplicate în interiorul statului.

Desigur, există diferenţieri ale statelor în raport cu ordinea juridică internă şi internaţională. Spre exemplu, în statele federative distingem ordinea juridică instituită şi aplicată la nivel naţional şi, în cadrul şi ca o componentă a acesteia, ordinea juridică a fiecărui stat component al federaţiei. Acest paralelism nu înseamnă că o ordine juridică ar exclude-o pe cealaltă. Este însă esenţial ca ordinea juridică să fie unică. Într-un stat este exclusă descentralizarea juridică, cu alte cuvinte, existenţa unei ordini juridice autonome, aplicabilă doar unei colectivităţi sau unei părţi a teritoriului statului. Evident, aceasta nu exclude dreptul organelor administraţiei publice locale (şi a atât de mult revendicatei autonomii locale) de a adopta, în limitele competentelor lor legale, norme juridice de aplicare locală, care se încadrează în ordinea juridică naţională şi nu în mod separat – disociat de această ordine.

Din aceeaşi perspectivă, statul poate fi privit ca o persoană juridică sau persoană morală, adică este titular de drepturi şi obligaţii ca orice persoană fizică. Cu alte cuvinte, statul este subiect de drept (statul garantează drepturile cetăţeneşti; recunoaşte cetăţenia; intră în raporturi de drept internaţional cu alte state ş.a.), calitate convertită în cea de stat de drept, problematică asupra căreia vom insista în secvenţa următoare.

Din perspectiva calităţii statului de a deveni şi a se manifesta ca personalitate juridică, dreptul şi doctrina juridică, în general, consideră ca principale elemente ale acestei calităţi:

a) organizare de sine stătătoare;
b) independenţa patrimonială;
c) scop în acord cu interesele generale ale societăţii.

În acelaşi timp, statul este o persoană juridică de drept public şi, implicit, o personalitate juridică.

Pentru toate celelalte persoane juridice de drept public, personalitatea este atribuita pe cale legislativa si deci recunoscuta in anumite condiţii si cu anumite limite (Guvernul, Camera Deputaţilor, Senatul, ministerele, prefectul, primarul au personalitate juridica, dar acesta nici nu se poate compara cu cea a statului).

Pe lângă calitatea deţinută de stat, cea de persoană juridică de drept public, statul poate fi, însă, şi subiect în raporturile de drept privat. Prin asemenea calităţi şi, în mod deosebit, prin interpretarea conceptuală de natură juridică şi politică, statul percepe relaţii complexe şi le oferă o soluţie la fel de complexă, înglobând unitar şi complementar raporturi de natură juridică – pe cale legislativă, executivă, judecătorească –, politică, economică, culturală, religioasă, militară, integrate sub raport structural şi funcţional sistemului politic în cadrul societăţii.

6.3.4. Teorii despre stat

Pe lângă analizele întreprinse de experţii din domeniul politologiei, sociologiei şi dreptului există şi alţi specialişti şi alte discipline prin intermediul cărora este analizată această complexă

problematică ce vizează statului. Se desprind din acest punct de vedere următoarele teorii reprezentative (reproduse după A. Andriş):

• *teoria teocratică***:** statul a apărut ca o creaţie divină iar respectul şi supunerea faţă de el sunt îndatoriri religioase. În acelaşi timp monarhul domneşte din mila lui Dumnezeu şi este reprezentantul autorităţii divine pe pământ;

• *teoria patriarhală*: în esenţă, statul ar fi luat naştere direct din familie, iar puterea monarhului din puterea părintească. În lucrarea „Patriarhul", R. Filmer susţine că monarhul deţine puterea ca moştenitor al lui Adam care a primit prin bunăvoinţa lui Dumnezeu această putere, ca şi puterea părintească, concepţie combătută de J. Locke.

• *teoria contractuală***:** consideră că statul a apărut pe baza unei înţelegeri între putere şi cetăţeni, ca o necesitate naturală. Această teorie apare încă din antichitate, dar este dezvoltată în Epoca Luminilor de către J.J. Rousseau în binecunoscuta lucrare „Contractul social";

• *teoria violenţei***:** susţine că statul a apărut ca rezultat al stărilor conflictuale dintre oameni, în care tribul învingătorilor îşi subordona tribul învinşilor. Printre reprezentanţii acestei teorii se numără E. Dühring şi Oppenheimer, ideea regăsită într-o formă mai voalată în toate teoriile care pun pe prim plan problema conflictelor şi violenţelor (cultura violenţei), implicit neoevoluţionismul şi teoriile geopolitice aspru criticate de marxişti şi de către apologeţii materialismului istoric;

• *teoria marxistă*: susţine că statul este rezultatul luptei de clasă apărându-i necesitatea de a preveni măcinarea claselor polare şi ca un instrument de dominaţie prin care clasa asupritoare în subordonează clasele asuprite;

• *teoria organicistă***:** transpune mecanic situaţia din natură în societate, susţinând că statul ar reprezenta anumite celule specializate pentru a asigura funcţionalitatea organismului social. Tot din perspectivă organicistă interpretează şi societatea exegeţii acestei teorii;

• *teoria rasistă***:** consideră că statul este rezultatul luptei dintre rase, că rasa „superioară" are menirea de a subordona şi domina celelalte rase;

• *teoria psihologică*: explică esenţa statului prin factori de ordin psihologic. Adepţii ei (începând cu Platon şi Aristotel în antichitate, continuând cu reprezentanţii psihologismului) consideră că în societate există două categorii de oameni dintre care sub raport psihic unii sunt destinaţi să conducă, iar alţii să fie conduşi. De aici s-a desprins teoria elitistă ca o formă modernă a teoriilor sociologizante şi sociobiologizante;

• *teoria juridică***:** reduce statul la dimensiunea juridică susţinând că raporturile dintre oameni nu sunt decât de natură juridică şi, ca urmare, reglementate de către instituţiile juridice.

Din analizele şi teoriile prezentate se pot desprinde anumite trăsături specifice ale statului care, în esenţă, ar viza:

1. statul reprezintă instituţia politică cu cel mai înalt grad de organizare şi este, totodată, cea mai veche şi cea mai largă instituţie politică cuprinzând pe toţi cetăţenii ţării;

2. statul este autoritatea legitimă care elaborează legi şi impune respectarea acestora; statul are caracter istoric exprimat prin permanenta adaptare a mecanismelor sale potrivit condiţiilor istorice concrete;

3. statul este organismul politic al unei comunităţi în cadrul unor formaţiuni exprimând voinţa cetăţenilor, având caracter suveran şi independent;

4. statul se constituie în acea parte a sistemului social şi politic care în forme specializate răspunde necesităţilor sociale, dobândind o arie largă de acţiune administrativă, politică, dar şi social-generală, juridică, culturală, spirituală, militară etc.

6.3.5. Tipologia şi structura statului

Ca principală formă a puterii politice şi, totodată, ca principal element structural al sistemului politic, statul cunoaşte mai multe forme de manifestare, cum ar fi: forma structurii de stat, forma de guvernământ şi regimul politic, pe care le vom analiza succint.

Forma structurii de stat este un concept politico-juridic care exprimă modul de constituire şi exercitare a puterii, de organizare şi conducere a societăţii prin stat (cf. S. Popescu, în lucrarea

„Forma de stat”. Într-o altă formulare, forma statului exprimă modul de organizare a conținutului puterii, structura internă şi externă a acestui conținut.

Forma de guvernământ este un concept juridic şi, deopotrivă, politologic în dubla sa natură epistemologică desemnând într-o primă interpretare natura organismului ce îndeplineşte funcția de şef al statului: preşedinte, monarh – rege, împărat, directorat, consiliu de stat, consiliul revoluției, consiliu federal. Într-o altă accepție semantică, forma de guvernământ indică modul în care sunt constituite şi funcționează organele supreme, aceasta fiind abordată în principiu prin trăsăturile definitorii ale statului şi pin raporturile sale cu puterea. Unul dintre primii gânditori care au delimitat asemenea forme de guvernământ este Platon în celebra sa lucrare „Republica”. În coroborare cu anumite atitudini mentale ale „sufletelor” desprinde următoarele forme specifice, cum ar fi o fire ambițioasă, una oligarhică, una democratică şi una tiranică. Fiecăreia dintre ele îi corespunde un anumit sistem de guvernământ: timocrația, oligarhia, democrația şi tirania.

Potrivit formei de guvernământ statele se împart în două mari categorii: republici şi monarhii, alături de celelalte forme specifice după cum vom vedea unor regimuri politice.

Republica, aşa cum o prezintă Montesquieu, este o principală formă a regimurilor politice alături de monarhie şi despotism. Păstrând ideea lui Aristotel în conformitate cu care natura unui regim depinde ce cei care dețin puterea suverană, republica este regimul în care poporul în calitate de corp social sau o parte a poporului deține puterea suverană. În definițiile mai recente şi modernizate, republica este acea formă de guvernământ în care organul ce îndeplineşte funcția de şef al statului este ales pentru o anumită perioadă de timp. Republicile pot fi prezidențiale, parlamentare şi semiprezidențiale. În republicile prezidențiale, preşedintele este ales prin vot universal direct, pe când în republicile parlamentare, şeful statului este ales de parlament. România, conform modului de alegere a preşedintelui este o republică semiprezidențială. Aşa cum am mai menționat, în conformitate cu art.81 alin.1 din Constituție şi art.1 din Legea nr.69/1992, preşedintele se alege prin vot universal, egal, direct, secret şi liber exprimat, fapt ce-i oferă şefului statului o legitimitate populară similară parlamentului, având aproximativ puterile unei republici parlamentare. Despre caracterul semiprezidențial al republicii s-a discutat în altă parte a lucrării prezentând diferențele dintre caracterul prezidențial şi cel semiprezidențial al republicii.

Monarhia, atât de discutată, disputată şi revendicată de către adepții acesteia, este acea formă de guvernământ în care organul ce îndeplineşte atribuțiile de şef al statului este un monarh, deci monarhia este regimul în care guvernează o singură persoană dar potrivit unor legi fixe şi clar stabilite şi care, aşa cum am mai arătat, se deosebeşte de despotism (care este regimul în care guvernează o singură persoană, dar în mod arbitrar, fără a ține cont de legi sau de reguli). În cadrul monarhiei, puterea devine supercentralizată prin personalitatea şi, mai ales, autoritatea acestuia. Monarhia poate fi şi ea, la rândul său, absolutistă (monarhul este unicul organ suprem în stat, situație specifică mai ales Evului Mediu), limitată sau constituțională. Alături de şeful statului există şi alte organe care exercită puterea şi care, de cele mai multe ori, dețin adevărata putere în stat, prin parlament şi/sau guvern (formă a monarhiei regăsită mai ales în prezent, când, fie guvernul, fie parlamentul preia responsabilitatea şi autoritatea chiar a monarhului, puterea acestuia fiind mai mult simbolica decât reală). Se subînțelege că în monarhia constituțională puterea monarhului este limitată, ceea ce face ca prin acest transfer al puterii monarhului să se ajungă la o altă formă a monarhiei, unde guvernul este numit de monarh şi subordonat acestuia, această formă fiind denumită monarhie dualistă, conferindu-i monarhului o mai mare putere decât în forma monarhiei constituționale şi, evident, mai mică decât în cadrul monarhiei absolutiste.

Regimul politic (ca principală formă de manifestare a puterii politice) nu este disociat de forma statului şi, cu atât mai puțin, de forma structurii şi de guvernământ. Astfel, el este alcătuit dintr-un sector particular al ansamblului social, sector care comportă caracteristica unică de a comanda întregul.

Definirea regimului politic constituie una dintre cele mai importante probleme teoretice cu puternice implicații practice. Nici asupra acestui concept nu există un consens, desprinzându-se mai multe puncte de vedere. Anumiți autori consideră că regimul politic trebuie definit numai prin referire la modul de organizare a statului, alții, dimpotrivă, consideră că regimul politic trebuie privit şi definit în legătură cu organizarea întregului sistem politic. Printre gânditorii care s-au

preocupat de această problemă se remarcă şi Montesquieu, care a încercat să definească regimurile politice combinând mai multe variabile, una dintre acestea fiind numărul deţinătorilor autorităţii suverane alături de caracterul moderat sau nemoderat al exercitării autorităţii şi dispoziţia psihică considerată fundamentală în regim şi în absenţa căreia acesta se alterează. Montesquieu este acel gânditor care pune în relaţie regimurile politice cu celelalte sectoare ale ansamblului social prefigurând perspectiva sistemică în analiza societăţii şi puterii politice.

În literatura de specialitate sunt evidenţiate mai multe regimuri politice. Eric Wéil acceptă în mod simultan regimurile tradiţionale, predemocratice şi regimurile autoritare sau totalitare, postdemocratice, contemporane cu regimurile cu partide multiple. Astfel, se delimitează regimurile pluraliste constituţionale sau constituţional-pluraliste specifice regimurilor de democraţie occidentală.

Aceste regimuri specifice democraţiei occidentale presupun patru aspecte principale care le deosebesc de alte regimuri, cum ar fi cel monopolist. Acestea ar fi:

1. sistemul politic ca sistem social particular de la alegere până la deciziile luate de guvern trece prin structura partidelor, constituindu-se ca parte într-un întreg;

2.sistemul politic se află în relaţie cu infrastructura socială, exercitarea puterii sau luarea deciziilor depinzând de grupurile sociale, de interesele lor, de rivalităţile lor, de ambiţiile lor şi de posibilul acord în anumite privinţe, precum şi de permanenta lor competiţie;

3. administraţia sau birocraţia sunt constituite ca a fi agenţi de execuţie a deciziilor luate de guvernanţi şi o instanţă indispensabilă funcţionării activităţilor private;

4. sistemul politic are un caracter istoric şi cultural fiind influenţat, dacă nu chiar determinat, de un conglomerat de tradiţii, de valori, de moduri de a gândi şi de a acţiona care se diferenţiază de la o ţară la alta.

Aceste patru aspecte ce particularizează regimurile pluraliste constituţionale nu sunt separabile decât teoretic şi nu practic: funcţionarea unui parlament oarecare depinde de legea electorală şi de legea constituţională (care aparţin primului aspect al descrierii regimului politic), dar luptele politice din parlament nu se explică decât în raport cu rivalitatea dintre grupurile sociale exterioare sistemului politic. Mai mult, miniştrii primesc indicaţii de la corpul administrativ permanent şi, în fine, modalităţile vieţii parlamentare nu sunt determinate exclusiv de ceea ce este înscris în legea constituţională, ele fiind influenţate de concepţia pe care şi-o formează oamenii politici despre ceea ce avem dreptul să facem sau să nu facem (în funcţie de anumiţi functori deontici ce fac referinţă la libertate şi interdicţie), de concepţia lor despre mijloacele legitime.

Există şi alte particularităţi ale acestor regimuri democratice, ele fiind corelative cu modul de dezvoltare a conştiinţei şi culturii politice şi nu în ultimă instanţă cu nivelul de organizare socială. De aici întrebările legate de cine face parte din asemenea regimuri politice, dacă ele au un caracter popular (regimurile constituţionale pluraliste au fost constituţionale înainte de a fi populare, dacă au un caracter oligarhic şi minoritar (minoritatea deţinând puterea în cele mai multe regimuri politice, fie ele şi democratice, de aici aşa-numita oligarhie politică) şi alte întrebări prin ale căror răspunsuri este evidenţiat caracterul democratic şi pluralist sau cel monopolist şi totalitar.

Suntem întru-totul de acord cu asemenea afirmaţie în conformitate cu care orice regim politic este oligarhic şi că toate societăţile (cel puţin societăţile complexe), sunt guvernate de un număr mic de oameni şi că regimurile politice variază în funcţie de caracterul minorităţii care exercită autoritatea. Ba, mai mult, chiar în interiorul partidelor politice de cele mai multe ori guvernează o asemenea minoritate, care sub raport etnic şi în mod discriminatoriu poartă denumirea de etnocraţie. Aşa cum susţin adepţii teoriei machiavelismului politic, regimurile denumite democratice sunt în realitate oligarhii de un tip special, denumite oligarhii plutocrate, minoritatea care deţine puterea ar fi dominată de cei bogaţi, bancheri, antreprenori, industriaşi etc. La urma urmelor democraţia ar fi doar aparentă căci minorităţile, adesea disimulate, vor lua deciziile cele mai importante. Este interesantă din acest punct de vedere opinia unui om politic iugoslav, care în lucrarea „Noua clasă” susţine că noile regimuri care se intitulează în mod eufemistic ca a fi democraţii populare nu sunt decât nişte oligarhii în care un număr mic de persoane privilegiate exploatează masele. Chiar dacă în mare parte Djilas are dreptate, nu trebuie însă uitat faptul că un regim politic se caracterizează în primul rând nu prin numărul celor care deţin puterea ci prin scopul şi modul de valorificare al

puterii în raport cu masele populare sau cu un grup restrâns. Se subînțelege că din acest punct de vedere regimurile democratice pun pe prim plan interesele poporului, acesta fiind suveran, de unde aşa-numita putere suverană, specifică doar acestor regimuri.

Regimul constituțional pluralist se află în antiteză cu regimul monopolist a cărei antinomie poate fi exprimată în patru moduri diferite:

1. antiteza dintre concurență şi monopol;
2. antiteza dintre constituție şi revoluție;
3. antiteza dintre pluralismul grupurilor sociale şi absolutismul birocratic şi
4. antiteza dintre statul de partide (l'Etat de partis) şi statul partizan (această din urmă antiteză putând fi exprimată şi prin opoziția stat laic – stat ideologic).

Nu vom insista asupra acestor antiteze, ci vom face doar o asociere şi comparație cu concurența economică, care, la nivel politic, ar avea un cert caracter oligopolist: un număr mic de indivizi sau de grupuri concurează pentru a obține bunuri, principalul bun fiind participarea la putere. Politica cel mai bine organizată conduce oligopolul la duopol, adică la rivalitatea dintre două partide. Cu cât concurența este mai bine organizată, cu atât este mai puțin democratică, într-o anumită măsură, cu atât mai puține variante i se oferă simplului cetățean în a-şi exprima opțiunea electorală. În cazul în care avem de-a face cu un duopol, cetățeanul trebuie să voteze pentru unul sau celălalt dintre partide. În situația în care variantele electorale opționale sunt mai extinse avem de-a face, desigur, cu un regim pluralist constituțional, iar în situația inversă cu un regim monopolist. Ceea ce caracterizează asemenea regimuri cu partid monopolist constituie în egală măsură această unificare şi etatizare a aparatului birocratic împinsă până la limită, fapt ce facilitează şi evidențiază totodată o clasă privilegiată alcătuită din oameni care datorează totul statului şi partidului, binecunoscuți fiind aşa-numiții nomenclaturişti care, după cum se ştie, au fost cei mai privilegiați indivizi în regimurile totalitare caracterizate prin monopolism sub raport politic.

Atât regimurile monopoliste cât şi regimurile constituțional pluraliste cunosc anumite imperfecțiuni. Spre exemplu, în cadrul regimurilor democratice (constituțional-pluraliste) se manifestă excesul de oligarhie, fie datorită excesului de demagogie, fie limitării eficienței politice în raport cu masele populare. Excesul de oligarhie este vizibil şi posibil totodată atunci când în spatele jocurilor partidelor se disimulează atotputernicia unei minorități, iar imperfecțiunea datorită excesului de demagogie atunci când, în cadrul luptei partizane, grupurile ignoră necesitățile colective şi sensul binelui comun atât de mult proclamat. Ele devin imperfecte şi datorită limitării eficienței întrucât în mod inevitabil un regim în care poate grupurile au dreptul să-şi apere interesele poate arareori lua măsuri radicale, de unde marea limită a regimurilor democratice şi implicit a democrației.

În ceea ce priveşte imperfecțiunea regimului cu partid monopolist, aceasta este de altă natură, fiind fundamentală. Dacă luăm spre exemplu cazul unei societăți omogene sub raport ideologic, în afara unor conflicte de interese între grupuri, în interiorul unei economii planificate cu proprietate colectivă, monopolul partidului nu mai este indispensabil. Dar dacă există interdicție în ceea ce priveşte libertatea de expresie, dacă se menține o „ortodoxie" de gândire în acest caz avem de-a face cu o societate care nu este omogenă, iar grupul care-şi impune voința prin violență nu poate fi considerat că ar aparține şi instaura totodată democrația. El acționează eventual în vederea creării unei societăți perfecte, dar se contrazice singur atunci când prezintă regimul cu partid monopolist ca pe o realizare a democrației. Cu alte cuvinte, democrația în afara pluralismului politic este un nonsens, în cele din urmă devenind dictatură şi un regim totalitar. Dar asupra acestei problematici am făcut referință la începutul capitolului, aşa că nu vom insista asupra ei.

Există şi alte deosebiri între regimurile politice analizate. Astfel, la nivelul oricărui regim politic putem găsi multiple diferențieri care se aplică unor aspecte particulare care ar viza: deosebiri între guvernările parlamentare şi guvernările prezidențiale, între sistemele cu două partide şi cele cu mai multe partide, între țările cu partide disciplinate şi cele cu partide nedisciplinate, între țările în care partidele acceptă regula jocului şi cele în care anumite partide sunt revoluționare, adică refuză să accepte regula jocului. În funcție de aceste deosebiri se desprind şi formele de guvernare.

Aşa cum am menționat deja, regimul politic este indisolubil legat de guvern şi activitatea de guvernare, însăşi etimologia sa derivând din etimonul latin regimen, care înseamnă guvern,

guvernare. Drept urmare, regimul politic ar putea desemna ansamblul metodelor şi mijloacelor instituţionalizate şi neinstituţionalizate cu ajutorul cărora guvernează cei care deţin puterea politică.

Există mai multe definiţii date asupra regimului politic, ele diferenţiindu-se de la un autor la altul şi de la un regim politic la altul. Spre exemplu, M. Duverger defineşte regimul politic în raport cu regimurile politice occidentale, ca fiind „un ansamblu coerent şi structurat ale cărui părţi sunt interdependente şi reacţionează global la modificările mediului”. Un alt autor, G. Burdeau, consideră regimul politic ca a fi „modul de angajare a raporturilor politice ca expresie a adecvării statului la scopurile puterii şi la maniera exercitării ei”.

Nu vom reda şi alte definiţii, ci vom menţiona faptul că regimul politic este strâns legat de conceptul de sistem politic şi, aşa cum am văzut, şi de celelalte elemente şi forme de stat. În ultimă instanţă, prin regim politic sunt desemnate modalităţile de exercitare a puterii politice şi de organizare a statului. Sintetizăm aceste definiţii şi delimitări prin opinia exprimată de I. Mitran în conformitate cu care prin regim politic se poate înţelege modul concret de organizare şi funcţionare a sistemului politic, de constituire a organelor de conducere în societate în raport cu cetăţenii. Se desprind raporturi directe între organele de conducere din societate şi cetăţeni în cadrul aşa-numitelor regimuri democratice – a democraţiei directe – şi raporturi indirecte, prin intermediul reprezentanţilor cetăţenilor în cadrul democraţiei reprezentative. În funcţie de asemenea raporturi dintre cetăţeni şi stat – putere politică există, pe lângă regimurile politice democratice, şi regimurile politice totalitare în care conducerea de stat nu se alege ci se numeşte, fără participarea maselor. Este cazul societăţilor totalitare de stânga şi de dreapta, societăţi bazate exclusiv pe dictatură.

Există mai multe tipuri de regimuri politice (posibile şi reale). În cadrul tipului ideal, *regimul politic democratic* (la acesta făcându-se referinţă) presupune mai multe partide şi, ca atare, avem de-a face cu un regim politic pluralist. Asemenea regimuri pluraliste şi democratice cunosc şi ele, la rândul lor, mai multe tipologii: regimuri cu partide multiple în care concurenţa electorală este falsificată prin diferite tipuri de presiuni guvernamentale, regimuri cu partide multiple în care o fracţiune a populaţiei este scoasă în afara legii şi nu participă, în mod real, la competiţia electorală şi regimuri politice în care pluralitatea politică este o ficţiune, când partidul – gruparea politică dominantă exclude posibilitatea participării şi a iniţiativei politice a celorlalte categorii sociale influenţând alegerile prin manipularea alegătorilor şi prin alte subterfugii şi tehnici manipulative.

Referindu-ne la regimul politic specific României în prezent, aşa cum se poate deduce, societatea şi puterea politică ce-i aparţine cunoaşte un *regim politic democratic* şi o *formă de guvernământ republicană, România fiind o republică semiprezidenţială*, caracterizată printr-un stat de drept şi o societate civilă.

Forma statului apare sub o configuraţie triadică în funcţie de modul de organizare şi exercitare a puterii suverane pe teritoriul statului, organismul investit cu prerogativele de şef al statului şi metodele de guvernare.

În funcţie de cele trei criterii enunţate, statul va căpăta o anumită formă, care poate fi de tipul: stat unitar/stat federal, monarhie/republică şi va putea avea un regim politic democratic/autocratic sau autoritar în funcţie, desigur, de celelalte două forme ale statului.

Opţiunea pentru o anumită formă de stat este, în primul rând, o opţiune politică, în ultimă instanţă, rezultatul unui referendum popular şi nu al statului propriu-zis, reprezentat prin parlament sau prin şeful puterii executive şi, cu atât mai puţin, a guvernului. Decizia oricăreia dintre cele trei autorităţi publice menţionate prin care s-ar datora adoptarea unei forme a statului sau alteia, echivalează cu un act politic de guvernare. Dar, aşa cum am menţionat, opţiunea pentru oricare dintre formele de stat nu poate fi, într-o societate democratică şi într-un stat democratic, decât rezultatul unui referendum popular şi nu o voinţă politică arbitrară.

Revenind la conceptul formei structurii de stat ca aspect şi dimensiune a formei statului, prin acesta se înţelege modul de organizare a puterii în raport cu teritoriul statului şi indică dacă statul este constituit din unul sau mai multe state membre, precum şi integritatea sistemului puterii de stat şi modul de organizare a acestei puteri pe un anumit teritoriu. Din această perspectivă structurală statele pot fi împărţite în două categorii: state unitare (cum este statul român) şi state compuse sau federale, cum sunt S.U.A. În funcţie de aceste tipuri de stat se distribuie şi autoritatea puterii statului: în statul unitar puterea este unitară şi omogenă sub raport constituţional, pe când în statele

compuse – federale puterea este distribuită la nivelul statelor componente şi al guvernelor acestora în raport cu statul central.

Vom face referinţă în primul rând la statul unitar (aceasta cu atât mai mult cu cât acest tip de stat este specific şi statului nostru), acesta prezentând următoarele caracteristici principale:

a) este format dintr-un ansamblu unic de organisme prin care se exercită puterea politică la nivel central şi local;

b) activitatea de guvernare se difuzează de la centru pe cale ierarhică;
există o singură ordine juridică întemeiată pe o constituţie unică;

c) populaţia are o singură cetăţenie.

Deşi statul este unitar, teritoriul său poate fi împărţit în unităţi administrativ-teritoriale care, după cum se poate observa, îşi revendică tot mai mult autonomia în plan administrativ. Subdiviziunile administrativ-teritoriale ale statului unitar au un caracter eminamente administrativ şi nu se constituie ca stat în interiorul statului (stat în stat), fapt consfinţit şi de Constituţie în conformitate cu care statul român este un stat unitar, suveran, inalienabil şi indivizibil.

Structura unitară a statului este concepută pe principiul centralizării presupunând un ansamblu unic de instituţii şi puterea de control a autorităţii publice centrale asupra autorităţilor locale. Aceasta înseamnă că statul unitar are o singură constituţie şi o legislaţie uniformă, o singură organizare administrativ-teritorială, un singur parlament, un singur şef al statului, un guvern unic, un singur sistem de organizare judecătorească a căror competenţă se extinde pe întreg teritoriul statului fără nici o excepţie. În mod corespunzător, ordinea juridică are un caracter unitar, actele normative adoptate de parlament sau de guvern în executarea legilor se aplică fără excepţii tuturor cetăţenilor ţării în conformitate cu principiul că nimeni nu este mai presus de lege.

Menţionăm faptul că centralizarea şi caracterul unitar nu exclud însă crearea la nivel local a unui aparat funcţionăresc ce aparţine autorităţii locale, care facilitează raporturile centrului cu cei administraţi. În acest caz aparatul local şi administraţia este supus controlului ierarhic al centrului, cum ar fi, spre exemplu, prefectura şi prefectul subordonate guvernului şi primului ministru.

În ceea ce priveşte puterea – autoritatea judecătorească, activitatea acesteia se desfăşoară prin intermediul unor instituţii, cum ar fi judecătoriile, tribunalele sau alte instanţe superioare judecătoreşti (Consiliul Superior al Magistraturii, Curtea Supremă de Justiţie, Curtea Constituţională), integrate într-un sistem unic cu ramificaţii pe întreg cuprinsul ţării. Numai activitatea legislativă se desfăşoară la centru, dar de către agenţi fie reprezentanţi ai puterii judecătoreşti centrale (şi ai puterii legislative), fie ai colectivităţilor locale, care au calitatea de reprezentanţi ai naţiunii şi care servesc interesele poporului.

Nu ne vom referi la celelalte categorii şi tipuri de state enunţate, ci vom insista pe dubla natură a statului român, ca stat de drept şi stat democratic.

6.3.5.1. Statul de drept

Ceea ce caracterizează, cel puţin teoretic, societatea românească în prezent este caracterul de societate civilă democratică, cu un stat de drept şi un sistem politic pluripartidist. Vom încerca în cele ce urmează să răspundem la întrebarea: Ce este statul de drept ?, surprinzând conţinutul şi particularităţile acestuia, în raport cu alte tipologii ale statului, în mod deosebit cu cea a statului democratic. La o asemenea întrebare nu vom putea da, nici pe departe, un răspuns simplu şi unitar. Înaintea preocupărilor juridice, politologice şi sociologice au existat preocupări de ordin filosofic. Totodată, trebuie subliniat faptul că acest concept s-a constituit printr-un îndelungat proces istoric de interferenţă a diferitelor teorii privind raportul între puterea de stat, societate, individ, teorii de profundă esenţă filosofică, politologică, juridică şi, nu în ultimă instanţă, sociologică.

Premisele filosofice şi politico-juridice ale statului de drept au prins contur pe parcursul dezvoltării gândirii politicii moderne: de la teoriile contractualiste privind suveranitatea şi legitimitatea puterii, la formularea sistematică de către revoluţionarii americani şi francezi de la sfârşitul secolului al XVIII-lea a drepturilor fundamentale ale omului şi cetăţeanului. Rădăcinile acestei forme de stat s-au format iniţial în cadrul cutumei constituţionale engleze, în care legalitatea, "domnia legii" erau principii fundamentale ale vieţii sociale. Publiciştii francezi din timpul Revoluţiei de la 1789 au pus accentul pe lege ca manifestare a voinţei suverane a poporului,

ulterior, filosofii şi juriştii secolului al XIX-lea au conceput statul de drept ca un instrument prin care statul îşi autolimitează puterea, instituind legi obligatorii pentru autorități publice. Deci, statul de drept apare şi se articulează pe raporturile dintre stat şi drept. În conformitate cu rolul acestuia, statul trebuie să servească membrii societății şi nu să se suprapună acestora. Garantarea drepturilor omului devine astfel o îndatorire fundamentală pentru stat, impunând astfel drepturile pozitive ale statului şi nu pe cele negative, care limitează libertatea şi drepturile individuale, prin autoritatea şi caracterul represiv şi autoritar al instituțiilor statului. Cu cât prin intervenția sa, statul se amesteca mai puțin în acțiunile oamenilor, cu atât libertatea acestora este mai mare. Se desprinde din acest punct de vedere aşa numitele drepturi pozitive ale statului (beneficiari fiind indivizii), alături de cele negative (beneficiar fiind statul).

Sursele teoretice ale statului de drept sunt complexe şi diverse. Unele premise de acest gen le regăsim în scrierile gânditorilor moderni, odată cu apariția problematicii contractului social, începând cu Hugo Grotius, Thomas Hobbes, Baruch Spinoza şi continuând cu John Locke, Jean Jacques Rousseau şi Benjamin Constant. Teze şi concepte precum cele de contract social, stare naturală, voință generală, popor, legitimitate, putere, autoritate etc. au stat la baza fundamentării epistemologice a conceptului de stat de drept, care în prezent se revendică tot mai mult în planul puterii şi existenței sociale.

Conceptul de stat de drept cunoaşte mai multe interpretări şi uneori chiar polemici. Nu vom intra în analiză detaliată asupra sa, ci vom menționa doar faptul că acest concept este un derivat al dreptului natural sau „înnăscut", semnificând pentru individul modern libertatea sau puterea de a acționa, de a avea opinie proprie, de a-şi exprima liber gândurile, libertatea religioasă, dreptul la proprietate privată şi la securitatea vieții şi a trupului său. Astfel de drepturi şi libertăți inerente omului ca ființă şi subiect capabil de autodeterminare sunt în mod obişnuit cunoscute ca libertăți şi drepturi fundamentale ale omului aparținând unui stat modern, bazat pe ideea unui drept superior.

O concepție originală asupra statului de drept şi care merită a fi evidențiată, chiar dacă implică consecințe teoretice contradictorii, este cea formulată de juristul austriac Hans Kelsen. Propunându-şi să elaboreze o teorie „pură" a dreptului, eliberată de orice ideologie şi, ca atare, să definească esența statului de drept, autorul citat ajunge la identificarea statului cu dreptul. În concepția sa, dreptul este un sistem de norme care defineşte ordinea conduitei umane şi care comportă prin el însuşi constrângerea şi, ca atare, dreptul este o „ordine de constrângere" având ca funcție reglementarea folosirii forței în relațiile dintre oameni.

În opinia lui Kelsen statul nu poate fi altceva decât ordinea juridică, relativ centralizată, stabilită printr-un sistem de norme juridice şi o ordine a conduitei umane. Dar, după cum ne putem da seama, statul nu poate coincide cu dreptul (înțeles ca sistem de norme), aceasta şi din cerința respectării principiului logicii formale, cel al identității, în conformitate cu care un obiect nu poate deține decât o calitate identică cu sine şi nu cu altele. Din aceleaşi rațiuni logice putem admite doar o anumită interferență între stat şi drept şi nu o identitate sui generis.

Se observă că viziunea lui Kelsen asupra statului de drept are mai mult un caracter unilateral, autarhic şi autonom, degenerând într-un formalism juridic abstract, care ignoră, în cele din urmă, raporturile sale cu politicul, separând normele de realitatea socială, considerându-le exclusiv sub raportul formei şi al pozitivismului juridic, în afara incidenței acestora în plan moral şi uman. În măsura în care neagă orice drept natural accentuând dreptul strict juridic (statul de drept fiind exclusiv de ordine juridică în opinia autorului), neagă implicit şi posibilitatea oricărei alte justiții decât cea stabilită de fiecare stat prin lege. Adică, de vreme ce constrângerea pe care o exercită conducerea (comanda) politică este o pură manifestare juridică (adică în limitele dreptului), tot ceea ce se decide de un guvern, chiar măsurile cele mai inumane, trebuie privite ca juste. Se constată cu uşurință că asemenea idei vin în sprijinul absolutizării dreptului şi implicit a justificării statului prin caracterul său coercitiv, cu alte cuvinte, orice act juridic şi activitate statală sunt „legitimate" din punct de vedere juridic, fiind acte de drept.

În opoziție cu asemenea opinii exclusiviste şi absolutiste s-au ridicat mai mulți jurişti şi sociologi, care apărau, prin pozițiile lor, dreptul natural şi morala sau, cu alte cuvinte, supremația valorilor umane moderne regăsite într-un stat de drept.

Alte opinii opuse lui Kelsen vizează raportul dintre drept şi forţă. Contrar opiniei autorului citat, după care dreptul conţine forţa necesară impunerii sale, L. Deguit consideră că dreptul nu conţine forţa. Altfel spus, dreptul nu se poate impune respectului de către toţi doar prin propria-i forţă. Nu este exclus, desigur, rolul forţei în exercitarea dreptului, de aceea unele constrângeri materiale şi forme de coerciţie în exercitarea autorităţii statului şi a dreptului se impun de la sine, fiind deci subînţelese.

În societatea democratică, spre deosebire de celelalte regimuri politice, statul de drept devine tot mai mult garantul puterii si al libertăţii individului prin drepturile conferite şi consfinţite constituţional de către puterea legislativă. Sub raport constituţional, în Constituţia României există numeroase dispoziţii care concură la alcătuirea conţinutului şi fizionomiei statului de drept. Astfel art.16 alin.2 din Constituţie prevede că "nimeni nu este mai presus de lege" sau art.2 alin.2, care deşi se referă la suveranitate, poate fi invocat în construcţia şi susţinerea conceptului de stat de drept. Conform acestei surse citate, "nici un grup şi nici o persoană nu pot exercita suveranitate în nume propriu". La aceste dispoziţii se adaugă prevederile referitoare la drepturile omului, la mecanismul separaţiei puterilor, la pluralism şi la imparţialitatea justiţiei, noţiunea statului de drept având dimensiunea şi, am spune noi, vocaţia universalităţii, indiferent de contextul naţional şi temporal al utilizării sale.

În esenţă, statul de drept se caracterizează prin următoarele:

a) subordonarea puterii faţă de drept (a executivului faţă de legislativ);

b) structurarea piramidală a puterii şi difuzarea ei unui număr tot mai mare de garantarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale cetăţenilor;

c) participarea cetăţenilor la exercitarea puterii prin controlul jurisdicţional şi de natură politică;

d) limitarea fiecăreia dintre cele trei puteri şi controlarea lor reciprocă; ierarhizarea puterii executive şi a puterii judecătoreşti care să permită controlul între autorităţile existente în sistemul aceleiaşi puteri.

Statul de drept se constituie, în acelaşi timp, ca un garant al drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului, apărând acest principiu al puterii statului, fundamentându-se pe următoarele atribuţii şi responsabilităţi în raport cu drepturile şi libertăţile fundamentale ale omului:

1) controlul constituţionalităţii legilor;

2) controlul jurisdicţional al actelor administrative;

3) separarea, echilibrul, cooperarea şi controlul reciproc al puterii în stat;

4) supremaţia legii constituţionale, ca lege fundamentală în spiritul căreia derivă legile organice;

5) respectarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului;

6)ocrotirea minorităţilor (etnice, religioase, culturale);

7) drepturi şi obligaţii egale acordate opoziţiilor politice minoritare, în sensul de a-şi asuma responsabilităţile conducerii şi nu numai drepturile ce derivă din calitatea de opozant.

Particularizând aceste principii ale statului de drept la condiţiile ţării noastre, se poate deduce că nu toate principiile funcţionează. Unul dintre principiile care particularizează sistemul puterii în România postdecembristă este cel ce vizează separarea şi, mai ales, echilibrul puterilor în stat. Ne referim în primul rând la puterea legislativă faţă de cea executivă şi preşedinţie. Executarea reală a puterii se află mai mult la nivel de partide-liderii acestora şi nu la nivelul instituţiilor democratice (parlament, guvern). La noi se practică, din păcate, principiul disjuncţiei între specialişti-tehnocraţi şi oameni politici, remarcându-se culoarea politică şi nu competenţa-autoritatea profesională. Puterea capătă din ce în ce mai mult un caracter personal, liderul fiind cel care reprezintă puterea şi nu partidul sau chiar coaliţia de partide, fiind, desigur, şi excepţii, de aceea se vorbeşte tot mai mult despre un aşa-numit partid-stat, liderul partidului de guvernământ deţinând şi funcţia supremă în executiv.

6.3.5.2. Statul democratic

Conceptul în sine de stat democratic surprinde raportul dintre stat şi modul de percepere şi obiectivare a democraţiei spre deosebire de statul de drept care se fundamentează pe raportul dintre

stat şi drept – instituţiile juridice. Se subînţelege că statul democratic este specific societăţilor democratice, impunând în mod obligatoriu existenţa unei reale democraţii prin care să înfiinţeze şi să existe acest tip de stat. Dacă statul de drept impunea respectarea dreptului (constituţional), statul democratic presupune cu necesitate respectarea principiilor democratice şi, implicit, ale statului de drept prin intermediul căruia poate funcţiona o societate democratică. Sub raport logic statul de drept se constituie într-o premisă – cauză care, pe fondul acestui raport cauzal, conduce la o concluzie, la efecte obiectivate în însuşi statul democratic.

Acest concept este de dată relativ recentă în doctrina şi practica constituţionale, operând mai frecvent în limbajul juridic decât în cel al sociologiei politice şi juridice, respectând, totodată, un principiu logic care îl separă în raport cu alte tipuri, în primul rând cu cel al statului de drept. O prevedere expresă în acest sens se regăseşte în Constituţia spaniolă, care prevede că Spania se constituie într-un stat de drept social şi democratic care apără ca valori superioare ale sistemului său juridic libertatea, dreptatea, egalitatea şi pluralismul politic. Aceeaşi prevedere se regăseşte şi în Constituţia Portugaliei şi, în general, în ţările de limbă latină (Italia, Franţa, România). Chiar dacă în Constituţia României nu există sintagma "stat democratic", caracterul democratic al statului este subînţeles. Cea mai importantă dispoziţie constituţională în acest sens este art.2 alin.2 care prevede că "suveranitatea naţională aparţine poporului român care o exercită prin organele sale reprezentative şi prin intermediul referendumului". De asemenea, art.8 din Constituţie prevede că "pluralismul în societatea românească este o condiţie şi o garanţie a democraţiei constituţionale", de unde concluzia că orice democraţie constituţională implică pluralismul politic şi statul de drept.

Din afirmaţiile făcute anterior rezultă că avem de-a face cu o democraţie reprezentativă. Vom evidenţia în cele ce urmează câteva trăsături ale acestei forme ale democraţiei, cu aplicabilitate directă în societatea şi sistemul politic românesc. Nu vom face vreo incursiune teoretică asupra conceptului de democraţie, ştiut fiind faptul că această formă de regim politic datează, într-o formă sau alta, încă din timpul democraţiei sclavagiste ateniene, continuând cu societatea modernă, care coincide cu capitalismul şi culminând într-un mod fals şi utopic prin societatea comunistă (mai ales prin pretinsele forme ale poliarhiei din cadrul acestei societăţi). Nu se poate discuta de democraţie şi, cu atât mai mult, de democraţie reprezentativă într-o societate cu un partid unic şi cu o putere ce îmbină puterea politică a partidului cu puterea statului, când avem, deci, de-a face cu o dictatură fie de tip monarhic, fie prezidenţială unde dictatorul este „camuflat" de regimul politic şi structurile sale pretins democratice. Ne referim desigur la republicile socialiste, unde regimul politic se pretinde a fi democratic şi nu totalitar.

Caracterul distinctiv al democraţiei în raport cu alte tipuri ale regimului politic constă în recunoaşterea diversităţii opţiunilor şi a conflictelor de interese. Regula după care sunt abordate şi aplanate aceste conflicte în spaţiul unor structuri politice şi implicit ale puterii prin intermediul unor mecanisme, este principiul majorităţii. În virtutea acestui principiu, deciziile sunt luate prin votul majorităţii reprezentanţilor (parlamentarilor), realizând o delimitare sub raportul atitudinilor şi a votului exprimat, a majorităţii şi a minorităţii parlamentare, dar tot cu o funcţie reprezentativă. Aceasta nu înseamnă că principiul majorităţii echivalează cu o dictatură a majorităţii parlamentare (Kelsen susţine şi argumentează că democraţia şi parlamentarismul nu sunt teoretic unul şi acelaşi lucru), compoziţia acesteia fiind adesea variabilă şi dinamică, iar acţiunea sa nu exclude ci implică medierea şi sinteza diferitelor categorii de interese reprezentate în parlament (asupra democraţiei reprezentative vezi Cioabă, op. cit., p.48-62, iar asupra tipologiei statului vezi Ionescu, op. cit., p.212-213 şi V. Măgureanu, op. cit., p.175-204).

Pe lângă tipologiile desprinse asupra statului (din perspectiva regimului politic democratic ca stat de drept, stat democratic şi stat unitar) există şi alte tipologii. Astfel, I. Ionescu, în lucrare citată, delimitează ca principale tipologii ale statului: statul unitar complex (uniunea încorporată, regionalismul, regionalismul politic), statul compus (uniuni de state, confederaţii de state) şi statul federal. Pe lângă aceste tipologii şi, evident, în raport cu alte criterii se mai pot delimita şi alte tipuri ale statului, cum ar fi: statul social, statul tehnic, statul fiscal, statul paznic de noapte, statul bunăstării, statul arbitru, statul oriental antic, statul modern liberal, statul minimal (conceptul de stat minimal este obiectivat prin acel tip de stat care prin intermediul instituţiilor şi pârghiilor sale se limitează la a strânge taxe şi impozite de la populaţie, la redistribuirea banilor obţinuţi astfel şi la

protejarea cetăţenilor în limita justificării existenţei unor instituţii abilitate să o facă), statul liberal, statul totalitar.

O asemenea diversitate a tipologiilor statului este suficient de relevantă pentru a putea desprinde caracterul complex al acestui organism politic obiectivat prin anumite instituţii şi forme ale acestuia care, în ultimă instanţă, reprezintă puterea statului şi implicit puterea politică, problematică asupra căreia vom reveni într-o altă secvenţă a capitolului.

6.3.6. Principiile statului modern

În continuarea analizei puterii politice şi a statului vom prezenta principiile care reglementează caracterul statului de a deveni şi a se manifesta ca stat democratic şi care îi consolidează, totodată, acest statut. Aceste principii şi trăsături sunt: al suveranităţii naţionale, al guvernării reprezentative, al supremaţiei constituţionale sau legale, al guvernării drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului, precum şi al separării şi echilibrului dintre puteri.

a) Principiul suveranităţii naţionale.

După cum o atestă şi etimologia termenului, suveranitatea reprezintă calitatea puterii de comandă a statului de a fi supremă pe teritoriul naţional. Suveranitatea naţională poate fi concepută ca o competenţă a competenţelor şi se exprimă prin dreptul statului de a-şi fixa propriile sale reguli şi atribuţii, fără nici un amestec din afară, atât pentru organizarea internă, cat şi pentru conduita sa externă. Suveranitatea reprezintă unitatea puterilor statului şi are un caracter indestructibil, imprescriptibil şi inalienabil. Principiul suveranităţii naţionale îi conferă statului o putere politică suverană. Statul devine astfel o autoritate publică suverană, nefiind supusă nici unei alte autorităţi, nici în plan intern şi nici extern. Astfel spus, în interiorul frontierelor sale, statul exercită o putere exclusivă: deţine puterea de a controla, comanda şi de a sancţiona orice încălcare a legilor şi a sistemului normativ în general în mod suveran.

b) Principiul guvernării reprezentative.

Constituie modalitatea semidirectă de afirmare a suveranităţii naţionale şi constă în delegarea puterii din partea maselor către unii reprezentanţi aleşi, aceştia îndeplinind şi realizând executarea suveranităţii sau dreptul de conducere. Se exprimă prin parlament ca putere legislativă, guvern ca putere executivă şi preşedinte, ca şef al statului. Prin această delegare suveranitatea capătă un conţinut special; ea conferă statului posibilitatea de a fixa competenţele politice şi juridice, de a-şi fixa conţinutul funcţiilor sale.

c) Principiul supremaţiei constituţionale sau legale.

Acest principiu prevede ca toate activităţile statului să fie supuse raţiunii juridice. Constituţia formează cadrul activităţii organelor de stat în limitele legii şi prevede, totodată, subordonarea acestei activităţi în afara voinţei supreme a naţiunii, materializată în prevederile legii fundamentale menţionate. Pe de altă parte, acest principiu se materializează în substratul constituţionalităţii legilor şi în controlul jurisdicţional al actelor administrative, în scopul oferirii unor garanţii legale împotriva oricăror abuzuri, puteri discreţionare sau amestec al statului în viaţa şi în sfera intereselor particularilor.

d) Principiul separării şi echilibrului dintre puteri.

În viaţa statului, căruia i s-a delegat exerciţiul suveranităţii, principiul separării puterilor presupune o dublă calitate: separarea organică şi separarea funcţională. Ceea ce înseamnă că principiul separării puterilor presupune în mod necesar regimul politic al guvernării reprezentative. Meritul principal în elaborarea unei teorii despre separarea puterilor în stat revine lui J. Locke şi Montesquieu. Prin separarea funcţiilor statului ca separare a atributelor suveranităţii, ultimul (jurist de formaţie) distinge puterea legislativă (cea care face legile), de puterea executivă (aplică legile şi supraveghează aplicarea lor) şi de puterea judecătorească (care judecă diferendele, restabilind starea de legalitate).

Problema separării puterilor nu este unanim recunoscută şi nici analizată într-o manieră foarte tranşantă şi inflexibilă. Prin esenţa sa, procesul de conducere statală trebuie să fie unitar, ca reflexie a caracterului unitar al puterii politice. Din această perspectivă, se spune că într-un stat nu poate exista decât o putere unică, căreia nu i se opun alte puteri de aceeaşi natură.

Chiar dacă puterea statului este unitară şi suverană, sub raport instituţional puterea de stat – autoritatea publică se exercită prin organisme specializate. În acest sens, conceptul de putere se referă la forma concretă de exercitare a prerogativelor de putere şi presupune delegarea legitimă a acestora de către titularul puterii politice, a unor instituţii specializate de guvernare. În acest context, puterea presupune o relaţie stabilă ierarhică şi bine definită între titularul suveran al puterii politice şi instituţiile de guvernare, pe de o parte, iar pe de altă parte, între acestea şi membrii componenţi ai guvernului, relaţia fiind de natură bivalentă.

Caracterul unitar al puterii este susţinut atât de jurişti cât şi de politologi. Astfel, G. Burdeau defineşte puterea ca o forţă înnăscută din conştiinţa socială, destinată să conducă grupul în căutarea Binelui comun şi capabil, dacă e cazul, să impună membrilor acestuia comportamentul pe care îl aşteaptă ca urmare a comenzii şi conducerii acestora. Legat de caracterul unitar, politologul francez amintit consideră că puterea este unică şi nu poate fi realizată decât ca o singură putere, ca un tot indivizibil, un întreg omogen, care nu poate fi divizat, cum susţine R.A. Dahl, în lucrarea "Modern Political Analisys", idee preluată de fapt de la Dante Alighieri, care afirma că în cetate este necesară o singură conducere, corpurile politice şi regatul însuşi trebuind subordonate unui Principe sau unei puteri unice, adică monarhului sau monarhiei, teză dezvoltată ulterior de părintele politologiei, N. Machiavelli.

Principiul separării puterilor în stat, atât de discutat şi greu de pus în practică în contemporaneitate şi în mod deosebit la noi în prezent, apare în Evul Mediu şi este legat de atributele suveranităţii, care în concepţia lui J. Bodin, (în lucrarea "Les six livres de la Republique") sunt: puterea legislativă, puterea judecătorească, puterea de a declara război şi de a încheia tratate, dreptul de a bate monedă, dreptul de a numi în funcţii publice. Aceste puteri se exercită de organisme independente unul faţă de celălalt, toate însă dependente de suveran. Mai explicit este însă Marsilio de Padova, (în lucrarea "Defensor pacciffis"), în care arată că într-un stat cineva trebuie să facă legile, iar cineva trebuie să le aplice, distingând astfel puterea legislativă de cea executivă – instrumentală, care, la rândul ei, este subordonată primei. Asemenea preocupări legate de principiul analizat le regăsim într-o altă modalitate şi atitudine şi la T. Campanella, în lucrarea "Cetatea soarelui", care susţine principiul inseparabilităţii puterilor, a celei legislative de cea executivă şi cea absolută a monarhului, pe care o concepe într-un stat ideal.

Problematica separării puterilor în stat a prezentat şi mai prezintă încă mult interes. Întrebarea care se pune legat de acest principiu şi, mai ales, de efectele lui induse este dacă acesta se constituie într-unul dintre fundamentele democraţiei actuale ? Răspunsul nu poate fi decât afirmativ. Menţinerea echilibrului între aceste puteri în scopul evitării posibilelor alunecări spre regimuri autoritare sau totalitare, este benefic pentru societatea democratică şi statul de drept care se constituie într-o premisă a unei societăţi şi a unui stat democratic.

Sub raportul democraţiilor republicane, sistemele politice democratice realizează un adevărat mozaic al puterilor greu de a fi separate. Rolul preşedintelui – şefului statului în conformitate cu art.80 din Constituţie este de a veghea la respectarea Constituţiei şi la buna funcţionare a autorităţilor publice. Nu se specifică însă suficient ce sunt aceste autorităţi şi, mai ales, ce se înţelege prin verbul a veghea. Se deduce însă tot din perspectiva Constituţiei că prin asemenea autorităţi sunt desemnate atât Parlamentul cât şi justiţia, iar preşedintelui – ca reprezentant al executivului – îi sunt permise de drept unele imixtiuni în buna funcţionare a acestor autorităţi.

Sistemul politic postdecembrist este asociat de unii jurişti şi politologi cu cel al Republicii a V-a franceză din timpul democraţiei gaulliste, unde funcţiona un prezidenţialism aproape absolut, el fiind adaptat într-o formă mai mult informală şi în România postdecembristă, preşedintele având drepturi care-i permit, constituţional, inclusiv dizolvarea Parlamentului, în cazul în care această instituţie legislativă nu a acordat votul de investitură guvernului în termen de 60 de zile de la prima solicitare. Acest tip de regim politic este denumit sub raport democratic ca a fi o "democraţie plebiscitară", în cuprinsul căreia puterile constituţionale de control ale executivului se "atrofiază" prin preluarea unor atribuţii ale acesteia fie de către preşedinte sau de către popor prin reprezentanţii acestuia, aleşi în Parlament.

Imixtiunea preşedintelui României în alte structuri ale puterii (problematică amplu analizată în secvenţa ce face referinţă la raporturile dintre formele puterii politice) şi care afectează deci

separaţia puterilor, se realizează şi prin multiplele funcţii politice pe care le deţine, una fiind cea de conducător al Consiliului Suprem de Apărare a Ţării, un organism extrem de politizat, al cărei monitorizare scapă controlului societăţii civile, acesta devenind o instituţie ce îndeplineşte rolul de asigurare a securităţii naţională şi de coordonare a instituţiilor abilitate în realizarea acestui obiectiv, unde preşedintele subordonează toate celelalte funcţii politice şi pe reprezentanţii acestor organisme şi instituţii abilitate constituţional cu asemenea responsabilităţi. Prin C.S.A.T. se urmăreşte preluarea autorităţii şi a puterii de către şeful statului, prin aceasta realizându-se nu o democraţie autentică, ci mai mult o democraţie autoritară, cu tendinţe tot mai vizibile de monopolizare a puterii şi de discreditare şi discriminare a opoziţiei care se face tot mai puţin resimţită în raport cu puterea.

Nu toţi specialiştii care au avut preocupări asupra statului şi principiilor acestuia interpretează asemenea principii în mod unitar. La unii gânditori regăsim nevoia specializării activităţilor statului decât cea a separării formelor puterii, cum ar fi ideea regăsită la T. Hobbes şi, ulterior, la J. Locke şi care disting în stat trei puteri: puterea legislativă, executivă şi puterea federativă, între care puterea legislativă este puterea supremă întrucât adoptă norme general – obligatorii. Această perspectivă triadică o regăsim şi la Montesquieu, la care, după cum am mai menţionat, întâlnim şi principiul separaţiei puterilor, adică a funcţiilor distinctive ale acestora. El este printre primii care delimitează puterea legislativă de puterea executivă şi puterea juridică, adică puterea privitoare la cele care ţin de dreptul civil. În acelaşi timp, este printre primii jurişti interesaţi de separarea celor trei puteri, întrucât de modul în care acestea sunt separate şi se exercită, se realizează sau nu libertatea politică, condiţie sine qua non a existenţei democraţiei. Tot Montesquieu este acela care a intuit că separaţia puterilor aplicată în mod absolut şi absurd ar bloca, practic, procesul de guvernare, fapt ce impune colaborarea puterilor şi un anumit grad de independenţă a acestora. Fiecare putere trebuie să aibă posibilitatea legală şi materială de a supraveghea cealaltă putere, de a-i limita accesul sau autonomia excesivă.

6.4. PARTIDELE POLITICE – FORME DE EXERCITARE A PUTERII POLITICE

Puterea politică şi implicit sistemul puterii se definesc, în primul rând, prin intermediul partidelor politice, problematică deosebit de complexă şi contradictorie în cadrul politologiei şi sociologiei politice.

De la început facem precizarea că partidele sunt esenţiale pentru îndeplinirea unei funcţii a tuturor regimurilor politice în care există asemenea instituţii, şi anume aceea de a alege guvernanţii. Legitimitatea tradiţională, cea care este întemeiată pe origine sau pe trecut, dispare. Astfel, principiul legitimităţii pe care îl reclamă astăzi aproape toate regimurile este de esenţă democratică: dinspre popor vine puterea şi în popor rezidă suveranitatea. Prin existenţa partidelor (partidului unic şi a celor pluraliste) este desemnată democraţia politică şi implicit ideea de suveranitate populară şi de putere suverană.

Dar să facem o succintă incursiune asupra derivaţiei etimologice şi semantice a noţiunii de partid. După cum este cunoscut, sub raport etimologic, noţiunea de partid derivă din latinescul „pars-partis” şi desemnează o grupare de oameni care acţionează în comun în vederea înfăptuirii unor scopuri politice. Reprezintă în fond o asociere voluntară de indivizi şi, totodată, o organizare care în vederea funcţionării implică anumite reguli şi proceduri legate de mecanismul şi viaţa internă de partid, delimitându-se astfel unele structuri şi ierarhii ce vizează anumite statusuri şi roluri, poziţia cea mai înaltă fiind deţinută de către liderul politic.

În ceea ce priveşte dimensiunea istorică a partidelor politice, aceste structuri cunosc o anumită diferenţiere în evoluţia lor. Chiar dacă partidele politice au o istorie mai recentă, unele forme premergătoare celor clasice şi prezente s-au regăsit chiar în sclavagism şi feudalism, fiind calificate de către majoritatea politologilor drept „facţiuni, societăţi secrete, clici, camarile, conjuraţii” etc. Asemenea grupuri (politice) s-au regăsit chiar în polisurile antice, cu deosebire cele ateniene şi romane, care pot fi considerate drept forme preistorice ale partidismului modern. Dar, aşa cum am anticipat, în accepţiunea modernă partidul şi partidismul sunt organic legate de epoca modernă şi contemporană, fiind caracteristice societăţilor dezvoltate şi în curs de dezvoltare. Ele au

apărut şi s-au format în cadrul sistemelor politice şi de partide în strânsă corelare şi intercondiționare cu modul de formare a națiunilor şi statelor moderne.

Asupra definirii şi delimitării conceptului de partid politic au existat foarte multe preocupări, asupra unora vom face şi noi referință. Din perspectivă organizațională, partidul politic este o organizație al cărui obiectiv final este cucerirea sau influențarea puterii guvernamentale în promovarea intereselor politice, economice, ideologice, culturale etc. ale unor grupuri, clase sau fracțiuni de clasă – comunități locale, etnice, religioase.

Tot sub raport organizațional, Sigmund Neumann defineşte partidul ca a fi organizația închegată a forțelor politice active ale societății preocupate de controlul asupra puterii guvernamentale şi care luptă deschis pentru câştigarea maselor, luptă în care se întreg cu o altă grupare sau mai multe grupări având concepții diferite; ca atare el reprezintă acea verigă mare care leagă forțele sociale şi ideologiile de instituțiile guvernamentale oficiale şi le angajează în activitatea politică, într-un cadru mai larg la comunității politice.

Sub raport instituțional, partidul politic este o instituție specifică sistemului politic modern, structurată în forme apropiate de cele actuale în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, fiind asociat cu extinderea democrației şi cu creşterea interesului maselor pentru viața economică (sufragiul universal, sistemele parlamentare etc.). Pe o asemenea poziție se situează şi Max Weber când defineşte partidul politic accentuând latura instituțională şi organizațională în explicarea acestei instituții, dar neglijând dimensiunea socială, culturală şi psihologică.

Pe lângă dimensiunile evidențiate (organizațională şi instituțională), prin partid este desemnată şi dimensiunea grupală, din acest punct de vedere partidul desemnând o grupare socială relativ organizată şi stabilă care exprimă sintetic interesele unui asemenea grup social, le reprezintă programatic şi le promovează în forme specifice, luptând pentru cucerirea sau menținerea dominației politice, a puterii (cf. Mica Enciclopedie de Politologie). În termenii cei mai generali, partidul politic ar putea fi definit ca organizație relativ durabilă formată din indivizi care împărtăşesc aceeaşi concepție ideologică, subscriu la un set comun de valori social-politice, acționând pentru cucerirea puterii şi pentru aplicarea programului propriu (cf. I. Mitran).

În cele mai vechi referințe făcute asupra partidului politic, acesta apare ca o organizație care urmăreşte realizarea unor interese naționale generale (E. Burke, Th. Jefferson etc.). Clasicul acestui început de analiză şi interpretare a partidelor politice este Tocquville. El este printre primii la care întâlnim o abordare mai diferențiată şi chiar schița unei tipologii a partidelor, fiind binecunoscută în acest sens lucrarea „De la democratie en Americue" (1835). Cel prin care partidele şi politica dobândesc un statut ştiințific este, aşa cum se ştie, Max Weber. Pentru sociologul german partidul politic este perceput şi definit ca o asociație de oameni liberi, voluntar constituită, necesară societății, cu un anumit program, cu obiective ideale şi/sau materiale având funcția principală de a menține puterea în cadrul unui grup de tip corporatist, astfel încât conducătorii acestuia să poată distribui avantaje materiale sau simboluri membrilor activi ai grupului, după cum definea sociologul german partidul politic în lucrarea de referință „Wirtshaft und Gesellshaft".

Primul studiu sociologic modern asupra acestei instituții politice şi în special asupra structurilor interne ale puterii aparține lui R. Michels (Zur Soziologie der Parteiwesens in der modernen Demokratie", 1911). Să amintim printre alte contribuții ale autorului citat şi cunoscuta „lege de fier a oligarhiei" formulată de acest pionier al sociologiei politice. Desigur, contribuția acestuia este mult mai bogată, pe lângă sublinierea faptului că oligarhia în partidul politic este inevitabilă sunt evidențiate consecințele acestui fenomen, concretizate în posibilitatea manipulării membrilor de rând. În acelaşi timp ideile lui Michels au stimulat studierea elitelor din cadrul partidelor politice sub aspectele recrutării, funcționării şi dinamicii acestora, precum şi din punctul de vedere al culturii lor politice şi al sistemelor de valori împărtăşite. A fost printre primii şi cei mai importanți sociologic care au studiat problema puterii politice şi, mai ales, mecanismele elitei politice şi a liderilor politici în general.

Referindu-se la liderii partidelor politice, autorul menționat susține că, de regulă, aceştia aparțin aceloraşi medii şi că au interese şi valori generale comune, dar că tendințele oligarhiei nu se instalează în mod automat sau că între membrii elitei unui partid pot apărea diferențe de opțiuni politice, valorice ori filosofice care decompactează puterea elitei conducătoare, o slăbesc şi reduc

riscul unui clivaj ireductibil între lideri şi membrii de rând, în măsura în care primii trebuie să apeleze la partid pentru a câştiga suport în sprijinul uneia sau alteia dintre acțiuni. Pe de altă parte se constată o anumită rezistență manifestată uneori permanent, alteori periodic, din partea membrilor în a ceda întreaga putere politică elitei de la vârful partidului. Ideea este mai puțin regăsită în prezent în cadrul partidelor politice, când conformismul devansează nonconformismul şi unde liderii politici se impun prin stilul autoritar în raport cu ceilalți membri.

Nu este, desigur, exclusă nici aderența şi susținerea liderilor de către membrii partidului, aceasta atât prin autoritatea impusă a liderilor cât şi prin cea recunoscută (problematică asupra căreia am insistat în altă parte a lucrării).

În analiza partidelor politice şi a puterii în general nu vom putea trece peste contribuția marelui sociolog român Dimitrie Gusti cu referință la această problematică. Astfel, într-un studiu intitulat în mod semnificativ „Partidul politic. Sociologia unui sistem al partidului politic", autorul citat afirma că partidul politic este un fenomen social şi vizează următoarele probleme esențiale puse sub forma unor interogații: Ce este partidul politic ?; Care sunt tipurile de manifestare ?; Cum se afirmă şi se menține ?; Care sunt mijloacele de înfăptuire a scopurilor partidului politic ? Răspunsurile la aceste întrebări se regăsesc, în opinia lui D. Gusti, într-un sistem al partidului politic, cu alte cuvinte el poate fi analizat şi interpretat din perspectivă sistemică.

În ceea ce priveşte elementele constitutive-structurale ale partidului politic, sociologul român desprinde următoarele elemente şi trăsături: este o asociație liberă de cetățeni unită în mod permanent şi în interiorul căreia sunt incluse persoane libere, deci, cu alte cuvinte, este o asociație liberă de cetățeni care are un caracter permanent şi care trebuie să urmărească preluarea puterii şi guvernarea în cadrul sistemului politic şi al puterii. Nota dominantă a oricărui partid politic este exprimată prin faptul că o asemenea instituție politică se bazează pe anumite interese şi pe o anumită doctrină şi ideologie specifice. Pe lângă interesele de grup, orice partid trebuie să urmărească şi interese generale, prin aceasta delimitându-se de alte structuri politice şi ale puterii şi, cu atât mai mult în cadrul unei societăți pluraliste şi a unui stat democratic.

Din succinta analiză întreprinsă asupra partidului politic se desprinde corelația şi, totodată, corespondența dintre unele structuri şi forme ale puterii (ca forme de guvernământ şi regimuri politice în cadrul formelor de stat) şi sistemul partidelor politice. Acestea din urmă nu sunt nici pe departe rezultatul unor voințe arbitrare, ci expresia directă a unor interese de grup în coroborare cu tendința de accedere spre putere şi, mai ale, de menținere a unei anumite forme de guvernământ şi a unui anumit tip de regim politic.

Componente ale sistemului politic, partidele politice se constituie, ele însele, într-un sistem propriu sau subsistem ale sistemului politic general. Trebuie însă observat faptul că deosebirea între partide nu rezidă nici în dimensiunile lor, ci, în primul rând, în natura intereselor promovate.

Să vedem însă prin ce se caracterizează partidul politic de celelalte structuri politice şi ale puterii. Asemenea trăsături distinctive ar fi următoarele:

a) partidul are un caracter conştient întrucât este format din oameni cu acelaşi crez politic, uniți prin liber consimțământ; aceştia sunt interesați dar şi datori să îndeplinească programul partidului respectiv;

b) partidul are un caracter organizat, care se concretizează atât la nivel central cât şi local. Fiecare partid imprimă membrilor săi o anumită disciplină;

c) partidul are un caracter de grupare socială. Fiecare partid politic urmăreşte promovarea intereselor şi scopurilor grupării categoriei sociale pe care o reprezintă. Totuşi, prin programul său, fiecare partid politic se adresează majorității cetățenilor cu scopul de a obține rezultate mai bune în cadrul alegerilor;

d) partidul are un caracter istoric exprimat în permanenta sa adaptare la condițiile concrete din societate.

Atât prin trăsăturile cât şi prin funcțiile lor, partidele politice presupun anumite criterii de identificare. Astfel, J. La Palombara şi M. Wiener enumeră următoarele criterii de identificare a unui partid politic:

1.stabilitatea organizării în timp;

2. capacitatea de a supraviețui fondatorilor, conducătorilor;

3. continuitatea organizării în spațiu;
extinderea de la un centru înspre marginile unui teritoriu în care caută să „implementeze” structuri locale;

4. vocația de a cuceri şi exercita direct puterea dacă se întâmplă să câştige alegerile, vocație bazată pe existența unui proiect politic explicit;

5. preocuparea de a obține susținerea membrilor colectivității pe care doreşte să o conducă politic.

M. Duverger arată că pentru a identifica partidele politice este necesar să urmărim şi modalitățile lor de formare în timp. În ansamblu, dezvoltarea partidelor pare legată de extinderea votului şi a prerogativelor parlamentare. Cu cât grupurile politice îşi văd sporite funcțiile şi interdependența, cu atât membrii lor resimt nevoia de a se grupa după afinități în scopul de a acționa concentrat. Strategia alianțelor şi coalițiilor dintre partide este o practică veche şi resimțită şi la noi în prezent, mai ales în cadrul grupurilor politice din opoziție.

Desigur, partidele politice nu au existență de sine stătătoare. Ca forțe politice, partidele îndeplinesc mai multe funcții având, deci, rolul de a contribui la definirea şi exprimarea voinței politice a poporului şi de a influența procesul de guvernare. Vom prezenta în sinteză principalele funcții coroborate celei mai sus menționate:

a) funcția de elaborare a platformelor, programelor şi doctrinelor politice;
funcția de atragere a grupurilor largi de adepți şi simpatizanți la înfăptuirea programului partidului;

b) funcția de organizare a cetățenilor pe temeiul unor principii şi reguli care să asigure desfăşurarea unor acțiuni eficiente;

c) funcția de formare şi pregătire a cadrelor necesare;

d) funcția de asigurare a guvernării, de aplicare a unor orientări, norme şi programe de guvernare, funcție concretizată în participarea la procesul de elaborare a legilor.

În raport cu asemenea funcții se pot desprinde mai multe tipologii – tipuri de partide şi grupări politice. În acest sens există mai multe preocupări, pe unele tipologii evidențiindu-le şi noi.

Maurice Duverger, în lucrarea „Les partis politiques”, distinge partide de cadre şi partide de mase. În structura primelor intră mai mult personalitățile – elitele care organizează şi susțin campaniile electorale, de aceea mai sunt numite şi partide elite, spre deosebire de partidele de masă, care cuprind un număr mare de aderenți, dar cu posibilități minime din partea celor mai mulți de accedere spre ierarhiile şi funcțiile de putere în cadrul partidului. Pe lângă dimensiunea cantitativă, care operează în delimitarea unor tipologii, un rol deosebit revine ideologiilor ce corespund maselor largi populare şi care sunt în corespondență cu interesele acestora şi nu numai ale unor grupuri restrânse, specifice partidelor de cadre.

Pe lângă criteriul mărimii şi, implicit, cel al intereselor partidelor şi liderilor acestora, în delimitarea tipologiei acestor structuri politice, stă şi criteriul istoric, în coroborare, desigur, cu celelalte criterii. Din perspectiva acestui criteriu s-au desprins după 1989 aşa-numitele partide istorice, cum sunt Partidul Țărănist şi Partidul Liberal (P.N.Ț.C.D. şi P.N.L.), mai empiric spus țărăniştii şi liberalii. Asemenea partide, apărute dintr-un regim dispărut, au, de cele mai multe ori, la baza reconstituirii lor un fond ideologic revendicativ, exprimându-şi interese mai mult de grup decât cu caracter social şi național.

La baza altor tipologii ale partidelor stă criteriul intereselor (aprecierea putând fi extrapolată la nivelul tuturor partidelor), ceea ce permite desprinderea aşa-numitelor partide de interese. Cel mai elocvent este la noi, încă de la constituirea sa, U.D.M.R.-ul, care în mod nedesimulat apără interesele grupului etnic pe care îl reprezintă putând deveni astfel, prin participarea sa la putere, un partid etnocratic. Aceste partide pot să aibă un fundament național, naționalist şi religios-confesional, de cele mai multe ori în contradicție cu interesele politice şi sociale-naționale.

Un alt tip de partide sunt cele ce îşi propun să răspundă modului de structurare a opiniilor unor largi categorii sociale. Acestea se numesc partide de tendințe şi în opinia unor politologi aceste tendințe vor fi în număr de cinci, în funcție de asemenea tendințe putându-se forma tot atâtea partide: liberal, conservator, extremist, radical şi democratic. Cele mai evidente la noi sunt partidele democratice – social-democratice şi cele liberale, ultimele, de regulă, constituindu-se într-o formă a opoziției, chiar dacă au ajuns şi la guvernare, având prin urmare o vocație contestatară.

Un gen aparte în cadrul tipologiei partidelor îl ocupă partidele personale sau, le-am mai numi, partide lider, care se creează în jurul unor personalităţi individuale şi care beneficiază de prestigiul şi influenţa acestora. Am delimita în primul rând Partidul România Mare şi Partidul Democrat şi, în mai mică măsură, pe celelalte partide, unde nu liderul este punctul central al partidului ci însuşi partidul, chiar dacă uneori există tendinţa de subliminare a personalităţii liderului (cum este în cadrul P.S.D.-ului).

În această perioadă de tranziţie românească asemenea partide personale au devenit un fenomen pe piaţa politică, cel al fluctuaţiei şi mutanţilor politici, fapt ce a generat un tip de partid, pe care în mod analogic şi alegoric editorialista R. Ciobanu (Adevărul) le-a denumit "partide de unică folosinţă". În asemenea grupări politice sunt reuniţi şi coabitează pentru moment acei indivizi, de obicei lideri politici, foşti şi/sau în devenire, care pe fondul unor nemulţumiri şi coflicte de interese le abandonează, creeându-şi "la comandă", un alt partid, cu toate avantajele politice şi privolegiile pe care le conferă o asemenea grupare politică. În acest mod putem vorbi chiar de o "bursă politică", pe lângă tranzacţiile financiare ce le implică, politicul devenind din ce în ce mai mult un "spaţiu comercial" în care se vând şi cumpără iluzii şi minciuni propagandistice – electorale. În acest mod se îmbină în România postdecembristă democraţia politică cu cea economică, demogogia cu minciuna, carierismul cu arivismul şi clientelismul politic, toate puse pe un soclu fals al unei pretinse democraţii şi libertăţi. Este salutară din acest punct de vedere iniţiativa PNL-ului privind noul Proiect de lege cu referinţă la finanţarea partidelor, şi în care este prevăzut ca partidele care nu obţin locuri în parlament sau a căror candidaţi în alegerile prezindeţiale nu obţin 10% din voturi să restituie subvenţiile primite de la buget, măsură care ar trebuii extinsă şi la nivelul candidaţiilor individuali, fapt ce ar restrânge eşicherul politic şi reduce accesul unor aventurieri politici în a candida pentru funcţia supremă în stat, mai bine zis în a obţine unele fonduri necesare campaniei electorale care în cea mai mare măsură nu se pot justifica, devenind proprietate personală, fiind utilizate în alte scopuri decât în cele de reclamă şi marcheting politic.

Pe lângă criteriile enunţate şi care stau la baza tipologiei partidelor, un alt criteriu prin care se realizează dihotomizarea partidelor este cel ce vizează distribuirea puterii. În funcţie de acesta se desprind partidele din coaliţia de guvernământ sau partidul/partidele de la putere şi cei din afara puterii, adică partidele din opoziţie. Pe primele le-ar caracteriza tendinţele de menţinere a puterii, iar pe celelalte predispoziţia pentru schimbare si, implicit, preluarea puterii. Din acest punct de vedere s-ar putea delimita, cu unele excepţii, caracterul conservator al partidelor, specific mai ales partidelor aflate la putere, şi cel reformator, specific partidelor din opoziţie. De aici un permanent joc politic în vederea menţinerii sau preluării puterii de către cele două tipuri ale partidelor. Dar asupra acestui raport dintre putere şi opoziţie vom insista într-o altă secvenţă din acest capitol.

În funcţie de acest caracter ludic al politicii – de acest „joc politic" – se desprind anumite relaţii politice, care, de cele mai multe ori, sunt relaţii de putere. Aceasta înseamnă că partidele aflate la putere „subordonează" ideologic şi, mai ales prin privilegiile de care se bucură, partidele aflate în opoziţie încercând să-şi demonstreze superioritatea atât sub raport dogmatic-doctrinar, cât mai ales prin rezultatele obţinute la guvernare. Pe lângă relaţiile de putere se mai desprind şi relaţiile de cooperare, alianţă şi de competiţie, ultimele mai ales în perioada campaniilor electorale, când, de cele mai multe ori, se practică o aşa-numită „politică competitivă" (după unii fiind denumită chiar „politică murdară") pentru alocarea optimă a resurselor politice şi a valorificării acestora în scopul accederii sau a menţinerii puterii. Asemenea relaţii au la baza lor, în primul rând, o natură diversă şi contradictorie a intereselor politice. Sloganurile ideologice pe fondul unor pretinse interese naţionale şi a unei voinţe politice generale sunt democratizarea societăţii, reforma socială, economia de piaţă, care nu sunt altceva decât forme ale oportunismului politic şi ale populismului demagogic.

Ceea ce caracterizează actuala stare politică şi, implicit, relaţiile politice de la noi (mai mult ca relaţii de luptă şi competiţie şi în mai mică măsură ca relaţii de cooperare, alianţă politică şi solidaritate) este aşa-numitul maniheism politic. Acest fenomen politic se exprimă printr-o radicalizare a opoziţiilor actorilor politici în relaţiile şi jocul politic până la nivelul unei contradicţii ireversibile, individualizând şi absolutizând antagonismul dintre cei doi poli ai relaţiei, mai ales al

celui dintre putere şi opoziţie sau chiar în interiorul unor sisteme, fenomen ce conduce la aşa-numitele crize de sistem politic.

Maniheismul politic nu este altceva decât promovarea principiului dualităţii-antinomiei şi a terţului exclus în politică. Se exclude consensul (pe baza compromisului şi a concesiilor reciproce) în numele unor idealuri sau interese comune, punându-se de cele mai multe ori interesele de grup în dauna celor naţionale. Chiar dacă acestea din urmă se acceptă, ele au rolul de a şantaja cealaltă parte a relaţiei (puterea şi/sau opoziţia) şi nu de a consolida sistemul politic şi clasa politică. Ca structură duală şi antitetică, maniheismul promovează în mod exclusivist relaţia "prieten-duşman", putere-opoziţie şi nu o altă variantă intermediară. Chiar dacă există anumite disimulări ce ar promova consumul şi chiar compromisul, scena politică românească actuală se caracterizează printr-un puternic maniheism politic.

Chiar dacă termenul este mai mult utilizat în literatura politologică, el are o origine mai mult religioasă. Etimologic acest concept şi fenomen social îşi are originea în cuvântul persan „mani" grecizat „manihaios" şi latinizat „manes" ca derivat al numelui unui individ infirm care a pus bazele unei doctrine cu rădăcini înfipte în curentele babiloniene, în general în gnosticism şi mai puţin în creştinismul primar, de unde predispoziţia spre conflict şi ambiguitate doctrinară, fapt ce-i consacră o anumită semnificaţie şi în plan politic.

Învăţăturile şi predicile lui Mani răspândite în Iran, Asia Mică, China şi India vizează în primul rând mântuirea, Iisus Hristos fiind eonul luminii trimis de Dumnezeu ca să elibereze elementele luminii de elementele întunericului din Imperiul răului unde domneşte Satan şi să deschidă drumul mântuirii acestui imperiu al răului. Mani a avut şi rolul de desăvârşire a operei lui Iisus, considerându-se că el este deţinătorul Sfântului Duh care s-a coborât în el. Acest cuvânt pluteşte în mister, însuşi Mani scriind o carte intitulată în mod sugestiv „Cartea misterelor" alături de alte trei lucrări care au stat la baza cultului religios care este maniheismul.

Nu toţi politologii şi teologii împărtăşesc acest punct de vedere. Asemenea diferenţiere semantică este regăsită în opinia multor analişti şi politologici. Spre exemplu, V. Măgureanu în lucrarea „Studii de sociologie politică" interpreta maniheismul politic prin antagonismul dintre cei doi poli ai relaţiei, dintre două categorii (sociale-politice) opuse semnificând radicalizarea poziţiilor agenţilor politici în relaţiile politice până la nivelul unei contradicţii ireconciliabile.

Nici din perspectiva etimologiei şi semanticii termenului nu există un consens, în ultimă instanţă maniheismul fiind expresia antinomiei dintre lumină şi întuneric, reprezentând o structură duală şi antinomică a acestor categorii fiind regăsite în secta persană a lui Mazda prin categoriile de bine şi rău, la bogomili maniheismul are în opinia lui J. Hirsch un caracter imanent, însuşi omul fiind un amestec al binelui şi al răului, neputând fi deopotrivă nici înger – fiinţă perfectă (aparţinând imperiului binelui şi al luminii) şi nici demon (aparţinând întunericului şi răului).

Pe lângă fenomenul mai sus prezentat, o altă caracteristică a relaţiilor dintre partide şi sistemului politic prezent şi nu numai este tendinţa de preluare a puterii politice de către partidele politice, ceea ce s-ar putea desemna prin fenomenul partidocraţiei. Acesta se exprimă prin faptul că politicul, partidele în esenţa lor, fie că sunt la putere, fie în opoziţie îşi impun "puterea" în teritoriu şi chiar la nivel naţional, gestionând puterea şi influenţele emergente acesteia la nivel administrativ, adică al puterii administrative şi locale. Partidele reprezintă adevăratele forme de participare la luarea deciziei atât la nivel central, cât şi la nivel local, de unde şi tendinţa de impunere şi a celorlalte structuri ale puterii, mai ales a puterii executive, aceasta prin caracterul reprezentativ al partidului aflat la putere în prezent, acesta fiind unic, în afara vreunei coaliţii, având doar unii susţinători nu lipsiţi de interes şi privilegii (ne referim la U.D.M.R. ca un veşnic apărător şi susţinător al puterii prin caracterul său politic disimulat).

Acest fenomen al partidocraţiei cunoaşte în obiectivarea sa mai multe modalităţi şi „faţete", cum ar fi: şantajul, diversiunea, populismul, demagogia, oportunismul şi alte strategii prin intermediul cărora partidele de la putere se află în raporturi de dominaţie cu celelalte partide şi structuri ale puterii politice.

Nu vom putea încheia analiza tipologiilor fără a face câteva precizări, nuanţate chiar, legate de poziţionarea partidelor politice pe uneori tranşant stânga şi dreapta politică. Vom insista asupra

acestei problematici care, în prezent şi cu atât mai mult în viitor, cade în desuetudine stânga şi dreapta politică, pierzându-şi relevanța şi semnificația lor.

6.5. STÂNGA ŞI DREAPTA POLITICĂ

Aşa cum am anticipat deja, această problemă a delimitării tranşante dintre stânga şi dreapta în plan politic a devenit o falsă problemă. Nu este numai punctul nostru de vedere, ci este şi opinia altor politologi. În opinia acestora, vechea dihotomie a devenit irelevantă în societatea contemporană. Încă din '60 şi '70 J.P. Sartre a afirmat că dreapta şi stânga politică şi-au pierdut relevanța datorită faptului că lumea sfârşitului de secol XX are un profil total diferit față de cea în care s-a născut polaritatea stânga/dreapta, polaritate regăsită într-un stadiu incipient în cadrul programului Revoluției franceze din 1789 sau într-un plan mai îndepărtat, în antichitate, prin delimitarea dintre patricieni şi plebei, ultimii reprezentând exponenții stângii, patricienii reprezentanții dreptei. Problematica stângii şi a dreptei este reactivată mai ales după anul 1990. O lucrare de referință în acest sens este cea a istoricului american Christopher Lasch, "The True and Only Haven" („Unicul şi adevăratul rai"), în care autorul citat concluzionează că viața politică americană contemporană, cu toate problemele şi dilemele ei, nu mai poate fi redusă la vechea formă conflictuală dintre stânga şi dreapta. Asemenea opinii se întâlnesc şi la unii ideologi din fostele țări comuniste, în mod deosebit în fosta Uniune Sovietică. În acest sens Isaiah Berlin semnala că prăbuşirea U.R.S.S. a contribuit la crearea unei confuzii terminologice cronice în vocabularul politic. Foştii stalinişti sunt trecuți astăzi în rândurile dreptei în timp ce foştii suporteri ai lui Andrei Saharov, înfierați ca spirite reacționare, capitalist (sau de dreapta cu doar un deceniu în urmă) sunt considerați astăzi a fi spirite de stânga, ataşate valorilor sociale ale democrației occidentale.

Vechea distincție dintre dreapta şi stânga devine irelevantă în prezent şi sub raport doctrinar şi strategic. Unele doctrine de dreapta utilizează strategii de stânga şi invers, realizând un eclectism doctrinar – strategic şi nu un sincretism funcțional. Partide care au la bază programelor şi doctrinelor idei şi principii specifice ideologiei de stânga – a social-democrației, comune deci fostelor partide comuniste şi socialiste şi, ca atare, utilizează tot mai mult strategii politice de dreapta, acceptând capitalismul, economia de piață şi liberalismul, ceea ce contravine în practica ideologiei stângii comuniste şi socialiste, practica politică este de cele mai multe ori în opoziție cu doctrina şi ideologia politică.

Sunt teoreticieni care nu resping pe deplin această dihotomie ideologică – doctrinară. Unul dintre aceştia este şi Norberto Bobbio, care în lucrarea recent apărută, "Dreapta şi stânga", într-un capitol al lucrării afirmă că "dualismul supraviețuieşte, termenii de <dreapta> şi <stânga> continuând să rămână elemente esențiale ale vocabularului politic dar nu dintr-o perspectivă dualistă, ci una relativă – ca termeni relativi." Cu alte cuvinte dreapta şi stânga sunt concepte "spațiale" care semnifică lucruri diverse în diferite situații istorice, astfel istoria a demonstrat că uneori unii gânditori de dreapta, cum ar fi Nietzsche, Heidegger sau Carl Schmidt au tras în mod irezistibil o seamă de gânditori de stânga. Sau în unele situații apar confuzii ideologice în raport cu atitudinile politicienilor față de unele lucrări de referință, astfel una din lucrările lui J. S. Mill este revendicată şi prețuită atât de exponenții ideologiei de stânga cât şi de cei de dreapta.

Criteriile care stau la baza acestei delimitări dintre stânga şi dreapta sunt diverse, unicul criteriu care validează şi se corelează, totodată, cu această delimitare este atitudinea față de principiul egalității, adică a modului în care percepem şi ne raportăm la ceea ce credem prin egalitate şi inegalitate, ceea ce ne face să fim egali sau inegali. În general, stânga politică este adepta egalitarismului, în timp ce dreapta este adepta inegalitarismului şi a rolului individului şi nu a grupurilor şi colectivităților, devenind mai mult o filosofie egocentristă şi nu una de tip sociocentrist, specifică mai mult stângii. Liberalismul este prin excelență o ideologie de dreapta, în raport cu social-democrația care tinde mai mult spre stânga şi centru-stânga în eşichierul politic.

Sub raportul egalității şi inegalității, inegalitatea socială apare ca un fenomen negativ în plan social şi economic, social-democrația punând la bază egalitarismul (a nu se confunda cu omogenizarea socială) şi principiile democrației – a statului şi societății democratice. De aceea politica de stânga este o politică de protecție a egalitarismului şi a unei relative egalități sociale, punând un mare accent pe necesitatea unei clase de mijloc, pe când dreapta consideră

inegalitarismul ca ceva pozitiv, ca un drept individual, apărând în acest sens drepturile individului şi nu drepturile sociale, bazate pe principiul colectivismului.

Apar astfel tendinţele de absolutizare a unor principii, dogmatismul doctrinar şi extremismul ideologic. În acest mod au apărut curentele doctrinare specifice liberalismului extremist, a comunismului şi extremismului naţionalist, care îmbină elementele doctrinare ale stângii prin practicile dreptei, culminând prin populism şi demagogie în practica politică şi electorală. Asemenea practici şi strategii se regăsesc atât la pretinşii exponenţi şi apărători ai dreptei cât şi la cei ai stângii, egalitarismul şi dreptatea socială fiind principiile fundamentale pe care se sprijină politica acestora.

Se desprind şi din acest punct de vedere două tipuri ale egalităţii: egalitatea simplă şi egalitatea complexă. Delimitare este făcută de Michael Walzer, în lucrarea "Sferele dreptăţii" (1983), care prin egalitatea simplă înţelege o egalitate – omogenizare a şanselor în mod obiectiv – oferită de societate prin posibilităţile ei, iar prin egalitate complexă posibilităţile obţinute prin competiţie, valoare, competenţă, când societatea oferă o egalitate specifică celor care o pot dobândi. Se subînţelege că egalitatea complexă implică şi inegalităţi, acestea motivând individul în planul ascensiunii sale sociale. Se cunosc multe situaţii când unii indivizi din simpli şomeri, servitori au devenit patroni, oameni cu un status social performant. Dreapta promovează din acest punct de vedere egalitatea complexă, pe când stânga egalitatea simplă.

Această delimitare dintre *stânga şi dreapta* s-a resimţit şi în spaţiul politicii româneşti unde nu s-a insistat asupra situaţiei spaţiale în planul eşichierului politic, întrucât ideologii sunt conştienţi de această ambiguitate, ci s-a apelat mai mult la conţinut şi nu la formă. În acest sens stângii şi dreptei politice li se asociază şi le corespund, totodată, curentele liberaliste, social-democratice, socialiste, naţionaliste, toate într-o formă mai mult sau mai puţin explicită. Aşa apar formele ideologice situate mai mult spre centru-dreapta, centru-stânga, culminând cu formele extremiste dar fără exprimări exclusiviste nici sub raport doctrinar şi, cu atât mai puţin, în planul acţiunilor politice. Mai consistente sunt formulările legate de aceste practici – strategii decât doctrinele şi dogmele unor partide, politica căpătând un caracter tot mai pragmatic. Sloganurile legate de democraţie sau într-un mod mai argumentativ de social-democraţie devin mai convingătoare decât formulările teziste ale dreptei şi ale stângii, care, în ultimă instanţă, le presupun şi chiar le implică. De aceea, asemenea teze şi dogme devin tot mai desuete, limbajul politic presupunând restructurări şi chiar o reformă lexicală şi semantică. Conservatorismul vechiului dualism stânga/dreapta demonstrează ineficienţa în plan propagandistic şi manipulativ, fapt care implică asemenea schimbări în domeniul comunicării politice. Unul din conceptele lipsite de conţinut şi relevanţă este cel de democraţie, el fiind un concept argument şi nu o realitate social-politică. Democraţia este mai mult o iluzie, lipsită de consistenţă reală şi, mai ales, de valoare practică, la fel ca şi egalitatea, care devine o prerogativă a puterii şi, cu atât mai puţin, a drepturilor omului, elemente care fundamentează ideologia partidelor din spectrul politicii româneşti indiferent de poziţia lor în eşichierul politic. Aşa cum am anticipat şi cum uşor se poate deduce, în funcţie de situarea partidelor în eşichierul politic se desprind partide situate pe aria stânga/dreapta, cu derivatele extremiste şi centriste. O asemenea delimitare este greu de realizat întrucât nu există criterii care să valideze o asemenea validare tranşantă. În general, prin partidele de stânga sunt desemnate delimitate partidele ce vizează interese socio-economice de masă, cum au fost partidele comuniste, socialiste şi social-democrate prezente. Cele de centru ar fi partidele liberale, iar cele de dreapta partidele democrat-creştine, partidele conservatoare şi partidele agrariene. La ora actuală pentru orice observator a devenit clar că dimensiunea socio-economică a acestei reprezentări politice nu se mai susţine, şi nici rolul doctrinei sau ideologiei în structurarea sistemului de partide sau tipologia partidelor. În campania electorală se promovează o anumita doctrină, în general populistă, iar după alegeri, se aplică principiile lor, de regulă, conservatoare. De aici o anumită poziţie intermediară şi ambiguă, cea de centru-stânga şi centru-dreapta, ceea ce sub raport logic şi în fapt infirmă existenţa unei posibile poziţii de centru în politică (conform principiului terţului redus). Prin cele două subdiviziuni ale centrului, acesta deţine o poziţie antinomică: centru-stânga faţă de centru-dreapta.

Aşa cum am anticipat, aceste clişee de situare a unor partide pe axa stânga/dreapta sunt depăşite. Stânga nu mai este doar gruparea care promovează anumite interese populiste de masă şi

care susține principiile conservatorismului politic, multe partide de stânga fiind adeptele reformei şi economiei de piață iar dreapta nu se mai confundă cu liberalismul. Mai mult, social-democrații pot şi promovează ideologii antipopulare (reforme cu evidente costuri sociale) sau democrații duc o politică tutelară şi de influență negativă, cum ar fi politica de restructurare şi reforma economică, fapt ce infirmă unele principii doctrinare şi ideologice social-democrate.

6.6. SISTEMUL POLITIC ACTUAL ÎN ROMÂNIA

Nu putem încheia analiza sistemului politic fără a face referință asupra particularităților structurale ale sistemului politic din România în această perioadă de tranziție, ca urmare a schimbărilor radicale în plan politic, economic şi social. Nota comună a sistemului politic, mai bine zis a regimului politic, este democrația de la nivel societal şi statal, societatea românească fiind caracterizată ca o societate civilă, cu un stat de drept în care principiul care guvernează puterea este cel al separației puterilor în stat.

Aşa cum am văzut, democrația apare ca un concept şi un fenomen integrator, în care sunt sistematizate şi interactivizate valorile morale, politice şi juridice ale societății, într-un context social-istoric determinant.

Democrația şi statul democratic presupun, în mod necesar şi prioritar, existența şi funcționarea statului de drept şi, implicit, a separației puterilor de stat ca mecanism intern şi care facilitează obiectivarea democrației într-un asemenea stat democratic.

Democrația românească rezidă atât din realitățile social-politice, cât şi din garanțiile conferite din perspectivă juridică-constituțională. În enumerare vom prezenta principalele astfel de repere cuprinse în chiar legea fundamentală a statului:

a. suveranitatea națională aparține poporului român;

b. poporul, ca titular exclusiv al suveranității, îşi exercită această atribuție direct prin referendum şi indirect prin organele sale reprezentative, cum este Parlamentul. Potrivit Constituției, Parlamentul este organul reprezentativ suprem al poporului român şi unica autoritate legiuitoare a țării. El este ales prin vot universal, egal, direct, secret şi liber exprimat. Preşedintele României este, de asemenea, ales prin vot universal, egal, direct, secret şi liber exprimat, iar demiterea lui din funcție poate fi făcută numai prin referendum. Deci Constituția reglementează şi una din modalitățile cele mai democratice de exprimare a suveranității poporului cu privire la politica legislativă a statului, şi anume referendumul. Acesta este organizat la inițiativa Preşedintelui şi vizează exprimarea voinței poporului cu privire la problemele de interes național. Totodată, poporul este şi subiect nemijlocit în procesul legiferării, beneficiind de dreptul de a avea, cu respectarea anumitor condiții procedurale, inițiativa legislativă;

c. autoritățile publice centrale (parlamentul, guvernul şi autoritatea judecătorească) sunt organizate şi funcționează ca "părți" relativ independente şi interdependente ale unuia şi aceluiaşi sistem, organic articulat şi ierarhizat, având ca finalități majore afirmarea şi ocrotirea demnității omului, a drepturilor şi libertăților cetățenilor, libera dezvoltare a personalității umane, instaurarea dreptății şi promovarea pluralismului politic.

d. autoritățile Administrației publice – consiliile locale şi primarii – sunt alese prin vot universal, egal, direct, secret şi liber exprimat, iar principiile de bază ale administrației publice în unitățile administrativ-teritoriale sunt principiul autonomiei locale şi principiul descentralizării;

e. promovarea unor valori democratice ale societății, cum ar fi principiul pluralismului, asigurat prin pluripartitism şi libertate de constituire şi de acțiune a partidelor politice. Ca o garanție a democrației, prin lege se stabileşte că pot fi declarate neconstituționale numai acele partide politice care, prin scopul declarat ori activitatea lor, sunt potrivnice suveranității, integrității sau independenței României, pluralismului politic sau principiilor statului de drept;

f. principiul majorității este consacrat prin reglementarea cvorumului legal necesar pentru adoptarea legilor şi a hotărârilor de către Camerele Parlamentului, precum şi a inițiativelor de revizuire a Constituției;

g. drepturile şi libertățile fundamentale sunt nu numai consacrate exhaustiv, ci acestora li se asigură realizarea, în fapt, printr-un adevărat sistem de garanții constituționale;

h. Constituția deține supremația în piramida juridică a societății; sancțiunea acestei supremații este controlul constituționalității legilor, regulamentelor Camerelor şi ordonanțelor, prin Curtea Constituțională care este un organ special şi specializat.

Adaptat gândirii lui Montesquieu, sistemul politic actual din România are o configurație ce cuprinde în structura sa trei puteri: puterea legislativă, puterea executivă şi puterea judecătorească. Cele trei puteri clasice se regăsesc exprimate în Constituție. Referințele la puterea legislativă sunt făcute în capitolul "Autoritățile publice", în care sunt cuprinse normele-cadru ale acestei puteri, precizându-se că Parlamentul este "organul reprezentativ suprem al poporului român şi unica autoritate legiuitoare a țării" (definindu-se astfel subiectul căruia poporul îi delegă exercitarea puterii legislative). În acelaşi capitol sunt reglementate cele trei instituții care formează puterea executivă – "Preşedintele României", "Guvernul", "Administrația publică". În sfârşit, în ultimul capitol al acestui titlu-părți se face vorbire despre "Autoritatea judecătorească" (sau puterea judecătorească).

Prin prevederile sale, textul normativ asigură premisele unei conlucrări a structurilor (autorităților) statale în realizarea voinței poporului. Această conlucrare este favorizată de: incidența normelor juridice asupra delimitării clare a componenței organelor cărora le-a fost delegat exercițiul puterii, a autonomiei organizatorice şi funcționale, a controlului reciproc fără imixtiune, consacrarea constituțională a unor garanții ale îndeplinirii corecte a mandatului şi ale respectării drepturilor cetățenilor (controlul constituționalității legilor, Avocatul Poporului, independența şi inamovibilitatea judecătorilor).

Trebuie subliniat faptul că Adunarea Constituantă a României nu numai că nu a încredințat cele trei puteri unei singure persoane sau unei singure autorități statale, - fiecare dintre acestea fiind exercitată de autorități publice distincte, separate, beneficiind de o organizare de sine stătătoare, de funcții şi atribuții proprii – dar, aplicând normele dreptului constituțional contemporan, a operat delimitări clare chiar înăuntrul fiecărei puteri.

Coordonatele majore ale acestei delimitări sunt exprimate prin:

1. structura bicamerală a Parlamentului confirmă că puterea legislativă nu este încredințată unui singur corp legislativ, fiind conferită Camerei Deputaților şi Senatului, care nu o pot exercita decât împreună;

2. puterea executivă tricefală, care este încredințată Preşedintelui României, Guvernului şi autorităților administrației publice;

3. puterea judecătorească, care aparține instanțelor judecătoreşti - Curtea Supremă de Justiție şi celelalte instanțe reglementate de lege - care îşi exercită atribuțiile specifice cu sprijinul Ministerului Public şi al Consiliului Superior al Magistraturii.

Formele puterii, cum ar fi cea legislativă, executivă, judecătorească şi, după unii, mass-media se obiectivează prin unele structuri organizațional-instituționale cum ar fi parlamentul, guvernul, preşedinția, judecătoriile şi tribunalele, presa scrisă şi audiovizuală. Funcțiile acestor structuri se diferențiază de la o formă la alta, astfel puterea legislativă reprezentată de parlamentul bicameral are rolul de a elabora sistemul normativ juridic; puterea executivă exercitată prin guvern şi instituțiile teritoriale de sub conducerea guvernului are ca atribuții elaborarea proiectelor de lege, a ordonanțelor şi hotărârilor guvernamentale şi ale autorităților locale şi nu în ultimă instanță de a conduce treburile țării; puterea judecătorească, prin instituțiile juridice (judecătorii, tribunale etc.), are ca funcții principale aplicarea şi sancționarea nerespectării sistemului normativ proiectat şi elaborat de executiv şi legislativ; puterea mass-media care îşi exercită atribuțiile în vederea informării şi formării opiniei publice şi, nu de puține ori, în scopul manipulării, dezinformării, subinformării şi noninformării, cu efectele sale binecunoscute.

Aceste forme ale puterii, prin structurile, funcțiile şi efectele produse sau scontate pot fi redate din perspectivă structuralist – funcționalistă şi configuraționistă ca în schema de mai jos.

Forma puterii	**Structura politică de manifestare**	**Funcții**	**Efecte produse sau scontate**
Legislativă	Parlament bicameral	elaborarea sistemului normativ-juridic	menținerea ordinii şi echilibrului social

Executivă	Guvern	elaborarea de proiecte de legi, ordonanțe, hotărâri	supravegherea aplicării legilor şi menținerea ordinii sociale
Judecătorească	Judecătorii, tribunale	aplicarea şi sancționarea sistemului normativ-juridic	ordine, echilibru social, echitate şi dreptate socială
Mass-media	Presa scrisă şi vorbită	informarea şi formarea opiniei publice	informare, manipulare, dezinformare

Datorită importanței deosebite ce revine puterii legislative şi executive, adaptate contextului şi regimului politic prezent din România, resimțim nevoia de a întreprinde o analiză mai riguroasă asupra unor instituții şi forme ale puterii politice, executive şi legislative prin care îşi realizează activitatea acestea.

6.6.1. Preşedintele României

Considerăm necesară analiza acestei instituții nu pentru că ar exista vreo tendință care ar conduce spre autoritate excesivă şi cu atât mai puțin spre dictatură (chiar dacă politocrația este destul de evidentă) întrucât, aşa cum se ştie (conform Constituției), România este o țară cu o formă de guvernământ semiprezidențială şi, ca atare, instituția prezidențială nu deține un rol decisiv în structura puterii, chiar dacă formal el se manifestă uneori. Preşedintele țării face parte din puterea executivă, întrunind în această calitate prerogativele esențiale ale acestei puteri, şi deține funcția supremă în stat, fiind de facto şi de jure şeful statului. Ca model bicefal sau dualist, puterea executivă este repartizată în mod echilibrat între şeful statului şi guvern, între atribuțiile celor două forme ale puterii executive stabilindu-se demarcații clare pe fondul unor raporturi funcționale şi complementare.

În sistemul constituțional românesc, instituția prezidențială şi Guvernul are legitimități diverse şi provine din voințe politice diferite, ceea ce, în conformitate cu principiul logicii (cel al identității) se diferențiază calitativ şi chiar sub raportul sferei atribuțiilor şi funcțiilor lor. Astfel preşedintele României beneficiază de o legitimitate populară, ca rezultat al alegerii sale directe de către corpul electoral şi de o legitimitate consfințită constituțional. În conformitate cu art.80 din Constituția României, „Preşedintele României reprezintă statul şi este garantul independenței naționale, al unității şi integrității teritoriale a țării” şi veghează la „respectarea Constituției şi la buna funcționare a autorităților publice”, exercitând funcția de mediere între puterile statului, precum şi între stat şi societate. Pentru a-i consolida şi statusul politic în cadrul puterii politice îi este conferită şi funcția de mediere (a se vedea art.80 alin 1 şi 2 din Constituție). În conformitate cu art.81 din această lege fundamentală, preşedintele este ales prin vot universal, egal, direct, secret şi liber exprimat. Preşedintele României este organul de vârf al puterii executive şi în această calitate ocupă, aşa cum am mai menționat, demnitatea de şef al statului. În această calitate reprezintă statul român şi este, totodată, garantul independenței naționale, al unității şi integrității teritoriale a țării.

Ca şef al statului, preşedintele se identifică cu statul român, exercitând autoritatea statală la fel ca şi alte autorități publice şi politice, cum ar fi parlamentul şi guvernul. Spre deosebire de acestea, preşedintele personifică autoritatea statală. Spre exemplu, parlamentul nu este investit cu prerogativa de a reprezenta statul român ci numai poporul, iar reprezentanții guvernului pot semna în numele țării acorduri internaționale, dar nu au calitatea de a reprezenta România şi statul român. Singurul care este investit constituțional cu această calitate este preşedintele.

Pe plan intern, atribuțiile preşedintelui sunt mai reduse dar esențiale. Fundamentală este calitatea şi atribuția de a promulga legile elaborate de parlament, după care legea capătă o formă executorie şi obligatorie.

În vederea exercitării autorității statale, preşedintele dispune şi de alte prerogative importante de care se prevalează ca element al puterii: prezidează Consiliul Suprem de Apărare a țării, este comandantul forțelor armate; poate declara cu aprobarea prealabilă a parlamentului mobilizarea parțială sau generală a forțelor armate; instituie, potrivit legii, starea de război sau starea de necesitate (art.92 din Constituție).

Preşedintele este, totodată, garantul unităţii ţării şi a statului român, care, conform Constituţiei, este un stat naţional unitar, şi a integrităţii teritoriale a ţării.

Preşedintele veghează, totodată, şi la buna funcţionare a autorităţilor publice centrale şi locale (instanţa judecătorească, primar, prefect, minister, curte de conturi, consiliul local) şi la reglementările legale în materie.

Aşa cum am anticipat deja, forma de guvernământ este de natură semiprezidenţială, deosebindu-se de alte tipuri de republici, cum ar fi cele prezidenţiale.

Ceea ce imprimă caracter prezidenţial, parlamentar sau, respectiv semiprezidenţial formelor de guvernământ republicane este caracterul regimului politic, stabilit în funcţie de principiul separaţiei celor trei puteri, ce caracterizează mai ales sistemele prezidenţiale. În general aceste regimuri politice se caracterizează prin următoarele trăsături:

a) puterea executivă este încredinţată prin Constituţie, investită, totodată, cu largi responsabilităţi în conducerea generală a statului;

b) preşedintele este ales prin vot universal, egal direct şi secret pe o anumită perioadă de timp (la noi neputând deţine decât cel mult două legislaturi);

c) preşedintele nu poate dizolva parlamentul, iar acesta nu poate revoca sau demite preşedintele decât în situaţii cu totul speciale;

d) miniştrii răspund politic pentru activitatea guvernamentală pe care o desfăşoară în faţa parlamentului (trăsătură încălcată uneori prin monopolizarea puterii de către partidul unic aflat la guvernare).

Într-un regim semiprezidenţial, preşedintele beneficiază de unele privilegii şi atribuţii ale puterii politice. Asemenea facilităţi şi împuterniciri îi sunt conferite în mod constituţional de art.80 din Constituţie, similar cu art.5 din Constituţia franceză, pe care o reproduce în mare parte. Astfel, ansamblul puterilor constituţionale ale preşedintelui şi alegerea sa prin vot direct aşează regimul politic al Constituţiei din 1991 în cadrul regimurilor semiprezidenţiale, alături de sistemele politice din Franţa, Portugalia, Austria, Finlanda, Islanda, Irlanda, Polonia, dacă ne referim doar la spaţiul european.

Prefixul "semi" este destul de ambiguu şi înşelător, desemnând o diferenţă specifică – regimul semiprezidenţial, faţă de genul proxim, care este regimul prezidenţial. Ceea ce diferenţiază în fond un asemenea regim semiprezidenţial de cel prezidenţial este existenţa unui prim ministru răspunzător faţă de Parlament, dar numit de preşedinte, ceea ce într-un regim prezidenţial nu există, prerogativele acestei funcţii, cum este preşedintele S.U.A., sunt preluate de preşedinte, acesta suportând contraputerea altor puteri cum ar fi cea a Senatului şi Camerei Reprezentanţilor din cadrul Congresului S.U.A.

Preşedintele unui regim semiprezidenţial poate fi mai puternic în practica politică, decât sub raport juridic, în ipoteza în care majoritatea prezidenţială corespunde cu majoritatea parlamentară, şi mai ales în condiţiile în care la putere se află partidul din care provine şi pe care, în mod evident, îl sprijină, preşedintele fiind cel care şi numeşte primul ministru din cadrul acelui partid.

Regimurile semiprezidenţiale comportă în general importante diferenţe între textul prevederilor constituţionale şi practică politică, asemenea diferenţieri culminând în cazul amintit mai sus. O asemenea practică conduce în mod inevitabil la o democraţie autoritară, dacă nu chiar la o dictatură mascată. Într-o asemenea situaţie, un rol deosebit revine opoziţiei şi mai ales a legitimării acesteia din partea şi de către populaţie, care trebuie să conştientizeze pericolul şi să devină o forţă responsabilă care să contracareze asemenea tendinţe când într-adevăr se doreşte o democraţie (poliarhie) şi nu o autocraţie şi politocraţie. Juriştii analizează acest regim semiprezidenţial prin ceea ce unii definesc raportul între fapt şi normă juridică sau, în plan sociologic şi juridic, între legalitate şi legitimitate, punându-se un accent pe rolul dreptului, dar care în practică – realitate este adesea ignorat şi chiar încălcat. De cele mai multe ori, puterea reală a preşedintelui nu este cea conferită juridic prin Constituţie, ca putere legală, ci ea emerge din raportul existent între forţele politice şi, în primul rând, faţă de partidul sau coaliţia aflată la putere. Litera legii devine încălcată prin spiritul şi ideologia ei, de multe ori legea fiind ignorată, recurgându-se mai mult la practici şi cutume juridice, decât la lege.

Inversând raportul dintre legalitate şi legitimitate preşedintele unui asemenea regim este acela care beneficiază de drepturile conferite nu atât instituţional – legal şi formal, cât mai mult prin legitimitatea informală şi jocul puterilor, atunci când puterea este deţinută de un grup cât mai restrâns de partide sau, într-un caz ideal, de un partid unic, cum se întâmplă în prezent în regimul semiprezidenţial existent în România şi unde puterea este deţinută de Partidul Social Democrat.

Pentru a nu contraveni statutului de mediator şi garant al unităţii naţionale şi al Constituţiei, preşedintele pe timpul mandatului său nu poate fi membru al vreunui partid şi nu poate îndeplini vreo altă funcţie publică sau privată cum îndeplinesc unii demnitari cu funcţii importante în structurile puterii.

Desigur, puterea preşedintelui nu este pe deplin autonomă şi, cu atât mai puţin, autarhică, astfel că din punct de vedere constituţional-juridic preşedintele trebuie să împartă puterea executivă cu primul ministru şi cu guvernul, neputând conduce direct activitatea guvernului în orice situaţie, cum o poate face preşedintele unei ţări cu formă de guvernare prezidenţială. Principala modalitate de acţiune a preşedintelui asupra guvernului constă în posibilitatea de a controla majoritatea parlamentară a partidului sau partidelor care i-au susţinut alegerea ca preşedinte, precum şi a numirii primului ministru. Există şi alte relaţii dintre preşedinte şi celelalte structuri pe care le vom analiza în altă parte a capitolului.

6.5.2. Parlamentul

După cum este cunoscut, puterea legislativă a statului se exercită printr-un organism legislativ specific, care este parlamentul, şi, ca atare, printr-un regim politic parlamentar democratic. Potrivit art.58 din Constituţie, Parlamentul este organul reprezentativ suprem al poporului şi unica autoritate legiuitoare a ţării. Prin acest organism delimităm caracterul democratic sau autocratic al unui stat, prin parlament exprimându-se de fapt principiul reprezentării voinţei suverane a poporului ca unul dintre principiile fundamentale de organizare politică a unei societăţi. În conformitate cu art.72 Parlamentul adoptă legi constituţionale, organice şi legi ordinare în conformitate cu care se desfăşoară întreaga activitate de pe teritoriul statului român, acestea având un caracter imperativ pentru toţi cetăţenii ţării. De aceea, în exercitarea mandatului tot ceea ce întreprind membrii parlamentului, deputaţi şi senatori, este în serviciul poporului promovând interesele naţionale în conformitate cu jurământul depus şi obligaţiile ce le revin în raport cu legislaţia în vigoare.

Parlamentul României, ca şi celelalte ţări europene, este o creaţie a practicii sociale şi rezultat al unei lupte interne duse de exponenţii burgheziei împotriva puterii autocrate, a şefului statului care, de cele mai multe ori, a fost un monarh sau un dictator (ca formă monarhică şi dictatorială).

Privind în retrospectivă, la noi, instituirea parlamentului a însemnat şi un răspuns la cerinţa de emancipare a naţiunii române faţă de dominaţia legitimă şi absolutistă a imperiului otoman. Constituită în anul 1866, principele Carol I a aşezat definitiv instituţia parlamentară pe baze moderne, democratice, parlamentul jucând un rol deosebit în progresul general al ţării.

La început structura parlamentului în România nu era bicamerală, existând o Adunare Unicamerală. Ideea celei de-a doua camere a fost introdusă în secolul XIX prin Regulamentele Organice, având un rol unic, acela de a alege domnitorul. Sistemul unicameral s-a păstrat şi sub regimul Convenţiei de la Paris, din 1858, până când domnitorul Al.I. Cuza a impus prin plebiscit organizarea bicamerală a Parlamentului.

Trecând peste această scurtă incursiune istorică şi revenind la actuala formă parlamentară, aşa după cum se ştie, în anul 1990 s-a revenit la organizarea bicamerală a parlamentului, idee fundamentată mai mult pe un spirit revanşard şi, am spune chiar vendetist, sub raport politic faţă de fostul regim şi organism unicameral, reprezentat de M.A.N. Din experienţă istorică şi socială s-a constatat că regimul unicameral este mai eficient decât cel bicameral, existând în acest sens unele intenţii (mai mult la nivel de discuţii) să se revină la prima formă sau, oricum, să se mai reducă din numărul parlamentarilor, care în raport cu populaţia ţării şi alte state şi ţări este supradimensionat. Argumentele sunt atât de ordin juridic, cât mai mult de ordin politologic, eficienţa puterii fiind mai mică în regimul şi structura bicamerală. Este evidenţiat un anumit paralelism birocratic care

conduce la o performanță mai scăzută a acestor două structuri parlamentare, cu aceleaşi funcții şi responsabilități.

Ca instituție fundamentală a puterii, Parlamentul are o dublă natură, îndeplinind i din acest punct de vedere o funcție natură juridică şi alta de natură politică. Din perspectivă juridică, parlamentului îi revine rolul de a adopta legi (constituționale, organice şi ordinare) şi acte politice, el devenind, aşa cum am menționat, în primul rând o instituție juridică. Este, deci, un organism legislativ al statului şi o putere legislativă separată de puterea executivă şi cea judecătorească. În acelaşi timp se constituie şi într-o instituție a puterii politice – a puterii legislative, dobândind o legitimitate şi autoritate în acest sens. Membrii parlamentari sunt de regulă membrii unor partide fie aflate la putere, fie în opoziție, deci aparțin unor structuri politice, specifice unui anumit sistem politic. Relativ mulți dintre membrii parlamentului îndeplinesc funcție duală, pe lângă calitatea de parlamentar deținând-o şi pe cea de membru al executivului, fapt ce conduce spre o imposibilă (cel puțin subiectivă) delimitare tranşantă dintre legislativ şi executiv. Reunind atât membri din puterea legislativă cât şi din puterea executivă, în dubla lor calitate şi, mai ales, prin existența unei puteri monocolore (prin predominarea unui singur partid la putere), există pericolul ca aceste două structuri ale puterii să fuzioneze tot mai mult şi să nu poată fi respectat principiul separării puterilor în stat, ceea ce-n mod direct afectează în mare măsură puterea legislativă, care în mod real ar trebui să devină cea mai puternica putere. Şi aceasta nu în mod întâmplător, ci în mod legic şi în corespondență cu cerințele statului de drept şi a societății democratice, fundamentate pe un stat democratic.

Întrucât aceste două puteri, legislativă şi executivă, nu pot fi separate în mod tranşant, chiar dacă unul dintre principiile statului modern îl presupune, între parlament şi guvern se instituie anumite raporturi complementare, bazate pe colaborare şi nu pe preluarea unor atribuții a uneia dintre instituții în detrimentul celeilalte. Chiar dacă într-un sistem politic democratic – bazat pe un stat de această factură - , rolul hotărâtor în adoptarea şi aplicarea deciziilor politice revine parlamentului. Se subînțelege însă că funcția executivă, de aplicare a legilor, o îndeplineşte executivul, respectiv guvernul. În ceea ce priveşte această instituție, prin structurile şi metodele sale utilizate, pune în practică legile şi hotărârile adoptate de parlament, nu de puține ori preluând asemenea atribuții legislative, prin emiterea unor ordonanțe (în special de urgență), prin acestea reconvertindu-şi rolul şi funcția executivă într-una legislativă, fiind foarte greu de realizat şi respectat principiul separării, aceste instituții coexistând mai mult prin intermediul principiului interferenței şi, în cea mai favorabilă situație, al colaborării.

Practica constituțională şi legislativă a demonstrat că separația absolută între puteri ar echivala cu un blocaj constituțional şi legislativ în general. Pentru a nu bloca mecanismul constituțional – legislativ, teoreticienii în dreptul constituțional au impus o interferență între puteri şi, chiar, modalități de conlucrare şi colaborare între acestea. Aceasta, nu în dauna principiilor separației puterilor, ci în favoarea conlucrării acestora şi a creşterii eficienței lor.

Aceste raporturi dintre Parlament şi Guvern sunt prevăzute în Constituție în capitolul IV, art.110 - 114, articole în conformitate cu care sunt prevăzute obligațiile ce revin Guvernului în raport cu Parlamentul, printre care mai relevante ar fi: obligativitatea de a informa Parlamentul asupra activității desfăşurate de către Guvern şi de a răspunde la întrebările şi interpelările parlamentarilor. În acelaşi timp sunt prezentate şi raporturi prin care Parlamentul poate retrage încrederea acordată guvernului prin adoptarea unei moțiuni de cenzură cu votul majorității deputaților şi senatorilor. Totodată, Guvernul îşi angajează răspunderea în fața celor două camere ale Parlamentului.

Relațiile Parlament - Executiv pot fi surprinse, pe de o parte, prin implicarea legislativă în activitatea şefului de stat şi a guvernului şi, pe de altă parte, prin implicarea executivului în activitatea legislativului, fiind bine cunoscute ordonanțele de urgență, prin intermediul cărora este în mare parte lezată autoritatea Parlamentului şi, în acelaşi timp, sunt preluate pe moment unele atribuții şi responsabilități ale Parlamentului.

Asemenea relații dintre Parlament şi Executiv cunosc mai multe modalități de exprimare. În ceea ce priveşte raportul Parlament – Preşedinte, puterea legislativă exprimată prin Parlament primeşte jurământul Preşedintelui, poate prelungi mandatul acestuia în caz de război sau catastrofă, poate hotărî punerea sub acuzare a şefului statului pentru înaltă trădare; ascultă mesajele acestuia;

ratifică tratatele internaționale încheiate de Preşedinte; aprobă declararea mobilizării parțiale sau generale a forțelor armate de către şeful statului; încuviințează instituirea stării de asediu sau stării de urgență; poate suspenda din funcție Preşedintele României, în cazul săvârşirii unor fapte grave prin care acesta a încălcat prevederile Constituției; stabileşte indemnizația şi celelalte drepturi ale acestuia.

Analiza relațiilor stabilite între cele două entități în cadrul activității desfăşurate nu este simplă, participarea lor la actul guvernării fiind complexă şi nuanțată, astfel încât, uneori, este dificil de identificat cât reprezintă în guvernare intervenția legislativului şi cât cea a executivului.

Pentru a contura mecanismul interactivității existente în raportul legislativ-executiv trebuie evidențiate câteva modalități prin care cele două puteri se influențează reciproc. Astfel, intervenția legislativului în activitatea executivului se realizează pe mai multe planuri:

a) puterea legislativă este cea care stabileşte normele juridice pe care puterea trebuie să le aducă la îndeplinire, concretizându-se, astfel, caracterul supraordonat al activității legislative;

b) parlamentul aprobă programul executivului, această aprobare fiind, în acelaşi timp, un vot de încredere pentru guvern, neaprobarea programului având ca urmare demisia acestuia;

c) parlamentul aprobă delegarea legislativă, abilitând guvernul să emită norme juridice şi stabilind, concomitent, domeniul, durata, precum şi modalitățile de control al exercitării delegației de către guvern;

d) una din cele mai importante funcții ale parlamentului este controlul activității guvernului.

Totodată, intervențiile executivului în activitatea legislativului se concretizează îndeosebi cu prilejul inițiativei legislative, al promulgării legilor şi al referendumului. Concret, Preşedintele României promulgă legile, putând cere o singură dată reexaminarea legii şi poate dizolva parlamentul. Guvernul are inițiativă legislativă; poate solicita adoptarea, cu procedură de urgență, a proiectelor sau propunerilor legislative; îşi poate angaja răspunderea în fața parlamentului asupra unui program, declarații de politică generală sau proiect de lege; poate fi abilitat să emită ordonanțe în domenii care nu constituie obiect de reglementare al legilor organice.

Există şi alte interacțiuni şi interferențe între cele două puteri analizate, chiar dacă este stipulată constituțional separarea puterilor în stat ca principiu suprem al statului de drept, aşa cum uşor ne putem da seama, legislativul şi executivul se întrepătrund şi funcționează în mod complementar şi nu în mod disociativ.

Formele de colaborare dintre cele două puteri (legislativă şi executivă), aşa cum am mai arătat, sunt diverse de la un stat la alt stat şi de la un regim politic la altul. Cele mai reprezentative forme prin care se realizează colaborarea acestora s-ar concretiza şi prin următoarele modalități față de cele prezentate deja:

1. intervenția puterii executive în organizarea internă a activității camerelor legislative (convocarea parlamentului de către şeful statului în sesiuni extraordinare – cf. art.62 alin.2 din Constituție), sau prin participarea membrilor guvernului la stabilirea ordinii de zi a fiecărei camere şi, aşa cum am arătat, prin dubla calitate a unor demnitari politici: de guvernământ şi parlamentar;

2. implicarea directă a puterii executive în activitatea legislativă a parlamentului: prin inițiativă legislativă, participarea la dezbateri parlamentare, mesaje adresate de către şeful statului națiunii prin intermediul parlamentului.

Implicarea executivului în procesul legislativ prin inițierea proiectelor de lege are mai mult o justificare – întemeiere politică. Guvernul, potrivit art.101 alin.1 din Constituție este responsabil pentru conducerea generală a administrației țării şi asigură realizarea politicii interne şi externe a statului. În virtutea acestor responsabilități guvernul trebuie să dețină prerogativa de a propune legislativului proiecte de legi şi, totodată, de a face amendamente la propuneri legislative prezentate de parlament.

Aşa cum am anticipat, guvernul poate deține o putere de reglementare proprie (potrivit Constituției) sau delegată de parlament, în virtutea căreia are dreptul de a emite în anumite condiții norme cu putere de lege, binecunoscute fiind în acest sens ordonanțele de urgență, ca fenomen de delegare legislativă, cum este denumit în drept.

Puterii executive îi sunt atribuite şi unele prerogative privind finalizarea procesului legislativ. În practica constituțională s-au conturat două căi de intervenție a executivului asupra legislativului:

a) sancționarea şi promulgarea legilor;
b) dreptul de veto.

Prima atribuție revine preşedintelui țării, promulgarea legii echivalând cu autentificarea legii, aceasta căpătând forță juridică, deci un caracter imperativ şi obligatoriu, nerespectarea sa conducând la sancțiuni. Refuzul şefului statului de a promulga o lege (din rațiuni bine formulate şi argumentate) este o expresie a dreptului său de veto. Pe lângă modalitățile – procedeele de interacțiune a executivului cu Parlamentul, există şi alte modalități de acțiune a parlamentului asupra executivului, mai ales în regimul politic parlamentar. Acestea s-ar concretiza prin:

1. intervenția parlamentului în formarea executivului şi în desemnarea unor înalți demnitari ai puterii executive (alege şi revocă guvernul);
2. intervenția în activitatea executivului (prin întrebări şi interpelări parlamentare, constituirea unor comisii de anchetă asupra unor departamente ale executivului, dreptul la informare);
3. intervenția parlamentului asupra unor autorități executive (punerea sub acuzare a şefului statului, a primului ministru şi a miniştrilor şi alți demnitari).

Potrivit art.108 din Constituție, urmărirea penală a membrilor guvernului este cerută de cele două camere ale parlamentului şi de preşedintele României. Guvernul răspunde politic în fața parlamentului, iar fiecare membru al guvernului răspunde solidar cu ceilalți membri pentru activitatea guvernului şi pentru acțiunile acestuia. La noi se face resimțită mai mult intervenția guvernului şi a executivului asupra parlamentului – puterii legislative (în primul rând prin funcția primului ministru care este preşedintele partidului aflat la putere), decât a parlamentului în puterea executivă, premisă ce poate conduce spre un stat autocratic sub raportul manifestărilor şi obiectivării autorității executivului şi a partidului aflat la putere în cele două structuri ale puterii (executivă şi judecătorească) în raport cu legislativul. Prin această fuzionare a puterii politice este diminuată calitatea de stat de drept şi afectată în mod direct democrația politică. Nu vom încheia analiza acestei structuri politice (parlamentul), fundamentale într-un stat de drept şi democratic, fără să facem unele precizări legate de organizarea, structura şi funcționarea sa.

În ceea ce priveşte organizarea Parlamentului României şi configurația politică prin Camera Deputaților şi Senatului, acestea cunosc, la rândul lor, unele substructuri desemnate prin aşa-numitele grupuri parlamentare, formate prin asocierea a cel puțin 10 deputați şi 5 senatori din numărul total al deputaților şi senatorilor. Condiția este ca aceştia să fi candidat în alegeri pe listele aceluiaşi partid sau aceleiaşi formațiuni politice. Acest mod de organizare nu este obligatoriu, având numai caracter deziderativ şi nu imperativ (cf. art.61 alin.3 din Constituție). Aceasta permite parlamentarilor să-şi desfăşoare activitatea în afara grupurilor, având o independență mai mare față de grupurile politice pe care le reprezintă şi de care au fost susținuți, față de cei ce aparțin unor grupuri parlamentare.

Organizarea parlamentului în grupuri parlamentare este mai mult o cerință practică, desfăşurând o activitate unitară au posibilitatea să exprime cu mai multă eficiență şi coerență programul politic al propriului partid. Acest mod de organizare cunoaşte mai multe situații: când un partid nu are într-o cameră numărul suficient de deputați, respectiv de senatori pentru a forma un grup parlamentar. În această situație, regulamentul Camerei Deputaților prevede, în art.13 alin.4, ca deputații unor partide sau formațiuni politice care nu întrunesc numărul necesar pentru a forma un grup parlamentar, precum şi deputații independenți se pot reunii în grupuri parlamentare mixte sau se pot afilia altor grupuri parlamentare constituite potrivit unor reguli generale. Tot în regulamentul amintit este prevăzut ca deputații care reprezintă organizațiile cetățenilor aparținând minorităților naționale, altele decât cea maghiară, pot constitui un singur grup parlamentar.

O altă situație specifică este cea în care un parlamentar părăseşte un anumit grup parlamentar sau partid, fapt ce conduce la tensiuni – conflicte şi atrage modificări în configurația politică a camerelor, cu implicații organizaționale nedorite.

În structura parlamentului, pe lângă grupurile parlamentare, se mai regăsesc şi alte structuri, cum este Biroul permanent al celor două camere şi care devine organism de conducere al acestor structuri parlamentare. Componența acestui birou este rezultatul negocierilor politice între grupurile parlamentare, în structura lor existând un preşedinte, un vicepreşedinte, secretari şi chestori.

Preşedinţii camerelor sunt şi preşedinţii birourilor permanente. Activitatea camerelor se realizează atât prin grupurile parlamentare, cât şi prin comisiile parlamentare. Dacă grupul parlamentar are la bază criteriul politic, comisia parlamentară pune la bază criteriul competenţei şi profesionalismul parlamentarului. Ele devin organe specializate cu funcţii bine precizate, funcţia principală constând în deliberarea asupra problemelor ce le sunt supuse spre adoptare etc. În acelaşi timp acest structuri sunt organe de lucru ale camerelor, deciziile care angajează camerele fiind luate de acestea şi nu de comisii.

Pe lângă comisiile parlamentare, Camera Deputaţilor şi Senatul îşi constituie comisii permanente şi alte structuri executive. Astfel, în conformitate cu art.61 alin.4 din Constituţie se prevede că fiecare cameră îşi constituie comisii permanente, comisii de anchetă sau alte comisii speciale sau chiar comisii comune. La Camera Deputaţilor, comisiile permanente sunt formate dintr-un număr de 13 - 30 deputaţi, cu prevederea că un deputat poată să facă parte, obligatoriu, dintr-o singură comisie permanentă, cu excepţia membrilor Biroului permanent, care sunt exceptaţi de la această îndatorire regulamentară. La senat această precizare nu are un caracter imperativ, rămânând la latitudinea Biroului permanent al Senatului: fiecare senator este obligat să facă parte dintr-o comisie parlamentară.

Aşa cum am mai precizat, comisiile permanente se constituie pe domenii diverse de activitate care corespund, în limite relative, specializării ministerelor. Parlamentarii îndeplinesc în aceste comisii un dublu rol: tehnic şi politic, rol prin care, în ultimă instanţă, este validată competenţa – autoritatea profesională şi, în primul rând, autoritatea şi legitimitatea politică.

Pe lângă comisiile permanente, cele două camere pot institui aşa-numitele comisii speciale. Prin aceste structuri parlamentarii îşi exercită atribuţiile lor profesionale – politice, demonstrându-şi eficienţa şi competenţa politică şi profesională. După cum se poate vedea, şi după eficienţa parlamentară, competenţa celor mai mulţi parlamentari este validată de activitatea lor parlamentară, dar sunt încă suficienţi parlamentari care au ajuns în această instituţie politică şi putere legislativă, mai mult pe căi oculte şi incompatibile cu cerinţele cel puţin de ordin moral dacă nu şi politic şi profesional.

6.6.3. Guvernul şi Primul ministru

Atribuţiile şi responsabilităţile puterii executive, ale acestui organism şi ale membrilor săi sunt prevăzute şi legiferate constituţional în virtutea principiilor garantate de un stat modern, având la bază, în primul rând, principiul separării puterilor statului.

Spre deosebire de actuala formă de exercitare a puterii executive prin intermediul guvernului, deci într-un stat democratic şi de drept, în regimul totalitar trecut guvernul era o instituţie care gestiona interesele de partid (ale puterii) şi care nu îndeplinea atribuţiile unui guvern specific societăţii libere, ci avea ca principală atribuţie şi responsabilitate medierea dintre indivizi – mase cu privire la socializarea politică şi morală a acestora (înţelesul şi asimilarea normelor şi valorilor sociale şi respectarea acestora). Astfel, guvernul nu era un organism al guvernării, ci al administraţiei, cu atât mai puţin un creator de reguli şi arbitru care să asigure mijloacele prin care se pot modifica regulile; să modeleze şi să mediatizeze divergenţele dintre indivizi - mase cu privire la înţelesul şi acceptabilitatea normelor şi valorilor sociale prin intermediul mecanismului socializării.

Guvernul îndeplineşte unele atribuţii şi responsabilităţi obiectivate în acţiunea sa de guvernare într-o anumită perioadă de timp prin intermediul unor structuri – organisme şi instituţii – ale puterii de stat. În ceea ce priveşte eficienţa guvernării sale, binecunoscutul politolog R.A. Dahl stabileşte mai multe axiome cu caracter probabilistic legate de eficienţa acţiunilor şi strategiilor guvernului în raport cu opoziţia, pe care le reproducem şi noi.

AXIOMA 1: Probabilitatea ca un guvern să tolereze o opoziţie creşte invers proporţional cu costul estimat al tolerării ei.

Guvernul trebuie să se gândească şi la ceea ce are de pierdut suprimând opoziţia, chiar dacă costul tolerării este mare, întrucât suprimarea opoziţiei ar putea costa mai mult, ceea ce s-ar constitui într-o greşeală şi o scădere a popularităţii sale, de unde rezultă:

AXIOMA 2: Probabilitatea ca un guvern să tolereze opoziţia creşte direct proporţional cu costul suprimării ei.

Astfel, şansele apariţiei şi persistenţei unui sistem politic mai concurenţial depind de aceste două categorii de costuri.

AXIOMA 3: Cu cât mai mare este costul suprimării faţă de cel al tolerării, cu atât mai mari sunt şi şansele apariţiei unui regim concurenţial.

De aici întrebarea care se pune este care sunt condiţiile care sporesc în mod substanţial gradul de securitate pentru guvern şi opoziţie încât să nu crească şansele contestării publice şi ale poliarhiei.

AXIOMA 4: Probabilitatea ca un guvern să tolereze o opoziţie creşte în funcţie de măsura în care scad resursele de care dispune guvernul pentru suprimare în raport cu resursele opoziţiei.

Resursele fundamentale pe care le folosesc guvernele pentru suprimarea opoziţiei sunt de două categorii: mijloace violente de constrângere şi convingerea, primele fiind specifice forţelor militare şi poliţieneşti, iar celelalte ideologiilor, propagandei şi chiar manipulării, de unde rezultă şi cealaltă axiomă.

AXIOMA 5: Probabilitatea ca un guvern să tolereze o opoziţie este cu atât mai mare cu cât scade capacitatea guvernului de a folosi violenţa sau sancţiunile socio-economice pentru a suprima opoziţia.

Există două tipuri generale de condiţii care reduc capacitatea guvernului de a se folosi de violenţă sau de sancţiuni socio-economice împotriva opoziţiei. În primul rând prin depolitizarea aparatului poliţienesc şi demilitarizarea pe cât posibil a aparatului coercitiv statal astfel încât liderii politici să nu mai poată folosi armata şi poliţia în scopuri legate de politica internă şi în al doilea rând prin diminuarea deţinerii monopolului resurselor politice şi administrative de către puterea politică şi instrumentele pe care le utilizează aceasta în scop coercitiv şi nu persuasiv.

Cu mici excepţii, asemenea axiome pot fi adaptate şi raportului dintre putere şi opoziţie prin intermediul partidelor aflate la putere şi a celor din opoziţie. Şi aceasta în vederea realizării unui scop comun, cel al menţinerii ordinii sociale şi a stabilităţii economice şi politice.

Trecând peste asemenea evaluări şi judecăţi ipotetice asupra rolului guvernului şi a eficienţei sale la guvernare, vom face în continuare referinţe explicite la guvernul României şi la puterea executivă exercitată de către guvern. În conformitate cu Constituţia ţării, această putere este exercitată de către un guvern condus de un prim-ministru, guvernul asigurând realizarea politicii interne şi externe a ţării şi exercitând, totodată, conducerea generală a administraţiei publice. Din punct de vedere constituţional, guvernul poate funcţiona numai dacă obţine încrederea Parlamentului, reunit în şedinţă comună a Camerei Deputaţilor şi Senatului, prin votul membrilor săi.

În conformitate cu art.106, alin.1 din Constituţie, primul ministru conduce guvernul şi coordonează activitatea membrilor acestuia respectând atribuţiile ce le revin. Guvernul adoptă hotărâri şi ordonanţe şi răspunde politic numai în faţa parlamentului pentru întreaga sa activitate, astfel că fiecare membru al guvernului răspunde solidar cu ceilalţi membri pentru activitatea guvernului şi pentru propria activitate. Acestuia îi revin atribuţii deosebit de importante în conducerea statului. Guvernul prezintă Camerei Deputaţilor sau Senatului rapoarte şi declaraţii cu privire la politica sa şi are iniţiativă legislativă coordonând întocmirea unor proiecte de legi care sunt înaintate camerelor parlamentului.

Aşa cum este stipulat în Constituţie, funcţiile de prim-ministru şi de ministru sunt incompatibile cu orice altă funcţie publică, cu excepţia celei de deputat sau senator. Responsabilitatea guvernului în faţa parlamentului poate fi angajată de guvern la cererea primului ministru asupra unei declaraţii de politică generală sau a unui proiect de lege.

Drepturile şi atribuţiile primului ministru sunt mai limitate, astfel că acesta nu poate solicita preşedintelui dizolvarea parlamentului dacă guvernul a fost demis în urma unui vot de cenzură. Dizolvarea poate surveni numai în cazul când parlamentul nu a acordat votul de încredere pentru formarea noului guvern în termen de 60 de zile de la prima solicitare, şi numai după respingerea a cel puţin două solicitări de investitură. Există şi alte forme de angajare a răspunderii primului-ministru şi a guvernului în raport cu celelalte forme ale puterii, în mod deosebit cu legislativul, raporturi pe care le-am analizat deja.

6.6.4. Puterea judecătorească

Puterea politică este obiectivată atât prin puterea legislativă şi executivă, cât şi prin puterea sau autoritatea judecătorească. În structura acestei puteri, în conformitate cu art.124 alin.1 şi art.130 din Constituţie, sunt cuprinse mai multe instituţii şi instanţe judecătoreşti, cum ar fi: Curtea Supremă de Justiţie, Ministerul Public, Consiliul Superior al Magistraturii, Curtea Constituţională şi judecătoriile. Judecătorii sunt numiţi de Preşedintele României şi au un statut special sub raport juridic şi, potrivit legii, devenind inamovibili. În acelaşi timp, justiţia se realizează prin Curtea Supremă de Justiţie şi prin celelalte instanţe judecătoreşti stabilite de lege.

În ceea ce priveşte ministerul public, această instituţie judecătorească reprezintă interesele generale ale societăţii şi apără ordinea de drept, precum şi drepturile şi libertăţile cetăţenilor. Ministerul public îşi exercită atribuţiile prin procurorii şi procuraturile constituite în parchete. În conformitate cu art.131 din Constituţie, procurorii îşi desfăşoară activitatea potrivit principiilor legalităţii, imparţialităţii şi controlului ierarhic sub autoritatea Ministerului Justiţiei. De asemenea, ca principală instanţă a autorităţii şi puterii judecătoreşti este regăsit Consiliul Superior al Magistraturii, care este alcătuit din magistraţi, propuşi de Preşedintele României, la fel ca şi procurorii, cu excepţia celor stagiari.

Curtea Supremă de Justiţie este un organism de conducere în cadrul autorităţii judecătoreşti îndeplinind asemenea atribuţii în raport cu activitatea şi responsabilitatea celorlalte instanţe judecătoreşti subordonate. Un alt organism superior din cadrul instanţelor şi instituţiilor judecătoreşti este Curtea Constituţională, care se compune din 9 judecători, numiţi pe un mandat de 9 ani, dreptul de a numi câte trei membri avându-l Camera Deputaţilor, Senatul şi Preşedintele României.

Şi între legislativ şi puterea judecătorească se stabilesc anumite raporturi de interferenţă şi complementaritate funcţională. Ele trebuie analizate şi apreciate cu luarea în considerare a principiului independenţei judecătorilor şi a supunerii lor exclusiv legii. Acest principiu are în vedere, în primul rând, raporturile judecătorilor cu celelalte autorităţi publice. Judecătorii nu se află în raporturi de subordonare faţă de alte autorităţi publice, indiferent care ar fi acestea şi indiferent de poziţia lor în stat. Independenţa judecătorilor este garantată atât în raport cu aceste autorităţi, cât şi în raport cu alte influenţe sau presiuni.

Aşa stând lucrurile, intervenţia în sfera justiţiei a altor puteri contravine principiului constituţional amintit. Totuşi, organizarea şi funcţionarea instanţelor judecătoreşti se realizează potrivit legii, parlamentul fiind acela care stabileşte competenţele şi procedurile în conformitate cu care acestea îşi desfăşoară activitatea.

Pe de altă parte, justiţia intervine, practic, în activitatea de control a constituţionalităţii legilor realizat de Curtea Constituţională, care, deşi nu este componentă a sistemului judiciar, interferează cu justiţia. Asemenea raporturi între formele puterii există nu numai între legislativ şi puterea judecătorească, ci şi între executiv şi această formă, o relaţie mai importantă fiind cea concretizată prin numirea judecătorilor şi procurorilor de către Preşedintele României şi prin contencios administrativ.

Aşa cum uşor se poate deduce, aceste forme ale puterii politice nu-şi pot exercita atribuţiile şi responsabilităţile decât în stricte raporturi de intercondiţionare şi complementaritate funcţionale. Ele coexistă prin ceea ce în limbajul comun este desemnat prin puterea de stat şi, în mod implicit, prin organismul politic denumit stat, instituţie pe care am analizat-o deja.

6.7. SISTEMELE PARTIDELOR POLITICE DIN ROMÂNIA ÎN PERIOADA POSTDECEMBRISTĂ

Reuniunea mai multor partide cu interese relativ identice şi cu platforme ideologice – doctrinare similare conduce la formarea unor sisteme şi tipologii ale partidelor politice. Criteriul fundamental care stă la baza stabilirii tipologiei sistemelor de partide îl constituie numărul de partide unul sau mai multe, iar în funcţie de acest factor, se disting sistemele pluraliste - pluripartidismul (pluralismul constituţional) şi sistemele cu partid unic, adică monopolismul politic.

Sistemele pluraliste sunt formate dintr-un număr restrâns sau relativ mare de partide şi grupări politice (cum a fost C.D.R.) care concurează în vederea exercitării, menţinerii, preluării şi

influenţării puterii politice. Dintre aceste sisteme mai recunoscute sunt cele bipartidiste şi cele multipartidiste.

Sistemele bipartidiste sunt alcătuite din cel puţin două partide mari (numai două sunt considerate ca a fi partide mari), care prin influenţa electorală şi prin numărul de parlamentari în parlament participă prin rotaţie la executarea puterii în stat. Exemplele cele mai reprezentative sunt Marea Britanie, S.U.A., Canada, Australia etc. Într-un asemenea sistem politic, electoratul este matur politic iar uneori chiar manipulat pentru aderenţă la unul din cele două partide virtuale pentru guvernare.

Şi aceste sisteme au cunoscut, la rândul lor, mai multe variante, în prezent structurându-se în:

1) sisteme bipartidiste "pure" sau "integrale", în care doar două partide mai acced alternativ, la anumite intervale, la putere; Spre exemplu, în fosta Republică Federală a Germaniei a existat un sistem alcătuit din două partide mari, dominante şi unul sau câteva partide mai mici.

2) sistemele bipartidiste "imperfecte" sau cu două partide şi jumătate şi se caracterizează prin faptul că unul dintre partidele mari are nevoie pentru a forma guvernul de sprijinul unui al treilea partid, cu o influenţă electorală şi parlamentară mult mai slabe decât cea a primelor două. Cazuri mai tipice de acest fel ar fi în Germania, Australia, Austria. La noi, dacă ar fi să analizăm sistemul de partide cum ar fi C.D.R. (ca fostă coaliţie guvernamentală aflată la putere), acest sistem ar reprezenta tipul trei şi jumătate, primele trei fiind P.N.Ţ.C.D., P.N.L., P.D., jumătatea fiind reprezentată de U.D.M.R., ca grup etnic de factură etnocratică. Se consideră că în cadrul poliarhiilor contemporane cam 1/3 din acestea au rezolvat problema fragmentării prin instituirea unor sisteme bipartide de diferite tipuri, astfel că o mare parte din restul de 2/3 au evitat cu succes o asemenea fragmentare dintre partide cum au fost cele menţionate. Există şi situaţia sistemelor constituite dintr-un partid de guvernământ (caz concret la noi în prezent), de obicei dominant, care câştigă aproape 50 % din voturi şi deci din locurile din parlament, în care opoziţia se grupează în trei sau mai multe partide, dar fără a se constitui într-o forţă politică semnificativă, cu posibilităţi de şantajare sau de înlocuire a puterii în mod democratic (iarăşi o situaţie regăsită la noi, când partidul de guvernământ anihilează forţa politică a opoziţiei).

Ceea ce particularizează cele mai multe sisteme politice, inclusiv şi în România, este sistemul pluripartidist – pluralist constituţional. Acest sistem se caracterizează prin numărul relativ mare de partide ce luptă pentru preluarea şi exercitarea puterii, uneori prin forţă şi şantaj electoral şi parlamentar, unde de obicei primele două partide reprezentative pe scena politică împreună ating un prag electoral în jur de 50 % din opţiunile electoratului. Spre exemplu, în fosta guvernare C.D.R.-istă, P.N.Ţ.C.D. a atras celelalte partide satelit din cadrul Convenţiei, ulterior rămânând însă în afara parlamentului, fiind devansat de P.N.L. De regulă partidele mari controlează între 20 – 40 % din voturi, nedeţinând nici unul o majoritate electorală, cum se întâmplă în sistemul bipartidist. Aceasta face ca să fie aleasă mai mult coaliţia şi nu un partid puternic, ceea ce conduce ulterior la apariţia unor fricţiuni şi tensiuni în cadrul distribuirii puterii în cadrul coaliţiei de la guvernare. Sunt binecunoscute crizele politice de la noi, când P.N.Ţ.C.D. îşi arogă paternitatea politică în raport cu P.D. şi P.N.L., aroganţă care, ulterior, a condus la scoaterea acestui partid din competiţia electorală. De aici destrămarea coaliţiilor, instabilitatea la guvernare şi ceea ce numim în mod generic criză politică, care, în prezent, este foarte vizibilă în cadrul P.N.Ţ.C.D.-ului şi nu numai.

Crizei de identitate de care suferă majoritatea partidelor este posibil să i se caute şi găsească soluţii printr-o definire mai precisă a segmentului social propriu ce aderă la un partid – grupare politică şi a obiectivelor specifice. Deocamdată, însă, caracteristice sunt lipsa de rigoare programatică, discursurile populiste şi demagogice, cultivarea adversităţii în locul dialogului, a alianţelor compromiţătoare în locul compromisurilor benefice; regrupările se fac nu pe direcţii doctrinare, ci pe relaţii aleatorii; toate partidele vizează puterea fiind de facto într-o continuă campanie electorală şi discreditare a adversarului politic; se pregătesc alianţe între fracţiuni şi partide minuscule, dar aproape niciodată fuziuni semnificative; mai toate partidele sunt "de masă", dar aproape nici unul nu-şi adaptează politica în funcţie de transformările din structura socială, de noile categorii socio-profesionale. De aici, şi neîncrederea electoratului, care se regăseşte tot mai greu în evoluţiile din sistemul politic.

Sistemul politic românesc continuă să sufere de o deficienţă care poate genera efecte grave în momente de criză politică, concretizate în lipsa unei alternative de guvernare, sprijinită solid, programatic şi managerial, afectând în ultimă instanţă democraţia politică, precum şi întregul sistem democratic. Opoziţia există, aşa cum vom arăta, mai mult ca o opoziţie de „vitrină", din interes de grup şi mai puţin ca o variantă credibilă la guvernare.

Fără îndoială, identificarea unui nou echilibru al balanţei politice poate fi un pas decisiv şi pentru găsirea căilor de depăşire a actualei "crize de creştere" (cum o denumesc analiştii politici), care prezintă riscul de a se transforma într-o criză politică autentică.

Constituirea unui tandem de centri de putere credibili reprezentanţi de partide programatice, cu legimitate socială, doctrinară şi programatică, atractive pentru câteva din cele mai cuprinzătoare categorii socio-profesionale (între care, neapărat, o clasă de mijloc, ce trebuie creată pentru a scoate politicul de sub ipoteca populismului), s-ar constitui într-o deschidere posibilă pentru sistemul politic românesc, destul de închistat şi inflexibil sub raportul comunicării.

În ultimă instanţă, problema dinamicii spaţiului politic pe termen scurt, ca şi pe termen lung nu poate găsi rezolvări de depăşire a actualului impas în mod spontan, prin supralicitarea surselor de risc, ci mai curând în mod controlat, urmărind deschiderea către o nouă structură politică în care să nu exceleze maniheismul politic şi toleranţa şi cooperarea.

Disputa acerbă în jurul chestiunii puterii s-a datorat, în toţi aceşti ani, şi faptului că miza reformei sistemului politic a primit două definiţii considerate ireductibile: una viza stabilitatea şi eficienţa, cealaltă gradul de democratizare. Evoluţia reală a societăţii româneşti a arătat că cele două criterii sunt compatibile şi complementare, iar analiştii occidentali consideră că un sistem democratic constituit în elementele lui esenţiale trebuie să-şi concentreze eforturile în direcţia dobândirii eficienţei. Această nevoie de identificare a echilibrului optim între construcţia democraţiei şi eficienţa ei poate fi termenul de regăsire a unei relaţii normale între forţele politice, în mod deosebit între Putere şi Opoziţie.

În funcţie de criteriul ideologic se poate realiza o delimitare a partidelor în partide: creştin-democrate, liberale, social-democrate, socialiste, agrariere, ecologiste, naţionalist-extremiste etc. Cu referinţă directă asupra spectrului politic românesc prezent se poate face următoarea delimitare a partidelor şi grupărilor acestora:

1. Social-democraţii şi socialiştii:

- Partidul Social Democrat (ca urmare a fuzionării P.S.D.R. cu P.D.S.R., ca derivate ale fostului F.S.N.);

- Partidul Socialist al Muncii, Partidul Socialist şi Partidul Umanist Român (care îmbină doctrina socială cu practica liberală);

2. Liberalii:

- Partidul Naţional Liberal cu derivaţiile sale: Partidul Liberal '93, Partidul Naţional Liberal Convenţia Democrată, Partidul Naţional Liberal Aripa Câmpeanu, Partidul Alianţei Civice (în prezent fiind în curs de fuzionare cu A.p.R.);

3. Ţărăniştii creştin-democraţi şi agrarienii:

- Partidul Naţional Ţărănesc Creştin Democrat şi fostul Partid Democrat Agrar din România;

4. Naţionaliştii şi extremiştii:

- Partidul Unităţii Naţionale Române, Partidul România Mare, Uniunea Democrată Maghiară din România, Partidul Dreptei Naţionale, Partidul Alianţa Naţională etc.;

5. Partide ataşate unor mişcări ecologice:

- Partidul Ecologist Român, Mişcarea Ecologistă din România.

Detaşându-ne de spectrul politic românesc (în continuă schimbare şi metamorfozare), vom prezenta şi alte delimitări posibile ale partidelor şi grupurilor politice. Astfel, J. Blondel, în lucrarea „Political Parties" delimita următoarele poziţii pe axa stânga – dreapta a spectrului politic:

- la stânga ar intra comuniştii, socialiştii şi social-democraţii;
- în centru: liberalii şi radicalii;
- la dreapta: agrarienii, creştin-democraţii şi conservatorii.

O asemenea delimitare este foarte greu de realizat în sistemul partidelor, atât la noi cât i în alte ţări. Aceasta pe de o parte pentru lipsa de identitate ideologică a unei apartenenţe reale şi nu de aparenţă, iar pe de altă parte pentru numărul relativ mare de partide şi ideologii care le-ar confirma apartenenţa la o poziţie sau alta pe eşichierul politic.

În virtutea unor opinii şi atitudini comune, implicit de ordin doctrinar, se pot delimita mai mulţi poli opuşi – centre politice care, desigur, din această perspectivă antinomică pot configura raporturi de opoziţie după cum vom vedea, principalul raport antinomic fiind cel dintre putere şi opoziţie. De aceea, la început, reconstituirea unor partide şi ulterior a unui sistem politic a fost o acţiune temerară şi hazardată. S-au revigorat mai întâi doctrinele partidelor istorice şi astfel au apărut aşa-numitele partide istorice, cum ar fi ţărăniştii şi liberalii, care s-au constituit într-o opoziţie declarată cu forţele politice ale stângii comuniste, anticomunismul bucurându-se astfel de o anumită legitimitate. social-democraţii, etichete mai frecvent uzitate şi care pe fondul anticomunismului se bucurau de o anumită legitimitate. Pe lângă aceste partide istorice, în perioada 1990 – 1992 în România au fiinţat nu mai puţin de 160 de partide politice, care ulterior au fuzionat doctrinar în partidele mari, de rezistenţă, constituindu-se sistemele de partide, coaliţii şi alianţe politice care mai de care mai paradoxale sub raport ideologic şi doctrinar (vezi P.N.Ţ.C.D. şi U.D.M.R. în primul rând şi P.N.L. şi A.p.R.). Pe lângă partidele istorice s-a consolidat Partidul Social Democrat, în frunte cu P.S.D.R.-ul şi P.D.S.R.-ul, care au fuzionat în actualul P.S.D., partid care reprezintă cea mai largă zonă de interes politic în prezent şi cu cel mai mare număr de membri.

Nici partidele istorice nu au rezistat în formula lor iniţială. Cel mai instabil s-a dovedit a fi P.N.L.-ul, desprinzându-se astfel Partidul Liberal - Aripa Tânără şi ulterior alte „derivate" ale acestui partid, fapt ce a demonstrat inconsistenţă doctrinară şi, mai ales lipsa omogenităţii intereselor şi chiar inadecvarea sa în contextul social-economic al României. Au apărut P.L. '93, P.N.L. – C., P.N.L. – C.D., în funcţie de influenţele liderului fiecărui grup desprins din partidul de origine.

Adevărata motivaţie a partidelor istorice era spiritul anticomunist şi revendicarea intereselor de grup. S-a observat acest lucru mai ales din partea P.N.Ţ.C.D.-ului prin promovarea principiului "Restitutio in integrum", adică reîmproprietărirea foştilor burghezi şi moşieri, mai bine zis a moştenitorilor acestora, fapt ce contrazice doctrina şi ideologia pe care s-a structurat acest partid.

Eşichierul politic era şi mai este dominat de anumite interese înguste de partid care devin din ce în ce mai personale (existând din acest punct de vedere aşa-numitele partide de interese). Se discută mai mult în numele liderului politic, a unui partid sau altul tocmai în scopul câştigării a cât mai mare capital electoral şi a accederii spre putere.

Nota caracteristică a actualului sistem politic românesc este maniheismul politic, intriga, şantajul şi chiar diversiunea politică. Descompunerea şi degradarea morală a celor mai multe partide şi lideri determină strategii şi tactici politice dintre cele mai "originale". Corupţia politică şi chiar contrabanda în scop electoral devin lucruri comune ce nu mai ţin de culoarea politică. Astfel corupţia este regăsită şi în cadrul regimurilor constituţionale – pluraliste şi în cele monopoliste, precum şi în celelalte tipuri de regimuri politice şi forme de guvernământ de la înfiinţarea lor până în prezent. Corupţia instituţiilor politice apare, aşa cum afirma R. Aron, atunci când sistemul partidelor nu mai corespunde diferitelor grupuri de interes sau atunci când funcţionarea sistemului partidelor este de aşa natură încât din rivalitatea partidelor nu iese nici o autoritate stabilă. Situaţie similară şi regimurilor politice postdecembriste când rivalitatea dintre putere şi opoziţie este mai mult formal, inconsistentă şi, ca atare, şi posibilitatea formării şi consolidării unei autorităţi politice stabile este încă destul de scăzută, de aceea, într-un asemenea context politic, corupţia capătă cele mai înalte forme de manifestare, fiind imposibil de a fi estompată prin măsuri „democratice", impunându-se din acest punct de vedere nu numai o anumită autoritate ci şi chiar o anumită „dictatură" şi un anumit sistem coercitiv.

De aceea politica, mai mult decât orice activitate presupune competenţă, profesionalism şi responsabilitate, dublată de o autoritate epistemică şi politică şi nu amatorism şi diletantism, pe fondul carierismului şi arivismului politic. Abia acum se prefigurează o adevărată clasă politică profesională şi nu una formată din indivizi care nu cunoşteau (nu cunosc) nici A.B.C.-ul politic. Credem că aplicarea principiului deontologiei politice şi al politicianului vor anihila disputele şi

intrigile sterile dintre partide şi indivizi, politicul şi politica demonstrându-şi virtuțile sale profesionale care implică competență şi responsabilitate. Până când nu se aplică un asemenea principiu, nu se poate vorbi în politică decât de amatorism şi diletantism. Ceea ce lipseşte în primul rând politicului este cultura politică, morala politică şi mai ales stilul politic. De aici stângăciile ambiguitățile, inconsecvența şi ineficiența politică. De aceste aspecte au dat dovadă toate partidele şi reprezentanții lor în această perioadă postdecembristă. În mod deosebit fosta putere C.D.R.-istă, care a condus mai mult prin deziderate, iluzii şi în mod utopic decât bazându-se pe realitate şi realism politic. Această modalitate strategică a condus la discreditarea politicienilor, pasivitate şi inerție în plan electoral, în ultimă instanță la o diminuare a democrației şi exercițiului politic. Promovarea arbitrarului şi empirismului în politică şi, mai ales, a subiectivismului şi voluntarismului, în afara unei logici, rațiuni şi raționalități sociale sunt elemente marcante ale actualului sistem politic românesc, fapt ce a condus şi mai conduce încă la o scădere a cotei de apreciere a politicului şi activității acestui domeniu.

Abordarea aproape exhaustivă a fenomenului puterii completează imaginea difuză asupra politicului şi sistemelor politice în general şi explică, totodată, mecanismul funcționării acestui sistem într-o societate modernă.

6.8. PUTERE ŞI OPOZIȚIE

6.8.1. Conceptul de opoziție

Într-un sistem politic democratic coexistența dintre puterea politică şi opoziție devine o necesitate legică în vederea funcționării acestuia. Opoziția se constituie din acest punct de vedere ca etalon comensurabil al eficienței puterii şi, totodată, alternativa acesteia la guvernare – putere, controlând-o şi monitorizându-i strategiile şi performanțele în activitatea de guvernare.

Analiza întreprinsă asupra acestui raport dintre putere şi opoziție, implică în mod logic investigația teoretică asupra noțiunilor aflate în relație, în mod deosebit asupra celei de opoziție. Şi acesta cu atât mai mult cu cât în limbajul şi, mai ales, în cultura politică a celor mai mulți indivizi noțiunea de opoziție nu este suficient de cunoscută şi conturată sub raport semantic. În antiteză cu termenul de putere, noțiunea de opoziție este utilizată mai mult cu anumite conotații semantice peiorative, fără a se înțelege că în afara opoziției nu se poate vorbi despre democrația reală şi, ca atare, nici nu poate exista un asemenea regim politic democratic.

Dar să vedem ce se înțelege prin opoziție. De la început facem precizarea că ne referim doar la opoziția regăsită în plan politic şi nu la alte tipuri ale acesteia. La nivelul simțului comun şi deci în realitate, prin opoziție se înțelege un grup politic (un partid sau mai multe partide) parlamentar opus partidului – partidelor care se află la putere. Desigur, nici ştiința politologică sau politica nu exclude acest raport antinomic, în plus surprinzând şi alte posibile raporturi, după cum vom arăta. Menționăm că în raportul antitetic dintre putere şi opoziție în cadrul vieții politice sunt implicate şi subînțelese două condiții obiective: de a exista un sistem politic pluralist şi de a desfăşura o activitate politică mai mult sau mai puțin transparentă şi, evident, opusă. Aceste două condiții inițiale mai presupun şi alte atribuții ce delimitează opoziția politică, şi anume natura intereselor (care este de regulă opusă puterii, uneori pe fondul unor conflicte de interese) şi lupta prin orice mijloace pentru accederea la putere. Prin această ultimă condiție se remarcă de cele mai multe ori mişcarea de opoziție, în raport cu puterea şi în coroborare cu natura intereselor care, de obicei, sunt mascate de o ideologie şi doctrină favorabilă şi în corespondență cu aşteptările electoratului.

Aşa cum anticipam, raportul dintre putere şi opoziție presupune din perspectivă practică şi ştiințifică mai multe puncte de vedere şi moduri de obiectivare. Unul dintre acestea este cel menționat de noi şi vizează caracterul legic al existenței şi coroborării puterii cu opoziția în cadrul unei democrații reale. Un alt punct de vedere este cel al relației de dominație a puterii în raport cu opoziția, puterea fiind recunoscută drept capacitatea legitimă de a impune propria voință sau de a exercita autoritatea în raport cu executanții.

O perspectivă mai conciliatoare asupra acestui raport este cea care interpretează puterea şi opoziția ca a fi două entități socio-politice care acționează prin mijloace specifice dar care înlesnesc, totodată, confruntarea de idei, ameliorarea şi perfecționarea soluțiilor, precum şi

concurența transparentă între forțele politice existente în societate. Aşa cum vom vedea, opoziția este considerată din acest punct de vedere o variantă alternativă la putere, ca urmare a voinței şi deciziei electoratului, şi nu impusă prin manipulare şi uneori chiar prin forță.

Relațiile dintre putere şi opoziție cunosc şi alte forme de manifestare, de cele mai multe ori fiind însă diametral opuse, manifestându-se în mod distructiv şi disfuncțional, mai ales prin acțiunile întreprinse de opoziție în raport cu puterea. Se desprinde din acest punct de vedere opoziția parlamentară care reuneşte partide sau grupări de partide care acționează în parlament (în organele locale), criticând politicile guvernamentale şi votând, de regulă, împotriva acestora (manifestându-se mai mult latura criticistă în virtutea tradiției de a se opune cu orice preț, justificându-şi mai mult prezența şi existența prin critică), dar şi opoziția extraparlamentară, care cunoaşte un spectru mai larg de manifestare şi acțiuni mai diverse, concretizate în general în contestarea puterii prin demonstrații, greve repetate, forme inedite de ocupare a instituțiilor sau piețelor publice în vederea creări unei stări de instabilitate politică şi economică, ceea ce face ca opoziția să devină dintr-un partener de dialog constructiv un grup de presiune şi diversiune în raport cu puterea, culminând prin mişcări violente care au drept scop preluarea cu forța a puterii, un caz concret la noi este mineriada din septembrie 1991, care s-a constituit într-o adevărată lovitură de stat prin obiectivele şi efectele produse în raport cu fosta guvernare şi fostul guvern Roman.

Există şi alte forme şi raporturi dintre putere şi opoziție. Spre exemplu, în cadrul unei anumite coaliții guvernamentale şi implicit a puterii, există o grupare de opoziție în cadrul guvernării, adică între partidele aflate la putere, precum şi o grupare de opoziție în cadrul partidelor neaflate la guvernare. La fel există opoziție între societatea civilă (la noi fiind reprezentată de Alianța Civică) şi anumite instituții nonguvernamentale, sau între acestea şi putere. Acest binom Putere – Opoziție nu a apărut şi nici nu se menține în mod arbitrar, ci se consolidează pe fondul unui joc de interese şi a unei rivalități escaladate mai ales în cadrul campaniei electorale, când sunt puse în evidență asemenea tendințe de preluare a puterii sau de menținere a acesteia. În fond raportul Putere – Opoziție a degenerat într-un cerc vicios, distructiv, care face din lupta politică un scop în sine detaşând-o de problemele importante ale vieții politice şi sociale, de cele mai multe ori primând interesele de grup şi individuale, iar nu cele sociale şi naționale. Aceasta conduce la o scădere a prestigiului şi rolului politicului în sistemul social global şi la o percepție discriminatorie a acestui subsistem de către cea mai mare parte a populației şi electoratului.

Sub raport istoric, cea mai agresivă formă a acestui raport dintre putere şi opoziție, a fost cea din perioada stalinistă, când toți cei care nu erau cu Stalin (în general troțkiştii) erau considerați împotriva lui, deci în opoziție, idee preluată de mişcarea legionară şi, ulterior, de unii lideri comunişti români, pe fondul căreia a fost lichidat un reprezentant de seamă al mişcării comuniste, Lucrețiu Pătrăşcanu. Prin asemenea atitudini adverse puterii era interpretată orice mişcare ce contravenea intereselor puterii şi implicit comunismului, aceste atitudini şi manifestări fiind considerate ca acte de sabotaj, uneltire, diversiune, având deci un impact negativ în progresul societății şi mai ales în menținerea orânduirii comuniste, fiind binecunoscuți din acest punct de vedere aşa-numiții dizidenți politici.

Asemenea atitudini se resimt şi astăzi în unele partide fie în opoziție cu puterea, fie chiar în interiorul lor, prin care sunt promovate intoleranța şi exclusivismul politic şi doctrinar. Aşa se explică şi excluderea din partid a unui preşedinte de partid, cum a fost A. Marga în P.N.Ț.C.D., sau alți lideri marcanți ai partidului care au fost fie demişi, fie nerecunoscuți ulterior în acel partid. De aici concluzia că opoziția cunoaşte mai multe forme şi intensități în manifestare, conceptul pierzându-şi consistența semantică, fapt ce impune unele resemnificări în raport cu dimensiunile sale semantice.

Desigur, nota distinctă a opoziției constă în caracterul critic asupra puterii, mai ales al celei legislative şi executive. Şi aceasta întrucât opoziția devine receptivă la cerințele şi suferințele populației, (uneori disimulat) şi, totodată, mai „atentă" la greşelile şi vulnerabilitățile strategiilor şi deciziilor politice ale puterii, devenind astfel reprezentanta maselor nemulțumite, asociindu-se în mod „empatic" cu acestea. De aceea, de cele mai multe ori, şansele opoziției de a prelua puterea şi de a se constitui într-o alternativă la guvernare sunt mai mari decât ale puterii. Într-un asemenea context opoziția recurge la modalități de influență şi manipulare pe fondul neonorării promisiunilor

făcute de putere, speculând şi criticând de cele mai multe ori asemenea limite ale puterii şi critică în mod vehement politica dusă de putere (practică încetăţenită în acest binom Putere – Opoziţie în cadrul democraţiei româneşti). Din păcate, din ceea ce a rezultat şi caracterizat opoziţiile post decembriste (mai ales cea C.D.R.-istă), nu rezultă decât caracterul agresiv al criticii şi criticismului, în coroborare cu promisiunile neonorate şi pe fondul intereselor promovate pe structura cărora au întreţinut cea demagogică şi populistă politică. De aceea şansele opoziţiei de a se constitui într-o variantă la guvernare, cel puţin în prezent sunt limitate, electoratul dispunând de o experienţă destul de bogată (şi am spune noi şi de tristă) pentru a-şi putea forma o imagine „favorabilă" asupra actualei opoziţii, fiind totodată în măsură să judece şi să evalueze efectele fostei guvernări în plan politic, economic şi social.

În ceea ce priveşte orizontul aşteptărilor populaţiei în raport cu vreo variantă alternativă la putere se manifestă foarte mult scepticism acţionându-se mai mult prin prisma dezinteresului şi ignoranţei, a liberului arbitru, decât pe un fond motivaţional convingător.

Raportul dintre Putere şi Opoziţie poate fi analizat atât prin natura contradictorie a intereselor şi strategiilor politice promovate, cât şi prin relaţiile politice instituite între acestea. În general puterea politică este cea care se impune printr-o aşa-numită voinţă politică, situaţie în care acţiunile sale sunt legitimate de programul şi strategiile politice adoptate şi susţinute de o anumită autoritate şi responsabilitate politică. În limbajul politic şi în politologie în general, aceste raporturi sunt privite ca raporturi de dominaţie, natura contradictorie a intereselor şi strategiilor, prin mijloacele utilizate, putând conduce la anumite stări conflictuale, pe fondul aşa-numitelor conflicte de interese degenerate într-o criză politică cu impact negativ pentru întreaga societate. Este o criză care se „divide" şi manifestă, totodată, printr-o criză de identitate, de încredere, de alternativă politică, de soluţii şi, nu în ultimă instanţă, de moralitate în raport cu deciziile şi acţiunile politice.

Trebuie conştientizat faptul că opoziţia este mai mult decât o grupare politică, care critică şi se opune uneori guvernării şi, implicit, puterii. Ea este, în primul rând, o alternativă la putere, fapt ce impune depăşirea spiritului critic şi criticist, negativist şi nihilist, într-un spirit constructiv, coroborat cu competenţă, reflecţie adâncă şi realistă, calităţi care ulterior se vor substitui în factori favorizanţi ai accederii la putere. Calitatea deţinută de un grup politic aflat în opoziţie trebuie să îi fie benefică pentru situaţia când se va afla la putere, această perioadă pregătitoare maturizând şi responsabilizând, totodată, grupurile politice din opoziţie, pregătindu-le deci pentru preluarea puterii. Cu alte cuvinte, în orice situaţie opoziţia este o putere virtuală şi, totodată, o alternativă competentă pentru guvernare. De aici concluzia care se impune este că funcţia opoziţiei nu este numai de a critica ci şi de a concepe programe şi strategii viabile, puse la nevoie în aplicare în vederea scoaterii ţării din criza în care a dus-o puterea prin incompetenţa de care au dat dovadă unii reprezentanţi ai acesteia sau chiar de putere în ansamblul său. Actuala putere P.S.D.-istă a beneficiat de acea perioadă de reflecţie şi maturitate, preluând puterea şi ca urmare a unor insatisfacţii legate de fosta guvernare şi putere C.D.R.-istă, preluând, cum s-ar spune, jocul pe cartea adversarului, adică pe nemulţumirile maselor şi, mai ales, pe greşelile politice săvârşite de fosta putere şi care au condus la asemenea nemulţumiri generalizate şi la criza de sistem care se mai menţine şi în prezent în cadrul guvernării P.S.D.

Rezultă că puterea şi opoziţia nu trebuie să se afle într-o opoziţie exclusivistă sub raportul intereselor, scopurilor şi mijloacelor, şi cu atât mai puţin din perspectiva problemelor fundamentale ale politicii interne şi internaţionale (caz concret în prezent fiind integrarea României în Uniunea Europeană şi aderarea la Alianţa Nord Atlantică). Aceste raporturi, fie ele şi de dominaţie, trebuie să se bazeze mai mult pe confruntarea de idei, căutarea soluţiilor şi mijloacelor necesare scoaterii ţării din criză, când este cazul. Într-un asemenea context, opoziţia trebuie să devină competitivă cu puterea şi nu adversă şi, cu atât mai puţin, opusă de dragul opoziţiei, deci ca un scop în sine. Apelând la un joc de cuvinte, am putea spune că puterea trebuie să se manifeste în raport cu opoziţia ca „prieteni" prin duşmănie sau opoziţia în raport cu puterea ca „duşmani" prin prietenie, ceea ce, din punct de vedere logic, este imposibil de realizat şi validat întrucât duşmănia şi prietenia sunt două noţiuni care se exclud şi ca atare nu se pot presupune reciproc şi nici nu pot fi identice.

Spiritul agonistic, înverşunarea şi, mai ales, agresivitatea de limbaj şi chiar cultura agresivităţii şi violenţei promovate în politică de către unii politicieni le diminuează, de cele mai multe ori,

credibilitatea şi autoritatea atât puterii cât şi opoziţiei, subînţelegând natura predominantă şi contradictorie intereselor pentru preluarea şi menţinerea puterii. Din acest punct de vedere pot fi semnalate limite strategice din partea puterii şi a opoziţiei, aceste structuri politice fiind într-un permanent conflict de interese, departe de a coopera şi soluţiona marile probleme cu care se confruntă societatea civilă, notele comune ambelor structuri fiind acuzele, criticile şi, mai ales, revendicările. Predomină spiritul malefic şi distructiv, incriminarea, oportunismul, atacurile dure la adresa partidelor şi persoanelor. Şi aceasta în mod paradoxal nu numai între putere şi opoziţie, ci chiar şi în interiorul unor grupuri politice, fie din cadrul puterii, fie din cadrul opoziţiei, fapt ce conduce la o deteriorare nu numai a raportului analizat ci chiar şi la nivelul elementelor – structurilor pe care le implică acest raport, adică la putere şi opoziţie. Se subînţeleg efectele negative atât pentru respectivele partide şi grupări politice cât şi pentru societate. O asemenea stare conduce, aşa cum am mai arătat, la o scădere a credibilităţii politicii, (fie a reprezentanţilor din opoziţie, fie a celor aflaţi la putere), aceasta fiind tot mai mult discreditată de către opinia publică. După unii, politica nu numai că este discriminată negativ, ci este chiar demodată şi inoportună prezentului şi mai ales viitorului, punct de vedere susţinut în parte şi de noi, mai ales cu referinţă într-un viitor mai îndepărtat.

Să insistăm mai mult asupra formelor prin care se manifestă opoziţia şi implicit relaţia acesteia cu puterea. Simţim necesitatea acestor precizări şi pentru faptul că formele clasice ale partidelor aflate la putere, prin reprezentanţii săi în parlament şi guvern şi implicit în administraţia locală nu mai corespund decât parţial. Nu se mai poate realiza o delimitare tranşantă între putere şi opoziţie prin prisma partidelor şi a reprezentativităţii în unele structuri ale puterii, întrucât în teritoriu, la nivelul primăriilor se regăsesc primari aleşi din cadrul partidelor aflate în opoziţie, dar care, în fond, deţin autoritatea şi puterea în teritoriu, manifestându-se ca o reală structură de putere. Ambiguitatea şi ambivalenţa semantică la nivelul noţiunilor analizate – de putere şi opoziţie – se regăsesc şi în cadrul unor partide care au obţinut un scorul electoral mare, deci cu drept de accedere la putere, dar care, din raţiuni ideologice doctrinare opuse puterii majoritare şi, nu în ultimul rând, prin natura intereselor, se află în opoziţie. Într-o asemenea situaţie se regăseşte P.R.M.-ul, care în mod constant se situează de partea opoziţiei, chiar dacă uneori se împotriveşte acestei grupări politice (mai ales în raport cu U.D.M.R.ul) jucând un rol relativ duplicitar pe scena politicii româneşti. Să nu mai vorbim de partide situate în opoziţie, care din diverse raţiuni strategice fac jocul puterii, mai bine spus pactizează prin fel de fel de înţelegeri, manevre politice şi compromisuri, conducând la o aşa-numită politică “murdară” sau mai bine zis duplicitară, care în ultimă instanţă nu vizează decât intenţiile nedeclarate de accedere şi menţinere la putere, precum şi de obţinere a unor privilegii concretizate într-un capital electoral. Ne referim desigur la U.D.M.R., care a devenit şi se menţine ca un partid etnocratic ce speculează de cele mai multe ori inconsecvenţa politică a puterii. Sprijinind un partid – grup politic aflat la putere, nu faci decât să-l influenţezi în adoptarea unor strategii care-l vor face impopular şi ilegitim, lăsând astfel locul partidelor din opoziţie care au sprijinit asemenea iniţiative şi strategii şi care vor dobândi ulterior o parte din capitalul electoral al partidelor aflate acum la putere. Chiar dacă opoziţia pare mai frustrată în raport cu puterea, beneficiile pe termen lung pot fi mai mari, culminând cu preluarea puterii. Cu alte cuvinte, “timpul opoziţiei” poate fi şi benefic, nu numai frustrant. Este perioada în care acumulează experienţă şi învaţă din greşelile proprii şi ale puterii.

Această relaţie asimetrică dintre putere şi opoziţie este cel mai bine delimitată în plan guvernamental, atunci când există un guvern monocolor, sub raportul partidelor din eşichierul politic, şi nu în cadrul coaliţiei guvernamentale naţionale, când puterea fuzionează cu opoziţia. Din acest punct de vedere în teritoriu puterea este reprezentată prin anumite organisme subordonate partidului majoritar aflat la putere, prin prefecţi şi alţi factori de decizie locali ai principalelor instituţii şi organisme politice, juridice şi de stat, în mai mică măsură însă la nivelul primăriilor, care au primari aleşi şi nu numiţi. Există din acest punct de vedere o opoziţie executivă şi una parlamentară, în ambele situându-se şi grupându-se reprezentanţii partidelor – grupurilor politice care acţionează în afara guvernului şi în parlament în opoziţie cu reprezentanţii partidelor aflate la putere, sau chiar în cadrul acestora, dar într-o formă mascată, prin intermediul votului secret.

Puterea se află în raport atât cu opoziţia cât şi cu unele structuri care nu întotdeauna sunt implicate în mod direct în cadrul acţiunilor politice, dar care, de cele mai multe ori, prin activităţile desfăşurate pot influenţa politica. Ne referim la grupurile de presiune pe care le vom analiza în secvenţa care urmează.

6.8.2. Grupurile de presiune – formă de manifestare a opoziţiei

Oportunitatea analizei acestei structuri rezidă din intensitatea manifestării sale în actuala perioadă, atât în plan naţional cât şi internaţional, coroborată cu influenţele ce le exercită în strategiile şi dinamica socială şi implicit în raport cu puterea şi opoziţia. Ca obiect de analiză prezintă interes pluridisciplinar, fiind revendicată atât de sociologie, psihosociologie, cât, mai mult, de politologie. Evident, motivaţia analizei noastre este preponderent politologică şi sociologică şi în mai mică măsură psihosociologică, fiind analizat ca grup propriu-zis în afara unei incidenţe politice.

Din perspectivă conceptuală şi acţională, prin grup de presiune se face referinţă la presiunea exterioară exercitată de către un grup asupra altuia, prin simpla prezenţă şi prin mijloace specifice şi diverse, pe un fond psihologic şi cu impact asupra celui din urmă, asupra căruia acţionează.

Ca formă a structurii sociale, grupul de presiune ţine de o anumită formă de organizare şi structurare socială implicând o diversificare de interese la nivelul unor societăţi, instituţii şi categorii sociale. Grupurile de presiune apar atât pe fondul schimbării funcţiilor unor instituţii, cum ar fi statul şi instituţiile sale, cât şi pe fondul mutaţiilor petrecute în structura puterilor lumii şi a raportului dintre ele. Se deduce de aici importanţa şi necesitatea cunoaşterii mecanismului şi rolului unei asemenea structuri sociale, cu atât mai mult cu cât grupul de presiune, aşa cum am anticipat, îşi exercită influenţa atât în plan naţional, cât şi internaţional.

Astăzi grupul de presiune capătă forme tot mai diversificate exercitându-şi influenţa prin diverse organisme şi instituţii, puteri, coaliţii etc., utilizând mijloace şi tehnici dintre cele mai sofisticate, cum ar fi tehnicile pressing-ului, care reprezintă un fenomen foarte extins, cu multiple implicaţii în viaţa social-politică internă şi internaţională.

Sub raport semantic, la început acest concept viza raportul dintre autorităţile publice şi diferitele forţe ale vieţii sociale, în mod deosebit cele economice, culturale şi spirituale. Avea deci suport şi influenţe mai mult de natură economică şi legislativă. Prin conotaţia sa preponderent politică, termenul ignoră determinările sociale care au stat la baza apariţiei sale, sugerând o acţiune de presiune univocă, ceea ce reduce din importanţă şi efectele produse pentru care evident au fost constituite. Pe lângă faptul că exercită presiuni, grupul de presiune, la rândul său suportă şi el presiuni din partea altor structuri-grupuri, a puterii în general, mai ales atunci când adoptă o atitudine critică sau de opoziţie faţă de strategia puterii politice (la noi cazul mineriadelor este elocvent din acest punct de vedere). Deci grupul de presiune presupune atât acţiunea sa, cât şi reacţiunea altor forţe-grupuri; presupune o mişcare în dublu sens a acestor părţi cu consecinţe specifice pentru fiecare dintre ele.

O trăsătură comună a acestei structuri este cea care face referinţă asupra rolului său în societate. De cele mai multe ori, grupurile de presiune au un sens peiorativ, disfuncţional, asociindu-i-se o anumită tendinţă de influenţare, manipulare, de natură distructivă (totală sau parţială) faţă de alte grupuri şi comunităţi sociale, în mod deosebit faţă de putere. Grupurile politice – partidele, spre exemplu – îşi exercită presiunea prin forme diferite de influenţă, prin mijloace mai mult sau mai puţin transparente, la fel şi sindicatele şi alte forţe sociale.

Aceste grupuri sunt diferenţiate şi particularizate în mai mare măsură prin prisma unor criterii de natură ideologică – doctrinară şi psihologic-motivaţională. Fundamental este criteriul social, concretizat prin faptul că structurează un anumit tip de relaţii sociale şi forme organizaţionale bine delimitate. În cea mai mare măsură aceste grupuri se află în relaţii de opoziţie şi conflictuale pe fondul unor interese divergente şi al unor tendinţe de dominare şi manipulare. Aceste relaţii pot fi atât formale (de autoritate, putere, control), cât şi informale, mai ales în cadrul grupurilor de presiune primare (grupul de comando şi grupurile teroriste, în general).

În cele mai multe situaţii în cadrul grupurilor de presiune primează interesele, uneori disimulate, alteori camuflate, având drept finalitate o pretinsă ordine socială, prosperitate economică şi stabilitate politică. În aceste situaţii, anumite decizii şi strategii politice sunt elaborate

funcție de această presiune internă şi externă. Este cazul presiunii unor grupuri şi categorii sociale manifestate prin greve, mitinguri, revolte sociale organizate de reprezentanții opoziției sau a presiunilor exercitate de anumite organisme mondiale, cum este cazul F.M.I., Băncii Mondiale, al N.A.T.O., care pot deveni puteri cu influențe decisive în plan strategic, politic şi economic. De aici o aşa-numită "suveranitate limitată" a statelor mici şi subdezvoltate, cauzată de imixtiunea în politica acestora a unor mari puteri, lezând integritatea şi suveranitatea unor asemenea țări şi state.

Aceasta nu înseamnă că grupurile de presiune fuzionează prin alte tipuri specifice de interese, cum ar fi grupurile financiare sau grupurile de agresiune şi conflict armat. Un grup financiar devine un grup de presiune când exercită asemenea acțiune şi influență politică asupra politicii unui stat, condiționând şi chiar determinând politica macrostructurală pe termen mediu şi lung al acestuia. Un exemplu elocvent în acest sens în constituie programul A.S.A.L. (Ajustare Structurală a Agriculturii) impus de F.M.I. şi Banca Mondială, cu un evident impact negativ asupra agriculturii României, dar care ulterior, în cadrul actualei puteri, este amendat începându-se o revigorare a acestui sector economic, tot cu sprijinul organismelor mai înainte amintite şi, evident, prin inițiativa politică a actualei guvernări. Ca să nu mai vorbim de politica globalizării care, în mod cert, va limita suveranitatea statelor mai slab dezvoltate sub raport economic care vor fi asimilate – înglobate marilor puteri.

Grupurile de presiune capătă în prezent forme tot mai camuflate, fiind ca atare greu decelabile. De aceea, caracterul tot mai organizat şi structuralitatea sa nu mai corespund criteriilor inițiale de definire. Există şi alte forțe care îşi exercită presiunea şi influența fără a fi organizate şi mai ales cunoscute. Acestea acționează mai mult în sfera politicului, prin mijloace tot mai moderne şi sofisticate. Unul dintre acestea este mass-media, prin intermediul sondajelor de opinie. Şi în aceste situații pe prim-plan stau interesele față de avantajele care le întrevăd asemenea acțiuni de influență şi manipulare.

Grupul de presiune se află în raport de interdependență funcțională cu o altă structură socială şi grupală, şi anume cu grupul de interese. Aşa cum uşor se poate deduce, această structură reuneşte indivizi care interacționează prin prisma exclusivă a unor interese comune, fiind denumite şi grupuri cu scop. De aici nu rezultă însă că asemenea grupuri sunt exclusiv în opoziție, chiar dacă natura intereselor este contradictorie şi, cu atât mai puțin, că ar fi grupuri de presiune. De aceea, atât opoziția cât şi puterea pot fi evaluate ca a fi grupuri de interese, dar după cum uşor ne putem da seama, ca grup de presiune nu poate fi considerată decât opoziția. În ultimă instanță, toate grupurile se formează prin prisma dimensiunii teleologice şi a naturii intereselor dintre ele. Există totuşi deosebiri față de anumite tipologii ale grupurilor chiar prin conținutul acestor interese şi a scopurilor care au stat la baza constituirii lor.

Din cele prezentate până acum, rezultă că aceste structuri au foarte multe puncte comune, dar şi note care le diferențiază. Unii autori chiar le identifică, ceea ce corespunde doar parțial adevărului ştiințific şi logic: nu orice grup de interese sau cu scop este un grup de presiune, pe când orice grup de presiune, este un grup de interes. Dacă am admite echivalența între aceste două tipuri (încălcând din punct de vedere logic principiul identității), atunci ar însemna că orice grup uman este grup de presiune, întrucât este un grup de interes, ceea ce din punct de vedere logic este fals.

Să vedem când un grup de interes devine grup de presiune, ştiut fiind faptul că un grup de interes este un potențial grup de presiune. Conversiunea logică a primei forme în cea de-a doua este posibilă numai când sub impulsul intereselor mai mult sau mai puțin conştientizate şi transparente se exercită o presiune directă sau indirectă asupra puterii politice (considerată fie global, fie prin unul dintre organele şi mecanismele sale: minister, instituție, ideologie, strategie, tactică etc.). Mineriada din septembrie 1991 a fost o acțiune purtată de un grup de presiune care şi-a exercitat pressing-ul asupra puterii executive, conducând la demiterea guvernului Roman, presiunea fiind deci directă şi cu tendință de globalizare. Înlocuirea unui demnitar politic sau modificarea unei decizii politice este considerată ca o presiune parțială şi în cele mai multe situații ca o acțiune indirectă.

Grupurile de presiune se află în raport de intercondiționare (uneori de interferență) şi cu grupurile politice, grupuri ce reunesc indivizi cu atitudini similare față de o anumită ideologie şi strategie politică, împreună formând o categorie socială distinctă, aşa-numita clasă politică. În

această structură coabitează atât grupurile aflate la putere cât şi cele din opoziţie, ultimele devenind şi grupuri de presiune prin atribuţiile ce le îndeplinesc. Nu pot fi considerate drept grupuri de presiune grupurile din interiorul puterii (chiar dacă uneori se manifestă unele contradicţii de interese) întrucât ele acţionează în consens cu voinţa majoritară a clasei politice şi a cetăţenilor unei ţări.

Grupul de presiune poate fi analizat şi în raport cu anumite structuri politice formale, în mod deosebit cu unul sau mai multe partide ce formează opoziţia şi care nu participă la guvernare, dar care au rol legislativ destul de important. Formele clasice de acţiune ale acestora sunt: şantajul politic; deconspirările unor persoane şi a dosarelor acestora; manipularea de tip naţionaliste extremist; propaganda şi demagogia politică în campaniile electorale; absenteismul în dezbaterile parlamentare ş.a. Pe acest fond apar şi anumite relaţii politice şi interacţiuni care, în cele mai multe situaţii, au rol destabilizator vizând societatea, structurile şi mecanismele acesteia, ordinea de drept şi progresul social, aceasta în scopul contraargumentării justeţei politicii puterii şi a eficienţei şi oportunităţii sale. Mijloacele cele mai eficiente sunt cele legislative, concretizate în emiterea unor moţiuni simple şi de cenzură cu vădite interese şi avantaje politice de grup, dar cu o tendinţa de extrapolare la nivelul întregii societăţi.

Între grupurile de presiune şi, implicit, cele de interese se pot face delimitări şi în plan acţional-praxiologic: în timp ce partidele din opoziţie caută să cucerească puterea şi să o exercite, grupurile de presiune, dimpotrivă, nu participă decât indirect la cucerirea puterii şi la exercitarea acesteia. Ele acţionează asupra puterii, rămânându-i exterioară acesteia, căutând doar să influenţeze demnitarii de la putere şi nu să-şi pună la putere proprii oameni. De unde concluzia că opoziţia este un grup politic şi nu exclusiv un grup de presiune. Spre deosebire de grupul politic, care urmăreşte preluarea şi/sau menţinerea puterii, grupul de presiune nu urmăreşte un asemenea scop – cucerirea puterii, ci influenţarea acesteia în strategiile şi deciziile politice, economice şi sociale adoptate. Prin aceasta facem o delimitare netă între grupul politic şi cel de presiune, întrucât grupul politic urmăreşte să cucerească puterea şi să-şi pună proprii lideri la putere. Într-un asemenea context considerăm mai adevărată şi adecvată definiţia dată acestei structuri (grupul de presiune) care prin diferenţa specifică se delimiteze de alte forme posibile de a fi cuprinse în genul proxim. Este greu însă de delimitat o asemenea structură, întrucât atât grupul de interes, şi cu atât mai mult, grupul politic pot fi sau deveni grupuri de presiune. Ceea ce le-ar diferenţia ar fi în ultimă instanţă acţiunea indirectă sub impulsul unor interese de grup şi/sau sociale, naţionale sau chiar transnaţionale. Ne referim, desigur, la grupurile-organismele politice şi militare internaţionale ale căror efecte sunt uşor decelabile şi prognozabile în strategiile politice şi decizionale ale unor state şi naţiuni.

Analiza raportului dintre grupurile de presiune şi grupurile politice este evidenţiată în primul rând prin rolul intereselor de grup. Grupurile de presiune implică atât interese personale şi de grup, cât şi acţiunea propriu-zisă în scopul realizării acestora. Pe lângă asemenea interese, mai mult sau mai puţin camuflate, grupurile de presiune revendică şi interese de ordin public şi naţional, ceea ce le face mai credibile în plan naţional faţă de anumite grupuri politice cu sferă de acţiune mai restrânsă dar cu o structură teleologică adecvată propriilor lor interese. Minerii, spre exemplu, nu urmăreau doar interese restrictive de grup, ci şi interese ce depăşeau sfera intereselor lor, cu vădite tendinţe de extrapolare în plan social şi naţional. Nu este mai puţin adevărat că unii lideri sindicali au găsit în această structură sindicală un mijloc pentru a accede la putere (cazurile lui Victor Ciorbea sau al lui Miron Mitrea fiind elocvente din acest punct de vedere), ceea ce nu infirmă şi nici nu invalidează mişcarea sindicală ca a fi o mişcare revendicativă socială, iar sindicatele de a fi considerate grupuri de presiune care urmăresc uneori atât schimbarea puterii, cât şi preluarea acesteia din partea unor lideri de sindicat. Apare un aşa-numit fenomen al puterii sindicatelor – sindicatocraţia, când sindicatele se impun prin presiune în schimbările şi deciziile politice. Grevele generale şi toate formele de protest vizează în ultimă instanţă asemenea influenţe în plan politic şi decizional. Şi, aşa cum am mai arătat, aceste influenţe pot afecta întregul mecanism al puterii sau anumite părţi, dimensiuni ale acesteia.

Dar să vedem care sunt dimensiunile structurale ale acestor structuri. După politologul francez, Jean Meynaud o asemenea structură s-ar defini prin următoarele elemente – dimensiuni:

a) prezenţa unei legături stabile în inter-relaţiile dintre membrii săi;

b) prezența la membrii grupului a unui sentiment colectiv;
comunitatea scopului;

c) tactica şi tehnicile prin care este exercitată presiunea sau presiunea ca tactică şi mijloc de acțiune politică.

De aici rezultă că grupurile de presiune sunt grupurile care reunesc aceste elemente cu funcțiile emergente scopurilor constituirii lor, elementul decisiv constituindu-l presiunea ca tactică şi mijloc de acțiune. În aceste sens sunt create organisme specializate cu asemenea funcții şi finalități care acționează fie direct, fie indirect, prin opinia publică şi forța acesteia asupra puterii, utilizând diverse tehnici şi tehnologii de influență şi manipulare. De aceea, grupul de presiune este uşor identificabil cu grupul de influență, orice grup de presiune devenind şi grup de influență, dar nu şi invers. Grupurile de influență îşi exercită mai mult funcțiile în plan ideologic şi doctrinar, pe când grupurile de presiune se resimt mai mult prin intermediul acțiunilor lor, a presiunilor exercitate, fie direct, fie indirect.

În plan internațional (de multe ori regăsită şi în plan național dar cu alte interese şi din partea altor factori de influență), o practică şi totodată un mijloc de influențare este cea exprimată prin fenomenul denumit lobbysm. Prin acesta sunt desemnate acțiunile generalizate de influențare, din exterior, a procesului legislativ şi totodată, persoanele sau organizațiile din afara legislativului care întreprind acțiuni menite să promoveze sau să împiedice adoptarea unei legislații şi strategii politice.

În ceea ce priveşte raportul dintre acest fenomen şi grupurile de presiune, se desprinde faptul că şi din acest punct de vedere există puncte comune, dar şi note ce le diferențiază. Mai întâi trebuie precizat faptul că lobbysmul îşi are rădăcini foarte îndepărtate în timp, termenul lobby provenind semantic de la coridorul principal al Capitoliului roman, frecventat de persoane interesate în procesul legislativ. Ca verb, lobby semnifică actele şi eforturile celor care țin să influențeze legislația. Deci, prin lobby nu înțelegem orice fel de influență şi nici termenul nu este confundat cu grupul de presiune. Acesta din urmă poate desfăşura acțiuni de influențare politică, dar în mai mică măsură în plan legislativ, unde influențele mai semnificative sunt resimțite din partea lobby-ului şi a grupului de interes.

Există diferențieri semantice şi praxiologice între grupul de presiune şi cele ce exercită un anumit lobby. Delimitarea cea mai clară între grupurile de presiune şi lobbysm privit ca fenomen politic este realizată de M. Duverger. După opinia acestuia, lobbysmul este o organizație pur tehnică care serveşte grupurile de presiune ca mijloc de acțiune, specializarea în lobbysm implicând în cele mai multe situații acțiuni specifice grupurilor de presiune, adică de influențare în plan politic şi cu deosebire în planul legislativ. Când lobbyul are o anumită coloratură socială sau politică şi face presiuni în favoarea unor interese de grup, atunci el poate fi considerat ca grup de presiune. Lobbysmul capătă din acest punct de vedere forme tot mai voalate, la baza sa stând puterea financiară atât în plan național cât şi multinațional, convergentă intereselor ideologice cu o profundă tentă revendicativă naționalist-extremistă şi revizionistă. Este binecunoscut în acest sens lobbyul maghiar din diaspora, reprezentat de anumite persoane cu influență în Congresul american şi în alte organisme politice şi militare internaționale. Influențe tot mai resimțite se regăsesc în cadrul grupurilor masonice şi a acelor puteri oculte care formează aşa-numitul „guvern mondial", sau guvernele din umbră, care conduc destinele lumii în concepția adepților teoriilor conspiraționiste.

Analizând raportul dintre acțiunile grupurilor de presiune, de interes şi politice, se poate prognoza că acestea vor coabita atâta timp cât vor exista sisteme politice divergente bazate pe interese ce le vor delimita prin modalitățile de acțiune şi sferele lor de interes. Această „mezalianță" este specifică şi societății româneşti prezente, căreia îi este caracteristic fenomenul endogrupării sociale şi a stratificării prin grupurile analizate şi a fenomenelor sociale şi psihosociale asociate acestora.

Din punct de vedere tipologic şi ținând seama de unele criterii cum ar fi: mărimea, structura, natura, scopul, tehnicile folosite, M. Duverger desprinde următoarele tipologii ale grupurilor de presiune:

a) grupul de presiune parțial care este organizația ce are şi alte rațiuni de a exista, decât acțiunea de pressing politic, dar care poate fi pusă în situația de a utiliza presiunea politică la un

moment dat în activitatea sa, de grup de presiune exclusiv şi care acţionează doar în domeniul politic şi face presiune asupra puterii (lobby-ul);

b) grupul de presiune intern, care acţionează într-o anume societate, servind interesele membrilor săi, integraţi în respectiva societate;

c) grupul de presiune străin, care intervine în viaţa politică internă a altor ţări, servind interesele unor persoane, grupuri, naţiuni străine (petroliştii texani ce influenţează, spre exemplu, puterea politică din Arabia Saudită sub raport economic; intervenţiile militare ale unor puteri şi coaliţii de state deja bine cunoscute);

d) grupul de presiune de masă, care urmăreşte să grupeze un număr cât mai mare de membrii, deoarece, astfel îşi sporeşte şansele de a-şi atinge obiectivul (sindicate muncitoreşti, organizaţii feministe);

e) grupul de presiune de cadre care îşi asigură eficienţa prin atragerea unor membrii marcanţi prin funcţie, bogăţie, prestigiu; în prezent, marea majoritate a grupurilor de presiune; sau sprijină diferite elite;

f) grupul de presiune directă, care acţionează la nivelul populaţiei, a opiniei publice, pe care o sensibilizează pentru ca atitudinea acesteia să influenţeze puterea;

g) grupul de presiune profesional – specializat (cum ar fi grupurile teroriste şi de comando), care reuneşte membri după înalta specializare şi care este constituit în jurul unui scop reprezentativ nu atât pentru grup cât pentru organizaţia din care face parte un asemenea grup (un exemplu elocvent fiind grupurile teroriste ale organizaţiei Al Qaeda la care sociologul amintit nu avea cum să facă referinţă).

O altă tipologie a acestor structuri o realizează S.E. Finer, acesta delimitând în manieră dihotomică grupurile de interese propriu-zise şi grupurile de promovare (ale anumitor interese) sau de propagandă, rezervând atributul de "presiune" pentru acele activităţi ce echivalează cu aplicarea sau ameninţarea a unor sancţiuni în cazul în care anumite revendicări sunt refuzate.

O clasificare fermă a grupurilor de presiune este practic imposibilă, deoarece ele au, la ora actuală, o organizare multiformă, în continuă structurare şi dezvoltare, acţionând la orice nivel de manifestare a puterii, în forme foarte diferite şi cu mijloace dintre cele mai neaşteptate.

6.8.3. Funcţiile opoziţiei

După cum am arătat, opoziţia nu se constituie într-o structură cu un scop în sine, ci îndeplineşte mai multe funcţii pe care le vom analiza succint.

În primul rând, aşa cum uşor se poate deduce, opoziţiei îi revine rolul de a reprezenta latura adversă a puterii, atât prin structurile politice şi reprezentanţii acestora cât şi prin simpatizanţii săi. Din acest punct de vedere se desprinde o aşa-numită minoritate electorală care reuneşte pe acei indivizi care, sub raportul dreptului lor eligibile, vor sancţiona reprezentanţii puterii, manifestându-se în dezacord cu politica şi modalitatea de guvernare a reprezentanţilor puterii.

Pe lângă această funcţie reprezentativă a opoziţiei, aceasta îndeplineşte şi o altă funcţie, dar care din păcate este tot mai puţin resimţită şi care se concretizează într-o alternativă coerentă, consistentă şi viabilă la guvernarea prezentă, deci într-o putere virtuală care e posibil să devină o realitate cu un anumit grad probabilistic. Coroborată cu funcţiile mai sus menţionate, opoziţia îşi demonstrează rolul prin atitudinile critice la adresa puterii şi guvernării, funcţie ce se manifestă mai mult prin dezbateri publice şi prin intermediul mass-mediei. Astfel, opoziţia devine un factor de contrapondere la iniţiativele puterii, de cele mai multe ori manipulând masele, încercând să le convingă asupra ineficienţei şi inadecvarea strategiilor politice ale puterii.

Una dintre cele mai reprezentative funcţii ale opoziţiei, este cea de control democratic al puterii realizabil prin parlament şi prin dezbatere publică etc. Şi aceasta mai ales când există un aşa numit deficit de democraţie, când primează interesele puterii şi ale statului în raport cu interesele maselor. Într-o asemenea situaţie opoziţia semnalizează şi avertizează asupra acestei tendinţe de disociere dintre putere şi popor, semnalând unele manifestări ale puterii, cum ar fi corupţia, traficul de influenţă şi alte practici utilizate chiar de către unii reprezentanţi ai puterii. Aceasta în mod demagogic şi cinic uneori, întrucât şi fosta putere, actuala opoziţie a recurs la asemenea practici, critica lor nefiind convingătoare şi cu atât mai puţin argumentată. Clientelismul politic şi grupările

clientelare, precum şi corupţia la cel mai înalt nivel s-au practicat pe scară mare şi în timpul guvernării C.D.R.-iste, aşa că ceea ce critică în prezent nu este decât "bârna din proprii lor ochi", ca să ne exprimăm mai puţin academic.

Totuşi, prin acţiunile şi mijloacele utilizate, opoziţia joacă un rol important în dezvoltarea şi menţinerea democraţiei, fiind un factor de susţinere şi menţinere a acesteia. În alt sens, o putere fără opoziţie exercită doar funcţii administrative şi nu politice, conducând în ultimă instanţă chiar la scăderea credibilităţii puterii şi implicit a democraţiei. De aceea dimensiunea pozitivă a conceptului de opoziţie, pe lângă conotaţiile negative cu care am fost obişnuiţi este legată în primul rând de competiţie. Din păcate această competiţie este redusă doar în plan politic şi electoral, iar nu în plan economic, social, prin alternativele oferite şi soluţiile găsite la marile probleme cu care se confruntă societatea.

În acelaşi timp o ţară şi o societate au nevoie de opoziţie din motive mult mai complexe şi profunde, cum ar fi cele de siguranţă naţională şi de ordin strategic, opoziţia impunându-se în raport cu puterea în vederea realizării unor amendamente şi concesii în raport cu anumite declaraţii sau strategii insuficient gândite şi evaluate. Este suficient să amintim declaraţia fostului preşedinte al României, Emil Constantinescu, şi atitudinea fostei puterii faţă de intervenţia trupelor aliate ale N.A.T.O. în fosta Iugoslavie, pentru a ne putea da seama de pericolul iminent care putea să apară în relaţiile noastre cu vecinii iugoslavi, sau alte asemenea atitudini lipsite de maturitate politică şi, nu în ultima instanţă, de competenţă. Nu trebuie să facem întotdeauna jocul unor puteri şi interese străine de dragul unor privilegii cum ar fi chiar şi accederea în structurile euro-atlantice. Marii conducători au fost cei care au luptat şi s-au sacrificat pentru interesele ţării şi nu cei care au cedat în virtutea unor privilegii, fie ele chiar şi naţionale.

Funcţia predominantă a opoziţiei este cea de menţinere şi consolidare a democraţiei, dar nu în dauna echilibrului şi stabilităţii sociale şi politice. Aşa cum afirma analistul politic, Dorel Şandor, opoziţia face parte din procesul mai larg de reconstrucţie a democraţiei. În analogie cu o anumită autostradă, reprezentată de democraţie, şi cu două benzi: puterea şi opoziţia, uneori acestea se pot despărţi, alteori se intersectează, putându-se şi bloca, dar, în ultimă instanţă ambele formează un ansamblu de practici, de principii şi de elemente instituţionale, esenţiale pentru democraţia reală şi eficientă şi nu doar pentru una aflată în stadiul de proiect. În cadrul democraţiei cele două benzi ale autostrăzii se unesc, devin complementare sub raportul forţelor, astfel că puterea şi opoziţia se constituie într-un factor puternic în menţinerea ţi democratizarea societăţii.

Pe lângă funcţiile succint prezentate, opoziţia mai îndeplineşte rolul de a slăbi adversarul – puterea pentru a-şi pune mai bine în valoare, prin contrast, propriile capacităţi şi proiecte în lupta permanentă dintre opozanţi şi guvernanţi.

Partidele se află în opoziţie nu numai când slăbesc puterea şi guvernarea prin deciziile luate ci şi atunci când îi afectează autoritatea şi legitimitatea. Un vot de neîncredere dat guvernului din partea opoziţiei devine un argument mai puţin plauzibil decât o moţiune simplă şi cu atât mai mult o moţiune de cenzură. Aceste moţiuni devin instrumentele prin care este evaluată „intensiunea" opoziţiei şi nu „extensiunea" acesteia (câte partide sunt în opoziţie), mai bine zis activismul şi uneori virulenţa acesteia. Se subînţelege că raportul dintre putere şi opoziţie are, în ultimă instanţă, o finalitate (normal ar trebui să fie benefică pentru societate) în planul democraţiei şi pluripartidismului.

Aşa cum am mai menţionat, democraţia fără opoziţie este de neconceput; cu cât este mai autoritară opoziţia şi forţele acesteia sunt mai evidente, cu atât este mai acerbă lupta politică dintre putere şi opoziţie. Când se solidarizează în faţa unor fenomene cum ar fi corupţia, compromisul şi arivismul politic, şi când este promovată o aşa numită opoziţie de decor, ornamentală şi caricaturală, atunci întregul sistem politic devine slab şi incompetent. Într-o asemenea situaţie efectele se resimt mai mult în sfera puterii prin responsabilitatea politică a acesteia faţă de rezultatele guvernării. Asemenea atitudine conciliantă ilegitimează atât puterea cât şi opoziţia, ambele fiind receptate şi interpretate cam cu aceeaşi unitate de măsură, adică cu indiferenţă.

În raport cu aceste funcţii ale opoziţiei vom analiza în continuare unele aspecte structurale ale acesteia. Calitatea unei structuri de a fi în opoziţie, nu înseamnă nici pe departe aşteptare pasivă şi lipsa grijilor, ci găsirea tuturor posibilităţilor de uneltire împotriva puterii pentru a deveni o

alternativă la guvernare şi chiar pentru a realiza un aşa numit echilibru politic. Ea trebuie să dispună de întregul arsenal instrumental, ideologic şi logistic (presă scrisă şi audio-vizuală, propagandă vizuală), de influenţă şi de autoritate şi, mai ales, de lideri reprezentativi şi competenţi care să se facă credibili pentru viitoarea guvernare. Din păcate se apelează mai mult la critică, agresiune verbală şi contestaţie, adică la ceea ce în politică este desemnat prin conceptul de maniheism politic. Opoziţia trebuie să dispună atât de voinţă politică, cât şi de capital politic (un potenţial electorat), coroborate cu strategia electorală necesară şi oportună prin care să convingă alegătorii. Aceasta nu înseamnă că opoziţia stă în expectativă şi în virtutea liberului arbitru aşteaptă căderea puterii. Ea trebuie să contribuie la ilegitimitatea acesteia, pe căi raţionale şi, în primul rând, prin competenţă, autoritate, manipulare şi influenţă.

Delimitarea tranşantă a opoziţiei faţă de putere, fie a celei parlamentare, fie extraparlamentare este foarte greu de realizat în prezent. În acest sens, se pune întrebarea: Cine face parte din opoziţia politică şi cum ştim când un partid politic este în opoziţie ? Şi aceasta deoarece un partid care nu este la guvernare nu se situează neapărat în opoziţie şi nici nu este suficient numai să voteze din când în când împotriva guvernului pentru a dobândi un asemenea statut politic. Pe lângă acest vot negativ calitatea de partid – grupare politică de opoziţie presupune şi necesitatea de a propune în mod explicit o alternativă la guvernarea existentă: să aibă o viziune despre guvernare şi să încerce să pună guvernul în dificultate pentru a lua puterea. Şi din acest punct de vedere lucrurile par a se complica întrucât unele dintre partidele noastre din opoziţie au votat şi susţinut instalarea guvernului. Aceasta face ca guvernarea să aibă o susţinere atât parlamentară cât şi din afara parlamentului de către grupările politice şi sociale care susţin guvernul şi care, evident, nu se manifestă ca o reală grupare opozantă. Cel puţin în prezent, opoziţia este foarte timidă, unele partide din opoziţie aderând mai mult sau mai puţin formal la unele strategii şi practici ale puterii, în scopul unor alianţe şi, evident, al unor câştiguri electorale. Dar, aşa cum se ştie, politica este domeniul tuturor paradoxurilor şi posibilităţilor, aşa că nu mai surprinde nimic în acest domeniu.

Relaţiile dintre putere şi opoziţie sunt mult mai complexe decât le-am prezentat, uneori fiind chiar imposibil de a fi desprinse – decelate. Între aceste structuri apar, nu de puţine ori, relaţii de complicitate sau negociere în sens „comercial”, negociindu-se interesele şi avantajele reciproce. Aşa apar centrele de interese şi chiar unele „trocuri” politice: puterea cedează opoziţiei, tranzacţionând cu aceasta pentru a fi sprijinită în vreun obiectiv electoral, pe când opoziţia sprijină anumite interese de ordin economic ale puterii (mai ales cu referinţă la buget, cum se manifestă în prezent negocierea dintre U.D.M.R. şi partidul de guvernământ), ceea ce poate conduce la ilegitimitatea puterii din partea unor segmente ale populaţiei care sunt discriminate prin măsurile şi deciziile politice luate şi susţinute chiar de opoziţie dar în favoarea ei.

Evident, scopul comun este profitul, de cele mai multe ori politica şi reprezentanţii acesteia urmărind doar acest unic obiectiv. Pentru asemenea avantaje se recurge la compromisuri, demagogie şi populism, fără a depune eforturi în a-şi demonstra competenţa într-o competiţie loială între putere şi opoziţie. Între aceste structuri politice se instituie de multe ori o „solidaritate negativă” şi care are la bază realizarea unor interese comune dar mascate, concretizate în profit financiar şi implicit electoral (a fi parlamentar este benefic şi atunci când eşti în opoziţie fiind diminuat sentimentul responsabilităţii într-o asemenea calitate decât în situaţia în care te afli la putere). Prin aceasta se explică şi uşurinţa cu care sunt acceptaţi în partidele aflate la putere aşa numiţii “mutanţi politici” din opoziţie, în schimbul competenţei şi al autorităţii epistemice de care dau dovadă aceştia şi în mod negativ sub raportul autorităţii deontice (morale).

Opoziţia de la noi este încă confuză şi interesată doar în a schimba puterea, nu şi de a deveni o reală putere. De aceea devine tot mai incredibilă şi ignorată sub raport atitudinal şi acţional de către cei mai mulţi cetăţeni. Această confuzie şi notă de ambiguitate dintre putere şi opoziţie permit transferul acestei dihotomii din plan politic în plan social, în stratificarea socială, ceea ce avertizează chiar şi asupra unei opoziţii sociale, ca să nu spunem a unui conflict social între simpatizanţii unui partid – grup de partide sau altul – altele, care de cele mai multe ori se află în opoziţie. Nu ne referim numai la partidele extremiste sau monarhiste, ci şi la celelalte partide, cum ar fi între cele istorice care recrutează nostalgicii perioadei interbelice, caracterizându-i aşa-numita

"mentalitate de tranşee", şi cei de stânga, ca apărători ai valorilor comuniste şi ai acelui regim politic.

În prima categorie se situează, în general, contestatarii regimului comunist, cei defavorizaţi şi cu un spirit mai mult decât revendicativ, pe fondul frustrărilor istorice, la care se adaugă şi unii intelectuali, în categoria stângii se află marea masă, omogenă sub raportul nivelului de instrucţie şi al mediului habitaţional: predomină cei cu nivel de şcolaritate şi de trai relativ scăzut, iar ca mediu rezidenţial predominanţi sunt cei din mediu rural şi din micile oraşe, care au beneficiat de unele avantaje în acei ani ai comunismului, cunoscând restructurări calitative şi cantitative în plan economic şi social. În acest segment intră cei care adoptă un spirit mai conservator, fiind mai puţin predispuşi la schimbare şi implicit la risc. Sunt oameni cu orizonturi spirituale şi materiale scăzute, mulţumiţi cu puţin, dar cu certitudini în plan social şi profesional (recentele sondaje de opinie demonstrează acest aspect, fiind regăsiţi tot mai mulţi indivizi care se situează pe asemenea poziţii şi în fond pe o asemenea mentalitate). În acelaşi timp preferă modelul altora, adoptând atitudini paternaliste, promovând un spirit conservator în afara unor acţiuni temerare şi hazardante, specifice doctrinelor liberale şi chiar democratice.

Opuşi acestora se află cei motivaţi pentru autodepăşire printr-un risc asumat, găsind în mijloace însuşi scopul pentru care trăiesc. Aici se regăsesc adepţii şi simpatizanţii partidelor democrate şi istorice, mai mult din spirit de frondă şi distructiv, decât constructiv, primând interesele unipersonale şi de grup în raport cu cei pe care îi considerau conservatori, fiind etichetaţi şi identificaţi cu foştii simpatizanţi ai Partidului Comunist Român.

În prezent cei mai mulţi sunt adepţi ai partidelor social-democrate, în primul rând a celui aflat la putere – ai P.S.D.-ului. Asemenea referinţe şi etichete pot fi puse unui segment social ce se particularizează prin vârsta şi atitudinile politice manifestate, de regulă fiind aplicabil celor mai vârstnici, care cuprinde un interval de peste 25 de ani.

Ceea ce ridică mai multe întrebări şi presupune o analiză mai consistentă din partea sociologilor şi politologilor, este segmentul tinerilor între 18 şi 25 ani, care cuprinde indivizi mai instruiţi (studenţi, absolvenţi) şi mai puţin instruiţi (elevi, tineri şomeri, militari în termen, tineri cu subidentităţi sociale şi profesionale diferite) dar care au deja un prim impact cu viaţa socială şi responsabilitatea individuală şi colectivă, şi care nu mai cred în iluzii şi promisiuni. În raport cu această categorie socială se poartă o adevărată luptă în plan manipulativ şi politic. Faţă de aceştia câştigă cei mai abili politicieni şi nu cei care se cramponează de trecut şi de luptă din tranşeele mentalităţilor şi nostalgiilor acestui timp. Faţă de aceştia acţionează principiul (preluat din armată) "punct ochit, punct lovit" şi nu promisiunile şi lamentările, acuzele şi retorica populistă. În raport cu aceştia vor câştiga liderii pragmatici, charismatici, direcţi şi puternici, care devin un model pentru prezent, şi nu cei care transpar prin fantomele trecutului, fără sofisticării şi sofisme, fără filosofie şi iluzii, fără minciună şi demagogie. Tinerii au mult mai dezvoltat un simţ al adevărului şi al măsurii şi acţionează în funcţie de interesele şi aspiraţiile de moment şi cele viitoare, pe când adulţii îşi limitează în cea mai mare parte orizontul aspiraţional pe coordonatele prezentului şi cu incidenţă din trecut. Sub raport electoral votul tinerilor poate fi şi o adeziune dar şi un protest, deci atât un vot pozitiv cât şi unul negativ.

Pentru a ieşi din această zonă gri în care se situează scena politicii româneşti vom face câteva referinţe asupra realităţii politice prezente, raportându-ne la unele partide declarate ca a fi în opoziţie. Dacă e să ne referim la Partidul România Mare care, (cu un scor electoral de 19 % câţi au votat parlamentarii acestui partid), se află totuşi în opoziţie, şi aceasta din raţiuni mai mult strategice şi pe fondul unui spirit de frondă, acest partid fiind axat pe acelaşi subiect cu tentă justiţiară de natură naţionalist-extremistă, şi care acuză şi critică tot ceea ce nu corespunde intereselor sale. Faţă de alte partide, implicit faţă de partidul de guvernământ, P.R.M. se manifestă ca un veritabil partid de opoziţie, oferind în plan teoretic o alternativă la guvernare care, după cum ne putem uşor da seama, are mai mult suporturi teoretice decât practice – aplicative şi eficiente.

Celelalte partide din opoziţie nu au tăria morală să critice decât doar atât cât să li se mai facă simţită prezenţa politică. Unele sunt „încărcate" de trecut, iar altele de prezent, la unele predomină sindromul frustrării, iar la altele sindromul vinovăţiei. Aceste partide nu dispun nici de argumente şi, cu atât mai puţin, de abilităţi persuasive, fiind ele însele culpabilizate pentru dezastrul la care a

ajuns România. Unele dintre partide, cum ar fi P.N.Ţ.C.D.-ul, sunt marcate de lupte interne pentru preluarea funcţiilor supreme, fiind într-o profundă agonie, dacă nu chiar moarte clinică (trăieşte mai mult prin structuri decât prin funcţionalitate şi activitate raţionalizată, decât fiziologic), nefiind departe de dispariţia lui de pe arena politică. Desigur, acest conflict de interese din plan intern convine puterii, demolându-se astfel mitul istoric al partidelor aşa-zise istorice care au avut o credibilitate destul de ridicată după revoluţie, dar care a scăzut tot mai simţitor în prezent, prin aşa-numitul deficit de imagine şi legitimitate. În acest sens şi-au consolidat poziţia şi legitimitatea partidele social-democrate, mitul social democraţiei, în defavoarea mitului liberalismului atât de mult cultivat de actuala opoziţie. Se subînţelege că viitorul acestui partid este destul de incert, în opinia publică fiind tot mai compromis şi ca atare şansele revigorării sale în plan politic sunt tot mai incerte.

În ceea ce priveşte liberalii, aceştia sunt sufocaţi de inconsecvenţă, neprincipialitate şi lipsă de onestitate, jucând cum se spune la două capete: la opoziţie, prin vocaţia lor de opozanţi, şi la putere prin recunoaşterea şi legitimitatea acestuia într-un context în care actuala putere se demonstrează a fi mai competentă prin rezultatele obţinute. Aceasta şi explică pactul încheiat de către liberali cu partidul de guvernământ şi unele concesii pe care iniţial le acceptau şi chiar le afişau. Tot într-un asemenea context al alianţelor se evidenţiază fuziunea dintre partidele de centru-dreapta, îndeosebi dintre P.N.L. şi A.p.R., în vederea realizării unui pol liberal şi democrat ca o viitoare alternativă la guvernare, la care se adaugă, desigur, şi U.F.D.-ul . Partidul Naţional Liberal este un partid depăşit de intenţii, cu reacţii întârziate şi cu reflexe condiţionate, încă insuficient formate şi care acţionează mai mult din instinct, la comandă şi din interes decât din raţiune. „Sindromul reflexelor condiţionate” este nota ce caracterizează până în prezent acest partid politic.

Referitor la Partidul Democrat, acesta este cel mai consecvent partid de opoziţie, consecvenţă demonstrată în lupta şi accederea la putere. Chiar dacă a făcut parte din partidele aflate la guvernare, el s-a manifestat tot ca partid de opoziţie. În prezent, este un partid preocupat mai mult de imagine şi de miza sa pentru viitor şi în mai mică măsură de prezent. Prin noul lider şi habitus ideologic promovat, cât şi prin doctrina sa P.D. mai are de jucat un rol important în viaţa politică românească, oferind mari surprize, atât ca partid cât şi prin liderul său.

O atitudine şi poziţie foarte specială faţă de putere o regăsim în cadrul U.D.M.R.-ului, de multe ori această grupare politică negociindu-şi avantajele cu puterea în schimbul unor concesii şi compromisuri făcute faţă de programul politic şi chiar faţă de ideologia acestuia. Ca partid etnocratic, acesta este mai mult preocupat de imaginea sa în ochii electoratului şi faţă de cea de-a doua putere şi guvernare din afară, jucând şi mizând pe o dublă recunoaştere din partea ambelor puteri. Sub raportul participării şi iniţiativei U.D.M.R.-ul este un partid care face mai mult figuraţie, la fel ca şi opoziţia, având la baza sa mai mult interese de grup, de unde şi profundul său caracter etnic sau etnocratic. Nota caracteristică a acestui partid o constituie natura sa duală din perspectiva apartenenţei politice: U.D.M.R.-ul poate fi considerat atât în opoziţie cât şi la putere, mai ales prin influenţele şi uneori prin şantajul politic manifestat, din acest punct de vedere el putând fi etichetat chiar ca un grup de presiune şi implicit ca un grup de interese şi de influenţă, la fel ca celelalte partide din afara puterii (mai ales din opoziţie).

Opoziţia se face din ce în ce mai puţin resimţită, atât prin structurile politice specifice, cât şi prin celelalte structuri organizaţionale, ca purtătoare ale „stindardului” şi „avangardei” opoziţiei. Ne referim în primul rând la Alianţa Civică, precum şi la celelalte organizaţii nonguvernamentale care au devenit indiferente şi inerte faţă de ce se întâmplă pe scena politică românească. Aceasta face ca prin absenţa unei reacţii din partea societăţii civile ca tot mai mulţi indivizi nemulţumiţi şi frustraţi să cadă pradă manipulării partidelor extremiste şi care au vocaţia şi capacitatea empatică necesară convingerii unor asemenea segmente de indivizi (la aceasta adăugându-se desigur şi competenţa şi chiar vocaţia liderilor acestora în scop persuasiv).

Opoziţia nu numai că „tace” şi nu se implică, ci este chiar redusă la tăcere prin tot ceea ce a înfăptuit în anii în care a guvernat, sindromul vinovăţiei devenind tot mai simţit şi prezent. Cauzele tăcerii şi neimplicării sunt multiple. Prima ar constitui-o eşecul guvernării C.D.R.-iste, prin scăderea indicatorilor economici şi a nivelului de trai. La toate acestea s-a făcut resimţită incompetenţa

politică, eşecul politic fiind aspru sancţionat prin alegerile din anul 2000, când a predominat votul negativ şi prin prisma factorului emoţional decât cel raţional.

O altă cauză a „tăcerii" ar constitui-o preocuparea pentru restructurare – reforma la vârf a celor mai multe partide din opoziţie, întreaga energie fiind consumată în acest scop. Rezolvarea conflictelor interne, problema imaginii, scăderea credibilităţii şi alte asemenea vulnerabilităţi au scos parţial opoziţia din competiţie, jucând, aşa cum am mai spus, mai mult un rol figurativ. La aceste cauze se mai adaugă lipsa unităţii de interese a opoziţiei de la nivelul partidelor, fiecare partid mare fiind preocupat de imaginea şi de credibilitatea lui, iar liderii acestora de interesele personale în dauna intereselor partidelor satelit pe care încearcă să le asimileze prin mecanismul fuzionării şi mişcării centripede.

Vulnerabilitatea opoziţiei constă în lipsa argumentelor în demonstrarea superiorităţii şi inclusiv în dobândirea credibilităţii în faţa electoratului. Întregul eşichier politic este condamnat pentru situaţia catastrofală în care a ajuns România în prezent, pentru sărăcia generalizată, pentru criza morală, pentru nesiguranţa cetăţenilor şi mizeria în care trăieşte cea mai mare parte a populaţiei ţării. În faţa acestei realităţi, orice discurs politic – orice retorică şi orice tendinţă de cosmetizare ideologică şi doctrinară printr-un nou habitus devin ineficiente şi nu prezintă credibilitate în faţa electoratului. Ne surprinde optimismul unor lideri politici, pe care i-am încadra prin „sindromul Ciorbea", care întrevăd încă o şansă în reabilitarea lor politică, chiar dacă au contribuit la actualul dezastru economic şi la actuala stare socială, naivitatea şi utopia fiind notele esenţiale ale unor asemenea lideri.

Orice critică adusă de opoziţie devine fără subiect chiar dacă există obiect al criticii. Şi aceasta mai ales când opoziţia nu se bazează pe o realitate convingătoare şi nici pe competenţa liderilor partidelor aflate în opoziţie pe eşichierul politic. O asemenea critică devine neargumentată şi neconvingătoare, fiind lipsită de un temei moral şi de o consistenţă logică, deci în afara competenţei şi autorităţii recunoscute. Tarele fostei guvernări, cum ar fi corupţia, clientelismul politic, amatorismul politic şi manipularea au scos opoziţia din competiţie, lăsând loc actualei puteri, care prin credibilitatea acordată în alegeri şi topul preferinţelor prezente sfidează din toate punctele de vedere opoziţia. Se întrevede astfel tot mai mult caracterul monocolor al puterii şi chiar excluderea opoziţiei din lupta politică, partidele din opoziţie devenind mai mult structuri de formă fără fond şi conţinut, ca o existenţă strict formală, ineficienţă şi din ce în ce mai incredibilă.

Aceasta conduce spre un aşa-numit "deficit de democraţie", deficit semnalat şi consemnat atât prin inactivismul partidelor din opoziţie cât şi prin neimplicarea şi atitudinile pasive ale celorlalte structuri ale societăţii civile. Acest fenomen este dăunător nu numai democraţiei ci şi puterii, aceasta din urmă nemaifiind supravegheată şi controlată ceea ce volens nolens îi va permite să adopte decizii în conformitate cu interesele şi obiectivele sale, putându-le ignora pe cele ale unor organisme reprezentative ale societăţii şi ale maselor. Această tăcere şi neimplicare este "rău prevestitoare" în primul rând pentru democraţie, conducând la indiferentism, apatie şi, nu în ultimă instanţă, la iresponsabilitate civică.

Un asemenea deficit de democraţie nu este întâmplător ci are la rândul său mai multe cauze putându-se dimensiona şi structura pe o asemenea relaţie cauzală. Printre principalele cauze am evidenţia discrepanţa între dimensiunea teoretică şi conceptuală a democraţiei, practica democraţiei infirmând-o şi făcând-o incompatibilă cu principiile teoretice enunţate ale democraţiei, ceea ce-i conferă o mai scăzută credibilitate şi chiar moralitate. Apare, aşadar, o criză de identitate a democraţiei, una fiind sub raport teoretic democraţia, şi alta realitatea democratică. Se încalcă atât regulile, normele, valorile democraţiei, cât şi drepturile şi libertăţile individuale, mai ales cele de ordin juridic, social şi existenţial.

Asemenea încălcări şi nerespectări ale principiilor democratice îi conferă democraţiei tot mai mult o conotaţie negativă, conducând la atitudini contestatare şi de respingere sub raport valoric. La cei mai mulţi români predomină atitudinile nostalgice şi revanşarde în raport cu fostul regim totalitar, şi aceasta în mod surprinzător în rândul tineretului, ceea ce ar trebui să ridice mari semne de întrebare politicienilor şi un interes – receptivitate mai mare în raport cu o asemenea problemă de ordin naţional. Nerezolvarea unor probleme de strictă actualitate şi de interes major, scad cota de

credibilitate şi legitimitate a puterii şi ale politicului în general, fapt ce se răsfrânge şi asupra democraţiei şi implicit a societăţii.

Deficitul de democraţie este resimţit în primul rând prin caracterul alienat al puterii şi al politicii, în general, şi mai ales prin cel alienant, politica şi puterea, aşa cum am arătat, alienează, dar şi se alienează în raport cu interesele cetăţenilor, ceea ce conduce la un deficit de imagine şi de credibilitate a puterii politice. Structurile democratice (multitudinea partidelor) nu înlesnesc decât în mică măsură accesul la putere şi politică, cei mai mulţi indivizi recunoscând democraţia prin „avantajele" de care se bucură prin intermediul acesteia, şi nu prin facilităţile politice şi, cu atât mai puţin, prin participarea la decizie. Teoretic sistemul instituţional al democraţiei oferă multiple şanse pentru participare, atât local cât şi central.

Marea problemă se pune asupra mecanismelor decizionale, care rămân încă în mare parte inflexibile şi rigide, declarative şi marcate de tendinţe autoritare, predominând binecunoscutele principii ce promovează clientelismul politic, nepotismul, traficul de influenţă, compromisul politic etc., care uneori pot acapara structurile reale ale puterii, aceasta fiind coordonată de anumite forţe oculte fie din plan intern, fie din plan internaţional. Se vorbeşte tot mai mult despre aşa-numitele "cabinete din umbră" care au o tot mai mare influenţă asupra puterii reale, acestea devenind o aşa-numită "putere subterană", care chiar dacă nu preiau atribuţiile puterii reale, o subminează prin anumite mecanisme şi pârghii prin care scad cota de credibilitate şi legitimitate a puterii politice legitime.

Analiza acestui raport dintre putere şi opoziţie evidenţiază cel puţin în prezent anumite limite atât de ordin doctrinar şi strategic, cât, mai ales, sub raportul competenţei şi autorităţii reprezentanţilor acestor structuri. Lipsa profesionalismului unora impune cu necesitate nu numai restructurări şi reforme "de cadre", ci, în primul rând, pregătire şi maturitate politică, dublate de o autoritate epistemică şi deontică care să pună în valoare potenţialul intelectual şi politic existent pe fondul principiilor competenţei şi loialităţii politice şi nu exclusiv prin prisma unor interese şi divergenţe care nu fac altceva decât să devalorizeze întregul spectru politic, atât puterea cât şi opoziţia. În acelaşi timp, prin relaţiile dintre putere şi opoziţie a caracterului necesar şi legic a acestora în cadrul statului democratic este demonstrată configuraţia sistemică a puterii, în mod deosebit a celei sociale şi a societăţii în ansamblul său.

Toate aceste structuri analizate aparţin unui fenomen politic şi sociologic mai puţin studiat şi analizat în literatura politică românească, cel al elitismului politic şi al elitelor politice, care de la început facem precizarea că nu se confundă cu clasa politică cum se mai încearcă uneori de către unii lideri şi chiar politologi. Nu ne propunem să întreprindem o asemenea analiză, ci vrem doar să semnalăm apariţia în literatura de specialitate românească a unei lucrări de prestigiu, a autorilor M. Tudor şi A. Gavrilescu, intitulată în mod sugestiv "Democraţia la pachet", alături de alte lucrări de profil, cum ar fi cele ale lui V. Pareto (cel care a fundamentat teoria elitismului), G. Mosca (părintele conceptului de elită politică sau mai bine zis clasă politică conducătoare), sau cele devenite clasice, ale lui C. W. Mills, "The Power Elite" şi ale lui T.B.Bottmore, în mod deosebit lucrarea "Elites and Society", lucrări în care sunt analizate diversele tipuri ale elitei politice din unele ţări occidentale, în mod deosebit din SUA. Astăzi, acest concept de elită politică este tot mai puţin utilizat, fiind preferat mai mult conceptul de clasă politică decât cel de clasă conducătoare sau chiar de elită. Dar aşa cum am menţionat aceste concepte se diferenţiază atât prin formă, cât şi prin conţinut, elita desprinzându-se semantic de la nivelul clasei sociale, respectiv a celei politice, de media acesteia, prezentând particularităţi ce-i conferă un anumit statut şi autonomie epistemologică în raport cu cel de clasă politică.

CAPITOLUL VII

PARADIGMA POLEMOLOGICĂ

7.1. DOCTRINE ŞI TEORII DESPRE RĂZBOI

Situaţia prezentă din lume, caracterizată printr-o stare conflictuală şi de insecuritate, în esenţă, printr-un război terorist şi antiterorist, demonstrează raportul dintre puterea politică – rolul acesteia şi acţiunile desfăşurate de către forţa unitară şi terorişti prin acţiunile desfăşurate şi a conflictelor generalizate, fapt ce impune, cu atât mai mult, analiza acestui fenomen social-politic care sunt războiul şi conflictele militare. În analiza acestui raport dintre putere şi război – conflict plecăm de la ipoteza conform căreia puterea (în mod deosebit cea economică şi militară) de care dispune o ţară (prin intenţiile sale expansioniste şi de dominare) se obiectivează, în primul rând, prin forţa militară şi capacitatea de apărare şi/sau agresiune a unui stat împotriva unuia sau altor state. De aceea, considerăm că problematica puterii trebuie analizată şi prin prisma acestor forme de obiectivare (internă şi internaţională) ale acesteia cum sunt războiul şi conflictele militare, acestea căzând în cea mai mare măsură, atât ca formă cât şi conţinut, sub incidenţa puterii politice şi, mai ales, a ideologiei acesteia.

Problematica războiului este revendicată de mai multe discipline. Ea are un caracter pluridisciplinar, dar şi disciplinar, devenind obiectul de studiu al unei ştiinţe despre război-polemologia. Ca fenomen militar, politic, social, psihologic şi socio-cultural problema războiului a stat în centrul preocupărilor ştiinţelor militare, sociologiei militare, politologiei şi psihologiei militare. Războiul antrenează pe lângă tehnica militară, resurse şi potenţial uman, iar ca principală acţiune militară implică un anumit mod de organizare pe fondul unor determinări economice, politice, ştiinţifice şi socio-culturale. Războiul are la bază, pe lângă un anumit potenţial militar pus în valoare şi o anumită strategie politică şi militară fiind, aşa cum îl definea Clausewitz, o continuare a politicii prin alte mijloace. Desigur atenţia noastră în acest capitol va fi mai mult concentrată asupra determinărilor şi aspectelor sociologice. Nu putem însă să realizăm o analiză completă şi pertinentă în afara intercondiţionărilor mai sus amintite.

Definiţii ale războiului:

În „Dicţionarul politic” războiul este definit ca luptă armată, organizată între anumite grupuri, clase sociale, în special între diferite state, pentru realizarea unor interese social-economice şi politice. Este privit ca un fenomen social complex şi contradictoriu fiind o continuare, cu mijloace violente, a politicii pe acre statele respective au desfăşurat-o înainte de izbucnirea conflictului.

În Mica enciclopedie de politologie războiul este prezentat ca a fi un fenomen social complex, în cursul căruia se manifestă în modul cel mai ascuţit, prin intermediul forţei, la violenţei armate, relaţiile conflictuale dintre grupuri mari de oameni (clase, popoare, naţiuni, state, grupuri de state), organizate din punct de vedere politic şi militar, care urmăresc atingerea anumitor scopuri politice, economice, ideologice incompatibile. Este interpretat, de asemenea, ca instrument şi prelungire a politicii externe a statelor şi-n ultimă instanţă instrument şi prelungire a politicii lor interne.

În „Dicţionarul de sociologie”, războiul este definit ca fiind un tip de interacţiune socială între două sau mai multe comunităţi, desfăşurat în forma unui conflict violent, de regulă armat, şi în baza unor norme strict determinate, recunoscându-se caracterul social al războiului, acesta fiind un fenomen social ce are la baza desfăşurării sale anumite norme militare, juridice, politice şi chiar psihologice.

În „Dicţionarul de filosofie” este definit ca a fi conflictul armat, deschis între două sau mai multe state sau grupări de state, sau între grupări sociale ale aceluiaşi stat (războiul civil).

Un punct de vedere interesant asupra războiului este regăsit şi în Dicţionarul de sociologie La Rousse, unde Jean Baechler defineşte războiul ca a fi un conflict violent între diverse forme de organizare politică şi prin natura sa un asemenea fenomen este o manifestare de violenţă fizică. Acelaşi autor conchide că războiul este în realitate o formă de conflict, însă un conflict care are însă întotdeauna un scop, atribuindu-i din acest punct de vedere războiului trei scopuri:

1. prădarea „stocurilor” altora;

2. cucerirea statelor vecine şi încorporarea lor în organizarea politică proprie;

3. gloria.

Din definiţiile date rezultă următoarele note comune ale războiului:

a) este un fenomen social complex ce presupune anumite raporturi-interacţiuni; implică violenţa pe baza de conflict armat;

b)antrenează în mod contradictoriu şi conflictual mai multe grupuri, state, grupări de state, şi o divergenţă de interese politice, economice, sociale, responsabilitatea oricărui război sau conflict revenind puterii politice, iar celei militare în condiţiile dictaturii militare;

c) scopul oricărui război este distrugerea şi ruperea unor noi teritorii ce aparţin altor ţări sau revizuirea fostelor teritorii-graniţe.

Războiul este definit şi în alte moduri. Spre exemplu, Dimitrie Gusti, în lucrarea „Sociologia războiului", îl defineşte ca a fi produsul simultan al unor nenumărate forţe materiale, intelectuale şi economice, deci mai mult decât numai o simplă chestiune de strategie, aprovizionare, armament, întrucât se rezumă o întreagă epocă istorică: toată ştiinţa, toată economia, toată cultura, toată tehnica unui timp. De alţi autori, războiul este definit ca a fi un fenomen socio-uman, provocator de crize sociale, indiferent dacă are un scop de apărare sau de agresiune; rămâne un fenomen social în care sunt implicate valori şi antivalori, un fenomen care, chiar dacă nu are întotdeauna întemeierea raţională, se desfăşoară, în mod paradoxal, pe baze raţionale.

Războiul nu este nici pe departe un fenomen instinctiv, pornit din „simţul agresivităţii" umane, cum îl etichetează unii, ci un mod specific prin care oamenii urmăresc realizarea unor scopuri de ordin economic, politic şi militar folosind, de regulă, mijloace militare. Ca fenomen social, războiul implică două categorii de valori: valori scop şi valori mijloace, aceasta în funcţie de tipologia stabilită, care într-o manieră dihotomică poate fi de agresiune şi de apărare. Pentru războiul de agresiune, valorile scop sunt cele de ocupare şi de dominare, iar pentru ultimul tip amintit valorile scop sunt cele de apărare şi conservare a teritoriului naţional, libertatea, independenţa şi suveranitatea patriei. Războiul antiterorist poate fi considerat ca a fi un război de apărare, pe când acţiunile teroriste un război de agresiune, valorile scop fiind cele amintite şi, mai ales, de inducere a terorii şi a nesiguranţei.

Valorile scop implică în mod necesar şi valorile mijloc, care devin complementare celei dintâi. Fără valorile mijloc (capacitatea de apărare şi forţa combativă a trupelor), valorile scop nici nu ar putea fiinţa. Astfel, valorile mijloc se configurează şi se materializează în realizările valorice în raport cu fizionomia valorilor scop. Ne dezvoltăm potenţialul militar – tehnica de luptă şi resursele umane şi materiale (puterea militară într-un cuvânt), funcţie de scopul urmărit şi de interesele puterii politice.

Putem conchide că, din perspectiva dedublării axiologice, războiul poate fi definit ca un „joc", dintre cele doua variabile valori, ambele intercondiţionându-se şi completându-se reciproc. În ultimă instanţă, războiul este un act de violenţă destinat distrugerii şi constrângerii adversarului de a se supune voinţei învingătorului.

Tot pe acest fond de violenţă este definit războiul şi de către Boguslawski: „lupta dusă de o grupare determinată de oameni ,triburi, naţiuni, popoare sau state împotriva unei grupări identice sau similare". Sau mai explicit: „Războiul este starea de luptă violentă rezultând între două sau mai multe grupări de fiinţe, aparţinând aceleiaşi specii, din dorinţa sau din voinţa lor", definiţie dată de Lagorgette. În sfârşit, cu o noutate mai mult psihologică, Quincy Wright defineşte războiul „ca un conflict simultan al forţelor armate, al sentimentelor populare, al dogmelor juridice şi a culturilor naţionale".

În virtutea unei asemenea definiţii putem localiza – delimita şi războiul terorist ca a fi un război ce are drept cauze şi anumite resentimente naţionale şi, mai ales, etnice ca urmare a unor posibile dezechilibrări şi instabilităţi în plan etnic şi, după cum am văzut, religios. La fel şi războiul antiterorist, ca replică şi provocare a acţiunilor teroriste asupra căreia vom mai reveni.

Cea mai simplă definiţie dată războiului este cea a lui Gaston Bouthul: „războiul este o luptă armată şi sângeroasă între grupuri organizate", alături de ceea a lui Clausewitz, după care războiul este perceput ca o „continuare a politicii de pace cu alte mijloace". Există şi alte puncte de vedere asupra războiului pe care le vom prezenta pe parcursul analizei.

7.1.1. Doctrine teologice

Orientări şi interpretări teologice se regăsesc în toate marile cărți şi doctrine religioase: în Vechiul Testament, în Coran şi ulterior, în teologia creştină. Se ştie că în preistorie există printre atâtea zeități şi un zeu al războiului descendent din Zeii Olimpului (Vulcan, Junona, Mercur, Ceres).

Aşa cum vom vedea şi asupra perspectivei teologice asupra războiului există mai multe opinii. Ba mai mult, în unele societăți primitive ca şi multe societăți contemporane starea de război este percepută ca a fi o stare normală sau, mai grav, ca o legea istoriei şi este însoțită în general de pruncucidere, canibalism şi alte manifestări violente. Preluând modelul zeilor fidjieniți (Insulele Fiji) se consideră că este firesc să ucizi pentru a mânca deoarece şi zeii acelei cosmogonii sălbatice se ucid între ei, iar acei care nu-şi ucid duşmanii sunt priviți cu cel mai mare dispreț. Boşimanii, ugandezii, beduinii (arabii ucid cu o voluptate maximă şi consideră că cea mai mare dezonoare este să mori altfel decât cu arma în mână). La alte popoare sentimentul afectiv lipseşte cu desăvârşire, la fel şi spiritul şi sentimentul libertății, acestea fiind convertite mai mult într-un spirit războinic, iar statutul lor social fiind pur militar.

După cum am mai arătat, pentru Coran propagarea cu ajutorul armelor a islamismului este o datorie sacră religioasă, la fel şi apărarea valorilor islamului. Războiul devine astfel o mistică, un ideal, o poruncă divină. Paradisul lui Mahomed este rezervat numai războinicilor morți în luptă, a celor plini de glorie cum s-ar fi exprimat Aristotel. O formă specifică acestui război este Jihad-ul asupra căruia am mai făcut referință.

Elemente de factură polemologică găsim şi în teologia creştină. Creştinismul, mai ales în faza primitivă, a avut o atitudine profund antirăzboinică: l-a blestemat şi respins categoric. Reprezentanții Patristicii (Origene, Ambrozie şi alți părinți ai creştinismului primitiv resping categoric întrebuințarea violenței). Preceptul Decalogului, „să nu ucizi", devine un principiu care statuează relațiile interumane. Ulterior însă Sfântul Augustin dezvoltă o teorie a justiției divine (Theodiceea - termen atribuit lui Leibnitz care provine din limba greacă – Theo - Dumnezeu şi dike - justiție, deci o doctrină filosofică religioasă), care justifică războiul în măsura în care este expresia voinței divine: „dacă divinitatea, printr-o prescripție specială, porunceşte să se ucidă, omuciderea devine o virtute", idee regăsită şi la alți gânditori.

În plan teologic regăsim chiar teorii bine articulate despre război. Sfântul Tome sau Toma D'Aquino cum mai este numit, găseşte justificările – argumentele care fac ca războiul – activitatea războinicilor să fie acceptată de divinitate. Acestea ar fi:

a) autoritatea suveranului;
b) cauza justă a războiului;
c) intenția dreaptă.

Astfel, Sfântul Bernard se face apărătorul războiului sfânt, Cruciadele punându-se în slujba credințelor religioase şi justificându-se prin prisma acestor argumente de factură teologală. Războiul purtat împotriva păgânilor şi a celor care atentau la lucrurile sfinte era perceput şi justificat de către divinitate, era o judecată dreaptă şi admirabilă a divinității.

O religie mai „războinică" este islamismul, aici religia fiind o principală putere şi, totodată, o parte componentă a statului. Însăşi scopul acestei religii, mai mult sau mai puțin declarat, este de a cuceri prin prisma doctrinei sale religioase (vom reveni asupra acestei problematici într-un alt capitol al lucrării).

Un mod interesant de analiză şi interpretare a cauzelor războiului prin prisma teologiei îl regăsim la gânditorul român D. Drăghicescu într-o lucrare de referință (din păcate puțin valorificată şi pusă în circuitul ştiințific) „La nouvelle cité de Dieu". Acesta explică războiul prin cauze de natură psihologică în coroborare cu anumite elemente teologale, în primul rând cu tendințele de secularizare ale bisericii şi religiei. Dezvoltarea egoismului şi a instinctelor gregare, în corespondență cu scepticismul total în afara credinței religioase îl apropie tot mai mult pe om de animalitate- Astfel, legea naturală a selecției şi lupta înverşunată pentru supraviețuire şi mai ales expansiunea şi dominarea celor slabi de către cei puternici a devenit crezul căruia se închină aceştia din urmă în numele unei pretinse credințe şi „justiții infinite" şi a unui sacrificiu pentru libertate. Zeul în fața căruia se închină aceştia este zeul războiului, lumea fiind cuprinsă de o asemenea

maladie (mai ales în prezent) pe care am denumi-o polemolită („polemos" în limba greacă însemnând război). Astfel, războiul este perceput ca un abces imens în care s-au adunat toate toxinele scepticismului înainte de a fi eliminate, în care cu necesitate trebuie să „spargă" şi să se purifice de acest rău acumulat. Eliberat de credinţă şi de Dumnezeu, omul prin intermediul liberului arbitru se eliberează progresiv de toate restricţiile morale, de toate obligaţiile de dreptate şi de bunătate, fiind cuprins de egoism şi trebuinţe de natură materială şi senzuală, pe prim plan stând plăcerile şi satisfacţiile materiale – trupeşti şi nu cele spirituale – ideale. Acolo unde Dumnezeu şi îndemnurile sale nu au mai ajuns la om a fost întunecată şi raţiunea, cea care mai putea să reţină – restrângă asemenea porniri şi sentimente primitive.

Războiul, afirma Drăghicescu, apare astfel ca o consecinţă directă a zdruncinării credinţei creştine, cauză în acelaşi timp operă a Renaşterii şi Reformei. Semnificative sunt în acest sens războaiele purtate de Ludovic al XIV-lea, Napoleon şi ulterior cele două războaie mondiale, printre alte cauze ale acestora fiind şi cele de ordin spiritual, spiritul libertin şi liberul arbitru în dauna credinţei şi dogmelor religioase împotriva cărora a reacţionat gânditorul francez B. Pascal şi nu numai. Slăbirea credinţei a eliberat raţiunea (uneori a şi întunecat-o), care prin Fr. Bacon, G. Galilei şi R. Descartes a dat avânt filosofiei şi ştiinţei – politivismului care de cele mai multe ori s-au situat într-o poziţie antinomică cu teologia şi religia. Setea de distracţie şi putere înăbuşite de religie (în mod deosebit în budism şi creştinism) este satisfăcută prin slăbirea credinţelor şi tendinţelor de secularizare ale acesteia, pe prim plan stând raţiunea şi nu dogma sau credinţa. Astfel, conştiinţa religioasă a fost eclipsată de raţiune (acea târfă a Diavolului cum o denumea Luther), aceasta contribuind în mare parte la ruinarea sufletului, a credinţei în mod deosebit, pentru că aşa cum afirma Rabelais ştiinţa fără conştiinţă însemnând ruina sufletului şi am spune noi şi a credinţei. Secularizarea bisericii şi credinţei religioase şi transferarea din metafizic în real prin ignoranţa religiei şi promovarea teismului renascentist s-a soldat cu multe conflicte şi războaie, la fel ca şi atunci când a fost supraestimată o anumită religie în raport cu alta (în prezent fiind elocvent conflictul dintre creştinism şi islamism). Faţă de o asemenea situaţie un gânditor francez, Benoit XV prognostica în timpul primului război mondial că „Dumnezeu permite că naţiunile care-şi plasează toate gândurile în lucrurile pământeşti se pedepsesc unele pe altele prin măceluri reciproce, pentru dispreţul şi neglijenţa cu care l-au tratat". Un pronostic dat la începutul secolului al XX-lea, care în prezent (începutul mileniului III) este validat de realitate pe deplin.

Acelaşi gânditor român ne avertizează că depăşirea unor limite ale ştiinţei şi cunoaşterii poate avea un efect negativ cât timp sunt scăpate de sub controlul ştiinţei şi moralei. Umanitatea nu trebuie să dobândească prin ştiinţa sa o putere atât de formidabilă, susţinea Drăghicescu, înainte de a fi realizat alte idealuri de natură morală, atât timp cât spiritul de justiţie şi fraternitate – solidaritate nu se va dezvolta şi ca atare va dăinui egoismul naţional şi individual. În sens invers, progresele ştiinţei nu vor face decât să multiplice instrumentele războiului, fără religie şi credinţă lumea fiind scăpată de sub control, iar moralitatea este într-o continuă scădere sau limitare. Fără credinţă viaţa pe pământ are un singur scop: plăcerea şi evitarea durerilor, căutarea bucuriilor omeneşti pământeşti. Mitul de care este călăuzit un asemenea individ şi umanitatea în ansamblul ei este interesul şi puterea, de unde pornirile şi impulsurile expansioniste şi de dominare a puterii. Un caz concret l-au reprezentat cruciadele care, sub pretext religios, nu au fost altceva decât adevărate războaie de expansiune şi dominare.

Războaiele, ca replică a slăbirii credinţei şi ignoranţei acesteia sunt percepute ca o pedeapsă a lui Dumnezeu faţă de oameni şi naţiuni. Astfel, gânditorul român la care facem trimiteri delimitează trei tipuri – forme ale acestora: războaiele dintre naţiuni; războaie între clase şi războaiele între rase.

Rezultă de aici şi din alte opinii prin intermediul cărora sunt susţinute argumentele teologale sub raportul cauzalităţii războiului, că acesta ar avea o cauzalitate imanentă, divină şi, ca atare, orice împotrivire şi voinţă umană ar fi supuse eşecului în măsura în care omul se distanţează de Dumnezeu şi puterea divină. Asupra unor aspecte legate de rolul religiei în istorie şi organizarea societăţii vom mai reveni când vom analiza prin paradigma teologică puterea religioasă propriu-zisă.

Interpretările teologale asupra războiului sunt diverse şi complexe, de la o religie la alta. Într-o lucrare de referinţă „Omul şi sacrul", se realizează o analiză detaliată a „valenţelor" războinicului

în plan sacru şi uman. În mod paradoxal războiul este privit ca o sărbătoare, grandoare umană, paroxism al societății moderne, culminând cu afirmații de genul instinctele prea lung reprimate de societate şi de legile ei devin lucru sfânt şi noțiune supremă. Omul în timpul războiului este o făptură cu rezonanță religioasă. În acelaşi timp, războiul este perceput ca jalon al duratei, ca forță de regenerare a națiunilor. Pe fondul acestor funcții şi determinări este realizată o adevărată mistică a războiului, ceea ce, în ultimă instanță, nu este decât o mistificare apărată de argumentul şi veşmântul religios şi transpusă într-un plan mitologic. Nu este decât o mistică şi mistificare a iraționalului şi forței, a morții şi durerii ce le-a cunoscut omenirea de la începuturile existenței sale. Multe mituri religioase şi nereligioase au fost fundamentate pe această mistică a războiului, prin intermediul cărora în fond nu se urmăreau decât preluarea, consolidarea şi extinderea puterii.

7.1.2. Doctrine filosofice

Aşa cum am mai arătat, preocupări şi interpretări asupra războiului au existat încă din cele mai vechi timpuri şi în diverse domenii spirituale. Se subînțelegea că filosofiei nu putea să-i scape un fenomen social-uman şi politic atât de important, asupra căruia a insistat şi şi-a concentrat atenția în mod deosebit filosofia politică.

Dacă este să ne referim la filosofii greci, problematica războiului are profunde influențe teologale în interpretare. Cei mai mulți filosofi îl consideră ca aparținând ordinii divine. Pentru Heraclit războiul este instrumentul acestei ordini deoarece departajează şi clasifică oamenii şi chiar zeii. Într-un limbaj modern am spune că războiul este factorul care conduce la o anumită structură şi stratificare socială el face: din unii zei, iar din alții sclavi sau oameni liberi.

Fără a-i face apologia, chiar condamnând uneori războiul, Platon şi Aristotel îi admit legitimitatea, atât sub aspect ofensiv cât şi defensiv. Războiul devine principal instrument de apărare al cetății şi cetățenilor, cetatea fiind înainte de toate un organism defensiv şi o fortăreață colectivă. Un punct de vedere interesant asupra psihologiei şi filosofiei războiului îl întâlnim la Aristotel în „Etica Nicomahică”. Aici analizează problema morții şi a sacrificiului- a celui neînfricat în fața unei morți aducătoare de glorie, în fața unor pericole în care moartea este iminentă. Războiul creează astfel de situații unde sacrificiul vieții devine absolut necesar, se realizează în masă fără a se aştepta onoruri drept recompensă. Creează situațiile uciderii în masă, unde uciderea devine în mod paradoxal o autentică valoare care în timp de pace nu numai că nu se manifestă în masă, dar este şi lipsită de obiect şi de sens. Cea mai elementară regulă, poruncă-să nu ucizi- pe timp de război devine un imperativ major nevalidat. În timpul războiului imperativul uciderii este formulat în mod instituționalizat de către stat şi autoritatea statului, ca putere, sau chiar de către biserică, binecunoscute fiind cruciadele, unde sub pretext religios au fost curmate sute de mii de vieți omeneşti, prin care urmărindu-se în fapt expansiunea teritorială şi convertirea ocupanților la religia cuceritorilor.

Filosofia chineză este singura care s-a pronunțat constant pentru a nu glorifica războiul. Confucius afirma: „Un general într-adevăr mare, nu iubeşte războiul: el nu este nici răzbunător şi nici pasionat”. Cu alte cuvinte războiul nu trebuie să devină nici o obişnuință nici o pasiune. El devine necesar în apărare şi nu ca mijloc agresiv şi cotropitor. Nici asupra soldaților nu era promovată o percepție pozitivă: în ierarhia tradițională militarul de rând era situat la nivelul cel mai de jos înaintea tâlharului. Desigur astăzi există o altă percepție asupra războiului, acesta devenind un titlu de glorie şi mijloc de preluare şi extindere a puterii, iar disprețul lor față de valorile războinice a fost convertit în convingeri privind superioritatea lor asupra civilizațiilor şi față de alții. Întotdeauna un stat puternic a promovat o filosofie pozitivă față de război, justificându-i rolul şi necesitatea sa obiectivă. Un asemenea imperativ şi o asemenea percepție este regăsită şi în cadrul războaielor contemporane, în mod deosebit în cel terorist şi cel antiterorist.

Nu putem depăşi orientările filosofice chineze asupra războiului fără a face o scurtă inventariere asupra concepției lui Sun Tzî despre război. Este binecunoscută lucrarea „Arta războiului”, unde este concentrată întreaga concepție despre război. Încă de la început, în primul capitol „Evaluarea”, autorul defineşte importanța războiului: „Războiul este o problemă de importanță vitală pentru stat, domeniul vieții şi al morții, calea spre supraviețuire sau spre nimicire”. Sun Tzî s-a dovedit nu numai un mare teoretician al războiului, ci şi un mare strateg militar,

aducând o contribuție deosebită în arta conducerii războaielor: „…cel mai important război este să ataci în strategia inamicului, să-i anihilezi intențiile… ”, „cel mai bine este să-i destrami alianțele”, iar în ultimă instanță „cel mai bine este să-i ataci armata”. Nu vom insista asupra conținutului cărții citate, ci vom face observația că orice militar şi politician trebuie să stăpânească această carte ca pe un principal instrument de inițiere în arta războiului, întrucât multe puncte de vedere au valoare şi în prezent. Cei care dețin puterea trebuie să fie inițiați în politică (şi mai ales în polemologie şi irenologie), întrucât politica polemologică este o formă de continuare a politicii irenologice obiectivată prin alte mijloace şi, mai ales, prin forță şi nu prin convingere. Pe lângă competența şi erudiția autorului, cartea oferă informații şi deschide orizonturi analitice de profundă esență sociologică. Cum ar fi raportul dintre: război şi religie, politica statului şi război, moralul poporului şi armată (strategie şi tactică), comandanți-combatanți, factorul psihic şi cel tactic militar.

O contribuție deosebită asupra războiului (mai ales din punct de vedere tactic şi strategic) o aduce şi N. Machiavelli în lucrarea de referință „Arta războiului”, în care se găsesc aşa cum se poate deduce multe „sfaturi” legate de ducerea războiului monarhului făcând referință directă asupra războaielor de cucerire care implică un anumit meşteşug şi chiar o anumită viclenie în vederea învingerii adversarului şi a cotropirii teritoriilor. Contribuția lui Machiavelli asupra războiului se resimte şi din perspectivă teoretică – juridică, aşa că vom reveni asupra sa.

Filosofia modernă adânceşte cu mult mai mult dimensiunile teoretice-analitice ale războiului. Chiar şi cel mai antirăzboinic filosof, cel care prin principiul „imperativelor categorice”. I. Kant promova pacea eternă şi armonia dintre indivizi, şi găseşte războiului oarecare justificare, mai ales în plan abstract. El este cel care propune să se supună decizia de război sau de pace aprobării deciziei fiecărui cetățean, arătând că ideea unei păci perpetue conține toate contradicțiile proprii noțiunii de eternitate. În „Proiect al păcii eterne” conchide: „Pacea eternă este irealizabilă, dar ea poate fi definit de mult apropiată”. Puncte de vedere contradictorii în conținutul şi formele lor de manifestare. Raportul putere – politică este regăsit şi în cadrul filosofiei clasice germane (după cum am anticipat).

Spre deosebire de Kant, care este un apologet al păcii, Hegel este considerat un apologet cinic al violenței şi războiului, apărând caracterul „civilizator” al violenței. Prin violență, consideră Hegel, statul realizează cea mai înaltă conştiință a sa. Din acest punct de vedere Napoleon devine pentru Hegel „spiritul universal călare”. Explicațiile profund filosofice şi interpretările asupra războiului, ca un rău necesar ce va înceta odată cu realizarea spiritului absolut, desemnează oricum condamnarea istorică, fiind absolvent de o asemenea condamnare. Hegel recunoaşte necesitatea războiului, fără însă să-l aprobe în fapt.

O filosofie a războiului (mai degrabă o teosofie), devenită aproape clasică, o întâlnim însă la Josef de Maistre (1753-1821), scriitor şi filosof francez al acestei perioade. Esența doctrinei sale este total antiumană şi antisocială, dar justificat divin şi de o profundă esență elitistă: „… fructele veritabile ale națiunii umane, artele, ştiințele, marile acțiuni, concepțiile înaintate, virtuțile bărbăteşti depind mai ales de starea de război (…) S-ar spune că sângele fertilizează această plantă numită geniu”. Continuând ideile sale în justificarea divină a războiului, Maistre conchide: „Războiul este deci divin prin el însuşi deoarece este o lege a lumii… în nici o altă parte, mâna divinității nu se face mai mult simțită de om”. Evident, valoarea supremă recunoscută este virtutea şi gloria militară.

Războiul este elogiat şi de alți gânditori. Printre aceştia îl amintim pe Friedrich Nietzsche. Ideile sale sunt însă destul de confuze şi controversate: „Trebuie să iubiți pacea, ca mijloc al unor noi războaie, iar pacea cea mai scurtă mai mult decât pe cea mai lungă”. El justifică şi suferințele provocate de război, acestea par a fi o şcoală excelentă pentru călirea psihică a individului. El cere ca războiul să fie fără milă şi îndurare, propovăduind excesiva intoleranță specifică concepției militariste germane. Războiul, vitejia, cruzimea, îndrăzneala, viclenia şi forța sunt percepute de gânditorul german ca fiind singurele virtuți de umanitate care sunt cultivate şi întreținute de război. Propovăduind rolul instinctului şi al forței, Nietzsche cere să se revină la război, la promovarea iraționalului în raport cu raționalul deoarece „instinctul îl împinge pe om la tot ceea ce îl intensifică viața”, războiul realizând mai mult decât dragoste față de aproapele tău, teză promovată de creştinism.

Au existat şi orientări şi concepţii filosofice care au condamnat războiul, aceştia făcând parte din curentul negativist, printre ei regăsindu-se Erasmus Desiderius Roterdamus, Francois Rabelais, Voltaire şi alţi filosofi francezi din secolul XVIII. Asemenea orientări şi curente au stat la baza filosofiei politice şi a ştiinţei despre război care este polemologia.

7.1.3. Doctrine morale şi juridice

Problematica războiului devine ab initio obiect al dreptului şi al ştiinţelor juridice. Astfel, caracterul justiţiar sau nejustiţiar (de a fi drept sau nedrept) al războiului este definit şi delimitat de ştiinţa dreptului. Se desprind şi din această perspectivă mai multe etape şi doctrine legate de această problematică. Întâlnim un drept specific care justifică războiul şi dreptul de a cuceri şi masacra la antichitatea romană, un drept biblic al războiului precum şi alte prescripţii şi norme ale războiului. Se subînţelege că dreptul biblic este mai concesiv faţă de dreptul roman sau, cum am văzut, orientările filosofice chineze. Războiul - în concepţie teologală biblică -trebuie să înceapă printr-o încercare de împăcare care are mai curând un ultimatum şi care comportă chiar anumite clauze religioase minime. Iată ce se scrie în Deutermom capitolul XX, versetul 10: „Nu se poate ataca un inamic oarecare înainte de a-l invita la tratative pentru stabilirea păcii”. Biblia presupune, de asemenea, motivaţie în desfăşurarea războiului. În caz că se jefuieşte ca urmare a războiului, este interzis să se omoare vreo femeie sau vreun copil, „iar dacă condiţiile de pace sunt acceptate, nici un duşman nu poate fi ucis”, poziţii şi atitudini reglementate şi de dreptul internaţional contemporan şi, mai ales, de drepturile omului şi ale umanităţii.

Un rol deosebit în instrumentarea doctrinară şi practica a războiului a avut-o Machiavelli, scriind o lucrare de referinţă, „Arta războiului”. Părinte al politologiei şi polemologiei de mai târziu, el are o concepţie originală asupra acestui fenomen social-politic, fiind binecunoscută teza sa asupra războiului: „Orice război este drept în măsura în care este necesar, ţara trebuind apărată prin orice mijloace, fie în mod josnic, fie în mod glorios”. De aici binecunoscutul principiu machiavelic: scopul scuză mijloacele, războiul fiind lipsit de legi şi scrupule de ordin moral. În acest sens Machiavelli arată în lucrarea sa de referinţă „Principele” că interesul unui principe îl obligă adeseori să încalce legile umanităţii, ale carităţii şi ale religiei, în mod deosebit şi imperativul categoric kantian.

Aşa cum am arătat, Machiavelli este departe de a fi un moralist şi etician în ceea ce priveşte analiza politicii şi, cu atât mai mult, războiului.

7.1.4. Doctrine militare ale războiului

Aşa cum am arătat, războiul devine subiectul de analiză al unei discipline specializate – a polemologiei, termen derivat din etinomul grec „polemos” care înseamnă război şi logos – tratat sau ştiinţă, ceea ce semnifică ştiinţa războiului. De aceea sociologia, psihologia, dreptul şi alte ştiinţe contribuie în explicarea cauzelor şi formelor şi mai puţin în explicarea conţinutului şi mecanismului său propriu. Termenul este introdus pentru prima oară în anul 1946 de Gaston Bouthoul în lucrarea „Cent millions de morts”. Tot el este autorul unei lucrări de referinţă asupra războiului, intitulată semnificativ „Războiul”, lucrare tradusă şi în limba română, alături de altă lucrare de referinţă a polemologiei, a lui Karl von Clausewitz, „Despre război” (Der Rassenkampf), apărută în anul 1883. Vom insista mai mult asupra concepţiilor acestui principal teoretician al războiului, cu atât mai mult cu cât multe puncte de vedere şi teze au profunde nuanţări sociologice, mai ales de sociologie militară şi politică.

Clausewitz concepe algoritmul elaborării sistemului său teoretic prin elaborarea mai multor etape pe care le parcurge pregătirea şi desfăşurarea războiului.

În *prima etapă* el formulează un suport abstract pe care îl supune unei analize minuţioase, izolând fenomenul de ansamblu al vieţii sociale şi de toţi factori exteriori. Războiul este – apare mai bine zis – un act de violenţă destinat să constrângă pe adversar şi să-l supună voinţei învingătorului. De aici concluzia care se impune puterii şi acţiunii acesteia prin intermediul forţei militare şi a raportului acesteia cu puterea, problematică pe care o vom analiza într-un alt capitol al lucrării. Datorită acţiunii reciproce a forţelor, tendinţa sa naturală este ascensiunea spre extrem, ridicarea continuă a gradului de violenţă, iar legea supremă este nimicirea adversarului. În această primă

etapă este elaborat conceptul de război absolut, un concept abstract ce poartă semnificaţia unui avertisment pentru ceea ce poartă semnificaţia fenomenul război. Fiind un concept abstract, se face abstracţie de spaţiu şi timp, de politică şi de alţi factori ce intervin în războiul real.

În cea de-a *doua etapă* a modului de elaborare a conceptului, conceptul abstract este confruntat cu realitatea, cu războaiele reale dintre state. Se introduc acum variabile cum ar fi: spaţiul, timpul, voinţa statului, interesele politice şi, mai ales, ale puterii politice, într-un cuvânt determinările şi efectele războiului.

El diferenţiază din acest punct de vedere războiul abstract de cel real. Clausewitz se întreabă de ce războiul real nu „ascultă", nu este o reproducere fidelă a războiului abstract, de ce intervin diferite limitări ale gradului de violenţă şi chiar încetarea ostilităţilor şi încheierea păcii. El ajunge la concluzia că factorul politic – puterea politică a unei ţări sau a unor alianţe, în opinia noastră – este acela care stabileşte scopul războiului. Războiul devine un instrument al politicii, fiind provocat numai de interesele şi relaţiile politice ale guvernelor, neputând fi niciodată rupt de acestea. Politica şi relaţiile politice ale guvernelor face din elementul atotputernic al războiului un simplu instrument. Războiul ţine deci de politică – puterea politică, în mod deosebit – şi va prelua caracteristicile ei, în primul rând caracteristicile puterii politice şi militare. Războiul va urma evoluţia politicii, binecunoscută fiind sintagma: „Războiul este o continuare a politicii prin alte mijloace".

Fiind un instrument al politicii, războiul trebuie în mod necesar să poarte caracterul acesteia, cu alte cuvinte trebuind să se măsoare – evalueze „cu măsura ei", de aceea conducerea războiului în limitele sale principale, este politica însăşi, care schimbă pacea cu războiul, dar care n-a încetat să gândească după propriile legi, specifice războiului.

Asupra manierei în care tratează relaţia dintre război şi politic sunt necesare unele observaţii. În primul rând faptul că Clausewitz percepe războiul nu numai ca un act politic, ci ca un adevărat instrument politic, o continuare a relaţiilor politice, o realizare a acestora cu alte mijloace. În această teză este surprins raportul dintre scop şi mijloc. Scopurile războiului, raţiunea declanşării sale şi conducerea sa supremă, de la început şi până la încetarea operaţiunilor militare, aparţin politicii- fiind act politic ce nu se identifică cu mijloacele. Mijlocul pe care îl foloseşte politica în război este militar - forţa militară: întrebuinţarea armamentului şi tehnicii de luptă. Se pune întrebarea în ce termeni reali se află războiul cu politica ? Este logică afirmaţia făcută de Clausewitz ? Avem suficiente rezerve în delimitarea tranşantă între scop şi mijloc: scopurile nu sunt disociate mijloacelor şi nici invers, dar nici nu pot fi substituite, adică războiul ca mijloc de a fi continuarea unei politici, ca scop. Războiul constituie o parte a unui întreg, care este politica, sau altfel spus, războiul ar trebui condus de oameni politici prin mijloace militare, ceea ce doar parţial este adevărat. Războiul este o manifestare a politicii şi nu un mijloc sau instrument al acestuia, neputând fi separat de politică decât în mod artificial şi abstract. Este adevărat că foloseşte alte mijloace, cele militare. Dar acest adevăr faptic poate fi interpretat ca o convertire manifestă a puterii în forţă şi nu a scopului în mijloc.

7.1.5. Orientarea psihanalitică asupra războiului

Fenomenul războiului nu scapă analizei psihanalizei, existând din acest punct de vedere numeroase temeri care-i justifică existenţa. Explicaţia dată este mai mult de natură taxonomică-inductivă decât holistică-deductivă. Vom face în primul rând referinţă asupra părintelui psihanalizei, Sigmund Freud. În opoziţie cu dogmatica creştină, Freud este un justificator al violenţei şi agresivităţii, acestea având o determinare şi natură ancestrale. Omul este o fiinţă care include în structura sa o puternică înclinaţie spre agresivitate. Pentru om aproapele nu este numai un posibil auxiliar şi obiect sexual, ci şi un obiect care tentează spre agresiune. Omul este tentat să-şi satisfacă trebuinţa de agresiune pe seama aproapelui său, de a-i exploata munca fără a-l păgubi, de a-l folosi din punct de vedere sexual fără consimţământul său, de a-şi apropia bunurile sale, de a-l umili, de a-i provoca suferinţe, de a-l martiriza şi chiar de a-l ucide. Nu am putea spune că ceea ce afirma Freud nu este adevărat. Până însă a justifica existenţa războiului prin aceste înclinaţii şi determinări psihanalitice, mai există încă suficiente reţineri argumentative şi de legitimare. Războiul şi agresiunea sunt determinate şi de inversarea raportului dintre interesele colective şi pasiunile instinctuale, acestea din urmă fiind mai puternice decât primele - decât raţiunea în ultimă instanţă.

Ceea ce ar echilibra acest raport ar fi cultura şi procesele psihice-raţiunea în raport cu dimensiunea afectiv-emoţională şi chiar motivaţional-volitivă. La Freud întâlnim şi din această perspectivă o altă explicaţie paradoxală: cu cât cultura este mai avansată, cu atât este mai puternică neliniştea şi pasiunea iraţională de distrugere. Să înţelegem că epoca barbarilor - lipsită de cultură a fost o epocă a iubirii şi toleranţei ? Evident că nu, şi deci, şi raţionamentul lui Freud este fals. Mai repede frustrările, reprobările şi iubirea inhibată duce la intoleranţă şi agresivitate, şi nu surplusul cultural. Despre agresivitate s-a scris enorm din perspectivă psihologică şi nu vom mai insista în acest capitol.

Un exemplu concludent este atacul terorist instrumentat de oameni cu o cultură autarhică, de profundă factură religioasă fundamentalistă şi a căror propensiuni egoiste sunt evidente. Chiar liderul acestei organizaţii teroriste suferă de unele dereglări psihice şi energetice – ergice, analizele grafologice au evidenţiat faptul că Bin Laden are un libidou (predispoziţie şi energie sexuală) peste medie şi trebuie să descarce această energie, moment în care este cuprins de frenezie. Sub raport atitudinal şi comportamental devine nonconformist şi un individualist rebel, cu o tendinţă hedonistă spre stimulare. Este bântuit de angoasa morţii şi, pentru a scăpa de ea, este mânat să-i ucidă pe alţii, ca o măsură protectoare şi compensatorie. Trece astfel într-un plan justiţiar fiind cuprins de o asemenea idee şi de un asemenea sentiment al egalităţii şi justiţiei sociale, având din acest punct de vedere profunde accente paranoice religioase, la fel ca şi ceilalţi reformatori şi fondatori ai marilor religii. Similitudini structural-psihologice regăsim la toţi marii criminali şi terorişti, cum ar fi teroristul de faimă mondială Carlos, iar la noi anumite accente paranoice coroborate cu un anumit spirit justiţiar şi al subliminării unor capacităţi şi aptitudini de mare conducător le regăsim la Miron Cosma. Teroriştii sunt nişte psihopaţi cu grave tulburări psihice şi de comportament, agresiunea şi violenţa fiind numitorul lor comun. Dorinţa şi propensiunea spre satisfacerea instinctelor gregare – a celui sexual – şi energia de care dispun predispun asemenea indivizi spre asemenea manifestări comune cu delincvenţa şi pretinsele reforme în plan social şi ideologic.

7.1.6. Teorii sociologice despre război

Problematica şi analiza războiului cade în primul rând sub incidenţa sociologiei războiului. Însăşi integrarea explicaţiei problemelor războiului într-o teorie generală a socialului coincide în mare măsură cu naşterea sociologiei, aceasta descinzând din stări de criză, conflicte, intoleranţă, dezordine socială şi anomie.

7.1.6.1. Teorii optimiste

Reprezentanţii acestei teorii consideră că războaiele sunt produsul unei structuri sociale care într-un anumit moment va fi depăşită, iar cei pesimişti percep războaiele ca un fenomen etern de nedespărţit. Printre reprezentanţii de seamă ai primelor teorii îi amintim pe Saint Simon, Auguste Comte, Herbert Spencer şi Gabriel Tarde, nume de referinţă în sociologie şi psihologie.

Optimismul lor se manifestă deci în legătură cu depăşirea stadiilor civilizaţiei bazate pe război şi conflict armat. Saint Simon vede sfârşitul războiului prin industrie: „industria este inamicul războiului. Tot ce se câştigă ca valoare industrială se pierde ca valoare militară”. După autorul citat, starea de război sau pace depinde de industrie, regimul industrial fiind necesar să-l înlocuiască pe cel militar, substituindu-se acestuia.

Mergând mai departe cu judecata şi raţionamentul asupra războiului, A. Comte diferenţiază funcţional statul militar de statul industrial. După acesta, activitatea militară omenească nu ar avea decât două scopuri bine pronunţate: cucerirea sau acţiunea asupra naturii, adică producţia: „Orice societate care nu este organizată expres pentru un scop sau altul nu va fi decât o asociere nelegitimă şi fără autoritate. Scopul militar este al vechiului sistem, scopul industrial este al celui nou”.

A. Comte stabileşte, paralel cu legea celor trei stadii (teologic, metafizic şi ştiinţific) pe care le-a parcurs umanitatea, o lege a stadialităţii şi evoluţiei războiului, acesta cunoscând mai multe delimitări în evoluţia sa graduală:

1. războiul pentru el însuşi şi din necesitate (specific societăţii primitive);
2. subordonarea războiului industrialismului (specific societăţii moderne);
3. suprimarea războiului prin industrializare (specific societăţii postindustriale).

Desigur, asemenea anticipări nu sunt nici pe departe validate de realitate. Industria de vârf este pusă în slujba războiului, armata ca purtătoare a războiului valorificând cea mai sofisticată tehnologie în confruntările militare.

Deosebit de interesante puncte de vedere asupra războiului le regăsim la Herbert Spencer. El nu-i neagă nici contribuțiile aduse şi nici efectele negative. Prin război au fost exterminate popoarele barbare, s-au eliminat societățile slabe şi s-a ajuns la dispariția celor slabi din societățile puternice. Cu alte cuvinte, războiul este instrumentul-mijlocul cu ajutorul căruia este evidențiată justețea unei politici puse în slujba puterii. Prin război şi-au făcut intrarea toate civilizațiile noi şi se stabilesc sau se sancționează prioritățile care situează un anumit tip de societate. După un anumit grad de evoluție a societății el devine o sursă de regres deoarece „există tendința de a alege şi repune morții oamenii cei mai bine construiți şi robuşti şi a lăsa pentru reproducere indivizi infirmi fiziceşte". Sursele de regres nu sunt regăsite numai în plan fizic şi fiziologic. Ele se regăsesc în primul rând în plan economic, social, cultural şi psihologic. Despre alte puncte de vedere a lui Spencer despre război nu vom mai insista.

Mai puțin cunoscute sunt punctele de vedere a lui G. Tarde asupra războiului. Chiar dacă nu şi-a concentrat efortul intelectual asupra laturii acționale a sociologiei, Tarde are puncte de vedere originale asupra războiului. Fiind un negativist, acesta percepe războiul şi progresul nu ca pe un rezultat al luptei, al competiției, al disputei ci al ideilor valoroase, al adaptării şi nu al opoziției: „Progresul artei militare este rezultatul nu la bătăliilor, ci la invențiilor, în principal industriale, artistice sau de altă natură, pe care războiul nici nu le-a produs şi nici nu le-a furnizat, ci dimpotrivă le-a compromis adesea". De factură psihologică, psihologizantă, Tarde este un apologet al înțelegerii, al adaptării şi integrării sociale, şi nu al conflictelor şi războaielor ca surse ale progresului.

Tot pe aceeaşi poziție optimistă se situează şi teoriile marxiste despre război. În viziunea acestora, războiul îşi găseşte locul alături de celelalte procese sociale, şi este interpretat în legătură cu alte fenomene şi situații conflictuale. Este analizat în primul rând prin prisma determinărilor şi condiționărilor politice, sociale şi economice, recurgerea la forță şi violență fiind emergentă acestor determinări.

Dintre clasicii marxismului, o contribuție mai mare o are Fr. Engels, în binecunoscuta lucrare „Originea familiei, a proprietății private şi a statului", unde formulează o serie de teze fundamentale în legătură cu originea şi locul războiului în dezvoltarea societăților umane. În acelaşi timp Engels e evidențiat semnificația războiului pentru structura puterii politice, a relațiilor dintre diferitele grupuri sociale. Tot el desprinde specificitatea războiului ca fenomen social politic cu legi şi contradicții proprii. În esență marxismul (pe a cărui poziție se află şi Engels) explică războiul prin cauze de ordin economic, la originea conflictelor armate aflându-se antagonismele economice, şi deci războaiele vor dispărea atunci când vor dispărea premisele care fac posibilă apariția lor.

7.1.6.2 Teorii pesimiste

După cum se poate deduce, reprezentanții acestor doctrine nu cred în caracterul efemer al războaielor, făcându-le apologia. Aceştia sunt pesimişti în ceea ce priveşte dispariția războaielor şi nu a perpetuării lor pe scara evolutivă a umanității. În sprijinul menținerii războaielor se aduc argumente ştiințifice. Unul dintre aceşti apărători este R.S. Steinmetz. După opinia acestuia, războiul este procedeul principal de selecție colectivă, piatra de încercare a națiunilor (idei preluate de la Hegel).

Într-o manieră discriminatorie percepe războiul şi Isoulet. Dorind să dovedească că forța este sinonimă virtuții, acesta justifică războiul prin selecția naturală care o realizează: cei slabi, deci cei imorali sunt „măturați" prin război. De aici concluzia cinică conform căreia războiul este în mod necesar moral şi cu atât mai mult ar deține un caracter legic, fiind o lege a istoriei după cum au susținut conducătorii regimului fascist.

Atitudinile favorabile războiului ating culmea prin Gumplowitz, astfel că întreaga sa teorie nu este altceva decât un apel insistent la război. Este unul dintre cei mai înverşunați apologeți ai războiului, îndemnând şi promovând ura şi agresivitatea între indivizi şi grupuri, făcând, am putea spune, reclamă războiului. El pune pe seama războiului întreaga devenire istorică a umanității,

structura şi stratificarea socială, formele de organizare specifice unor anumite etape istorice. Se observă la aceşti apologeţi ai războiului influenţele darwiniste ale principiilor luptei pentru existenţă şi a selecţiei naturale.

Mai recent, asemenea opinii şi atitudini elogioase la adresa războiului regăsim la neodarwinişti, la neofascişti, în mod deosebit la Robert A. Nisbet, acesta din urmă considerând că funcţiile războiului au fost în istorie predominant pozitive concretizate în:

a) satisfacerea nevoii de comunicare şi a asigurare a interacţiunilor între culturi;
b) stimularea dezvoltării tehnicii, a ştiinţei şi a economiei;
c) standardizarea producţiei de armament;
d) contribuţii la dezvoltarea democraţiei (primele reforme democratice în antichitate – Atena – nu sunt altceva decât reforme militare, bine cunoscute fiind aşa-zisele democraţii militare).

Cât sâmbure de adevăr conţin aceste argumente şi justificări s-a dovedit de-a lungul istoriei. Chiar dacă stimulează tehnica de vârf, nici pe departe această justificare nu poate situa războiul într-un top al binefacerilor umanităţii.

Unul dintre gânditorii care a pus capăt limitării percepţiei şi interpretării războiului doar ca fenomen pur militar este Clausewitz, abordând războiul dintr-o perspectivă funcţională şi evidenţiind cât se poate de clar caracterul serial al acestuia, precum şi locul său în contextul evoluţiei societăţii. Totodată, el este printre primii care evidenţiază funcţia socială a războiului: „Războiul aparţine domeniului vieţii sociale, legăturilor dintre oameni. El este conflict social, o ciocnire între interesele particulare ale diferitelor grupuri sociale.” Mai nou, războiul ar fi expresia nemijlocită a unui conflict între civilizaţii şi culturi (filosofii şi mai ales religii) sau, mai grav, reflexul unor obiective disociate unor pretinse culturi şi civilizaţii ce servesc progresului social-uman.

Preocupările pentru cercetarea sociologică a războiului au continuat şi în secolul nostru. G. Simmel, întemeietorul şcolii formaliste din cadrul sociologiei germane, a căutat să analizeze războiul în cadrul unor forme generale ale fenomenelor conflictuale, în legătură cu alte manifestări ale comportamentului colectiv. În acest sens scrie lucrarea de referinţă „Soziologie des Konflicktes” - Sociologia conflictelor, unde analizează războiul ca o formă conflictuală.

De asemenea, opinii pertinente despre război regăsim şi la Jean Lagorgette, în studiul „Le role de la guerre. Étude de sociologie generale”, lucrare apărută în primii ani ai secolului XX, la fel ca şi cea citată a lui Simmel. Încercând să definească din punct de vedere sociologic războiul, el îi reţine caracterul de fenomen colectiv, îi stabileşte caracterul de funcţie şi îi atribuie proprietatea de a fi un scop în sine.

O contribuţie remarcabilă în analiza războiului, în sociologia românească, a adus-o, aşa cum am menţionat deja, Dimitrie Gusti, prin lucrarea de referinţă „Sociologia războiului”, unde arată că războiul trebuie analizat în totalitatea şi integralitatea sa şi în raport cu celelalte forme sociale şi politice din societate, implicit cu puterea politică.

7.1.6.3. Teorii sociologice despre război în perioada interbelică

Un progres semnificativ cunoaşte sociologia războiului şi evident preocupările teoretice despre război în perioada interbelică, când umanitatea deja trecuse printr-o mare catastrofă - primul război mondial. Unul din sociologii care a analizat la modul cel mai concret războiul este S.R. Steinmetz, în lucrarea „Sociologia războiului”. Ulterior, încep în S.U.A. (la Chicago) o serie de cercetări asupra cauzelor războiului, astfel, pe baza lor, în 1941, Quincy Wright a scris „A study of War” (Studiu despre război) lucrare devenită clasică, ca şi cea „Soldatul american” (lucrare scrisă în colectiv), după cel de-al doilea război mondial. Şi Wright plasează războiul în sfera conflictelor militare, definindu-l drept un conflict simultan al forţelor armate, al sentimentelor populare, al dogmelor şi al culturilor naţionale. Tot în anul 1941 publică şi T. Abel „American Sociological Review”, unde analizează locul elementelor raţionale în recurgerea la război. Există şi alte lucrări destinate problematicii sociologiei războiului, dar asupra lor nu vom mai insista.

7.1.6.4. Teorii despre război în perioada postbelică

Conturarea unei discipline ştiinţifice despre război, în speţă o sociologie a războiului are loc în cursul perioadei postbelice. Abia acum sociologia războiului devine o ramură a sociologiei, desprinzându-se de unele influenţe şi speculaţii filosofice şi etice. Sociologia devine tot mai mult orientată spre cercetările empirice, cu atât mai mult cu cât umanitatea se confruntase cu cei mai apocaliptici ani ai istoriei sale, ani în care cruzimile şi ororile războiului au fost fără precedent în istorie. Este analizat din ce în ce mai mult conflictul, agresivitatea, punându-se un mai mare accent pe determinările de ordin psihologic decât pe cele de factură sociologică. Sunt puse tot mai mult în valoare ideile altui mare teoretician la războiului, I. Gumplowicz, care interpretează războiul ca un fenomen natural, rezultat din acţiunea dreptului biologic al luptei pentru existenţă, şi un factor al socializării şi al naşterii sistemelor politice. În acest sens autorul citat chiar formula o lege sociologică a egoismului fiecărui grup şi a antagonismului său faţă de străini. În opoziţie cu aceste opinii despre război, Mark A. May, făcuse o critică severă teoriei instinctelor, explicând războiul prin rolul „învăţării sociale".

Un rol aparte în evoluţia postbelică a sociologiei războiului îl deţine şcoala polemologică, avându-l ca reprezentant de marcă pe Gaston Bouthoul, prin lucrarea devenită clasică „Războiul". El evidenţiază în primul rând funcţia socială a războiului. Totodată, Bouthoul consideră că fenomenele oferite anterior drept explicaţii ale războiului, sun doar cauze raţionale, în legătură cu care se declanşează sau culminează un proces de agresivitate cu baze sociologice mai profunde. Războiul ar constitui în opinia sa, a autorului citat, un mijloc pentru eliberarea unui exces de potenţial psihic şi demografic, pentru potolirea agresivităţii colective. Tot el afirma că războiul este un scop care deviază în mijloc, idee regăsită şi la Clausewitz într-o altă formă. Bouthoul, la fel ca şi alţi sociologi francezi, pune un mare accent asupra factorilor psihologici şi psihanalitici în explicarea războiului: decizia de război devenind după părerea sa tot mai mult o urmare a unor impulsuri obscure.

O altă direcţie de cercetare a războiului din perioada postbelică este legată de numele lui Lewis F. Richardson. Acesta este printre primii care a încercat să contureze fundamentul matematic la unei teorii sociologice a războiului, abordând pe baza unui bogat material istoric, factorii care determină recurgerea la violenţă armată, dinamica cursei înarmărilor, precum şi legile evoluţiei ostilităţilor. Este prima încercare de modelare matematică, de punere în ecuaţie a unor fapte şi fenomene specifice războiului.

Nu vom încheia acest succint discurs asupra teoriilor sociologice despre război, în speţă asupra sociologiei războiului, fără să facem şi câteva referiri asupra unor lucrări de referinţă de dată recentă, „Război şi antirăzboi", a autorilor americani, Alvin şi Heidi Tofller, carte în care, cum afirma fostul secretar general al N.A.T.O., Manfred Woerner, sunt cuprinse informaţii de mare autenticitate şi actualitate, realizând o pătrundere nealterată în corelaţia dintre economie şi război pe de o parte şi noţiuni intangibile ca morala şi cultura pe de altă parte. În analiza întreprinsă asupra războiului, autorii lucrării citate interpretează războiul ca fiind un conflict, „ciocnire" de civilizaţii, diferenţiindu-se de la un val la altul. Astfel, se desprinde războiul din primul val, specific civilizaţiei agrariene, cel de-al doilea val caracteristic erei industriale şi cel de-al treilea val, specific perioadei postindustriale, numit război „de nişă" făcându-se referire la războiul electronic şi nu la războiul sau chiar conflictul clasic. Războiul modern este purtat de „doctori-docenţi" fără rucsac, cum se exprimă autorii, este războiul elitelor şi nu războiul maselor. Este războiul ştiinţei şi nu al instinctelor primare, chiar dacă cultivă şi întreţine multe elemente de ordin psihologic. Aceste tipuri de războaie sunt mai mult purtate în spaţiu, ca războaie spaţiale (idee regăsită şi la Simion Mehedinţi care delimitează printre alte faze ale războiului faza atmosferică, corespondentă războiului spaţial), unde tehnica militară şi pregătirea deosebită a combatanţilor sunt factori determinanţi şi nu numărul efectivelor militare antrenate în conflict.

7.1.7. Perspectiva antropologist-istorică asupra războiului

Dintr-o perspectivă antropologist-istorică, pornind de la analiza datelor despre istoria societăţilor arhaice, un punct de vedere interesant asupra războiului îl aduce William G. Summer. El propune, ca bază pentru teoria sociologică a războiului, dihotomia - care va face o lungă carieră îndeosebi în sociologia americană - între in-grup („noi") şi out-grup („ei"), inerentă, după părerea

sa, organizării sociale. Conceptul de apartenenţă la un grup, în mod deosebit natura intereselor acestuia, implică gândirea – concomitentă – a nonapartenenţei la alte grupuri şi tratarea acestora ca străine. De aici premisele agresive şi expansive, pe fondul acestei divergenţe teleologice şi despre apartenenţă şi nonapartenenţă nu la un grup ci la o anumită comunitate şi naţiune.

Cercetările asupra războiului, care aparţin în general polemologiei, rezultă în mod indirect şi din cercetările asupra păcii (peace research), determinându-se o nouă ştiinţă – irenologia – ştiinţa despre pace. Nu vom mai face referinţă asupra caracterului istoric al războaielor şi conflictelor militare, ele particularizându-se în formă şi conţinut în raport cu gradul de organizare şi evoluţie social-economică şi tehnologică şi nu în ultimă instanţă cu interesele marilor puteri, politicul fiind decisiv atât sub raportul scopurilor cât şi a mijloacelor implicate.

7.2. RĂZBOIUL ŞI CONFLICTELE MILITARE

7.2.1. Delimitarea războiului de conflictul armat militar

Întrucât problematica conflictelor militare prezintă un mare interes pentru prezent şi mai ales pentru viitor vom insista asupra dimensiunilor sale semantice, aceasta şi în sprijinul delimitării de celălalt concept implicat în analiză, care este războiul.

Delimitare dintre război şi conflict armat (militar este folosit mai mult în limbajul cotidian şi nu în cel strict de specialitate) este făcută mai mult din raţiuni didactice şi metodologice şi cu referinţă directă asupra conţinutului şi formelor de manifestare cu toate că din acest punct de vedere există deosebiri remarcabile.

Problema delimitării tipologice a conflictului armat faţă de război este pusă după Pactul Briant-Kllog din 1928, când războiul ca acţiune militară este acceptat ca modalitate de soluţionare a diferendelor internaţionale .Războiul este considerat din punctul de vedere al Dreptului Internaţional Public o crimă împotriva umanităţii şi de aceea este scos de sub incidenţa juridică. Din această perspectivă, noţiunea de război este înlocuită cu cea de conflict armat.

Prin protocolul I adiţional din 1977, la Convenţiile I - IV din 12 august 1949 de la Geneva sunt codificate următoarele tipuri de conflicte armate:

1. conflictul armat internaţional;
2. conflictul armat neinternaţional;
3. tensiuni şi convulsii interne.

Conflictele armate, atât cele internaţionale cât şi cele neinternaţionale, în cea mai mare parte şi de către cei mai mulţi, sunt substituite cu termenul clasic de război. Aşa vorbim despre cel de-al II-lea război mondial, de Războiul din Golf etc., care, în conformitate cu Dreptul Conflictelor (ramură a Dreptului Internaţional Public), sunt considerate conflicte armate.

7.2.1.1. Definirea conflictelor armate

Pentru o înţelegere completă a problemei conflictelor armate este necesar însă să definim noţiunea de conflict (referinţă despre conflict găsim în lucrarea coordonată de R. Boudon, Tratat de sociologie, Editura Humanitas, Bucureşti, 1997).

Conflictele sunt manifestări ale unor antagonisme deschise între două entităţi (individuale sau colective) cu interese incompatibile pe moment, în privinţa deţinerii sau gestiunii unor bunuri materiale sau simbolice, în mod deosebit a puterii în ţara sau mai ales în zona geografică. Când conflictele determină înfruntări violente între state ele devin conflicte armate. Deci utilizăm conceptul de conflict armat pentru a desemna orice situaţie conflictuală în care se folosesc grupuri sociale armate (forţa armată ca instrument al puterii politice şi militare) în încercarea de a se obţine un deznodământ favorabil evenimentelor, de a impune anumite finalităţii stării conflictuale. Denumim conflict armat orice situaţie în care forţa armată este activă indiferent de amploarea şi/sau a acţiunilor militare, cât şi de concepţia în care este folosită. După unii autori, conflictul armat este considerat acel conflict în care violenţa armată are un anumit nivel (un nivel mediu).

După cum se poate deduce, premisa conflictului militar este regăsită în conflictul social, economic şi, mai ales, politic. Orice tip de conflict social poate evolua sau genera în conflict armat spre o confruntare armată, care mai poate fi numită şi război civil, de guerilă sau popular. Dacă este

să exemplificăm prin evenimentele din decembrie 1989 de la noi, putem spune că a fost o confruntare armată cu anumite forțe paramilitare (aşa-zişii terorişti)şi nu război civil sau alt tip de război.

Caracterizarea conflictelor armate în modalitatea menționată dezvăluie natura şi posibilitatea lor socială şi oferă repere pentru a distinge modalități posibile de utilizare a forței armate în funcție de particularitățile situaților sociale conflictuale. Dacă un conflict armat are ca obiectiv impunerea unei anumite soluții a unui organism internațional (O.N.U.) sau în plan intern într-o situație conflictuală, la finalitatea urmărită se poate încerca să se ajungă utilizând forța militară a unor puteri din afara statului respectiv sau din interior, fie prin atacarea forței militare adverse cu scopul de a o neutraliza, fie prin atacarea şi imposibilitatea de a controla direct factorii de putere social-politici şi economici ai părții adverse.

7.2.1.2. Forme de manifestare a conflictelor militare

Conflictele militare se pot manifesta prin mai multe forme:

a) război (când este utilizată forța militară a unui stat sau grupuri de state pentru neutralizarea forței militare a statului agresat, ca exemplu clasic putând fi dat războiul din Golf).

b) intervenție militară, în cazul în care se încearcă controlul factorilor de putere social -politici şi economici, ca exemplu putând fi dată intervenția forțelor Nord-Atlantice în Irak şi în fosta Iugoslavie, a fostei U.R.S.S. în Afghanistan, continuată ulterior cu intervenția S.U.A. şi a Marii Britanii în aceeaşi țară;

c) acțiunea armată, de joasă intensitate, atunci când, cu forțe relativ mici dar mobile, se încearcă pe termen scurt scopuri parțiale utilizându-se hărțuirea forței militare a statului agresat, ca exemplu putând fi dat acțiunea armatei a 14-a din Transnistria asupra Republicii Moldova, sau războiul cecen ca urmare a intervenției Rusiei în acest teritoriu transcaucazian.

Din punct de vedere logic, (al raportului gen-specie), războiul are o sferă mai mică de cuprindere decât conflictul armat, fiind o specie a acestuia. Extensiunea genului, adică a conflictului, este mai mare decât cea a speciei războiului, la care este mai mare intensitatea în raport cu cea a genului Conflictului armat.

Fiecare modalitate enunțată ia forme diferite în funcție de situația concretă (contextul social) în care conflictul social evoluează şi de natura forțelor sociale participante-implicate. De aici se poate trage concluzia conform căreia conflictul armat este o stare a unei complexități sociale la care se ajunge când cel puțin un grup social neînțelegând corect natura şi cauzele unei stări conflictuale, speră să impună o anumită rezolvare cu mijloace violente, de natură militară. Într-o stare conflictuală, apelul la forța armată pentru a impune o soluție este consecința unei anumite reprezentări de multe ori eronată despre caracteristicile proceselor sociale, despre modul în care oamenii şi instituțiile sociale pot acționa cu succes. Totodată, conflictele armate sunt posibile pentru că sunt o concretizare a pozițiilor divergente la care se ajunge ca urmare a manifestării unor determinări sociale, economice şi politice. La acestea trebuie să mai adăugăm speranțele în posibilitatea impunerii unor poziții care se consideră dezirabile, precum şi reacțiile de apărare, de combatere a agresiunii de către statele şi popoarele agresate.

Se subînțelege că aceste conflicte militare şi războaie nu sunt arbitrare, ci ele depind, în primul rând, de puterea economică şi militară a unui stat sau grup de state şi, nu în ultimă instanță, de voința şi decizia puterii politice din aceste state (alianțe).

7.2.2. Tipologii şi particularități ale războaielor şi conflictelor militare

Aşa cum am menționat, delimitarea dintre război şi conflictul armat este făcută mai mult din rațiuni didactice şi artificiale decât reale, mai ales față de unele războaie şi conflicte. Termenul de război este nepotrivit în contextul actualelor manifestări şi, evident, conflicte militare şi, cu atât mai mult, în actele teroriste întreprinse şi etichetate ca a fi războaie teroriste şi antiteroriste, pentru primele acțiuni fiind mai degrabă adecvată expresia de „acte criminale" decât de război.

Din punct de vedere juridic această denumire are următorul suport argumentativ şi logic: dacă atentatele teroriste reprezintă un act de război atunci justiția devine irelevantă iar indivizii

responsabili nu mai sunt criminali ci agenții unei puteri ostile pe care, aşa cum s-a putut observa, am denumit-o terocrație, concept asupra căruia vom reveni într-o altă secvență a capitolului.

Preşedintele american G. Bush Jr. a declarat fără reținere că atacul terorist din 11 septembrie 2001 are caracterul unui război terorist iar replica americană este un război antiterorist, ca atare riposta corectă la un asemenea act este declanşarea forței militare cu scopul de a învinge puterea respectivă (cea a terocrației). Războiul în curs (terorist şi antiterorist) este, după cum era subliniat într-un articol „America's New War", nu doar o stare de beligeranță „nouă" şi totalmente „asimetrică" ci în primul rând o specie de conflict în care noțiunea şi practica războiului par a fi pentru prima oară contopite cu o urmărire generală de tip polițienesc desfăşurată fără cruțare la scară mondială. Titlul dat articolului de către Lewis H. Lathan, publicat în revista „Harper's New War, old Music" are la bază similitudinile războaielor purtate de americani în Irak şi Iugoslavia apelându-se la aceleaşi mijloace şi strategii (o placă nouă, cu melodii vechi ne-am permite să spunem).

Desigur, unele din aceste războaie îndeplinesc şi caracteristicile conflictelor militare, mai ales războaiele scurte şi cu ritmuri mari precum şi alte tipuri de războaie. Din analiza întreprinsă asupra conflictelor rezultă că orice război şi conflict armat, într-un stat sau între state, se desfăşoară pe fondul unor determinări induse de caracteristicile formațiunii sociale şi de stadiul comunității umane, având, prin excelență, atributul de a fi acțiune social-politică şi fenomen social politic, la care voința politică a puterii este decisivă.

În delimitarea tipologiilor războaielor şi conflictelor militare vom recurge la o prezentare în „bloc" a unor asemenea tipologii fără a mai păstra această delimitare tranşantă dintre ele. Totodată, ele se vor delimita în funcție de anumite criterii, cum sunt cele de mai jos:

1) Din perspectiva caracterului războaielor, acestea pot fi:

a) drepte când urmăreşte apărarea împotriva unei agresiuni externe;

b) nedrepte războaiele agresive, cotropitoare, de anexiune;

c) civile, între grupurile sau clasele aceleiaşi societăți;

d) coloniale, ca luptă armată dusă de state imperialiste puternice pentru cucerirea unor teritorii străine;

e) de apărare, lupta armată corelată cu alte acțiuni pentru apărarea integrității teritoriale a unui stat împotriva forțelor armate cotropitoare;

f) de eliberare națională -lupta armată desfăşurată de forțele naționale pentru eliberarea țării de sub dominația străină;

g) de exterminare - acțiune militară îndreptată spre lichidarea totală a adversarului, fiind similar genocidului;

h) de partizani luptă dusă de detaşamente armate sau chiar de unități militare regulate, în spatele frontului armatei duşman; mai poartă şi denumirea de război de guerilă sau mişcare de rezistență; războiul civil din Afghanistan, Cecenia, Albania, Macedonia pot fi considerate ca războaie de guerilă;

i) psihologic - în scopul subminării moralului adversarului (caz concret războiul terorist şi antiterorist prezent).

2) Din perspectiva tehnicii armamentului utilizat, războaiele pot fi:

a) clasice (convenționale) - în care nu se folosesc arme de nimicire în masă, ci numai armamentul convențional, clasic (primul război şi parțial cel de-al doilea război mondial);

b) nucleare - în care principale mijloace de luptă folosite sunt armele nucleare şi de nimicire în masă;

c) teroriste prin utilizarea armamentului neconvențional, cum ar fi bioterorismul;

3) Din perspectiva întinderii şi numărului combatanților implicați războaiele sunt:

a) mondiale - unde sunt antrenate, direct sau indirect, cele mai multe state ale lumii (primul război a antrenat 33 de țări cu peste 1 miliard de locuitori, iar cel de-al doilea a antrenat 72 de țări cu o populație de 1.700.000 indivizi);

b) globale - sinonim cu războiul nuclear generalizat, cum era prognozat al treilea război mondial nefiind eradicată posibilitatea unui asemenea conflict;

c) locale - în care teatrul de acțiuni este limitat de teritoriul unei țări sau regiune geografică (războaiele civile sunt considerate şi ele războaie locale);

d) limitate - în care există o serie de limitări determinate de anumite condiționări social politice, tehnice, strategice;

4) Din perspectiva duratei timpului şi ritmului în desfăşurare războaiele sunt:

a) de scurtă durată şi cu ritmuri (intensitate) deosebit de mari (conflictul arabo - israelian din iunie 1967 şi războiul din Golf);

b) cu durată scurtă şi ritmuri medii (intervenția S.U.A. în Granada în 1982 şi în fosta Iugoslavie în 1999);

c) cu durată scurtă şi ritmuri temporizate;

d) cu durată medie şi ritmuri mari (războiul din Malvine, din 1982 - 75 zile);

e) cu durată medie şi ritmuri obişnuite (invazia Israelului în Liban 1982 - 74 zile);

f) cu durată medie şi ritmuri temporizate;

g) cu durată mare şi ritmuri intense (al doilea război mondial;

h) cu durată mare şi ritmuri medii (războiul dintre Irak şi Iran);

i) cu durată mare şi ritmuri temporizate (Vietnam, Algeria);

5) Din perspectiva formelor spațiale (după mediul în care se desfăşoară) războaiele pot fi:

a) terestre - de uscat (războiul clasic, este în cea mai mare parte terestru);

b) maritime - purtate pe mări şi oceane vizând mai repede un scop parțial al războiului, scopul general fiind dependent de operațiile desfăşurate pe teritoriul uscat sau în aer;

c) aeriene - principala categorie de forțe armate este aviația şi tehnica de luptă conexă acesteia;

d) cosmice prin crearea unui sistem de apărare antirachetă cu baze în spațiul cosmic, denumit şi „războiul stelelor" inițiat de fostul preşedintele al S.U.A., R. Reagan.

Aşa cum uşor se poate deduce, orice conflict armat şi război poate fi analizat din două perspective corelative:

1) a determinărilor sociale de fond;

2) a factorilor conjuncturali, în mod deosebit politici, ce determină apelul la forța armată într-un anumit context social-politic şi istoric.

Conflictele militare şi războaiele sunt corelate şi adecvate, totodată, mutațiilor petrecute în planul social şi politic în acest început de secol şi mileniu, determinând reconversii calitative în structura şi forma lor de manifestare, ținând seama de determinările sociale de fond şi de factorii conjuncturali, în mod deosebit de cei politici, ceea ce determină de fapt „continuarea politicii de pace prin alte mijloace", adică prin transformarea puterii în forță şi antrenarea acesteia pe câmpul de luptă în operațiuni de război şi/sau conflict armat.

Cele mai reprezentative războaie şi conflicte armate apar şi au determinări de ordin politic, cu un evident substrat ideologic. Sunt binecunoscute revoluțiile din fostele țări comuniste, care nu întotdeauna au cunoscut o confruntare armată, particularizându-ne noi, românii, din acest punct de vedere prin manifestarea militară a unui asemenea conflict social.

Un alt gen de conflict a fost cel generat între ideologia de tip comunist, reprezentată de U.R.S.S. şi „aliații" săi, şi ideologia capitalistă, reprezentată de statele occidentale şi S.U.A. Acest conflict, denumit de către specialişti „războiul rece", îşi are originile încă la începuturile secolului dar ia o turnură mai agresivă după cel de-al doilea război mondial, moment în care, la Yalta, marile puteri învingătoare şi-au împărțit sferele de influență pe continentul european. Prăpastia între cele două ideologii a apărut în 1945 odată cu fabricarea armei atomice de către S.U.A., când războiul rece amenința să se transforme în „război cald", cu vărsare de sânge.

Starea conflictuală se adânceşte odată cu apariția „cortinei de fier", când se produce şi o ruptură profundă a relațiilor diplomatice şi militare între blocul militar comunist, constituit sub denumirea de „Tratatul de la Varşovia", şi blocul capitalist, născut ca replică a acestei alianțe politice şi militare sub denumirea N.A.T.O. Conflictul dintre cele două blocuri militare a creat premisele degenerării sale într-un conflict mondial, catastrofal şi care, în aparență şi într-un stadiu latent, s-a manifestat sub forma războiului rece. Modul concret de manifestare al acestui tip de război şi potențial conflict a fost cel dintre Cuba şi S.U.A., aici un rol remarcabil în dezamorsarea

lui avându-l fosta U.R.S.S. prin preşedintele N.S. Hruşciov, care şi-a asumat rolul de mediator, evitându-se în acest mod un posibil război nuclear. Ulterior preşedinţii celor două superputeri, Kennedy şi Hruşciov s-au angajat, cel puţin teoretic, să facă imposibilă repetarea unor asemenea situaţii, iar un an mai târziu se semna la Moscova un tratat privind încetarea experienţelor nucleare în spaţiul atmosferic.

Deşi intenţiile au fost bune, în practică, importanţa tehnică a acestui acord a fost extrem de modestă, dar semnificaţia sa politică a fost imensă pentru că acest acord coincidea cu prima denunţare publică de către Kremlin a ereziei maoiste. Pentru prima dată în istoria sa, ţara revoluţiei din octombrie acceptă încheierea unui acord cu „imperialismul" american. Contrar celor ce au crezut comuniştii ani de a rândul, se dovedea că şi în tabăra lor contradicţia în planul intereselor naţionale putea fi mai puternică decât solidaritatea ideologică şi similitudinea sistemelor sociale. Astfel, se ajungea ca în ultimii ani ai secolului XX, blocul comunist să se clatine, iar destrămarea U.R.S.S. anunţa căderea cortinei de fier şi rezolvarea, cel puţin teoretică, a conflictului dintre cele două superputeri, punându-se capăt războiului rece şi pericolului unui război mondial.

O altă formă a conflictelor militare este cea generată de cauze religioase. Ceea ce s-a petrecut în lume în ultimele decenii sunt efecte contemporane ale unei lumi polimorfe sub raport religios, care nu a descoperit încă, sub aspectul practicilor sociale, formula toleranţei religioase.

Încă din primii ani ai existenţei umane după Christos au fost generate conflicte între diferite seminţii existente în spaţiul biblic. Creştinismul, religia întemeiată pe învăţătura, persoana şi viaţa lui Iisus Christos, a fost însoţită de mari frământări şi convulsii sociale în care de multe ori s-a ajuns la forma violentă a conflictului, la violenţa de masă, la război. Aceasta din urmă, prin efectele sale pe termen lung, prin faptul că a fost un permanent transformator al geografiei politice a lumii, a creat condiţii favorabile răspândirii religiilor în teritoriile cucerite.

Istoria consemnează de-a lungul anilor numeroase conflicte militare denumite şi conflicte religioase sau cruciade. Întrucât acestea prezintă o importanţă deosebită considerăm necesar şi în scop argumentativ să le prezentăm şi noi.

Prima cruciadă (1096 – 1099) a fost patronată de împăratul bizantin Alexios şi Papa Urban I şi s-a soldat cu o înfrângere a cruciaţilor; a *doua* s-a desfăşurat între 1147 – 1149 şi a fost condusă de regii Franţei şi Germaniei şi au fost nimiciţi la Iconium şi Damasc; a *treia* (1189 – 1192), condusă de regele Franţei Filip August şi suveranul englez Richard Inimă de Leu s-a terminat tot cu un dezastru, împăratul Friederich Barbaroasa îşi pierde viaţa, Filip August se întoarce în Franţa iar Richard este umilit în Ierusalim; a *patra* cruciadă (1202 – 1204) a fost patronată de Papa Inocentiu al II-lea şi în care au săvârşite cele mai nelegiuite acte şi cruzimi (ocupând Constantinopolul în loc să se îndrepte spre Ţara Sfântă, regele Baudoin de Flandra fiind proclamat împărat latin al Bizanţului iar Thomas Morosini patriarh al Constantinopolului). Celelalte cruciade: a *cincea* (1219 – 1221), a *şasea* (1228 – 1229), a *şaptea* (1248 – 1252) şi a *opta* (1270) au acelaşi sfârşit ca şi celelalte, ceea ce demonstrează încă o dată că asemenea „războaie sfinte" au avut loc cu totul şi cu totul pe un alt fond motivaţional decât cel pretins sacru, acesta fiind desigur concretizat în tendinţa de expansiune teritorială şi de dominare.

Asemenea războaie au avut loc şi mai târziu şi, din păcate, mai au loc şi în prezent, Jihad-ul islamic fiind considerat un asemenea tip de război, rezultatele nefiind concordante însă cu scopurile pretins religioase, religia devenind mai mult un pretext şi un mod de camuflare a intereselor politice şi militare, la fel cum au fost şi cruciadele organizate de către puterea religioasă catolică.

Realitatea a evidenţiat faptul că denumirea de „religioase" a avut mai mult o conotaţie propagandistică şi cu efect manipulativ, cunoscându-se influenţa psihologică puternică a religiei asupra comunităţilor umane.

În mod evident, scopurile reale ale acestor conflicte au fost de natură economică, politică şi militară, religia fiind folosită ca pretext pentru amplificarea terorii şi psihozei în rândul luptătorilor şi a cetăţenilor ţărilor în care au loc asemenea acţiuni şi conflicte militare.

Interferenţa conflictelor militare cu religia – pe fondul unor asemenea ideologii şi doctrine – se regăseşte într-un mod tot mai evident în ultimii ani şi, cu atât mai mult, în prezent. Din acest punct de vedere, domeniul militar şi, în special, cei preocupaţi de eficientizarea strategiilor de luptă ale viitorului sunt interesaţi tot mai mult de înţelegerea rolului pe care componenta religioasă îl

poate avea în conflictele armate prezente şi viitoare. Unii specialişti militari vorbesc de o „recădere în religie" la scară mondială, ca o mişcare compensatoare faţă de credinţele decăzute (marxismul, fascismul, scientismul în sensul ideologiei totalitare şi radicale), recădere care, nu de puţine ori, echivalează cu promovarea şi asimilarea formelor extremiste de religiozitate, forme care conduc inevitabil, de cele mai multe ori, la tensiuni şi conflicte, astfel, extremismul religios tinde să-şi pună tot mai serios amprenta asupra fenomenului militar contemporan. De exemplu, în Irlanda de Nord, majoritatea protestantă este angajată, de peste 25 de ani, într-un conflict de multe ori chiar sângeros, deci într-un adevărat război cu minoritate catolică. Un alt exemplu este dat de conflictul din fosta Iugoslavie, unde, pe fundalul unui război secesionist, s-a născut o problemă religioasă bine orchestrată de specialiştii războiului psihologic. Conflictele din spaţiul fostei Iugoslavii au apărut datorită polimorfismului religios, această zonă cunoscând, cu certitudine, cea mai eterogenă structură religioasă de pe tot continentul european. De exemplu, Slovenia, Croaţia şi regiuni din Voievodina sunt locuite de o populaţie etnică maghiară, cu tradiţii apropiate de cele occidentale, majoritari fiind credincioşi de religie catolică; sârbii, macedonenii, munte-negrii, o parte din bosniaci sunt de religie ortodoxă; bosniacii musulmani, albanezii şi turcii sunt de religie mahomedană şi au o civilizaţie de tip oriental-islamică.

O dată cu stingerea conflictului din Iugoslavia s-a încheiat un test al omenirii, prin care s-a demonstrat cât de primejdioase sunt pentru pacea lumii conflictele între etnii de religii diferite. De asemenea, conflictele din regiunea Golfului Persic, care au atins apogeul odată cu „Războiul din Golf", dincolo de interesele economice, a readus în atenţie opoziţia dintre lumea islamică şi cea catolică. Saddam Hussein a încercat prin mijloace propagandistice să dea o dimensiune religioasă războiului împotriva Coaliţiei Multinaţionale făcând apeluri repetate pentru declanşarea războiului sfânt, care în prezent (anul 2001) a devenit o cerinţă fundamentală a credincioşilor islamici. Desfăşurarea evenimentelor politico-militare a demonstrat că, în ciuda unor dimensiuni tradiţionale între lumea creştină şi cea islamică, nu poate nimeni decide în numele a sute de milioane de oameni pentru a se declanşa un război cu consecinţe imprevizibile pentru întreaga planetă. Din punct de vedere geopolitic şi geostrategic, analişti militari sunt preocupaţi de evoluţiile pe care le manifestă catolicismul, în special creşterea puterii globale a Bisericii Catolice şi, desigur, posibilele efecte pe care le pot crea alte religii în spaţiul nostru sociu-cultural. Religia catolică a stat în spatele multor schimbări politice majore în întreaga lume. În Polonia, biserica a câştigat admiraţia pentru opoziţia faţă de regimul comunist, în acelaşi timp unii analişti chiar concep o delimitare geostrategică a continentului european din punct de vedere religios. În plan virtual catolicismul are drept graniţă de demarcaţie faţă de ortodoxism Carpaţii Meridionali, dincolo de aceştia regăsindu-se lumea ortodoxă, identică celei orientale.

Conflictele interne care au dus la schimbările recente din Europa de est s-au datorat în mare măsură şi acţiunilor declanşate de către biserică. Politica Vaticanului aduce mereu în actualitate intenţia de a crea un suport catolic de la Atlantic la Urali dar, în replică, un posibil factor de tensiune apare datorită intenţiilor declarate ale unor grupuri fundamentaliste musulmane de-a islamiza Europa şi întreaga lume, problemă dezbătută deja într-un alt capitol al lucrării. De aici nevoia de constituire a flancului sudic al N.A.T.O., ceea ce reclamă în mod imperios şi aderarea României la acest bloc politic-militar.

Alte forme pe care le-au îmbrăcat conflictele militare au fost cele generate de interesele economice ale marilor puteri în diferite zone geografice de pe glob şi care au degenerat în conflicte apărute între puterile coloniste şi popoarele colonizate. Aparţinând credem trecutului, nu vom insista asupra lor.

Un alt gen al conflictelor militare este cel al intereselor geo-strategice şi al zonelor de influenţă, care în ultimul timp s-au mai estompat ca urmare a eforturilor depuse în vederea luptei comune şi a contracarării acţiunilor teroriste de origine religioasă şi nu numai.

Schimbările petrecute la nivelul preşedinţiei Rusiei a creat posibilitatea unor noi orizonturi în raporturile dintre această ţară cu S.U.A. şi chiar cu Alianţa Nord Atlantică punându-se bazele unei noi doctrine şi a unei noi strategii politico-militare a acestui organism politic şi militar. Dar fenomenul care a deschis „cortina" noului început de secol şi mileniu este terorismul şi războiul antiterorist în raport cu mult evocata şi mai ales revendicata pace şi iubire a noului mileniu, care i-

ar condiţiona însăşi existenţa, ceea ce ne face sceptici cel puţin pentru o perspectivă apropiată în ceea ce priveşte eradicarea terorii şi a războiului în favoarea liniştii şi a păcii.

Încheiem această secvenţă ce face referinţă la conţinutul războaielor şi conflictelor militare, cu unele aprecieri şi observaţii la actuala stare în care se află lumea şi eventualele forme care le poate lua războiul şi conflictul armat.

Dacă cele mai multe războaie căpătau conotaţia simbolică de a fi „războaie calde" cu vărsare de sânge şi pierderi de vieţi omeneşti, în ultima perioadă a secolului XX şi începutul secolului XXI războiul capătă alte forme, fiind, aşa cum am văzut, tot mai mult convertit în conflicte şi campanii militare având deci o particularitate specifică. Ca forme mai relevante a acestuia se desprind războiul psihologic, psihotronic, parapsihologic şi, de dată recentă, războiul terorist şi antiterorist asupra căruia vom reveni într-o altă secvenţă a capitolului. S-a încheiat o formă care a indus multă nesiguranţă şi instabilitate în plan mondial, aşa-numitul Război Rece, care după unii a fost considerat ca a fi fost cel de-al treilea război mondial unde una din cele două superputeri – U.R.S.S. – a fost învinsă în afara unui conflict armat între state, prin alte procedee şi tactici diplomatice.

Perioada de după 1989 cunoaşte alte forme şi modalităţi de acţiune, fiind cu totul diferite de cele „trei" războaie mondiale. Sunt folosite instituţiile internaţionale pentru a administra aşa numitele „lovituri mintale", uneori conducând la dispariţia şi/sau dezmembrarea unor state (vezi fosta U.R.S.S., Cehoslovacia, Germania unificată, Iugoslavia). Avem de a face cu un război pe care l-am numi război instituţionalizat, unde se folosesc ca instrumente diplomaţia, inteligenţa strategică şi nu tehnica militară. Acest tip de război capătă în primul rând amprenta politicului, decizia politică aparţinând exclusiv marilor puteri şi supraputeri.

Formele devenite clasice sunt embargoul, manipularea, diplomaţia. Este manipulat din ce în ce mai mult spaţiul economic şi politic şi nu cel natural. Astăzi, tot mai mult, războaiele şi conflictele militare sunt gestionate de organismele şi instituţiile internaţionale cum sunt: Consiliul de securitate; O.N.U.; Banca Mondială; F.M.I.-ul. Se discută tot mai mult despre o gestionare a crizelor şi conflictelor de influenţele manipulative a marilor puteri, şi în mod deosebit de unica putere recunoscută - S.U.A.

Războaiele şi conflictele prezente şi viitoare nu vor mai cunoaşte forme clasice de manifestare (nici convenţionale şi nici nucleare), ci ele devin atipice, ca răspuns al unor provocări şi acţiuni ale unor organizaţii şi nu neapărat din partea unor state, de aceea ele capătă un caracter tot mai globalizat, cum ar fi războiul terorist, astfel că violenţa organizată, care a reprezentat din totdeauna forma pe care a împrumutat-o războiul, va fi înlocuită, dacă nu este, de forme mai stabile de agresiune. Ţările nu vor mai fi învinse pe câmpul de luptă ci la bursă. Nu batalioanele vor fi anihilate, ci chiar centri vitali ai economiei naţionale. Războaiele viitorului vor fi războaie fără sânge, războaie diplomatice, psihologice, cu un înalt grad de instituţionalizare şi scientizare. Clasicul militar - combatant cu rucsacul purtător al bastonului de general – va fi înlocuit cu "doctori – docenţi" purtători de tehnică militară computerizată, sau chiar de roboţi militari. Astăzi se discută despre război în limbaj cibernetic, viitoarele războaie putând fi electronice, robotice, psihologice şi parapsihologice. Este mai important să se ştie ce software (programe) are un potenţial agresor decât ce hardware (memoria acestor programe). Direcţiile şi serviciile de informaţii, spionaj ,şi contraspionaj, vor avea un rol cu mult mai mare decât resursele umane (numerice) şi materiale (tehnică militară). Războaiele şi conflictele militare vor fi între elite şi cu o forţă şi ritmuri rapide de intervenţie, spre care obiective tinde şi armata şi „oşteanul" şi sistemul naţional de apărare al ţării noastre. Războaiele vor fi înlocuite din ce în ce mai mult de conflicte militare zonale şi cu durată scurtă de desfăşurare, clasice fiind războiul fulger – blitz krieg, care nu este de fapt război ci conflict militar.

Forme mai complicate ale războiul sunt cele realizate prin intermediul imaginii şi al mass-mediei fiind cunoscute sub denumirea de război imagologic şi mediatic care, aşa cum vom vedea, prin lovitura dată imaginii unei puteri, cum a fost cea asupra S.U.A., şi a simbolurilor sale şi a dezinformării prin mijloacele media are un impact mai nociv sub raport psihologic decât distrugerile produse în plan material, urmărindu-se, în primul rând inducerea unor dezechilibre în plan psihologic şi cu precădere a unor emoţiilor negative.

Pentru completarea informaţiilor legate de problematica războiului în viaţă sugerăm lucrarea autorilor Alvin şi Heidi Toffler „Război şi Antirăzboi”, unde sunt prezentate posibilele şi probabilele forme şi conţinuturi ale viitoarelor războaie şi conflicte militare.

7.3. TERORISMUL ŞI ANTITERORISMUL – EXPRESII ALE LUPTEI DINTRE TEROCRAŢIE ŞI CRATOCRAŢIE

Înainte de a întreprinde acest demers analitic asupra acestei probleme complexe şi actuale resimţim nevoia unor precizări conceptuale, şi anume să delimităm conceptele de terocraţie şi cratocraţie care, aşa cum uşor se poate observa, au la baza fundamentării lor o semantică comună – cea a puterii pe o derivaţie etimologică diferenţiată, fiind în îmbinare cu fenomenul politic şi militar prin care se manifestă. Terocraţia semnifică puterea terorismului prin teroarea indusă şi comportamentul politic militar adaptat şi care conduce la asemenea atitudini şi manifestări antiteroriste ce au drept corelativ cratocraţia, adică uniunea mai multor forţe şi puteri militare, economice şi politice structurată pe o ideologie comună, alături de un scop comun, distrugerea terorismului.

Spre deosebire de terocraţie, prin cratocraţie desemnăm alianţa marilor puteri în lupta împotriva terorismului şi terocraţiei, această formă a puterii reprezentând după cum se poate observa puterea internaţională de sub înaltul patronaj al S.U.A. şi al unor puteri din blocul politic militar al alianţei nord-atlantice, fără a se confunda cu puterea absolută care este Dumnezeu. Prin acest concept desemnăm o putere reală în acţiune şi care urmăreşte scopuri terestre şi imediate chiar dacă uneori (cum este cazul intervenţiei în Afghanistan şi distrugerea organizaţiei teroriste Al Qaeda şi a liderului acesteia) capătă un caracter disimulativ, nu lipsit de cinism şi de o falsă inocenţă. Ca expresie a puterii fricii, terorii, neîncrederii şi intoleranţei spirituale şi religioase, specifice unei civilizaţii închise şi înapoiate mai ales sub raport material, terocraţia reuneşte acele organizaţii şi acei lideri care, prin protestul şi atitudinile contestatare faţă de cratocraţie, se impun pe cale violentă, legitimându-şi acţiunile prin inegalitatea socială şi politică care domină prezentul şi mai ales prin doctrinele şi ideologiile ce fundamentează religia preponderent de factură islamistă dar nu numai, într-un scop de factură justiţiară şi egalitară.

Ca formă a puterilor şi regimurilor politice democratice, cratocraţia vizează drept obiectiv eliminarea unor inegalităţi şi injustiţii prin prisma formelor de guvernământ totalitare ca urmare a instituirii religiei şi puterii religioase şi promovarea democraţiei prin disocierea puterii politice de cea religioasă, fără însă a leza autoritatea religioasă şi autonomia ideologică – doctrinară a populaţiei din aceste state în care religia capătă caracter de putere politică. În ultimă instanţă terorismul şi antiterorismul prin corelativele lor ideologice, doctrinare – terocraţia şi cratocraţia – pot fi interpretate şi evaluate ca a fi faţetele uneia şi aceleiaşi monede (prin scopul urmărit disociat intenţiilor declarative), chiar dacă valoarea propriu-zisă diferă dar scopul tranzacţiilor fiind relativ acelaşi: impunerea şi dominarea fie în plan doctrinar, fie în plan economic şi militar, fie pe fondul incompatibilităţilor ideologice ale culturii şi civilizaţiei, devenind un conflict intercultural şi intercivilizaţional chiar dacă se evită recunoaşterea acestui caracter şi acestei paradigme.

Astfel, evenimentele tragice cu care se confruntă omenirea la acest început de mileniu şi secol pun în evidenţă tendinţele de dihotonizare politică şi militară a lumii, ceea ce în mod iminent conduce la un conflict între cele două tipuri de puteri care influenţează şi chiar pot schimba actuala ordine şi configuraţie a lumii: terocraţia ca expresie a puterii fricii, terorii, neîncrederii şi intoleranţei spirituale-religioase, specifice unei civilizaţii închise şi înapoiate mai ales sub raport material, şi democraţia, ca putere a libertăţilor democratice, a unei civilizaţii înaintate deschise progresului social-uman şi a ordinii mondiale.

O asemenea situaţie şi stare conflictuală emergentă antinomiei amintite, cea dintre puterea terorii şi cea a civilizaţiei bazate pe democraţie nu este nici pe departe întâmplătoare. Cauzele care adâncesc un asemenea conflict nu sunt localizate într-un trecut imediat sau în prezent. Ele s-au acumulat în timp pe fondul intoleranţei dintre cele două culturi şi civilizaţii, la care contribuie în mod determinant decalajele ce fac referinţă asupra dezvoltării economice şi sociale, în speţă inegalitatea socială dintre civilizaţia occidentală şi cea orientală.

Asemenea decalaje dintre cele două culturi şi civilizaţii coroborate cu tendinţa de bipolarizare dintre bogaţi şi săraci, la care mai adăugăm şi intoleranţa spirituală – religioasă stau la baza actualei stări conflictuale şi crize politice generalizate, care dacă nu vor fi anihilate vor pune sub semnul întrebării eradicarea terorismului şi menţinerea păcii în lume. Chiar dacă admitem că cei care gestionează teroarea sunt oameni bogaţi, nu trebuie uitat faptul că ei sunt exponenţii unei mişcări şi ai unor acţiuni ce poartă în sine revolta împotriva unei civilizaţii şi a unui sistem şi nu a unei intoleranţe spirituale la care se adaugă extremismul etnic şi naţionalist. De aceea şi islamismul şi statele arabe în general se consideră victimele imixtiunii şi, uneori, a dominării marilor puteri în sistemul lor politic, militar şi religios. În acest mod terorismul şi puterea teroristă capătă mai multe nuanţe, în ultimă instanţă el fiind concretizat în acţiuni de avertizare asupra statelor şi puterilor care le afectează şi lezează autonomia.

Ne este greu să credem că atacul terorist va înceta în Orientul Mijlociu, până când unele guverne integriste islamice nu-şi vor putea desfăşura politica statală în mod independent în conformitate cu principiile religiei şi politicii lor în afara amestecului unor puteri, în mod deosebit a S.U.A. Cu alte cuvinte, terorismul nu va putea fi învins prin acţiuni strict militare, prin forţă, ci în primul rând prin toleranţă şi, aşa cum am mai arătat, prin eradicarea cauzelor care au condus la un asemenea flagel, acestea fiind mai mult de ordin economic şi social şi nu de natură spirituală – religioasă, cum sunt evaluate de către liderii politici ai marilor puteri şi de către unii analişti politici şi militari.

7.3.1. Definiţii ale terorismului

În limbaj comun prin terorism este desemnată o acţiune a cuiva (individ, grup, organizaţie, putere) împotriva altcuiva, de cele mai multe ori în mod brutal şi luat prin surprindere, cu efecte imprevizibile (dar scontate de terorişti) şi de durată. Evenimentele din 11 septembrie 2001 aparţin unei asemenea tipologii, pe când acţiunile teroriste ale unor organizaţii, care au devenit ceva comun în peisajul cotidian, aparţin mai degrabă primului tip. În această perspectivă empirică eliminăm orice conotaţie ideologică şi determinare politică, nu însă şi un anumit substrat motivaţional care poate avea accente ideologice, doctrinare şi, implicit, interese opuse.

Terorismul şi, implicit, teroarea ca efect cunosc un areal şi modalităţi de manifestare foarte diverse şi complexe: în familie, într-o clasă de elevi din partea unui profesor (pe care l-am considera un terorism individual şi de grup), într-o organizaţie prin stilul adoptat de lider – manager, în cadrul unei comunităţi etc. acolo unde primează intoleranţa, extremismul şi tendinţa de supraestimare a unor drepturi (pretinse uneori), pe fondul unor frustrări, inegalităţi, disonanţe şi care impun un anumit mod de acţiune în scop de remediere a unor stări de lucruri şi care pot lua forma terorismului de grup sau a celui instituţionalizat. La toate acestea adăugăm terorismul politic desfăşurat de unele grupuri de presiune sau de anumite organizaţii paramilitare şi trupe de comando sau celule ale teroriştilor anume pregătite în acest sens. Putem desprinde din acest punct de vedere un terorism latent ce induce o anumită stare de teroare în timp, deci de durată, greu de eradicat, unde violenţa şi intoleranţa sunt elemente comune şi specifice unor asemenea structuri, şi un terorism manifest, cu mult mai agresiv şi care se produce prin acţiuni imprevizibile şi cu efecte de durată. Putem delimita, de asemenea, un terorism politic şi unul economic şi, nu în ultimă instanţă, unul de factură militară – exclusiv agresivă.

De asemenea, există un terorism acceptat, tolerat (referinţa este făcută de S.U.A. chiar asupra organizaţiei Al Qaeda în condiţiile în care lupta împotriva trupelor fostei U.R.S.S.) şi neacceptat sau neaprobat (când o atitudine a unui stat cum e cea a S.U.A. se schimbă în raport cu aceeaşi organizaţie). Din aceeaşi perspectivă a terorismului acceptat sau neacceptat dar, pe fond strict ideologic, se poate delimita atitudinea unor ţări (a conducătorilor acestora) faţă de binecunoscutul terorist Carlos, acţiunile sale fiind recunoscute şi acceptate de către fostele state din sistemul comunist şi condamnate de celălalt sistem. O asemenea atitudine duplicitară se manifestă din partea S.U.A., în prezent, faţă de actualii şi foştii talibani: este ciudat să constaţi că, acum câtva timp, – afirma un jurnalist – americanii cereau sprijinul acestor studenţi pentru a lupta împotriva sovieticilor, iar astăzi îi consideră pe aceşti studenţi reprezentanţi ai terorismului mondial.

Nici un cetăţean din S.U.A. şi nici din alte state occidentale nu mai sunt surprinşi de explozia unor maşini capcană şi de moartea unor indivizi. Au rămas şocaţi însă (ca de altfel întreaga lume) ca urmare a acestor acţiuni fără precedent care, după părerea noastră, au avut efectele unui război de scurtă durată (blitz krieg) dar cu efecte incomensurabile în plan psihologic, asemenea acţiuni teroriste şi, mai ales, mijloacele utilizate, depăşind capacitatea imaginativă, producând efecte paralizante, de durată. Din acest punct de vedere, atât războiul terorist (recunoscut de înalţii demnitari politici ai marilor puteri) cât şi cel antiterorist pot fi considerate ca a avea un conţinut şi efecte, în primul rând, de ordin psihologic. Obiectivul principal al acestor acţiuni se regăseşte, în primul rând, în componenta afectivă, inducând teama, frica spaima, panica, neîncrederea, suspiciunea şi alte elemente de ordin psihologic, cu mult mai greu de a fi învinse sau eradicate decât pagubele de ordin material. De aceea, astăzi, tot mai mult, se vorbeşte despre o globalizare a terorii şi chiar de o globalizare a riscului. Se desprinde chiar o perspectivă a societăţii viitoare, şi anume a societăţii de risc. Chiar dacă nu corespunde întru-totul rigorilor definiţiilor date, războiului, acţiunile teroriste ce au avut loc pot fi constituite ca a fi o nouă formă a războiului modern, accentul fiind pus pe dimensiunea psihologică în coroborare cu dimensiunea mediatică, un rol deosebit revenind imaginii şi impactului produs prin intermediul acesteia. De aceea, unii analişti delimitează un nou tip de război, cel invizibil sau virtual, mediatic sau psihologic, utilizându-se cu totul şi cu totul alte mijloace şi vizând alte obiective decât cele clasice, sau, după alţii, războiul asimetric.

Din cele prezentate rezultă că şi din perspectivă empirică terorismul este greu de definit. Termenul devine mai uzual după atacul terorist din 11 septembrie 2001 când americanii au căzut victimă unui asemenea atac. În acelaşi mod pot fi percepute şi atacurile aviaţiei americane asupra Afghanistanului, ca urmare a victimelor din cadrul populaţiei civile, sau a intervenţiei aliaţilor din cadrul N.A.T.O. asupra Irakului şi asupra fostei Iugoslavii. O asemenea situaţie este regăsită şi în cadrul Rusiei în Cecenia şi a acţiunilor cecenilor, care săvârşesc acte condamnabile în Moscova, împotriva unor oameni paşnici şi nevinovaţi. În general, luptătorii care îşi apără pământurile natale nu sunt consideraţi terorişti, în asemenea situaţii americanii au comis acte teroriste în Vietnam, Irak, Iugoslavia şi în prezent în Afghanistan, la fel şi ruşii în Afghanistan şi Cecenia.

În opinia unor analişti politici termenul se judecă şi după „cauza”, mai bine zis, scopul intervenţiei: când este în sprijinul populaţiei civile intervenţia militară nu este considerată ca a fi terorism, iar atunci când lezează interesele acesteia şi ale statului, punându-se în pericol stabilitatea, poate fi evaluată ca a fi acţiune teroristă. Debarasat de „haina” ideologică, terorismul este un fenomen care s-a manifestat de-a lungul istoriei, importante prin efectele sale fiind acţiunile teroriste care au declanşat cele două războaie mondiale: primul război mondial a fost cauzat de atentatul terorist din 28 iunie 1914 asupra arhieducelui austro-ungar Franz Ferdinand, la Sarajevo, de către un membru al unei organizaţii teroriste, naţionaliste, sârbe; iar cel de-al doilea război are ca „punct de plecare” o acţiune teroristă concretizată prin incendierea Reichstagului din Berlin.

Terorismul nu este numai de tip intervenţionist, cu aliaţi şi forţe militare, deci, evaluat ca a fi terorism internaţional, ci se manifestă şi în plan naţional – ca terorism naţional – sau, după unii analişti, ca terorism politic şi statal. Rădăcinile acţiunilor teroriste sunt foarte diverse şi complexe, ele fiind regăsite în regimurile totalitariste generatoare de fanatism, intoleranţă, ură de rasă, de clasă şi de credinţă, cum se întâmplă în prezent prin promovarea fundamentalismului de orice gen. De aici concluzia că toate regimurile totalitariste (comuniste, fasciste, dictatoriale) au fost şi mai sunt încă regimuri teroriste. Desprindem din acest punct de vedere un terorism naţional prin regimul politic şi politica promovată şi, aşa cum am arătat, un terorism internaţional, mai ales cel de natură biologică, chimică ca terorism non-clasic şi militară, care induce teama şi nesiguranţa populaţiei pe întregul mapamond. În coroborare cu factorii generatori ai acţiunilor teroriste, putem vorbi despre o „teroare roşie” (în regimurile comuniste) şi de o „teroare brună” (în cazul nazismului), sau mai nou de o „teroare albă”, prin terorismul şi psihoza provocate de armele bacteriologice şi chimice utilizate.

Tot din perspectivă ideologică-religioasă se desprinde terorismul islamic, pe fondul fundamentalismului religios, şi terorismul occidental (bazat pe ideologia şi cultura ce promovează valori individuale şi ale democraţiei, în antiteză cu regimurile totalitare islamice, dar care sunt percepute cu ostilitate de către populaţia agresată, în cazul nostru, în prezent, Afghanistanul şi alte

ţări posibile în care intervenţia antiteroristă şi implicit acest tip de război va putea avea loc, două dintre „candidatele” probabile fiind se pare Somalia şi Irakul).

Spre deosebire de războiul clasic, actualele forme ale terorismului sunt mai nocive decât conflictele militare şi produc un impact psihologic de mai mare anvergură în rândul populaţiei civile. Psihoza bacteriologică a devenit o realitate incontestabilă la nivel mondial, cu grave efecte în plan psihologic afectând sănătatea şi securitatea individuală. De aici concluzia că rădăcinile – cauzele unor asemenea acţiuni antiumane sunt diverse, acestea fiind regăsite atât în plan economic, social, politic, juridic, cultural şi religios. Ele au însă o finalitate relativ comună concretizată în inducerea unor efecte în plan emoţional de scurtă şi lungă durată şi de natură materială şi umană, concretizate prin distrugeri de vieţi omeneşti şi pagube materiale incomensurabile.

În mod paradoxal, terorismul induce şi „efecte pozitive colaterale”, impunând unirea şi solidaritatea forţelor antiteroriste – ale unor state, care uneori era de neconceput. În opoziţie cu fundamentalismul islamic este posibil ca, într-un interval istoric scurt, în vederea eradicării terorismului, să se creeze o coaliţie a tuturor celor ce împărtăşesc aceleaşi valori (democraţia, drepturile omului, toleranţa, economia de piaţă), faţă de care teroriştii şi fundamentaliştii se manifestă în mod ostil şi agresiv. Schimbări de atitudine şi de strategie politică şi militară se regăsesc în primul rând la nivelul marilor puteri, astfel că Moscova este tot mai convinsă de necesitatea sprijinului acordat S.U.A. şi aliaţilor lor în lupta împotriva terorismului.

Mai mult, cel mai temut adversar al Occidentului, fosta U.R.S.S., în prezent Comunitatea Statelor Independente (C.S.I., mai precis Rusia) este convinsă că Alianţa Nord Atlantică nu este un duşman ci mai degrabă un aliat, realitate ce este aproape de domeniul incredibilului în raport cu o perioadă relativ scurtă de timp. În acest sens, în urma lucrărilor celei de-a 47-a Adunări Parlamentare a N.A.T.O. ce a avut loc la Otawa, în cursul lunii octombrie 2001, s-a adoptat o atitudine convergentă privind necesitatea creşterii cheltuielilor destinate luptei împotriva terorismului şi a unei mai mari apropieri faţă de Moscova şi crearea, cel puţin teoretic, a unui nou concept, cel de „nou N.A.T.O.” şi care presupune restructurări în plan politic şi ideologic al acestui organism internaţional devenind mai flexibil şi mai receptiv la problematica lumii contemporane. În acelaşi timp art.5 al Cartei acestui organism politic şi militar viza, în esenţa lui, orientări spre Războiul Rece, susţinându-l, şi, ca atare, fiind contrar fostei U.R.S.S. Prin adoptarea aceluiaşi articol, în prezent acesta devine favorabil Rusiei, ceea ce face să crească încrederea reciprocă între Adunarea Parlamentară N.A.T.O. şi Duma rusă, intensificându-se astfel eforturile de cooperare efectivă concretizate prin încheierea unui acord între S.U.A. şi Rusia şi extinderea Alianţei spre China, ceea ce, evident, va schimba actuala configuraţie a politicii internaţionale.

În contextul unei asemenea alianţe se produc şi alte schimbări de atitudine care s-ar concretiza în unele tendinţe de solidaritate a unor foste ţări aflate într-un conflict potenţial, dar pe care terorismul le-a „solidarizat”. Preşedintele Rusiei, Vladimir Putin, nu a întârziat să intuiască beneficiile potenţiale ca urmare a susţinerii acţiunilor antiteroriste duse de S.U.A. şi aliaţii săi. Ceea ce în fapt nu este altceva decât o „justificare” a acţiunilor întreprinse de către Rusia în Cecenia Promisiunea de a eradica terorismul şi a regla problema cecenă i-a adus preşedintelui rus o uriaşă platformă de susţinere în ţară, primind „consimţământul” Occidentului în efortul de diminuare a terorismului internaţional. Rusia cooperează cu S.U.A. pe acest front comun antiterorist urmărind în primul rând rezolvarea problemei teroriste din fostele state ale Uniunii Sovietice şi beneficiind, desigur, de sprijinul şi consimţământul superputerii americane. Ceea ce nu înseamnă altceva, spus în limbaj popular, decât că fiecare îşi trage spuza pe turta lui.

Atacurile teroriste din S.U.A. au produs schimbări în politica externă americană şi faţă de alte state islamice, cum este cazul Iranului mult timp privit ca un stat ostil. S.U.A. speră ca Iranul să se alăture coaliţiei antiteroriste şi, de aceea, acceptă unele concesii în raport cu asemenea state care susţineau teroriştii şi care vor fi acceptate pe scena politică mondială dacă se alătură coaliţiei antiteroriste.

Alte efecte colaterale s-ar concretiza prin:

- reevaluarea libertăţilor individuale în contradicţie cu necesităţile securităţii şi cu o nouă realiniere a alianţelor dintre naţiunile lumii. Pe de altă parte identitatea islamică a teroriştilor sinucigaşi şi apartenenţa lor la o reţea mondială de grupări teroriste susţinute de anumite guverne –

patroni vor duce la o redefinire a relaţiilor comunităţii euro-atlantice cu ţările predominant musulmane;

- aflarea adevărului privind atentatele şi a legitimităţii teroriste împotriva Americii şi dacă acestea reprezintă un eveniment relativ izolat, iniţiat de un grup minoritar de extremişti fanatici sau un semnal al declanşării unui conflict gigantic şi necruţător într-o civilizaţie occidentală de tip democratic-liberală şi civilizaţia islamică revigorată prin renaşterea curentului fundamentalist punând sub semnul întrebării legitimitatea şi adevărul istoric al acestui război.

Putem discuta despre un terorism internaţional şi globalizat care se pare că devine unul dintre cele mai eficace metode de a crea conflicte armate între naţiuni şi grupări multinaţionale sau de a destabiliza guvernele şi puterea politică din unele ţări islamice în scopul promovării unor regimuri politice fundamentaliste de către liderii religioşi islamişti.y

Desigur, asemenea schimbări de atitudini sunt „conjuncturale” şi în virtutea unor interese fără ca acestea să aibă o întemeiere şi convingere din partea părţilor implicate, fiecare urmărindu-şi propriile interese.

Pe lângă efectele „pozitive” induse de terorism şi menţionate de noi, există şi alte efecte la nivel individual şi de grup (elită) concretizate într-o anumită insecuritate, în mod deosebit la nivelul celor aflaţi la putere, care se fac responsabili pentru unele injustiţii şi inegalităţi sociale naţionale şi internaţionale, care prin ameninţările teroriste devin mai „umani” şi moderaţi în ceea ce întreprind. Se extinde astfel un aşa-numit „terorism elitist” fiind vizaţi cu precădere liderii politici şi marile personalităţi ale lumii politice (în mod deosebit preşedinţii statelor superputere) faţă de terorismul de masă, care devine mai mult un mijloc decât un scop propriu-zis. Teroarea la nivel înalt devine „benefică” pentru terorişti prin acest sentiment de insecuritate individuală indus, reuşind să-şi îndeplinească mai repede unele revendicări şi cerinţe de ordin statal şi naţional şi nu doar la nivel individual sau grupal. Eliminarea embargoului faţă de Irak şi alte state arabe, constituirea statului independent palestinian sau schimbarea unor regimuri politice democratice pluraliste cu unele guvernări teocratice, sunt numai câteva din obiectivele pentru care acţionează şi îşi intensifică acţiunile grupările teroriste, în numele pretinsului război sfânt.

Ca efect al unor asemenea acţiuni teroriste de amploare şi totodată ca replică era necesară constituirea unei alianţe internaţionale în vederea combaterii acestor acţiuni printr-un aşa-numit război antiterorist purtat după cum se ştie sub emblema „Sacrificiului pentru libertate”. Astfel G. Bush jr. declara: „Numele operaţiunii care începe astăzi este sacrificiu pentru libertate pentru că nu apărăm doar libertatea noastră preţioasă ci şi libertatea tuturor oamenilor care doresc să-şi crească copiii într-o ţară normală şi fără frică. Misiunea noastră este definită, obiectivele noastre sunt clare şi scopul nostru este just. Am toată încrederea în voi.”

7.3.2. Scurt istoric asupra terorismului

Terorismul şi atentatele teroriste au şi ele o anumită istorie. Atacurile teroriste datează cel puţin din secolul I e.n. când zeloţii, o sectă religioasă evreiască, lupta contra ocupaţiei romane pe teritoriul Israelului de astăzi. În Iranul secolului XII, „asasinii”, un grup musulman şiit, puneau la cale acte teroriste împotriva liderilor politici şi religioşi sunniţi. Dacă până în secolul XVIII teroriştii acţionau mai mult din motive religioase, începând cu secolul XIX mişcările teroriste capătă o orientare mai mult politică şi revoluţionară – pretins reformistă. La sfârşitul secolului XIX şi începutul secolului XX, anarhiştii din Franţa, Italia şi Spania foloseau metode teroriste, la fel ca şi mişcarea revoluţionară din Rusia, înainte de apariţia leninismului.

Revenind şi localizând, totodată, terorismul în spaţiul lumii arabe, formele sale cele mai accentuate sunt cunoscute şi degenerate în conflictul dintre popoarele arabe şi Israel, care a început după anul 1945, producând valuri succesive de atentate teroriste în Orientul Mijlociu, care au fost extinse apoi de simpatizanţi palestinieni şi în Europa sau S.U.A. La sfârşitul anilor '40 grupuri radicale evreieşti, precum Grupul Stern sau Organizaţia Irgoun, au recurs la terorism contra arabilor sau britanicilor, în timpul luptei pentru independenţa Israelului. Începând cu anii '60, adversarii lor arabi au folosit terorismul de o manieră mult mai sistematică şi mai riguroasă. Astfel expulzarea luptătorilor palestinieni din Iordania, în septembrie 1970, are ca efect crearea unei armate teroriste numite Septembrie Negru, care în 1972 a luat ostatici, ucigându-i mai apoi, 11 atleţi

israelieni ce participau la Olimpiada de la München. În acelaşi timp, şi unele grupări ale Organizaţiei pentru Eliberarea Palestinei duceau operaţiuni de comando, acţiuni teroriste, luări de ostatici şi deturnări de avioane. La mijlocul anilor '80, după deturnarea unui Boeing al Companiei TWA şi a pachebotului italian Achille la Auro (1985), terorismul de origine palestiniană se află în declin, OEP privilegiind de acum înainte calea negocierilor cu Israelul. Apar, în schimb, noi forme de terorism legate de revoluţia din Iran (1979) şi de creşterea fundamentalismului islamic, grupuri radicale precum Hamas, Ezbollah sau Jihadul Islamic continuând campaniile de teroare şi acţiunile teroriste împotriva Israelului şi aliaţilor săi,. În anul 1996, în Israel, o serie de atentate sinucigaşe ale Hamas au ucis mai mult de 60 de persoane şi au periclitat fragila pace dintre Israel şi OEP.

Începând cu anii '60 terorismul organizat s-a extins şi în Europa Occidentală, în special în Germania de Vest sau Italia, ţări care au cunoscut după război o trecere rapidă de la totalitarism la democraţie. În Germania anilor '70, facţiunea „Armata Roşie”, cunoscută şi sub denumirea de „Grupul Baader – Meinhoff”, de inspiraţie maoistă, jefuia bănci, răpea şi asasina oameni de afaceri sau lideri politici şi distrugea instalaţii militare ale S.U.A. La sfârşitul anilor '70, majoritatea membrilor Armatei Roşii au fost arestaţi sau ucişi în luptele contra autorităţilor. În Italia, Brigăzile Roşii au lansat atacuri teroriste asupra politicienilor, poliţiei sau jurnaliştilor. Atacurile au culminat în 1978 prin răpirea şi uciderea fostului prim-ministru Aldo Moro. Membrii şi simpatizanţii Brigăzilor Roşii au fost arestaţi sau condamnaţi, dar, în deceniile 8 şi 9 ale secolului XX, Mafia siciliană a pus la cale atacuri teroriste. O grupare teroristă a avut ca ţintă Galeria Uffizi, din Florenţa, în 1993. În România interbelică, mişcarea legionară a practicat terorismul politic, căruia i-au căzut victimă personalităţi ale vieţii politice româneşti, printre care şi Nicolae Iorga, precum şi unii membri ai comunităţii evreieşti.

Ostilitatea arabilor (palestinienilor) faţă de suportul acordat de S.U.A. Israelului a condus la numeroase acte de terorism împotriva cetăţenilor americani, îndeplinite de radicali palestinieni şi de simpatizanţi ai acestora (în mod deosebit de către gruparea Hamas). În 1983, atentatele sinucigaşe asupra ambasadei S.U.A. şi a clădirilor marinei americane din Beirut, de către o grupare şiită musulmană, a condus la uciderea a 300 de persoane. În 1988 o bombă a distrus avionul companiei Pan American deasupra localităţi Lockerbie, în Scoţia, ucigându-i pe cei 259 de pasageri aflaţi la bord, dintre care 189 erau cetăţeni americani. Ca răspuns a staţionării militarilor americani în Arabia Saudită (care s-a constituit şi într-o cauză a organizaţiei teroriste Al Qaeda de sub conducerea lui bin Laden), în anul 1986, un camion capcană a explodat în faţa unei clădiri din Dhahran ce adăpostea personal militar american, ucigând 19 persoane. Ultimul atentat îndreptat împotriva S.U.A., în exteriorul continentului american, a avut loc pe 7 august 1998, când, în urma exploziei unor bombe la ambasadele din Tanzania şi Kenya au fost ucise peste 200 de persoane, făcându-se responsabili de aceste acţiuni miliardarul saudit Osama bin Laden şi locotenenţii săi. Între 1978 şi 1995, un anarhist terorist cunoscut sub numele de „Una bomber” (acesta fiind de fapt supranumele şi porecla lui Theodore Kaczynski – fost profesor de matematică cu studii la Harvard) a pus sau a trimis prin poştă bombe artizanale care au ucis trei persoane şi au rănit alte 23 în 16 atentate. „Una bomber” se declară un adept al ecologiştilor radicali oponenţi ai efectelor industrializării şi tehnologiei şi avea ca ţintă profesori universitari, corporaţii şi fabricanţi de computere.

Atacul terorist din interiorul S.U.A. s-a concretizat în 26 februarie 1993, când o încărcătură explozivă în subsolurile de la World Trade Center, din New York, a făcut 6 victime şi a provocat pagube materiale şi economice estimate la 600 de milioane de dolari. Se ştie cu certitudine că atentatul este datorat terorismului fundamentalist musulman, care a atins, astfel, pentru prima dată teritoriul S.U.A. Asemenea acţiuni teroriste pe teritoriul S.U.A., premergătoare celui de la 11 septembrie 2001, au existat dar, desigur, de o mai mică amploare şi cu efecte nesemnificative. Cel mai sângeros episod terorist de pe teritoriul S.U.A. a fost atentatul din Oklahoma City: pe 19 aprilie 1995 explozia unui camion capcană, în faţa unei clădiri federale, a ucis 168 de persoane, agenţii federali arestând două persoane, Timothy McVeigh şi Terry Nichols, membri ai unei grupări extremiste de dreapta (retrospectiva istorică asupra atentatelor teroriste are ca suport bibliografic Enciclopedia Britanică, 2000; Microsoft and Carta 2001 reprodusă în publicaţia „22”, nr.39 din anul XII, 25 septembrie – 1 octombrie 2001).

Rețele teroriste care funcționează în prezent sunt cunoscute în spațiul geografic al mai multor țări delimitându-se următoarea configurație teroristă:

1. Afghanistan – Pakistan – Tadjikistan condusă de bin Laden;
2. comandoul din Asia Centrală sub conducerea fundamentalistului uzbek Jumma Mamangani;
3. comandoul din Balcani condus de egipteanul Ayman al-Zawahi ce acoperă Europa şi Marea Britanie;
4. gruparea din Golf – Orientul Mijlociu al cărui lider a fost Abd al Rahind al Nashiri, prins și arestat de americani;
5.comandoul ce acoperă Africa de Nord, Franța şi Spania condus de extremistul algerian Fateh Kamal;
6. grupul ce reuneşte extremişti musulmani regăsit pe teritoriul S.U.A. într-o tabără denumită "Ground Zero USA", zonă ce aparținea unor cetățeni britanici originari din orientul mijlociu, şi unde se antrenează militari islamici în scop terorist.

Există şi alte grupări teroriste (în prezent sunt evaluate în jur de 1.000 asemenea celule teroriste în peste 70 de țări, de pe aproape toate continentele lumii) cum ar fi: Grupul Armat Islamic (Algeria); Gruparea Ezbollah sprijinită de Iran; Mişcarea Palestiniană Hamas; Tigrii Tamilii din Sri Lanka; Noua IRA în Irlanda de Nord; Organizația Separatistă ETA din Spania; Organizația Mujahedinii Poporului din Irak; Organizația Armata Roşie din Japonia; Forțele Armate Revoluționare din Columbia. Mai recent Departamentul de Stat al S.U.A. a dat publicității noua listă bianuală a „organizațiilor teroriste din lume", care numără 28 de grupări, inclusiv rețeaua Al Qaeda a lui Osama bin Laden. Două organizații nu se mai găsesc pe listă (Armata Roşie Japoneză şi Mişcarea Revoluționară Peruană Tupac Amaru), acestea nemaifiind considerate de guvernul american active în materie de terorism. În schimb, două organizații noi apar în listă, Adevărata IRA – grupare armată nord irlandeză – care se opune acordului de pace din Ulster şi AUC, care grupează milițiile paramilitare, Autoapărarea Unită din Columbia, organizație de extremă dreaptă. Mai figurează şi alte organizații, cum ar fi: Grupul Islamic Armat (GIA), Mişcarea Islamică din Uzbekistan, două organizații palestiniene (Gruparea Abu Nidal şi Frontul de Eliberare a Palestinei). Arborele terorismului şi-a înfipt rădăcinile în multe state, în prezent „roadele" acestuia fiind imposibil de cunoscut întrucât acțiunea lor este asemenea celulelor canceroase dintr-un organism, erodând sănătatea, stabilitatea şi securitatea mondială.

Terorismul şi antiterorismul pun „în valoare" în primul rând latura psihologică umană exprimată prin anumite atitudini față de cultura şi civilizația cărora aparțin. Pe bună dreptate războiul declanşat, cu cele două fațete ale sale, este un război psihologic.

Argumentele privind o asemenea evaluare emerg realității şi efectelor induse de anumite cauze şi obiective premergătoare conflictelor militare care, prin excelență, pot fi considerate ca a fi de natură psihologică, şi nu numai efectele şi obiectivele urmărite în funcție de care sunt etichetate – evaluate de cele mai multe ori conflictele militare. La aceasta adăugăm şi tactica adoptată, care în ultimă instanță vizează inducerea terorii, fricii, spaimei şi altor elemente de ordin emoțional, fie pe durată scurtă, fie de lungă durată.

Aşa cum rezultă din declarațiile unor analişti politici şi militari, conflictul din Afghanistan şi războiul antiterorist capătă particularitățile unui război psihologic clasic. Elementul comun al ambelor grupări este tensiunea, suspiciunea, teroarea şi psihoza generalizată. În fond acest război psihologic este un război al nervilor, ambele părți implicate în conflict încercând să câştige prin pierderea controlului emoțional şi a prudenței adversarului, ceea ce desigur poate face ca acesta să devină în mai mare măsură vulnerabil sau chiar ambele, una față de cealaltă. Nici una din taberele implicate în conflict nu ştie cu precizie când va lovi cealaltă, surpriza devenind elementul care amplifică teroarea şi frica. De asemenea, nu este cunoscut unde va primi lovitura, ce amploare are şi mai ales ce efecte produce. Fiecare dintre părți trebuie să presupună că cealaltă va lovi foarte curând şi fiecare ştie că cealaltă ar putea, o perioadă lungă de timp, să nu lovească, accentuându-se stresul şi alte efecte de natură psihologică. Scopul final al unui război psihologic este de a zdrobi în aşa măsură voința inamicului de a rezista, încât să nu mai fie necesară o lovitură. La 11 septembrie 2001 Al Qaeda a sperat să zdruncine atât de mult nervii americanilor încât aceştia să fie pe punctul

de a paraliza sau, tot atât de bine, să declanşeze un atac necontrolat asupra întregii lumi islamice, ceea ce ar fi făcut mai credibil şi mai justificat războiul sfânt. Este posibil însă ca nici un ideal să nu devină realitate în raport cu ceea ce îşi propune fiecare dintre părțile intrate în conflict: nici bin Laden să fie prins şi cu atât mai mult terorismul să fie eradicat sau invers, ca islamismul să domine lumea ca forță a „binelui" împotriva „răului". Ambele părți sunt implicate într-un asemenea război psihologic şi imagologic în care informațiile şi mai ales imaginile furnizate au rolul de a contracara superioritatea şi legitimitatea uneia dintre părți, mai ales sub raport moral şi psihologic.

Ca orice deznodământ al conflictelor militare, şi acesta are o finalitate destul de ambiguă, americanii nefăcând altceva decât să-şi demonstreze calitatea de superputere şi forța militară de care dispune şi, evident, să-şi consume arsenalul militar chiar în dauna unor costuri financiare exorbitante dar care, desigur, devin benefice pentru cei care produc un asemenea arsenal, în ultimă instanță oligarhiei politice, militare şi economice.

Pe lângă caracterul psihologic al unui asemenea război terorist – antiterorist în care nota dominantă este nesiguranța, teama, panica, teroarea şi riscul globalizat şi care devin obiective determinante într-un asemenea tip de război , acest conflict declanşat ca urmare a atacului terorist din 11 septembrie, pe care l-am numi simbolic prin modul de manifestare şi efectele induse în plan uman şi internațional ca a fi un sindrom „terorist septembrionist", are şi un caracter intercultural, mediatic şi imagologic, fiind în primul rând un conflict al culturilor şi civilizațiilor, după cum susține Hungtington. Asupra acestui aspect există opinii pro şi contra, pe o poziție favorabilă situându-se în primul rând protagoniştii acestei teorii a conflictului la care se asociază şi fanaticii şi fundamentaliştii islamişti.

Desigur, există şi opinii opuse asupra cărora vom insista în continuare. Unul dintre reprezentanții acestor atitudini ar fi filosoful şi eseistul francez Bernard Henry-Levy care, într-un articol interesant despre actualul conflict, aduce contraargumente legate de caracterul intercultural şi intercivilizațional al acestui conflict. Aceste contraargumente sunt legate de natură semantică, strategică şi teologică.

Din punct de vedere semantic consideră că ar fi un câştig de cauză (dând apă la moară teroriştilor) în condițiile în care acest conflict ar fi considerat ca un război al civilizațiilor şi, ca atare, ar fi un compromis în a accepta într-un conflict ce implică o lume necivilizată cu una civilizată. Desigur, un asemenea argument este destul de şubred întrucât nu poate fi considerată lumea arabă ca a fi o lume exclusiv a necivilizației şi nici nu-i poate fi negată întru-totul cultura aacesteia. Argumentele strategice sunt, de asemenea, destul de puerile ca să nu le numim altcumva, întrucât ceea ce vor teroriştii şi implicit bin Laden nu vizează numai un areal restrâns (limitându-se doar la imperiul american satanic) ci, atitudinile ostile ale islamismului şi implicit manifestarea lor prin războiul sfânt vizează lumea creştină şi mai ales cea occidentală considerate ca a fi imorale, nedrepte şi, evident, viciate sub raport spiritual şi chiar religios.

În acest sens autorul citat îşi pune următoarea întrebare retorică: vom promova la rândul nostru radicalizarea – obiectivul primordial al războiului declarat de către islamism punând pe acelaşi plan islamismul şi islamul ? Oare nu ne dăm seama că cel mai bun discipol al lui Hungtington este azi bin Laden ? Întrebări care nu au alt scop decât a realiza o disjuncție a culturilor şi a evidenția, totodată, caracterul asimetric şi antitetic, evident, al acestora şi, ca atare, a scinda lumea şi din perspectivă culturală şi nu numai economică şi politică.

În ceea ce priveşte argumentele teologice, autorul menționat susține că războiul nu este o confruntare între Occident şi islam şi ca atare nici între civilizații întrucât el se regăseşte în primul rând în interiorul propriului islam şi vulnerabilitățile sunt în primul rând de ordin religios şi în mai mică măsură de ordin cultural şi material prin prisma subdezvoltării economice, Levy fiind un partizan al inegalității şi nu un duşman acesteia, inegalitate socială regăsită în primul rând în spațiul islamic. Aşa cum uşor se poate deduce, aceste argumente au un caracter mai mult propagandistic şi ideologic fără o susținere şi întemeiere reală.

Caracterul intercultural şi antitetic, precum şi diferența care separă aceste două culturi e mai mult decât o dovadă a diversității culturale şi spirituale, fiind puşi în fața unei divergențe fundamentale de valori, astfel că un conflict – ciocnirea dintre aceste două sisteme pare iminent dacă nu în plan militar, în plan spiritual cu certitudine.

Clivajul care apare între aceste civilizații a condus la asemenea atitudini intolerante şi de superioritate astfel că sub raport cultural, religios şi social s-au creat asemenea discrepanțe încât orice încercare de ajustare şi remediere a acestora devin ineficiente şi supuse eşecului. S-a ajuns până acolo încât să se creadă (din partea unei aşa-numite supercivilizații reprezentată, desigur, de lumea occidentală) că tot ce s-a inventat înainte de Internet să fie lipsit de importanță şi inutil, la fel cum un şeic arab considera inutile orice scrieri în afara Coranului, fie că seamănă cu acesta şi atunci e preferabil Coranul, fie că nu seamănă şi atunci este fals şi nociv. De aici concluzia că atitudinile tolerante nu se regăsesc nici în lumea civilizată (şi putem spune apogeul civilizației implicând în mai mare măsură asemenea atitudini de toleranță) şi, cu atât mai puțin, într-o lume închisă, care prin definiție devine intolerantă şi exclusivistă.

Din păcate s-a ajuns la un asemenea grad al intoleranței încât „energiile" acumulate au răbufnit printr-un conflict armat cu grele pierderi umane şi materiale. Prin acest conflict este exprimat şi demonstrat caracterul ireconciliabil dintre dogmele şi doctrinele religioase alături de incompatibilitățile culturale şi valorice. Astfel, orice tendință de acuzare şi incriminare reciprocă este strict subiectivă şi partinică întrucât un asemenea conflict într-un astfel de context al intoleranței era iminent şi, am spune noi, chiar şi legic. Întotdeauna contradicția a generat stări conflictuale impunând rezolvarea lor prin eradicarea cauzelor care au condus la asemenea stări şi nu numai la acțiunea şi intervenția împotriva efectelor. Or, menținerea supremației, puterii şi „îngenuncherea altor popoare" pe fondul adâncirii decalajelor şi inegalităților nu poate decât să conducă la teroare ca răspuns şi revers al terorii.

Dar nici acest punct de vedere al ireconciliabilității religioase şi spiritual-valorice nu este pe deplin acceptat. Unii acceptă caracterul religios şi asimetric al conflictelor sub raport cultural-spiritual alții, dimpotrivă, îl resping, susținând mai mult cauze de ordin social-economic şi politic şi, ca atare, un asemenea conflict nu are nici pe departe numai o etiologie cultural-spirituală. Acceptând parțial asemenea inegalități social-economice, V. Tismăneanu afirma şi recunoştea că nimeni nu neagă faptul că lumea contemporană nu este lipsită de contraste economice şi sociale şi, am spune noi, de inegalități de acest gen şi că orice tendință de escamotare a acestora devine superfluă.

Din perspectiva pan-islamismului, doctrină politică reacționară care propovăduieşte unirea popoarelor musulmane în vederea luptei contra Occidentului creştin, războiul terorist are un caracter religios sau, mai bine zis, este fundamental religios. La fel şi adepții Jihad-ului care îl consideră ca acțiune – ripostă împotriva celor care atacă planul şi lumea islamică mai ales prin tendința globalizării şi subordonării statelor slab dezvoltate celor puternic dezvoltate economic şi militar, adică lumii creştine occidentale.

Mai categorici în ai respinge caracterul religios şi implicit cultural sunt unii reprezentanți ai clerului (părintele Galeriu într-o emisiune radiodifuzată care avea ca temă „ciocnirile între civilizații sau confruntarea între religii" adoptând o asemenea atitudine în raport cu actualul conflict). Nu este exclus caracterul fundamentalismului islamic şi influența acestuia în declararea Jihad-ului, dar este respins caracterul religios al războiului terorist de către aceştia. O asemenea atitudine este adoptată şi de țările islamice în cadrul „Conferinței țărilor islamice" în care se arată că însuşi Coranul interzice terorismul, islamul fiind o religie a păcii şi supunerii şi nu a războiului şi cruzimii.

Sub raport religios nu este legitimat nici actul sinucigaş şi cu atât mai puțin crima şi omuciderea. Pe fondul acestor atitudini generalizate şi globalizate a început un nou război (mondial), cu două fațete, cea teroristă şi cea antiteroristă şi care este războiul prin care se încearcă schimbarea actualei stări şi „ordini" mondiale, caracterizate mai mult prin teroare, nesiguranță, inegalități şi dominare, ca urmare a acumulării unor asemenea resentimente şi ură ce depăşesc limitele toleranței şi chiar ale supraviețuirii. Este un război prin care trebuie să se „lichideze" orice rămăşiță a trecutului şi prin care să se creeze premisele deschiderii unor orizonturi noi ale culturii şi civilizației. De aceea, el va fi de durată, astfel că un asemenea obiectiv fundamental prin care se urmăreşte o nouă ordine mondială, bazată pe înțelegere, recunoaştere, toleranță şi cooperare nu se poate realiza într-un timp scurt specific obiectivelor urmărite de războaiele clasice. Este un război bazat pe inteligență şi rațiune, între bine şi rău, între cultură şi subcultură şi, nu în ultimă instanță,

între religii şi civilizaţii, chiar dacă această ultimă afirmaţie este, după cum am arătat, contestată de unii.

Putem spune mai degrabă că este un conflict nu al civilizaţiilor ci, mai mult al necivilizaţiilor întrucât scopul şi finalitatea nu sunt nici pe departe în consens cu valorile unei reale şi autentice civilizaţii ale acestui început de mileniu. În fond se confruntă două culturi ireconciliabile sub raport ideologic şi, în mai mică măsură, două civilizaţii, întrucât lumea orientală şi islamică se situează în cea mai mare parte la un nivel al subcivilizaţiei, fiind considerate societăţi închise sau, într-un limbaj modernizat, „societăţi de risc”, în afara dialogului cultural şi religios.

Extremismul, intoleranţa, exclusivismul şi dogmatica religioasă sunt „centrii” de putere pe care îşi consolidează şi revendică nivelul civilizaţiei la care au ajuns. Sunt puse în antiteză valori, credinţe, ideologii mai mult de inspiraţie spirituală decât de natură materială şi implicit culturală. Se resimte şi din această perspectivă tendinţa de supremaţie şi chiar aroganţă din partea reprezentanţilor – liderilor acestor „civilizaţii”, fapt ce nu face altceva decât să adâncească extremismul, exclusivismul şi intoleranţa. Pe lângă asemenea incompatibilităţi primează, desigur, inegalităţile de ordin social – economic şi, nu în ultimă instanţă, ideologiile pe care sunt fundamentate strategiile politice şi economice care în mod convergent conduc la o anumită stare conflictuală culminând prin actualul război terorist şi antiterorist.

În afara unor reconcilieri şi a unui spirit tolerant – pacifist vor pierde ambele civilizaţii şi culturi fiind pusă în pericol însăşi specia umană, valoarea şi capitalul suprem care trebuie ocrotite mai mult decât oricare alte interese şi valori. De aceea putem considera că războiul antiterorist este concentrat nu numai împotriva terorii şi agresiunii, ci şi împotriva unor pretinse valori spirituale, degenerate în exclusivism şi fanatism religios. Din acest punct de vedere se impune a fi antrenate în mai mare măsură instrumentele raţiunii, bazate pe înţelepciune şi toleranţă şi nu componenta emoţională concretizată în ură şi răzbunare, oricât s-ar impune acestea. Trebuie schimbată în primul rând mentalitatea şi conştiinţa colectivă, modul de viaţă încă primitiv a populaţiei acestor ţări marginalizate spiritual şi material, fapt ce face ca pentru un asemenea obiectiv să nu întrebuinţăm forţa ci înţelepciunea şi cutezanţa, înţelegerea şi recunoaşterea a ceea ce este bun şi înlăturarea resentimentelor şi a primitivismului gregar. Să luptăm împotriva terorii şi fanatismului cu armele minţii şi ale sufletului, să atacăm cu arma spiritului şi a credinţei acele puncte vulnerabile din plan mental fără a distruge în întregime ceea ce nu trebuie distrus (populaţia şi civilizaţia acestor ţări).

Să fie extirpate răul şi teroarea şi să se facă loc binelui şi înţelegerii. Prin aceasta se va dovedi superioritatea şi nu prin înverşunare, răzbunare şi ură. Numai aşa se va obliga la supunere şi toleranţă în faţa cărora s-a declarat război, în alt mod nu se va realiza altceva decât se va semăna vânt şi se va aduna furtună. Să se pună în locul mitului terorii şi antidemocraţiei (nu în ultimă instanţă mitul superputerii), mitul înţelegerii şi al acceptării reciproce, adică mitul înţelepciunii, binelui şi păcii. Astfel, prin acest război trebuie să ne purificăm fiecare atât atitudinal cât şi intelectual – mental, încât fiecare să ne aducem o oarecare contribuţie binelui şi scopului nostru existenţial. Cei care aprobă teroarea şi spiritul de vendetă, intoleranţa şi extremismul exclusivist pot fi consideraţi apologeţii răului în lume, iar cei care adoptă atitudinile tolerante, pacifiste şi de înţelegere pot fi consideraţi partizanii luptei binelui împotriva răului, adevărului împotriva minciunii şi a toleranţei împotriva intoleranţei, indiferent de religie, rasă sau de alte criterii. Binele şi adevărul pot aparţine numai celor care le aprobă şi le promovează şi nu celor care le declamă şi, în acelaşi timp, le încalcă. Orice atitudine disimulativă şi orice tendinţă demagogică promovată devin condamnabile în raport cu asemenea instanţe de ordin moral şi atitudinal. Ele pot aparţine atât civilizaţiei orientale, atunci când se raportează la modernitate şi la valorile sale cât şi civilizaţiei occidentale când pun pe prim plan adevărul, dreptatea şi egalitatea socială, pe care de cele mai multe ori le disimulează şi proclamă fără însă a le şi recunoaşte şi obiectiva în practica social-politică. Istoria obligă la asemenea concesii făcute şi uneori chiar la anumite compromisuri în afara exclusivismului şi extremismului ca nonvalori ale civilizaţiei şi modernităţii.

7.3.3. Terocraţia - formă a puterii terorismului

Prin delimitarea războaielor ca teroriste şi antiteroriste, am putut operaţionaliza şi o diotomizare a puterii, cea a terorismului – terocraţia - şi cea antiteroristă, cea care aparţine statelor

democratice şi dezvoltate, dar care, aşa cum am arătat, se află într-un vizibil decalaj sub raportul dezvoltării economice şi sociale, mai mult exploatând statele slab dezvoltate decât ajutându-le. Această delimitare a lumii induce elemente psihologice opuse: atitudini, sentimente, interese, idealuri, precum şi unele alianţe sau, mai ales, rivalităţi între unele ţări şi chiar civilizaţii, culminând cu intoleranţa, agresiunea, teroarea şi, evident, cu un iminent şi catastrofal conflict. Se impune şi din acest punct de vedere o armonizare a intereselor şi idealurilor, precum şi promovarea unor atitudini tolerante şi de înţelegere dincolo de orice resentimente şi ostilităţi. În afara concilierii şi toleranţei este pusă în pericol şi ameninţată atât democraţia cât şi sistemul bazat pe teroare şi intoleranţă. Ameninţarea şi nesiguranţa au devenit un loc comun al întregii lumi iar globalizarea terorii şi a riscului un adevăr incontestabil.

Mai mult decât oricând în istorie globul pământesc este ameninţat de un pericol catastrofal, ura şi intoleranţa cunoscând limite nemaiîntâlnite. În faţa unui asemenea pericol şi a unei asemenea stări se impune o nouă atitudine şi filosofie, dincolo de orice supraestimare gnostică şi de orice mit al superiorităţii civilizaţiilor. Toată filosofia raţionalistă şi pozitivistă, toate ideile pe care noi ne-am clădit modernitatea şi contemporaneitatea, afirma un cunoscut politolog român (Iosif Boda), sunt puse în discuţie sau chiar trebuie reanalizate şi modificate. Faptul că mijloacele ultrasofisticate, cele mai performante rezultate la care poate ajunge mintea umană au fost răsturnate şi anihilate de un lucru dintre cele mai banale, un cuţit, ne clatină cele mai intime convingeri, susţinea acelaşi politolog.

Pe planul strategiilor de apărare şi pe planul relaţiilor internaţionale se vor produce schimbări radicale ca urmare a unei noi filosofii şi a unei noi politici internaţionale. Era de necrezut (nici ca posibilitate) ca Rusia să poată deveni un stat ce sprijină N.A.T.O. sau chiar un membru al acestei organizaţii sau ca între unele state să fie promovate alte relaţii decât neutraliste, ca să nu le numim altfel, terorismul impunând reaşezarea unor asemenea relaţii şi structuri şi constituirea unui front comun al aliaţilor împotriva terorii şi agresiunii.

Terorismul cunoaşte unele particularităţi. Pe lângă criteriul timp şi al efectelor produse, el poate fi evaluat şi prin gradul de profesionalism al celor care desfăşoară şi sunt implicaţi în asemenea acţiuni, care culminează prin „sacrificiu”. S-a putut constata că asemenea acţiuni cu miză politică şi psihologică reunesc atât indivizi fanatici, dar şi cu un grad ridicat de profesionalizare (unul dintre atentatori era inginer, alţii fiind piloţi, deci nici pe departe nu erau simpli cetăţeni arabi, cu un nivel profesional foarte scăzut şi cu un fanatism religios exacerbat). Putem spune că nivelul înalt de profesionalizare şi instruire al acestora se poate constitui într-un argument plauzibil al adepţilor religiei islamice, ceea ce înseamnă că dogma religioasă învinge raţiunea şi intelectul, în ultimă instanţă iraţiunea domină raţiunea.

Aşa cum se ştie, teroriştii au fost instruiţi în taberele aflate pe teritoriul Afghanistanului şi îndoctrinaţi în universităţile islamice din Pakistan şi alte ţări musulmane, astfel că acţiunile lor au mai mult o întemeiere religioasă, pe fondul unei credinţe nestrămutate şi a unui fanatism greu de explicat. Ei sunt reuniţi în organizaţii care depăşesc graniţele unei ţări, mulţi fiind pregătiţi şi chiar sprijiniţi în şi de ţările împotriva cărora îşi îndreaptă acţiunile teroriste, cum ar fi S.U.A., Germania, Elveţia, Franţa, Marea Britanie, Scandinavia, Emiratele Arabe Unite, Sudan, şi ai căror lideri politici se dovedesc a fi cei mai intoleranţi faţă de asemenea manifestări şi acţiuni teroriste şi chiar doctrine religioase.

Nivelul lor de pregătire şi de instruire militară capătă din ce în ce mai mult un caracter instituţionalizat, membrii organizaţiilor teroriste – care de cele mai multe ori devin autori ai atentatelor – fiind în posesia unor manuale de specialitate. Amintim în acest sens „studiile militare pentru Jihad-ul împotriva tiranilor” unde printre alte idei şi doctrine se arată că „principala misiune a organizaţiei militare este înlăturarea regimurilor fără Dumnezeu şi înlocuirea lor prin regimuri islamice”. Lecţiile predate cunosc un curricul-um adecvat acţiunilor şi atentatelor teroriste îmbinând elementele teoretice (psihologice) cu cele strategice şi tactice. Spre exemplu, lecţia a doua din manualul terorist descoperit şi tradus de F.B.I. se intitulează „Calificarea şi caracteristicile membrilor” precizându-se că aceştia trebuie să fie pregătiţi pentru martiriu în vederea atingerii scopului şi pentru instituirea domniei lui Allah pe pământ. Nu vom insista asupra celorlalte lecţii, ci vom menţiona doar faptul că în cele douăsprezece lecţii din acest manual sunt vizate probleme ce

fac referință la răpiri, asasinate, atentate, ucidere a ostaticilor, spionaj şi modul de utilizare a diverselor arme folosite în acțiunile întreprinse.

7.3.4. Atitudini privind războiul terorist şi antiterorist

Aşa cum uşor se poate deduce, adevărul privind caracterul acestui conflict este destul de greu de dedus şi afirmat. Războiul declanşat conduce la atitudini diferențiate în raport cu cauza şi obiectivele urmărite. Se desprind atât în lumea țărilor occidentale, cât mai ales în cea islamică atitudini mai degrabă contestatare în raport cu războiul declanşat. La Roma aproximativ 1.000 de manifestanți contestă asemenea acțiuni militare, dând foc steagului american, la Berlin aproximativ 3.300 de elevi au mărşăluit pe străzile oraşului, purtând pancarte pe care era scris: „Războiul nu răzbună morții ci doar face aliați"; „Ripostele militare încurajează tensiunea"; în Egipt mii de studenți islamişti s-au manifestat împotriva atacurilor americane şi şi-au chemat confrații la războiul sfânt , recitând „Rugăciunea islamului" în memoria victimelor afghane şi scandând: „Nu există alt Dumnezeu decât Dumnezeu, iar Bush este duşmanul lui Dumnezeu". Totodată, manifestanții şi-au exprimat îngrijorarea că după Irak şi Afghanistan va veni rândul Egiptului şi Sudanului. În Indonezia un grup radical islamist a cerut guvernului să întrerupă relațiile diplomatice cu S.U.A.; la Chicago a avut loc o manifestație pacifistă împotriva atacurilor americane contra Afghanistanului scandând lozinci de acest gen: „Dreptate, nu război"; „Nu vrem alte victime"; „Conducătorii noştri ar trebui să încerce calea diplomației". Proteste violente antiamericane au existat şi în Pakistan (Queta), unde demonstranții au dat foc sediului UNICEF şi au incendiat două cinematografe, mai multe magazine şi o bancă. De asemenea, Iranul sprijină acele grupe care luptă pentru libertate ştiut fiind, totodată, că Iranul este implicat în acțiunile teroriste din Arabia Saudită care au avut loc în anul 1996, prin gruparea proiraniană din Liban Ezbollah şi, totodată, Iranul finanțând organizația Jihadul Islamic, condamnând atacurile S.U.A. şi ale Marii Britanii, considerate ca a fi inacceptabile şi fiind etichetate ca a fi agresiune care încalcă dreptul internațional, atitudine regăsită la cea mai mare parte a populației din lumea islamică.

Conflictul militar care are loc ca urmare a evenimentelor din septembrie a provocat atitudini şi curente de opinii nu numai în rândul populației islamice, ci şi în cadrul celei americane. Unele studii cu caracter sociologic şi psihologic au evidențiat următoarele efecte induse ca urmare a atacului terorist: tulburări de somn (40 % dintre femei şi 26 % dintre bărbați), dificultăți de concentrare în activitatea cotidiană (60 %), 71 % dintre americani admit că au un sentiment de deprimare (aproximativ 80 % dintre femei şi 62 % dintre bărbați), 76 % au un comportament ce cade sub incidența stresului, 69 % consideră rugăciunile ca principală modalitate de ieşire din criză, 25 % vor evita mult timp zborul, 80 % dintre cetățenii S.U.A. se declară favoriții unei acțiuni militare împotriva statelor care susțin terorismul v. şi românii, 77 % sunt de acord cu desfăşurarea de trupe terestre, 63 % din americani recunosc faptul că au ajuns dependenți de televizor, 1/3 dintre aceştia recunosc că imaginile le-au provocat un puternic sentiment de teamă şi că prin intermediul mas-mediei se poate realiza acel fenomen de globalizare a terorii pe care am numi-o noi involuntară şi indusă mai mult din rațiuni comerciale decât de factură ideologică şi chiar atitudinală.

Asemenea atitudini diferențiate privind evenimentele din septembrie 2001 se regăsesc şi în rândul populației româneşti. În urma unui sondaj I.R.S.O.P. din imediata perioadă ce a urmat 51 % susțin intervenția americană în Afghanistan; 44 % se declară împotrivă dar se opun categoric terorismului dezaprobând pierderile de vieți omeneşti, fiind cuprinşi de teama că bombardamentele vor duce la escaladarea internațională a conflictului; 60 % sunt de acord cu decizia punerii la dispoziția N.A.T.O. a spațiului aerian şi terestru al României, date care evidențiază asemenea atitudine tolerantă sau mai puțin intolerantă în raport cu asemenea atacuri şi conflicte militare.

În acelaşi timp atacurile teroriste şi războiul antiterorism au condus la o delimitare şi o dihotomizare în plan mitologic. S-a desprins un mit favorabil proamerican (promovat şi recunoscut de cea mai mare parte a lumii democrate), iar în antinomie cu acesta un aşa-numit mit politic antiamerican (cf. Vladimir Tismăneanu), care stă la baza acțiunilor teroriste şi care a inspirat asemenea acțiuni şi mişcări teroriste de sorginte fundamentalistă. Există o conexiune între ideologiile fundamentaliste extremiste şi totalitarismele secolului XX. Aşa cum susținea cunoscutul politolog amintit, este vorba despre o gândire monodimensională obsedată de conspirație şi

îmbibată de aşteptări şi simboluri salvaţioniste, care se subînţelege că este opusă oricărui dialog şi deschideri în plan ideologic şi cultural şi care promovează în mod discriminatoriu şi chiar exclusivist valori antidemocratice şi antiprogresiste, mai mult de factură dogmatică, în afara oricărui suport ştiinţific. Ori, este binecunoscută sintagma lui D. Hume că somnul raţiunii nu poate naşte decât monştri, am completa noi fantasme şi, nu în ultimă instanţă, fanatism şi exclusivism. Mitul politic antiamerican şi antimodernist se constituie într-o constelaţie de atitudini, emoţii, sentimente şi idei vag structurate care resping pluralismul, statul de drept, umanismul modern şi drepturile individului ca valori supreme ale civilizaţiei occidentale şi care se află într-un raport antinomic cu pretinsa civilizaţie islamică. Acest mit este promovat şi recunoscut în acele societăţi în care democraţia şi libertăţile individuale nu au şi nu cunosc un suport real, întreaga ideologie şi cultură având la bază dimensiunea emoţională şi nu pe cea raţională, în speţă credinţa şi nu cunoaşterea ştiinţifică.

Atacul teroriştilor asupra S.U.A. a avut un impact atât emoţional cât şi simbolic. S.U.A. a fost atacată în două dintre simbolurile cele mai marcante ale prestigiului american: superputerea economică şi financiară concentrată în New York şi superputerea militară al cărei punct central de comandă este Pentagonul. De aceea un asemenea atac terorist are în mai mare măsură un impact psihologic imagologic, putând fi considerat din acest punct de vedere drept o premisă a războiului psihologic şi ulterior al celui antiterorist declanşat ca urmare a reacţiei americane, prin replica dată de această putere acţiunilor teroriste. O lovitură atât de puternică dată sub „centură” celei mai mari puteri cunoscute vreodată de istorie (cum recunosc unii jurnalişti) vine să repună în discuţie întreaga idee şi, am spune noi, paradigmă despre război şi pace, a filosofiei păcii, războiului şi chiar a speciei umane – a condiţiei umane în ultimă instanţă.

Războiul declanşat (terorist şi antiterorist) presupune unele particularităţi de ordin uman, strategic şi tactic faţă de binecunoscutele războaie clasice. În primul rând, atacul faţă de adversar nu presupune o prealabilă declaraţie de război din partea nici uneia dintre tabere. Este mai degrabă o acţiune militară care degenerează ulterior într-un conflict în afara unei logici clasice şi specifice formelor anterioare ale războiului, iar ca efecte produse cele mai multe suferinţe sunt regăsite în rândul populaţiei civile (a oamenilor nevinovaţi) şi nu în rândul combatanţilor – militarilor angajaţi în conflict. În acest mod s-a desprins o nouă categorie de eroi: cea din rândul civililor (pompieri, poliţişti, medici etc. şi cu atât mai mult pasagerii avionului) şi chiar un mit al eroilor sacrificaţi pentru o cauză umană mai presus decât cea în mod ostentativ formulată de către liderii puterii americane, cea care în mod iminent conduce la moarte recompensată prin recunoaşterea sacrificiului şi a jertfei (militarilor angajaţi într-un asemenea conflict).

O altă caracteristică acestui nou tip de război este, aşa cum remarca Benjamin R. Barber, autorul lucrării „Jihad versus Word” (1995), este aceea de a ataca – lovi inamicul cu propriile lui arme, aşa cum, în unele lupte corp la corp, în artele marţiale ale Asiei, forţa musculară şi însăşi masa trupească a adversarului sunt iscusit folosite pentru răsturnarea şi culcarea lui la pământ. În cazul atacului terestru de la 11 septembrie 2001 tehnologiile, avioanele, facilităţile şi prodigioasa capacitate de comunicare a lumii occidentale au fost preluate samavolnic şi prefăcute în bumerang, spre a lovi în manieră sinistră propriile simboluri şi centre ale puterii americane după cum susţine un analist politic. Un asemenea atac a demonstrat unele limite şi vulnerabilităţi ale mitului puterii şi invincibilităţii americane, impunând reconsiderarea în plan atitudinal şi raţional a unor valori şi, mai ales, a unor atitudini de superioritate duse uneori până la aroganţă şi exclusivism. Să fie oare acesta reversul acţiunilor expansioniste şi de masacrare a unor triburi indigene de indieni ? Dacă credem în forţa spiritului şi a unor teorii mai mult cu caracter ocult sau ezoteric decât ştiinţific, putem găsi răspunsul şi într-o asemenea interpretare. Mai pe înţelesul tuturor, putem afirma că istoria este „obiectivă” şi întotdeauna îşi revendică drepturile în conformitate cu legităţile în virtutea cărora traversează timpul în indiferenţă şi ignoranţă de orice interes şi, mai ales, tendinţă expansionistă şi dominatoare. Există din acest punct de vedere teorii chiar în rândul unor sociologi şi istorici americani în conformitate cu care mitul american şi, mai ales, cel de mare putere devine din ce în ce mai uşor demontabil, ceea ce conduce în mod implicit la un iminent declin al acestei pretinse superputeri şi supercivilizaţii. Să fie oare acesta preţul plătit pentru asemenea atitudine şi, mai ales,

al faptelor anterior comise ? Lăsăm doar la nivel ipotetic o asemenea supoziție, istoria fiind cea care o va confirma sau infirma.

Alte particularități ale acestui nou tip de război se regăsesc în metodele, tactica şi strategiile utilizate în desfăşurarea lui. Acesta implică mutații calitative atât în plan logistic, tactic şi strategic şi, mai ales, teleologic (al scopurilor, al obiectivelor şi al finalităților urmărite). Miza nu mai este strict teritorială sau expansionistă, ci mai mult mediatică, în sensul convingerii asupra unui adevăr exclusivist şi supramediatizat fie dintr-o tabără sau din cealaltă. Nu în mod întâmplător se apelează atât de frecvent la declarații, de cele mai multe ori cu o tentă extremistă şi exclusivistă, cum ar fi din partea liderului grupării teroriste Al Qaeda: „A venit ceasul pentru cei uniți să se ridice împotriva necredincioşilor"; „America este liderul criminalilor, Națiunea Islamului nu poate accepta crima reprezentată de Israel, care există de 50 de ani", adăugând că Israelul a trecut prin 80 de ani de umiliri şi că fiii săi au fost ucişi şi sângele acestora a fost vărsat şi locurile sfinte profanate. În acelaşi timp, un milion de copiii nevinovați mor în acest moment în Irak şi tancurile israelieni intră abuziv pe teritoriul palestinian şi nimeni nu protestează. Prin asemenea mesaje se urmăreşte, desigur, formarea şi consolidarea unor atitudini proislamice şi, mai ales, justificarea acțiunilor teroriste ca reacție de răspuns în raport cu acțiunile anterioare ale unor state din lumea „satanică" reprezentată în opinia islamiştilor ca a fi simbolul răului pe pământ, iar cei care sunt împotriva islamului sunt considerați ca a fi necredincioşi şi responsabili pentru tot răul din lume.

Încercând să justifice pretinsul „război sfânt", bin Laden afirma: „Sunt lucruri în toată lumea şi organizația Jihad care sunt active, din Kabul în Cecenia trecând prin Palestina, Bosnia, Sudan, Birmania, Kaşmir şi multe alte țări. Jihad-ul va continua şi dacă eu nu voi mai fi aici", fapt ce conduce la concluzia că nu numai personalitatea şi recunoaşterea sa ar putea contribui şi decide, totodată, soarta războiului ci că există şi alți lideri din umbră (recunoscuți fiind cei doi locotenenți ai săi libanezul Imad Mugniyehl – Şacalul libanez şi egipteanul Aiman Al Zwahiri – Doctorul egiptean şi posibil urmaş al lui bin Laden şi, mai cu seamă, liderul spiritual al talibanilor molahul Omar, a cărui forță spirituală şi capacitate persuasivă sunt mai puternice chiar decât ale sale). În acelaşi timp, agresiunea şi atacul terorist împotriva S.U.A. sunt motivate de către liderii islamici de faptul că în ochii luptătorilor lui Allah, mai ales ai lui bin Laden, această țară simbolizează Occidentul, care promovează individualismul, democrația şi capitalismul, valori disprețuite de fundamentaliştii islamici, dar a căror putere de atracție qvasiuniversală constituie, în opinia lor, potrivit istoricului Bernard Levy, o sfidare față de modul de viață pe care se străduiesc să-l păstreze sau să-l recucerească pentru popoarele lor.

În opoziție cu asemenea declarații antiamericane, antioccidentale şi am putea spune anticreştine, liderii marilor puteri occidentale încearcă să-şi justifice acțiunile militare întreprinse prin campania antiteroristă declanşată printr-o retorică şi susținere morală, promovând în primul rând etica mijloacelor şi nu exclusiv etica scopului, făcându-se uneori abstracție de efectele produse atât în plan imediat cât şi în perspectivă. Războiul nu poate atrage decât război, la fel cum intoleranța nu poate decât adânci intoleranța.

Spicuim din declarațiile preşedintelui american câteva mai relevante şi din care se degajă o anumită atitudine uşor deductibilă: „Vreau să vă reamintesc că America rămâne cea mai tare țară de pe pământ şi că nici un terorist nu va putea fi capabil să-i decidă destinul"; „Noi nu am căutat acest conflict, dar noi îl vom încheia. America va acționa deliberat şi decisiv, iar cauza libertății va învinge"; „Armele noastre sunt militare şi diplomatice, financiare şi legale. În această mare luptă avantajele noastre semnificative sunt răbdarea şi fermitatea poporului american."; „Războiul nostru împotriva terorii va fi mult mai extins decât campaniile de luptă din trecut". Însăşi sigla sub care se desfăşoară acest război, „justiție infinită", coroborată cu sacrificiul pentru libertate vizează un asemenea caracter moral şi uman, chiar dacă pierderile „colaterale" sunt nesemnificative.

Se delimitează în fond două tabere pretins deținătoare ale spiritului dreptății şi justiției. Față în față se află terorismul care se autoproclamă justițiar, şi spiritul justițiar, propriu omului occidental. Aşa cum am mai amintit, e vorba de două viziuni ireconciliabile despre dreptate, ajunse amândouă, prin forța provocărilor, la un punct interferent atacurilor reciproce şi intoleranței.

7.3.5. Legitimitatea războiului terorist

Chiar dacă contrazic orice principiu moral şi uman, asemenea acţiuni teroriste şi antiteroriste sunt justificate şi „legitimate” de către purtătorii lor existând din acest punct de vedere chiar o anumită ideologie polemologică, se subînţelege că în mod diferit şi antitetic din perspectiva argumentelor şi contraargumentelor aduse. În ceea ce priveşte gruparea teroristă, liderii acestor organizaţii aduc ca argumente următoarele elemente de susţinere care, în esenţa lor, au resurse în primul rând de natură ideologică şi religioasă. De aceea acţiunile teroriste care, după cum ne putem da seama, capătă tot mai mult un caracter globalizat fiind revendicate şi fundamentate pe unele dogme şi ideologii de factură islamică. Astfel, se pune un mai mare accent pe comunitate – globalizare şi nu pe naţionalism care nu este recunoscut de islam deoarece în teorie întreaga comunitate a musulmanilor (ummah) reprezintă singura structură politică şi spirituală a drept credincioşilor.

Religia mahomedană împarte lumea în Dar-ul islam şi Dar-ul–harb, ultimul fiind un domeniu al necredinţei, al corupţiei şi al conflictelor. Societăţile care refuză să adopte islamul (Jahili) sunt considerate duşmani ai drept-credincioşilor mahomedani. În acelaşi timp dogma islamică pretinde că musulmanii sunt obligaţi să continue războiul (Jihad) împotriva necredincioşilor până când Dar-ul–harb este convertit la islam.

Astfel se resimte un evident decalaj şi declin al societăţilor musulmane şi societatea occidentală, care a acumulat în timp puterea economică, militară şi politică. Teologii tradiţionalişti-fundamentalişti pretind că schisma între islam şi occident este irevocabilă şi că o coexistenţă paşnică între cele două sisteme de organizare a societăţii este imposibilă. Refuză ideile şi ideologia în conformitate cu care sunt puse bazele statului de drept şi a societăţii civile specifice societăţii şi civilizaţiei occidentale, la fel şi democraţia şi libertăţile individuale, respectarea drepturilor omului şi emanciparea femeilor. Tradiţionaliştii musulmani, în handicapul pe care îl resimt în raport cu civilizaţia occidentală, sunt convinşi că singura modalitate de a revigora civilizaţia islamică este revenirea la aplicarea strictă a dogmei religioase şi respingerea încercărilor de modernizare. Se desprind de fundamentalişti însă şi alte grupări mai moderate, cum ar fi Jamaat Islamya de factură reformistă şi optimistă. Aceştia susţin că islamul se poate schimba, moderniza şi recunosc, totodată, că progresul care a permis acumularea de putere economică şi politică în Vest a fost posibil numai prin eliminarea dogmatismului religios şi adoptarea ştiinţei şi a raţionamentului ca metode analitice. Aceştia pierd, din păcate, tot mai mult teren şi audienţă în rândul populaţiei civile musulmane întrucât nivelul de instruire şi cultură este foarte scăzut în rândul celor mai mulţi, aceştia fiind mai receptivi la dogmele religioase decât la raţionamentele logice şi metodele ştiinţifice prin care se încearcă convertirea lor la valorile occidentale şi la progres. Se subînţelege că modernizarea islamului este o condiţie absolut necesară în vederea emancipării sociale, culturale şi politice şi, implicit, a reducerii discrepanţelor dintre cele două culturi şi civilizaţii care par a fi ireconciliabile şi intolerante. Aceasta conduce la o confruntare dintre religie şi secularism în multe ţări musulmane, existând încercarea de inoculare a unor modele politice şi ale puterii de tip occidental, exclusiv laice faţă de cele religioase. Separarea dintre biserică şi instituţiile statului devine o necesitate obiectivă în vederea promovării unor noi modele socio-culturale şi politice şi, mai ales, a progresului social-uman.

Unele elite conducătoare apelează la fanatism, iar altele la modernitate şi secularism, ambele fiind percepute ca instrumente de luptă pentru acapararea şi menţinerea puterii politice eludând etica mijloacelor în favoarea eticii scopului.

Un conflict între islam şi creştinătate, Orient şi Occident, ar deveni catastrofal, necunoscând învinşi şi învingători. De aceea trebuie înlăturat extremismul, fanatismul, duplicitarismul, demagogia, minciuna şi ipocrizia politică care, din păcate, în acest război mediatic sunt tot mai mult regăsite. Ambele tabere, bazate pe superioritate şi un relativ exclusivism, care chiar dacă nu este recunoscut, pun pe prim plan discriminarea, acuzele şi în mai mică măsură cooperarea şi toleranţa reciprocă.

Orice scenariu negativ al actualei confruntări şi „ciocniri” dintre civilizaţii este posibil, aceasta putând degenera într-un război atomic, mondial, chimic sau bacteriologic cu efecte catastrofale pentru om şi civilizaţie.

Noul tip de război impune mutaţii radicale atât în plan strategic cât şi în cel economic-financiar. Fondurile alocate tehnicii militare ultrasofisticate vor fi îndreptate în alte scopuri, spre securizarea frontierelor, supravegherea traficului aerian şi maritim, supravegherea electronică a suspecţilor şi, am spune, întrajutorarea ţărilor în care sărăcia a devenit un flagel de nesuportat şi care oricând se constituie într-un argument în susţinerea acţiunilor teroriste mai ales în ţările de religie islamică. Războiul stelelor şi scutul nuclear se vor transforma într-un război terestru mai puţin sofisticat, astfel că duşmanii nu mai trebuie căutaţi în „ceruri", ci aici pe pământ, printre noi, teroarea devenind un fenomen social globalizat. Securitatea nu mai vizează atât de mult graniţele naţionale, ci pe cea a individului şi grupurilor – comunităţilor de indivizi, mai ales a celor de la putere (liderii politici ai marilor puteri) şi care se fac responsabili pentru unele injustiţii şi inegalităţi, putându-se vorbi din acest punct de vedere chiar de un terorism elitist. Cu alte cuvinte, se va dezvolta această formă a terorismului şi nu cel de masă, fiind extinse atentatele şi asasinatele demnitarilor politici, în prezent principalele ţinte fiind cei mai puternici oameni de pe glob şi nu populaţia, după cum s-ar părea, chiar dacă teroarea se regăseşte mai mult la nivelul acesteia, ea fiind lipsită de orice protecţie şi supusă unui risc iminent. Teroarea la nivel înalt şi, implicit, acţiunile teroriste este mai „benefică" pentru terorişti dar, în acelaşi timp, şi mai riscantă din perspectiva contraofensivei teroriste din partea liderilor politici ai marilor puteri. Actualul război antiterorist, ca rezultat al unor asemenea atitudini şi practici politice, este atât un răspuns cât şi o interogaţie în măsura în care vor fi înţelese de către liderii marilor puteri, de asemenea interogaţii şi răspunsuri depinzând viitorul omenirii însăşi.

Legitimarea acţiunilor teroriste şi evaluarea caracterului său just s-ar concretiza şi în următoarele argumente:

1. politica externă americană, în primul rând protecţia acordată de americani Israelului (conspiraţia pro evreiască), care sfidează normele internaţionale şi oprimă fără nici o oprelişte poporul palestinian din teritoriile ocupate (ale fostului stat palestinian);

2. influenţa S.U.A. în lume prin statutul dobândit de unică superputere dar şi de „o civilizaţie fără cultură", ca stat şi „aparat" de condus lumea, un stat financiar insensibil la nuanţe culturale şi incapabil (fiind prea tânăr) de a înţelege profunzimea problemelor cu care se confruntă lumea, fiindu-i străină filosofia şi inteligenţa umană a Lumii vechi (Europa de vest şi de est) sau înţelepciunea arhaică a Orientului (lumea arabă), acţionând mai mult din instinct decât din raţiune chiar dacă nu-şi ignoră propriile interese;

3. aroganţa şi statutul revendicat şi recunoscut de „jandarm mondial", alături de „lacheul" lor britanic, atât de fidel intereselor lumii occidentale şi cu precădere ale S.U.A. La aceasta se adaugă ipocrizia „imperialismului" anglo-american (Anglia având statutul de fostă ţară colonialistă faţă de Afghanistan) pentru că încalcă sistematic principiile pe care le propovăduieşte şi pe care le impune celorlalte (premisa de nevinovăţie şi domnia legii);

4. atitudinea antiamericană şi antimodernistă în coroborare cu ostilitatea faţă de valorile regimurilor politice, democratice, deschise şi un anumit complex de inferioritate faţă de aceste valori şi această civilizaţie occidentală prin aşa-numitul mit antiamerican promovat;

5. staţionarea trupelor americane şi imixtiunea puterii americane în R.A. Saudită şi alte ţări arabe.

La toate aceste argumente de ordin mai general trebuie evidenţiate acţiunile concrete „umane" şi „justiţiare" întreprinse de americani şi aliaţii lor în unele ţări. Sunt remarcabile în acest sens:

1. intervenţia şi războiul din Vietnam din anii 1954 şi 1975, când au fost ucişi 4 milioane de oameni în bombardamentele cu napal şi alte mijloace moderne de distrugere a vieţii (conform D. Elsberg în „The Pentagon Papers");

2. intervenţia în Cambodgia în scopul distrugerii regimului terorist al lui Pot Pol, unde au murit alte trei milioane de oameni nevinovaţi şi unde războiul civil întreţinut ca urmare a intervenţiei americane a distrus ţara;

3. lovitura de stat din Guatemala din 1954, care, de asemenea, s-a soldat cu aproximativ 100.000 de indivizi ucişi;

4. evenimentele din Nicaragua, din 1980, care s-a soldat cu uciderea 300.000 oameni (fapt pentru care Curtea Internaţională de Justiţie a declarat S.U.A. ca a fi criminală de război);

5. invazia în Grenada, în 1983;

6. intervenția în Panama în scopul prinderii fostului preşedinte Manuel Noriega, din 1989;

7. bombardamentele din Irak (prin celebra „Furtună a deşertului") în 1991, a Iugoslaviei şi Belgradului din 1999, ca să nu mai vorbim de actualul conflict din Afghanistan, întreținut între talibani şi armata nordului, a cărui miză nu este nici pe departe numai prinderea lui bin Laden şi distrugerea organizației acestuia. Sunt, credem, suficiente argumente care pledează oarecum într-un mod justificat în favoarea unor acțiuni teroriste şi antiamericane.

Dacă asemenea argumente au emergență practică şi istorică imediată, există şi unele ideologii, doctrine şi filosofii antidemocratice şi, implicit, antiamericane, cum ar fi filosofia din Germania anilor '20 – '30 care îi are ca autori pe filosofii Erns Junger, Martin Heidegger, iar în prezent intelectualii „liberali" americani care se opun globalizării, un caz celebru fiind Allan Bloom prin cartea devenită celebră „The Closing of the American Mind". Aceştia îşi exprimă atitudinile antiamericane contestând noua civilizație ca a fi fără „suflet" punând pe prim plan tehnica şi nu omul. America este considerată din acest punct de vedere ca a fi o creatură fără suflet, care mănâncă suflete străvechi. În acest sens H. Marcuse a scris o lucrare celebră şi sugestivă totodată prin titlul său, „Omul unidimensional".

Curentul antiamerican şi antimodernist cunoaşte trei faze importante în evoluția sa: ortodoxismul legionar; îndoctrinarea leninistă şi demonologia antioccidentală a țărilor dinspre lumea a treia. Fiecare etapă cunoaşte diferențe în manifestarea ei, obiectivele fiind însă comune: antimodernismul, antidemocratismul şi antiamericanismul pe fondul subliminării valorilor societății socialiste şi comuniste. Nu vom insista asupra acestei polemici atât de cunoscute care a întreținut multe decenii aşa-numitul război rece şi prin care fiecare sistem a încercat să-şi demonstreze superioritatea economică, materială, ideologică, spirituală, unul în defavoarea celuilalt. Se subînțeleg diferențele de cultură şi valoare ale acestor sisteme, cel occidental şi pretins modern punând pe prim plan valorile materiale – financiare şi nu pe cele umane, bazat pe o cultură artificială în care mecanicul va înlocui organicul, tehnologia va înlocui spiritul şi vitalitatea culturilor umane autentice, din acest punct de vedere remarcându-se în primul rând Germania prin reprezentanții şcolii filosofice de la Frankfurt. Salvarea unei asemenea lumi alienate ar fi întoarcerea la esențe, fie prin limba națională, fie prin regruparea în jurul unei noi spiritualități religios-naționale, la fel ca şi replierea contemporană a lumii arabe pe pozițiile fundamentalismului religios. Apar atitudinile antimodeniste coroborate cu cele antiamericane şi antidemocratice la care concură uneori şi politica agresivă americană, în primul rând războiul din Vietnam. Pe lângă influența filosofilor germani, a liberalilor un rol deosebit revine filosofiei marxist – leniniste care combate imperialismul american şi occidental prin orice mijloace, devenind o adevărată religie prin influența exercitată şi atitudinilor consolidate împotriva lumii occidentale, problematică bine cunoscută şi asupra căreia nu vom mai insista.

Resentimentele şi reacția agresivă a lumii arabe împotriva Occidentului „satanic" sunt provocate în primul rând de handicapul islamic față de lumea modernă şi sistemul de valori specifice acestei civilizații. Să subliniem doar faptul că modernismul se bazează pe un sistem de norme şi valori opus colectivismului arab şi al societăților totalitare, lipsite de libertate, sistem în care venitul mediu anual este de 27.450 dolari (în S.U.A. fiind de 34.260), pe când în țările arabe acest indicator atinge doar 3.700 (cu excepția statelor arabe petroliere, care nu trec însă de media mondială de 7.350 dolari). În acelaşi timp, justiția occidentală e străină de normele islamice, singurele acceptate de Dumnezeu. Spre deosebire de lumea islamică încorsetată de asemenea principii rigide ce reglementează viața acestei lumi şi în care libertatea este îngrădită (acționându-se prin principiul arbitrarului), lumea occidentală se bazează pe principiul libertății şi al democrației. Este acuzată şi tendința expansionistă a acestor țări capitaliste, mai ales a marilor puteri, lumea arabă fiind în continuă pierdere de teritorii încă din anul 1683 în urma celui de-al doilea asediu al Vienei. Singura revenire şi câştigare a terenului este posibilă doar în plan religios, fapt ce a condus la revendicarea unor valori de acest gen, supraestimându-le în raport cu celelalte religii, de unde unele atitudini discriminatorii față de creştinism şi valorile religioase ale celorlalte religii. Islamul este spațiul integrării absolute iar Mahomed este profetul, şeful de stat, judecătorul şi comandantul

militar. În mentalitatea musulmană, scria marele istoric al lumii arabe Bernard Levy ,în „Rădăcinile mâniei”, statul însuşi este o formă de manifestare a religiei.

Fundamentaliştii islamici, ca şi organizaţiile teroriste pe care le admiră, detestă caracteristicile societăţii liberal – democrate, cum sunt libertatea de expresie, guvernarea transparentă şi responsabilă faţă de electorat şi sistemul politic pluripartidist. Ei resping cu dispreţ ideea emancipării femeilor, feţele masculine fără barbă, fustele scurte, dansul, teoria evoluţiei, secularismul şi educaţia bazată pe ştiinţă şi raţiune. Mohamedanii fundamentalişti vor să impună regimuri tiranice în care molahii îşi permit să guverneze despotic pretinzând că puterea lor ar fi de provenienţă divină în scopul de a menţine populaţia îngenuncheată şi în întuneric, cum s-a întâmplat în Afghanistan şi cum se mai întâmplă în unele ţări cu regimuri fundamentaliste.

Nihilismul antimodern nu se rezumă la antiamericanism: originile sale sunt legate de ceea ce Eric Hoffer numea mentalitate de true believer (fanaticul ideolog înregimentat în mişcări charismatic-salvatoriste pentru care propria moarte nu este altceva decât sacrificiul suprem în favoarea unei cauze pretinse eroice – cf. Vl. Tismăneanu). Acest fanatic nu poate suporta lumea modernă cu anxietăţile şi dificultăţile sale reale, negăsind în satisfacţiile ei o raţiune suficientă pentru a trăi: cauza ultimă, exorcismul distructiv menit să înfrângă ceea ce îi apărea drept un univers strâmb alcătuit, îi oferă, în fine, o înălţătoare ratio moriendi (raţiune mondială).

Pe fondul unei asemenea raţiuni credem că s-ar justifica şi actul sinucigaş al tânărului american care s-a solidarizat cu acţiunile teroriste şi liderul organizaţiei fundamentaliste Al Qaeda, când şi-a pus capăt zilele, un asemenea gest simbolizând şi astfel de atitudini contestatare şi antiamericane comune în ultimă instanţă cu fanatismul, dar pe fondul unei pretinse inocenţe şi a unui pretins mit justiţiar american.

7.3.6. Obiectivele războiului terorist şi antiterorist

Pretinsa legitimitate a acţiunilor teroriste se circumscrie unor obiective imediate dincolo de orice altă pretinsă justificare ideologică şi religioasă. Acestea vizează destabilizarea ţărilor din Orientul Mijlociu, înlăturarea guvernelor musulmane care au relaţii tensionate cu ţările occidentale (Arabia Saudită, Emiratele Arabe Unite, Kuweit, Iordania, Egipt, Algeria, Turcia) şi înlocuirea lor cu teocraţii islamice care să promoveze o politică dură împotriva „necredincioşilor”.

Obiectivele de lungă durată vizează procurarea de arme nucleare, controlul asupra rezervelor de petrol din regiune şi şantajul asupra comunităţii euro-atlantice. Militanţii mahomedani sunt obsedaţi de obţinerea unei „victorii finale” a islamului şi constituirea unui stat arab unitar şi a unei puteri islamice mondiale.

Atacurile teroriste încearcă să submineze ţările vizate prin asasinarea unui mare număr de victime, prin producerea de daune materiale substanţiale şi prin impunerea unor schimbări nedorite în societate, ca urmare a spaimei şi panicii induse populaţiei. Înteţirea atentatelor şi imposibilitatea autorităţilor de a le împiedica demonstrează că Vestul nu are cum să se apere împotriva actelor de terorism şi, mai mult decât atât, asemenea acte ar purta girul şi ar avea încuviinţarea lui Allah (bombele fiind un dar divin în opinia unora). Încercările de protejare a societăţii împotriva terorismului restrâng libertatea individuală şi, deci, limitează pretenţiile de superioritate ale occidentalilor care se bazează pe respectarea drepturilor umane, dar care, în opinia islamiştilor şi liderilor acestora, au devenit un instrument al răului simbolizat prin persoana Satanei, lupta din talibani – terorişti şi americani fiind considerată ca luptă dintre Dumnezeu şi Diavol. Teroriştii speră că cetăţenii comunităţii euro-atlantice, exasperaţi de insecuritatea creată de atacurile teroriste, îi vor forţa pe proprii guvernanţi să accepte condiţiile teroriştilor, în schimbul promisiunilor de a înceta teroarea, fapt ce demonstrează că războiul terorist are un caracter profund psihologic – mai ales emoţional, dar şi o formă de şantaj politic.

Fundamentaliştii islamici, ca şi organizaţiile teroriste pe care le admiră şi recunosc, detestă caracteristicile societăţii liberal-democrate, cum sunt: libertatea de expresie, guvernarea transparentă şi responsabilă faţă de electorat şi sistemul politic pluripartitist. Ei resping cu dispreţ ideea emancipării femeilor şi alte discriminări de ordin social şi, în mod deosebit, secularismul şi educaţia bazată pe ştiinţă şi raţiune. Mahomedanii fundamentalişti vor să impune regimuri tiranice în care liderii religioşi îşi permit să guverneze nedemocratic şi despotic, pretinzând că puterea lor ar

fi de proveniență divină, menținând populația îngenunchează în fața unor asemenea dogme şi interdicții de ordin ideologic-doctrinar.

Mai sunt şi alte obiective mai puțin transparente. Unul dintre acestea este de natură imagologică, afectând imaginea integrității şi intangibilității unei superputeri, iar altul viza însăşi destabilizarea economiei americane prin distrugerea unor lideri din sfera economicului, ceea ce ar afecta puterea politică şi economică a acestei superputeri. Nu în mod întâmplător au fost distruse simbolurile puterii instituționale, economice şi militare, nemaivorbind de dispariția celor peste 250 de masoni din cele două turnuri, fapt ce ridică şi alte perspective şi semne de întrebare în analiza obiectivelor atacurilor teroriste.

În opoziție cu asemenea obiective ale teroriştilor se desprind obiectivele antiteroriştilor, ceea ce face – după cum afirma un cunoscut publicist şi analist român (Octavian Paler) – ca acest conflict dintre terorişti şi antiterorişti să capete un caracter asimetric, fiind definit ca a fi un război asimetric, fapt ce impune o disjuncție exclusivă între obiectivele şi interesele promovate, modul de operare al acțiunilor fiind fundamentat pe principiul logic al terțului exclus şi nu al noncontradicției bazat pe conjuncție şi nu pe disjuncție.

Obiectivul principal al taberei antiteroriste este dezmembrarea şi eliminarea organizațiilor teroriste existente prin toate mijloacele accesibile, inclusiv incursiuni militare, şi de a impune penalități intolerabile statelor care oferă protecție şi ajutor celor care provoacă acte de terorism în alte țări, realizându-se din acest punct de vedere o dihotomie tranşantă între cei care sprijină terorismului şi cei care luptă împotriva lui, neexistând nici o altă posibilitate sub raport atitudinal şi, implicit, politic-militar (principiul „cine nu e cu noi e împotriva noastră" fiind regăsit şi în acest context).

Aşa după cum se ştie, acest război antiterorist este mai degrabă o campanie şi, totodată, strategie de lungă durată, diferențiindu-se de războiul scurt care ar impune mai multe costuri materiale şi implicit umane şi, totodată, care s-ar putea constitui într-o sursă a agravării mişcării şi acțiunilor teroriste prin intoleranța şi extremismul promovate ca urmare a unor asemenea efecte produse. Prin acest război de lungă durată îndreptat împotriva teroriştilor şi care are un evident caracter psihologic şi mediatic se încearcă demolarea organizațiilor teroriste prin prigonirea, capturarea şi încarcerarea teroriştilor şi, mai ales, prin eliminarea resurselor lor financiare şi prin pedepsirea guvernelor şi statelor care îi sprijină, din acest punct de vedere războiul neavând un caracter limitat nici din perspectiva formei, efectelor şi, cu atât mai puțin, a conținutului.

La fel ca şi la terorişti, şi între obiectivele antiteroriste se pot întrevedea şi alte ținte ascunse cetățeanului de rând. Ni se pare prea mică miza concretizată în distrugerea unei organizații şi a liderului ei prin costurile imense materiale, financiare şi umane. Aşa cum afirma Jonathan Eyal, într-un interesant studiu, este limpede că strategii militari americani nu au urmărit doar anihilarea talibanilor şi a teroriştilor. A existat şi preocuparea de a răspunde aşteptărilor amplificate a opiniei publice americane în privința promptitudinii cu care operațiunile militare pot aduce rezultate decisive. Ca să nu mai subliniem argumentul economic şi financiar care vizează recuperarea cheltuielilor şi investițiilor alocate din bugetul statului în scop militar şi care trebuie, desigur, „amortizate" în plan politic prin menținerea imaginii de superputere şi de omogenizare şi coeziune spirituală a populației americane în raport cu un asemenea reper valoric.

Războiul terorist şi antiterorist delimitează în mod tranşant două categorii ale populației: simpatizanții terorismului şi opozanții acestuia, fapt greu realizabil şi aceasta cu atât mai mult cu cât politica nu se bazează şi nici nu este fundamentată pe principii morale şi fair-play. Sunt unele state şi guverne care adoptă atitudini relativ echivoce şi care se pot constitui într-o surpriză în acest război antiterorist. De aceea sub semnul prudenței, aceşti aliați par destul de dubioşi. Nu se poate acorda o încredere deplină unor state față de care S.U.A. a adoptat atitudini destul de ostile, chiar intervenind militar, cum ar fi: Irakul, Iranul, Sudanul, Libia, Vietnamul, Iugoslavia, Cuba etc., asemenea țări fiind supuse îndoielii din perspectiva unei atitudini proamericane şi antiteroriste. De asemenea, aliați precum Egiptul, Arabia Saudită şi, cu atât mai mult, Pakistanul şi unele țări din fostul imperiu sovietic (Turkmenistanul, Uzbekistanul şi Tadjikistanul) nu prezintă încredere absolută sub raportul declarațiilor de alianță făcute, unele fie că au sponsorizat în trecut teroriştii, altele fiind chiar ele de aceeaşi religie cu cea a teroriştilor şi chiar naționalitate.

Neîncredere şi suspiciune prezintă şi unele ţări europene (cu mare influenţă în lumea islamică), cum ar fi: Bosnia, Albania, Macedonia, Cecenia, care promovează mai mult atitudini naţionaliste proteroriste, după unele surse Bosnia fiind un leagăn al organizaţiei lui Osama bin Laden, iar Cecenia un refugiu al terorismului. Pentru exemplificare redăm chiar una dintre declaraţiile făcute de bin Laden înainte de 11 septembrie 2001 în ziarul pakistanez „Ummat": „Avem locuri în lume în care organizaţiile Jihad sunt active: în Kabul, în Cecenia, Palestina, Bosnia, Sudan, Birmania (…) Jihadul va continua chiar şi după dispariţia mea." Un exemplu poate deveni şi mai relevant, după războiul civil încheiat în 1995, în Bosnia – Herţegovina a fost arestat un individ care se presupune că ar fi avut legături cu Abu Zabudal, unul dintre apropiaţii lui Osama bin Laden, acesta fiind Bensayah Belkacem, arestat în oraşul Zenitz din centrul Bosniei. Această localitate nu este întâmplătoare întrucât la Zenitz, într-o uzină părăsită, erau adăpostiţi membrii unei unităţi teroriste numită „El Moujahed" şi care a fost ulterior desfiinţată, dar ai căror membri s-au infiltrat în alte organizaţii teroriste, binecunoscut fiind comandantul acesteia, algerianul Abdelkader Mokhatri, cunoscut sub numele de luptător ca Abu el Maali şi care a fost protejat de fostul preşedinte musulman-bosniac Alija Izetbegovici, ulterior fiind expulzat din Bosnia ca urmare a unei puternice presiuni din partea administraţiei americane.

În ceea ce priveşte Cecenia, aceasta este considerată de către liderii de la Moscova nu numai un refugiu al terorismului, ci însăşi acţiunile cecenilor ca a fi acte teroriste. După atentatele din S.U.A., Rusia a depus eforturi de a prezenta Occidentului acţiunile militare din Cecenia drept o luptă „corectă" împotriva terorismului internaţional. Ne întrebăm totuşi cât de îndreptăţiţi sunt aceşti lideri de a considera acţiunile cecenilor ca a fi teroriste sau ce caracter a avut invazia Afghanistanului în anii '80, când este ştiut că mobilul unei asemenea intervenţii a avut cu totul şi cu totul alte „justificări" lipsite de un temei raţional şi, cu atât mai puţin politic-militar, ca o ofensă adusă liderului politic de la Moscova, Leonid Brejnev, căruia i-a fost interzisă intrarea în palatul prezidenţial cu băuturi alcoolice şi, mai ales, consumarea acestora, fapt ce încălca dogma islamică.

Asemenea intervenţii pretins umanitare, atât ale foştilor sovietici, cât şi ale americanilor şi aliaţilor acestora ies de sub incidenţa unei stricte raţionalităţi, vizând alte interese şi mobiluri disjuncte cu pretinsele obiective formulate. Nicăieri nu poate fi mai adecvată expresia populară românească ca cea „fiecare pasăre pe limba ei piere", ceea ce înseamnă că unele cauze ale unor efecte sunt mai mult implicite decât explicite şi că nu întotdeauna (revenind la un vechi proverb românesc „planul de acasă nu se potriveşte cu cel din târg"). Realitatea istorică va demonstra şi asemenea supoziţii formulate şi de care ar trebui să se ţină în mai mare măsură seama atunci când se intervine şi se acţionează în mod disimulat şi nu în corespondenţă cu un adevăr real, ci cu unul mistificat.

Scopul actualului război antiterorist din Afghanistan este radical schimbat faţă de cel din Irak. Cu un deceniu în urmă Washington-ul urmărea să elibereze Kuweitul de armatele irakiene, dar nu şi răsturnarea regimului condus de Saddam Hussein şi a altor regimuri dictatoriale din alte state arabe. De data aceasta scopul principal este acela de a răsturna de la putere pe talibani şi să instaureze un regim convenabil americanilor şi ruşilor. Ei trebuie să realizeze acest obiectiv ca urmare a presiunii opiniei publice americane şi ca reacţie de răspuns împotriva atentatului terorist din 11 septembrie. În acest conflict sunt puse în joc capacitatea de reacţie şi distrugere, pe de o parte, iar pe de altă parte răspunderea faţă de contribuabili pentru sumele plătite în vederea securităţii naţionale şi individuale. Deci miza conflictului este mult mai mare, fapt ce face ca să se poarte un război de durată şi nu o simplă intervenţie rapidă (blitz krieg) cu pierderi incalculabil mai mari. În acest sens administraţia americană a declarat că războiul va dura luni şi chiar ani întrucât, aşa cum am arătat, obiectivele sunt cu mult mai radicale decât cele până în prezent.

Obiectivul principal al actualului război antiterorist nu este decât într-o formă disimulată prezentat, fiind altul decât distrugerea organizaţiei Al Qaeda şi a talibanilor de pe teritoriul Afghanistanului şi care ar legitima întru-totul un asemenea război antiterorist şi chiar iar justifica caracterul justiţiar care, în ultimă instanţă, poate avea alte obiective „colaterale" asupra cărora nu vom face referinţă ci ele pot fi uşor intuite, vizând de fapt şi de drept o nouă ordine politică mondială care, cu certitudine, nu va exclude de la „drepturi" marile puteri. Totodată, războiul purtat

are în primul rând un caracter psihologic şi mediatic urmărind asemenea obiective, miza fiind nu atât distrugerea cât menținerea aroganței şi a mitului de supraputere a S.U.A.

În acelaşi timp, acest conflict este un test al umanității şi al solidarității antiteroriste, un test al capacității puterii militare în raport cu credința şi ideologia religioasă, în ultimă instanță cu puterea religioasă islamică fundamentalistă.

Acest conflict nu urmăreşte numai obiective prezente – imediate, ci mai mult de viitor şi, aşa cum alte evenimente istorice la început de secol au stat la baza istoriei acelui secol, aşa şi atacul terorist şi războiul antiterorist marchează începutul mileniului trei şi al secolului XXI. Semnificația acestui conflict depăşeşte astfel sub raport simbolic efectele induse în plan material, având în primul rând o încărcătură simbolică. Prin acest conflict s-a creat o tablă de şah pe care politicienii lumii îşi pun în valoare abilitatea de mari jucători şi, mai ales, de strategi în confruntarea lor cu interesele țărilor pe care le reprezintă şi cele pretins mondiale ca luptă împotriva terorismului şi securității internaționale. Ițele politicii sunt însă prea încurcate pentru a ne da seama în prezent care sunt obiectivele reale ale acestui conflict şi, mai ales, în ce măsură adeziunea României față de una dintre tabere este pe deplin justificată.

CAPITOLUL VIII

PUTERE ŞI AUTORITATE

8.1. CONCEPTUL DE AUTORITATE

Asupra raportului dintre termenii de putere şi autoritate nu există o unanimitate de opinii, nici în ceea ce priveşte dimensiunea semantică şi, cu atât mai puţin, primordialitatea unuia dintre termeni în raport cu celălalt. Conceptul de autoritate cunoaşte multiple interpretări şi conotaţii semantice aparţinând deopotrivă psihologiei sociale, sociologiei, politologiei, teologiei, psihanalizei şi, nu în ultimă instanţă, managementului politic şi organizaţional. Este, aşadar, un concept plurisemantic şi plurifuncţional şi, totodată, un fenomen cu o etiologie diversă şi complexă.

Din punct de vedere semantic şi lexical, „Dicţionarul Enciclopedic Român" identifică patru sensuri de baza ale termenului:

1. *sens relaţional* desemnând prin acesta influenţa general acceptată a unei persoane sau a unei organizaţii, instituţii în diferitele sfere ale vieţii sociale;
2. *sens funcţional*, prin care sunt desemnate puterea şi dreptul de a emite dispoziţii obligatorii sau de a impune ascultarea în temeiul unei calităţi sau împuterniciri;
3. *sens instituţional*, autoritatea este percepută ca un organ de stat competent, sau ca persoana care să exprime voinţa acestui organism, care să ia măsuri sau să emită dispoziţii cu caracter obligatoriu;
4. *sens moral*, prin care autoritatea este exprimată şi evaluată prin prestigiu, consideraţie, recunoaştere.

Sub raport etimologic termenul „autoritate" provine din etimonul latin autorictas, prin care este desemnată forţa de convingere a unei persoane asupra altora. Din acest punct de vedere nu corespunde pe deplin semanticii acordate termenului, el păstrându-şi mai mult sensurile preluate pe filiaţie franceză – authoritée, care este mai apropiat de conotaţia şi calitatea de a fi un atribut al puterii, decât de sensul derivat din etimologia latină, reductibil doar la forţa de convingere. Prin autoritate, "Le Micro-Robert" pune în evidenţă sensurile şi funcţiile autorităţii care s-ar concretiza în dreptul de a comanda, sensul de putere (recunoscută sau nu), de a impune ascultare. Totodată, prin autoritate sunt desemnate organele puterii în scopul de a face ca aceasta să fie ascultată şi să se impună.

Una dintre cele mai consistente referiri asupra autorităţii este cea din domeniul politologic. În acest sens sunt identificate patru sensuri ale termenului (cf. Dicţionar politic):

- ca drept de a emite acte juridice, economice, administrative cu caracter obligatoriu pentru comunitate, în temeiul unei calităţi politice sau împuterniciri speciale;
- ca instituţie sau organism care dispune de putere;

de reprezentant al puterii, autoritatea fiind investită şi cu dreptul de a aplica decizii şi acte normative;

- de influenţă exercitată de o personalitate, prin statutul, calităţile personale, legitimitatea şi prestigiul acesteia.

Există foarte multe puncte de vedere şi interpretări asupra acestui concept polisemantic şi pluridisciplinar, reunind opinii a mai multor specialişti şi discipline. Astfel, din perspectivă sociologică (cf. *Dicţionar de sociologie*), prin autoritate este desemnată o relaţie prin care o persoană sau un grup acceptă ca legitim faptul că deciziile şi acţiunile sale să fie ghidate de o instanţă superioară (persoană, grup, organism).

Una dintre personalităţile marcante ale sociologiei contemporane, T. Parsons, defineşte autoritatea ca instituţionalizarea drepturilor conducătorilor politici de a controla acţiunile membrilor societăţii în tot ceea ce afectează realizarea scopurilor colective, iar Max Weber consideră autoritatea într-un raport cvasiidentic cu dominaţia, aceasta existând în virtutea autorităţii, care la rândul său se exprimă prin puterea de a comanda împuternicit cu autoritate.

Perspectivele analitice asupra autorităţii sunt grupate în general asupra unor funcţii şi atribuţii ce revin acestuia. O primă categorie de concepţii asupra autorităţii ar consta în transformarea acesteia într-un mod de control normativ, opinie regăsită după cum am văzut şi la Parsons, şi într-un mod mai explicit la Fr. Chazel. Acesta din urmă interpretează autoritatea prin supunerea şi recunoaşterea sa în judecata altei persoane ca a fi un principiu pertinent de acţiune sau apreciere, fără a fi evaluat în termeni de acceptare sau inacceptare, fiind mai mult un principiu impus decât recunoscut.

De unde şi o altă concepţie care încearcă să prezinte şi să interpreteze autoritatea sub aspectul impunerii – coerciţie, baza şi resursa autorităţii constând în capacitatea ei de a se impune, făcând apel la constrângere şi nu la convingere. Adeptul unor asemenea opinii este şi Max Weber, care interpretează autoritatea prin puterea de a comanda şi prin datoria de a se supune, aceasta fiind în ultimă instanţă echivalentă cu dominaţia. Opinia lui Weber se diferenţiază parţial de sensurile altor sociologi acordate autorităţii, punând accent atât pe funcţia de comandă cât şi pe legitimitate – împuternicire. Între autoritate şi constrângere nu este un raport disjunctiv exclusiv, Weber acceptă atât puterea care conduce cât şi autoritatea legitimată, expresia originală a acestui sincretism funcţional fiind „autoritarer Befehlsgewalt". Aceasta înseamnă că autoritatea trebuie să se bazeze atât pe competenţă devenind, aşa cum am mai arătat, autoritate epistemică, cât şi pe legitimarea deţinătorului ei, prin intermediul respectării normativităţii morale şi a imperativelor şi cerinţelor logicii în planul acţiunilor şi responsabilităţii morale, ceea ce este desemnat prin autoritatea deontică.

Există şi alte puncte de vedere şi definiţii, faţă de autoritate. Din perspectivă managerială şi organizaţională, autoritatea este definită ca a fi puterea de a acţiona în nişte limite adesea bine determinate şi implicit dreptul de a impune decizii personale, drept acordat mai ales liderilor şi managerilor care conduc asemenea organizaţii şi, implicit, structuri ale puterii. De aceea şi H. A. Simon evidenţia printre funcţiile autorităţii şi această funcţie de decizie, la care s-ar mai adăuga şi alte funcţii, cum ar fi cea de a impune interesele sociale în raport cu interesele individuale, de a simplifica şi face posibil procesul de decizie, de a oferi un cadru unic pentru activitatea organizată a unui grup, colectivităţi şi organizaţii.

Se desprind şi anumite tendinţe de a identifica autoritatea cu puterea sub raportul cauzalităţii acestora. Evident că nu suntem întru-totul de acord cu asemenea atitudine exclusivistă, autoritatea fiind un atribut al puterii şi nu puterea propriu-zisă. Este mai degrabă un atribut legitimat şi transferat unei persoane, grup, organizaţii, instituţii, care în virtutea ei îşi exercită puterea propriu-zisă.

Autoritatea este produsul a două componente complementare: al delegării şi investirii de atribuţii şi al investiturii de încredere, pe când puterea este expresia unilaterală a dreptului de dispoziţie. Sub raport juridic, autoritatea se bazează pe recunoaşterea dreptului de dispoziţie al persoanei (grupului, organizaţiei, instituţiei), pe când puterea nu presupune neapărat această recunoaştere. Puterea este mai mult un derivat social, fiind exprimată printr-o anumită relaţie socială, (prin intermediul acesteia impunându-şi propria voinţă chiar împotriva rezistenţei altcuiva M. Weber), pe când autoritatea are mai mult resurse de ordin juridic, psihologic şi psihosocial, fiind expresia meritului cuiva (unei persoane, grup, organizaţii, instituţii), merit acompaniat în plus de o aprobare – legitimitate juridică şi socială. Din acest punct de vedere autorităţii îi este mai necesară legitimitatea decât puterii, această legitimitate constând în recunoaşterea sa (a autorităţii) de către cei asupra cărora se exercită. Faţă de legitimitatea autorităţii în timp ce legitimitatea puterii cunoaşte mai mult un caracter formal, ca urmare a investiturii sale sub raport juridic şi organizaţional.

Puterea este analizată atât în raport cu autoritatea cât şi cu forţa. Dacă analizăm puterea în raport cu aceste variabile şi atribute ale sale, vom putea observa că ele nu sunt identice şi că puterea influenţează şi implică, totodată, forţa, violenţa şi coerciţia, pe când autoritatea implică convingerea şi recunoaşterea. În acelaşi timp, spre deosebire de putere, autoritatea este recunoscută, iar puterea este atât recunoscută cât şi impusă apelându-se în acest sens – când este impusă – la forţă şi violenţă. Putem identifica astfel o autoritate falsă sub raportul legitimităţii, cea care a înşelat încrederea celor care au recunoscut-o, ca urmare a unei disonanţe între aşteptări şi competenţă şi

implicit între autoritatea deontică şi cea epistemică. De aceea este preferabil ca între putere şi autoritate să nu existe discrepanţe sub raportul legitimităţii şi a caracterului lor oficial, ci ambele să fie recunoscute sub raportul competenţei şi al acţiunilor întreprinse prin efectele derivate.

De cele mai multe ori autoritatea conducătorilor politici nu convinge prin acţiunile întreprinse, fapt ce conduce la o delegitimare de către cei care au investit încrederea şi le-au recunoscut parţial autoritatea. Prin asemenea manifestări şi printr-o asemenea incompetenţă din partea liderilor se ajunge la un clivaj între putere şi autoritate, ceea ce impune ca puterea propriu-zisă să acţioneze în afara autorităţii, devenind şi pe această cale tot mai ilegitimă sub raport social şi psihosocial. Pierderea autorităţii este, în acest caz, consecinţa incompetenţei purtătorului de autoritate, stare în care acesta ajunge fie prin uzura treptată a capacităţilor fizice, intelectuale şi manageriale, fie prin uzura morală a performanţelor acestuia şi, mai ales, a lipsei responsabilităţii în raport cu ceea ce întreprinde. Aceasta nu conduce, desigur, decât la transferul autorităţii unui asemenea individ – lider, altuia competent şi care se bucură de autoritate şi legitimitate.

Autoritatea are şi o întemeiere logică, specific acestui raport dintre logică şi morală fiindu-i domeniul logicii deontice. Cel care a întreprins o asemenea analiză a rolului logicii în domeniul moralităţii şi implicit al celui politic, este G. M. Bochenski, în lucrarea de referinţă, "Ce este autoritatea ?" cu subtitlul "Introducere în logica autorităţii". Autorul citat întreprinde o analiză logică asupra conceptului de autoritate, delimitând în structura logică a autorităţii relaţiile între termeni, precum şi o anumită tipologie specifică autorităţii, cum ar fi cea de tip triadic: autoritate deontică, epistemică şi sancţionatorie.

Esenţa contribuţiei lui Bochenski în planul analizei acestui concept şi mai ales a impactului logicii deontice asupra autorităţii constă în următoarele:

1. autoritatea este o relaţie triadică între purtătorul "p", subiectul "s" şi domeniul "d" al autorităţii, de unde caracterul sociologic şi psihosociologic al acesteia;

2. autoritatea este condiţionată de recunoaşterea de către subiect ca a fi adevărate propoziţiile şi implicit normele comunicate de către purtătorul autorităţii, fapt ce-i conferă acesteia un caracter normativ şi implicit deontic sub raportul impactului logicii asupra normelor morale, deci a logicii deontice;

3. autoritatea se exercită numai pe domeniul şi asupra subiectului definit, ceea ce conduce prin depăşirea acestui domeniu şi implicit a subiectului delimitat la repudierea acestora – nerecunoaşterea şi implicit la sancţiuni de ordin moral, cum ar fi oprobiul public;

4. autoritatea poate fi deontică (ca purtătoare a celui cu care este investit, nefiind deci o noţiune abstractă), sau epistemică (caracterizând nu numai domeniul ontic ci şi pe cel cognitiv şi chiar pe cel praxiologic), în acest sens se pot desprinde două tipuri de autoritate: *deontică* şi *epistemică* între care trebuie să existe corelaţii funcţionale şi chiar de determinare, deci sub raport cauzal. Atât una cât şi cealaltă, neîntemeiate, sunt repudiate moral, fapt ce conduce în ultimă instanţă la delegitimarea autorităţii şi a puterii.

Autoritatea este nu numai recunoscută şi legitimată ci ea ar trebui să fie şi autorecunoscută de către purtătorul ei, aici un rol deosebit revenind capacităţii de autoevaluare şi cunoaştere de sine şi, mai ales, imaginii de sine prin intermediul acestei cerinţe. Puterea şi, implicit, autoritatea rezultă mai mult ca emergenţă a transferului şi a recunoaşterii lor şi în mai mică măsură ca autorecunoaştere, ceea ce implică, desigur, în mai mare măsură cunoaşterea de sine, conştiinţa şi imaginea de sine.

8.2. AUTORITATEA POLITICĂ

Această formă a autorităţii se distinge de celelalte prin modalităţile sale de constituire, cauzele apariţiei sale, funcţia sa socială, precum şi prin aria ei de manifestare, care este societatea globală, şi nu doar un domeniu restrictiv. De aceea autoritatea politică este strict legată de puterea politică şi mai ales de legitimitatea acesteia.

Ca şi puterea politică, autoritatea din acest domeniu este expresia necesităţii obiective izvorâte din statutul inegal al claselor şi categoriilor sociale, din funcţia expresivă a puterii statului. Ea apare, în ultimă instanţă, ca voinţă a tuturor, voinţă ce se constituie în expresia legitimităţii

puterii şi implicit autorităţii exprimată – obiectivată prin legi şi instituţii. În acest sens, T. Parsons avea să afirme că autoritatea este cadrul instituţional în care folosirea puterii este organizată şi legitimată, ceea ce într-o exprimare mai uzuală, înţelegem că prin autoritate sunt desemnate instituţiile responsabile cu gestionarea puterii şi autorităţii, mai ales a celei locale.

Analizând din perspectivă sociologică autoritatea, evidenţiem faptul că acest atribut al puterii este şi se exprimă, totodată, printr-o relaţie, fiind o relaţie şi/sau un complex de relaţii şi interacţiuni. Sub raport politic este acea relaţie sau acel complex de relaţii prin care o persoană (Preşedinte, Prim-ministru sau orice alt demnitar reprezentant al puterii şi al unor partide politice) sau grup de persoane îşi exercită atribuţiile sale în virtutea competenţelor delegate faţă de alte persoane, colectivităţi şi societate.

Autoritatea implică atât impunere şi coerciţie, cât şi recunoaştere şi voinţă din partea acelora pe care îi reprezintă. Cu alte cuvinte, autoritatea reprezintă o formă de acceptare diferită; atât de acceptarea forţată, datorată coerciţiei, exercitării puterii, cât şi de acceptarea pe baza convingerii, în afara forţei şi impunerii. Cu cât predomină mai mult acceptarea pe baza convingerii, cu atât gradul de legitimitate al puterii este mai ridicat şi cu cât se impune mai mult, cu atât există un deficit de legitimitate şi autoritate ale puterii. Se desprinde în acest sens un anumit paralelism şi raport cauzal între gradul de acceptare a autorităţii şi gradul de legitimitate al puterii prin prisma recunoaşterii autorităţii. Ceea ce ar putea fi desemnat printr-un raport legic, cel pe care l-am defini ca a fi „legea paralelismului dintre autoritate şi legitimitate ca atribute ale puterii”. De aici rezultă că autoritatea ar trebui să se exprime printr-o putere legitimă şi nu prin coerciţie şi nici printr-un caracter impunitiv.

Nu în toate situaţiile autoritatea este recunoscută şi acceptată ca a fi legitimă. În asemenea situaţii de criză a legitimităţii, autoritatea trebuie să se impună uneori în mod coercitiv, îndeplinind mai multe funcţii, care de cele mai multe ori o fac impopulară şi ilegitimă. Aceste funcţii sunt:

a) de a impune interesele sociale în raport cu interesele individuale (un rol deosebit revine puterii de stat şi autorităţii statului);

b) de a simplifica şi face posibil procesul de decizie (prin reducerea structurilor birocratice şi a structurilor paralele şi redundante);

c) de a oferi un cadru unic pentru autoritatea organizată a structurilor puterii (organizaţii, instituţii printr-un sistem normativ adecvat şi funcţional).

Orice derogare de la aceste funcţii conduce la schimbarea autorităţii, puterea fiind percepută în mod discriminator în raport cu interesele sociale şi colective, reprezentând mai mult interesele restrânse ale reprezentanţilor puterii, ale elitelor şi ale altor categorii sociale privilegiate, printre care se regăsesc, desigur, şi reprezentanţii puterii. Scandalul produs prin dobândirea unor proprietăţi ilicite de către unii funcţionari ai statului şi ai puterii se constituie într-un argument plauzibil în explicitarea scăderii legitimităţii şi autorităţii acestora, fiind anatemizate nu numai acele persoane, ci prin efectul haloului, întreaga instituţie a statului şi întreaga clasă politică.

Autoritatea este o proprietate şi atribut atât al puterii cât şi al individului – indivizilor care o reprezintă. Pe lângă faptul că predispune spre corupţie şi alte manifestări ce o contrazic şi prin care îi scade cota de legitimitate şi autoritate, în rândul specialiştilor se vorbeşte tot mai mult de un „sindrom patologic al personalităţii autoritare” (T. Adorno, The Authoritan Personality), sindrom caracterizat prin următoarele comportamente şi particularităţi ale unor asemenea prezumtive personalităţi autoritare:

- acceptare şi supunere necritică la autoritate, fie la o persoană, fie la normele, tradiţiile, stereotipiile grupului, colectivităţii;
- conservatorism şi convenţionalism;
- intoleranţă şi agresivitate – tendinţe de a conduce violent şi de a pedepsi pe cei care încalcă normele şi valorile pe care persoana respectivă le acceptă;
- agresivitate faţă de grupurile străine (etnice, mai cu seamă şi marginale);

anti-introspecţie – inabilitatea de a înţelege procesele complexe care au loc în sine şi în ceilalţi (marcată de un permanent conflict interior);

- superstiţii şi stereotipii de gândire – lumea este gândită dintr-o perspectivă logică duală şi bivalentă, în alb – negru, deci în scheme rigide;

- înclinația spre fatalism, de a presupune că soarta individului este determinată de forțe mistice şi că orice efort salvator este supus eşecului;
- destructivism şi cinism, ostilitate generală față de lume, presupoziția că toți oamenii sunt răuvoitori şi ostili;
- proiectivitate - proiectare asupra unei lumi din afară, a impulsurilor emoționale, inconştiente şi tentația de a crede în iminența unor pericole ce vor avea loc în lume, ceea ce caracterizează un aşa numit sindrom eschatologic, cel cu referință la sfârşitul iminent al lumii.

Acest tablou sinoptic al personalității autoritare este completat de binecunoscutul politolog român, S. Brucan prin următoarele particularități psihologice şi care se regăsesc, în general, la un asemenea tip de personalitate: agresivitatea, violența, dominația, autoritarismul, brutalitatea, despotismul. Asemenea particularități sunt evidențiate şi de unii psihanalişti, în mod deosebit de Adler, care face referință mai ales la ultimele trei trăsături evidențiate.

Pe lângă aceste particularități preponderent negative, omul politic trebuie să dispună şi de unele trăsături pozitive şi care-l fac competitiv în arena şi lupta politică cum ar fi: inteligența, curajul, abilitatea socială, viclenia şi capacitatea fizică şi psihică obiectivată printr-o rezistență deosebită de acest gen. La acestea adăugăm şi alte calități psiho-morale şi volitive specifice fiind: tenacitatea, ambiția, tăria de caracter şi un dinamism şi dezinvoltura ieşite din comun. Tot psihanaliştii au evidențiat că sunt atraşi mai mult în politică şi în lupta pentru putere oamenii pasionați iar sub raport temperamental mai mult colericii şi sangvinicii. Există, de asemenea, anumite corelații şi sub raportul structurii anatomo-morfologice. Din acest punct de vedere, Adler a observat că brutalitatea şi despotismul constituie adesea o supracompensație la sentimentul penibil al oamenilor cu talie măruntă sau care suferă de un anumit defect fizic, fiind marcați de un complex de inferioritate pe care încearcă să-l depăşească printr-o autoritate excesivă până la dictatură. Istoria este relevantă în acest sens, cei mai mulți dictatori şi cele mai multe personalități politice fiind, de regulă, oameni cu talie măruntă şi care sufereau fie de un complex de inferioritate, fie de unul de superioritate. Este suficient să amintim în acest sens de Cezar, Napoleon, Hitler, Stalin, Mussolini, Franco, iar la noi de Ceauşescu, toți fiind scunzi şi marcați de sindromul patologic paranoic.

Aceste particularități ale personalității autoritare sunt distribuite în mod inegal de la individ la individ, ele regăsindu-se parțial la fiecare persoană caracterizată printr-o asemenea personalitate. Nu vom exemplifica întrucât este uşor de remarcat faptul că la unii predomină unele trăsături ale sindromului analizat, la alte persoane politice, altele. Ceea ce este comun la oricare din aceste personalități autoritare este nonconformismul latent şi manifest, care poate atinge forma paroxistică exprimată prin dizidență şi rebeliune. Germenii acestor manifestări sunt intoleranța excesivă şi agresivitatea (nu numai în limbaj ci chiar ca şi manifestare), destructivismul şi cinismul, dublate de populism şi demagogie, neîncrederea în oameni (chiar dacă în mod disimulativ afişează o atitudine favorabilă şi un interes excesiv față de oameni), credința în forța răului şi iminența acestuia, predominanța emoționalului în raport cu raționalul şi a imaginarului şi idealului în raport cu realul, predispoziția spre birocratism şi comportament birocratic, subiectivism şi egoism (chiar dacă adoptă comportamente disimulate de factură altruistă) şi, nu în ultimă instanță, spre parvenitism şi carierism, acest sindrom fiind un loc comun al oamenilor politici chiar dacă nu recunosc.

Personalitatea autoritară, marcată de un asemenea sindrom patologic se mai caracterizează şi printr-un spirit justițiar excesiv şi printr-o falā imagine asupra echității şi egalității sociale, chiar dacă asemenea personalități se manifestă ca a fi exponenții fideli ai acestor valori sociale şi ai acestor principii democratice de factură egalitaristă (este suficient să ne reamintim excesul de zel al dictaturii comuniste, care punea în mod fals şi iluzoriu pe prim plan asemenea principii). Orice om politic caracterizat printr-un astfel de sindrom se consideră în virtutea descendenței sale mesianice, un nou Mesia care ar aduce dreptatea şi pacea pe pământ (ne referim mai ales la spațiul geografic teritorial al fiecărei țări şi stat pe care-l conduce, el fiind unicul deținător al puterii şi, implicit, al adevărului absolut, ceea ce nu-l distanțează şi nu-l disociază de sindromul maladiei paranoice.

Puterea şi implicit autoritatea cunosc multiple analize şi interpretări. Dintre cele care prezintă un mai mare interes sunt credem cel mai puțin evidente şi mai inaccesibile simțului comun. Printre acestea, pe prim plan se situează interpretările psihanalitice şi religioase sau chiar cele regăsite în basmele populare, făcându-se referință la puterea simbolică şi la arhetipurile prin care este

reprezentată o asemenea putere, care au explicații prin intermediul psihanalizei şi mitologiei (asupra acestor aspecte vom reveni când vom analiza comunicarea prin intermediului mitului şi simbolurilor). Din acest punct de vedere puterea şi autoritatea se originează într-un plan subconştient inoculate ca valori-simbol încă din anii copilăriei, prin discernământul care trebuie să-l realizăm între bine şi rău, între adevărat şi fals, între pozitiv şi negativ, precum şi între alte valori simbolice antitetice (viață – moarte, Făt-Frumos – zmeu, urât – frumos etc.). Simbolul puterii şi autorității expresive era reprezentat prin intermediul basmelor şi al literaturii legendare de împărat (monarh), care putea fi asociat prin generalizare şi abstractizare cu impersonalul, imaginarul şi chiar cu o abstracție, ceea ce în ultimă instanță poartă germenii simbolului şi simbolisticii. Împăratul devenea în reprezentarea colectivă – în imaginar şi mecanismele acestuia o ființă exemplară, înzestrată cu puteri nelimitate, uneori fiind mitizat şi zeificat. În această calitate simbolul puterii şi autorității nu caută decât să depindă de o lege supranaturală şi să se autodepăşească pe sine prin intermediul puterii până la punctul dincolo de care poate fi confundat cu ceva concret prin mecanismul substituirii, devenind simbol. Puterea simbolică şi mitizată reprezentată de împărat sau monarh, cea a eroului mitic şi legendar este integrată ulterior în lumea socială printr-o condiție ontică – existențială şi axiologică (mai degrabă axiologizată) reală. În raport cu asemenea interpretare simbolică şi imaginistică, Freud pretindea că inconştientul a simbolizat ori simbolizează în împărat tatăl, mai exact că imaginea împăratului recreează pentru noi cei de acum în mod simbolic modul în care ne-am imaginat în existența noastră infantilă autoritatea şi calitățile unui părinte dominator şi incontestabil de unde caracterul moştenit şi perpetuat al autorității celor care au dispus de asemenea părinți.

Chiar daca nu este pe deplin validată paradigma psihanalitică asupra puterii şi autorității, se pot desprinde trei aspecte esențiale legate de reprezentarea mitică a simbolului puterii, deci prin unele surse laice şi nu prin cele religioase, chiar dacă delimitările dintre aceste sfere nu pot fi disociate în plan perceptiv şi imaginistic decât parțial şi prin intermediul logicii şi raționalului.

Un prim aspect este cel care face referință la latura ontogenetică, cea a creării puterii şi a imaginii simbolice a acesteia. Credința în autoritatea excesivă a unui asemenea simbol al puterii cum este împăratul, reactualizat prin monarh şi funcția legitimată a acestuia, sau ataşamentul față de această valoare simbolică cu ascendență în realul nemijlocit, demonstrează şi argumentează credința în sursa socială a puterii individuale. Acest simbol este validat de social şi implicit de membrii unei societăți ce dețin o putere simbol şi una reală, aceasta ca o necesitate intrinsecă, deci ca autoritate şi legitimitate tradițională şi nu charismatică, specifică mai mult altor reprezentanți ai puterii şi forme de guvernământ. Se diferențiază chiar şi de simbolul geniului (politic, în primul rând şi nu numai), care este contrariul puterii simbolice reprezentat de monarh – împărat. Dacă la acesta din urmă puterea vine din simbol – se originează într-o asemenea resursă şi este validată ulterior de social, având deci resurse în social, la geniu avem de-a face cu o putere individuală care de cele mai multe ori este contestată, individualizându-se mai mult decât socializându-se prin efectele sociale induse.

Trecând peste planul politologic, vom evoca puterea geniului eminescian, care la vremea sa era mai mult contestat decât recunoscut ca a fi un geniu, fiind nevoit să se izoleze şi să desfăşoare activități am spune chiar compromițătoare sub raportul instituționalizării lor, în raport cu capacitatea şi autoritatea politică de care dispunea prin spiritul său analitic şi interpretativ, nemaivorbind de genialitatea sa poetică. Recunoaşterea socială a geniului este cu mult mai scăzută decât a puterii, în mod deosebit a monarhului care, aşa cum am văzut, este în primul rând o putere simbol cu origini şi resurse mai mult în plan subconştient, având o determinare psihanalitică şi nu exclusiv politică, socială, morală etc., deci în afara unei emergențe exclusiv reale şi raționale.

În acelaşi plan analitic şi analogic, al doilea aspect care se poate desprinde în raport cu puterea şi resursele acesteia, este cel care face referință la caracterul predominant formal al puterii şi autorității. Puterea este un dat obiectiv – formal întrucât transferă abstract în concret şi se manifestă prin actualul concret, chiar dacă unele simboluri ale puterii sunt fie reactivate, fie existente şi în prezent (există şi regi şi împărați). Existența acestora în istorie dar şi în ficțiune realizează un asemenea sincretism perceptiv şi imaginistic între real şi fictiv, puterea având mai mult conotații concrete dar cu „pretenții" de necesitate şi legitate. Totuşi, puterea rămâne putere, nelăsându-se întru-totul „contaminată" şi „alterată" de concret, chiar dacă concretețea sa îi infirmă uneori rolul şi

autoritatea rezultate din funcțiile sale explicit formulate prin legitimitate şi status. Să aducem în discuție doar atitudinile pro şi contra monarhiei pentru a susține această idee de care se prevalează şi pe care mizează adepții formei de guvernământ monarhice (la care desigur se adaugă şi alte motivații mai concrete în afara elementelor de ordin simbolistic).

De aici un alt aspect desprins, cel al autorității şi recunoaşterii puterii prin destin şi fatalitate, adesea invocate şi regăsite în plan ontologic dar şi în lumea basmelor, legendelor, deci în planul ficțiunii şi uneori în cel al virtualului ca resurse ale subconştientului şi recunoaşterii genezei puterii şi autorității printr-o asemenea modalitate. Întrucât viața şi destinul individului sunt de cele mai multe ori potrivnice şi chiar ostile idealurilor proiectate şi imaginate, individul este nevoit să-şi decline puterea unor alte forțe, unei alte autorități, fie terestre, cum ar fi cele care simbolizează puterea centralizată prin simbolul autorității monarhice, fie unei autorități supranaturale, cum este divinitatea şi puterea divină, problematică analizată în lucrare şi cu alte prilejuri.

8.3. TIPOLOGIA AUTORITĂȚII

Autoritatea nu este numai un fenomen şi atribut regăsit în sfera politicului, ci există în cele mai diverse domenii ale vieții sociale: familie, şcoală, instituții civile şi militare, precum şi în diverse domenii de activitate, în mod deosebit în sfera politicului, economicului, ştiințificului şi moralei. Din acest punct de vedere autoritatea nu se confundă cu autoritățile, mai ales cele din plan local, care sunt structuri reprezentative ale puterii şi care, la rândul lor, sunt structuri investite cu o asemenea autoritate, aceasta nefiind decât o ipostază a puterii, deci un fenomen de putere. În cele mai multe situații autoritatea este condiționată de mai mulți factori:

♦ statusul celui ce o deține (prin autoritate este desemnată persoana şi puterea formală: dreptul de decizie, semnătura şi răspunderea ce-o incumbă aceasta);

♦ ramura – domeniul de activitate;

♦ efectele ce le induce;

♦ complexitatea activităților desfăşurate;

♦ structura şi nivelul ierarhic la care face referință şi aparține, totodată, autoritatea; sistem normativ şi axiologic existent în societate;

- cunoaşterea, conştiința şi imaginea de sine a purtătorului autorității.

În funcție de aceste condiții, în literatura de specialitate se desprind, pe lângă autoritatea politică şi religioasă, şi alte tipuri ale autorității, care se regăsesc, desigur, şi în plan politic.

Acestea ar fi:

1. autoritatea impersonală (aparține instituției şi nu persoanei);
2. autoritatea personală (aparține persoanei);
3. autoritatea de poziție (prin statusul deținut al persoanei);
4. autoritatea de competență (exprimat de gradul pregătirii profesionale, în limbajul lui Bochenski fiind denumită ca autoritate epistemică, alături de cea deontică şi coercitivă);
5. autoritate charismatică (determinată de calitățile psihologice şi a fotogeniei purtătorului autorității);
6. autoritate intercursivă, prin care este vizată dubla natură a statusului purtătorului autorității: de superior, dar şi de subaltern, putând şi conduce dar să se şi subordoneze în acelaşi timp unor superiori, (domeniu specific mai ales mediului militar).

A devenit deja clasică tipologia realizată de către M. Weber asupra autorității şi legitimității. Sociologul amintit distinge cele trei forme clasice ale autorității: autoritatea tradițională; autoritatea rațional – legală sau birocratică şi autoritatea charismatică.

Autoritatea tradițională

Este tipul de autoritate ce se bazează pe elemente mai mult de ordin cultural, cutumiar şi tradițional şi implicit pe relații informale. Un exemplu clasic al acestei forme este regimul politic şi forma de guvernare monarhică, unde predomină tradiția şi cultura politică bazată pe conservatorism şi pe valorile politice conexe unui asemenea regim şi formă de guvernare, asociate în cea mai mare măsură cu valorile şi normele religioase.

Autoritatea rațional – legală sau birocratică

Este exprimată printr-un sistem de reguli şi regulamente specifice puterii legitime, uneori putând fi asociată şi persoanei care o deține. Predomină însă caracterul formal şi instituțional în raport cu investirea autorității şi ulterior a legitimării ei de către cei care se raportează şi resimt efectele acesteia.

Autoritatea charismatică derivă din calitățile personale ale liderului, care prin asemenea însuşiri are o influență foarte mare asupra celor care-şi exercită autoritatea şi influența. Exemple tipice de oameni charismatici şi cu un rol deosebit asupra maselor, de-a lungul istoriei, sunt: Moise, Iisus Christos, Ioana D'Arc, I. Ghandi, M. Luther King etc. Printre aceştia de cea mai mare charismă şi putere de influență s-a bucurat Iisus Christos, reformând lumea sub aspect spiritual şi moral prin noua religie fondată, cea a creştinismului, în cadrul căreia catolicism s-a impus ca o adevărată putere, nemaivorbind de islamism, problemă analizată deja.

Pe lângă tipologiile mai sus prezentate, desprinse în urma corelării cu anumite variabile, în raport cu statul se desprind următoarele tipuri ale autorității:

a) autoritate morală şi chiar religioasă (în mod deosebit în condițiile în care puterea religioasă este convertită în putere politică şi când un anumit tip de morală devine mai expresivă decât în alte condiții ale exercitării puterii, ne referim desigur la puterea şi morala religioasă);

b) autoritate economică (stabileşte reguli generale ale producției, repartiției şi schimbului de produse, în mai mică măsură în economia de piață unde domină legea cererii şi ofertei şi unde rolul statului este mai puțin resimțit, discutându-se în acest sens despre aşa-zisul stat minimal);

c) autoritate politică (statul asigură guvernarea societății prin tendința de monopolizare a puterii politice în raport cu celelalte structuri ale societății);

autoritate socială (statul este factor de echilibru social şi apără ordinea socială, mai ales prin drepturile pozitive, dar şi prin cele negative, mai ales în calitate de factor de coerciție şi control social);

d) autoritate juridică (statul impune şi apără ordinea de care beneficiază la început chiar şi inegal întreaga economie şi societate, referința fiind făcută, desigur, la statul de drept);

autoritatea militară (aparține puterii militare şi deține forța militară pusă în slujba puterii politice.

Prin toate aceste tipuri ale autorității statului şi puterii în general, aceasta îşi demonstrează rolul şi importanța în societate şi, nu în ultimă instanță, legitimitatea, problematică asupra căreia vom insista în continuare.

8.4. LEGIMITATEA ȘI ILEGITIMITATEA PUTERII POLITICE

8.4.1. Legitimitate puterii politice

Pentru a înțelege mai bine acest fenomen şi mecanism politic, cel al legitimității, resimțim nevoia de a intra în resorturile sale semantice şi evident de a-l extinde în plan politic. Vom apela în acest sens la cele mai autorizate surse biografice: Dicționarul de sociologie şi Mica enciclopedie de politologie.

În conformitate cu ultima sursă citată, conceptul de legitimitate derivă din etinomul latin „legitimus" ceea ce semnifică în limba latină ceva conform cu legea. De aici statutul de principiu la care s-a ajuns şi în conformitate cu care legitimitatea este principiul de întemeiere şi justificare a unui sistem de guvernământ, care presupune pe de o parte conştiința guvernanților că au dreptul de a guverna şi pe de altă parte o anumită recunoaştere a acestui drept de către cei guvernați. Impunând o anumită relație de reciprocitate tacită şi liber consimțită, legitimitatea îi conferă statul de drept şi de fapt a unui guvern în a-şi exercita atribuțiile puterii şi implicit autoritatea legitimată printr-o asemenea recunoaştere. Cu alte cuvinte orice guvern şi structură a puterii pentru a deveni viabile presupun un minim de legitimitate-de recunoaştere din partea celor cu care relaționează, adică îşi impun autoritatea.

Extinzând sfera semantică, Dicționarul de sociologie Larousse percepe legitimitatea prin recunoaşterea de care beneficiază o ordine politică, depinzând de credință şi opinii. Principiile legitimității sunt în primul rând justificări ale puterii, adică dreptul de a conduce. În conformitate cu acest principiu şi cu această recunoaştere ființează şi există o ordine politică, am spune noi un efect precedat de cauze regăsite în efect, ceea ce s-ar constitui într-un paradox al legitimității puterii, şi

care de fapt se identifică cu legitimitatea (ordinea politică la care facem referință), întrucât în afară nu ar putea exista o asemenea ordine şi stabilitate politică. De aici fireasca întrebare: ce premerge legitimitatea în raport cu ordinea ?, precum şi altele care se impun cum ar fi: legitimitatea este cauza unor efecte sau ordinea îi consfinţeşte caracterul de a fi legitim unui regim şi unei puteri. La asemenea întrebări nu se dau răspunsuri explicite recurgându-se la unele tipologizări ale legitimității, insuficient de argumentate şi de convingătoare. În acest sens M. Weber desprinde trei surse ale dominației legitime şi ale legitimității:

a) legitimitatea rațională-legală, bazată pe convingerea că procedurile prin care regulile sunt fixate, sunt legale, şi pe credința în drepturile celor care au autoritatea să modifice procedurile sau să le fixeze, cu condiția ca ei să urmeze o procedură stabilită. Această formă a legitimității are drept fundament credința în legalitatea regulilor stabilite şi legitimate acelora care asigură această dominație conform legii. Astfel, o lege este legitimă dacă a fost votată în condiții corecte de către reprezentanți corect aleşi. În situația inversă avem de a face cu fenomenul de anomie, şi uneori putem deveni mai presus decât legea prin nerespectarea şi contestarea, adică prin dizidență;

b) legitimitatea tradițională - bazată pe credința că ceea ce este stabil prin tradiție din vremuri memoriale, este sacru în sine şi suficient pentru a se justifica. Se bazează aşadar pe credința în sacralitatea obiceiurilor şi pe dreptul guvernanților desemnați de acestea. Aşa după cum vom vedea, această formă şi sursă a legitimității are mai mult un caracter politic şi care, în ultimă instanță, contestă legitimitatea puterii politice, devenind fie ostili acesteia, fie în opoziție cu ea. Cel mai mult este contestată legitimitatea în perioadele de schimbare a regimurilor politice şi de manifestare a unor procese anomice concretizate prin dezorganizarea unor instituții sociale şi prin absența unor criterii riguroase de apreciere valorică sau prin fluctuația normelor morale etc., care nu înseamnă numai lipsa normelor şi legilor ci şi un grad scăzut de socializare politică în contextul unui normativist şi unei normativități incompatibile şi indezirabile unei societăți şi membrilor acesteia. Asupra anomiei vom reveni în altă secvență a lucrării, aşa că nu vom insista aici şi acum asupra ei.

c) legitimitatea charismatică - se întemeiază pe credința în calitățile excepționale ale unui individ şi necesitatea de a se supune ordinii create de el. Prin această legitimitate, Weber evidenţiază şi exprimă totodată relațiile de influență reciprocă dintre tipurile de credință, formele de organizare şi sistemul economic şi arată că natura legitimității puterii nu poate fi studiată în afara unei referiri la structurile sociale.

Aceste forme ale legitimității derivă dintr-o tipologizare dihotomică care are influență asupra celei realizate de autorul citat, delimitându-se astfel legitimitatea supranaturală şi legitimitatea civilă. Prima formă cunoaşte, la rândul său, tipuri diferite ale legitimității, implicând în mod nemijlocit valoarea sacralității în politică şi regimul politic consacrat. De aici unele particularități ale legitimității supranaturale, cum ar fi natura divină a monarhului şi formele de guvernământ bazate pe monarhie: în Egiptul Antic existența unui guvernământ teocratic şi reprezentantul acestuia-faraonul a fost considerat de origine divină ca zeu şi fiu de zeu. La fel şi vocația divină a guvernanților (monarhiile feudale bazate pe dreptul divin) şi inspirația divină care a stat la baza schimbării unor regimuri politice şi a fundamentării altora în corespondență cu pretinsă voință divină (tema întâlnită în gândirea veche iudaică, dar şi în mişcările revoluționare moderne, cum ar fi cazul puritanismului englez din timpul revoluției burgheze din secolul al XVII-lea şi mai recent a revoluției române din decembrie, considerată ca a fi avut un caracter sacru printr-o intervenție divină şi de unde în mod logic legitimitatea „sacră” noului regim cu ascendență în sacralitate, dar care a comis cea mai odioasă crimă într-o zi simbolică sub raport religios şi în flagrant cu credința creştină). Din acest tip de legitimitate derivă în primul rând legitimitatea tradițională şi charismatică, ca tipuri desprinse de M. Weber, şi nu cea rațională-legală, specifice legitimității civile-laice.

În ceea ce priveşte ultimul tip al legitimității, ea se manifestă prin intermediul consimțământului tacit acceptat în raport cu existența unui sistem de guvernământ, între constituenții autonomi şi egali care s-au asociat pentru a coopera în vederea unei aşa numit bine comun (nedelimitat). Exemplu tipic este cel al cetății imaginate de Aristotel, sau în cadrul unor confederații medievale şi corporații capitaliste, problemă analizată de noi în alt capitol al lucrării. În

raport cu aceste legitimități, sistemele politice trebuie să urmeze anumite reguli şi obligații în conformitate cu care guvernul are obligația de a proteja drepturile şi libertățile civile şi de a urmări acest pretins bine comun. Această legitimitate presupune în primul rând recunoaşterea şi încrederea instituției puterii, ea reprezentând, în ultimă instanță, un consens întemeiat pe credință şi convingere, şi pe recunoaşterea unor valori.

Lipsa consensului şi a valorilor împărtăşite conduce la o criză de legitimitate, care nu este altceva decât o lipsă de încredere, consens şi credință, care au un impact deosebit de negativ în actul de guvernare şi al stabilității politice. Desigur, studiul crizelor de legitimitate nu poate face abstracție de politica şi strategiile politice adoptate în plan economic şi social, legitimitatea fiind susținută, în ultimă instanță, de bunăstare şi prosperitate, adică de satisfacerea cerințelor populației şi nu numai a unui grup restrâns. Numai aşa se va realiza consensul şi acordul membrilor societății față de guvernare şi regimul politic considerat şi recunoscut ca a fi legitim. În caz contrar apar conflictele şi criza de legitimitate.

Legitimitatea nu se impune întotdeauna tuturor membrilor societății, de aceea nu au acces şi nici nu dețin în exclusivitate dreptul de a se raporta în mod critic față de legitimitatea unor puteri. Cei mai mulți prin atitudinile apolitice şi prin ignoranța față de acest domeniu o ignoră, la rândul lor fiind şi ei ignorați de cele mai multe ori de către putere.

Raportul dintre puterea politică-societate şi mecanismul puterii politice poate fi evaluat şi prin relația a două concepte preluate din psihologie, cel de sens şi cel de semnificație (V. Pavelcu). Adaptate mediului politic, semnificația presupune dimensiunea informativă, cognitivă, aspectul referențial, teoretic şi doctrinar, iar sensul, de cele mai multe ori în opoziție cu semnificația, este personal şi raportat la valoarea pe care o reprezintă interesele regăsite şi formulate în conținutul doctrinelor şi strategiilor politice. Spre exemplu, terapia de şoc, ca strategie politică şi economică a fost contestată, sensul celor mai mulți fiind obiectivat în acceptarea şi menținerea structurilor economice şi a locurilor de muncă, uneori în contradicție cu strategia politică şi doctrina unor partide din care fac parte sau cu care simpatizează.

Discrepanța dintre semnificație şi sens este un argument şi o dovadă a stării şi ilegitimității puterii într-un anumit moment. De cele mai multe ori sensurile sunt opuse semnificației-strategiei puterii, personale şi de grup devansând interesele colective şi sociale, într-o asemenea ipostază individul fiindu-şi suficient sieşi. În această situație apare alienarea politică, dezinteresul şi neimplicarea civică şi politică pe fondul adâncirii ilegitimității politice. Apare fenomenul psihologic de solipsism-repliere în sine concretizat prin lipsa comunicării şi mai ales a implicării politice. Ca o formă protestatară şi implicit de reacție negativă în raport cu puterea apare solidaritatea negativă, concretizată prin mişcări de solidaritate, culminând prin mişcările greviste, abandonul drepturilor democratice de care beneficiază orice cetățean cu drept de vot. Este acea stare de indiferentism şi ignoranță, concretizată sub raportul participării politice, printr-o participare foarte scăzută sau chiar prin lipsa participării care ar conduce la ilegitimare.

Legitimitatea percepută ca fenomen psihosocial se raportează şi cu alte fenomene, cum ar fi legalitatea şi aceasta, mai ales în conformitate cu principiul că tot ceea ce este legal din punctul de vedere al normelor de drept, este legitim din punctul de vedere al politicii. Într-un anumit sens legitimitatea puterii este condiționată de constituirea şi funcționarea ei pe temeiul şi întemeierea dreptului. Sunt însă situații, mai ales cele generate de revoluții, în care legitimitatea nu se mai inspiră din drept şi nici nu este emergentă normelor de drept ale societății, ci îşi arogă o anumită autoritate ce poate fi asociată cu „dreptul la revoluție".

Sub raport juridic legitimitatea constituie un principiu care întemeiază şi justifică un sistem de guvernământ. Ea implică, pe deoparte, conştiința guvernanților că au dreptul de a guverna (conştiința legalității), iar pe de altă parte, o anumită recunoaştere a acestui drept de către guvernați. În acest sens legitimitatea impune asumarea obligației politice de către cetățeni, tocmai pentru a se conforma normelor fixate şi promovate de un guvernare recunoscută. Deci, legitimitatea şi implicit limitele sale obiective sunt determinate de compatibilitatea de interese şi valori între putere şi societatea civilă (clase, categorii sociale, cetățeni).

Problema legitimităţi este foarte importantă sub raport politic deoarece nici un guvern nu poate funcționa şi nu se poate menține fără un minimum de legitimitate, aceasta şi pentru faptul că

numai legitimitatea generează obligaţia-imperativul politic. Dar sensul general al obligaţiei politice nu este reductibil la a te supune unei legi oarecare, cum ar fi aceea de a fi un cetăţean onest, ci aceea de a accepta sau de a refuza de a fi cetăţean, adică membru responsabil al unei comunităţii. În acest context atât nesupunerea civilă cât şi obiecţia de conştiinţă sunt comportamente politice induse ce exprimă un dezacord şi disociere faţă de puterea politică. Astfel, nesupunerea civilă echivalează cu refuzul asumării drepturilor şi obligaţiilor politice, deci a calităţii de cetăţean.

Am putea exemplifica acest fenomen prin „sindromul dizidenţei politice" care înseamnă mai mult decât nesupunere şi contestare. Un caz relevant din acest punct de vedere ni-l oferă dizidenţa din fosta U.R.S.S. prin Soljeniţîn sau, în plan autohton, a devenit celebră prin atitudinile sale nonconformiste Doina Cornea. Dizidenţa constituie un „fenomen modern" de exprimare a nesupunerii civile, după cum terorismul politic a devenit o contestare a sistemului puterii, în cele mai multe situaţii pe cale violentă. A nu se confunda însă dizidenţa cu inconştienţa şi, uneori, cu anumite atitudini emergente unor disfuncţionalităţi de ordin psihopatologic.

Pornind de la asemenea forme de exprimare a refuzului de asumare a obligaţiei politice, obiecţia de conştiinţă nu este altceva decât o rezistenţă sau o opoziţie la o lege sau o prevedere a acesteia care contravine valorilor şi normelor unei obligaţii liber asumate. Asemenea fenomene au condus la identificarea legitimităţii cu existenţa unei puteri capabile să asigure „respectul" şi supunerea tuturor membrilor societăţii faţă de deciziile luate afectând „eficacitatea" puterii, înţelegând prin aceasta corespondenţa statistică (numărul mare de indivizi) între sistemul de norme impuse şi actele îndeplinite de către aceştia. O asemenea „eficacitate" implică o indiferenţă faţă de resursele şi mijloacele utilizate de putere pentru obţinerea acordului politic al cetăţenilor.

În general legitimitatea este considerată prin prisma încrederii acordate instituţiilor puterii şi este validată drept criteriu operaţional al legitimităţii elective-al alegerilor populare. De aici şi ideea că legitimitatea se întemeiază pe consens ceea ce uneori poate să fie o falsă percepţie, transpusă într-un plan ideologic. Legitimitatea nu trebuie însă identificată cu consensul. Privind acest raport, legitimitatea desemnează o calitate a puterii, întemeind autoritatea ei, pe când consensul evocă o atitudine psihologică, un gen de acord subiectiv asupra valorilor pe care se întemeiază un principiu de legitimitate.

Problematica legată de consens se referă în principal la aspectul funcţional. Consensul este destinat posibilităţii funcţionării mecanismelor puterii şi nu atât legitimării ei, el fiind aspectul instrumental şi funcţional al puterii. În acelaşi timp legitimitatea puterii constă în identificarea cu un sistem de norme, iar gradul său de legitimare este diferenţiat în funcţie de modul în care exerciţiul guvernării produce suficiente argumente şi efecte pentru a convinge majoritatea cetăţenilor să-şi asume obligaţia politică şi să-şi exprime asumarea acordului şi încrederii faţă de putere.

În sistemele politice bazate pe democraţia reprezentativă, unde ciclurile electorale decid asupra legitimităţii puterii, în perioada guvernării comportamentul politic al cetăţenilor poate cunoaşte fluctuaţii relevante în funcţie de gradul de compatibilitate dintre aşteptările electorilor – cerinţele politice ale acestora şi înfăptuirile puterii – oferta politică. Interrelaţia dintre promisiunile electorale, echivalate cu oferta şi obiectivele politice, şi cererea politică (solicitări şi aşteptări civice) defineşte în ultimă instanţă legitimitatea puterii. Dacă decalajul dintre cererea şi oferta politică reală este maxim atunci asistăm la diminuarea prestigiului, încrederii şi autorităţii. Se subînţelege că lipsa de încredere şi diminuarea autorităţii subminează legitimitatea puterii, mergând până la protest, contestaţie şi agresare a sistemului politic. Tocmai de aceea, apreciem că unul dintre elementele constitutive ale legitimităţii puterii este credibilitatea exprimată de către agenţii sociali (electori). Pierderea credibilităţii duce la anihilarea susţinerii autorităţii, am spune chiar la erodarea acesteia. Fără autoritate, puterea tinde să nu mai poată funcţiona, în ultimă instanţă negându-şi legitimitatea. În general criza de autoritate este un semnal al delegitimării puterii şi deci un factor de avertizare a sistemului politic de către societatea civilă.

Desigur, autoritatea poate fi impusă şi prin forţă, adică prin reprimarea contestaţiei şi a unor atitudini refractariste, ceea ce în limbaj sociologic am putea numi ca a fi un tip de manipulare simbolică. Ea nu poate funcţiona însă într-o asemenea manieră şi, mai cu seamă, într-un regim democratic întrucât îşi infirmă propriul statut din legitimitate devenind ilegitimitate. De regulă

pierderea legitimității puterii, sinonimă cu criza politică, se soluționează prin căderea guvernului compromis politic și prin remanieri guvernamentale, pact social sau alegeri anticipate. Indiferent de forma în care se soluționează lipsa de legitimitate, este unanim recunoscută, agonia unei puteri în criză generând şi întreţinând instabilitate politică şi socială, sau mai mult, ea poate adânci rivalitatea şi competiţia politică între putere şi opoziţie. Întotdeauna puterea stabilită - puterea guvernantă va căuta să-şi demonstreze legitimitatea (uneori prin atitudini triumfaliste şi de suficienţă de sine), pe când opoziţia - uneori contraputerea va „lucra“ la subminarea legitimităţii puterii. În ultimă instanţă rivalităţile şi competiţia politică exprimată şi obiectivată în lupta pentru păstrarea şi/sau cucerirea puterii se produc în perimetrul legitimităţii şi autorităţii politice.

Promovând ca etalon de evaluare a legitimității doar efectele imediate și eficiența pe termen scurt, aceasta poate da naştere la confuzii şi disfuncționalități socio – politice. Trebuie însă subliniat faptul că legitimitatea nu poate fi redusă la percepția subiectivă a puterii prin prisma unor eşecuri de moment şi a unor promisiuni electorale neonorate, deoarece nu întotdeauna şi în orice situaţie puterea este responsabilă. Intervin numeroşi factori contextuali care pun serioase şi dificile probleme în derularea şi algoritmul procesului de guvernare. În mod deosebit în situaţiile de tranziţie şi dinamică socială, guvernarea este extrem de confuză, contradictorie şi aleatorie. După revoluţie urmează o perioadă de decădere, caracterizată prin involuţie şi chiar regres social fapt ce complică sarcina sistemului politic şi a puterii în asigurarea controlului şi a deschiderii perspectivelor schimbării. Toate aceste elemente îi conferă legitimităţii puterii exercitate (în această perioadă de tranziţie) un coeficient sporit de risc politic făcând dificilă identificarea responsabilităţii pentru eşec, culpabilitatea fiind transferată în mod unilateral şi exclusivist puterii instalate. Se pare că în perioadele post revoluţionare incompatibilitatea şi lipsa consensului devin un principiu de „obligativitate" politică. Compromisul şi consensul se impun tocmai pentru a escalada acţiunea iraţională a diverşilor factori perturbatori şi a raţionaliza efectele schimbării. În acest context, legitimitatea puterii se cere gândită şi evaluată în termeni specifici, conjuncturali, şi nu cu etaloanele aplicabile unei evoluţii pretins normale a vieţii sociale.

Problematica legitimității este deosebit de importantă în analiza fenomenelor politice şi în mod deosebit în cel legat de putere, în particular de puterea politică. Ea nu se manifestă numai în plan politic şi, aşa cum am văzut, legitimitatea este coroborată în percepţia individuală şi colectivă cu legalitatea şi emerge următorului registru interogativ: de ce putere dispunem cât întreprindem ceva în scop personal şi colectiv (legitimitatea fiind din acest punct de vedere percepută în mod aprioric prin puterea legitimată), este justificat să întreprindem ceea ce ni se cere de către cineva în raport cu competenţa de care dispunem etc. Toate aceste întrebări, şi nu numai, conduc în mod inevitabil la acceptarea sau respingerea unor acţiuni integrate într-un sistem şi regim politic mai mult sau mai puţin cunoscut şi care conferă legitimitate şi legalitatea deciziilor şi acţiunilor politice. Într-un asemenea context, aşa cum afirma C. Dragomir (1992), omul devine fiinţă politică, autonomă şi liberă, şi aceasta doar în momentul în care a pus problema legitimităţii în sfera socio-politică şi istorică şi a rezolvat adecvat şi corect legitimitatea prin implicare iar nu prin neimplicare si ignoranţă întrucât atitudinile convergente ilegitimităţii, contestării şi respingerii politici şi politicului, mai mult sau mai puţin conştient, sun în acelaşi timp tot acte politice care aparţin unei politici pe care am numi-o noi politică negativă. Din păcate tendinţele apolitice şi implicit cele ale legitimităţii depăşesc cu mult sfera atitudinilor şi responsabilităţilor civice convergente legitimităţii, afectând în ultimă instanţă participarea, democraţia şi valorile democratice. Anumite prejudecăţi, coroborate cu o realitate politică şi socială nefavorabilă şi tot mai perversă în raport cu orizonturile aşteptărilor postdecembriste, conduc la asemenea atitudini contestare şi la o asemenea ilegitimitate şi criză de autoritate a puterii politice. Astăzi, aproape totul este contestat, devalorizat şi perceput ca a fi ilegitim. Sindromul ilegitimităţii este convertit într-o psihoză şi isterie cu efecte nocive în plan politic, psihologic şi social. Predomină insatisfacţiile, ignoranţa, indignarea, apatia, apolitismul şi respingerea ca reflex social în raport cu unele acţiuni şi efecte induse de către politică şi politicieni. O asemenea stare psihologică face loc imobilismului şi inerţiei, inactivismului şi neimplicării care, la rândul lor, induc trăsături caracteriale concretizate prin individualism, invidie, egoism şi lipsă a responsabilităţilor civice. Sentimentul ilegitimităţii predomină şi îl reconverteşte şi pe cel al

legitimităţii în plan mai general afectând autoritatea structurilor puterii politice şi implicit legitimitatea acestora.

În acest sens, autorul citat anterior îşi punea următoarele întrebări în raport cu legitimitatea: poate exista sentimentul legitimităţii în sufletul omului tehnicii şi cunoaşterii actuale, om pe care lumea spiritului uman îl alintă atunci când deschide percepţiei sale o milionime din spaţiul de idei date şi concepute, cucerit şi controlat global până în prezent ? În opinia lui C. Dragomir „legitimă pare să fie doar o existenţă umană în funcţie de acest mare, uneori tăcut, zgomotos tăcut, inconştient; O existenţă în funcţie de o natură care nu mai este natură în sensul ei distant, incoruptibil, înviorător, suprauman, ci natura proteică şi timidă a lui aici şi acum, natura omului care-şi cerşeşte sieşi cel care a fost, dreptul de a continua să fiinţeze cum-necum". Din citatul reprodus rezultă că legitimitatea are o sferă foarte îngustă în raport cu existenţa şi activitatea noastră, fiind mai mult specifică inconştientului decât acţiunilor conştiente, care de cele mai multe ori devin ilegitime prin efectele lor.

Sfera şi atributele legitimităţii sunt foarte diverse şi complexe, la fel ca şi sursele sale. Şi asupra acestui aspect se pot delimita mai multe perspective şi chiar paradigme teoretice în raport cu legitimitatea. Din punct de vedere moral legitimitatea înseamnă existenţa unui suport etic funcţional sub raport social şi promovat în acelaşi cadru al eticii şi care are ca finalitate binele comun şi armonia socială. Asupra acestui aspect ne-am ocupat într-un alt capitol, atunci când am analizat puterea şi autoritatea din perspectivă morală şi unde am observat că sursele legitimităţii din acest punct de vedere sunt tot mai reduse, existând tendinţa unei disocieri sub raport funcţional între politică şi morală. În ceea ce priveşte sursele legitimităţii, acestea se regăsesc în plan relaţional şi implicit social, în mod deosebit în cadrul comunicării şi al interacţiunilor umane. Ceea ce este legitim trebuie să poarte amprenta unei semnificaţii generalizate şi să asigure unele garanţii în planul efectelor induse de către acţiunile puterii celor mai mulţi indivizi-cetăţeni din cadrul unei societăţi. Din acest punct de vedere legitimitatea are conotaţii valorice implicite şi explicite, intrinseci şi extrinseci. Asemenea raporturi de natură axiologică pot converti legitimitatea în ilegitimitate, în ultimă instanţă într-o delegitimare şi criză a legitimităţii.

Legitimitatea poate fi analizată şi din perspectivă filozofică şi religioasă, din acest punct de vedere ea îşi regăseşte sursele în însuşi statul şi condiţia umană. Sub raport ontologic, omul există doar prin faptul că ştie că există în virtutea legitimităţii condiţiei sale cu ascendenţă dincolo de terestru şi cotidian, deci în plan transcendent şi divin, fiind o creaţie după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu. De aici posibila justificare şi legitimitate a acţiunilor sale subordonate voinţei divine dar nu şi a liberului arbitru, fapt ce îngustează sfera legitimităţii acţiunilor sale în cea mai mare parte. Ca fiinţă creată dar şi responsabilă (în virtutea liberului arbitru) omul se găseşte conform teoriei lui Pierre Teilharde de Chardin pe orbita ce marchează drumul cel mai drept, între alfa şi omega, care în opinia filozofului şi teologului francez citat nu este perceput de toţi oamenii la fel, fapt ce implică anumite contradicţii sub raportul acceptării legitimităţii din punct de vedere religios şi creştin. Se creează din această perspectivă un anumit cerc vicios în care se regăsesc multe atitudini contestatare în raport cu legitimitatea: tot ce vine de la Dumnezeu este bine venit; tot ce izvorăşte din legitimitatea divină este legitim şi naşte legitimitate. Adevăruri parţial validate de realitate întrucât lumea se confruntă cu mai mult rău decât bine, ceea ce ar infirma însăşi legitimitatea acestor surse şi responsabilităţi umane. Nu vom recurge la exemplificări întrucât istoria este plină de asemenea exemple care nici pe de parte nu pot fi justificate şi recunoscute sub raportul legitimităţii ca ar fi avut o descendenţă dintr-un plan creaţionist divin. Ne putem imagina o asemenea inecuaţie ale cărei necunoscute devalidează originea şi sensul creaţionist, legitimitatea atingând valorile zero pe fondul unei probabilităţi de recunoaştere zero.

Legitimitatea înseamnă şi consens acesta fiind chiar o sursă a legitimităţii dar şi a ilegimitaţii. Consensul este atitudinea impregnată cu subiectivism ori legitimitatea ar trebui să deţină sub raport etiologic, în primul rând, condiţionări obiective: nu este legitim ceea ce acceptăm ca a fi legitim, ci este legitim ceea ce se impune dincolo de voinţa şi recunoaşterea noastră. De aceea considerăm că o legitimitate pură, ca să nu spunem absolută, nu poate exista decât în plan teoretic şi cel mult religios, ca recunoaştere unanimă şi necondiţionată a puterii divine. O asemenea atitudine şi recunoaştere a legitimităţii divine transpuse în plan social a condus ulterior la întărirea

legitimităţii unor structuri şi forme ale puterii, a monarhiei şi monarhului în speţă a regilor şi împăraţilor, având din acest punct de vedere o emergenţă „sacră", spre deosebire de alte regimuri politice şi forme de guvernământ.

Corelarea dintre factorii şi determinările religioase şi cele profane-laice în politică nu sunt de dată recentă, ele având origini mult mai îndepărtate în plan istoric, prin forţa mistificării adevărului istoric demonstrându-şi forţa şi vitalitatea şi în prezent, prin implicarea unei lumi imaginare într-o lume reală. Un domeniu absolut necunoscut dar cu influenţă covârşitoare într-o lume cunoscută sensibilă şi perceptibilă bulversează mentalul colectiv şi raţiunea colectivă, raţiune care, aşa cum o aprecia Luther, devine o „târfă a diavolului" adică un instrument prin intermediul căruia legitimitatea (exclusiv puterea divină) este limitată sub raport antologic şi epistemologic. În acest sens Heraclit susţinea că raţiunea devine comună ambelor planuri existenţiale, lumea de dincolo neputând fi evaluată decât prin intermediul unor judecăţi de valoare. Diferenţa constă în faptul că în plan religios raţiunea este convertită tot mai mult în credinţă, aceasta având valenţele unei supraraţiuni în raport cu raţiunea propriu-zisă având mai mult conotaţii emoţionale şi subiective faţă de raţiune, care are valenţe de ordin logic şi obiectiv. Din perspectiva legitimităţii religioase, aceasta are mai mult un caracter imperativ şi de subordonare, orice act şi tendinţă de ilegitimare fiind aspru sancţionat aici pe pământ şi cu atât mai mult într-un plan existenţial, în lumea de apoi. Legitimarea religioasă se realizează deci în contextul unei autorităţi şi puteri absolute, în afara echivocului, şi cu atât mai mult a contestării. Nu este deligitimată nici prin premise şi nici prin efecte, ea devenind „alogică" şi „areală", fapt ce adânceşte contradicţiile, degenerând uneori în paradoxuri epistemice şi chiar teologale. Asemenea intenţii de exacerbare a legitimităţii divine au o incidenţă vizibilă în realitatea terestră, sacralizând puterea papală şi monarhică în raport cu celelalte structuri ale puterii.

În contextul supraestimării axiologice a legitimităţii religioase sunt contestate şi delegitimate toate formele de guvernământ şi toate regimurile politice, inclusiv statul sclavagist, feudalist, capitalist şi, cu atât mai mult, cel comunist. Este superfluu să mai amintim atitudinile ostile faţă de puterea laică a fundamentaliştilor islamici care, prin discriminarea acestui tip de putere, supraestimează în plan axiologic puterea religioasă, care aşa cum am arătat este convertită de cele mai multe ori în putere politică. În concepţia teologiei şi exegeţilor acestei paradigme religioase este legitim ceea ce vine din afară şi nu dinăuntru (fiind adoptat principiul ex cathedram, mai ales în cadrul bisericii catolice), fapt ce infirmă un principiu şi o formă de manifestare ale puterii, cel al democraţiei, atât de mult susţinut de exegeţii şi ideologii formei monarhice, care în esenţă contrazic logica puterii prin prisma democraţiei. De aici unele surse ale ilegitimităţii şi ale unei legitimităţi contestate prin prisma efectelor induse de către puterea politică. Legitimitatea, fie ea şi recunoscută, se impune tot mai mult prin forţă şi uneori prin dictat, iar nu prin intermediul convingerilor ca rezultat al efectelor puterii. În acest sens J.J. Rousseau afirma că cel care stăpâneşte nu este niciodată destul de puternic pentru a rămâne mereu stăpân dacă nu transformă forţa în drept şi supunerea în datorie. De unde rezultă că legitimitatea puterii nu poate fi exclusivă, ea fiind asociată în raport cu anumite atitudini faţă de putere şi, aşa cum menţionam, faţă de consecinţele puterii exercitate. În fond anumite structuri ale puterii emerg tocmai aceste legitimităţi parţiale, a tendinţelor de contestare şi nerecunoaştere a puterii şi autorităţii acesteia. În asemenea condiţii, sursa generatoare a ilegitimităţii este legitimitatea limitată care, la rândul său, poate fi convertită prin aşteptări şi efecte în ilegitimitate.

Legitimitatea este dată şi de consonanţa reală dintre aşteptări şi realizări, atât în plan individual cat şi colectiv. În raport cu asemenea neîmpliniri şi insatisfacţii faţă de aşteptările promise de către reprezentanţii puterii nu se poate discuta despre o legitimitate reală, decât cel mult despre o legitimitate recunoscută, recunoaştere obţinută mai mult prin modalităţi imperative şi în mai mică măsură prin intermediul persuasiunii. Această consonanţă nu poate fi generalizată şi, ca atare, nici legitimitatea. În ceea ce priveşte realitatea politică românească, în consens cu alte opinii, putem afirma că aproape totul este ilegitim, dar nu trebuie să cădem pe panta nihilismului şi a contestării absolute, întrucât prin asemenea atitudini nu numai că limităm forţa de acţiune a puterii, ci şi creăm premisele nefaste ale unor efecte indezirabile nouă şi întregii societăţi.

După cum uşor se poate deduce, legitimitatea are multiple surse şi condiționări. Întrebarea care se pune este până unde se poate merge cu asemenea condiționări şi resurse ? Dacă am admite, din punct de vedere matematic, că asemenea condiționări ar putea constitui o ecuație de regresie, pe fondul unei regresii infinite, atunci asemenea condiționări ar conduce (în ultimă instanță) fie la o legitimitate absolută, fie la o ilegitimitate exclusivă. Fiind o expresie şi metodă specifică statisticii matematice este utilizată în scopul estimării sau prognozării schimbărilor din cadrul unei variabile în funcție de schimbările petrecute în altă variabilă sau într-un alt set de variabile, ale cărei (căror) valori sunt estimate prin analiza de regresie (a ecuației de regresie) şi care este denumită dependentă sau endogenă, în raport cu celelalte variabile şi totodată în funcție de acestea, care sunt denumite variabile independente sau exogene. Dacă notăm variabila independentă cu x şi variabila dependentă cu y, atunci relația lor, în măsura în care este de tip liniar, poate fi exprimată prin ecuația de regresie de forma $y' = a+b \cdot x$, unde prin y' este desemnată valoarea aşteptată a lui y în funcție de x, prin b coeficientul de regresie a variabilei y asupra variabilei x sau regresia lui y în funcție de x şi prin care se exprimă regula de corespondență dintre schimbările în x şi cele în y. În acelaşi timp valoarea acestui coeficient este indicată de numărul de unități cu care se schimbă (creşte sau descreşte) în medie variabila dependentă y, ca unitate a variabilei independente x. În ceea ce priveşte parametrul a, acesta este denumit în matematică termen liber al regresiei şi este folosit mai mult ca element de calcul cu sens matematic şi poartă denumirea de parametru al ecuației de regresie alături de parametru b şi care spre deosebire de variabilele x şi y care iau valori diferite şi sunt observabile, acestea au un caracter constant pentru o aceeaşi populație şi sunt neobservabile determinându-se pe bază de calcul.

Aplicând această ecuație de regresie în cazul legitimității puterii, se poate deduce că legitimitatea (percepută ca variabilă dependentă y) este condiționată de o multitudine de factori regăsiți în variabila independentă x. Legitimitatea apare astfel printr-un şir de condiționări ale variabilei independente printre care putem regăsi atât surse ale legitimității cât şi, în mod paradoxal, ale ilegitimității. Cu cât condiționările sunt mai numeroase în raport cu legitimitatea, cu atât aceasta devine mai improbabilă şi invers, cu cât condiționările sunt mai limitate şi evident acceptate şi percepute în mod dezirabil, cu atât probabilitatea legitimității este mai mare. Putem deja anticipa că legitimitatea tradițională şi religioasă este mai probabilă sub raportul analizei prin ecuația de regresie decât cea rațională şi legală, întrucât raționalitatea implică o selectivitate discriminatorie mai evidentă decât tradiționalul şi sacrul.

Elementul b din ecuație, care semnifică coeficientul de regresie, este în funcție şi de corespondența dintre schimbările în x (condiționări) şi y (legitimitate). În mod logic, dacă condiționările corespund aşteptărilor şi exclud elementul disonant între aşteptări şi realizări, atunci legitimitatea este recunoscută şi comportă un grad de probabilitate mai ridicat, iar dacă ele sunt nesemnificative şi induc o disonanță negativă, este mai probabilă ilegitimitatea, diminuând spațiul funcțional-probabilistic al emergenței legitimității.

Uneori măsurile populiste ale puterii politice pot conduce spre legitimitate, dar tot atât de uşor pot fi convertite în surse ale ilegitimității, atunci când nu sunt realizate. Tot resurse evidente ale ilegitimității devin şi măsurile mai radicale în plan strategic, atunci când efectele sunt resimțite în plan social şi individual. De aici concluzia în conformitate cu care „fluctuația" şi instabilitatea perceptivă asupra legitimității sunt mai mult subiective şi măsurabile prin prisma efectelor, nu a cauzelor şi nici chiar a condiționărilor. Am numi-o, deci, pe aceasta ca a fi o legitimitate de tip post factum, o legitimitate a efectelor şi nu ca o legitimitate emergentă în mod aprioric şi în contextul unor condiționări şi al unor premise.Tautologic vorbind, legitimitatea emerge legitimității şi ilegitimitatea, ilegitimității, ceea ce nu este mai mult decât un sofism din punct de vedere logic şi mai mică măsură un adevăr rezultat dintr-o realitate care să-l şi valideze.

Prin cele exprimate anterior am „descins" atât în planul analizei legitimității prin prisma statisticii matematice cat şi prin intermediul logicii. Într-un asemenea context generalizant, aşa cum susține şi C. Dragomir (1992), orice poate face obiectul judecății de legitimitate, pentru că orice se poate raporta la referențialul triaxial al semnificației binelui şi productivității (aceasta ca deschidere esențială). O asemenea intenție evaluativă a stat şi la baza demersului nostru analitic asupra legitimității şi implicit a ilegitimității, ca laturi contrarii specifice fenomenului politic, şi nu numai.

Referindu-ne la acest domeniu, al surselor legitimității şi ilegitimității politice şi a conştientizării acestora, credem că această problematică prezintă interes atât pentru oamenii politici, guvernanți, cât şi pentru cei guvernați, contribuind la fundamentarea unor elemente de conținut din cadrul culturii politice. Legitimitate se răsfrânge atât asupra structurilor politice, a reprezentanților puterii, cât mai ales asupra acţiunilor şi proiectelor ce vizează unele acțiuni prezente şi de perspectivă şi care au impact direct asupra indivizilor şi societății. Este un argument şi o pledoarie în scopul conştientizării necesității implicării mai active şi a interesului manifestat de către toți cetățenii unei țări în raport cu problemele de guvernare (a responsabilităților democrației), în ultimă instanță cu problemele puterii şi ale politicii. Prin dezinteresul manifestat se poate ajunge nu numai la o alienare politică ci şi la o alienare socială, promovându-se atitudini discriminatorii cu puterea politică şi chiar cu societatea prin prisma unor asemenea atitudini şi sentimente sociale.

8.4.2. Ilegitimitatea și mecanismele ilegitimității

Pe lângă unele surse ale legitimității puterii politice, fie formale, fie informale, există şi anumiți factori şi condiții care o ilegitimează sau manifestări prin care se autoilegitimează, ceea ce se desemnează prin delegitimare. Chiar dacă am anticipat în text problematica ce vizează ilegitimitatea, în mare parte fiind şi subînțeleasă, vom analiza în continuare câteva modalități prin care se realizează acest fenomen în fapt prin unele structuri şi forme ale puterii, cum sunt executivul şi puterea executivă, legislativul, puterea legislativă şi nu în ultimă instanță puterea judecătorească.

Printe principalele mecanisme ale ilegitimității evidențiem:

a) Neîncrederea şi suspiciunea Aşa cum uşor se poate deduce, atât legitimitatea cât şi ilegitimitatea puterii au la baza lor unii factori şi unele cauze care le condiționează şi le întrețin manifestarea ca fenomene sociale şi politice. În ceea ce priveşte ilegitimitatea, sursa acestui fenomen este concentrată în primul rând în generalizate față de modul de îndeplinire a atribuțiilor ce le revin, creînd o asemenea atitudine de neîncredere şi suspiciune. Din orice sondaj de opinie rezultă scăderea cotei de încredere, a credibilității față de aceste instituții (în ultimul timp scăzând chiar şi încrederea în armată, care se situa în mod relativ egal pe acelaşi nivel cu biserica). De aici o atitudine contestatară, discriminatorie şi refractară față de politică şi putere. La aceste condiționări ale legitimității şi cu efect indirect în sfera ilegitimității contribuie în primul rând gradul de corupție, care, chiar dacă nu atinge cotele percepute şi estimate în mod subiectiv, percepția asupra acestui fenomen cronicizat este amplificată prin efectele induse la nivel social şi individual.

O altă cauză a ilegitimității în raport cu mecanismul analizat este asocierea perceptivă şi analogia făcută între sărăcire şi îmbogățire, sărăcie şi bogăție percepute ca fenomene bipolare. Fiecare cetățean conştientizează această bipolaritate în dauna sa (celor ce resimt efectele în mod negativ) de unde şi atitudinile ostile față de exponenții puterii şi ai clasei politice, cei mai mulți fiind etichetați ca o prelungire a fostului regim (ca foşti nomenclaturişti şi securişti).

Printr-o asemenea percepție generalizatoare orice reprezentant şi chiar orice structură a puterii devine ostilă cetățeanului şi, totodată, alienantă, creându-se în plan mental două lumi paralele şi antitetice: lumea politică-clasa politică şi elitele şi lumea neimplicată în politică de cele mai multe ori apolitică, dar care se autopercepe ca străină celeilalte şi disociată sub raportul intereselor şi idealurilor. Prin această dualitate intră în joc şi acele variabile şi parametrii de stare ai legitimității şi stabilității politice. Cu cât discrepanța dintre percepția politicului şi celelalte subsisteme sociale este mai mică pe fondul aşteptărilor realizate în urma promisiunilor electorale făcute, cu atât creşte gradul de legitimitate şi cu cât discrepanța este mai mare scade legitimitatea şi creşte ilegitimitatea. Din păcate, orizontul aşteptărilor şi-al promisiunilor nu fost realizat întotdeauna şi în toate regimurile politice, predominând minciuna, demagogia, populismul şi implicit manipularea, fapt ce a condus spre asemenea atitudini negative față de putere şi politică în ansamblul său.

Girul unor asemenea atitudini şi resentimente ale cetățenilor față de putere, comune cu creşterea ilegitimității şi deligitimității (înțelegând prin aceasta din urmă o formă expresivă a autoilegitimării) îl poartă structurile-instituțiile puterii, în mod deosebit cele judecătoreşti cât mai ales reprezentanții acestora, care de multe ori au încălcat şi încalcă cu bună ştiință ceea ce chiar ei au promovat şi legitimat sub raport normativ şi axiologic. Un magistrat corupt are un impact şi efect mai nociv decât un guvernant sau chiar parlamentar, întrucât pentru magistrat nu este numai o

încălcare morală-deontologică, ci şi una profesională. Corupţia unor magistraţi, deci ai unor oameni care reprezintă în mod exponenţial garanţia aplicării corecte şi unitare a legii, constituie unul din argumentele cele mai relevante ale ilegitimităţii şi deligitimării acestor structuri, fiind anatemizată întreaga justiţie, şi toţi magistraţii prin evaluarea globalizată şi emiterea judecăţilor de valoare în raport cu asemenea indivizi şi instituţii.

Prin acest procedeu şi mecanism al extrapolării perceptive se realizează un abandon şi un clivaj între cetăţean şi stat, în ultimă instanţă între clasa dominantă şi clasa dominată (chiar dacă nu este recunoscut un asemenea raport în planul relaţiilor sociale şi implicit în cel al stratificării sociale). Cei mai mulţi cetăţeni percep asemenea instituţii ca nefiind puse în slujba şi interesul lor, autopercepându-se în cea mai mare măsură ca a fi „victime” ale puterii statului şi nu ca agenţi politici implicaţi în acţiunile politice ale sistemului democraţiei şi ale puterii. Aceasta în mod deosebit în cadrul structurii puterii la care am făcut referinţă şi faţă de care credibilitatea este într-o continuă scădere. La o asemenea percepţie devalizatoare asupra structurilor puterii contribuie în mod sistematic şi de cele mai multe ori negativ întreaga mass-media prin exemplele oferite ale unor demnitari şi faptele comise de aceştia.

O asemenea versiune faţă de politică şi putere este manifestată şi în raport cu autorităţile locale. În mod deosebit faţă de autoritatea primarilor şi a celorlalţi reprezentanţi ai acestei puteri teritoriale. Aceasta atât prin atitudinea contestatară şi lipsa de credibilitate asupra competenţei acestora cât şi prin dezinteresul manifestat faţă de aplicarea legii fiind încălcat de cele mai multe ori principiul inviolabilităţii legii, uneori chiar de reprezentanţii puterii şi ai autorităţilor.

Pentru a se remedia această percepţie negativă a autorităţilor locale s-a instituit o structura naţională a acestora sub denumirea de Federaţia Autorităţilor Locale, o federaţie cu caracter naţional, dar care este integrată într-o structură instituţională mondială care are ca forum suprem Congresul Internaţional al Puterilor Locale şi Regionale din cadrul federaţiilor autorităţilor locale, iar ca organ executiv, Parlamentul autorităţilor locale.

O asemenea structură naţională şi internaţională prezintă multiple avantaje (cel puţin în mod teoretic – declarativ, acestea nebeneficiind încă de o anumită experienţă, fiind la începutul activităţilor lor, anul constituirii fiind anul 2001), perspectiva lor fiind asigurată, pentru că, aşa cum declară unii politicieni, secolul XXI va fi secolul comunităţilor locale şi implicit al autonomiei locale. Avantajele induse printr-o asemenea structură sunt şi de ordin economic, aceste structuri dispunând de resurse financiare proprii cu sponsorizări din afară, în mod deosebit din partea comunităţii internaţionale şi S.U.A. cât şi prin lobby-ul realizat la nivel central în raport cu F.A.L. şi prin generalizarea modelelor pozitive din unele federaţii naţionale în raport cu cele specifice locale şi evident teritoriale.

Asemenea avantaje se concretizează, nu în ultimă instanţă, în facilitarea comunicării dintre puterea centrală şi autoritatea locală, dintre federaţie şi cetăţeni. În acelaşi timp, prin intermediul acestei structuri este realizata relaţia dintre execuţie şi puterea decizională, federaţia reprezentând latura executivă şi, totodată, centrul de interes prin care sunt acumulate interesele locale şi individuale din structurile care le implică. O asemenea instituţie asigură specializarea şi profesionalizarea unor agenţi politici şi administrativi prin studii juridice şi administrative, cu alte cuvinte asigură un management politic administrativ local şi central eficient, preluând unele funcţii de strictă specializare din primării, consilii locale, judeţene, realizând o fluidizare a informaţiilor şi asigurând corpul de experţi la nivelul puterilor locale administrativ – politice. Federaţia autorităţilor locale este o structură democratică care are rolul de a intermedia şi optimiza raporturile dintre puterile locale şi cele centrale, reprezentând, aşa cum am mai arătat, interfaţa dintre puterea centrală şi autorităţile locale.

Revenind la problematica analizată, cea a ilegitimării şi deligitimării şi a mecanismului prin care interpretăm aceste fenomene, cel al neîncrederii şi suspiciunii, trebuie să menţionăm că o asemenea percepţie nu este regăsită numai în societatea românească şi că atitudinile discriminatorii, uneori ostile faţă de putere, sunt simptomatice în toate societăţile în care puterea şi clasa politică devin structuri alienante şi alienate. Vom recurge la unele exemplificări, cum ar fi Italia, mai ales Sicilia unde structurile şi reprezentanţii puterii cunosc o cotă de credibilitate foarte scăzută, de unde şi tendinţa generalizantă a ilegitimităţii acestora. Reproducem unele opinii ale unor cetăţeni (dintr-

un studiu realizat în această ţară de unii sociologi) care, după cum vom vedea, sunt comune cu percepţia şi mentalul nostru colectiv: legea există însă nu se aplică; legile nu fac nimic, dar nici nu lasă pe nimeni să facă ceva; în momentul în care o lege este elaborată şi varianta de a o încălca este pregătită; cine inventează legi inventează înşelăciuni; legea este pentru proşti; legea este pentru toţi, însă celor care au bani nu le pasă de ea (Christian Giorno - Sociologia weberiană a dominaţiei, în Studii Weberine).

Această percepţie discriminatorie asupra legii, asupra reprezentanţilor justiţiei şi ai puterii conduce la concluzia în conformitate cu care dreptatea este mai mult o ficţiune, imaginea nedreptăţii şi a corupţiei fiind generalizată. De aici o reprezentare simbolică-a simbolului puterii reprezentat prin magistraţi, poliţişti, avocaţi, guvernanţi, parlamentari, deci a întregului spectru politic. Nu în mod întâmplător acest personaj reprezentat în mod simbolic fie prin magistrat, fie prin poliţistul român este atât de incriminat sub raportul autorităţii deontologice şi profesionale. Credem că nu în mod inconştient şi involuntar este atât de mediatizat personajul care îl simbolizează pe poliţistului român, plutonierul Garcea, prin care, aşa cum se poate observa, se urmăreşte elaborarea arhetipului specific acestei categorii profesionale şi a nivelului său de instrucţie. Tot prin forţa exemplului şi a influenţei negative a unor cadre din această structură de putere a statului se poate evidenţia mai recentul fenomen exprimat prin sintagma „vilele cu epoleţi", sintagmă sugestivă în decelarea şi interpretarea „cauzalităţii" care a condus spre asemenea efecte cu nuanţă inocentă. Orice alt comentariu devine derizoriu. Această mediatizare, este, în ultimă instanţă, o formă de manipulare prin extrapolare fiind incriminate unele structuri ale puterii statului şi, mai ales, lipsa de competenţă a reprezentanţilor săi. Prin această formă de manipulare mass-media aduce un grav prejudiciu acestei structuri a puterii, inoculând opiniei publice reprezentarea simbolică a incompetenţei unor categorii ce reprezintă puterea care, prin analogie şi generalizare, depăşeşte concretul imediat, afectând prin forţa simbolului şi al mecanismului simbolismului întreg spectrul politic şi, cu atât mai mult, structurile incriminate ale puterii.

Cu tot efortul depus de mass-media, în prezent (anul 2001) asemenea percepţie defavorizantă şi discriminatorie este mai scăzută, sondajele de opinie evidenţiind o relativă tendinţă de creştere a credibilităţii populaţiei faţă de actualul guvern (în mod deosebit faţă de primul ministru), de unde şi cota de creştere a legitimităţii puterii politice prin această structură a puterii, alături de instituţie prezidenţială şi preşedinte, dar într-o uşoară scădere faţă de legislativ şi puterea judecătorească.

Această percepţie favorabilă unor structuri ale puterii se datorează unui grad mai ridicat de implicare a puterii în viaţa publică şi a raţionalităţii acţiunilor întreprinse prin strategiile politice adoptate şi, nu în ultimă instanţă, competenţei şi autorităţii recunoscute a celor mai mulţi demnitari politici (mai ales din executiv).

Procentul ridicat al nemulţumirilor faţă de nivelul de trai se constituie într-un argument favorabil al ilegitimării şi faţă de actuala guvernare şi putere politică. Persistă încă scepticismul şi neîncrederea într-un viitor mai bun, fiind puse sub semnul îndoielii şi suspiciunii în îndeplinirea unor programe şi strategii politice, chiar dacă comportă un grad de raţionalitate socială cu mult mai ridicat decât faţă de guvernarea anterioară. Încetineala cu care se acţionează şi măsurile întreprinse faţă de corupţie şi corupţi precum şi faţă de anumite evenimente care se cer a fi soluţionate (operaţiuni de gen Ţigareta, S.A.F.I., F.N.I., Caritas etc.) conduc în plan mental spre o scădere a legitimităţii, adâncind mai mult sau mai puţin criza de legitimitate, reportate de fapt din guvernarea şi de la puterea anterioară.

În ceea ce priveşte această percepţie evaluativă a ilegitimităţii pe fondul aşa-zisei crize de autoritate sau, în termeni mai riguroşi, de disoluţie a autorităţii, se petrece prin intermediul unei ambivalenţe perceptiv-evaluative un fenomen destul de ciudat: pe de o parte scade intoleranţa în plan atitudinal faţă de politica dusă de actuala guvernare-existând în mod tacit un aşa numit pact social, iar pe de altă parte creşte nivelul aşteptărilor prin fenomenul psihosocial al atribuirii în raport cu capacitatea şi competenţa reprezentanţilor puterii. Orice cetăţean de bună credinţă este în măsură să identifice în reprezentanţii acestei puteri oameni mult mai competenţi şi, am spune, implicaţi şi responsabili sub raport politic. Scadenţa marcată prin evaluarea performanţelor măsurabile în nivelul de trai poate conduce la o scădere a legitimităţii şi autorităţii, din competenţi devenind incompetenţi şi chiar iresponsabili, măsurile luate fiind etichetate ca a fi populiste şi demagogice.

Totuşi, social-democraţia a devenit unica speranţă pentru cei mai mulţi cetăţeni. Însă înşelarea şi lipsa speranţei vor avea un defect devastator şi catastrofal sub raportul credibilităţii şi legitimităţii, ruptura dintre această doctrină şi practică politică va fi decisivă pentru asemenea doctrină şi ideologie politică, fiind, desigur, devalorizate şi sancţionate electoral. De aceea cartea jucată de actuala guvernare şi responsabilitatea politică sunt cu mult mai importante decât ale fostei guvernări, mai ales faţă de doctrina şi ideologia politică în slujba cărora au guvernat. Concluzia care se impune în urma acestui raţionament este că legitimitatea puterii, în mod deosebit a celei prezente, emerge în mod liniar şi exponenţial prin corespondenţa dintre aşteptări şi realizări, orice disonanţă negativă induce nemulţumiri supraestimate în plan valoric prin stereotipia mentală şi analogia la care se recurge cu trecutul celor mai mulţi reprezentanţi ai puterii şi cu unele tendinţe şi manifestări conservatoare ale acestora. Putem afirma că, sub raport politic, nu este cel mai indicat să se mizeze pe o toleranţă excesivă a maselor şi, cu atât mai puţin, acestea să fie deziluzionate prin lipsa unor performanţe şi a unei eficienţe politice transpuse în plan economic şi social. De aici raţionalitatea politică şi socială ce se impune în orice demers şi acţiune politică în corespondenţă nemijlocită cu interesele sociale şi nu exclusiv de grup.

b) Abuzul de putere

O altă sursă a ilegitimităţii puterii, pe lângă neîncredere, incompetenţă, populism şi demagogie politică, este abuzul de putere în asociere cu unele practici ale acestuia, cum ar fi: corupţia, mita, clientelismul, arivismul şi carierismul, ca ramuri descendente din „trunchiul" prin care este desemnat abuzul de putere. Asemenea fenomene se regăsesc la toate nivelurile şi palierele structurii puterii, aceasta presupunând, prin natura sa, privilegii şi condiţii favorabile abuzului faţă de asemenea privilegii, prin poziţia socială pe care o deţin reprezentanţii puterii, concretizate în unele drepturi şi avantaje în plan profesional şi social. Este suficient să amintim doar de imunitatea parlamentară extrapolată de cele mai multe ori în afara activităţii parlamentare, care se constituie într-un scut protector al individului şi nu al simbolului pe care-l reprezintă, pentru a ne da seama de premisele existente în vederea exercitării puterii prin intermediul abuzului de putere. La fel ca şi corupţia din rândul unor magistraţi, şi nu numai, abuzul de putere devine o tară politică ce adânceşte tot mai mult criza de legitimitate, încălcându-se astfel morala politică - deontologia profesională şi normele juridice - cultura normativă instituţională care reglementează şi statuează anumite drepturi cetăţeneşti pretins egale.

Abuzul de putere se resimte atât în plan legislativ (conceperea unor legi favorabile unor categorii şi discriminatorii în raport cu altele), executiv (atribuirea unor facilităţi şi priorităţi guvernanţilor), cât şi în plan juridic sau al altor structuri ale puterii executive şi administrative locale. Întregul peisaj edilitar din anumite zone montane şi periurbane reflectă un asemenea fenomen faţă de care opinia publică îşi exprimă dezacordul total, ca revers adâncindu-se sentimentele de frustrare şi inegalitate socială. Asemenea abuzuri sunt sfidătoare şi, totodată, incriminatoare, adâncind prin extrapolare ilegimitatea şi prăpastia deschisă dintre reprezentanţii puterii şi cetăţenii ţării. Efectul imediat al unor asemenea atitudini este resimţit în plan electoral şi, mai ales, în declinarea responsabilităţilor civice şi cetăţeneşti şi a drepturile democratice prin atitudini ostile şi contestatoare faţă de putere şi politică, în general. Devin ilegitime şi alienante nu numai puterea şi instituţiile acesteia, ci întreg spectrul politic, de unde fenomenul alienării politice a individului şi chiar a alienării sociale prin politică, ceea ce este mult mai grav, societatea fiind percepută într-o manieră tot mai discriminatorie prin efectele induse în raport cu individul (influenţa unei asemenea atitudini discriminatorii faţă de societate fiind regăsită cu precădere în plan politic). Prin asemenea analogii şi efecte inductive este perceput în primul rând statul şi guvernanţii care, în opinia publică, devin responsabili pentru tot ceea ce se întâmplă în viaţa socială. Aceste atitudini discriminatorii şi, mai ales, tendinţele alienante prin intermediul puterii au devenit un fenomen social şi politic ce conturează şi caracterizează societatea românească postdecembristă. Acest fenomen implică deopotrivă ambivalenţa axiologică faţă de normele şi valorile sociale, conducând la un alt fenomen, cel al anomiei sociale, asupra căruia vom insista în altă secvenţă a capitolului. În ultimă instanţă putem spune că efectele politicii au impact generalizator asupra întregii societăţi, conducând la o criză de sistem şi la un fenomen mai puţin recunoscut, cel al entropiei sociale (dezorganizării şi destructurării societăţii prin instabilitate şi haos social).

Din păcate puterea şi efectele sale pozitive se fac mai mult resimţite la nivelul şi în favoarea unor structuri şi elite (false) şi nu a întregii societăţi. Devine un truism afirmaţia conform căreia puterii îi revine responsabilitatea de a apăra şi proteja pe toţi membrii societăţii nu numai elitele, astfel că dintr-o pretinsă societate democratică ea poate să devină o societate elitistă sau, mai grav, oligarhică ori, cum ar fi numit-o Max Weber, de status în care nu valorile, nu morala şi nici chiar munca nu vor domina, ci interesele oligarhice ale unei supraputeri sau, ne-am permite a spune, chiar a unei paraputeri, care ameninţă şi încalcă orice principiu democratic şi al drepturilor omului. Democraţia se va transforma într-o autocraţie, elitocraţie şi, ceea ce este şi mai grav, cleptocraţie (a puterii obţinute pe căi ilegitime, prin furt, corupţie etc.) adică cu o societate în care puterea este reprezentată de cei care gestionează resursele societăţii exclusiv în favoarea lor prin căi şi mijloace machiavelice şi nu în interes general cum unii, prin fariseismul lor politic, disimulează asemenea atitudini şi manifestări.

c) Accentuarea inegalităţilor sociale

Un alt mecanism prin care poate fi susţinută şi explicată ilegitimitatea este cel care vizează accentuarea inegalităţilor sociale şi a clivajului dintre diversele categorii şi clase sociale. Ilegitimitatea este secondată de un fenomen paradoxal: puterea se întăreşte în favoarea celor care o reprezintă prin accentuarea inegalităţilor sociale, concentrându-se într-un număr tot mai restrâns de indivizi şi grupuri, devenind în acest context o sursă a inegalităţii şi ilegitimităţii. Între putere şi societate raporturile sunt asimetrice şi uneori percepute într-o manieră exclusivistă. Astfel, dintr-un plan real ea trece într-un plan simbolic şi necesar, fără o susţinere reală. Dar, şi în asemenea condiţii, puterea se face resimţită, ea reprezentând încă simbolul unităţii statale şi naţionale. Aşa cum am mai menţionat, devine un rău necesar, crescându-i în asemenea condiţii de criză şi, mai ales, de ameninţare a suveranităţii şi independenţei cota de legitimitate. Astfel statul devine un „scut protector", iar atitudinile pozitive faţă de necesitatea iminentă a puterii statale sunt încă menţinute şi perpetuate mai mult în plan simbolic, ca o stereotipie mentală şi nu exclusiv prin efectele induse de către exerciţiul politic al puterii şi al statului. Asemenea atitudini paternaliste sunt specifice mai mult societăţilor bazate pe intervenţia statului, fiind deopotrivă recunoscute atât drepturile pozitive cât şi cele negative ale sale, chiar dacă ultimele (implicarea statului în gestionarea resurselor economice etc.) sunt adesea contestate şi încriminate.

Din perspectiva intervenţiei statului în viaţa social-economică se desprinde un anumit tip al statului, aşa numitul stat minimal, prin care sunt desemnate importanţa şi rolul acestuia, mai ales în economie. De fapt, prin conceptul de stat minimal este desemnată autoritatea statului prin intermediul instituţiilor şi pârghiilor sale care se concretizează în atribuţii limitate, cum ar fi cele de strângere a taxelor şi impozitelor de la populaţie etc. care, aşa cum este cunoscut, vizează mai mult drepturile negative decât pe cele pozitive, chiar dacă prin asemenea taxe şi impozite se urmăreşte protejarea cetăţenilor, dar în limita justificării existenţei unor instituţii abilitate să o facă, contribuind astfel la redistribuirea veniturilor obţinute de la populaţie prin asemenea mijloace. De aceea, imaginea statului minimal este mai mult negativă, chiar dacă scopul şi obiectivul urmărite sunt pretinse pozitive.

d) Constrângerea şi controlul excesiv

Printre alte modalităţi şi pârghii economice, sociale şi chiar juridice puterea poate fi ilegitimată şi prin intermediul formelor coercitive şi a controlului excesiv al statului faţă de cetăţeni, mai ales atunci când este depăşit un anumit prag al toleranţei unor asemenea modalităţi coercitive.

Întrebarea care ne-o punem este dacă constrângerea-controlul excesiv al puterii poate deveni sau se constituie într-o sursă reală a ilegitimităţii acesteia. Răspunsul nu este uşor de formulat întrucât sunt implicate foarte multe variabile şi necunoscute ale puterii: în primul rând cele de ordin psihologic şi chiar psihanalitic. În acest registru interogativ adăugăm şi alte întrebări: cum se autopercepe individul în raport cu o forţă exterioară şi de cele mai multe ori ostilă lui şi societăţii ?; ce credibilitate acordă efectelor induse printr-un asemenea control excesiv şi, mai ales, prin caracterul inegal al acestuia în raport cu membrii societăţii ?; în ce măsură este afectată libertatea de acţiune printr-o asemenea constrângere din partea puterii (implicit a libertăţii de exprimare) ?; în ce raport sunt situate costurile şi beneficiul obţinut prin acceptarea necondiţionată a constrângerii în planul democraţiei şi, mai ales, în ce măsură afectează personalitatea individului printr-un asemenea

control excesiv şi prin limitarea drepturilor cetăţeneşti şi individuale etc. Răspunsurile ipotetice ale acestor întrebări conduc spre un model comportamental şi atitudinal de cele mai multe ori bazat pe individualism şi pe exacerbare de ordin revendicativ în raport cu libertăţile individuale, ceea ce în mod logic ar invalida un model socializat specific unei societăţi bazate pe solidaritate pozitivă şi unde să predomine mai mult libertăţile decât constrângerile, dreptul restitutiv şi nu cel represiv (E. Durkheim).

Şi din acest punct de vedere apare o ambivalenţă perceptivă şi evaluativă atipică: dorim libertatea în favoarea exclusiv individuală dar pe fondul unor mecanisme social-democratice şi mai puţin liberale care să implice în mai mare măsură riscul şi libertatea individuală. Suntem mai toleranţi cu fapte care ni s-ar putea întâmpla pe fondul unei solidarităţi empatice şi de cele mai multe ori negative, dar intoleranţi în raport cu efectele unor asemenea atitudini şi strategii de factură liberală, care implică mai mult costuri individuale decât sociale. Conservatorismul manifestat în raport cu unele strategii politice radicale, cum ar fi terapia de şoc care vizează în mod implicit individul, este elocvent din acest puncte de vedere. Aceste atitudini se manifestă şi în raport cu reforma şi privatizarea mai mult în plan conceptual decât în plan real. Se mai resimte încă reflexul şi instinctul conservatorist prin prisma incertitudinii şi securităţii individului, ceea ce conduce în mod iminent spre o asemenea atitudine duplicitară în plan comportamental şi atitudinal. Duplicitatea şi duplicitarismul se vor resimţi încă multă vreme, ele fiind extrapolate şi în plan politic prin inconsecvenţă, neimplicare, expectanţă şi, nu în ultimă instanţă, prin neîncredere şi suspiciune. Aceasta explică şi gratuitatea cu care se realizează şi prin care se manifestă acest fenomen al fluctuaţiei şi mobilităţii politice de la o grupare politică la alta, fenomen cunoscut în mod generic prin denumirea de oportunism politic, prin care sunt evidenţiate interesele personale în detrimentul celor de grup şi sociale. Putem spune că politica devine o „bursă politică" şi în mai mică măsură o activitate în favoarea cetăţenilor chiar dacă etimologia termenului are o derivaţie socializatoare şi nu individuală.

e) Atribuirea

Fiind un concept mai puţin cunoscut şi vehiculat în literatura de specialitate şi, totodată, un proces psihosocial, vom face câteva referinţe de ordin semantic şi funcţional. În conformitate cu teoria destinată analizei sale, atribuirea aceasta constă în a fi un proces de estimare, la nivelul conştiinţei comune, a cauzelor comportamentului propriu şi al celorlalţi (cf. Dicţionar de sociologie). Prin intermediul atribuirii (foarte asemănător cu fenomenul frustrării extrapunitive, cauzele frustrării fiind percepute ca a fi exterioare individului), evaluăm comportamentul celorlalţi şi pe al nostru, mai ales, prin performanţele sau eşecul într-un anumit domeniu de activitate, în cazul nostru în cel al activităţii politice. Guvernarea unei puteri cu efecte produse sub aşteptări devine ilegitimă prin atribuirea calificativelor şi a aprecierilor negative datorită rezultatelor obţinute şi, mai ales, a competenţei şi comportamentelor celor care guvernează.

Fiind un fenomen subiectiv, atribuirea poate fi întemeiată corect – raţional sau eronată, cu nuanţe exclusiviste şi nihiliste. Pe o asemenea poziţie se situează monarhiştii în raport cu republicanii, şi invers, vizând nu atât structura puterii şi nici funcţionalitatea acesteia, cât mai ales regimul politic şi forma de guvernământ. Este acuzat şi incriminat mai mult sistemul şi mai puţin componentele şi disfuncţionalităţile intrasistemice.

Aşa cum susţineau iniţiatorii acestei teorii, atribuirea are un caracter exclusiv, empiric şi se situează la nivelul conştiinţei comune – a componentei psihologice, dar şi la nivelul ideologiei definită ca o falsă conştiinţă (Marx), nefiind de fapt decât o psihologie colectivă bazată pe bunul simţ.

Acest tip de percepţie şi reprezentare colectivă situată în imaginarul colectiv este de cele mai multe ori negativă şi conduce la atitudini politice contestatare, ceea ce afectează în mod evident autoritatea şi legitimitatea puterii politice şi politica în general, acestea fiind percepute de cele mai multe ori negativ şi deformat. În cele din urmă se ajunge la un fenomen psihosocial specific românilor, cel al conspirativităţii politice şi uneori chiar al fatalismului prin aceasta atribuindu-se în mod incriminator unele cauze din afara ţării şi nu exclusiv factorilor interni. La această imagine deformată asupra puterii şi politicului contribuie şi un alt fenomen psihosocial şi din domeniul comunicării, anume influenţa şi manipularea în mod deosebit prin intermediul mijloacelor mass-media, (al jurnalelor şi ştirilor în care abundă elementele negative). Agresivitatea individuală şi

colectivă, haosul şi dezordinea, comune cu o anumită stare socială anomică, nu fac decât să întreţină asemenea atitudini refractare faţă de politică şi putere, de cele mai multe ori urmărindu-se prin astfel de mijloace obiective destabilizatoare atât în plan perceptiv-evaluativ cât şi în plan acţional. La această imagine dezolantă contribuie, desigur, şi gradul scăzut de cultură politică al celor mai mulţi cetăţeni, care nu sunt în măsură să inteleagă si să interpretare corect fenomenul politic si viaţa social-economică în general.

Mizând pe efectele negative ale mecanismelor analizate, (cele ce fac referinţă la atribuire şi manipulare), foarte mulţi reprezentanţi mass-media prezintă realitatea, fie în mod reformat, fie tendenţios, ştiindu-se că publicul românesc, şi nu numai, este avid de asemenea senzaţii tari care, desigur, au un efect contraproductiv sub aspect atitudinal, comportamental şi, nu în ultimă instanţă, evaluativ. Prin influenţa exercitată asupra opiniilor şi comportamentelor, presa poate fi considerată ca o putere reală, chiar dacă efectele induse nu sunt cuantificabile şi perceptibile în plan real ci mai mult în plan spiritual, moral şi atitudinal, nu în ultimă instanţă în plan comportamental.

Fiind un mecanism psihosocial ce implică mai mult eşecul celorlalţi decât succesul, astăzi se mizează şi se apelează la el şi în planul vieţii politice, chiar dacă de cele mai multe ori se recurge în mod inconştient şi nu în mod conştient, efectele fiind aceleaşi, resimţindu-se şi obiectivându-se în scăderea cotei de popularitate şi legitimitate a reprezentanţilor puterii. Aceasta conduce la un fenomen generalizabil în prezent în politica românească, şi anume la criză de legitimitate şi autoritate, pe fondul prejudecăţilor, suspiciunilor şi al neîncrederii faţă de politicieni şi, mai ales, faţă de cei care guvernează societatea.

f) Identitate şi identificare

Un alt mijloc de obiectivare a ilegitimităţii este realizat prin identitate şi prin identificare. În conformitate cu principiul logicii-formale, cel al identităţii şi, mai ales, cu cerinţele acestuia, orice formă logică (noţiune ce desemnează un obiect, fapt, fenomen, acţiune, proces, individ etc.) este ceea ce sub raport ontologic are o individualitate calitativă şi cantitativă, cu alte cuvinte are o identitate exprimată prin note esenţiale, proprietăţi, însuşiri, atribuţii, funcţii etc., ceea ce nu permite în planul gândirii confuzie, ambiguitate şi nici chiar exprimări metaforice – stilistice, sinonime şi omonime, întrucât schimbă conţinutul şi forma calitativă. Dacă ar fi să ne exprimăm în plan politic, o doctrină a unui partid nu se poate identifica cu altă doctrină, întrucât însuşi partidul şi-ar pierde identitatea sub raport ideologic şi doctrinar chiar dacă ar face parte din vreo alianţă politică cu ideologii relativ apropiate dar nu identice.

Acest principiu operează atât în plan individual şi colectiv cât şi în plan structural şi funcţional, mai ales la nivelul răspunderii şi responsabilităţii individuale şi/sau colective în conformitate cu care fiecare individ-colectivitate răspunde pentru atribuţiile ce-i revin şi activitatea desfăşurată. Prin acest principiu se poate identifica vinovăţia pentru o faptă comisă, dar în acelaşi timp se poate responsabiliza şi sancţiona persoana în raport cu acea faptă, ceea ce la nivelul puterii şi clasei politice nu se prea întâmplă, responsabilitatea devenind mai mult o noţiune abstractă, la fel şi răspunderea în raport cu unele nerealizări, eşecuri de ordin politic şi chiar economic.

Identitatea poate fi interpretată şi din perspectivă psihologică. Sub acest aspect, prin identitate este desemnată o dimensiune centrală a concepţiei despre sine a individului, reprezentând poziţia sa generalizată şi individualizată în societate şi colectivitate, derivând sub raport psihosocial din apartenenţa sa la grupul şi categoria socială din care face parte, din statusul şi rolul său (acestea putând fi multiple), din „amorsările sale sociale" (cf. P.P. Neveanu).

Exista şi alte definiţii şi opinii asupra identităţii. Astfel S. E. Asch desemnează prin acest fenomen acea persoană care are o identitate pentru sine însăşi şi alta pentru alţii, sau chiar diferit faţă de unul sau altul, în funcţie de interes. A avea o identitate implică în afară de faptul că ştiu cine sunt şi faptul că şi ceilalţi mă cunosc ca a fi aceeaşi persoană relativ identică cu imaginea de sine a propriei persoane. Identitatea este produsul şi conştiinţa de sine care, la rândul ei, se dezvoltă în unitate cu o altă formă a conştiinţei, conştiinţa celorlalţi sau, cum mai este cunoscut, conştiinţa de lume.

Am propune şi dezvolta, totodată, un mod de abordare mai personal asupra acestui concept prin delimitarea sa dihotomică în identitate în sine şi identitate cu sine. Prin prima variantă a identităţii am desemna acea persoană, sau chiar acel obiect, dat o dată pentru totdeauna care nu

suportă modificări relevante şi care, în general, se raportează la o anumită subidentitate sub raportul vârstei sau a unor particularităţi coroborate cu aceste variabile şi care suportă ulterior modificări radicale prin statutul schimbat, cum ar fi în cazul nostru a statusului politic şi a identităţii sale politice. Prin cealaltă variantă a identităţii, identitatea cu sine, interpretăm statutul ontologic al unui individ ca urmare a unei condiţionări şi a unor influenţe exercitate asupra personalităţii individului sau a calităţii unui obiect, ele fiind în ultimă instanţă un rezultat – efect pe fondul devenirii şi nu ca un dat în sine. Dacă ar fi să ne raportăm la calitatea omului de a fi o fiinţă structural şi structurată şi în acelaşi timp, sacră, cum afirma M. Eliade, deci în afara unor condiţionări şi determinări, am evalua această identitate ca a fi o identitate în sine, iar ca rezultat al condiţionărilor şi determinărilor social-istorice, pe fondul devenirii sale, omul raportat la identitate ar fi mai degrabă sinonim cu o identitate cu sine, pentru ca şi din acest punct de vedere el se poate compara printr-o anumită gradualitate a sacralităţii asimilate şi promovate prin credinţă şi comportament, cu alţii, ceea ce în concepţia noastră permite raportul şi, totodată, trecerea de la identitatea în sine a omului religios la identitatea cu sine, ceea ce de fapt îi conferă identitatea reală.

Forma absolută a identităţii în sine este reprezentată de divinitate – Dumnezeu, întrucât condiţia sa ontologică este presupusă în afara vreunei determinări şi deveniri, fiind necreat şi nepieritor, impersonal, infinit şi atotputernic, fără limită ca spaţiu şi timp, autointitulându-se biblic prin cunoscuta sintagma – Eu sunt cel ce sunt - , în afara vreunor proprietăţi calitative şi cu atât mai puţin perceptiv-evaluative. Spre deosebire de această identitate în sine care cunoaşte forma supremă prin divinitate, identitatea cu sine se referă şi delimitează în mod diviziv ceea ce este creat şi devenit prin prisma identităţii în sine şi de către cel ce reprezintă această identitate. Identitatea cu sine este, în ultimă instanţă, sinonima cu lucrurile devenite pe fondul unor determinări şi a unor identităţi calitative comparabile.

În politică şi nu numai, răspunderea şi responsabilitatea aparţin unor entităţi responsabile şi identice, fapt ce permite identitatea precisă şi ulterior prin identificare trecându-se şi la acuzaţiile specifice faptelor comise. În prezent s-a ajuns la responsabilizarea mai mult a identităţii în sine, adică la generalizarea acuzaţiilor, omul politic devenind un fel de „ţap ispăşitor” pentru tot ceea ce se întâmplă în societate.

În raport cu identitatea şi uneori pe fondul acesteia se desprinde un alt mecanism, cel al identificării. În teoria psihologică a persoanei, identificarea este o acţiune psihică interpersonală de transpunere afectivă a unui subiect în situaţia celuilalt, fiind relativă cu un alt fenomen psihologic, cel al empatiei. Astfel, prin identificare se ajunge uneori la o formă de iubire captativă a altuia şi la o scădere a iubirii de sine până la dispariţia eului. Este vorba despre aşa numita „iubire oblativă” care este sinonimă cu uitarea totală de sine şi dizolvarea eului în altul, fenomen specific fanilor unor idoli pentru care sunt gata să se sacrifice, ceea ce poate conduce mai ales în plan religios la o sinucidere colectivă şi prin intermediul identificării, experienţa istorică a umanităţii cunoscând asemenea fenomene.

Identificarea este, în acelaşi timp, şi o formă a uitării de sine. Când persoana ta nu-ţi este suficientă, nu te mulţumeşte – satisface prin identitate, atunci cauţi un model care te ajută să uiţi de tine şi uneori chiar să te autoignori, fiindcă te identifici cu acel model. În viaţa politică acest fenomen al transferului eului într-un model în care te regăseşti este foarte frecvent, uneori el căpătând forme şi intensităţi în manifestare până la ignoranţă şi chiar la o percepţie discriminatorie în raport cu sinele. Prin acest fenomen dispare eul propriu-zis, fiind exacerbată personalitatea celuilalt sau celorlalţi, având din acest punct de vedere şi condiţionări de ordin psihanalitic. Din acest punct de vedere, Laplanche şi Pontalis afirmă că identificarea este acel proces psihic prin care un subiect asimilează un aspect, o proprietate, un atribut al altuia şi se transformă total sau parţial după modelul acestuia. Personalitatea se constituie astfel şi se diferenţiază, totodată, după o serie de identificări, o ultimă formă a acestora fiind cea reprezentată de divinitate.

În imediata sa apropiere apare persoana care corespunde în cea mai mare măsură aşteptărilor şi proiecţiilor indivizilor care tind să se identifice. Nu de puţine ori o asemenea persoană şi personalitate fac parte din lumea politică. Desigur, la vârste mai mici, în cadrul subidentităţii de vârstă, fenomenul identificării are alte particularităţi şi efecte, modelele fiind cu totul de altă natură.

Este binecunoscut în acest sens fenomenul idolatriei, idolii având mai mult conotații imaginare, virtuale şi nu strict reale şi limitate într-un plan real.
Identificarea comportă atât efecte pozitive, dacă e să ne referim în plan politic are un impact pozitiv în raport cu legitimitatea liderilor politici, dar şi negative. De cele mai multe ori ca urmare a identificării scade motivația personală, raționalitatea acțiunilor şi nu în ultimă instanță lipsa responsabilității şi declinării acesteia şi a competenței individului în raport cu liderul – persoana cu care se identifică sau tinde să se identifice.

Ca fenomen psihosocial, identificarea este definită ca o interacțiune dintre un subiect şi altul, dintre un individ şi mediul social, pe care individul se proiectează către ceilalți, încorporându-şi atributele altor persoane sau ale grupului, regăsindu-se în acestea şi manifestând în acest sens un comportament similar modelului asimilat şi cu care se identifică.
Identificarea este mecanismul psihologic inconştient prin care un individ îşi modelează conduita spre a semăna cu o altă persoană sau chiar cu un anumit model al unui lider. Constituie unul din mecanismele cele mai importante ale formării personalității dar care, în ultimă instanță, poate produce perturbări în raport cu imaginea de sine – a propriei persoane. În măsura în care un asemenea raport nu este realizabil (din cauze independente individului) se poate ajunge la un alt fenomen psihologic, cel al autismului, adică al închiderii în sine în afara oricărei comunicări şi raportări cu exteriorul.

În asemenea condiții un rol deosebit îl are socializarea anticipativă, când individul sub raport atitudinal, afectiv şi chiar comportamental evadează din aşa numitul grup de apartenență spre un alt grup perceput mai mult în plan aspirațional şi ideal, denumit grup de referință. Asemenea tendințe şi manifestări sunt relativ frecvente în lumea politică, nu puțini fiind membrii de partid şi chiar liderii care fluctuează de la un partid la altul, la baza unei asemenea fluctuații stând atât fenomenul socializării anticipative cât şi cel al identificării (fiind acuzați unii lideri de eşecul şi lipsa performanțelor partidului din care au „evadat" asemenea „mutanți" politici. Prin acest proces psihosocial de cele mai multe ori eul individual devine un eu social cu multiple responsabilități dar şi cu o poziție socială mai ridicată, adică cu un status social mai înalt. În situația în care între competențele reclamate de statusul şi rolul exercitat nu există o corespondență deplină, rolul infirmând statusul, apar conflictele rol – status, ceea ce în mod evident conduce la o criză de autoritate şi legitimitate a individului – liderului şi grupului pe care-l conduce.

Experiența politică din perioada post decembristă este relevantă în acest sens, asemenea conflicte şi tendințe de ilegitimitate fiind omniprezente. Preluarea abuzivă a puterii şi a poziției de lider a unor indivizi incompetenți sub raport politic şi uneori chiar profesional, mai ales moral, a condus la un asemenea conflict şi la o asemenea criză de identitate şi de identificare.

Nu trebuie să stabilim un raport de egalitate între cele două crize la care ne-am referit. Diferențele sunt uşor de remarcat, mai ales în urma delimitărilor semantice ce se impun şi pe care le realizăm şi noi. Dacă criza de identitate implică un conflict intrapsihic – la nivelul individului sau intragrupal la nivelul grupului, criza de identitate presupune tocmai acel amestec şi acele ambiguități de ordin axiologic şi spiritual sub raportul identității Eului şi grupului la nivelul unor ideologii, doctrine, strategii, tactici etc. Dacă este să ne referim la domeniul politic putem deduce că crizele politice de identitate îşi au resursele de cele mai multe ori în incompatibilitatea dintre doctrină şi strategie, în mod frecvent strategia invalidând doctrina sau impunând orizonturi şi perspective strategice ce contrazic intențiile şi finalitățile acționale şi comportamentale. Spre exemplu un partid social-democrat ce susține strategii radicale indezirabile sub raport social, prin efectele induse, îşi invalidează suportul doctrinar, sau un partid liberal cu inițiative democratice în defavoarea inițiativelor individuale şi ale competiției. Există însă şi anumite „compatibilități" între partide cu ideologii diametral opuse, un caz relevant l-ar constitui Partidul Democrat şi Partidul Național Liberal sau Alianța pentru România şi P.N.L., care se află în curs de fuzionare.

Asemenea crize de identitate se regăsesc şi adâncesc totodată în cadrul alianțelor politice, care sub intenția camuflării şi escamotării unor asemenea crize extind sfera doctrinară ajungându-se la un aliaj şi o „mezalianță" ideologică de cele mai multe ori contradictorie. Având la bază asemenea considerente, liderii politici sunt conştienți de efectele acestora şi de aceea în constituirea alianțelor politice evită pe cât posibil principiul identității, acceptând de multe ori anumite ambiguități,

confuzii, interferenţe ideologice şi nu în ultimă instanţă strategii şi tactici politice care le diminuează identitatea.

Această criză de identitate este susţinută şi de lipsa valorilor politice şi morale, precum şi de o anumită cultură politică prin care să se poată realiza delimitările ideologice şi doctrinare dintre un grup politic sau altul. Diletantismul şi amatorismul politic al unor oameni politici, motivaţi de parvenitism şi carierism politic, sunt tot atâtea cauze care adâncesc criza de identitate şi implicit pe ce a legitimităţii şi autorităţii.

Ilegitimitatea are cu mult mai multe resurse – condiţionări şi se realizează şi prin alte mecanisme sociologice şi psihosociologice. În general acestea sunt localizate şi condiţionate de factori obiectivi şi subiectivi. În contextul factorilor obiectivi pe prim plan se situează nivelul de trai scăzut al populaţiei coroborat cu deciziile politice indezirabile şi strategiile politice radicale, cum ar fi terapia de şoc, populismul exacerbat, incompetenţa reprezentanţilor puterii etc. şi care se transformă ulterior în factori subiectivi. Este suficient să exemplificăm o asemenea scădere a cotei de legitimitate a fostei puteri C.D.R.-iste prin rata ridicată a sărăciei, în anii 1996 - 2000 aceasta fiind de 43 %, faţă de 19 % în anul 1992 şi de prognoza estimată de actuala putere la o scădere cu 15 % faţă de cea din perioada fostei guvernări.

În contextul factorilor obiectivi pot fi evidenţiaţi, printre alţii: atitudinile intolerante faţă de politica puterii, manipularea populaţiei de către opoziţie, acţiunile grupurilor de presiune, unele inconsecvenţe decizionale privind probleme de maxim interes naţional (cum ar fi integrarea europeană şi în structurile militare şi politice nord atlantice N.A.T.O.), unele inadvertenţe strategice şi incompatibile sub raport ideologic şi doctrinar, imaginea unor lideri politici şi ai puterii, compromisul şi corupţia din sfera politicii şi a puterii, lipsa comunicării dintre putere şi cetăţeni, restrângerea libertăţilor individuale şi ale drepturilor omului, climatul politic tensionat şi disfuncţional, acordarea unor privilegii nejustificate unor indivizi ce au căzut în dizgraţia opiniei publice, nerezolvarea unor probleme de larg interes pentru opinia publica (mineriadele, corupţia, traficul de influenţă, nesiguranţa cetăţeanului), agresivitatea în plan social şi stresul cotidian de orice natură, dilemele şi ambiguităţile politice, anomia socială şi lipsa speranţei într-un viitor mai bun, strategiile de forţă şi dictat, unele manifestări abuzive ale reprezentanţilor puterii şi, mai ales, unele discriminări atitudinale şi verbale.

Alţi factori obiectivi şi subiectivi sunt întreţinuţi prin căi şi modalităţi diverse de către reprezentanţii opoziţiei care uneori recurg la şantajul politic chiar şi în dauna cetăţenilor, apelând la binecunoscutul principiu machiavelic. Asupra acestei relaţii dintre putere şi opoziţie vom mai reveni. În acest context nu vrem decât să subliniem rolul distructiv al opoziţiei şi nu acela de garant al democraţiei cum se declară uneori opoziţia prin unii reprezentanţi ai săi. Devine concludentă din acest punct de vedere o carte de referinţă cea a lui Giovanni Sartori, „Teoria democraţiei reinterpretată”, în care autorul pune următoarea întrebare retorică: în ce măsură sunt idealurile realizate şi realizabile acum când suntem martorii unor paradisuri care se materializează în infernuri, idealuri care, nu numai că eşuează, dar au şi consecinţe negative. Asemenea consecinţe negative au şi idealurile propuse de opoziţie şi chiar de putere, ele regăsindu-se mai mult în plan virtual-fictiv decât real, democraţia devenind tot mai mult un surogat ideologic sau, cum ar spune Marx, un opiu pentru popor, decât o realitate. Se subînţelege că şi asemenea idealuri democratice nerealizabile în fapt au un impact negativ în planul legitimităţii conducând tot mai mult spre scăderea autorităţii şi legitimităţii puterii şi structurilor acesteia decât spre confirmarea şi validarea acestora. Democraţia rămâne încă un deziderat utopic, imposibil de realizat sub raport logic şi practic şi, în acelaşi timp, o demagogie întrucât nu dispunem de o raţionalitate a mijloacelor care să conducă spre un asemenea scop şi cu o asemenea finalitate, în care să predomine egalitatea şi dreptatea. Aşa cum afirmau şi alţi autori, dreptatea este un atribut exclusiv al puterii, iar egalitatea o noţiune fictivă în planul democraţiei şi implicit a existenţei umane. Sub acest aspect puterea şi politica rămân prizonierele unor idealuri irealizabile, ceea ce face ca, de cele mai multe ori, să se recurgă la modalităţi strategice care să infirme conţinutul ideologic şi doctrinar al partidelor şi ale puterii.

g) Alteritatea

Este un mecanism relativ identic cu cel al identificării şi se bazează pe existenţa conştiinţei de "altul", individul existând mai mult prin alţii dar şi pentru alţii implicând, după cum ne putem da seama, atât egoism cât şi altruism. Acest fenomen există mai mult printr-o natură contradictorie implicând fuga de sine, prin care se realizează binecunoscutul fenomen al înstrăinării de sine şi pierderea sentimentului de securitate prin provocarea unor stări de anxietate, angoasă şi implicit prin pierderea intimităţii. Totodată, prin intermediul alterităţii, ca reacţie simplă de furie sau manie se ajunge la un sentiment mai complex, cel de ură, care duce spre răzbunare presupunând existenţa conştiinţei de altul care este în fond alteritatea. Ura, la rândul ei, se transformă pe baza aprecierii morale într-un sentiment de indignare, ofensă sau dispreţ, inducând la o cvasiidentitate a eului cu grupul – "noi".

Alteritatea se exprimă şi prin grija şi protecţia celorlalţi, atitudine specifică liderilor, când eul individual al acestora devine tot mai mult un eu social. Din acest punct de vedere alteritatea este o proiecţie a acţiunilor pentru alţii şi prin alţii dar care conduc în ultimă instanţă la obţinerea unor avantaje şi profituri proprii, mai ales în politică, unde liderul urmăreşte asemenea avantaje prin intermediul alterităţii.

În plan moral şi nu numai, alteritatea coincide şi cu incriminarea, atribuirea vinovăţiei şi greşelilor altora, în afara asumării răspunderii proprii şi a recunoaşterea vinovăţiei. În politică şi mai ales la noi, alteritatea face referinţă din acest punct de vedere la interminabilele acuzaţii la adresa guvernărilor din trecut care are un impact negativ în prezent. Prin alteritate puterea prezentă încearcă să se disculpe absolvindu-se de unele greşeli ale strategiei politice, incriminând trecutul. În acelaşi timp, prin acest mecanism se ajunge la şantaj, sabotaj, conspiraţie, iar într-un plan imaginar chiar la transformarea şi transfigurarea realităţii, ceea ce în literatura de specialitate este denumit prin bovarism.

Prin alteritate se realizează proiectarea vinovăţiei individului în vinovăţia altora, transferându-se responsabilitatea acestuia în sfera responsabilităţii celorlalţi şi, în acelaşi timp, se asumă drepturile altora prin prisma intereselor personale. Lipsa de responsabilitate şi uneori chiar a unei culpabilităţi în raport cu unele eşecuri sociale şi transformarea în rândul celorlalţi fac din acest fenomen o cauză care, printre alte efecte, conduce la neimplicare, inerţie şi, ceea ce este mai grav, la o lipsă de responsabilitate civică, politică, morală şi chiar profesională. Asemenea diminuare a responsabilităţii conduce în ultimă instanţă la identificare şi alteritate, vinovaţi fiind alţii şi nu individul în cauză.

Din cele prezentate asupra acestui fenomen rezultă că acesta devine foarte important în planul legitimităţii şi, mai ales, în cel al ilegitimităţii prin incriminarea unor rezultate care ar depinde de alţii şi nu de noi, specific fiind în acest sens sindromul conspirativ, care conduce la o aşa-numită „regresiune", ceea ce în limbaj psihologic înseamnă a incrimina şi a transfera vinovăţia individului altuia/altora. Acest fenomen al regresiunii alterează şi afectează negativ dimensiunea motivaţională, imaginea de sine şi, nu în ultimă instanţă, implicarea individului în viaţa socială, politică şi chiar profesională. Conduce la ceea ce am putea numi „disoluţia eului", prin aceasta înţelegând un deficit al cunoaşterii şi conştiinţei de sine şi implicit al conştiinţei şi imaginii de sine.

S-ar impune din acest punct de vedere un efort individual, educaţional şi socializator în vederea unei mai bune cunoaşteri şi identităţi şi, mai ales, a posibilităţilor şi modalităţilor optime şi eficiente în scopul devenirii individului prin asemenea posibilităţi şi mijloace. Am încheia această succintă analiză prin ceea ce îndemna marele poet şi filosof german Goethe: "Să devii ceea ce eşti şi să rămâi fidel ţie, fiindu-ţi ţie suficient, să fii sculptorul propriei tale fiinţe", aceasta neînsemnând decât acea capacitate de cunoaştere a măsurii prin care te poţi evalua şi prin care poţi deveni. Acest mecanism psihosociologic îndeplineşte atât funcţii pozitive cât şi negative.

Prin alteritate de cele mai multe ori se recurge la utilizarea omului – individului de către altul – alţii ca mijloc şi nu ca scop, ceea ce desigur conduce la o formă indirectă de exploatare în dauna individului utilizat în acest sens.

Aşa cum am mai arătat, acest fenomen şi mecanism este foarte complex, însemnând identificare, incriminare, iresponsabilitate şi inerţie, fiind un „aliaj" şi mecanism care, de cele mai multe ori, satisface scopurile şi interesele altora şi nu pe cele proprii, chiar dacă uneori se urmăreşte un aşa-numit echilibru interior prin dezvinovăţire şi culpabilizarea altora şi nu a autoculpabilităţii.

Problematica alterității nu este încă suficient de bine cunoscută nici sub aspect conceptual şi nici ca recunoaştere şi valorificare în plan empiric. Cele mai multe referințe sunt făcute nu atât din perspectivă psihologică, ci mai mult din perspectivă morală şi istorică.
Vom dezvolta această tematică şi din asemenea rațiuni. Unul dintre autorii care face referință asupra acestei problematici este C. Mircea, în lucrarea "Etica tragică. Sau despre nebunia colectivă", unde analizează acest concept mai ales din perspectivă psihologică şi morală. Autorul citat delimitează un tip specific al alterității, cea concretă, ceea ce de fapt semnifică raportarea conştiinței individului şi proiectarea sinelui față de altă conştiință şi, implicit, o altă persoană. Alteritatea concretă, afirmă autorul citat, constituie oglinda cea mai fidelă, forța care poate restitui cel mai bine siguranța deciziei, reperul obiectiv care poate obiectiva sinele față de sine însuşi printr-un alt sine – alter ego care devine o oglindă din afară dar care în raport cu individul devine hotărâtoare, chiar dacă decizia individului rămâne în cele din urmă strict personală. C. Mircea face referință în primul rând la decizia etică, care presupune cu necesitate acest raport între eu şi altul (alții), care din perspectivă morală desemnează o monadă printr-o diadă, adică un eu constituit prin fuziunea şi interferența dintre ego şi alter ego. Predominanța eului sau alter egoului evidențiază în ce măsură individul se identifică cu o altă persoană sau, dimpotrivă, în ce măsură imaginea şi conştiința de sine corespund trebuințelor şi intimității proprii fără a se raporta în prea mare măsură la alții şi cu atât mai puțin a se identifica cu alții.

Între eu şi ceilalți sau altul trebuie să se instituie un raport de complementaritate şi nu de subalternare a eului față de ceilalți, fie el chiar şi un grup. În ceea ce priveşte acest raport dintre individ şi grup este necesar ca individul să se raporteze pozitiv şi să adopte atitudini pozitive în raport cu grupul în scopul acceptării sale şi, implicit, a integrării în grup. Aceasta nu înseamnă însă că individul trebuie să fie întru-totul asimilat de grup şi, cu atât mai puțin, depersonalizat, fie prin mecanismul alterității, fie prin cel al identificării, cum se întâmplă de cele mai multe ori în grupurile politice, când subalternii se identifică cu liderii grupurilor respective şi când ei sunt în cea mai mare parte depersonalizați şi uşor manipulați de către aceştia. În asemenea situații alteritatea imediată şi concretă a persoanei este grupul, iar în cazul grupului politic, liderul, membrii grupului devenind doar o mulțime manipulată sub aspect atitudinal şi comportamental. Eul unor asemenea indivizi se oglindeşte în mai mică măsură în oglinda – conştiința proprie reflectându-se mai mult în oglinda grupului şi în liderul acestuia. Oricare lider politic este interesat din acest punct de vedere să recurgă la cele mai sofisticate mecanisme psihologice în scopul realizării alterității – captării conştiinței celorlalți prin raporturi cu o evidentă diminuare a conştiinței de sine şi în ultimă instanță a încrederii de sine.

Din cele prezentate rezultă că, atât sub raport moral cât şi politic, mecanismul alterității induce mai multe efecte negative, concretizate în lipsa încrederii şi în ultimă instanță în declinarea competenței şi responsabilității liderului şi grupului de apartenență culminând în final cu aşa-numitul fenomen al alienării – înstrăinării de sine. Vom analiza la sfârşit natura duală a puterii: puterea alienată şi puterea alienantă.

8.4.3. Putere alienată şi alienantă

Din perspectiva ilegitimității, puterea ilegitimată are şansa de a deveni putere alienată şi alienantă având în plan virtual o dublă natură. În ceea ce priveşte primul aspect acesta vizează particularitatea puterii de a fi străină şi nu de puține ori chiar ostilă maselor disociind interesele politice de cele sociale, pe fondul monopolului elitei şi clasei politice.

Spre deosebire de puterea alienată, caracterul alienant al puterii vizează atitudinile induse şi înstrăinarea indivizilor față de politică şi putere, delimitându-se față de acestea prin interesele unipersonale şi a susținerii politice scăzute față de putere şi acordarea sprijinului opoziției fie prin aderare, fie prin simpatie şi susținere în alternativa acesteia la conducere.

Se pot desprinde mai multe modalități ale alienării politice. Una dintre acestea, amplu analizată de K. Marx, ar fi cea exprimată prin fenomenul de neadaptare a individului la viața socială şi politică, ca urmare a organizării sociale şi mai ales a inegalităților sociale. Această modalitate conduce la o posibilă dihotomizare a alienării: reală şi simbolică-iluzorie. Predominantă este alienarea reală, coroborată cu scăderea nivelului de trai şi a resurselor de existență, care în mod

paradoxal conduce la un aşa-numit consum ostentativ (Th. Veblen) sau, într-un caz mai grav, la un consum excesiv de alcool şi la cronicizarea fenomenului etilist. Aceasta şi din cauza lipsei oricărei speranţe şi a unei atitudini defensive în raport cu greutăţile pe care le întimpină individul în asemenea situaţii economice şi condiţii sociale precare.

Se deduce de aici strânsa legătură dintre alienarea economică şi alienarea politică. Statul, puterea în general, sunt percepute ca instituţii ostile şi străine individului şi nu ca un mijloc protector sau ca factor de securitate socio-economică şi profesională.

Alienarea are mai multe dimensiuni, printre care mai relevante ar fi, în opinia lui M. Herman, cele ce vizează:

- lipsa de putere a individului;
- credinţa că nu poţi determina, controla rezultatele acţiunii tale şi ale celorlalţi, de aici sentimentul depăşirii şi inutilităţii individului în plan social;
- lipsa de sens-caracterizată printr-o criză de identitate şi printr-o confuzie si ambivalenţă atitudinal-valorică şi mai ales sub raportul idealurilor de viaţă;
- anomia-confuzia normelor şi valorilor, lipsa unui orizont normativ şi un grad scăzut de integrare socială şi politică pe fondul promovării şi sprijinirii mijloacelor nelegitime în vederea atingerii obiectivelor (un rol deosebit revine fenomenului psihologic desemnat prin imitaţie);
- reproducerea unor modele ale celor aflaţi la putere;
- izolarea socială, ca formă concretă de obiectivare şi printr-o lipsă totală de adeziune la interesele sociale şi ale grupului de apartenenţă;
- înstrăinarea de sine, caracterizată printr-o decepţie deformată a relaţiilor interpersonale şi a sinelui, predominând sentimentul că tot ceea ce faci este dictat de forţe exterioare având o emergenţă străină individului devalorizându-i personalitatea.

Alienarea politică este indusă în primul rând de puterea politică şi aceasta prin disocierea intereselor puterii faţă de interesele poporului, raportul dintre aceste interese fiind perceput mai mult în relaţie de dominare şi nu de colaborare, puterea politică devenind o forţă străină şi ignorată celorlalţi cetăţeni. Relaţia putere-dominaţie am analizat-o în altă secvenţă a lucrării aşa că nu vom insista asupra acestei problematici.

Vom dezvolta în continuare problematica ce face referinţă asupra puterii politice alienate, subiect mai puţin dezbătut în literatura de specialitate. Această caracteristică a puterii politice este reprezentată de ipostaza în care puterea scapă de sub control, fiind negată şi percepută ca o forţă străină şi ostilă indivizilor. Această stare a puterii pe fondul incapacităţii de a conduce, de a-şi îndeplini funcţiile publice în societate şi îşi limitează autoritatea prin compromisurile unor reprezentanţi şi/sau incompetenţa acestora. În asemenea situaţii puterea politică se impune prin coerciţie, represiune, utilizând mai mult forţa-aparatul represiv decât convingerea şi alte mecanisme ce vizează schimbarea atitudinilor şi comportamentelor. Mai simplu spus, puterea politică alienată înseamnă înstrăinarea acesteia de cei care au investit-o cu autoritate pierzându-şi caracterul legitim.

Consecinţa firească a alienării politice este recurgerea la mijloace coercitive şi chiar violente. Ca ipostază fundamentală de manifestare a puterii alienate, violenţa semnifică o reducere a resurselor de care dispune puterea politică astfel că ea este obligată să recurgă consecvent la constrângeri psihologice prin ameninţări, restricţii democratice şi, în ultimă instanţă, la recurgerea la forţa fizică pentru a obţine o falsă stabilitate politică şi subordonare a celor răzvrătiţi. Efectul violenţei se răsfrânge în plan social, adâncind starea conflictuală, criza politică şi implicit criza de legitimitate a puterii.

Să vedem care sunt resursele şi modalităţile puterii de a ieşi din criza de legitimitate şi, deci, de *a se dezaliena*. O modalitate clasică a dezalienării politice a puterii constă în recurgerea la unele măsuri populiste şi demagogice cum ar fi creşterea subvenţiilor de la stat a salariilor şi indexărilor, crearea unor noi locuri de muncă şi reducerea şomajului, favorizarea unor zone geografice prin declararea acestora de zone defavorizate, facilitarea unor categorii sociale etc. Sunt măsuri directe care se resimt în primul rând în cadrul nivelului de trai şi care are efect de durată scurtă, ulterior urmând scăderea legitimităţii politice în funcţie de diminuarea efectelor pe termen scurt a acestor strategii, având efectul bumerangului asupra puterii şi deciziei politice.

O formă mai subtilă a *dezalienării politice* constă în lărgirea drepturilor democratice, mai ales a libertăților de exprimare prin intermediul mass-mediei ceea ce creează o falsă imagine a democrației, în detrimentul scăderii nivelului de trai şi a calității vieții. La îmbunătățirea acestuia se liberalizează unele mijloace ilicite prin care unii indivizi beneficiază de anumite resurse financiare cum ar fi jocurile de noroc (de tipul BINGO, jocurile piramidale de tip Caritas - bazate pe sindromul „joc de şanse patologică" manifestat printr-o incapacitate cronică de a rezista impulsului de a juca în ciuda pierderilor repetate, insolvabilității sociale şi dezmembrării familiei -) şi alte posibilități de câştig şi tendințe de îmbogățire, binecunoscute fiind formele mixte care au implicat şi autoritatea statului, un caz elocvent fiind reprezentant de Fondul Național de Investiții. Prin asemenea mijloace, puterea a încercat să estompeze valul nemulțumirilor, fapt ce a condus în ultimă instanță la adâncirea inegalității sociale şi a nemulțumirilor în raport cu puterea.

Cele mai multe modalități de schimbare a atitudinii refractare față de politic şi putere şi a ieşirii din criză sunt orientate spre sfera individualului şi a ideologicului. Forma clasică prin care se realizează asemenea modalități este manipularea politică. Prin acest set de acțiuni se urmăreşte schimbarea atitudinilor, gândirii şi comportamentului cetățenilor în favoarea puterii. Manipularea nu este o formă de tipul influenței prin convingere rațională prin care să se urmărească înțelegerea mai corectă şi mai profundă a situației, ci constă în inculcarea unei înțelegeri convenabile, recurgându-se la inducerea în eroare cu argumente falsificate şi cu alte modalități demagogice. De cele mai multe ori se recurge la mistificarea realității, prin amplificarea unor cifre ce reprezintă anumiți indicatori economici, la promisiuni, şi nu în ultimă instanță la strategii pe termen scurt şi cu efecte benefice pentru anumite categorii ale populației, în mod deosebit a celei mai sărace care poate fi mai uşor manipulată prin prisma acestor, măsuri strategice. La asemenea practici se recurge mai ales în campaniile electorale în vederea menținerii şi acumulării capitalului electoral.

O altă formă de alienare a puterii este mitul politic şi în mod deosebit *demitizarea*. Prin această modalitate se încearcă devalorizarea în plan perceptiv a valorilor politice pe care se sprijină puterea, de către reprezentanții opoziției recurgându-se de cele mai multe la mistificări şi, mai ales, la atacuri la persoană prin dezvăluirea unor acte personale compromițătoare, cum ar fi corupția şi alte asemenea vulnerabilități. Ca formă extremă de alienare mitul politic este mai degrabă o modalitate de manipulare de către opoziție a cetățenilor, substituind în mod deformat realitatea politică şi socială concretă printr-o realitate inventată, în defavoarea puterii, urmărindu-se mistificarea puterii şi scăderea cotei de legitimitate. La noi se recurge foarte des la asemenea practici mai ales de reprezentanții spectrului politic de dreapta când speculează orice inconsecvență sau vulnerabilitate politică a reprezentaților puterii de stânga, incriminând strategiile politice şi oportunitatea acestora într-un context social-politic inadecvat unor asemenea strategii. Devine însă insuficientă o asemenea practică, ea neavând efecte în plan persuasiv, orice demers manipulativ având o finalitate contradictorie intereselor şi obiectivelor care stau la baza unor asemenea practici manipulative. Argumente, mai bine zis contraargumente, sunt regăsite în situația economică catastrofală moştenită ca urmare a gestionării puterii pretins democratice în perioada anilor 1996-2000, când indicii economici şi starea socială au infirmat pretinsa competență şi performanță politică a fostei guvernări, rata sărăciei devenind argumentul cel mai plauzibil al fostei guvernări.

Vom analiza în continuare acest raport dintre putere şi competență/incompetență.

8.5. PUTERE ŞI COMPETENȚĂ/INCOMPETENȚĂ

Mai mult decât în oricare domeniu şi sferă de activitate, politica şi mai ales puterea politică presupun competență şi pregătire, cunoaştere şi acțiune eficientă, însăşi puterea şi autoritatea fiind consolidate de competență şi profesionalism. Politica şi activitatea politică sunt de neconceput în afara acestor atribute fapt ce ne motivează în analiza acestui raport.

Situația economică, socială şi morală în care se găseşte România în această perioadă postdecembristă demonstrează lipsa de competență a celor mai mulți reprezentanți ai clasei politice româneşti şi, totodată, faptul că politica nu este o activitate derizorie, ci un domeniu care presupune cultură şi socializare politică, solidaritate şi responsabilitate. În acest sens, asociind politica educației (privită ca arta educării), politica (definită ca arta guvernării şi schimbării), I. Kant

considera aceste două tipuri de activități (conexe, complexe şi complementare), ca a fi cele mai importante şi responsabile activități, ambele implicând competență şi vocație, caracterul indisociabil al acestor valori fiind evident.

Înainte de a analiza acest raport dintre cele două noțiuni vom defini şi delimita noțiunea de competență în raport cu autoritatea şi puterea. Fiind o noțiune cu o semantică plurivalentă, ne vom referi în mod deosebit la perspectiva psihologică şi la cea axiologică, ultima fiind emergentă celei dintâi. Din punct de vedere psihologic, *competența* este definită ca a fi aptitudinea recunoscută de a îndeplini un act, o acțiune sau o activitate a cărei realizare o constituie performanța şi eficiența. De aici şi valențele sale de factură axiologică, competența devenind o valoare şi atribut indispensabil sferei politicului şi puterii. Aceasta presupune, pe lângă o motivație bine structurată, cognitivă în primul rând, şi un sistem coerent de cunoştințe, deprinderi, priceperi, abilități, aptitudini şi, mai ales, un registru caracterial – moral subordonat unor responsabilități individuale şi/sau colective, pe fondul unor idealuri sociale în coroborare evidentă cu interese de ordin colectiv şi național, materiale şi spirituale, prezente şi de perspectivă. În acelaşi timp, competența implică şi o anumită autoritate epistemică şi deontologică (Bochenski).

Există şi alte opinii despre competență. În lucrarea „Managementul educațional", R. Niculescu defineşte competența ca pe unitatea funcțională la nivelul personalității dintre vectorii: „a şti să fii", „a şti să faci", „a şti să devii", la care am adăuga noi, în plan politic, vectorul „a şti să te menții", ceea ce, de asemenea, implică multe calități profesionale şi psihomorale liderului. În această definiție sunt implicate în mod complementar şi funcțional dimensiunile cognitive ale personalității (omului politic în cazul nostru), cele atitudinale şi, nu în ultimă instanță, cele praxiologice exprimate prin capacități ca expresie a gradului de obiectivare a competenței într-un plan virtual – deziderativ, într-un plan real.

Rezultă din această succintă prezentare a noțiunii analizate că ea devine o variabilă independentă a activității politice. Politica şi cu atât mai mult performanțele din acest domeniu atât de complex, nu sunt rezultatul unor voințe arbitrare şi subiective, emergente unor interese preponderent personale, ci, aşa cum se poate deduce, presupun competență, vocație (dăruire şi profesionalism), responsabilitate şi angajament, ceea ce le lipseşte celor mai mulți politicieni. Alături, desigur, de sentimentul lucrului bine făcut, coroborat cu cel al sincerității, patriotismului şi naționalismului, când se impune. Din păcate, axul motivație – afectivitate, pe fondul căruia ar trebui să se centreze activitatea politică, vizează mai mult interese înguste de partid în şi în afara unor sentimente morale sau chiar a unor pasiuni politice. Astfel, pasiunea este convertită tot mai mult în patima politică, în intrigi şi conflicte, inter şi intragrupale, fapt ce evidențiază un grad scăzut al responsabilității şi al incompetenței unor reprezentanți ai clasei politice româneşti şi în mod deosebit ai puterii. Pentru cei mai mulți oameni politici, politica s-a constituit într-o „fereastră de oportunitate" mai precis într-o sursă şi modalitate de ascensiune în plan social, tendințele de parvenire şi abuzul de putere fiind tot mai evidente.

Pe lângă asemenea oportunități ale profesiei politice, activitatea profesională şi cea politică implică, pe lângă competență, şi o anumită responsabilitate. Plecând de la conceptul de profesie orice activitate profesională implică o anumită responsabilitate şi competență şi aceasta cu atât mai mult în plan politic. Rezultă de aici că o asemenea competență este rezultanta acțiunii educaționale şi profesionale îmbinând cunoştințe teoretice şi practice, deprinderi, principii, aptitudini precum şi anumite trăsături caracterologice în vederea îndeplinirii funcțiilor şi atribuțiilor ce rezultă din cerințele şi atribuțiile rol-statusului deținut de fiecare individ.

Conceptul de competență este corelativ şi exprimat, totodată, prin capacitatea individului de a-şi pune în valoare competența. Spre deosebire de competență, putem defini capacitatea prin competența obiectivată – transpusă în practică, fiind deci o aptitudine realizată care se consolidează prin anumite deprinderi rezultate din exercitarea rolului deținut. În planul competenței politice acest atribut al autorității şi puterii implică o anumită pregătire a individului dublată de aptitudini şi deprinderi specifice acestui domeniu, în primul rând aptitudini organizatorice şi manageriale.

Ca orice profesie ce presupune competențe şi capacități, omul politic trebuie să fie un expert în profesia politică (dedublată de o autoritate epistemică şi deontologică), caracterizat prin responsabilitate şi conştiința responsabilității – a autorității deontice – şi să dețină un spirit de corp

(S.P. Hungtington), adică să fie solidar şi uşor adaptabil schimbărilor ideologiilor politice specifice grupării politice din care face parte. În acest sens, între profesia politică şi vocația politică trebuie pus semnul egalității, la fel şi între profesie, responsabilitate, dăruire şi chemare, între profesie şi profesionalism care, în afara competenței profesionale (şi a celei politice în cazul nostru), nu poate fi performantă, profesionalismul fiind diminuat.

Competența profesională politică este cu atât mai necesară cu cât profesia politică este o profesie publică – socială şi, deci, şi competențele aservite unei asemenea profesii sunt preponderent sociale. Aşa cum preciza M. Argyle este rezultanta care are emergență într-un comportament social, moral concret, comportament manifestat de indivizi competenți social şi implicit moral, capabili să producă efecte (rezultate) pe fondul unor expectanțe din partea cetățenilor şi în favoarea lor, ceea ce în limbaj moral este desemnat prin binele colectiv. Asemenea comportamente expectanțe – aşteptate şi dezirabile sunt atribuțiile propriu-zise ale profesiei şi competenței ce-i conferă o autoritate şi putere prin statusul desemnat şi conferit atât de autoritatea deontică cât şi de cea epistemică, după cum am mai arătat, dar pe lângă care se desprind şi alte elemente ce fundamentează această competență politică – profesională, cum ar fi asertivitatea, comunicarea, cooperarea, sprijinul – colaborarea, empatia şi prezentarea sau imaginea de sine. Dintre acestea cea mai importantă în plan politic este *asertivitatea*, adică capacitatea de a influența şi conduce – comanda pe ceilalți. Lipsa asertivității omului politic îi diminuează atât autoritatea cât şi puterea deligitimându-l sub raportul competenței profesionale şi a autorității.

8.6. PUTEREA ŞI ANOMIA SOCIALĂ

Lipsa autorității unor structuri şi instituții ale sistemului politic conduce în mod legic la o criză de sistem şi, implicit, la un aşa-numit fenomen socio-juridic cunoscut sub numele de anomie socială. Analiza unui asemenea fenomen devine oportună şi necesară cu atât mai mult cu cât în perioada postdecembristă acesta s-a conturat şi adâncit în societatea românească, fie pe fondul crizei de norme şi valori, fie ca rezultat al voinței politice a clasei politice şi, nu în ultimă instanță, a fostelor puteri. Printr-un asemenea fenomen se exprimă în ultimă instanță nu atât lipsa legislației – a normativității în general, ci o anumită ambiguitate şi, uneori, inoportunitate a legislației în vigoare.

Foarte frecvent, prin anomie se înțelege (se utilizează mai mult compunerea prin adăugarea unui prefix, ceea ce nu desemnează fenomenul propriu-zis, adică nu înseamnă lipsa unor legi ci inadecvarea lor) lipsa legilor şi/sau violare acestora şi se desemnează starea de dereglare a funcționării unui sistem sau subsistem social, starea socială de conflicte normative şi axiologice (norme şi valori), pe fondul unei crize generalizate de sistem. Apare, deci, pe o structură socială conflictuală, sub incidența unor deviațe de la normativitatea socială, ca reacție de protest față de putere şi structurile puterii politice şi legislative, prin opoziție, ignoranță, indiferență şi refractorism.

Reflexul acestor limite şi vulnerabilități legislative şi implicit decizionale sunt regăsite în manifestările deviante şi delincvente, care culminează prin fenomenul corupției la toate nivelurile ca urmare a unui asemenea fenomen generalizat şi care se exprimă printr-o stare globalizată a crizei sociale. Realitatea românească prezentă se caracterizează printr-o asemenea stare de destructurare şi dezorganizare, pe fondul lipsei regulilor şi normelor morale şi juridice eficiente, precum şi prin existența unei crize şi a unor conflicte sociale generalizabile chiar dacă în anumite momente puseul social este în descreştere, ceea ce nu face decât să amplifice viitoarele tensiuni şi conflicte sociale. Ne referim desigur la aşa-numita pace socială sau parteneriat social.

Aflate în strânse raporturi de condiționare, puterea în tripla sa ipostază: politică, legislativă şi judecătorească îşi exercită influența asupra stărilor anomice şi patologice ale societății. Din această perspectivă, anomia exprimă trăsăturile caracteristice ale puterii alienate, care reflectă în conținutul sau manifestările coercitive şi reprimate a structurilor şi relațiilor sociale (politice şi juridice) în discordanță cu interesele şi valorile sociale, politice şi economice ale majorității indivizilor. Reflectă disfuncționalitățile structurilor şi instituțiilor politice ale statului de drept, eficiența scăzută a puterii în plan tactic şi strategic.

Aceste efecte apar cu precădere în urma impactului negativ al strategiei politice, ce cunoaşte din ce în ce mai mult trăsăturile unei puteri alienate, cu efecte negative în plan social, politic şi care

revendică schimbări structural-funcționale. Această caracteristică s-a constatat mai ales în perioada guvernării C.D.R.-iste, dar unele trăsături sunt regăsite şi în actuala guvernare, când nici pe departe nu putem spune că a fost eradicată starea de criză a societății, mai ales în unele domenii şi sectoare ale vieții sociale.

Anomia apare deci ca efect al formei de alienare a puterii (în primul rând a celei politice şi legislație) față de scopul instituit, conducând în mod evident spre o criză a legitimității şi autorității puterii. Astfel, dintr-o putere legitimă şi recunoscută, devine una alienată sau, mai plastic, o „putere nudă" (B. Russel) sau chiar nulă, sub raportul percepției oportunității şi eficienței sale.

Ce poate deveni mai alienant şi alienat decât discreditarea şi devalorizarea puterii, mai ales a reprezentanților ei, fie instituțional, fie personal. Aşa cum este cunoscut, puterea corupe şi evident reprezentanții puterii sunt predispuşi spre corupție. După cum anticipam, puterea absolută corupe în mod absolut. Dacă plecăm de la consecință şi nu de la premisă, ne putem da seama că puterea tinde spre absolutism şi nu monopolizare, întrucât corupția şi anomia societății au devenit omniprezente. Este un adevăr logic ce îşi găseşte viabilitatea şi la noi şi, mai ales, în această perioadă. Generalizat fiind fenomenul, desigur acesta are şi va avea un impact nociv şi negativ asupra maselor şi individului, acestea reproducând modelele puterii. Subliniem faptul că anomia, ca fenomen social generalizat, nu este o proprietate suis generis a comportamentului individual şi de grup, şi nici rezultatul exclusiv al unui grad scăzut de socializare şi educație. Este o caracteristică şi o funcție a structurii şi suprastructurii sociale, în speță a celor politice şi legislative, în esență a puterii alienate.

Se subînțelege că rolul puterii constă nu în a facilita şi chiar determina apariția stărilor anomice în societate. Funcția puterii se concretizează în asigurarea – garantarea constituțională – legislativă a libertăților democratice individuale, a respectării intereselor categoriilor şi grupurilor de indivizi, a funcționalității diferitelor structuri şi organisme ale societății, a coeziunii şi climatului social politic optim. Se constată însă tot mai mult erodarea – devalorizarea în plan perceptiv a puterii, erodare ce îşi are reflexul în primul rând şi în mod determinant în starea anomică a societății, în convulsiile sociale şi în lipsa credibilității celor mulți față de putere.

Din analiza întreprinsă în raportul putere politică şi autoritate rezultă că acestea se află într-o strânsă intercondiționare şi, totodată, complementaritate funcțională fiind de neconceput una în lipsa celeilalte. Se desprinde faptul că autoritatea devine un atribut esențial al puterii şi că puterea în afara autorității este un non sens, ceea ce implică găsirea acelor modalități eficiente în vederea creşterii legitimității autorității şi implicit a puterii politice**.** Mecanismele şi modalitățile prin care se pot realiza asemenea obiective au făcut obiectului acestui capitol, prin care s-a demonstrat necesitatea şi oportunitatea lor în exercitarea eficientă a rolului omului politic şi a activității unei asemenea profesii din domeniul politicii.

CAPITOLUL IX

PUTERE ŞI COMUNICARE

9.1. COMUNICAREA ŞI MECANISMELE COMUNICĂRII

În analiza problematicii puterii şi a suportului interrelaţional prin care se realizează puterea şi mecanismele sale, comunicarea joacă un rol deosebit de important în această problematică. Vom realiza o succintă incursiune asupra conceptului şi procesului de comunicare, cu referinţă directă asupra comunicării politice. Din perspectivă etimologică, conceptul analizat are o derivaţie latină din substantivul “communis” – comun, care ulterior s-a transformat în verbul “communico” care, pe lângă semnificaţiile induse şi specifice comunicării, adică de a face cunoscut – a comunica, a da de ştire, a informa, a înştiinţa, a spune, a pune în legătură, a realiza contactul cu cineva, a fi în legătură cu cineva etc., mai are şi conotaţii semantice de ordin praxiologic însemnând şi a face comun ceva, a împărtăşi şi a pune împreună, şi nu în ultimă instanţă a uni. Prin comunicare se încearcă în primul rând unificarea şi, pe cât posibil, omogenizarea unor structuri şi nu dispersia, disocierea lor şi cu atât mai puţin tensiunea şi conflictul.

Acest termen cunoaşte „o istorie” destul de complicată sub raportul derivaţiei sale semantice, fiind recunoscut atât în limbajul laic cât şi în cel ecleziastic, care prin latina ecleziastică a căpătat în toate limbile romanice acelaşi sens, de a se împărtăşi, de la… sau de a se împărtăşi întru ceva, după cum afirma C. Noica în lucrarea de referinţă “Rostirea filozofică”.

Din punct de vedere semantic şi epistemologic conceptul de comunicare reprezintă esenţa legăturilor interumane exprimate prin capacitatea de a descifra, permanent sensul contactelor sociale realizate cu ajutorul simbolurilor şi al semnificaţiilor social – generale, în vederea obţinerii unităţii şi stabilităţii unor structuri, ori a unor modificări de comportament individual sau la nivel de grup (C. Mircea). În acelaşi timp şi în conformitate cu opinia autorului citat, prin comunicare este desemnată activitatea fundamentală şi revelatorie pentru fiinţa umană, şi implicit pentru acţiunile politice. Aşa cum am anticipat deja, prin acest proces oamenii se împărtăşesc şi dezvăluie, “dăruindu-se” unul celuilalt – dând ceva altuia şi primind la rândul său de la altul, cel puţin sub raport afectiv şi informaţional. În acest sens un rol deosebit revine comunicării afective, alături de cea cognitivă şi informaţională.

Comunicarea interumană fie afectivă, fie informaţională, presupune în primul rând un anumit criteriu selectiv şi preferenţial, ceea ce în fond corespunde cu o anumită preferinţă condiţionată de o aşa numită proximitate a similarităţii, care are la bază unele criterii ce tind spre asemănare şi chiar identificare sub raport socioafectiv: ne alegem partenerul şi grupul, uneori în funcţie de asemenea similarităţi şi compatibilităţi. Raportându-ne la structurile politice – la grupuri şi organizaţii politice, oamenii dintr-o asemenea structură au la bază compatibilităţi şi similarităţi de factură ideologică şi teleologică (ideologii şi scopuri comune), în afara acestora neputând exista nici un fel de comunicare, şi „împărtăşire” a fiinţei umane, una altei. Actul preferenţial şi electiv este cu mult mai complex, comportând dimensiuni psihologice, psihosociale şi de natură ideologică, mai ales în planul structurilor politice. Nu în ultimă instanţă, implică criterii de ordin praxiologic şi pragmatic, politica fiind prin esenţa sa acţiune pusă în scopul schimbării.

Există, desigur, mai multe opinii şi perspective în analiza comunicării. Un punct de vedere mai puţin cunoscut este cel de factură psihanalitică, care delimitează persoana – individul prin prisma ego-ului şi superego-ului, precum şi a altor tipologii legate de Eu-l fiecărei persoane, (problematică asupra căreia am insistat în secvenţa ce viza dimensiunea psihanalitică a puterii). Psihanaliza pune accentul mai mult pe latura instinctualităţii, mai exact pe seama sexualităţii (Freud). Ulterior, Moreno caută originea preferinţei în planul afectivităţii, iar J. Maisonneuve în plan psihosocial, prin intermediul aşa numitelor “cadre sociale” prin care este evidenţiată natura psihosocială a preferinţei.

Dezvoltând o asemenea problematică complexă cum este comunicarea, şi implicit relaţiile interpersonale, (aceasta constituindu-se în chintesenţa legăturilor interumane), M. Scheler atrage atenţia asupra rolului relaţiilor simpatetice în comunicare, iar Suttie consideră, la rândul său, că

motivaţia preferinţei evoluează şi se "purifică" parcurgând mai multe stadii, cum ar fi tandreţe, afecţiune şi interes, până la simpatie mentală. În grupurile politice şi în comunicarea politică nu predomină încă nici pe departe raporturile interpersonale simpatetice şi, cu atât mai puţin, tandreţea şi afecţiunea. Predominante sunt relaţiile bazate pe interes şi, uneori, pe „simpatie raţionalizată".

Această problematică a comunicării şi preferinţei în stabilirea relaţiilor intercomunicaţionale, este explicată în literatura de specialitate prin aşa numitul "sindrom preferenţial". Într-un asemenea context vom delimita prin intermediul sindromului puterii, puterea atractivă de care dispune o persoană, în speţă un lider, şi care are ca resurse şi legitimitate atât resurse naturale cât şi afective şi, mai ales, spirituale. Preferăm o anume persoană şi alegem o anume fiinţă pentru că prin structura sa psihică ea corespunde unui anumit deziderat şi unei anumite aşteptări, reprezentând acel ceva ce completează sau ne creează confortul psihic sau chiar biopsihic necesar. În limbajul popular un asemenea criteriu al comunicării prin intermediul preferinţei este cunoscut prin sintagma "cine se aseamănă se adună", ceea ce în planul analizei noastre ar putea fi înlocuită cu sintagma "cine se aseamănă comunică" aceasta însemnând că prin comunicare este desemnat un mod fundamental de interacţiune psihosocială, fără de care oamenii nu ar putea să devină ceea ce sunt şi să existe ca fiinţe raţionale.

Insistând asupra comunicării politice, vom preciza faptul că aceasta este o componentă de bază a sistemului politic, un subsistem, sau mai degrabă o modalitate prin care sistemul politic se manifestă, funcţionează. În felul acesta comunicarea politică şi socializarea prin intenţia, mai mult sau mai puţin declarată, de politizare a societăţii devine un fapt politic, concurând la consacrarea, prin mecanismele sale specifice, a anumitor fenomene politice, şi la producerea şi acceptarea unor anumite imagini asupra acestora. Pentru un sociolog de reputaţia lui Georges Burdeau faptul social este valorificat din punctul de vedere politic prin integrarea sa în imaginea pe care societatea o capătă despre ea însăşi, în măsura în care se simte responsabilă de sine. Ceea ce se cere înţeles este faptul că întotdeauna comunicarea politică deserveşte şi exprimă interesele sociale convertite în interese politice. Aceste interese constituie substanţa acţiunii, ideologiei şi comunicării în universul politic. În absenţa unor interese sociale şi politice, comunicarea politică ar fi o absurditate. Interesele pe care o comunitate politică le propagă mai cu seamă prin mass-media sunt distribuite pe un segment de timp mai scurt sau mai lung, fiind caracterizate prin diferite intensităţi şi sfere de cuprindere. În comunicarea politică se impune şi o anumită cultură politică coroborată cu un anumit cod comun, de norme şi valori împărtăşite la nivelul fiecărei comunităţi politice, care este mai larg sau mai omogen atunci când există un consens politic şi devine tot mai îngust şi susceptibil de dezintegrare pe măsură ce se accentuează tensiunile şi conflictele între diverse grupuri, partide şi formaţiuni politice adverse. Comunicarea politică depinde de acest cod comun, de starea sistemului politic la un moment dat, stare pe care încearcă să o conserve sau să o schimbe, în funcţie de imperativele politice şi idealurile sociale.

Aşa cum vom vedea, orice comunicare politică apelează la mijloace simbolice şi ideologice capabile să influenţeze opinii, atitudini, conduite individuale sau colective, dar această influenţă, care nu este obligatorie şi întotdeauna şi expresia unei dominaţii politice, se poate realiza pe diferite căi: negociere, intimidare, constrângere şi persuasiune. Dar pentru a putea realiza asemenea deziderate şi obiective ale comunicării trebuie să ţinem seama şi de condiţiile prin care se obiectivează un atribut esenţial al acesteia, care este influenţa. Se deduce uşor că influenţa şi comunicarea se află în stricte raporturi de interdependenţă şi că, nici pe departe, ele nu sunt concepte confundabile şi substituibile, între ele existând deosebiri evidente.

Există şi alte puncte de vedere asupra acestui raport, spre exemplu sociologul H. Lasswell subliniind faptul că puterea este ireductibilă în mai mare măsură la influenţă unde, desigur, un rol deosebit revine comunicării politice. Fără îndoială, influenţa comunicării politice nu este doar efectul voinţei individuale, ci ea decurge dintr-un context socio-politic mai amplu şi presupune condiţii favorizante circumstanţelor vieţii grupurilor şi comunităţilor sociale. Deşi nu este reductibilă la un fenomen de contagiune sau mimetism colectiv, influenţa politică, prin intermediul comunicării, este un proces de interacţiune şi intercondiţionare. Referindu-se la acest fenomen, Lasswell afirma că „studiul politicii este studiul influenţei şi al celor influenţaţi. Influenţi sunt cei

care apucă cel mai mult din ceea ce este de apucat… Cei care apucă cel mai mult sunt elita, restul este masa.”(The Future of Political Science, New York, P.H.).

Ca acţiune politică şi scop al comunicării, influenţa vizează cu precădere opinia politică şi schimbarea acesteia, adică transformarea opiniei individuale, latente în opinie publică şi chiar în acţiune politică. Acesta este motivul pentru care Napoleon spunea: „Forţa este fundată pe opinie. Ce este guvernământul ? Nimic, dacă nu e opinie.” În acest sens şi pe acest fond teleologic apelează puterea la influenţa exercitată prin intermediul mas-mediei în cele mai multe situaţii deformând realitatea, realizând o manipulare a imaginii pe fondul unei aşa-numite teledependenţe sau videocraţie: forţa de convingere prin raţionalitatea socială este convertită în manipulare sau demagogie politică, probleme asupra cărora vom reveni.

Aprofundând analiza comunicării politice vom putea constata că acestei forme de comunicare îi este caracteristică o anumită limitare şi, am spune chiar, o anumită vulnerabilitate concretizate printr-un fenomen pe care l-am denumi ca a fi deficitul de comunicare. Un asemenea fenomen are printre alte cauze şi pe cele de ordin afectiv şi spiritual, motivaţia fiind de cele mai multe ori însă de factură teleologică, pe fondul intereselor şi scopurilor personale, care nu întotdeauna sunt convergente spre interese şi scopuri colective. Se face abstracţie de asemănare, potrivire şi similaritate, punându-se pe prim plan interesul şi nu latura socio – afectivă. Aşa se poate explica şi fluctuaţia relativ ridicată a oamenilor politici dintr-un partid în altul şi tot aşa se explică şi lipsa comunicării.

Literatura de specialitate (şi aşa cum am mai arătat şi noi într-o altă secvenţă a lucrării) evidenţiază şi alte cauze prin care se explică lipsa comunicării şi a stabilităţii membrilor în grup. Uneori, în mod paradoxal, la baza unei asemenea instabilităţi şi a unui asemenea grad scăzut al comunicării stă o prea multă asemănare între membrii grupului, de unde necesitatea completării cu „ceva” care să se deosebească de structura personalităţii, acel ceva fiind găsit la alţi lideri şi la alte grupuri politice. Ne referim, desigur, la un anumit grad al redundanţei ideatice şi chiar la un anumit conformism, ca să nu vorbim de aşa numitul fenomen al groupthnik-ului, care este un fenomen psihosocial, de cele mai multe ori negativ, constând în proprietatea grupului de a accepta în mod „voit” orice informaţie şi idee ca rezultat al gândirii de grup, dar care în fond este „emanaţia” gândirii liderului.

Pe lângă similaritate şi complementaritate mai există şi varianta opoziţiei – contrarietăţii, dar aceasta nu corespunde sub raport logic şi, cu atât mai puţin, sub raport politic (când puterea este „trădată” de asemenea grupuri de interese, disociate puterii şi guvernării).

Aşa cum am menţionat deja, în politică şi implicit la nivelul puterii predomină principiul unificării şi solidarităţii prin prisma intereselor şi mai puţin prin prisma celorlalte criterii evidenţiate. Interesul unifică, dar, în mod paradoxal şi desparte, fiind în corespondenţă cu principiul roman, “divide et impera”.

Pe lângă diviziune, în mediul politic există şi alte resurse pentru a stăpâni, nefiind necesară şi unică numai diviziunea. Există diversiune, şantaj, influenţă, manipulare şi în cele din urmă comunicare, care prin puterea sa persuasivă sau manipulativă are rolul de influenţă şi chiar de dominaţie. Dar ceea ce predomină mai mult în politică şi implicit la nivelul puterii, este tăcerea, prudenţa excesivă, într-un cuvânt comunicarea scăzută, ceea ce am desemna noi prin “sindromul autismului”, adică acea stare psihologică caracterizată prin închiderea şi singularizarea persoanei până la izolare. În mediul politic nu este vorba despre o ruptură cu realitatea, ci de o închidere şi singularizare sub raportul intenţiilor şi acţiunilor politice. Cel care cunoaşte cel mai bine perspectiva acţională şi implicit scopurile acestor acţiuni este liderul politic şi colaboratorii săi cei mai apropiaţi, ceilalţi membrii devenind simpli executanţi sau cel mult susţinători ai unei asemenea acţiuni.

Referindu-ne la aspectul funcţional al comunicării, aceasta nu este percepută şi interpretată numai ca o activitate ci şi ca un proces. Este atât un proces psihic, cât şi unul psihosocial, cunoscând dincolo de dimensiunea interpersonală şi o dimensiune intragrupală şi internivelară. Prin comunicare se realizează punerea în relaţie a membrilor grupului şi un aşa numit transfer informaţional de la un individ la altul şi de la un nivel ierarhic la alt nivel. În cazul grupului politic de la staff-ul conducerii la executanţi şi de la fiecare membru al organizaţiei la celălalt. Este ceea ce

în limbajul psihosociologic se desemnează prin comunicarea în grup şi organizație, prin această activitate realizându-se o deschidere a liderilor către unii membri ai grupului sau, în cazul cel mai fericit, către toți membrii, situație destul de rar întâlnită în cadrul grupurilor şi organizațiilor politice unde, aşa cum am mai arătat, se acționează mai mult prin intermediul criteriului preferențial. O asemenea preferință spre unul sau altul dintre membrii grupului este graduală, la fel şi comunicarea, ceea ce face ca unii membri să fie frustrați, conducând în ultimă instanță la o scădere a coeziunii şi a sinergiei grupului, ceea ce afectează climatul politic şi performanța organizațională.

Preferința şi, implicit, comunicarea nu este un domeniu static, ci se schimbă în timp, fiind corelative atât cu restructurările personalității liderului – a habitusului acestuia, cât şi cu sintalitatea grupului, adică a restructurării membrilor şi partenerilor de dialog şi acțiune, fapt ce impune noi strategii acționale şi de comunicare. Foarte importantă devine din acest punct de vedere intercunoaşterea în cadrul structurii în care se realizează comunicarea, ceea ce influențează, fie pozitiv, fie negativ acest proces comunicațional.

Fenomenele psihosociale ale grupului prin care se realizează comunicarea sunt foarte complexe şi dinamice. Pe lângă binecunoscutele proprietăți ale grupurilor, cum ar fi mărimea, coeziunea, consensul şi conformitatea, sintalitatea, sinergia, dinamica, stratificarea, eficiența, autonomia, permeabilitatea, flexibilitatea şi groupthink-ul, care desigur influențează comunicarea, un rol deosebit revine legilor şi mecanismelor prin care se realizează aceasta, una dintre ele fiind cea care surprinde caracterul necesar şi legic al comunicării în cadrul oricărei structuri umane. Fiecare grup constituit gravitează spre scopuri ce presupun cunoaşterea şi interesul comun care nu se pot realiza decât prin comunicare şi interacțiune.

Prin intermediul grupului şi al comunicării, individul se uneşte cu ceilalți, şi în ultimă instanță chiar „se împărtăşeşte" sub raport spiritual şi afectiv, aderând la cultura normativă a grupului şi organizației şi, nu în ultimă instanță, la obiectivele acestor structuri. Grupul este cel care potențează sau reprimă anumite trăsături particulare, şi tot el modelează şi restructurează personalitatea fiecărui individ îmbogățindu-l din acest punct de vedere cu valorile sale. Totodată, grupul dinamizează şi integrează individul într-o unitate sinergică şi sintalitară, prin care individul este asimilat, pierzându-şi oarecum personalitatea, transferând-o în planul întregului. Sinele şi Eu-l fiecăruia se îmbogățeşte prin influența celorlalți şi a grupului ca întreg, mecanism imposibil de realizat în afara comunicării. În acelaşi timp, fiecare membru al grupului se caută pe sine, în şi prin ceilalți, dorind să cunoască natura comună şi valorile care i se dezvăluie prin grup şi nu exclusiv prin lider, cum încearcă să se impună asemenea mecanisme şi modalități de comunicare în cadrul grupurilor şi structurilor politice. Din acest punct de vedere este destul de riscantă acea atitudine autistă (de închidere) a liderilor la fel şi prudența excesivă, putându-se ajunge la un fenomen denumit "limitație" (concept preluat de la G. Liiceanu din lucrarea "Despre limită"), fenomen care conduce la scăderea autorității şi legitimității. Liderul trebuie, în primul rând, să se informeze şi, în cunoştință de cauză, să comunice. S-a constatat că sunt mai agreați acei lideri politici care comunică decât cei cu tendințe autiste, care devin mai suspicioşi şi neîncrezători sub raportul gândirii şi acțiunilor lor, de unde concluzia că în politică uneori mai mult se vorbeşte decât se gândeşte, fapt agreat şi susținut, din păcate, de „spectatorii" unor asemenea show-uri politice care fac deliciul unui public avizat şi „competent", dar şi dornic de senzații „tari", ceea ce ar corespunde pe deplin cu titlul cărții lui D. Cantemir, „Divanul sau Gâlceava înțeleptului cu lumea", ştiind ce este „divan" şi ce este „gâlceava".

În grupurile politice rolul comunicării constă, în primul rând, realizarea unei anumite structuri sintalitare a grupului şi în stabilirea unei dinamici specifice acestei structuri. Eu-l fiecăruia comunică cu Eu-l celorlalți membrii, restructurându-şi modelul personal în raport cu aceştia. Astfel, prin comunicare se stabilesc raporturi variabile cu fiecare membru al grupului, sau doar cu unii, cu cei care corespund mai mult aşteptărilor şi preferințelor. Asemenea atitudini se manifestă şi din partea liderului prin unele tendințe discriminatorii de favoritism față de unii subalterni. Sub acest raport grupul există şi funcționează din acest punct de vedere prin aşa numita structură sociometrică exprimată prin relațiile interpersonale de atracție, respingere şi indiferență. Aşa cum am mai arătat, ceea ce atrage şi unifică mai mult este comunicarea afectivă iar nu cea strict formală, şi cu atât mai

puţin cea autoritară. Nu se poate ignora însă nici rolul informaţiilor şi implicit cel al comunicării, care garantează stabilitatea şi/sau dinamica grupului.

Un binecunoscut psihosociolog, T. Stoetzel, delimita mai multe tipuri ale comunicării intragrupale:

a) comunicare de tip "piramidal" (în care afluxul informaţional se îndreaptă de la polii periferici spre unul din membrii grupului care se individualizează prin "centralitatea" lui, fenomen specific la nivelul ierarhic superior – a liderului şi care are un impact mai mult negativ în planul comunicării şi chiar al coeziunii grupale);

b) comunicarea de tip "circular" (in care afluxul informaţional se transmite "în cerc", de la partener la ceilalţi sau chiar la grup ca unitate);

c) comunicarea "radiantă" (în care un membru al grupului emite informaţia "radial" celorlalţi);

d) comunicarea "liniară" (în care informaţia se transmite "liniar" de la un membru al grupului la celălalt şi care, de cele mai multe ori, are un substrat afectiv – informal).

În acelaşi timp comunicarea se caracterizează prin simultaneitate şi plurifocalitate: fiecare partener se deschide spre celălalt în acelaşi timp în care ceilalţi se deschid spre el, astfel că informaţia şi comunicarea interpersonală sunt simultane şi reciproce, fiind filtrate prin intermediul conştiinţei individuale, producând atitudini şi comportamente specifice. În acelaşi timp este focalizată către lideri (formali şi informali) şi centrele de decizie specifice nivelurilor ierarhice, care în raport cu interesele şi obiectivele grupului şi/sau personale, iau anumite decizii corespondente unor asemenea obiective. Orice grup presupune mai multe centre focalizatoare sub raport comunicaţional, unele având o structură informaţională preponderent formală, cum este cadrul grupurilor autoritare şi la care predomină comunicarea de tip piramidal, iar altele dispun de o structură informală, unde comunicarea este preponderent de tip circular şi liniar.

Structura grupală şi implicit comunicaţională se caracterizează printr-o reţea de comunicare difuză, flexibilă sau rigidă. În grupurile politice predomină atât comunicarea difuză cât şi cea rigidă, lipsindu-i în mare parte caracterul flexibil şi transparent. Sunt mai informaţi acei indivizi care prezintă mai mare interes conducerii grupului şi organizaţiei, ceilalţi fiind marginalizaţi, indiferent de competenţa sau chiar de autoritatea lor profesională. Acest fenomen se regăseşte şi în cadrul grupurilor politice prezente, unde unii indivizi din cadrul respectivei structuri deţin o mult mai mare "importanţă" (prin contribuţiile lor financiare şi sponsorizările făcute) decât ceilalţi membrii, implicit cei legitimaţi sub aspectul competenţei şi autorităţii lor. Nu în mod întâmplător sunt "selectaţi" asemenea indivizi care dispun de resurse materiale şi financiare care, ulterior, vor avea o influenţă şi chiar putere din ce în ce mai mare în raport cu ceilalţi membri ai grupului şi uneori chiar faţă de liderul formal. Este fenomenul politic desemnat prin clientelism şi trafic de influenţă, care cunoaşte o amploare în toate structurile politice, fie de la putere, fie din opoziţie şi care erodează autoritatea şi legitimitatea structurilor puterii politice şi implicit pe cele ale liderilor acestora.

În contextul fenomenelor psihosociale emergente raportului analizat, - cel al puterii şi comunicării – se remarcă cel al diferenţierii care, după cum uşor se poate deduce, este în antiteză cu cel al unificării, putând fi însă şi simultan cu acesta. Comunicarea şi informaţia diferenţiază indivizii sub raportul accesului la informaţie, existând sub acest raport indivizi cu acces nelimitat şi indivizi frustraţi din perspectivă informaţională. Se subînţelege că prin această delimitare scad puterea şi coeziunea grupului, la fel şi eficienţa acţiunilor membrilor săi.

Diferenţierea este un fenomen relativ paradoxal care comportă în mecanismul producerii sale elemente antitetice şi exclusive dar care, în fond, se manifestă simultan şi uneori complementar cu unificarea. Chiar diferenţierea care conduce la stări conflictuale poate crea premisele unei unificări şi consolidări. În viaţa politică şi în structurile politice acest fenomen este foarte frecvent întâlnit, orice restructurare politică implicând atât diferenţierea cât şi unificarea. În situaţia în care nu se manifestă diferenţierea, se creează premisele unor stări tensionale şi conflictuale, culminând prin mişcări centrifuge ale unor membrii ai partidului, în ultimă instanţă prin ruptura unor grupări şi întemeierea altor structuri. În viaţa politică situaţiile de acest gen nu sunt singulare, în cele mai multe partide fiind regăsite asemenea subgrupuri şi structuri autonome (denumirea lor specifică fiind de „aripi", grupări radicale, ale tinerilor etc.). În limbajul specialiştilor acest fenomen al

unificării prin diferenţiere se numeşte "unitate sintalitară" şi constă în individualizarea partenerilor complementari, dar reuniţi într-o asemenea unitate, în care se menţine totuşi diferenţa interpersonală, unitatea păstrându-şi anumite limite ce menţin individualitatea fiecărui membru al grupului, mai precis personalitatea acestuia.

Sub raportul cantităţii de informaţie emisă şi primită, fie de individ, fie de grup de la indivizi, se poate stabili o anumită legitate de natură psihosocială şi informaţional – comunicaţională. Experţii acestui domeniu au constatat că rata informaţiei emise de către fiecare membru al grupului spre partenerii grupului şi spre grup, în general, nu este şi nu poate fi egală cu rata informaţiei primite, aşa după cum rata informaţiei emise spre unul din membrii grupului nu poate fi egala ratei informaţionale emise spre ceilalţi membrii ai grupului. În asemenea condiţii informaţia şi comunicarea se diferenţiază odată cu transmiterea ei, exprimând şi accentuând diferenţele structurale bazale sau iniţiale. Există şi emisia şi recepţia informaţională în acelaşi grup şi faţă de un acelaşi partener variind dinamic, în timp, în funcţie de raporturile interpersonale şi cu ceilalţi membri ai grupului, (care afectează raporturile interpersonale cu acel individ), şi de situaţia de moment în care se găsesc persoanele în interacţiunea lor.

Informaţia se diferenţiază şi în momentul emiterii ei dar şi în timpul transmiterii, receptării şi comunicării, putând apărea astfel anumite distorsiuni între emitere şi receptare, comunicarea putând accentua diferenţierea, la început fiind mari decalaje (fiecare fiind o individualitate particulară), accentuându-se odată cu desfăşurarea comunicării. În acelaşi timp comunicarea şi unifică, chiar prin amplificarea diferenţelor, integrând fiecare persoană diferenţiată în unitatea întregului, mai ales când securitatea individului este avertizată şi când acesta devine mai dependent de grup.

Aşa cum am putut deduce, problematica comunicării în grupurile şi structurile politice este deosebit de importantă. Prin intermediul comunicării se realizează atât transferul informaţional şi decizional cât şi influenţa psihocomportamentală a membrilor grupului şi, implicit, exercitarea autorităţii liderului în raport cu aceştia. Din păcate, în asemenea structuri procesul comunicării este destul de limitat şi întâmpină unele dificultăţi în realizarea sa, ceea ce afectează nu numai structura de comunicare ci chiar şi structura de putere. Ţinându-se seama de unele mecanisme şi legităţi, precum şi de unele cerinţe şi reguli ale comunicării, credem că acest proces va fi optimizat consolidându-se pe el puterea grupală, organizaţională şi instituţională.

9.2. VARIABILELE COMUNICĂRII

Vom face în continuare referinţă la unele aspecte legate de structură şi factorii care favorizează comunicarea, implicit asupra factorilor şi condiţiilor unei comunicări eficiente. Fără a intra în detalii tipologice, vom menţiona că în procesul comunicării, cuvântul şi informaţia transferată nu sunt singulare, în comunicare fiind utilizate mai multe elemente, printre care un rol deosebit îl au: trupurile, valorile, aşteptările, simţurile, abilitatea de a discuta şi comunica, mintea etc. Din această perspectivă comunicarea poate fi verbală şi nonverbală, contextuală, prin "dublul mesaj" sau "pe două niveluri" (cf. C. Nemţeanu, „Comunicare sau interpretare") sau, mai modernizat şi cu evidente influenţe anglo-saxone, se vorbeşte tot mai mult de un dublespeak, înţeles ca paralelism între semnificaţie şi infrastructură lexicală utilizată. În politică se utilizează toate formele menţionate, predominând însă comunicarea verbală în raport cu cea nonverbală, chiar dacă unele manifestări comportamentale ar infirma ceea ce am menţionat.

În ceea ce priveşte comunicarea nonverbală la care am făcut şi noi referinţă, aceasta apelează mai mult la formele gestuale, expresiile afective standardizate, simbolurile verbale, acţiuni, comportamente, atitudini etc. Asemenea forme sunt specifice oricăror structuri umane, cuvântul fiind substituit cu anumite gesturi, atitudini şi manifestări psihocomportamentale care, în ultimă instanţă, transmit un mesaj decodificat sub raport verbal.

Aşa cum am mai menţionat în relaţiile intercomunicaţionale (cu precădere în mediul politic), cel mai frecvent este utilizată comunicarea verbală, dar care, în mod paradoxal este cunoscută şi evaluată ca a fi elementul cel mai slab în definirea naturii relaţiilor într-un sistem, implicit în cel politic şi evident în structurile formale. Astfel, verbalizarea poate fi fără sens dacă nu este însoţită de trăiri, de fapte, adică de ceea ce delimităm prin comunicarea afectivă şi nu exclusiv

intercognitivă, preponderent formală. Nu este cazul însă în cadrul structurilor politice şi nici ale comunicării în acest mediu întrucât se regăseşte atât tipul comunicării verbale cât şi cel al comunicării nonverbale.

Orice tip de comunicare, fie verbală fie nonverbală presupune anumite componente cum ar fi: sursa, mesajul, canalele de transmitere, receptorul sau destinatarul, decodificarea sau interpretarea, contextul şi feed-back-ul. Toate aceste componente se regăsesc şi în cadrul comunicării politice, un rol deosebit revenind contextului, care are implicații multiple în efectele pe care le produce acest tip de comunicare. Aşa cum rezultă din literatura de specialitate, mai relevante ar fi:

1. prin comunicare influențăm şi suntem influențați;
2. comunicarea contribuie la modificări în personalitatea umană;
3. comunicarea este ireversibilă;
4. fiecare mesaj comunicat este unic;
5. comunicarea implică reajustare;
6. comunicarea realizează o interacțiune;
7. interacțiunea cu mesajul comunicat.

(A se vedea pentru detalii lucrarea citată a lui C. Nemțeanu, p. 25-50.)

Pe lângă asemenea implicații, prin care sunt evidențiate rolul şi importanța comunicării, implicit a celei politice (aceasta având la dispoziție mai multe canale de transmitere şi, uneori, fiindu-i favorabil şi contextul), comunicarea mai presupune şi anumite principii, care în opinia lui Raphael şi Dorothy Becvar ar fi:

♦ cineva nu poate să nu activeze;

♦ omul nu poate să nu comunice;

♦ înțelesul comportamentului dat nu este "Adevărul" transmis de comportament, ci "Adevărul personal". La acestea s-ar mai adăuga şi alte principii şi condiționări care ar influența eficiența comunicării şi care ar consta în:

1. dimensiunea informațională şi relațională a comunicării;
2. continuitatea comunicării;
3. dependența comunicării de nevoile interpersonale.

În coroborare cu aceste probleme (componentele comunicării, tipologia prezentată, implicațiile comunicării şi principiile comunicării), eficiența acestei activități este condiționată de anumite reguli de care trebuie să se țină seama în cadrul unei comunicări eficiente. Există mai multe puncte de vedere legat de această problematică. Printre cele mai relevante şi importante reguli de care trebuie să ținem seama le-am evidențiat pe următoarele:

- să se țină cont de discrepanțele între comunicarea verbală şi cea nonverbală;
- comunicarea să se facă în ambele sensuri;
- să se respecte unicitatea celorlalți;
- cel care comunică să fie un sistem deschis pentru comunicare;
- să înțelegi ce se întâmplă dincolo de cele cinci simțuri în viața partenerului de dialog;
- să renunți la idei preconcepute şi să asculți cu atenție interlocutorii;
- să fii pozitiv în comunicare.

În opinia altor specialişti comunicarea optimă prin intermediul limbajului şi al comunicării verbale şi nonverbale constă în:

1. compatibilitatea interlocutorilor, nivelul de receptare;

2. consistența conținutului comunicării, exprimată prin cantitatea de informații, fapte, evenimente, precum şi prin posibilitatea prelucrării, intervenției, recepției informației de către auditor şi, nu în ultimă instanță, de modul în care îşi formează opinii, păreri, atitudini în legătură cu ceea ce se transmite;

3. expresivitatea conținutului transmis, având în vedere următoarele elemente:

• particularitățile fonetice, concretizate în intensitatea medie a sunetelor, sonoritatea, frecvența, coerența, debitul, pronunția corectă;

• elementele personalităţii: abilitatea, procesele cognitive, viteza de conceptualizare şi de formare a unei opinii, reacţia de răspuns, concentrarea atenţiei, voinţa, rezistenţa la efort;

• limbajul, care trebuie să fie corect, simplu, fără vulgarităţi, colorat, nuanţat, fără ticuri verbale, fără ironie, uşor ponderat;

• gestica: trebuie să fie reţinută, fără precipitare şi provocare excesivă a laturii emoţionale;

4. particularităţi şi responsabilitate morală: autoritate morală în ceea ce comunică, bunăvoinţă, respect faţă de sine şi faţă de interlocutori, lipsa duplicitarismului, demagogiei, cinismului şi mai ales a limbajului dublu, atât de frecvent în comunicarea politică;

5. stăpânirea tehnicilor comunicării – cel care comunica să ştie ce mesaje, ce conţinuturi transmite, ce efecte urmăreşte şi mai ales ce metode utilizează. Aceste tehnici de comunicare sunt relativ identice cu tehnicile de influenţare, în politică nu de puţine ori ele se confundă cu tehnicile manipulative;

6. arta unei bune şi eficiente comunicări, caracterizată prin următoarele condiţii: evitarea atacului la persoană, neperceperea reproşurilor în mod exclusivist, existenţa deschiderii şi receptării altor opinii, evitarea sentimentului nedreptăţii, loialitate şi demnitate în ceea ce se comunică, lipsa iluziilor, a agresivităţii şi refuzul dezbaterii.

Regula de aur a unei comunicări eficiente constă în a ne exprima sentimentul în mod neopresiv şi în a convinge pe ceilalţi să facă la fel şi, totodată, să încercăm să înţelegem cum gândeşte şi cum se simte celălalt şi de ce a ajuns să gândească şi să simtă astfel, fapt ce implică pe lângă ascultare şi interes şi o anumită capacitate empatică a celui care comunică.

În acelaşi timp o comunicare eficientă trebuie să ţină seama şi de alte condiţii şi principii cum ar fi:

a) înţelegerea scopurilor şi mecanismului dezvoltării sociale;

b) stăpânirea cunoştinţelor (a conceptelor) privind desfăşurarea acţiunii politice;

c) un nivel de modalitate compatibil cu principiile civismului social;

d) un grad corespunzător de instruire şi informare politică adecvată a maselor; (cf. I. Mitran, “Politologia în faţa secolului 21”).

Aceste condiţii şi nu numai, facilitează şi optimizează, totodată, comunicarea, aceasta devenind mai eficientă sub raportul mesajului transmis şi a impactului produs asupra celor care receptează informaţia. Ţinându-se seama de gradul înalt de tehnicizare a mijloacelor prin care se realizează comunicarea este necesar să se modernizeze şi adapteze, totodată, comunicarea stilul acesteia în raport cu mutaţiile petrecute la nivelul acestor mijloace. Astfel, discursul politic a devenit mai dinamic, diversificat, mai frecvent şi mai repetitiv, în măsură să ofere largi posibilităţi de influenţă şi manipulare. Un studiu efectuat de analiştii germani asupra comunicării, semnala modalităţile cele mai uzitate de politicieni, devenite aproape “clasice” şi “universale”. Experţii au ajuns astfel la o concluzie aparent surprinzătoare: în intervenţiile lor publice, adică în procesul comunicării, oamenii politici încearcă să substituie autoreclama dezbaterilor privind problemele concrete ale vieţii sociale la noi manifestându-se tendinţa de substituire a autovictimizării şi chiar a victimizării, recurgându-se la o retorică din ce în ce mai modernizată ca să nu spunem şi populistă. Analizând unele cuvântări şi interviuri ale oamenilor politici aflaţi la putere sau în opoziţie, cercetătorii respectivi semnalează unele tehnici şi “şiretlicuri” prin care se încearcă eficientizarea comunicării şi a mesajului transmis cum ar fi:

• prezentarea aparent neutră a propriei politici;

• înlocuirea artificială a răspunsului prin critica întrebărilor puse de preopinenţi;
sublinierea constantă a propriilor succese şi uneori exacerbarea lor pe fondul unor atitudini triumfaliste;

• atacul frontal şi disimulat împotriva rivalului;

• negarea totală a unor fapte sau evenimente;

• substituirea unei noţiuni alteia;

• fuga de răspundere;

• afişarea ostentativă a sincerităţii etc.

Asemenea practici se regăsesc şi în recuzita comunicării celor mai mulţi politicieni români, dar din păcate, accentul este pus mai mult asupra unor tehnici mai puţin eficiente comunicării, cum ar fi atacul împotriva rivalului, negarea totală a unor fapte sau evenimente şi nu în ultimă instanţă fuga de răspundere şi responsabilitate.

Literatura de specialitate ce vizează şi analizează această problematică a comunicării şi în mod deosebit marketing-ul politic a fost îmbogăţită de dată recentă cu o lucrare de referinţă în acest sens, cea care aparţine lui Andrei Stoiciu, intitulată "Comunicarea politică: cum se vând idei şi oameni" şi în care sunt prezentate şi analizate cele mai subtile modalităţi de exprimare şi comunicare eficientă. Printre alte cerinţe şi totodată reguli ale comunicării, autorul citat sublinia necesitatea respectării a ceea ce în agenţiile de publicitate poartă denumirea de U.S.P. (Unique selling proposition), care pentru omul politic este sinonim cu o caracteristică pe care nimeni altcineva nu o poate susţine. Exemplu edificator: un politician foarte tânăr, care este şi cel mai tânăr ministru din istoria României poate să-şi axeze campania de imagine pe lozinca "Tinerii la putere", el fiind cel mai legitim şi credibil în a susţine această temă pe care nimeni nu i-o poate disputa, întrucât deţine atuul vârstei şi într-o situaţie probabilă un portofoliu într-un domeniu coroborat cu vârsta. Prin asemenea cerinţe şi reguli sunt evidenţiate cele mai eficiente tehnici şi principii care conduc spre optimizarea şi eficientizarea comunicării şi implicit a celei politice.

În raport cu aceste tehnici, principii şi reguli ale comunicării am propune şi altele care s-ar dovedi a fi la fel de utile şi de eficiente. Acestea s-ar concretiza în:

♦ dezarmarea – prin acordul sau dezacordul faţă de diferite afirmaţii, care ar putea să trezească interese sau să dezarmeze interlocutorul, făcându-l neinteresat asupra celor transmise. Prin acest principiu, care se constituie mai mult într-un factor negativ decât pozitiv, se limitează spiritul polemic contradictoriu, subevaluarea şi conformismul;

♦ empatia: presupune comunicării o transpunere afectivă în planul personalităţii celuilalt. Are impact benefic mai ales în plan afectiv, implicând comunicării condiţionări ce au mai mult un impact emoţional decât raţional. Prin capacitatea empatică se promovează dialogul prin cooperare şi implicit participarea la dialog;

♦ flexibilitatea: vizează raportarea conştientă prin prisma unui individ faţă de părerile celuilalt, schimbarea stilului de gândire şi deci promovarea unui nou habitus şi implicit a unei habitudini mentale, adică a unei supleţe în plan ideatic, dincolo de prejudecăţi, stereotipii şi conformism;

♦ centrarea, exprimată prin capacitatea de concentrare asupra ideii şi a mesajului receptat;

♦ autenticitatea – arta de a comunica prin prezentarea punctului de vedere personal în raport cu o situaţie, problemă, teorie şi care devine demonstrabil şi argumentat. Prin autenticitate devine mai credibil, mai apreciat, autenticitatea contribuind la creşterea autorităţii şi implicit a puterii celor care o reprezintă;

♦ aprecierea – vizează punctul de vedere asupra unei idei, manifestări, rezultat în raport cu o persoană. În politică şi comunicarea politică, predomină, după cum ne-am putut da seama, aprecierile negative, discriminarea şi atacul la persoană, ceea ce se constituie în factori negativi în scopul realizării unei comunicări eficiente.

La aceste cerinţe şi reguli ale comunicării am mai adăuga următoarele:

• cunoaşterea normelor esenţiale despre muncă şi viaţă în cadrul colectivităţii pe care o conduce un anumit lider – manager;

• autenticitatea şi sinceritatea propriilor convingeri;

• concordanţa deplină între vorbe şi fapte;

• simţul realităţii;

• utilitatea şi sensul precis al mesajului transmis;

• accesibilitatea şi veridicitatea informaţiilor comunicate;

• acurateţe şi coerenţă (forme clare şi concise de exprimare, fără propoziţii şi fraze intercalate, fără prea multe neologisme şi jargoane, fără extravaganţă verbală şi în afara unor amănunte şi detalii de mică importanţă);

• să nu conţină prea multe amănunte şi detalii de mică importanţă;

• să se evite contrazicerile şi polemicile sterile, precum şi contradicţiile logice;

• comunicarea să aibă un conţinut logic şi rigoare semantică – expresivitate şi relevanţă;

• informaţiile transmise să fie adaptate la particularităţile celor care le receptează (ca pregătire, experienţă, motivaţie, stare de spirit etc).

Pentru sporirea eficacităţii comunicării verbale am sublinia şi următoarele cerinţe de ordin tehnic şi care fac referinţă la:

1. frecvenţa – debitul verbal, care poate conduce atât la inteligibilitate cât şi la neinteligibilitate. Spre exemplu vorbirea prea rară afectează semnificaţia ideilor, iar dacă nu alternează frecvenţa se pierde capacitatea de concentrare a atenţiei auditorilor;

2. volumul vocii – mulţimea absoarbe sunetul, ceea ce impune schimbarea volumului în funcţie de numărul persoanelor cărora li se comunică;

3. tonul - poate fi superior şi inferior pe scala vocii, impunându-se şi din acest punct de vedere alternanţa tonalităţii vocale, inflexiunea fiind necesar să crească de la minim la maxim, întrucât exprimă o doză de siguranţă, pe când cea descrescândă semnifică îndoială, nesiguranţă, inducând atitudini confuze, de cele mai multe ori negative. În acelaşi timp prin alternarea tonului vocal se evită monotonia, direcţionând şi concentrând atenţia;

4. pauza – are acelaşi rol ca şi semnele de punctuaţie în comunicarea scrisă: cele scurte divid ideile într-o frază; cele lungi marchează sfârşitul frazelor;

pronunţia corectă a cuvintelor – are un rol deosebit în decodificarea şi articularea semnificaţiilor şi implicit în facilitarea accesibilităţii asupra mesajului transmis;

- lungimea - volumul cantitativ al mesajului: sunt preferaţi de regulă cei "scurţi şi concişi", ceea ce impune şi respect faţă de timpul auditoriului.

Am insistat asupra acestor aspecte de ordin retoric, întrucât unii oameni politici („unii" în logica formală exprimă cuantorul existenţial poate avea şi semnificaţia unui cuantor universal, adică „toţi") nu cunosc în suficientă măsură asemenea cerinţe, reguli şi elemente care condiţionează comunicarea eficientă, mesajul transmis fiind lipsit de coerenţă, relevanţă, uneori sunt confuzi şi ambivalenţi sub raportul conţinutului mesajului transmis (un caz concret fiind dublespeak), ceea ce are un impact negativ în planul autorităţii şi profesiunii politice.

Din perspectiva acestor variabile, în literatura de specialitate s-au desprins mai multe - modele ale comunicării, cum ar fi:

♦ modelul împăciuitor;
♦ modelul acuzator;
♦ modelul evaluator;
♦ modelul confuz, indiferent;
♦ modelul echilibrat.

Nu vom insista asupra caracteristicilor acestor modele, ci vom evidenţia faptul că în comunicarea politică mai frecvent sunt regăsite modelele: evaluator, confuz şi acuzator. Desigur prin fiecare din aceste modele cel care comunică încearcă să realizeze obiectivele şi implicaţiile comunicării, demers realizat mai ales prin modelul evaluator – estimator şi mai ales prin modelul echilibrat (congruent). În realizarea unor asemenea obiective contribuie toate componentele comunicării şi nu în ultimă instanţă principiile, regulile şi responsabilitatea celui care comunică. Considerăm că nu este nevoie să insistăm asupra acestor tipologii, particularităţile şi diferenţele lor au suficientă relevanţă empirică.

În raport cu modelele prezentate mai sus psihologia socială a elaborat un model clasic al comunicării verbale, autorul acesteia fiind R. Bales. Întrucât un asemenea model devine util şi necesar de a fi cunoscut şi de către oamenii politici care au preocupări în acest sens, considerăm utilă prezentarea sa întrucât se poate constitui într-un model prin care ar putea fi întreprinsă analiza de conţinut a unor luări de cuvânt şi rapoarte prezentate de către unii demnitari. Redăm mai jos modelul comunicării verbale după R. Bales:

I Reacţii pozitive

Solidaritate: denotă solidaritate, încurajează, ajută, valorifică efortul altora;
Destindere: caută diminuarea tensiunii, glume, râs, şi se declară satisfăcuţi
Acordul: îşi dă acordul, acceptă tacit şi are înţelegere

Răspunsuri

Dă sugestii şi indicaţii respectând libertatea altuia
Îşi spune părerea, analizează, exprimă sentimentul, îşi exprimă dorinţa
Dă o orientare, informează, repetare, confirmare

evaluare
de influenţă
decizie
tensionale
integrare

a b c d e f

II Probleme zona neutră din p.v. al sarcinii

Cere orientare, informare, repetare, confirmare
Cere o opinie, o evaluare, analiză, expresie de sentiment
Cere sugestii, direcţionari, mijloace de acţiuni posibile

III Reacţii negative

Dezacord: dezaprobare, respingere pasivă, refuză ajutorul
Tensiune: manifestă o tensiune, cere ajutor, se retrage de la discuţie
Antagonism: face dovadă de opoziţie, denigrează pe alţii, se afirmă pe sine

Din schema prezentată şi variabilele analizate în raport cu comunicarea şi mai ales în scopul optimizării acesteia, se pot desprinde mai multe funcţii ale comunicării concretizate în:

1. formarea obiectivelor;
2. dirijarea activităţilor;
3. dezvoltarea gândirii;
4. dezvoltarea afectivităţii;
5. dezvoltarea personalităţii;
6. funcţie persuasivă – în formarea şi consolidarea convingerilor.

În mare parte funcţiile comunicării coincid cu funcţiile limbajului, care în esenţă s-ar concretiza în: funcţie de comunicare; funcţie cognitivă – de cunoaştere; funcţie de reglaj şi autocontrol a acţiunii; funcţie de comandă, de influenţă şi persuasiune; funcţie afectivă – de declanşare, amplificare sau stingere a unor trăiri emoţionale; funcţie psihosocială, care se referă la menţinerea unor contacte sociale între persoane.

Prin aceste funcţii ale comunicării şi limbajului se consolidează climatul psihosocial şi coeziunea grupală, grupul devenind mai puternic, fapt ce în ultimă instanţă conduce spre consolidarea puterii liderului şi autorităţii liderului politic.

9.3. MANIPULAREA ŞI TEHNICILE MANIPULATIVE ÎN COMUNICAREA POLITICĂ

Vom analiza acest raport dintre putere şi comunicare prin intermediul aşa numitului “triunghi magic” care se compune din: putere – mass-media şi manipulare. Vom insista mai mult asupra conceptului şi activităţii de manipulare. Acest termen derivă din latinescul “manipulatio” şi înseamnă mânuirea unui lucru. În conformitate cu “Mica enciclopedie de politologie”, prin manipulare este desemnată acea acţiune de conducere, care, prin diferite procedee, impun constrângeri deschise, lăsând şi cultivând chiar la subiecţii în cauză impresia că acţionează conform propriei lor voinţe şi propriilor interese. În esenţă, prin intermediul manipulării se urmăreşte transformarea personalităţii unui anumit individ, într-un obiect pasiv, deci un mijloc util realizării unor scopuri exterioare lui şi în concordanţă cu cel – cei care manipulează.
Manipularea este analizată în raport cu comunicarea, fiind o specie sau o formă a comunicării sociale şi totodată un mijloc propagandistic, de influenţare socială şi de persuasiune, de aceea manipularea poate fi etichetată ca a fi o comunicare persuasivă – manipulativă. În esenţă, prin propagandă se urmăreşte formarea în mase a unei anumite ideologii şi atingerea anumitor obiective cu efecte acţionale la nivelul conduitelor şi comportamentelor indivizilor şi grupurilor sociale.

În ceea ce priveşte *manipularea comportamentală*, prin aceasta se urmăreşte schimbarea comportamentelor şi orientarea acestora înspre ceea ce doreşte manipulatorul, care de cele mai multe ori contrazice interesele şi motivaţia celui manipulat. Există din acest punct de vedere mai multe tipuri ale manipulării comportamentale, una dintre acestea fiind manipularea prin stimuli subliminali. Este o formă de manipulare care încalcă anumite principii etice şi ale comunicării lezând într-o oarecare măsură chiar demnitatea umană. Spre exemplu, într-un film în care există imagini cu durată foarte scurtă, nesesizabile de către om, este intercalată şi o reclamă, un anumit produs, ceea ce conduce la creşterea vânzării acesteia. Nu ne vom ocupa de aspectul publicitar şi nici de cel propagandistic şi, cu atât mai puţin, de perspectiva comercială a manipulării, ci vom analiza manipularea prin propagandă în plan politic şi electoral.

Din această perspectivă, manipularea politică are un caracter subversiv – uneori diversionist - şi conduce spre o aşa numită dependenţă sau “robie” intelectuală. Dar la început să definim propaganda. În acest sens vom recurge la definiţia dată de J. Martin, după care propaganda ar fi un act informativ, persuasiv şi că orice comunicare are o finalitate prin definiţie, dar nu că orice fel de informare este în mod necesar persuasivă în intenţie. De asemenea, numeroşi specialişti ai proceselor de comunicare consideră propaganda ca o acţiune de influenţare a opiniei, a atitudinilor sociale, sistemelor de valori şi conduitelor oamenilor.

Aşa cum am anticipat deja, propaganda şi manipularea pot fi considerate ca tehnici cu ajutorul cărora se încearcă să se modifice atitudinea grupurilor sau persoanelor, modificându-le percepţiile şi judecăţile de valoare fiind în măsură să provoace acţiuni în favoarea anumitor idei, instituţii, persoane sau chiar lucruri. Se desprind în acest context, pe lângă manipularea comportamentală şi o aşa numită manipulare psihică, la care există trei niveluri ale percepţiei:

1. pragul percepţiei conştiente, când stimulii sunt atât de puternici încât generează reacţii perfect conştiente;

2. pragul absolut al percepţiei conştiente, care indică limita de la care un stimul slab devine perceptibil dacă respectivului individ i se atrage atenţia;

3. pragul fiziologic, sub nivelul căruia stimularea fiind prea slabă, nu se obţin răspunsuri conştiente, stimulii recepţionaţi în mod inconştient fiind repliaţi în planul subconştientului şi reactivaţi în anumite situaţii corespondente altor stimulări senzoriale. Asemenea stimuli influenţează mai ales pe indivizii indecişi şi pe cei cu anumite incertitudini sub raport valoric, ideologic – doctrinar etc., şi care cad mai uşor „pradă” acţiunilor manipulative, mai ales prin manipularea atitudinal – comportamentală, deci a schimbării atitudinilor şi comportamentelor.

Scopul propagandei moderne şi implicit al manipulării prin asemenea mijloace – afirma J. Ellul – nu mai este de a modifica ideile, ci de a provoca o acţiune. Ca atare efectul urmărit nu mai constă în a schimba adeziunea la o doctrină, ci de a angaja în mod iraţional într-un proces activ. Nu constă în a determina o opţiune, ci în a declanşa reflexe individului. Nu mai vizează transformarea unei opinii, ci obţinerea credinţei active şi mitice. În ultimă instanţă, scopul acestei propagande constă în obţinerea unui noncoformism individual. Pentru ca propaganda să fie eficace ea trebuie să

procedeze necontenit la un fel de scurtcircuit al gândirii şi deciziei individului. În acest sens intervenția propagandei trebuie să se situeze la nivelul inconştientului (J. Ellul, „Propagandes").

Într-o asemenea manieră de prezentare a propagandei şi a manipulării suntem în prezența unei concepții moderne care se bazează pe ipoteza că în societatea actuală există o distanțare, o separare între gândire şi acțiune, între opinie şi conduitele oamenilor. Un rol deosebit într-o asemenea acțiune de manipulare îl au reflexele condiționate (stimuli răspuns), dar şi miturile, atât în scenarizarea (proiectarea, stimularea) propagandei cât şi în efectele produse. Aşa cum remarcă acelaşi autor, prin propagandă şi manipulare sau mai bine zis prin manipularea prin propagandă se încearcă crearea de mituri în care omul să trăiască şi care să răspundă simțului său pentru sacru. Este desemnat prin mit o imagine motrice globală, o specie de viziune a obiectivelor dorite, dar care şi-au pierdut caracterul lor material practic, pentru a deveni o imagine puternic colorată, atotstăpânitoare, globală, conținând tot ceea ce este dorit, refulând în afara câmpului conştiinței tot ceea ce nu se raportează la ea. Această imagine (mitică) împinge omul la acțiune pentru că în ea intră tot binele, toată justiția, întregul adevăr pentru acest scop. Despre comunicare prin intermediul simbolurilor şi miturilor am vorbit în alte secvențe ale lucrării aşa că nu vom insista, ci vom evidenția doar câteva exemple în a demonstra rolul unor asemenea forme moderne ale manipulării prin propagandă şi implicit rolul ideologiei în acțiunile politice. Printre cei care au experimentat impactul manipulator al mitului şi au obținut un puternic efect de provocare (adeziune) şi control asupra reacțiilor de masă prin acest binom "mit – iraționalitate" şi pe fondul unui terorism mental, sunt ideologiile şi propaganda nazistă, precum şi cea stalinistă, aşa-numita propagandă mitică de tip totalitar. Ca o caracteristică a acesteia este punerea la baza acțiunilor propagandistice a unor elemente psihosociale simple: exploatarea reuniunilor de masă şi a comportamentului mimetic al mulțimilor, crearea de situații în care reacțiile individuale intră complet sub un control emoțional, direcționarea tensiunilor spre "glorificarea conducătorului" si spre ură față de duşmani desemnați. În ultimă instanță la baza unor asemenea acțiuni manipulative stă sugestibilitatea impregnată de teme simple, de sloganuri, de cuvinte semnale, înlocuind evaluările raționale prin reacții reflexe. Acesta este un exemplu tipic de "fabricare a opiniilor" şi comportamentelor pe scară de masă, o metodă de "viol simbolic" şi "terorism mental" al mulțimilor prin propaganda politică şi am spune noi şi prin ideologie. La asemenea tehnici manipulative au recurs în mod foarte frecvent Hitler şi Goebbels. În "Mein Kampf", Hitler exalta rolul propagandei politice, afirmând şi susținând că prin propagandă a ajuns la putere, că propaganda i-a permis lui şi partidului pe care-l conducea să păstreze puterea, iar într-o situație subliminală, propaganda credea că îi va da posibilitatea de a cuceri lumea, aceasta devenind după cum se poate observa atât un scop cât şi un mijloc. De aici rolul deosebit al substratului ideologic şi al propagandei prin intermediul căreia se obiectivează asemenea funcții ideologice.

Se cuvine să insistăm mai mult asupra rolului şi funcțiilor ideologiei în politică şi cu precădere în comunicarea politică, chiar dacă uneori acestea au fost subînțelese şi formulate mai mult implicit decât explicit. Şi aceasta cu atât mai mult cu cât ideologia şi-a demonstrat viabilitatea şi efectele în plan atitudinal-comportamental mai mult decât marile idei şi sisteme filosofice. În fața unui asemenea impact al ideologiei în plan praxiologic trebuie subliniat faptul că ideologia este prin natura ei mai persuasivă, urmărind să creeze convingeri şi să producă schimbări şi în mai mică măsură să demonstreze adevăruri. Conform definiției marxiste inițiale, din „Ideologia germană", ideologia se bazează pe inducerea unor opțiuni, nu pe adecvarea lor la realitate, pe o retorică, nu pe o gnoseologie, pe manipulare, nu pe dezvoltarea inițiativei proprii de gândire." Am spune că prin ideologie se urmăreşte mai mult beneficiul în plan individual decât efort în căutarea unor răspunsuri şi adevăruri care l-ar implica pe individ. În aceste condiții este mai uşor acceptat efectul manipulativ şi persuasiv decât consumul şi costul investit în demonstrarea şi găsirea unor adevăruri. De aceea proiectul ideologic este prin excelență manipulator, aşa încât, îşi măsoară eficacitatea după capacitatea de a convinge asupra unui adevăr mai mult în cadrul unei logici formale, bivalente şi nicidecum după gradul de adevăr într-un alt plan al logicii, cum ar fi cea polivalentă. Cu alte cuvinte, în ideologie şi propagandă nu se urmăreşte demonstrarea adevărului față de minciună ci mai mult posibilul într-un plan virtual şi evident probabil, care scapă unei incidențe logice. O asemenea tehnică manipulativă a fost frecvent utilizată în societatea totalitară, când prin intermediul

manipulării se oferea mai mult iluzia ca mijloc de subjugare şi convingere decât argumentele probate de realitatea socială şi economică. De fapt scopul ideologiei în orice sistem politic constă tocmai în producerea iluziilor: individuale ori de masă, materiale ori spirituale, naive ori sofisticate.

O asemenea demonstrație a rolului ideologiei în planul schimbării sociale şi politice o regăsim în discursul preşedintelui ceh Vaclaw Havel la decernarea titlului de doctor honoris causa, de la Universitatea Bucureşti, unde sublinia faptul că adversarul cel mai mare al ideologiei este informația – educația. De aici concluzia desprinsă de marele gânditor contemporan că moartea numele principiilor voastre ceea ce vă interzic în numele principiilor mele". Cel mai frecvent este utilizată în acest sens demagogia cum ar fi: torționarii denunță tortura, teroriştii denunță teroarea şi violența, iar în mod paradoxal dezinformatorul denunță manipularea şi cel care minte denunță minciuna în numele adevărului.

Se fac referiri la autor, considerat ca autoritate în materie, sau la un text sacru pe care adesea cei care-l folosesc ca argument nici măcar nu l-au citit în prealabil (cazul jurământului depus de unii demnitari fiind de notorietate în acest sens). Totodată sunt frecvente trimiterile la Biblie şi mai ales la Evangheliile din Noul Testament, fiind evocată personalitatea lui Iisus Christos ca simbol al jertfei, al îndurării nelimitate şi al mântuirii. Astăzi tot mai mult se vorbeşte de o aşa numită "tele-evanghelizare", fiind valorificat ecranul televizorului şi imaginile transmise într-un asemenea scop propagandistic şi manipulativ (în conformitate cu lucrarea lui H. P. Cathala, "Epoca dezinformării").

Printre alte tehnici şi procedee manipulative prin propagandă şi corelativă cu acestea sunt dezinformarea şi mai ales minciuna. În acțiunea de manipulare a vocabularului, în discursul politic nu trebuie confundată minciuna cu eroarea, aceasta din urmă fiind opusă realității, pe când minciuna este opusă adevărului. Eroarea se opune realității, pe când minciuna se opune adevărului. În manipulare minciuna este prezentă conducând la dezinformare şi dezorientare. Psihologul Vladimir Volkoff distinge următoarele rețete pentru compunerea informărilor tendențioase, mincinoase:

a) dozajul savant de jumătăți de adevăr şi jumătăți de minciună, primele determinând acceptarea celorlalte şi aceasta cu atât mai uşor cu cât opinia publică este neutră sau partizană;

b) minciuna absolută, adesea eficace datorită enormității sale putând influența şi chiar seduce spiritele paradoxale şi confuze;

c) contraadevărul nerentabil datorită lipsei de martori;

d) minciuni prin omisiune, în special acelea care angajează prezentarea informației în întregul ei context şi care fac referință la o parte din informație, cealaltă putând fi considerată drept minciună sau chiar adevăr, deci minciuna este neglijată şi neprezentată, dar uşor dedusă în raport cu regimurilor comuniste a provenit de la cuvântul ce exprimă adevărul şi nu de la arme şi nici măcar de la eşecurile economice, accentuând în acest sens „puterea celor fără de putere", adică cuvântul şi rolul intelectualilor – puterea spirituală. De aceea pentru regimurile totalitare, globalizarea informației prin intermediul Internet-ului nu este de bun augur, un asemenea fenomen având efecte indubitabile în plan social şi politic, conducând spre o democratizare informațională şi implicit social-politică.

Revenind la rolul propagandei în plan manipulativ vom evidenția unele principii şi mecanisme care conferă eficiență acțiunilor manipulative şi de propagandă, printre care:

1. simplificarea - limitarea la câteva afirmații inteligibile pentru toți şi exprimarea prin sloganuri, cuvinte de ordine manifeste scurte şi clare, repetarea lor fără încetare;

2. identificarea (toate evenimentele, ființele, mai ales personalitățile marcante, prietene sau duşmane, sunt clasate automat în categorii bine definite, în afara unor ambiguități şi ambivalente, fapt ce-i permite manipulatorului să transfere prin intermediul acestui mecanism şi prin cel al alterității Eu-l unui individ într-un Eu comun sau depersonalizat şi transfigurat într-un alt Eu – alterego;

3. dramatizarea (cea mai mică reacție a adversarului va fi descrisă ca o provocare, iar o manifestarea câtorva sute - mii de participanți, ca manifestare a unei mulțimi ce depăşeşte evident mulțimea reală – este cazul propagandei şi manipulării din zilele şi nopțile revoluției când era chemată populația pentru a apăra televiziunea când era amplificat numărul teroriştilor şi al victimelor revoluției);

4. dezorientarea este tehnica prin care se doreşte nu doar manipularea informaţiilor ci şi atingerea sistemelor de referinţă obişnuite şi care permit individului o judecată independentă.

Unul din mecanismele la care se recurge cel mai frecvent în acţiunile manipulative este cel realizat prin intermediul vocabularului – tehnica fiind denumită „manipularea vocabularului" –, prin ea urmărindu-se în ultimă instanţă pervertirea informaţiei. Această tehnică constă în următoarele procedee:

• utilizarea unui jargon specializat într-un alt context decât cel specific şi care poate crea anumite confuzii. De exemplu, vocabularul preponderent militar utilizat de mass-media în descrierea confruntărilor socio-politice, cum au fost cele ce vizau desfăşurarea conflictului dintre jandarmi şi minerii de pe Valea Jiului, prin care s-a încercat o exagerare dusă la paroxism a unor asemenea confruntări şi mai ales a pericolelor iminente, de ordin social, (mai ales cu ameninţarea şi chiar distrugerea unor instituţii de stat), era o formă de manipulare în scopul amplificării pericolului perceput şi bineînţeles a schimbării atitudinilor populaţiei de pe traseul parcurs de mineri şi mai ales a bucureştenilor;

• substantivarea adjectivelor (de exemplu: despre două fenomene ale căror evoluţii nu au efecte reciproce se spune că sunt independente; după cum se va vorbi despre independenţă, devenit subiect în sine, obţinând orice dorim; în unele situaţii se pot personifica abstracţiile pentru a le face terenul unor confruntări);

• sensul cuvintelor – semantica acestora poate fi profund modificată prin tonul şi accentele puse în utilizarea unor termeni, putându-li-se schimba sensul, oferind astfel posibilitatea că, fără să fi exprimat în mod explicit, sensul acestora să se transforme, devenind peiorativ;

• acceptarea identităţii false, este un procedeu foarte utilizat şi constă în repetarea până la saturaţie a anumitor echivalente, cum ar fi: a avea = a fura, sau anumite calificative în mod sistematic adăugate unui substantiv până la crearea unei referinţe automatizate în conştiinţele celor manipulaţi. Adesea manipulatorul se străduieşte să impună stereotipuri verbale cu rol de a "educa" gândurile, urmărindu-se în general o nuanţă peiorativă a ideilor.

• utilizarea abuzurile semantice (semnificaţiile): Astfel este luat unul dintre conceptele de bază ale societăţii ce se doreşte a fi dezinformată şi, după ce a fost transformat acest concept de bază cu un fel de sens absolut, fără nici o legătură cu realitatea, se foloseşte în scopul de a distruge societatea "ţinta" în numele propriilor ei principii. Spre exemplu, libertatea devine dreptul de a face orice, egalitatea se aplică tuturor relaţiilor umane, nu numai celor juridice, ci şi economice, intelectuale şi sociale.

• deturnarea într-un sens unic a unei atitudini fundamentale de genul: "Am dreptul să fac în capacitatea evaluativă a cantităţii informaţionale corespondente adevărului;

• valorificarea accesoriilor, a faptului întâmplător în detrimentul esenţialului, estompat în mod savant;

• amestecul faptelor, a opiniilor sau persoanelor echivalente, care, într-o anumită variantă vor putea fi condamnate cu uşurinţă, folosind o ilustrare adecvată, chiar dacă este abuzivă;

• reminiscenţele false sau comparaţiile nejustificate:

- minciuna înecată într-un noian de informaţii, care extind posibilitatea de a fi regăsită ulterior pentru a servi drept punct de referinţă;
- citate aproximative sau trunchiate;
- afirmaţii făcute pe un ton "angelic", dezinvolt sau indignat;
- exacerbarea apocaliptică a unui fapt neimportant, în numele unor principii morale;
- slăbirea adevărului printr-o prezentare sarcastică sau persiflantă;
- etichetarea interlocutorului atribuindu-i o pretinsă apartenenţă la un anumit sistem de idei ce poate fi respins mai uşor decât discutarea în detaliu a argumentelor veritabile prezente;
- spunerea adevărului lăsându-se să se înţeleagă că este minciună, sau negarea unei afirmaţii în aşa fel încât interlocutorul să creadă că, de fapt, o aprobă. Prin această tehnică a minciunii şi dezinformării ce aparţine manipulării vocabularului se realizează o manipulare psihologică subversivă, fiind pervertită informaţia, iar cel care administrează cuvintele, simbolurile şi ideile, operează o manipulare semantică specifică unei asemenea tehnici. Ea are efecte mult mai

importante decât simplă schimbare atitudinală şi psihologică în general, fiind o manipulare subversivă şi chiar o formă de diversiune, prin care se vizează efecte de amploare cum ar fi cele care fac referinţă asupra destabilizării unui stat sau a unei societăţi, grup, precum şi subminarea capacităţii lor de rezistenţă, fără a fi necesară punerea în acţiune a forţei – în mod iminent a forţelor armate, ci cel mult pregătirea condiţiilor pentru intrarea acestora în acţiune şi aceasta numai dacă acţiunea militară se dovedeşte ca a fi absolut necesară.

O altă tehnică, şi am spune specie a manipulării, este manipularea simbolică (cf. H. Lasswell, în „The Study of Practice of Propaganda"). Prin caracterul subversiv al propagandei şi implicit al manipulării politice, se urmăreşte provocarea unor "atitudini subversive", iar ca tehnică a influenţării, propaganda apelând în acest sens la cuvinte şi simboluri, care pot căpăta formă orală, scrisă, picturală, muzicală, iconografică, imagistică în general. Propaganda apelează de cele mai multe ori la aşa numitele "simboluri – ţel" în vederea adoptării unei ideologii şi a unui program politic – ideologic. În acest sens un rol deosebit revine manipulării şi propagandei imagologice şi iconice a puterii apelându-se, desigur, mai mult la imagine şi la simbol decât la cuvânt.

Problematica ce surprinde perspectiva imagologică şi iconică a puterii nu putea să facă abstracţie de analiza şi interpretarea puterii prin intermediul mitului şi a simbolului, alături de conştiinţa şi imaginea de sine. Imaginea şi capitalul de imagine în lumea politică, şi nu numai, este în prezent una din cele mai importante probleme pe care se mizează în câştigarea puterii de către omul politic şi partidul pe care-l reprezintă. Pe lângă imaginea de sine, cu tot ce implică aceasta, (imaginea celuilalt – celorlalţi incorporate în imaginea de sine), imaginea ideală – construită devine mai importantă întrucât prin ea omul politic devine mai uşor "vandabil" fiind perceput mai mult cum ar trebui să fie şi nu cum este în realitate. În acest sens se recurge la diverse mecanisme şi trucuri psihologice şi psihosociologice, uneori chiar de ordin psihanalitic şi parapsihologic, apelându-se la simboluri şi la mituri care, după cum se ştie, au ca suport şi mediu de manifestare mai mult subconştientul decât conştientul. Putem considera din acest punct de vedere că politica şi puterea au rădăcini în primul rând de natură psihanalitică şi apoi socială şi psihosocială. Puterea este atât o realitate – un fenomen social politic, dar şi o revendicare şi dorinţă narcisiacă şi afrodisiacă ce implică elemente de ordin subconştient şi inconştient. Este suficient să apelăm la câteva exemple, pe care oricine şi le poate imagina pentru a înţelege că unele manifestări comportamentale ale unor oameni politici depăşesc cu mult sfera logicului şi conştientului frizând în ultimă instanţă bunul simţ.

Fiind un domeniu predispus acestor sfere ale psihicului uman din cele mai îndepărtate timpuri, omul politic a apelat la asemenea recuzită propagandistică şi de manipulare prin intermediul miturilor şi simbolurilor. Nu sunt excluse asemenea practici nici în prezent, când dispunem de o asemenea infrastructură de mediatizare a imaginii, mai ales prin mijloacele media vizualizate, ecranul televizorului devenind "piaţa de desfacere" sau, după alţii, „oglinda diavolului" unde se consumă cea mai multă imagine şi prin care se tranzacţionează cel mai mult capital de imagine şi de putere. Este, aşa cum afirma H.C. Anderson, oglinda în care nu se vede niciodată binele şi frumosul ci numai ceea ce este rău şi neplăcut .. este modalitatea pe care se cultivă lenea, minciuna, kitsch-ul, prostul-gust şi alte non-valori specifice mai ales societăţii de consum, care după cum se poate deduce ignoră adevăratele valori ale societăţii.

Aşa cum am mai anticipat discursul oricărui om politic – candidat din cadrul campaniei electorale, şi nu numai, face apel la simboluri şi mituri politice, coroborate cu anumite structuri arhetipale specifice unei culturi naţionale sau etnice. Aceasta înseamnă în primul rând că imaginea şi mesajul electoral vizează de o potrivă atât raţionalul cât şi emoţionalul. Cu alte cuvinte, asemenea campanii electorale si de publicitate se realizează pe axa raţional – emoţional, mesajul fiind impregnat cu elemente simbolice şi mitologice, fiind reactivate unele mituri naţionale, care sunt valorificate ulterior în cultura politică şi strategia manipulativă. Este un aşa numit fenomen de remitologizare, prin care se încearcă schimbarea imaginii şi chiar a habitusului unei personalităţi reprezentative pentru o anumită grupare politică, pe care o reprezintă prin prisma unor intenţii, aşteptări şi coincidenţe atât în trecut cât şi în prezent. Se realizează de fapt o simbioză temporară prin remitologizarea şi utilizarea simbolurilor urmărindu-se schimbarea unor imagini – a unei reprezentări colective, a unui habitus despre o persoană, grup, organizaţie, instituţie în una

favorabilă, corespunzătoare celor care “beneficiază” şi valorifică în plan axiologic ți mental asemenea imagini simbolistice.

Remitologizarea şi recurgerea la mituri şi simboluri este o tehnică manipulativ – persuasivă prin care cei care recurg la ea încearcă să inoculeze imagini noi despre o persoană care să convingă publicul, apelându-se la mecanisme psihologice, psihanalitice şi psihosociale dintre cele mai sofisticate cum ar fi: identificarea, idolatrizarea, manipularea (inclusiv cele parapsihologică, psihotronică, ca forme mai puțin cunoscute), mânuirea simbolurilor, atribuirea, alteritatea etc. Prin acestea se încearcă nu atât discriminarea şi discreditarea adversarului (la noi există şi o asemenea practică greşită sub aspectul marketing-ului politic), ci mai mult imaginii personalității mediatizate. Omul politic care are un asemenea consilier de imagine va avea o şansă electorală mai mare decât cel care are un consilier priceput în politica externă spre exemplu, întrucât imaginea sa este revendicată şi chiar asimilată mai mult prin problematica politicii interne decât pe plan extern.

Acest mecanism al mediatizării şi manipulării politice prin intermediul simbolurilor şi miturilor nu este nici simplu şi nici uşor de realizat. Şi aceasta cu atât mai mult cu cât politicul este din ce în ce mai mult ignorat ți subestimat în plan valoric. În primul rând trebuie să cunoşti foarte bine psihologia poporului respectiv, căruia te adresezi şi nu în ultimă instanță psihologia socială şi de grup, adică care sunt aşteptările, nemulțumirile, frustrările, dorințele, idealurile şi mai ales revendicările. Adică ce “macină” şi preocupă mai mult subconştientul şi inconştientul individual şi colectiv. Dacă se vrea imaginea uni lider autoritar, dur, justițiar, imparțial, evident că nu se va apela la figura şi portretul lui Alexandru cel Bun sau al lui Mircea cel Bătrân ci la acei domnitori care se suprapun în plan imagistic cu o asemenea figură care corespunde unor asemenea aşteptări. Este de preferat în acest context suprapunerea imaginii lui Vlad Tepeş cu un asemenea lider dorit, cu toate că imaginea acestuia are reverberații imagistice mai mult negative decât pozitive şi aceasta datorită remitologizării lui Dracula atât de mult mediatizat în afara țării. Prin această mediatizare intensă o asemenea figură devenită legendară a intrat mai mult în subconştientul colectiv şi, ca atare, va avea o mai mare eficiență în plan imagistic prin prisma mitului şi simbolului pe care-l reprezintă.

Se apelează, de regulă, la asemenea mituri şi simboluri care corespund în mai mare măsură expectanțelor – aşteptărilor şi dorințelor – idealurilor sociale şi naționale. Nu în mod întâmplător este foarte des invocat şi remitologizat conducătorul revoluției paşoptiste din Ardeal, Avram Iancu, care reprezintă mitul eroului care s-a sacrificat pentru dreptate şi libertate națională. Se ştie ce partide şi ce lideri politici apelează la un asemenea simbol național şi la anumite personalități istorice care prin asociere şi identificare corespund mai mult idealurilor individuale şi mai ales naționale. În mediatizarea unui om politic întotdeauna miza este națională şi nu restrictivă şi cu atât mai puțin individuală. Ca atare personalitatea omului politic este “comercializată” printr-un “ambalaj” strict politic şi nu profesional, predominând ca imagine în mai mare măsură elementele ce vizează autoritatea deontică – morală şi nu cea epistemică – profesională.

Prin acest efort al mediatizării imaginii unei personalități politice se încearcă formarea nu numai a unei noi imagini asupra acesteia, ci şi chiar formarea unei noi filosofii şi atitudini despre o asemenea persoană publică. Este ceea ce J. Collins şi J. Porras denumeau prin “imaginea tangibilă”, imagine ce încorporează simboluri, reprezentări, un amalgam de asemenea produse ale imaginarului dar bine instrumentate în vederea construirii unei noi imagini şi noi atitudini față de respectiva persoană mediatizată. Printr-o asemenea imagine trebuie să percepem o asemenea persoană cu şi într-un nou look şi din perspectiva altui habitus şi implicit a unei alte filosofii.

Elementele esențiale sunt de ordin psihologic, moral (este prezentat ca un bun patriot, caracterizat printr-un spirit justițiar, ca un om al dreptății, incoruptibil şi pe cât se poate invulnerabil), axiologic, istoric, legendar, mitologic şi în mai mică măsură de natură profesională sau managerială. Prin ceea ce se spune despre o asemenea persoană trebuie în primul rând nu să informeze ci mai mult să convingă publicul. Orice efort mediatic care recurge la o prezentare mai mult autarhică – închisă şi limitată sub raport imagistic este supus eşecului întrucât o asemenea mediatizare nu provoacă analogii, comparații, asocieri, identificări, empatii, imitații şi alte elemente de ordin psihologic, psihosociologic şi psihanalitic. Prezentarea rămâne doar la esență, nu şi la fenomen, care este mai dinamic sub aspect imagologic şi nu de puține ori mai subversiv. De aceea se recurge la unele intimități şi vulnerabilități ale persoanelor mediatizate, ceea ce este denumit în

fapt prin imaginea tangibilă şi "nudă", care atrage şi satisface mai mult decât cea standardizată şi valorificată sub raportul combinatoricii imaginative şi acestei „ingineri" imaginistice. Prin această imagine contrafăcută se recurge la unele procedee frecvent utilizate, în mod deosebit la aglutinare. În mitologie şi în basme se creează imaginea unor figuri şi fiinţe imaginare, care transpuse prin analogie alimentează unele simboluri şi mituri vehiculate şi valorizate şi în propagandă. Sub raportul combinatoricii imaginative şi al mediatizării unui personaj se mai apelează şi la alte procedee, cum ar fi: analogia, schematizarea, modificarea, substituirea, adaptarea şi empatia. Prin adaptare se încearcă reactivarea imaginii acelui personaj legendar şi remitizat în contemporaneitate, punându-se accent mai mare pe calităţile şi însuşirile favorabile şi care corespund aşteptărilor (este vorba despre procedeul schematizării şi al tipizării); prin analogie sunt identificate acele proprietăţi – calităţi favorabile şi compatibile totodată unei imagini tangibile pozitive şi care să conducă cât mai mult spre identificare; prin modificare se încearcă o nouă mască a personajului mediatizat, cu o imagine favorabilă şi adaptată noilor cerinţe ale publicului. Prin procedeul substituirii se încearcă înlocuirea a ceea ce nu convine cu ceea ce este dezirabil (respingem imaginea de vampir a lui Vlad Ţepeş, dar o acceptăm şi mai ales o revendicăm pe cea de justiţiar). În sfârşit, prin empatie se încearcă o identificare a trăirilor personajului şi imaginii sale construite cu ale noastre, răspunzând şi corespunzând în cea mai mare măsură expectanţelor şi revendicărilor ca urmare a unor frustrări, nemulţumiri şi neîmpliniri. Cum suntem un popor empatic, în efortul mediatizat se apelează foarte frecvent la un asemenea procedeu şi mecanism psihologic şi psihosociologic, de cele mai multe ori identificându-ne cu trăirile, speranţele şi optimismul promovat prin asemenea clişee publicitare şi printr-o asemenea imagine tangibilă prin care, uneori, valorificăm atât trecutul cât şi viitorul anticipat în prezent. Nu va ajunge niciodată preşedinte un individ marcat de angoase, incertitudini şi chiar de unele preocupări metafizice, faţă de un optimist, realist, cu un fizic şi psihic robust, care oferă speranţă şi încredere, chiar dacă acestea uneori sunt de domeniul iluzoriului, cum însăţi campaniile electorale prin care se realizează o asemenea mediatizare este mai mult o piaţă de desfacere a iluziilor şi promisiunilor neonorate. Este ceea ce în limbajul de specialitate se numeşte marketing politic, care se subînţelege că implică o asemenea amalgamare de elemente de natură mai mult sau mai puţin fictivă decât una reală şi pragmatică.

Aceasta nu înseamnă că întotdeauna contează utilitatea şi chiar valoarea "produsului" mediatizat, ci valoarea în sine a produsului, adică valoarea simbol reprezentată prin imagine şi nu ca realitate de sine stătătoare. Printr-o asemenea imagine se încearcă mai mult manipularea şi convingerea publicului şi electoratului în cadrul campaniilor electorale şi în mai mică măsură informarea şi chiar formarea unor opinii.

Problema marketing-ului politic devine foarte importantă în acţiunile politice ale oamenilor politici şi mai ales ale puterii. Devine el însuşi o strategie şi acţiune politică cu efecte dezirabile în planul performanţei politice: atât prin confecţionarea unei imagini favorabile a liderului politic, cât mai ales prin capacitatea vandabilă a acestei imagini pe piaţa publicistică şi politică în general. Aceasta întrucât există numeroase oferte care de cele mai multe ori depăşesc sfera cererii şi astfel devine mai mult nevandabilă, cum este în prezent politica şi oferta acesteia. Într-o astfel de situaţie experţilor şi strategilor politici le revine sarcina de a prospecta piaţa politică şi publicistică pentru a-şi da seama ce este mai vandabil şi cu ce costuri: ce ideologie – doctrină corespunde momentului – este adaptată dinamicii politice şi mai ales care sunt aşteptările viitorilor electori ? În acest sens este pusă în joc în spaţiul marketing-ului şi al comunicării politice o adevărată tehnologie publicitară. Un rol deosebit revine (în campania electorală şi nu numai) imaginii şi capitalului de imagine a instituţiei politice a puterii, a structurilor acesteia, a efectelor sau intenţiilor politicii şi nu în ultimă instanţă liderilor politici care acced la putere, candidaţi care sub raport publicistic, propagandistic şi probabilistic au cea mai mare şansă de a fi aleşi. Întreaga mass-media este conectată la asemenea acţiuni dominând sondajele de opinie (redundante şi contradictorii uneori prin concluziile desprinse), calculul probabilistic şi jocurile politice.

În toate structurile politice, fie de la putere, fie din opoziţie, se poate descoperi o regie personală a conducătorilor politici şi a structurilor din care fac parte aceştia. Asemenea practici nu sunt de dată recentă, ele fiind utilizate într-un mod mai empiric de când datează politica drept activitate umană. Astăzi, mai mult ca oricând, politicienii încearcă să pună în scenă roluri şi imagini

favorabile sub raportul intențiilor electorale, în acest sens beneficiind de cele mai sofisticate tehnologii ale comunicării. Mass-media pune la îndemâna marketing-ului politic un întreg arsenal de tehnici prin care oamenii politici își pot folosi arta și meșteșugul în a demonstra și a convinge de utilitatea lor și a partidelor din care provin.

Așa cum afirma Hannah Arendt, politica e făcută pe de o parte prin fabricarea unei anumite imagini, iar pe de altă parte, prin arta de a face ca această imagine să fie credibilă. Imaginea capătă în acest sens un dublu rol: de mijloc și de atribut al puterii, putându-se discuta în acest sens de binomul imaginea = putere și despre un așa-zis management al imaginii și puterii. Imaginea construită este aceea a unui „salvator", având așadar un mesaj mesianic, președintele viitor și puterea fiind în măsură să scoată țara din impas și să ofere prosperitate poporului. Cu alte cuvinte, imaginea puterii și a șefului trebuie asociată și să corespundă cu cerințele, iar nu intereselor înguste de partid sau chiar de clasă.

Campania electorală și publicitară este condiționată de mai mulți factori, printre care un rol deosebit revenind comunicării și marketing-ului politic. De cele mai multe ori se confundă însă comunicarea politică cu propaganda demagogică politică, care se subînțelege că nu este același lucru, între ele existând mari deosebiri. În acest sens, A. Stoiciu, în cartea "Comunicarea politică: cum se vând idei și oameni", arăta că a compara comunicarea politică cu o simplă propagandă electorală nu este numai greșit ci și complet irelevant. Comunicarea politică este mai mult decât afișul electoral sau mediatizarea personalităților politice, de cele mai multe ori realizată neprofesional și neconvingător, chiar dacă se recurge la intimități și aspecte ce țin mai mult de lumea V.I.P.-urilor decât de ceva serios și pe cât posibil moral și responsabil, la fel cum tot diferite sunt discursul puterii și discursul despre putere între care, din păcate, nu s-a stabilit o conlucrare normală, între acestea existând grave discrepanțe pe fondul subiectivismului și partizanatului politic.

Revenind la rolul comunicării politice în raport cu puterea trebuie subliniat că prin intermediul acesteia se realizează transmiterea și obținerea de informații, comunicarea fiind o activitate cu dublu sens, implicând ceea ce în limbajul cibernetic și informatic poartă denumirea de feed-back. În acest sens se recurge la diverse tehnici și procedee mediatice, mai frecvent fiind discursul, mai bine zis monologul politic, direct sau mediatizat, întâlnirile publice în scop electoral, dialogul spontan (strângeri de mâini și îmbrățișări agrementate cu zâmbete protocolare, apelându-se mai mult la latura emoțională) sondajele de opinie, observația directă a experților în marketing și relațiile cu publicul etc. Se evită ceea ce anticipam: primirea și acceptarea unor opinii și informații din partea alegătorilor, „comunicarea" fiind mai mult unilaterală mizându-se mai mult pe monolog și nu pe dialog și deci pe o reală comunicare. Se apelează mai mult la emitere de informații și în mai mică măsură la receptare, mesajul rămânând în mare parte decodificat și nevalorizat, trecând peste receptor, sau cel mult rămânând stocat fără să se realizeze comunicarea inversă.

Comunicarea și marketing-ul politic sunt activități cu mult mai complexe și care nu se realizează nici spontan și cu atât mai puțin de către amatori. Acestea presupun eforturi interdisciplinare care să reunească experți în marketing, mass-media și imagine, în psihologie socială și sondaje de opinie, în sociologie și politologie. Marketing-ul politic este o activitate foarte înalt profesionalizată și am spune și responsabilă, întrucât este pusă în joc însăși miza puterii, de unde decurg ulterior toate celelalte acțiuni politice și strategii de orice natură și care sunt filtrate prin politic și de către putere. Asemenea campanii de mediatizare a liderilor în vederea accederii la putere și în politică, în general, trebuie să fie corespondente nu numai cu mesajul electoral ci și cu strategiile și acțiunile politice, orice disonanță având un impact negativ asupra capitalului politic și scorului electoral.

Așa cum am mai menționat în prezent binecunoscutul binom formulat de filosoful englez Fr. Bacon, știință = putere, sau trinomul lui Toffler: putere = forță (violență) = bogăție (avere, bani) = cunoaștere (informație) poate fi substituit cel puțin în perioada electorală cu formula exprimată prin trinomul putere = comunicare = imagine. Acest punct de vedere este împărtășit și de alți cercetători ai vieții sociale – politice, care susțin că informația și comunicarea se situează printre noile temelii și am spune noi resurse ale puterii alături, desigur, de puterea banului și a capitalului bancar care aparțin unei așa-zise forme de putere cum este oligarhia financiar-bancară sau, mai simplu spus,

puterea oligarhică. Aceasta este puterea monopolizată de o unică elită de conducători care se perpetuează prin reînnoirea mandatelor lor prin diverse modalități. La noi această modalitate se manifestă sub forma clientelismului politic sau prin intermediul preluării succesive a puterii de către unii lideri aflați în imediata apropiere a liderului central, fapt ce conduce mai mult la un conservatorism al puterii şi nu la o reală democrație politică.

Trecând peste afirmațiile ce făceau trimitere la spectrul politicii româneşti vom aduce ca argument ce face referință la trinomul mai sus prezentat campanie electorală din S.U.A., din anul 2000, unde imaginea şi comunicarea au avut un rol deosebit, miza puterii fiind atât de mare încât s-a recurs la orice mijloc ce făcea posibil atingerea scopurilor candidaților la funcția supremă în stat şi la cea de insider, cum este un preşedinte al celui mai puternic stat din lume. Asemenea eforturi mediatice se depun în orice campanie electorală, mai ales în raport cu funcțiile politice reprezentative şi care aparțin de regulă puterii, fie în plan legislativ, executiv şi mai ales pentru cea prezidențială unde principiul machiavelic devine transparent.

Dar să vedem ce limite şi puncte vulnerabile au existat şi pot exista în acest efort mediatic în politică. Pe lângă amatorismul unor consilieri şi „experți" în marketing politic, în asemenea campanii electorale există şi alte limite de fond care, în mod paradoxal, în loc să consolideze imaginea liderilor au deformat-o. Printre asemenea limite am semnala în primul rând incompatibilitatea dintre doctrina politică a unor partide şi imaginea liderilor respectivelor partide. Spre exemplu, un partid creştin democrat nu poate promova lideri intoleranți, inflexibili şi rigizi ca imagine, întrucât imaginea simbolică a acestora şi a ideologiei este asociată mai mult mitului christic cu o figură bonomă, plin de înțelepciune, toleranță şi deschidere spre suferințele oamenilor. Ceea ce au propus C.D.R. şi P.N.Ț.C.D.-ul ca partid reprezentativ al acestei alianțe politice, a fost tocmai contrariul, fostul preşedinte câştigând alegerile nu prin intermediul marketing-ului şi al mediatizării sale ci mai mult pe cartea pierdută a actualului preşedinte (Ion Iliescu) şi a respectivei guvernări, ceea ce a făcut ca ulterior din cauza unor astfel de carențe mediatice un candidat cu o asemenea imagine să fie scos din competiția electorală. Referindu-ne la ex-preşedintele E. Constantinescu, considerăm că retragerea sa din cursa prezidențială s-a datorat în primul rând incompatibilității imaginii sale cu doctrina şi ideologia creştin-democrată, devenind necredibil şi impopular prin rigoarea metodică inoculată în plan comportamental de către unii experți în imagine şi marketing politic.

Simbolul la care a apelat a avut un ecou şi receptivitate mai scăzută decât asemănarea cu Al. I. Cuza. Suprasolicitând o asemenea identificare, în cele din urmă s-a ajuns la scăderea capitalului de imagine şi chiar la un deficit de imagine. La aceste insuccese mediatice se adaugă modul catastrofal şi inconştient în care a condus țara, în acea perioadă a guvernării C.D.R.-iste care l-a avut ca vârf de lance pe acest don Quijotte politic.

Limite ale simbolisticii politice, dacă ne referim fie şi numai în campania electorală din anul 2000, au existat şi în cadrul altor staff-uri electorale şi ale partidelor. Apelându-se la unele mecanisme psihologice şi procedee din combinatorica imaginativă, s-a pierdut fie pe propria carte, fie pe cartea adversarului care a utilizat şi valorificat mai eficient asemenea procedee şi mecanisme mediatice ale comunicării şi ale hermeneuticii acestui domeniu complex care este politica.

Dacă ar fi să ne referim la unele mecanisme şi procedee psihologice, cum ar fi imitația şi analogia, la care s-a apelat cel mai mult în respectiva campanie electorală şi de care foarte puțini s-au bucurat de succes electoral, ar trebui să subliniem că asemenea procedee nu au în prea mare măsură priză la publicul românesc, poporul român nefiind înclinat spre asemenea practici, având în mai mare măsură propensiunea spre identificare, empatie şi analogie – comparație. Mitul eroului salvator, la care au apelat unele partide ți lideri ai acestora nu mai corespunde aşteptărilor, întrucât scepticismul şi lipsa de încredere a celor mai mulți cetățeni români nu mai pot fi schimbate prin asemenea iluzii şi imagini contrafăcute.

Dacă ne referim la acest mit adaptat mesajului electoral al partidului Alianța pentru România, aşa cum susține şi un publicist, natura greşelii pe simbolistica mesajului electoral stă în inversarea relației erou – cetate. Astfel, "Republica" lui Meleşcanu (asocierea fiind făcută cu Republica lui Platon, dar de care puțini electori ştiu) face din Cetate o proprietate personală a eroului fiind forțată nu numai analogia mesajului, ci şi simbolul mediatizat, cel de republică, mai ales de cetate.

Sociologul român D. Drăghicescu a scris o lucrare cu un asemenea mesaj, “La nouvelle cite de dieu”, iar mai înainte un reprezentant de seamăn al utopismului, italianul Campanela a scris celebra carte “Cetatea soarelui” („Civitas solis”), lucrări care prin analogie contrastează prea mult cu asemenea personalitate politică cum ar fi T. Meleşcanu, care îşi revendică o asemenea „Republică”. La eşecul electoral al liderului şi al partidului respectiv au concurat mai mulţi factori, în primul rând mezalianţele făcute între liderii diverselor partide fuzionate ulterior în ApR, partidul devenind ceea ce în limbajul cotidian poartă denumirea de “cimitir al elefanţilor”. Chiar dacă au mizat pe popularitatea şi charisma liderului, deci mai mult pe formă decât pe conţinut, a contrabalansat forma. La aceste vulnerabilităţi de fond se adaugă şi inadecvarea unor procedee mediatice, cum sunt imitaţia. Imitând şi reproducând clipul publicitar al lui Chirac din alegerile din 1995, dar care sugera optimism şi solidaritate – coeziune de grup, clipul electoral al lui Meleşcanu scotea în evidenţă morga şi sobrietatea unor indivizi inflexibili, lipsitţi de comunicare coroborate cu unele elemente vestimentare, cum ar fi cravata şi costumul, răscolind în subconştient şi reactivând totodată imaginea totalitarismului şi a sobrietăţii unei societăţi cu oameni sobri şi lipsiţi de libertate. Ori societatea prezentă se vrea o societate impregnată cu libertate, democraţie, ea fiind reprezentată mai mult de generaţia “blue jeans” şi a “hot-dog-ului” şi nu a oamenilor gravi şi maturi, asociaţi sub aspect imagistic cu o societate şi putere totalitare şi în putrefacţie.

Inadvertenţe psihocomportamentale s-au regăsit şi în campania electorală condusă de staff-ul fostului lider al Partidului Democrat, Petre Roman. Aceste vulnerabilităţi l-au costat foarte mult în competiţia cu subalternul său, T. Băsescu, care prin charisma şi publicitatea de care se bucură l-a scos din competiţie la un scor electoral care i-a infirmat orice reactivare în spectrul politicii în cadrul acelui partid. Într-o asemenea campanie electorală s-a apelat în prea mare măsură la teorie, concepţie şi abstractizare şi nu la realitate, care, aşa cum afirma în primii ani de după revoluţie, era cu totul potrivnică progresului (economia românească fiind asociată cu un morman de fiare vechi, expresie care a avut în anii următori efectul bumerangului), necesitând schimbări radicale şi ajutor din exterior, prin inserţia unui capital financiar şi a unor surse financiare din afară. Prin asemenea tendinţe percepute ca a fi similare cu vinderea şi trădarea de ţară, Petre Roman şi partidul pe care l-a reprezentat au avut din ce în ce mai puţină relevanţă în plan publicistic şi mediatic.

La aceste limite specifice comunicării şi marchetingului politic se adaugă şi unele atitudini arogante şi contestatoare, coroborate cu jocul duplicitar al liderilor acestui partid care în politică jucau rolul de “jolly-jocker”, fapt ce l-a făcut tot mai indezirabil pe piaţa politică, fiind aspru sancţionat sub aspect electoral. Aceste carenţe din practica politică au contrabalansat charisma şi vigoarea fizică atât de mediatizate ale lui P. Roman, care au condus la o suprasaturaţie imagistică şi în ultimă instanţă la respingere, vulnerabilităţi care au fost speculate de contracandidatul său, pe care-l caracterizează o popularitate raţionalizată şi pragmatică, devenind astfel unul dintre liderii care corespunde în mare măsură aşteptărilor publicului românesc (în special al celui din capitală), beneficiind în foarte mare măsură de un asemenea capital de imagine care-l fac un competitor de temut în competiţia electorală şi ascensiunea politică la cele mai înalte vârfuri ale piramidei politice.

Actualul lider al P.D. a fost “botezat” şi confirmat politic printr-o aşa numită “baie de mase”, adică printr-o amalgamare de imagini contradictorii, dar care au avut cea mai mare priză la public. Este omul dintr-o bucată, bazat pe realitate şi nu pe ficţiune, fără sofisme, abstractizări şi metafizică sterilă. T. Băsescu este, în primul rând, omul din care iradiază încredere prin optimismul debordant afişat de care are atâta nevoie orice român. Cine a construit această imagine a ştiut ce vrea publicul, asemenea aşteptări devenind compatibile în cea mai mare măsură cu aşteptările poporului român, corespunzând în parte psihologiei sale. S-a făcut abstracţie de toate practicile impopulare, i s-au şters cu vederea şi uitat unele tendinţe carieriste şi mercantile (cum ar fi vinderea unei părţi din flota maritima română, i s-au uitat foarte repede atitudinile autoritariste legate de comerţul stradal şi campania împotriva câinilor comunitari – feed-back-ul fiind pozitiv sub raport imaginistic), fiind supraestimate în plan perceptiv şi imagistic acele calităţi care au făcut din T. Băsescu cel mai temut competitor în viaţa politică prezentă. Aceasta şi datorită faptului că este omul prezentului, realului, implicându-se în asemenea probleme care sensibilizează publicul. Recurge la o retorică publicistă originală, îmbinând practica şi pragmatismul cu emoţionalul şi afectivul în general, de cele mai multe ori erijându-se într-o personalitate care are ca notă comună spiritul de dreptate şi pe cel

justițiar, devenind din acest punct de vedere “simbolul” dreptății și egalității (mai ales prin atitudinea față de problema caselor naționalizate).

Cu o asemenea imagine bazată pe mitul puterii şi al realității contrastează imaginea simbol a lui Theodor Stolojan, tipul perfecționist, intolerant, rigid uneori, dar lipsit de orice abilitate ludică (jocul fiindu-i o noțiune abstractă). Realismul său impregnat cu un limbaj tehnicist l-au subclasat inițial în planul competiției politice, chiar dacă asemenea atuuri l-au propulsat pe cele mai înalte cote de popularitate, menținute şi consolidate pe fondul crizei personalităților politice şi a celei din cadrul grupului politic liberal. Imaginea sa este identică cu cea a profesionalistului şi chiar cu a unei autorități epistemice incontestate, imagine care se suprapune aproape exclusiv cu originalul. Acest fapt nu corespunde sub raport publicitar – propagandistic şi totodată nu este suficient în plan mediatic, imaginea sa devenind neconvingătoare pentru cei mai mulți electori. Ceea ce a greşit cel mai mult staff-ul său electoral şi de ce nu s-a ținut seama, emerge însăşi structurii personalității sale, relativ contradictorie sub raport psihanalitic (predomină mai mult imaginea Eu-lui rațional, decât a Eu-lui social şi ideal).

Ineficient s-a demonstrat a fi şi mitul politic bazat pe “conspirație” şi autovictimizare, ca dominante simbolice în cadrul coaliției C.D.R. Şi aceasta pentru că prin natura psihologiei poporului român suntem impregnați cu asemenea elemente reprezentativ – imaginistice, şi ca atare la ceea ce avem şi deținem nu este necesar să mai completăm. Este o logică simplă dar de care nu s-a ținut seamă în campania mediatică a acestei grupări politice.

Inadecvate au fost şi simbolurile utilizate în discursul şi mesajul publicitar al Partidului Național Liberal, cum a fost săgeata ucigătoare a unui copil, care simboliza atacul la acest partid. Şi aceasta întrucât psihologia poporului român se caracterizează mai mult prin sensibilitate la asemenea atrocități, violență şi agresivitate, predominând în general toleranța, ori simbolul predispunea spre violență şi intoleranță, imagine la care nu a apelat Partidul România Mare, chiar dacă în limbajul utilizat toleranța şi “iubirea semenului” sunt atribute greu de regăsit.

În schimb, acest partid a apelat la mitul Eroului salvator, iar într-o formă adaptată cerințelor şi contextului social politic la mitul Eroului justițiar, dornic de dreptate (uitându-se de faptul că dreptatea este un privilegiu al puterii şi nu al cetățeanului de rând) şi care a prins mai bine la public. Astfel, spiritul justițiar şi egalitarist au devenind o atitudine constantă, demonstrând tenacitate, consecvență şi pragmatism, apelându-se la identificare şi în mai mică măsură la imitație. Liderul său se identifică empatic, fie şi disimulativ, cu poporul, autoproclamându-se un erou şi simbol național, ceea ce încă mai „prinde” la o anumită categorie a publicului, aceasta prin exacerbarea instinctul conservării naționale şi a inconştientului colectiv şi a unei raționalități politice şi sociale punându-se, după cum ne putem da seama, un mai mare accent pe afectivitate şi moralitate. Liderul acestui partid a ştiut care sunt coardele mai sensibile ale românilor şi care vibrează totodată la mesajul transmis şi la imaginea simbolică prezentată. Printr-o asemenea amplitudinea simbolică şi mediatică, C. V. Tudor a fost la un pas de a ajunge preşedintele României. Ceea ce l-a împiedicat în a-şi atinge acest obiectiv şi ideal a fost teama indusă unor indivizi şi am spune noi a unei anxietăți generalizate prin intoleranță şi megalomania acestuia, “calități” care oricât ar fi cosmetizate prin imagine şi limbaj devin transparente şi totodată reactivate prin haloul indus de practicile şi atitudinile sale politice. Şansele acestui lider sunt scăzute tocmai printr-un asemenea comportament agresiv şi mai puțin prin intoleranța excesivă ale acestuia şi ale partidului pe care îl conduce.

Celelalte particularități ale personalității liderului la care facem referință sunt binecunoscute şi ne îndoim în a putea fi convertite în virtuți într-un viitor prea apropiat. Percepția sa, coroborată cu imaginea mediatizată, este mai mult a unui „rău necesar” şi al unui simbol şi sindrom al rezistenței față de agresivitatea şi incisivitatea mediatică a unor lideri şi partide extremiste, în mod deosebit a grupului etnic maghiar şi a U.D.M.R.-ului, prin mitul injustiției istorice şi al aşa numitului sindrom al Trianonului, elaborat de fostul lider U.D.M.R. Sütö András, în conformitate cu care etnicii maghiari trăiesc permanente stări conflictuale fiind supuşi discriminării şi cruzimii balcanice datorită celor care prin violență naționalistă vor să contopească minoritățile într-o stare națională de paranoia, deci să purifice etnic orice minoritate de pe teritoriul României, în mod deosebit grupul etnic maghiar din Transilvania. Tenacitatea față de asemenea atitudini ale liderului P.R.M. este bine

cunoscută, devenind nota sa comună şi constantă a politicii şi partidului pe care-l conduce aşa că nu ne vom ocupa de asemenea aspecte.

Vom face în continuare unele succinte aprecieri legate de valenţele mediatice şi ale simbolismului politic al altor partide, care în campania şi competiţia electorală anterioară (anul 2000) au avut o performanţă politică mai scăzută şi unde, fie victoria, fie înfrângerea în alegeri nu s-au datorat exclusiv unor asemenea mecanisme şi procedee mediatice. Aceste artificii electorale contribuie după cum ne-am putut da seama prin inadecvarea lor mai mult decât prin adaptarea la unele cerinţe de ordin psihologic şi mediatic, ceea ce a condus în mod logic mai mult la eşecuri decât la victorii. Aşa cum diverse sortimente ale detergenţilor sunt comercializate din raţiuni şi necesităţi utilitare, tot aşa şi liderii politici sunt percepuţi şi acceptaţi prin utilitatea lor valorică şi nu exclusiv prin valenţe de ordin simbolistic. În cea mai mare parte contribuie, maturitatea, seriozitatea, competenţa şi nu în ultimă instanţă vocaţia politică, dusă uneori până la sacrificiu (se ştie ce capital de imagine şi implicit politic şi-a câştigat Nicolae Ceauşescu în august 1968 când s-a implicat atitudinal faţă de invadarea Cehoslovaciei de către trupele fostului Tratat de la Varşovia, cu un risc care-i putea fi fatal). În prezent asemenea atitudini riscante nu se mai regăsesc, liderii politici fiind mai prudenţi şi mai conformişti, loc comun uneori cu neasumarea riscului şi chiar cu unele inabilităţi politice şi chiar a lipsei competenţei într-o asemenea competiţie plină de riscuri şi incertitudini.

Dacă ne referim la victoria electorală a fostului P.S.D.R., apreciem că aceasta nu s-a datorat exclusiv campaniei electorale şi nici marketing-ului politic, ci în primul rând inferiorităţii adversarilor şi în mod deosebit experienţei sociale adică a rezultatelor şi performanţelor politice şi economice care, după cum se ştie, le-au devenit fatale guvernanţilor şi puterii C.D.R.-iste, asemenea partide şi grupări politice fiind scoase din competiţie (să ne referim fie şi numai la liderii care au candidat în alegerile prezidenţiale, situaţi în prezent în opoziţie). În victoria electorală a actualei puteri a contribuit mai mult caracterul realist şi umanist al mesajului electoral, apelându-se la toleranţă, solidaritate, consens, deci la dimensiuni de ordin emoţional şi nu exclusiv pragmatic, fapt ce a contribuit în mare măsură la reuşita electorală a fostei campanii şi competiţii politice. Asemenea vectori semantici utilizaţi, comuni cu solidaritatea, cooperarea, egalitatea, specifici social-democraţiei, au indus asemenea stări de linişte, de siguranţă şi pace interioară în conştientul şi subconştientul colectiv, care au fost benefice competiţiei electorale şi politice.

Deducem din analiza întreprinsă că rolul imaginii şi al comunicării simbolice şi paraverbale este deosebit de important în activitatea politică şi implicit în comunicare. În politică instrumentul principal al comunicării este atât cuvântul cât şi imaginea, dublate desigur de îndeplinirea promisiunilor şi a angajamentelor făcute. Acel lider politic care are abilitatea de a mânui şi valorifica asemenea resurse are şansele şi garanţia victoriei în competiţia politică mai mare decât liderul care se bazează exclusiv pe competenţă profesională şi pe o imagine construită pe asemenea calităţi. La aceasta trebuie să mai adăugăm în plan mediatic şi imagistic calităţile învingătorului şi nu pe cele ale învinsului şi, cu atât mai puţin, ale umilinţei şi umilitului.

În ceea ce priveşte promovarea imaginii prin intermediul mijloacelor mass-media, trebuie să ţinem seama de unele reguli şi principii ale comunicării. Este greşită impresia conform căreia un anumit lider politic sau personalitate care apare foarte frecvent pe ecranul televizoarelor sau în presa scrisă va câştiga un capital de imagine mai ridicat. Dimpotrivă, apariţia foarte frecventă riscă o scădere a capitalului de imagine prin aşa numitul fenomen al suprasaturaţiei mediatice. Cu un asemenea fenomen se confruntă în prezent şi liderul partidului aflat la putere, Adrian Năstase, care în mod cert este prea mediatizat, fapt care ulterior poate avea un impact negativ, "obosind" percepţia cetăţenilor prin frecvenţa apariţiilor sale. El este deja un individ supercunoscut, îi sunt percepute atât calităţile cât şi limitele, ca atare nu mai e nevoie de imaginea premierului într-un moment încă destul de îndepărtat faţă de alegeri şi campania electorală. În politică şi mass-media, în general, principiul conform căruia "ochii care nu se văd se uită" nu este viabil ci, dimpotrivă, apariţia prea deasă poate crea un anumit sentiment de indispoziţie în raport cu asemenea personalitate şi implicit anumit atitudini de respingere, atitudini asociate cu domeniul care-l reprezentă prin aşa numitul efect de halou, asupra căruia ne-am referit într-o altă secvenţă a lucrării.

Rolul cunoaşterii de sine şi analiza acestei componente psihologice în raport cu puterea şi implicit cu comunicarea politică este deosebit de important. Cunoaşterea ființei umane ne conferă autoritate pentru că autoritatea începe cu cunoaşterea de sine. Persoana care reuşeşte să se cunoască pe sine va fi stăpână pe sentimente, reacții, comportament. Cunoscându-ne pe noi şi hotărârile asupra comportamentului, vom deveni mai responsabili cu cei din jur, pe care-i vom lăsa să ne cunoască. Cunoaşterea – transparența noastră, deşi cu risc, va conduce la cunoaşterea celorlalți, pentru că şi ei vor fi transparenți față de noi, fapt ce va înlesni şi amplifica calitativ şi cantitativ comunicarea şi intercomunicarea facilitând, totodată, relația individului cu lumea înconjurătoare şi implicit raporturile interpersonale şi chiar interstatale.

Din acest ultim aspect prezentat – al raporturilor interstatale –, un punct de vedere deosebit de interesant îl regăsim la unul dintre cei mai reprezentativi şi respectabili oameni politici contemporani şi de cultură, la actualul preşedinte al Republicii Cehe, Václaw Havel, idei expuse în discursul rostit la Conferința "Europe's New Democracies: Leadership and Responsibility" la Bratislava, în mai 2001. În conformitate cu opinia acestuia, "Pacea, parteneriatul şi cooperarea sunt posibile numai între cei care ştiu cine sunt" am spune noi în condițiile unei transparente reciproce. "Conştiința identității proprii – arată autorul citat – este condiția de bază a oricărei relații bune cu cineva. Dacă nu ştiu cine sunt, cine tind să devin, ce vreau, de unde plec şi unde vreau să ajung, relația mea cu lumea şi cu cei ce mă înconjoară va fi întotdeauna tensionată, plină de suspiciuni, însoțit de complex de inferioritate mascat de o lăudăroşenie strigată în gura mare: "Cine nu-şi face ordine în propria ființă sau în casa lui încearcă să impună celorlalți un fel de surogat al imaginii proprii despre ordine. Neîncrederea în sine şi nesiguranța privind identitatea proprie trezesc în mod firesc neîncrederea față de întreaga lume, suspectarea de intenții rele din partea tuturor şi, mai apoi, agresivitatea, care se poate finaliza prin cucerirea de teritorii străine sau măcar impunerea dominației proprii care o doresc." Deci, cunoaşterea de sine se impune atât în raporturile interpersonale cât, mai ales, în relațiile dintre state şi a reprezentanților puterilor, cei care conduc destinele lumii şi umanității.

Sunt câteva argumente în plus care pledează pentru necesitatea cunoaşterii de sine în promovarea unei imagini reale, bazate pe asemenea cunoaştere şi, totodată, pe un asemenea proces psihologic şi psihosociologic care îl presupune cunoaşterea de sine. Un asemenea fenomen este şi puterea, pe care în limitele puterii noastre de diagnosticare şi configurare am prezentat-o în această carte.

BIBLIOGRAFIE

ADELMANN, Fr.J.	- Authority, Boston College, Chestnut Hill, 1974
ADORNO, Th. ş.a.	- The Authoritarian Personality, Harper, New York, 1950
AFLOROAIE, Ş.	- Lumea ca reprezentare a celuilalt, Institutul European, Iaşi, 1994
ALMOND, G.; VERBA, S.	- Political Attitudes and Democracy in Five Nations, Princeton University Press, Princeton, 1963
ALMOND, G.; BINGHAM, G.; POWEEL JR.	- Comparative Politics System, Procasa Policy, Boston, Toronto, Little Brown and Comapy, 1978
ANDRÉ	
ANDRIŞ, A.	- Politologie sau ştiinţă politică, Editura Corint, Bucureşti, 1997
ANGHELESCU, N.	- Introducere în islam, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1993
ARISTOTEL	- Statul Atenian, Editura Agora, Iaşi, 1992
ARON, R.	- Paise et querre entre les nations, Paris, 1962
BADIE, B.; BIRNBAUM, P.	- Sociologie de l'Etat, Bernard Grasset, Paris, 1979
BERNARD, J.	- Ştiinţa în istoria societăţii, Editura Politică, Bucureşti, 1964
BIERSTADT, R.	- Power and Progres Essay on Sociologal Theory, New York, 1979
BOUTHOUL, G.	- Războiul, Editura Militară, Bucureşti, 1978
BRUCE, M. RUSSET ltd.	- World Handbook of Political and Social Indicators, Yale University Press, 1964
BRUN, H.; TREMBLAY, G.	- Droit constitutionnel, Les Editions Ivon Blais inv., Quebeck, 1990
BURDEAU, G.	- Traité de science politique, vol.I-II, LGDJ, 1966-1967
CADART, J.	- Institutions politique et droit constitutionnel, vol.1, LGDJ, 1974
CADONY, Ch.	- Droit Constitutionnel et institutions politiques, Cujas, Paris, 1973
CADORT, J.	-Institutiones politiques et droit Constitutionnel, vol.I, LCDJ, Paris, 1979
CANETTI, E	-Masele şi puterea, Editura Nemira, Bucureşti 2000
CARNEGIE, D.	- Arta în a reuşi în viaţă, Editura Expres, Bucureşti, 1991
CASSIRER, E.	- Mitul statului, Institutul European, Iaşi, 2001
CERFAUX, L.	- La Théologie et l'Église suivant saint Paul, Cerf, 1942
CHELCEA, S.	- Personalitatea şi societatea în tranziţie, Editura Societatea Ştiinţei & S.A., Bucureşti, 1994
CHELCEA, S.; CHELCEA, A.	- EU, TU, NOI. Viaţa psihică – ipoteze, certitudini, Editura Albatros, Bucureşti, 1983
CHIRICĂ, S.C.	- Psihologia organizaţională. Modele de diagnoză şi intervenţie, Casa de Editură Consultanţă „Studiul organizării", Cluj-Napoca, 1996
CIOABĂ, A.	- Democraţia. Putere şi contraputere, Editura Noua Alternativă, Bucureşti, 1996
CLAUSEWITZ, von C	- Despre război, Editura Militară, Bucureşti, 1982
CLAUSEWITZ, von C coordonator	- Sociologie militară. Studii, vol.I, Editura Militară, Bucureşti, 1975

CULDA, L. - Critica psihologiilor. Posibilii oamenilor în procesualitatea socială, Editura Licorna, Bucureşti, 1995
CULLMANN, O. - Dieu et Césor, Neuchâtel, Delachaux et Niestlé, 1956
DAHL, R.A. - Poliarhiile. Participare şi opoziţie, Institutul European, Iaşi, 2000
DAHRENDORF, R. - Reflecţii asupra revoluţiei din Europa, Humanitas, Bucureşti, 1993
DELAUWE , P.H.C. - Cultură şi putere, Editura Politică, Bucureşti, 1982
DELEANU, I. - Drept constituţional şi instituţii politice, vol.1, Bucureşti, 1991
DELEANU, I. - Drept constituţional şi instituţii politice, vol.2, Iaşi, 1992
DEUTSCH, K. - Politics and Government,Houghton Mifflin, Boston, 1970
DISESCU, G. - Drept constituţional, Socev, Bucureşti, 1915
DRAGOMIR, C. - Tranziţia politică actuală. Eseuri II, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1992
DRĂGAN, T. - Drept constituţional şi instituţii politice, vol.1, Tg. Mureş, 1993
DOGAN, M. - A Democratic Imitation, în vol. Competitive Elections in Developing Countries, Duke University Press, 1987
DUGUIT, L. - Traité de droit constitutionnel, tome 2, deuxième edition, Ancienne Librairie Fontemoing et C-ie, Paris, 1923
DUGUIT, L. - Traité de droit constitutionnel, vol.1, Paris, 1927
DUVERGER, M. - La monarchie républicaine, Ou comment les démocraties se donnent des rois, Laffont, Paris, 1974
DUVERGER, M. - Les parties politiques, Librairie Armand Colin, Paris, 1971
DUVERGER, M. - Sociologie politique, P.U.F. Paris, 1973
EASTON, D. - Analyse du système politique, Librairie Armand Colin, Paris, 1974
EDELMAN, M. - Politica şi utilizarea simbolurilor, Editura Polirom, Iaşi, 1999
ELIADE, M. - Istoria credinţelor şi ideilor religioase, vol.I-III, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1981
ELLUL, J. - L'illusion politique, Laffont, Paris, 1977
ENGELS, Fr. - Teze militare alese, vol.I, Editura Militară, Bucureşti, 1962
ESLIN, J.-C. - Dumnezeu şi puterea. Teologie şi politică în Occident, Editura Nastasia, Bucureşti, 2001
ETZIONI, A. - The Active Society, The Free Press, New York, 1968
FEGE, X. - Descentralizarea, Editura Humanitas, Bucureşti, 1991
FLOREA, M. - Responsabilitatea acţiunii sociale, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976
FREUND, J. - L'Essence du politique, Éditions Sirey, Paris, 1965
FREUND, J. - Qu'est-ce que la politique ?, Éditions Sirey, Paris, 1963
GALBRAITH, J.K. - Ştiinţa economică şi interesul public, Editura Politică, Bucureşti, 1982
GAUCHET, M. - Dezvrăjbirea lumii. O istorie politică a religiei, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1995

GEORGEN, R.J.; GEORGEN, M.N.; JUTRAS, S. - Psihologie sociale, Montreal, 1992
GILSON, É - Introduction à l'étude de saint Augustin, Vrin, 1989
GOODMAN, E. - Introducere în sociologie, Editura Lider, Bucureşti, 1992
GOSMAN, V.; ETKIND, A. - De la cultul puterii la puterea oamenilor. Psihologia conştiinţei politice, Editura Anima, 1990
GROZEA, T. - Implicaţii ale factorului militar în viaţa internaţională, Editura Politică, Bucureşti, 1987
GUMPLOWICZ, L. - Der rassen Kampf, Insbruck, 1909
GUSTI, D. - Partidul politic, Editura Cultura naţională, Bucureşti, 1924
HABERMAS, J. - Cunoaştere şi comunicare, Editura Politică, Bucureşti, 1983
HAURION, A. - Droit constitutionnel et institutions politiques, Editions Monchestien, Paris, 1968
HAURIOU, A.; GICQUEL, J.; GÉLARD, P. - Droit constitutionnel et institutions politiques, Ed. Monchrestien, Paris, 1975
HEGEL, G.W.F. - Principiile filosofiei dreptului, Editura Academiei, Bucureşti, 1969
HELSING, J.V. - Organizaţiile secrete şi puterea lor în secolul XX. O călăuză în reţeaua logilor a înaltei finanţe şi în politică, Editura Samizdat, Bucureşti, 1999
HOFFMAN, J. - Political Science, în International Encyclopedia of the Social Science, New York, 18 vol.
HOLSTI, K.L. - The Concept of Power in the Study of International Relations, in Politics and the International System, Lippincot, 1969
HUNGTINGTON, S.P. - Ordinea politică a societăţilor în schimbare, Editura Polirom, Iaşi, 1999
HUNGTINGTON, S.P. - Ciocnirea civilizaţiilor şi refacerea ordinii mondiale, Editura Antet, Bucureşti, 1998
ILIESCU, A.P.; SOLCAN, M.R. coordonatori editori - Limitele puterii, Editura All, Bucureşti, 1994
ILIESCU, I. - Revoluţie şi reformă, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1994
IONESCU, C. - Instituţiile politice şi drept internaţional, Editura Fundaţiei „România de mâine", Bucureşti, 1999
JANOWITZ, M. - The Military in the Political Development of New Nations, Chicago University of Chicago Press, 1964
JUDE, I. - Sociologie şi societate, Editura Omnia UNI S.A.S.T., Braşov, 2000
JUDE, I. - Climatul educaţional şi cultura organizaţională şcolară, Editura Omnia UNI S.A.S.T., Braşov, 2001
JUNG, C.G. - Imaginea omului şi imaginea lui Dumnezeu, Editura Teora, Bucureşti, 1997
KAPLAN, M.A. - Macropolitics, Aldine Publishings Co., New York, 1966
KAPLAN, M.A. - System and Process in International Politics, Wiley and Sons, 1967
KELSEN, H. - La Démocratie – Sa nature, sa valeur, Sirey, Paris, 1932
KELSEN, H. - Teoria generală a statului, Bucureşti, 1928

KEPEL, GILLES - La revanche de Dieu. Chretiens, juifs et musulmans á la reconquéte de monde, Seuil, Paris, 1991
KORTEN, D.C. - Corporațiile conduc lumea. Raport asupra marii finanțe mondiale internaționale: F.M.I, Banca Mondială, B.E.R.D., Phare, G 7, Editura Samizdat, Bucureşti, 1995
LA PALOMBARA, J.; WEINER, M. - Political Parties and Political Development, Princeton University Press, New Jersey, 1972
LAPIERRE, J.W. - L'Analyse des systemes politiques, PUF, Paris, 1973
LAPIERRE, J.W. - Essai sur le fondement du pouvoir politique, Editions Ophrys, Aix-en-Provence, 1968
LAROUSSE - Dicționar de sociologie, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1993
LASSWELL, H. - Psychopathology and Politics, Univrersity of Chicago Press, Chicago, 1977
LASSWELL, H.; KAPLAN, A.D. - Power adn Society, A Framewoork for Political inquiry New Have Yale, University Press
LAZĂR, C. - Autoritate şi deontologie, Editura Licorna, Bucureşti, 1999
LEBON, G. - Psihologia mulțimilor, Editura Anima, 1990
LEPĂDATU, D. - Politologie, Partea I, Editura Hyperion, XXI, Bucureşti, 1993
LEROY, G. - Dumnezeu este un drept al omului, Editura Geneze, Bucureşti, 1993
LIICEANU, G. - Despre limită, Editura Humanitas, Bucureşti, 1997
MACHIAVELLI, N. - Principele, Editura Minerva, Bucureşti, 1994
MAY, M.A. - A social Psychology of War and Peace, New Haven, 1943
MARITAIN, J. - L'Homme et l'État, PUF, 1965
MĂGUREANU, V. - Studii de sociologie politică, Editura Albatros, Bucureşti, 1997
MĂGUREANU, V. - Puterea politică şi sistemul social, Editura Politică, Bucureşti, 1985
MEYNAUD, J. - Les groupes de pression, PUF, Paris, 1965
MEYNAUD, J.; LANCELOT, A. - Les attitudes politiques, PUF, Paris, 1964
MIHCEL, P. - Politique et religion, La grande mutation, Albin Michel, Paris, 1994
MILLS, W. C. - L'Elite au pouvoir, Maspero, Paris, 1968
MILLS, W. C. - The Power Elite, Oxford University Press, New York, 1957
MIRCEA, C. - Etica tragică. Sau despre nebunia colectivă, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1995
MIRCEA, C. - Inter-Comunicare, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1979
MITRAN, I. - Politologie, Editura Fundației „România de mâine", Bucureşti, 2000
MITRAN, I. - Politica în fața secolului XXI, Editura Fundației „România de mâine", Bucureşti, 1997
MOLDOVAN, V.T. - Programul Terra. Un atentat extraterestru asupra omenirii, Editura Conexiuni, 2000
MONTESQUIEU - Despre spiritul legilor, vol.I, Editura Ştiințifică, Bucureşti, 1994
MORGENTHAU, H. J. - Power as a Political Concept, Northwestern University

Press, Evanston, 1962
MORGENTHAU, H. J. - Politics among Nations, Ed. Knopf, New York, 1965
MOSCA, GAETANO - Histoire des doctrines politiques, Payot, Paris, 1936
MOSCA, GAETANO - The Rulling Class, New York, 1939
MURARU, I. - Drept constituţional şi instituţii politice, Editura Actami, Bucureşti, 1995
NEAMŢEANU, C. - Comunicare sau înstrăinare ?, Editura Gnosis, Bucureşti, 1996
NECULAU, A. coordonator - Psihologie socială, Editura Polirom, Iaşi, 1996
NECULAU, A. coordonator - Psihologia comportamentului social. Reprezentările sociale, Societatea Ştiinţă & Tehnică S.A., Bucureşti, 1995
NEGULESCU, P.P. - Partidele politice, Editura Garamond, Bucureşti, 1993
NICOLET, C. - Les Idées politiques à Rome sous la Republique, Armand Colin, 1964
NICULESCU, GH. coordonator - Sociologie militară. Studii, vol.I, Editura Militară, Bucureşti, 1975
NIEBUHR, R. - Power and Ideology in National and International Afairs, în Theoretical aspects of International Relations, ed. William Fox, University of Notre Dame Press, 1959
NOICA, C. - Povestiri despre om. După o carte a lui Hegel, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1980
NORBERTO, B. - Dreapta şi stânga, Editura Humanitas, Bucureşti, 1999
OAKESHOTT, M. - Raţionalismul în politică, Editura All, Bucureşti, 1995
PARETO, V. - Traité de sociologie générale, Payot, Paris, 1919
PARINI, P. - Les Institutions plitiques, Paris, A. Colin, 1984
PARRY, GERAINT - Political Elites, George Allen and Ulwin Ltd, Ruskin House, 1969
PARSONS, T. - Politics and social structure, New York, 1954
PASTI, V. - România în tranziţie. Cădere în viitor, Editura Nemira, Bucureşti, 1995
PAVELCU, V. - Invitaţie la cunoaşterea de sine, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1970
PAZ, O. - L'Autre Voix, tr. fr. Gallimard, 1992
PETRAŞ-VOICU, ILEANA - Concepţia elitară a lui Max Weber, în Polis, nr.4, 1995
PETRESCU, I. - Psihosociologia eficienţei economice, Editura Academiei Române, 1991
PÎRVULESCU, CRISTIAN R. - Guvernul – între parlament şi preşedenţie, în Sfera Politicii, 19, 1994
PÎRVULESCU, CRISTIAN R. - Tipologia clasei politice în România posttotalitară, în Sfera Politicii, 11, 1993
PLANO, J.C.; GREENBERG, M. The American Political Dictionary, The Dreyden Press, Hinsdale, Illinois, 1976
PLEŞU, A. - Minima moralia, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1988
PLEŞU, A. - Elitele – Est şi Vest, în 22, nr.37, 2000
POLIN, R. - Ethique et politique, Éditions Sirey, Paris, 1968
PONTON, G.; GILL, P. - Introduction to politics Black Kwell, Oxford, 1988
POPESCU, I.M. - Istoria şi sociologia religiilor. Creştinismul, Editura Fundaţiei „România de mâine", Bucureşti, 1996
POPESCU, S. - Din nou despre statul de drept. Concept, trăsături şi motive, în Studii de drept românesc nr.4/1992
POULAT, E. - Eglise contre bourgeoisie. Introduction au devenir du

cathalicisme actuel, Dalloz, Paris, 1980
RAHNER, H. - L'Église et l'État dans le christianisme primitif, tr. fr. Cerf, 1964
ROTARU, T.; PODELNA, R.; ROTH, A. - Studii weberiene, Casa de Editură Atlas, Cluj-Napoca, 1995
ROUSSEAU, J.J. - Contractul social, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1957
RUSSEL, B. - Power and New Social Analysis, New York, 1938
SARTORI, G. - Teoria democraţiei reinterpretată, Polirom, Iaşi, 1999
SAVA, D. - Armata în societatea modernă, locul şi menirea armatei în societatea contemporană, în Revista Trupelor de uscat nr.3/1991
SCHMITT, C. - Théologie politique, tr. fr. Gallimard, 1988, p.137
SELYS, G. - Minciuni mass-media, Editura Scripta, Bucureşti, 1992
SPINOZA, B. - Despre Dumnezeu, Editura Antet XX Press, Bucureşti, 1993
STUFFER, S.A. - Studies in Scoial Psichology in World War II, Princetown, 1949 – 1950
STOICA, S. - Dicţionarul partidelor politice din România (1989-2001), ediţia a II-a revizuită şi reactualizată, Meronia, Bucureşti 2001
STOICIU, A. - Comunicarea politică: cum se văd idei şi oameni, Editura Humanitas Libra, Bucureşti, 2000
SUN TZI - Arta războiului, Editura Militară, Bucureşti, 1976
TAMAŞ, S. - Dicţionar politic. Instituţiile democraţiei şi cultura civică, Editura Şansa, Bucureşti, 1996
TĂMAŞ, S. - Geopolitica. O abordare prospectivă, Editura Noua Alternativă, Bucureşti, 1995
TĂNASE, S. -"Din nou despre elite" (II), În sfera politicii nr 35 1996
TEODORESCU, A. - Tratat de drept administrativ, vol.I, Bucureşti, 1929
THOVERON, G. - Comunicarea politică azi, Antet, Bucureşti, 1996
TISMĂNEANU, V. coordonator - Revoluţiile din 1989. Între trecut şi viitor, Editura Polirom, Iaşi, 1999
TOCQUEVILLE, A. De - Despre democraţie în America, Editura Humanitas, vol. I 1992, vol. II 1994, Bucureşti,
TOFFLER, A.; TOFFLER, H. - Război şi antirăzboi, Editura Antet, Bucureşti, 1995
TOKAREV, S.A. - Religia în istoria popoarelor lumii, Bucureşti, Editura Politică, 1982
TOMPEA, D. - Paradigme socio-umane, Editura Ancaron, Iaşi, 1996
TOMŞA, I.R. - Psihologie militară. Eul, imaginea de sine şi comportamentul în luptă, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, Bucureşti, 1999
TRĂZNEA, O. - Probleme de sociologie politică, Editura Politică, Bucureşti, 1975
TRĂZNEA, O. - Filosofia politică, Editura Politică, Bucureşti, 1986
TUDOR, M. ; GAVRILESCU, A. -Democraţia la pachet. Elita politică în România postcomunistă. Editura Compania, Bucureşti 2002
ŢUŢEA, P. - Omul. Tratat de antropologie creştină, I, Editura Timpul, Iaşi, 1992
VALLIN, P. - Histoire politique des chrétiens, Nouvelle Cité, 1988,
VOICU, I. - Ştiinţa politicii, Universitatea Tehnică, Cluj-Napoca, 1992
VOICU, P.I. - Introducere în sociologia politică, vol.I, Casa de

	Editură Transilvania Press, Cluj-Napoca, 1994
VOICULESCU, M.	- Doctrine politice contemporane, Editura Victor, Bucureşti, 2000
WEBER, M.	- Politica, o vocaţie şi o profesie, Editura Humanitas, Bucureşti, 1994
WEBER, M.	- Sociologie des religions, tr. fr. Gallimard, 1996
WEBER, M.	- Économie et Société, tr. fr. Plon, 1971
WEBER, M.	- Le Judaïsme antique, tr. fr. Plon, 1970
WEBER, M.	- The Theory of Social and Economic Organization, New York, Oxford, 1947
WEBER, M.	- Politica, o vocaţie şi o profesie, Editura Amina, Bucureşti, 1992
WRIGHT, G.H.	- Normă şi acţiune. Studiul logic, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1982
ZAMFIR, C.; VLĂSCEANU, L. coordonatori	- Dicţionar de sociologie, Editura Babel, Bucureşti, 1993
ZĂPÂRŢAN, I.L.P.	- Ştiinţa politicii, Editura Fundaţiei „Chemarea", Iaşi, 1992
ZUCKERMAN, A.	- "Conceptul de elită politică: lecţii din Mosca şi Pareto", Journal of Politics, 39 (1977)
***	- Constituţia, Editura Lumina Lex, Bucureşti, 1998
***	- Doctrinele partidelor politice, Editura Garamond, Bucureşti,
***	- Political Power. A Reader in theory and Research, The Free Press, New York, 1969
***	- Politologie, Editura Didactică şi Pedagogică R.A., Bucureşti, 1992
***	- Terrorisme et la démocratie, Éditions Sociales, Paris, 1978
***	- Revista de metafizică, Editor Elta Universitatea, Nr.3/1993
***	- Interval, Revistă lunară a Uniunii Scriitorilor nr.3/1990
***	- Spirit Militar Modern Nr.2/1997
***	- Infocom nr.3/1994; Nr.3/1995; Nr.1/1996
***	- Dicţionar Politic, Editura Politică, Bucureşti, 1975
***	- Dicţionar de Sociologie, Editura Babel, 1993
***	- Mică Enciclopedie de Politologie, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1977
***	- Războiul Rece, vol.I, II, III şi IV

CUPRINS